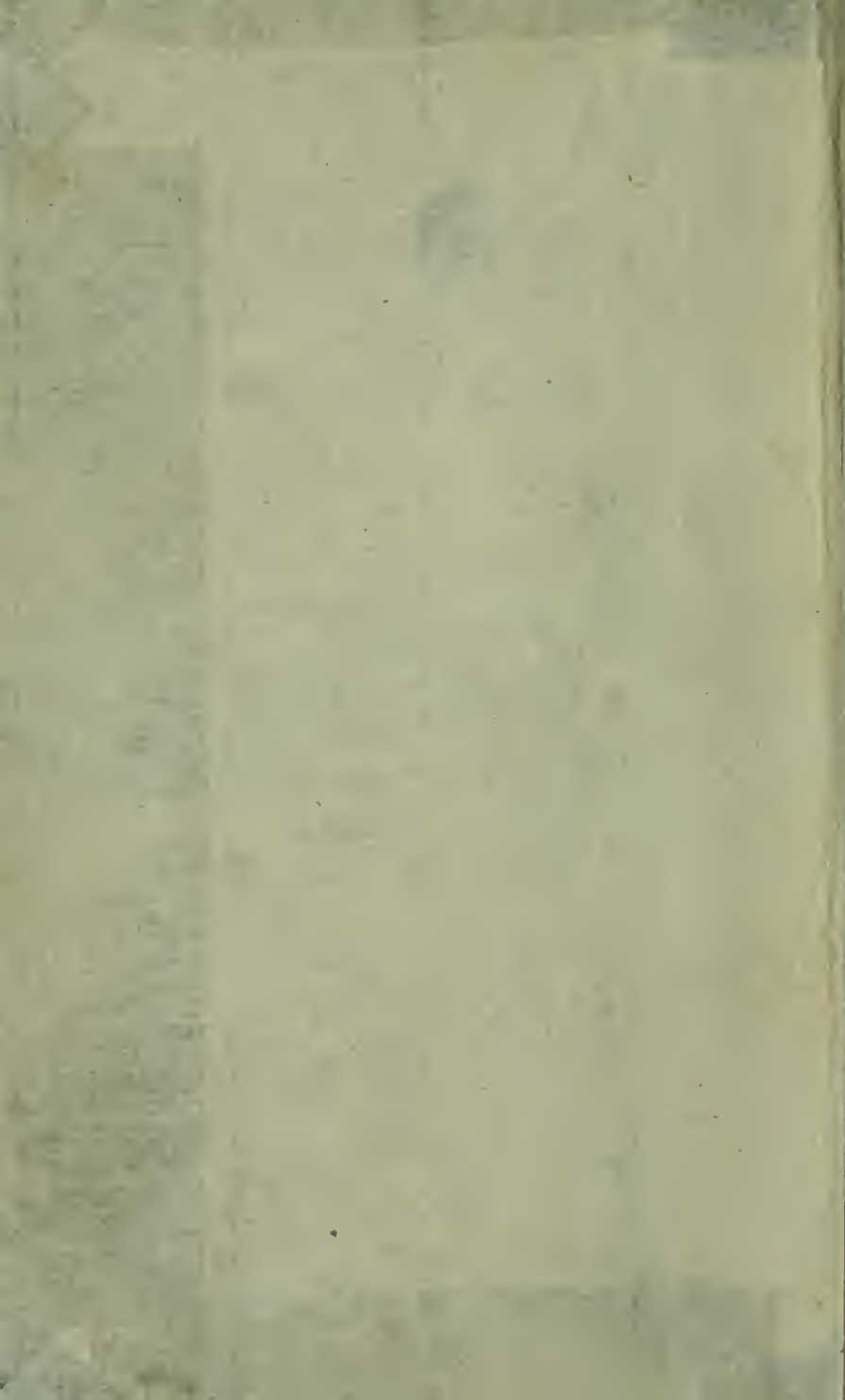

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 01589718 4

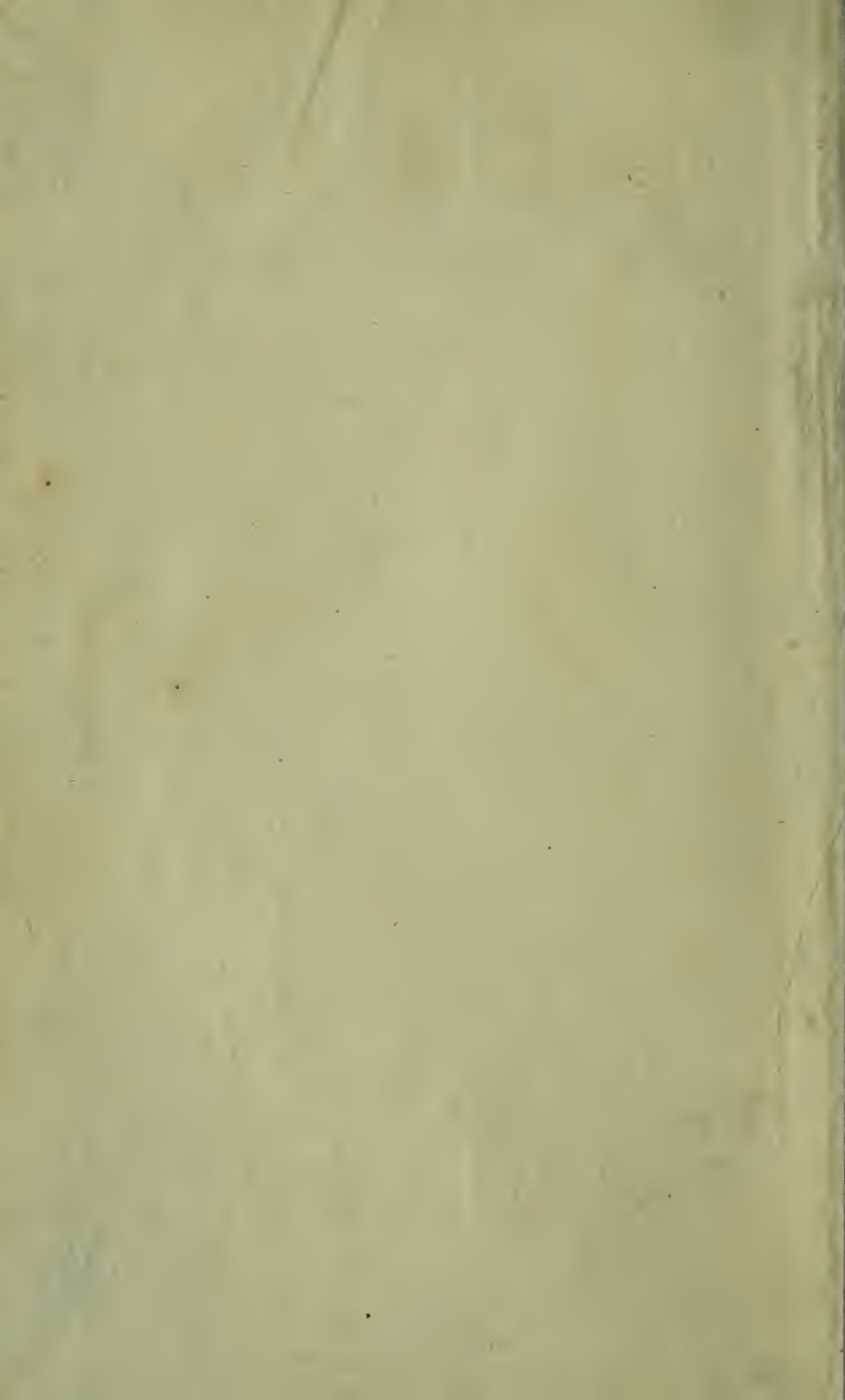
VOLUME

THE HISTORY OF THE

AMERICAN REVOLUTION

BY

JOHN ADAMS

VILÁG

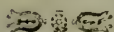
VAGY IS

FELVILÁGOSÍTÓ TÖREDÉKEK

NÉMI HIBA 'S ELŐÍTÉLET ELIGAZÍTÁSÁRA.

IRTA

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN.

PESTEN,

FÜSKÚTI LANDERER NYOMTATÓ INTÉZETÉBEN.

1831.

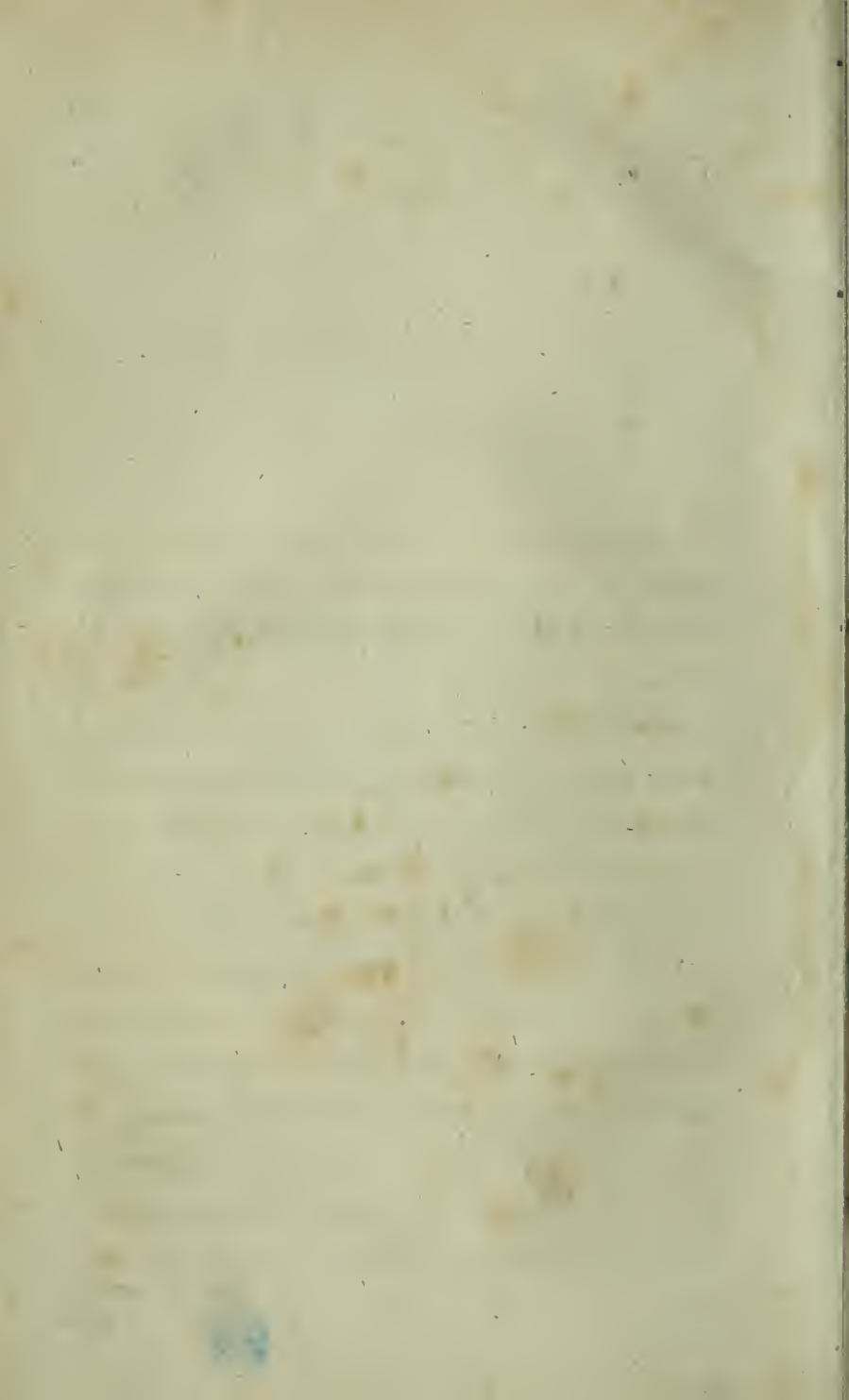
DB
433
3
416P585

— aus manchem Samenkorn, das ein Vogel hintrug, erwuchs mit
der Zeit ein Wald von Bäumen, eine neue Schöpfung

Jean Paul.

JÓ AKARÓIMHOZ.

Számos példa előttünk, milly ellenkező benyomást tehet ugyan azon könyv különböző olvasóra. Ki azt rokon vonzódással forgatja, mindent észrevesz, mindent lát, a' mit a' szerző világosabban kitenni nem tudott, vagy nem mert; a' kétségest, homályost lehetőleg jóra magyarázza, a' hijányokat kipótolja, szakadásokat összekapcsolja, — szóval: a' szerzővel olly módon bánik, mint barát barátal; 's valamint ez szívesen tűri meghittje gyengeségeit, 's annak csak characteri fő vonásit tekint, úgy nem néz amaz a' munka egyes gyarlóságira, hanem az Egészről hoz ítéletet. Ki ellenben a' szerzőt — habár tán sejdítlen is — nem kedveli, 's úgy szólván azon czélbul veszi munkáját kézbe, hogy annak csak

hibáit keresgélje ki, közönségesen sűrű kod-
ben munkálódik; igen közel állván a' tárgy-
hoz, azt — mint a' nem elég távolságban lévő
képet — elfogult szemmel 's csak kitetszőbb
és élesb részei szerint itéli, 's így az egésznek
összeköttetése mindig homályban vagy fer-
de világban marad szemei előtt.

Minthogy tehát könyv - megítélésben
részrehajlatlan tán soha még senki nem volt,
olly nyájas és hajlandó olvasókra van szük-
sége a' szerzőnek, kiknek szemeiben minden
tárgy kedvező színben tűnik fel; mert e'
nélkül a' legnagyobb fáradozásnak sem le-
het legkisebb sikere is, 's kivált ott, hol in-
kább csak gondolkozásra lehet ingert adni,
mint világosan szólni.

Eppen ezen okbul szentelem ez Értekezést Jóakaróimnak, — igen jól tudván, “hajlandó érzelmök nélkül semmiben sem boldogulhatok.” — Tekinteni fogják körülményinket, mellyekben élnünk kell; átlátni, milly súlyos ’s még is milly szükséges némelly tárgyakról, ha csak félig érthetőleg is szólni már valahára; ’s így nem annyira igazságos mint inkább barátságos ítéletöket várom, mellyre támaszkodván reméllem, azt sem veendik rossz néven, sőt megbocsátanak, ha az egész könyven keresztül, szinte minden lapon, csekély személyemmel találkozandnak; de ezt kikerülnöm lehetetlen, mert némi körülállások következtében olly keserves és szigorú helyzetbe vagyok állít-

va, mellybül nem szabadulhatok ki semmi mód a' nélkül, hogy vagy egészen érthetetlen ne legyek, vagy gondolatim 's tetteimről igen sokszor szólván, a' társasági szebb rendet ne sértsem meg.

Ezeket előre bocsátván, magamat legszívesb hajlandóságokba ajánlom, egyszersmind kimeríthetlen béketüresöket kérem.

TARTALOM.

Az egész munka veleje	lap	1
Előszó	,,	V
Ön- és körülmény - ismérői töredékek	,,	41
A' Taglatatban előforduló néhány állítás	,,	119
Szerencsétlen ideák	,,	177
Vallomások	,,	221
Ész és szív	,,	284
Egyesületek	,,	312
Casino	,,	337
Pesti lóverseny	,,	472
Töredékek egy Angol leveleiből	,,	503
Végző	,,	517
Magyarázatok	,,	533

TUDNIVALÓ.

Homály 's tévedés elhárítása végett az Olvasót mindenek előtt szükségesnek tartom arra figyelmeztetni: hogy minekutána a' lefolyt esztendőben Gróf Desewffy József Hitel czimű munkám Taglalatját kiadni méltóztatott, ezen felvilágosító Töredékeket egyenesen hozzá intézni legcélszerűsbnak tartám, 's e' tekintetben azon szabadsággal élendek: az Előszónak XXI-ik lapja után mindig a' tisztelt Grófhoz szólni.

AZ EGÉSZ MUNKA VELEJE.

A' közönséggel meg akarom ismertetni 's val-
latni, 'hogy Magyarország mindenben hátra van,
mert míg ezen önvallomáson túl nem esünk, mind-
addig helybül nem mozdulhatunk, vagy előme-
netelink reményét palliativákra állítjuk.'

Megmutatni iparkodom; 'hogy a' Magyar egy-
erőtül pezsgő fiatal nép, melly csudálatos ma-
gasságra emelheti magát, 's minden lehet, ha
Közértelmességét 's Nemzetiségét tökéletesen ki-
fejt.'

Arrul kívánom meggyőzni Olvasóimat, 'hogy
Közértelmességünk 's Nemzetiségünk, habár tiz
annyi esnék is még előmenetelünk végett az or-
szág külön részeiben, mint a' mennyi közelebb

időkben történt, még sem fejlődhet ki tökéletesen, 's így a' hon sem emelkedhetik nevezetes 's hozzá illő magasságra, míg annak elbonczolt részei Buda 's Pesten nem egyesülnek.'

Azt vonom ezekből ki, 'hogy nemzeti közértelmességünk 's felemelkedésünk következtetésben erős lesz a' királyi szék, csinosb a' szántóvető kalibája, 's a' lehető legnagyobb résznek szive megelégedés 's körülményei szerencse-teli'.

Ez veleje az egész munkának, hanem korántsem kimerítő tartalma, vagy rendszeres váza, a' mit mindenkori figyelembe ajánlok.

Én itt sem a' Hítel kimerítő apologiáját írni, sem a' Taglatatban előforduló minden gondolatok — ítéletem szerint — helyes vagy helytelen létét vizsgálatra venni nem fogom. A' Hítel hézagai betöltését 's annak hazánkra illesztését idővel tán más munkámban adandom elő; Gróf Desewffy József helyes gondolatit hosszú okoskodásokkal nem fontolgatandom, mert azok ugy is jó helyen állnak; mind azon számtalan kisebb

nyomosságú tárgyakat pedig, mellyek a' Taglatban fordulnak elő, 's mellyeknek velejét másutt látom fekünni mint Ő, itt előhozni hasztalannak tartom, 's azok józan eligazítását másokra 's az időre bízom; 's így helytelen hiedelmi 's állításnak csak azon nagyobbikait veendem elő, mellyek hazánk előmenetele vagy további fáradozásim utjában állni látszanak; pedig ezeket is csak töredékek gyanánt, 's nem bilincsező rendszerrel adom elő, mert az első mód kevésb időt kíván — a' miben nem igen bővelkedem — 's gondolkozóknak még is elég világot nyujt; a' másik ellenben tán untatna, engem pedig arra ítélne, hogy egyet többször ne mondjak, midőn némelleyeket p. o. Közértelmesség, nemzeti fejlődés, eldarabolt erők egyesülése, Magyarország, — — — — — 's több e'félét annyszer szándékozom ismételni, a' mennyiszer csak lehet; mert azon remény fejében 'elfogadtatom néhány által gondolatimat' szívesen eltűröm a' többség ítéletét, ha engem egy magát szünetlen ismétlő szerzőnek tart is. Rendszeres

vázát tehát töredék munkámnak elő nem mutathatom; sőt azt vagyok kénytelen előleg jelenteni, hogy vizsgálatim előmentében sem tartandok kézzel fogható rendet, mert az olly különszinű tárgyak egybekötése, 's egy tárgynak a' másikba folyása miatt lehetetlen, vagy legalább tehetséget felmulja, hanem hogy felvilágosításim majd egyik majd másik ágára lépendek, 's tán csak az egész munka elolvasta után tűnend fel némi világban annak említett fő veleje.

E L Ő S Z Ó.

Hitel czimű munkám — melly csak kezdete még egy tán idővel általam tökéletesebben kimerítendő tárgynak — rövid idő alatt sok fejtegetésre, gondolatcserére 's fontolgatásra nyújtott alkalmat. Ez hiúságomat nevelé — de valóban nem azon okbul, mintha igen jól át nem láttam volna, minő telisded teli van hiányokkal, hanem mivel előreható sejdítésim pontiglan bételtek. A' Hitelről szólni kötelességemnek tartám, 's ezt azért, mert világosan fénylék lelkem előtt, milly előre ki nem számítható hatalmas varázssal emelné honunkat kis idő mulva boldogabb létre

A' Hitel jobb állása.

Illy meggyőződéssel hallgatnom, 's a' mit hazánk javára olly felette hasznosnak tartok, eltitkolnom, lélekisméretem szerint — mert vannak különböző lélekisméretetek — igen igen nagy bűn lett volna, 's így elszánám magam ezen tárgyrul okoskodni, habár Cassandra sorsa várna is rám. Gondolám 'akár szép álom, akár valóság mit látok, hiven elmondom; a' hiteli tárgy komoly, csak végkövetkezeti mosolygók; más régibb ha-

zákban, néhány egyéb hasonlóan kisednek lát-szó de hatalmas rugókkal, kopár vidékekből Édent varázslott 's a' t. Megpróbálom; annyival okosbak mint én, miért nem próbálák régóta már; miért kerengnek félénken azon kutfő körül, mely-ből bátran kellene meríteni bő áldást, mely ha-zánk minden lakosira áradna; miért nem közlik tudományikat, ismertetiket, tapasztalásikat a' közönséggel; miért okoskodnak kis körben olly tárgyrul, mely valóban sötétségre nem szorult, hanem mind bájlóbban fejlődnek ki a' fejedelmi nap legfényesb sugariban; miért várnak rám, sokkal tehetetlenebbre, mint ők? 's a' t.' így tanakodám, 's gondolván 'jobb ha én pendítem meg a' húr-t, mint senki' munkához kezdék. Mennyit fáradtam, mennyit munkáltam, mennyit aggód-tam ezen elhatározás következtetésében, míg a' da-rabolt munkát ügyelbajjal összeilleszteni tudtam, azt valóban megismerni szégyenleném, mert ma-gamat olly tudatlannak 's el nem készültnek le-lém, hogy több hónap folyt le, mielőtt csak azon igen egyszerű kérdést képes valék elintézni ma-gamban:

'Milly formában 's milly czim alatt bocsás-sam vizsgálatimat világra!'

Kised korom óta enmagam 's körülményim megismerése vala vizsgálatim fő tárgya, 's ám-bár e' szép, de silány tudományban nem nagy előlépéseket tettem, 's mindennap csalódom: még is ugy látszik, igazságom volt a' Hitelt éppen

azon formában bocsátnom közre, mellyben a' közönség kezei közt forog. A' Hitelről mondani való, ha minden okoskodás kirekesztőleg rá szoríttatik 's a' tárgy Magyarországra alkalmaztatva lehetőségig tökéletesen kimeríttetik, olly hosszadalmas, olly szigorú, — 's ki ezt nem hiszi, kérem tekintse többek közt csak Nebenius újabb munkáját — hogy annak kidolgozására több esztendő, kinyomtatására több kötet, olvasására pedig, ki kell egyenesen mondanom, több, figyelmesb 's olvasáshoz szokottabb közönség kell mint a' magyar. Ha kevés kéz közt forog a' könyv, úgy okoskodám, nem használhat, mert azon kevesek, kik minden magyar könyvet megvesznek, úgyis tudják jól, milly égő szükségünk van a' hitelre, külföldi könyvekben pedig mind azt bizonyosan szépen kimerítve találják, a' mit én tán csak igen tökéletlenül 's felszínleg érinthetendek; hanem azokat kell olvasásra gerjesztni, kik mulatóságosb idegen munkákon, honi deák (?) törvénykönyveken, vagy kalendáriumon kívül, olvasáshoz eddig nem igen szoktak. Magamról itéltem a' közönségre, 's nem csalatkozám. Mig bennem az olvasás kedve erősb gyökeret nem vert, száraz és komoly foglalatú könyveket nem olvashatték; elkezdém ugyan többször, de nem végezhetvén, elhajítottam; mig végre kevés esztendő múlva, legnagyobb bámultomra azokat nagy gyönyörűséggel forgatám; a' képzelet-gerjesztő könyveket pedig, mellyek tavasz éltünkben pillanato-

VIII

kig mennyekbe ragadnak, felületes 's üreseknek lelem.

Nemzeteknek ugy vannak életlépcsői 'mint embereknek. Én magyar hazámat igen fiatalnak tartom, 's ifjúságának több nevezetes jelei közé számítom azt is, hogy arány nélkül több költői sajátság 's tehetséggel bir, melly a' képzelet forrásából fakad, mint az ítélet komolyabb tulajdonival, mellyek inkább régibb nemzeteknél fejlődtek már ki. Tapasztalám néhány költői Remekünk meglehetősen sikerét, ámbár azok is szebb sorsra valának érdeemesek; tudományos tárgyu könyveink azonban, bármilly jók 's hasznosak is, szégyenünkre 'ha olly fiatalok nem volnánk még' közönségesen érdeemes szerzőiken száradtak. Uj methodus — azaz nálunk nem igen ismért, de más nemzeteknél olly felséges következtetésekkel jutalmazott methodus — látszott nekem illy körülmények közt, leghathatósb, legcéli irányosbnak. Versekbe nem fűzhetém, ugyanint Alvari Quae maribus solum-át, a' hitel antiköltői komoly tárgyát. Rendszeres systematica munkát írni pedig, — ámbár tán én is tudtam volna, a' nélkül hogy mindjárt észre vegyék, sok más szerző példája szerint, mind azon értekezésekből egyet összeenyvezni, mellyeket angol, német 's a' t. nyelvek után ismerék — tanácsosnak nem tartottam, előre tudván, hogy azt dicsérni ugyan igen sokan, de azért olvasni mégis csak igen kevesen fogják, valamint tokaji bo-

rainkat is inkább csak dicsérik, ajándékban édes örömet, de pénzért csak ritkán, 's legfeljebb néhány palaczként veszik. A' szigorú tudományt tehát több dozisra osztám, 's a' lehetőségig víg, tarka 's változó köntösbe burkolva kellemesebbé tenni törekedém; 's így évenként szándékozám Olvasóimat mind közelebbre vezetni az előttem fekvő 's tán erőmet felmuló óriási munka egész véghatáráig. Az első kötetben, melyet azért nem neveztem a' Hitel első részének — a' mi tán minden taglalattul megmentett volna, hanem csak egyszerűn Hitelnek, mert illyesben előre megkötni magamat resteltem — az első kötetben, mondom, mind azt érintém röviden, a' mi utóbbi rendesb 's komolyabb mintába öntendő értekezésim tárgya fog tán lenni; és szinte csak a' themákat jegyzettem ki, 's legfőbb törekedésem oda irányzott: 'Istenért csak unalmas könyvet, habár Európa minden tudós társasága a' classicitas billegét sütné is homlokára, ne írjak, mert ollyakon nehéz, feloldhatlan anathema fekszik, 's hasznok nem nagyobb, mint azon aranyé, melytán Mátránk alatt rejtezik! Hézagokat szám nélkül, 's mondhatom, készakarva hagytam, melyeket ha élek, 's Olvasóimat nem untatja, és számátul elnem ijednek, tán 20 — 30 kis kötettel iparkodni fogok lassankint betölteni. — Eczettem, választóvízzel, erősb méreggel pedig azért irtam sok helyen, hogy néhány a' közjó elősegítésére nehezen ébredő hazánkfiait egy kevesse ki-

ragadjam a luszékonyságokból, mint azt igen bölcsen említi tisztelt Taglalóm előszava 1ső lapján. Honunk szebblelkű Asszonyinak azért szentelém, mert közülök néhánynak nyilván bé-akarám bizonyítani az egész világ előtt, milly valódi mély tisztelettel viseltetem én, 's velem az egész nemzet magyarán érző része irántok, ha néhai — szomorú mondani! — anyanyelvünket ők is ajkaikon zengetik — midőn keserű örömmel láttam előre, szegény könyvem milly kellemtelen vendég leszen sok magyar. Dáma asztalán, kinek nemzetségi 's hitvesi neve olly magyar, hogy azt külföldi ki sem tudja jól mondani — átkozott könyvem, melyet nem ért, 's melly neki vázul szolgál, 's tán ösztönül arra, hogy természet szerint nevelje utóit, 's ne úgy mint őtet ártatlant honfeledett szüléi. Indirecte ohajtottam nemzetünk bájlóbb felére hatni, 's mind magasb mind alacsonyabb születésűeket arra bírni, ne hagyják oda szép honi nyelvünket, hogy inkább idegent szóljanak hibásan, és sokszor legizetlenebb accentussal. Dilletant tehetségem szerint mindent elkövettem az álmosak felcsiklándozására, rossz gazdáink magokba térésére, német honfiaink magyarosítására. Tükröt tettem néhány elibe, mellyben tisztán láthaták nyomorúlt személyiket, 's mellybe tán csak halálágyokon fognak ismét tekintni, — — fáklyákat gyújték ott, hol gyertyavilág nem vala elég a' rejtett mocskokat kitüntetni, szóval, 'mindent cselekvém, a' mit

legtisztább lélekismeretem 's legbelsőbb meggyőződéseim szerint honom 's földicim hasznára sőt szükségére betűk által végbevihetni ítéltém.' 'S könyvemet meg áldá Isten, mert céljának meg felelt, és számosakat ébreszte fel. Hanem hogy engem sem fog a' közönséges Olvasó munkám elolvasta után jobban kedvelni, mint a' kisded beteg a' seb vagy fogorvost fájdalmas munkálkodási végeztével, azt előre láttam, de szándékom kivitelében az nem hátráltata, mert nem annyira magam, mint inkább honunk pártfogóit 's barátit kívántam nagyobb számra nevelni, 's még azon gondolat is: tán úgy fog magyaráztatni "az egészet csak hiuságbul eszközlém" azon szebb remény által csendesüle el, hogy egykor tán még is engesztelést nyerend azon hiuságsugta elszánnásom: 'soktul gyűlölve, még többtül félreértve panaszzan fáradni a' közjóért.'

Könyvem a' sajtó alul kiszabadult, terjedni kezdett 's csak néhány hónap közben, ismételt kiadásokban több kézben, több ajkon fordult meg, mint legjobb magyar munkáink esztendőök folytában. Valamint a' gyomra-romlott savanyút, az éjszaki szomszéd égett bort szenvedelemmel kíván, úgy esett Hitelemnek a' csipőst, nem mindennapit 's külön úton járó kedvelő közönség. Sokan szerzék meg, számosan olvasák is, a' min magamban igen örültem, de csak kevesen érték. A' mi másokra volt mintázva, kicsapongó szerénységből, vagy pedig hogy rajzim tudtom nél-

kül véletlen rájok is illettek, magokra vevék; a' mit egyesekhez szóltam, az egész nemzetre tolák, 's több eféle; 's így olvasó publicumom nagy volt ugyan, de annál szembetűnőbbben csökkent hiv 's jóakaróim vélt száma. Hideg visszavonulások, mellyet naponkint kelle tapasztalnom, igen fájt 's busított, de nem annyira azért, mintha hozzám vonzó hazafiui rokon érzések (?) vesztét nem lettem volna mindig kész feláldozni a' Közjónak, hanem azon igen igen 'szomorú okbul, hogy a' régi példabeszéd szerint 'veritas odium parit' olly számosan árulák el magokat rossz gazdáknak, rendben nem lévőknak, tudatlanoknak, hűtlen honfiaknak 's a' t. kiket én, Isten legyen tanúm, ugyancsak jó gazdáknak, szép rendben gyönyörködőknek, főtől talpig csinosultaknak, anyaföldünket imádóknak 's a' t. tartottam, 's így a' hazát szegényebbnek lelém, mint gondoltam. Fájt mondom, még pedig égetőleg fájt néhánynak tőlem elfordulta — de nem magamat, csak szegény hazámat gyászoltam!

Illy körülmény 's érzések közt léptem néhány hiv bajtársimmal, egy idő-törlötte minta szerint, hazánk fővárosában épült vízi-házra, nem igen különbözőre azoktól, mellyeken a' régi kor hősei kezdenek megvívni a' habokkal, midőn észre 's ügyre vevék 'hogy viznél könnyebb a' fa'. — Úsztam sokáig, szenvedtem; de sokat tapasztaltam is, 's annak idejében, ha nyájas hallgatóim leendnek, elő fogom adni: hatalmas Du-

nánk a' helyett hogy most olly csekély hasznunkra van, 's hazánk nagy részének legirgalmatlanabb ellensége, ítéletem szerint, mikép áraszt-hatna egylelkű 's égiszivűségünk által viz helyett bő áldást magyar honunkra.

Hosszas és kifárasztó utambúl visszatérvén, ezen ide mellékelt sorait vevém tisztelt Földim-nek, Gr. Desewffy Jósefnek:

Nagyon tiszteltt barátom,

Betegeskedésed a' Török széleken vagy éppen Török Országban minden Magyarot meg szomorított, és így engem is — noha Taglaló-ja vagyok Hitel czimű munkádnak. Látni fogod abból mint tisztellek, és szeretlek, mind a' mellett hogy igen sokban ugyan, de még sem mindenben vagyok veled egy véleményen. De mind ketten jót, és hasznost akarunk, ez pedig a' vélemények viszonyos súrlódása nélkül nem órlódhetik ki. October végével már köz kézen fog forogni munkám, mellynek egy példányával kedveskedni fog néked részemről — — — — Pozsonban. Minél több észrevételeket fog szülni munkám, annál kedvesebben veendem azt. Munkádat — — nehézség gyanánt akarta az Ország Gyűlésére adatni a' követeknek — — — — de meg magyaráztam neki, mi nehéz olly egy várat erősnek tartani, melly nem ügyűztatik, azonban még kérdés ostromoltad e a' régi fellegrát? Isten tartson meg Hazánk javára,

diszére, és a' jövődőség boldogulhatására, a' mit tellyes szivéből kíván alázatos szolgál, és barátod Gr. Desewffy József. m. k. Költ Sz. Mihályon Sept. 25-kén 1830.

'S milly jól esett olly kellemetlen út után hazafiui vonzódásának ezen szíves békabizonyítása, nem mondhatom, — 's kivált azért mert török földre mentem előtt a' tisztelt Gróftul nem annyira irántami elhidegülést, mint inkább társaságom 's munkámruhi szólás 's értekezés kerülését kelle tapasztalnom.

Örültem a' Taglalatnak előre, mert remélhetém: aránysúlyba hozandja az idősb, tanultabb Hazafi ingatag, eldarabolt munkámat; a' veterán Író fel fogja világositni, a' mit az ujonez csak homályosan 's zavarva tön ki, vagy tán éppen ki sem mondott; minden nyelvben előforduló kétértelműségeket, mellyek a' közönség által többnyire a' szerző kárára magyaráztatnak, Ő osztatja el; szóval 'Ő fogja azon sok hiábavalót, a' mi munkámban tán van, meleg 's engesztelő előadása által a' közönséggel felejtetni; Ő fogja azon néhány helyet, hol hazám szeretete engem is fel nem-kentet költővé varázslott, illustratiói által emlékezetre méltóvá tenni. 'S mind e' szép reménysejditések lelket legédesb nyugalomba ringaták. 'Hála az Egeknek, — így örvendék magamban — józan, indulatlan elme-vitatások majd eligazítják 's intézik, mi hasznos, mi káros honunkra; el van vetve a' hasznos gyümölcsök mag-

va, 's nevetőbben virul a' jövődő. Új erőre gyult munkavágyom; 's csak abban ingadozám, mit készítsek előbb el sajtó alá, a' Hitel' folytatását e' vagy pedig dunai utazásom jelentését — mi illene jobban a' jelenkorra? — midőn kétségimből kirágadott a' Taglalat meg jelenése.

Ha a' tisztelt Grófnak felebb közlött levele előttem nem lebeg vala; ha honszeretetéről, egyes szivűségéről 's földieihöz vonzó legbuzgóbb jó szándékáról már régóta, még személyes megismerkedtünk előtt nem levék vala olly teljesen meggyőződve 's olly bizonyos, mint hazánk egykori magasb állásáról, megvallom: Taglalatja vagy érzékenyen megbántott, vagy legkeserűbb érzéseket szült volna bennem; mert valóban sokáig nem ismertem szegény, elfacsart, ferdén bonczolt, visszásan szeldelt, fonákul magyarázott Hitelemre, 's hogy ezt Gr. Desewffy József teheté, csudálám.

Most kezdém érteni, miért kerülgete a' tisztelt Gróf engem a' Hitel megjelente után: Sokan kérték őt az említett munkabírálására mint azt 9^{dik} lapján említi, 's feltevéen már vagy tán szavát is adván, hogy taglalni fog, tőlem semmi szóbeli felvilágosítást nem kívánt, sejdítvén tán, hogy taglalásra minden ok megszünné, ha velem egyről 's másról, a' mit a' Hitelben csak homályosan tehettem ki, barátságosan értekezendék.

Hogy tisztelt Taglalóm tudtával ellenem sem-

mi ellenséges érzést nem táplált keblében, midőn munkámat bontogatni kezdé, szeretem 's akarom hinni, de valyon azok, kik bírálásomra szólíták 's ösztönzék, mentek valának e a' személyes gyűlölet fulánkitul, könyvem bonczoltatását tiszta lelküségbül, az igazság fénylőbb kitüntetéseért kívánták e, vagy csak személyem lealacsonyítása 's gyűlöltetése miatt, azt tudni nem, sőt inkább magam előtt is titokban ohajtom tartani. Legyen elég itt e' vallomást tennem: hogy azon vezér gondolatban 'Gr. Desewffy József nem fogta fel, nem értette, hanem becsületes szándékbul recensealta munkámat' minden gyarló ember sorsomhoz ragadt indulatosságom lehetőleg lecsilapult, 's bennem csak ezen forró kívánsatot szütle 'világositnám fel mennyire csak lehet Hitelem néhány helyeit, mellyek elég sötétek valának ugy is, 's a' Taglalat által még sötétebbekké valának, 's azon eszközzésimre, mellyek a' Hitelben nincsenek ugyan említve, hanem Gr. Desewffy által mellékesen még is érintetnek, egy kis világot terjesztnek.'

Tévedéseket helyre hozni kötelesség; mert nincs veszedelmesb 's csábítóbb olly okoskodásoknál, mellyek csak suppositiokra 's előítéletekre vannak állitva, ha minden felvilágosítás 's eligazítás nélkül terjedtebb kört foglalni engedtetnek. A' bal vélekedések, éretlen hiedelmek még nagyobb gyökeret vernek, 's a' való a' helyett hogy mind jobban fejlene ki, még na-

gyobb homályba vonul a' közönség előtt; 's ezen tekintet, vagy hogy jobban mondjam 'meggyőződés' birt elkezdett munkáim félben hagyására 's a' most előadandó értekezés közzé tételére.

Régen nyomta Honunkat már a' megbántott Egek azon átka, hogy érteni, megfogni egymást nem tudtuk, vagy nem akartuk. Kisebb, tehetlenebb nemzetek, önállásokat, saját nyelvöket, tulajdon kormányokat századokig fentartották, míg a' Magyar Magyarral ellenségeskedvén Kelet és Nyugotnak véres verseny-tárgyává lön, 's végre tőle mindenben különböző nemzetekkel ragadott össze. Ezt csekély számunknak, sik 's tengertelen hazánkunk, szomszédink elsőséginek tulajdoníthatjuk e, vagy Eldődink vad 's kaján egymás-ellentiségiknek, tudják az egek! Vélekedjen a' mult-rul kiki, mint ismeri honévrajzink velejét. Itt hasztalan 's egyébiránt lehetetlen is mai körülményink közt azon okokat mind rendre kinyomozni 's világra hozni, mellyek következésében csak ott állunk 19^{-dik} században, a' hol állunk! — — — Elég ha mai álladalmunk határi közt mi újabb 's nemesb század fiai, eleink példáját nem követvén vagy szerencsésbek lévén mint ők, kezét fogunk, vállat vetünk, 's elszánt akaratunk által, mellynek előbb utóbb semmi a' világon ellent nem állhat, Hunniát a' hatalmasb Országok sorába emeljük.

Csak kevés év előtt, mellyek alig tesznek egy két emberélet-hosszat, a' lassu, de mindennapi elmagyaratlanodás, ha szabad úgy mondani 'elnemzetlenülés' végpontjára látszott juttatni a' Magyar létét. Valamint egyéb kisebb nemzetségek hatalmasbak által nyelettek el, úgy látszott a' magyar sajátság külső értelmesség súlya által örökre elolvadni. A' Nemzet mély álomba merült nagyobb része nem is sejdíté, hogy majd majd ki leszén törülve a' Nemzetek sorából; idegen bölcselkedők elhunyanlását jövendőlék; sokan keserű aggodalommal, mellynek kinzó fulánkját nyelvtökéletesen ki nem fejezé még soha, érzék Nemzetök közel végét. És így vonaglott 's haldoklott a' Haza több lassu 's terhes esztendőig; míg végre honfiak szeretete 's egyetértése megengesztelé az Istenek régi haragát; 's ők egy szebb hajnal-sejdtítésre ébreszték fel a' Magyarat.

A' halál 's élet közt vivódott Nemzet újra lehelni, 's a' honfiakat remény-sugár kezdé melegíteni. Elhajíták magokrul idegen Nemzetiség bélyegit 's hosszú Önfeledés után a' természet szent utjára visszatértek, 's ismét Magyarok kezdenek lenni. Emlékezzünk 1790^{-dik} 's az előtti időkre! Van e, ki nem értene?

Élt megint a' Nemzet és nőtt azóta, 's mind inkább erősödött. Gyönyörű átgondolni közel sírvermétül mint lépett vissza élők közé; a' gyenge, a' bágyadt mint diadalmaskodott ellenség, ifjúságának 's belső erejének milly jeleit muta-

tá, midőn maga magát rontani mindig hiába igye-
keztén, uj életre lobbant, a' hogy kíméletleneb-
bül tapodni kezdék; — tekintsünk vissza! —

Régente tán a' Magyar veszedelmesb ellensé-
ge volt hazájának minden szomszédinál, 's tán
önmaga rombolta el minden időkre azon szép Jö-
vendőt, mellynek áldási — — — — —
— — — melegitnének minket 's mieinket most,
's egykor még nagyobb fényben utóinkat. De éppen
azért, mivel ugy volt valaha, 's már ők dulták
anyaföldöket örök meghasonlásik által, mi mos-
taniak is ugy cselekedjünk? indulatosság 's hi-
uságunknak mi is feláldozzuk a' közjót? Nem,
nem, — mi a' régiek viszongási említésével se
kinózzuk magunkat — mert Multat Isten se va-
rázsolhat vissza többé — hanem használjuk a'
Jelent ugy mint a' sors forgatja 's engedi. A'
hajdankor elői pedig szenderegjenek 's aludjanak
nyugottan, rágalmazni őket nem kívánom; mert
hálá! szivesb, szelidebb 's reméllem, tartósb ba-
rátság szelleme köt minket most élőket össze, mi-
után velek együtt a' vadság egyéb kísérőivel el-
hunyt 's temettetett! Dicsérni azonban őket, mint
sokan azért, mert előbb futották emberi pályájokat
le mint mi, nem tudom. Elég érzenem: "Él Magyar,
áll Buda még" 's Jövendőnk habár zavartabb is,
mind tisztábbra 's nyájasbra derülhet; elég nyilván
tudnom: köztünk új erő mint fejledez naprul napra
jobban, 's hány hazafi van, ki nem kíván, nem ohajt
egyebet, mint Hona javát 's Fejdelme hatalmát.

Ezen hiv honosak közé méltán számlálhatom Gr. Desewffy Jósefet, 's nem csak saját ítéletem, de az egész Nemzeté szerint is. Idősb mint sokan közülünk, — kik hazánk csorbáit helyreállítani, elsőségit kifejteni, jobb létét Magyarásra alapítani, állását magasítani legszentebb kötelességünk szerint, úgy mint gyarló természetünk-től telik, törekedünk, — Ő még akkor, midőn anyanyelvünk bágyadtan zenge, midőn életünk úgy szólván inkább csak vonaglás jelei által mutatkozik, Ő akkor még mikor a' remény sugári alig villantak, a' Magyarország hiv 's erős Véde volt; Ő tört kevés magához hasonlókkal nekünk ifjabbaknak utat, sikeresebben fáradhatni a' közjóért.

Illy érzelmek, a' megismerés 's háladatnak illy kötelei kapcsoltak engem mindig a' tisztelt Hazafihoz. 'S azért mivel tán most az Időfárasztott homályosabban kezd egyet és mást látni 's csatákat veszt, soha nem fogom feledni, hányat nyert annak idejében, 's lángesze egykor milly világot terjeszte honiai körül. Ezen fővonások határozzák el hozzá vonzó indulatom köreit, 's így bennem a' nagyra-becsült Gróf, bármilly kemény ítéletet hozna is rólam, minden időben igaz tisztelőjét találándja, mert rendületlenül hiszem szándéka tisztaságát.

Most pedig egyenesen a' tisztelt Grófhöz.

‘Köszöntlek másodszori megtámodásodban tisztelt Honfi, ’s hálámat im az egész Haza előtt bizonyítom be, hogy most is mint két évvel ezelőtt inkább szembe mint hát mögött támodál meg, ’s így alkalmat nyujtál ‘jobban kifejtenem ’s lehető legtisztább világra hoznom mind azt, a’ mit izlésink, szokásink nemesítésére, nemzetiségünk ’s értelmi sulyunk mélyebb gyökereztetésére sajtó által köz vitatás alá bocsátni jónak itéltem. Élesb soraim Minervára józanabb köntöst öltének, ’s így egy kis csata után ismét megbékülénk szerencsésen. Volna bár Hitelemnek ’s ez értekezésnek iránylag annyi haszna! ’s deritnének azok is hazánkban szerencsét a’ már elégedetre, ’s elégedést a’ még szerencsétlenre; mert hogy Te ’s én megint teljesen megbékülendünk a’ Világ által, de Világ előtt is, azon egy cseppet sem kételkedem. Mind ketten jót és egyet akarunk ‘Hazánk legnagyobb fejlődése ’s így boldogsága által mind magasbra nevelni Urunk hatalmát.’ ’S nem úgy van e? Pörlésre tehát ok nincs, ’s tudom kebled inkább érzi — valamint enyim is hiheted igen érzi, bár hideg szivünek hirdetsz — a’ szeretni vágyást, mint a’ gyűlölet szükségét; csak a’ módokban különbözünk. Azon út, mellyen én járok, igaz nem mindennapi, de rosszabb e azért annál, mellyen Te sok másokkal andalogsz? — Kérdés? Munkád 71-dik lapján ez áll: *A’ Gróf — sokkal sikeresebben cselekedett volna, ha így okoskodott legyen ’s a’ t.*

sok más helyen ismét illyfélét említesz “Máskép, más módon, más formába öntve, más szavakkal ’s a’ t. kellett volna ezt amazt eszközzenem.” Én el akarom hinni: ügyetlen vagyok, sokban csalatkozom, nincs igazságom; de Tőled azt kérdem: miért hallgatál hát illyesekről 60-ik évedig, ha annyi felsőbbiséget érzel Magadban? miért nem íráls ’s cselekvél inkább Magad a’ helyett, hogy mondásim ’s tetteimet csendesen bevárván, azokat ítélgesd? Te szép bölcsen engedsz a’ nyomatlan ’s eddig járatlan úton csapást törnöm, ’s míg én sokszor torkig esem, bukdozom ’s ugrásimban nem ritkán szinte nyakamat töröm, Te csak messziről ballagva utánam, nézed tévedésimet, hullongásimat ’s kárhoztatsz. Menj elől Te, ’s törj utat, hol eddig még szinte ösvény sem volt, több szerencséd lesz tán mint nekem, ’s bennem hiv követődre találsz. Meg fogom én ismerni becsületes szándékoadat, ’s bizony, szavaidat nem facsarandom el, ’s ‘honfiai előtt gyanusziinessé ’s gyűlöletessé nem teendlek.’

Erre Barátom tudom azt feleled — — “Helyzeted más egészen, ’s én csak a’ Te helyeden cselekedném különbözőleg — — — összeköttetésim sokat tiltanak, a’ mit tenni egyébként ohajtanék, ’s Neked eszközzeni könnyű.” De valyon isméred e világi állásomat ’s minden egyéb körülményimmet jól, vagy Te is mendemonda után ítélgetsz csak? — — — — —

— — — — —

Ezeket baráti bírálásodra hagyván, engedd bátran kimondanom: 'Nem hiszem lelked előtt lett volna, mikor munkám taglalni kezdéd, Montesquieu ezen jeles mondása: "Quand on voit dans un auteur une bonne intention générale, on se trompera plus rarement, si, sur certains endroits qu'on croit équivoques, on juge suivant l'intention générale, que si on lui prête une mauvaise intention particulière." 'S hogy lelked előtt nem lebegtek mind ezek, azért hiszem, mert Munkád 9-ik lapján Magad ezt bocsátod elő: *Szakasról Szakasza, Czikkelről Czikkelyre* *adandom-elő észre-vételeimet.* — — Minek következtében egészen világos, hogy Te, legdrágább Taglalóm, nem munkám philosophiáját, nem annak egész szellemét vevéd fel, hanem csak részei szerint ítélél, 's így éppen egy bírálati szempontba jutál azon utazóval, ki a' sz. Péter templomi kisdéd angyalok orrait magányosan, közelről 's nem az egész roppant építményhez idomozva tekintvén, azokat idomtalan 's óriási nagyságuaknak ítélte.

A' Kritikának ezen antiphilosophiai methódusa Téged Barátom akaratom ellen is legnagyobb örvénybe sodrott 's minden eszed 's jószívűséged sem menthete meg, 'legigaztalanabbul viseltetned irántam.' Benned a' becsületes ember minden lapon megvíni látszik az indulatos íróval, 's előttem, kinek természet szerint, minden rám irányzott apró csipős eszméid, érintésid, példázatid

szembetűnőbbek, mint a' közönséges olvasónak, tisztán három részre oszlik egész Munkád: kezdete gunyoló 's ellenséges érzést árul, közepe szánakozást, vége megint keserűbb tintát. — Ugyan nem fakadtál e, valld meg, sajnálkozásra azon hireknél, mellyek következésiben fent előhozott igen érzékeny leveled irád, 's nem hallgatott e megint később szived, midőn a' veszélyből kiszabadultnak értettél?

'S most midőn tán hidegebb vérrel gondolkozol Taglalatod 's Hitelem felől, örvendesz e hogy tehetségem köreit honunk java felemelésében tán összebb szorítád?

'S ezt kedves Barátom, Te nem akarád, arra merek eskünni — de a' lapról lapra bírálás vitt belé, hogy minden jó és szép indulatid mellett sem bántál nagyobb irgalommal Hitelemmel mint legelszántabb ellensége.

Némelly helyeken olly kicsapongva dicsérsz, olly magasra emelsz, hogy azok, kik nem ismernek bennünket, sem a' Hitelt, sem a' Taglalatot, sem ezen értekezést nagy figyelemmel nem olvassák, a' mit nem is kívánhatni, rólam legkeményebb, legigazságtalanabb ítéletet hozandnak. "Ha ön földie, így fognak okoskodni, ki egy hitű és születésű vele, ki sokat olvasott, sokat látott, ki eszessége 's tudományossága által ismeretes, 's mint számos magasztalásibul látszik, a' szerző nagy pártolója, nagy barátja, őt olly szükszívű és zavart eszünek, egyoldalú és igazság-

talannak 's a' t. tartja; milly bizodalommal lehetünk iránta mi, kik nem is láttuk? Hazafiságán csak tettetés, 's alacsony hazugság 's a' t." Dicséretid, hidd el, többet ártottak, mint itt ott sárral hajításid; 's hogy néhány ártalmas előítélet megerősítése 's hazánk mocsikai pártolgatása által használtál honunknak — ha most alkalmam nem volna néhány felvilágosítás által a' dolgot ismét kevéssé rendbe hoznom — azon igen igen kételkedem.

Leveledet a' Taglalattal tisztán hasonlítván össze, látom, 's ne vedd rossz néven, drága Földim! valóban nem tudtad mit cselekvél. A' levélben azt mondod: *Látni fogod abbul mint tisztellek és szeretlek.* Már kérlek, a' részrehajlatlan Olvasó, ha se Téged nem ismér sem engem, 's olvasá a' Hitelt és Taglatatot, vetemülhetne e azon gondolatra, hogy engem Te olly annyira szeretsz 's tisztelsz, engem kit könyvedben "animal rafinének, stiglicznek, magyar apostolnak, népszónoknak, hiúságba burkolt patriotának 's a' t. nevezgetsz; eszemet nyulfarkunak mondod, természetemet farkas és oroszlánénál rosszabbnak állítod, zsidó Shylockhoz hasonlítász 's a' t. vagy ha mind ezeket nem czélzád is egyenesen rám; mód nélkül ugy látszik mintha engem illetnének, mert mást kit szurkálhatnál a' Hitel Taglatatjában mint engem; hogy pedig hypocrita nem vagy arra is merek eskünni. Sőt az mutatja inkább lelked tisztaságát, hogy felőlem, Ten szived tük-

rébe tekintvén, valóban a' legnemesb gondolkozással viseltetel. Oh nagyon köszönöm Barátom, hozzám ezen szép, bár sejdítlen, vonzódásodat. Szelidségem 's nagylelkűségembe tudtod nélkül is bizodalmat helyezesz. 'Noha legmélyebben sebesítesz meg, még is Barátom maradsz, 's nem is gyanítod, miért válnám ellenségeddé. Oh be nem esen gondolkozol felőlem! De fogadom is a' nagy Istenre nem csallak meg várakozásodbán, hanem mind Neked, mind Tieidnek tehetségem szerint szolgálni kész leszek mindenütt 's mindenkor. Volnék bár én is olly szerencsés, 's ne csalatkoznám meg hazámfiaiban, midőn azt hiszem 'Önhasznokra czélzó szabad szólásmódom majdmajd engesztelést nyerend; 's bár engem se játszana meg azon szép remény, hogy idő helyre állítandja majd köztünk a' barátságot'

Te Munkádban engem ifjabbá akarsz tenni, mint vagyok, a' miért bizony nem haragudnám, bár eszközölhetnéd! de felejtetted, hogy mint minden az ég alatt bizonyos magasságig hat fel, 's aztán lefelé fordul, ugy mi is bizonyos időben elérjük legfényesebb zenithünket 's onnan megint lefelé kell gördülnünk a' sir nadiráig. Azon mindennap hallott szójárás "akkor ő még iskolába járt, midőn én már Ezredes, Itélőmester, Al-Iszván 's a' t. voltam, 's most ő akar tanítani minket 's több eféle" okos ember szájában nem jól hangzik, mert ha való lenne, hogy csak idő fejtheti ki legnagyobb tökéletre az emberi agyvelőt, ugy a' leg-

Öregebb embereké volna a' bölcsesség, kik mint tudjuk, gyarló természetünk szerint végnapjaikban megint szinte gyermekkorra térnek vissza. Minek említéd tehát annyiszor "Idősb vagy nálamnál, lelki 's testi tehetségimben ugy is már hanyatlónál?" Minek affectáloed könyved igen sok helyén fiatal, forróvér-okozta szelességim, szép atyai tanácsolgatásid 's helyrehozásidat? Azt hiszed a' közönség esztendőidnek engedend inkább mint okoskodásidnak? 's ezen utólsókat olly gyengéknek tartod, hogy argumentum 's nyomadék gyanánt ősz hajaidat is tanácsosnak, szükségesnek itéléd felhozni? Hagyjuk esztendőinket, 's lássuk inkább egyenesen állításinkat, 's ha sokkal ifjabb találkoznék mint mi, a' mint reméllem fog is találkozni, ki generációnk tapasztalásit sajátivá tevén, vizsgálatit mindjárt ott kezdé, hol mi végeztük 's így tán mélyebben tekintheti a' dolgok velejét mint mi, tanuljunk tőle. Ne legyen gondunk a' mondó esztendeire, hanem arra, mit mond, 's mi célbul. Ha már kifáradtnak tapasztaljuk agyvelőnket, örüljünk, hogy helyünkbe szint érdemesek lépnek; ha pedig nagyon is bizhatunk magunkban, örüljünk még jobban ha látjuk 'nagy esziünkön is kitehetnek a' fiatalbak', mert illy jelek a' nemzeti gazdagság valódi jelei; 's mi Barátom, ugy e? inkább honunkat szeretjük látni gazdagnak mint magunkat?

Azért kedves Földim! Ősz hajaid miatt, 's mert öregebb vagy mint én, egy cseppel sem be-

csüllek jobban, mint ha ifjabb volnál; mert ez is a' sok hiábavalóságnak egyike, mellyeket az idő penésze fel látszott szentelni nagy kárunkra eko-
 rig 'Jobban, vagy szint annyira becsülni az időst mint az érdemest.' Van sok öreg, kinek haszon-
 nal élt idejét néhány perczre lehetne szorítani; van olyan, ki rövid életben sok századon hatott ke-
 resztül. Azon elavult spartai példa—Taglalat 187-^{ik}
 l. — mellyet előhozál, ítéletem szerint nem nyom
 semmit, mint általányosan spartai példákat köl-
 tőknek javaslok inkább mint 19-^{ik} században élő
 törvényhozók 's országos embereknek. Hol több
 helota jutott egy szabad - emberre, hol mint
 atyagyilkost bünteték a' helotát, ha élte védel-
 mében véletlenül szabad - embert öle meg; ott
 feudális szennyeinket hathatósabban terjesztő pél-
 dákat hozhatni elő inkább, mint olyanokat, mel-
 lyek szelídebb, józanabb 's igazságosb szellemű
 időnkhez illenek, mert hol az elv, a' sarkalat ter-
 mészet-elleni, ott minden rárakott építmény is
 gyenge 's nem példának való. Azért Barátom, ha
 állandó honi színházunk lenne, a' minthogy Is-
 tenben, Hazámfiaiban 's egy kicsit magamban is
 bizok, előbb utóbb leszen is, bizony nem kel-
 nék helyemből fel Miattad, mint a' spartai ifjak
 az athenei vén előtt, mivel az idők hava fehé-
 rité már fűrtidet; hanem azért szökném fel leg-
 kényelmesb székekemből is örömmel átengedni Ne-
 ked azt, mivel nemesen futottad át földi pályá-
 dat, 's mindnyájunk tiszteletére, szeretetére mél-

tó vagy. 'S ezen vallomásomat nem veended tán rossz néven, kivált ha Magad körül tekintesz, 's annyi hiábavaló, ön, földiei 's embertársi hasznát 's díszét feledő véneket látsz, midőn hazánk számos serdülő fiai közt Ten magzatid legszebb reménnyel töltik be honszerető lelkedet. Illyenekért bár szabad lenne 'Legigazibb tiszteletem nyilvánosítása végett néhány neveznem' édes örömet állanék fel én is, 's ha egy század folyt volna is szemeim előtt már le, napestig állnék, lenne bár éltek a' viritó tavasz közepén! Vén fő fiatal vállakon, az kell hazánknek, az érdemel tiszteletet!

A' Kritika általányosan nem csak hasznos, de legszükségesebb is, 's míg szoros, kemény 's égetésig gúnyoló bírálás nem hozand ítéletet honi könyveinkről; addig közönségesen szólván, izlésünk egészen kicsinosult nem leend. Lesznek, lesznek elnemagztatink általányosan véve, dicséretre méltók, de nem érendik el a' fejlődésnek azon lehető legmagasb pontját soha, mellyre a' remek-lelkűeket a' bíráltatási fék 's tartózkodás vezetheti. Színjáték közepszerűségig sem fejledhet ki, míg szigorú 's engesztelhetlen bírót nem retteg találni a' közönségben. Arany elválasztásra szered — kényeső — kell; ugy nem válhatik el a' jeles, szép, nemes hozzáragadt agyag, sár, föld 's egyéb selejtektől savany, keser, marczona sőt sokszor méreg nélkül. Van igaz szinarany is a' bércek kebliben, de kevés; a' föld kerekén is

fel feltűnnek választottak, az Ég kedvelti, de kevesen; 's nem kell amannak sem imezeknek — kiknek földön élő számokbul nekünk földön csuszóknak keserű veszteségünkre csak minap ragadtatott el egy a' legjelesbek közül, — választóviz, vagy szered, mert magokban is tündöklenek, de a' többségnek homálybul kiragadtatására nem csak hasznos mint mondám, de szükséges is a' Kritika.

Te azonban jól tudod Barátom, milly csekély lehet mai körülményink közt a' remeklelkűek száma, kik mind azon terhekkel volnának repülni képesek, melyeket a' könyvnyirbálók-tul kezdve annyian függesztnek szárnyaikra. Szunyadozó állapotunkbul csak szinte most ébredteket tehát, úgy szólván első rebegésünnkor dorgáló szemölddel feddő, habár legigazságosb helyrehozással is, elijeszteni nem tanácsosb, mint mai Beduin módra tengő szegény jó színjatszóinkat olly praetensióval 's birói szorossággal itélni, mint a' londoni, párisi 's a' t. színházakban igen igen czélirányos. 'Il faut encourager les talens' 's így íróink és színjatszóinkat, a' milly kisdedek vagyunk, ne feddékeny ajakkal 's kedvetlenítő korholással, hanem érzékeny szives oktatással bírál-gassuk még most. Nálunk az Edinburg, Westminster 's a' t. Reviewk még nincsenek, még nem lennének most magok helyén, azoknak is fog ütni az óra majd, de fulánkik 's nyilaik mostani literaturánkra nem szebb életet, hanem bizonyos

halált hozandnának. Ez egyébiránt vélekedési tárgy.

Már Taglalatod se nem engedékeny, se nem kemény, 's nem is annyira kritikája vagy taglalatja a' Hitelnek, mint egészen különös munka; mert mondhatom, alig van szakasz, melyben vagy szavaimat nem facsarnád el, vagy a' tárgyon túl ne vágnál 's kalandoznál, majd ismét másokra mondottimat Magadra ne vennéd, majd igen igen sok jót 's derekast ne hoznál elő olly állítások megczáfolására, mellyek egész könyvemben nincsenek. Többek közt említem itt Taglalatod 18-^{ik} lapjának csak e' sorait: *Nem volt szükség hibáink javítása végett, oly vétket, sőt bünt ránk ruházni, melly soha-se fért hiv lelkünk-höz, 's mondani, hogy némellyeknél közölünk, hazafiui Tett Urunk' megbántása. Én koromra nézve talán a' Szerző' apja lehetnék, 's még is az egész magyar nemzet' lelkére esküdhetem, hogy soha se nem láttam, se nem hallottam Magyarat, ki Urunk' megbántásában hazafiui Tettet vagy keresett vagy talált volna. Hiszen másutt a' Szerző egyenesen azt mondja, hogy egész Európában isméretesek vagyunk a' Király és Haza szeretetét sziveinkben egygyesíteni tudó erényünkről. továbbá: a' jó Régit a' jó Ujjal, a' jelen-időben kéz-fogásra birni törekedném; de ezt soha sem igyekezném úgy eszközteni, hogy akár gondolatimban, akár pedig elő-adásimban, és kitételeimben, vagy egy oldaluságra, szélsőségekre, vagy*

pedig éppen tulságokra vetemedjem, és vagy nagyítsam nemzetem hijányait, vagy a' keveseségnek gáncsait egész nemzetemre toljam; vagy némelly, bizonyos és közönséges jó tulajdonságaitól az egész világ előtt megfosztani akar-ni láttassam oly vétket és bünt kenvén-reá, melly soha se fért, és soha sem is fog hiv lel-kéhez férni. Ugyan mit fognak felőlünk a' kül-földiek hinni? ha egy magyar. Gróf munkája for-dításában azt olvassák „olly emberek is találkoznak köztünk, kik hazafiui Tettnek vélik Urunk' megbántását.

*Ah! nostris istud, turpe atque ignobile crimen
Hostibus eveniat!*

Ezen, úgy gondolnám, nem igen barátságos, lármádra a' Hitel XVII lapján szemlélhető soraim adtak okot:

— — 'a' meg nem romlott Magyar pedig az egye-
nes bátor szót becsülni tudja, 's nem az elfajult
's elromlott hazafiakat veszi például, hanem azo-
kat, kik nem kevésbé hű jobbágyai királyoknak,
mint Honjok valódi polgárjai. Nem azokat, kik
azt vélik, hogy hazafiui tett, Urunk meg-
bántása; sem azokat, kik azt kiáltják 'hiva-
talban lévő nem is lehet jó hazafi, 's csak az
igazi patriota, ki minden intézetet, minden
rendelést kivétel nélkül rágalmaz, — mint sokan
azt tartják igazán Mester-szakácsnak, ki mindent
rendkívül paprikáz, 's csak azt ugyan csak Ma-
gyar embernek, ki azt szereti is.'

Ha más is úgy magyarázná Hitelem é' helyét mint Te, azt hinném: homályosan, fonákul 's félreérthetőleg fejezem ki gondolatimat. De miután mind két fordítóm Paziazi Ur 's még Vojdissek Ur is igen jól fogák fel 's úgy tevék ki állításomat, mint azt én gondoltam, természetes következés: hogy félre - magyarázásod vagy elcsikarásod oka nem a' hely homályosságában fekszik; 's hol egyebütt? azt itt nem akarom feszegetni. Elég az, hogy Te, ki nem csak korodra nézve, mint Magad mondod, hanem grammatikában 's hermeneutikában is apám 's tanítóm lehetnél, szint olly jól tudhatád mint Paziazi 's Vojdissek fiatal Írók: hogy igenleges — positiva —, nem nyomadékos — non-emphatica — constructióban első a' subjectum, 's utána következik a' praedicatum, 's e' mondás közt — németül teszem ki, hogy megértsed —: "Der unverderbte Ungar — — — nimmt sich nicht jene zum Muster, die da glauben eine patriotische Handlung verlege unsern Herrn" 's e' közt: "Es gibt Ungarn, die da glauben des Herrn Beleidigung wäre eine patriotische Handlung" — egy kis különbség van. Amazt én mondtam 's utánam P. és V. Urak; emezt Te akarád rám fogni. Szint-úgy csak a' 'Te magyarázásmódod szerint lát-szom ellenkezni magammal, midőn másutt ezt mondom: 'egész Európában isméretesek vagyunk a' Király 's Haza szeretetét sziveinkben egyesíteni tudó erényüinkről'. Magyarázza Hitelem ezen helyeit, nem a' Te szándékod, hanem a' józan

Logika szabási szerint akárki, minthogy 'a' priori fit denominatio' azokbul nem ellenkezést, hanem azon örvendetes következtetést hozandja ki: hogy nálunk még, hála Isten, több a' 'meg nem romlott Magyar mint a' megromlott'. Azonban mind azoknak, kiket elfacsart szavaimmal megijeszteni akarál, nyugtatásul szolgálhat, hogy a' külföld nem azt olvassa a' Hitelben, a' mit Te olvasál könnyelműségemben; mert mint mondtam, a' két fordításban, melyekhez, emberiségemre, legkisebb közöm sem volt, jól áll a' dolog; de bezzeg ha összehasonlítja majd a' Külföld, melynek ítéletétől annyira rettegsz, Taglalatod fordítását a' Hitel fordításával, nem fog e inkább azon csudálkozni: hogy a' tudósb, nyájasb, idősb hazafi annyira tudja elcsikarni honfitársa szavait?

Mind ezek után is hinni akarom, hogy 'e p é t tentádba nem akarál vegyíteni, hanem csak ollykor egy két csep eczetet öntögetni belé, a' mint Taglalatod 9^{ik} lapján érinted — 's csak némán csudálkozom felséges eczeteden, az valóban tultesz a' franczia à l'estragon, à la framboise, aux quatre voleurs 's a't. — — — — leghiresb eczetein is, 's ugy látszik hegyaljaibul készült; minden esetre pedig ugyancsak jó házi gazdasszonyra mutat; én első megkóstoláskor méregnek véltem.

A' Hitel egy labirinthoz hasonló. De Te a' helyett, hogy a' közönséges olvasónak kalauza

lennél, a' mit olly tudós és bő tapasztalásutul
 reméltem, még nagyobb sürübe vezetéd őtet.
 Azon jegyeket, mellyeket némi eligazodás — ori-
 entatio — végett lehető legnagyobb fényben és
 számban tűztem ki, Te észrevenni nem akarád.
 'S így munkámat egészen zavartá, érthetlenné
 taglalád. Ha valakiben biztam, 's valakire ezen
 mondást 'sapienti pauca' illőnek tartám, az bi-
 zonnyal Te válál, mert kinek van arrul több ta-
 pasztalása mint Neked, 'körülményink közt milly
 nehéz világosan írni, 's milly egyoldalu, szár-
 nyaszegett lesz minden munkánk sajtóbul kisza-
 badulta előtt! Két helyen tevém ki, 's egyszer
 ugyan csak szemszuró betűkkel 'M á s o k k a l
 n e m p a r a n c s o l h a t u n k' XV és 78-ik lap.
 de Te nem vetted észre, 's hevedben egyoldalu-
 nak hirdetsz, midőn azt akarnád elhíttetni a' kö-
 zönséggel 'Én mindent írhatok, a' mi csak eszem-
 be jó, Te nem, mert 27-ik lapon ezt találom: *So-
 kat mondhatnék még ezen tárgyrul, de az a' baj
 ezen mustrálgatásban; hogy a' Szerző mindent
 bátran kimondhatott, nekem pedig sokat csu-
 pán gyaníttatnom kell.* 'S hogy illy dolgokban
 jártas, Te voltál Első, ki követ dobott ellenem,
 azon bámulnom kell. Mert ha csak Ten kézira-
 tidra tekintél, mellyek porban hevernek, a' he-
 lyett, hogy világon volnának 's világítnának, 's
 ha csak egy pillanatig képzeléd is Magad helyem-
 be, bizonyos vagyok: eszedbe jutott volna, hogy
 Hitelemet legjobb akarattal sem írhatám kété-

lüle g, 's így hiszem, Taglalatodat hidegebb vérel, nagyobb megfontolással szerkeztetted volna. Most méltán ró meg Montesquieunek kemény ítéllete "Comme il est très-difficile de faire un bon ouvrage, et très-aisé de le critiquer, parce que l'auteur a eu tous les défilés à garder, et que le critique n'en a qu'un à renforcer, il ne faut point que celui-ci ait tort; et s' il arrivoit qu'il eût continuellement tort, il seroit inexcusable."

"D'ailleurs la critique pouvant être considérée comme une ostentation de sa supériorité sur les autres, et son effet ordinaire étant de donner des moments délicieux pour l'orgueil humain, ceux qui s'y livrent méritent bien toujours de l'équité, mais rarement de l'indulgence."

A' kérdés itt az: jobb lett volna e tán 'a' hitelről egészen hallgatnom, mert hogy két oldaluan mai körülményink közt irni lehetetlen, azt átlátja minden, ki csak egy kissé pillant maga körül; 's azt a' Jövendő döntendi el. Hogy pedig minden nehézségink közt is a' Hitelnél helyesb munkát lehetne irni, azt nem tagadom, de ahhoz több tulajdon kell, mint a' millyekkel én bírok. Rövid idő alatt jobbat nem írhattam 's csak nevetnem kell mind azon pántolódókat 's izgáglókat, kik tán legjobb akaratbul szinte minden tettímben kifogást találnak: "Ezt másképp írták, azt másként tették, amazt megint egészen elhagyták volna," 's a' t. de magok semmit, sem jót, sem rosszat — tán gáncskémlésen, utbanállá-

son 's hátráltatáson kívül — a' községért végbe soha nem visznek. Individualitásom szerint annyit tettem, mennyit tehettem, 's így munkám telisded teli botlással, hibával, mellyeket nem is akarok pártolni, 's mindnyájokba tán én sem esém vala, ha Horácz tanácsa szerint kilencz esztendőig hagytam volna csekély próbáimat heverni; de inkább fel kívántam cserélni jó-írói hirrel hazám hasznát; 's reméllem ezen kis áldozat következésében, munkám bár csekély, de abban még is fog egy kis részt venni, hogy nálunk kilencz esztendőnél sokkal előbb álljon a' hitel lábra, 's bővelkedjünk is áldásival, midőn az akkor élendők 's tán mi is alig hiendjük 'hányan szegültek 's feszültek, 's nem annyira rossz akarattul, mint tudatlan fejességből, ezen országi legsarkalatosb javítás ellen.

Akkor lett volna Taglatatodnak igazi haszna, ha minden személyesség helyett p. o. hogy kurta farku, magát nem legyezhető 's a' t. lovam levegett, 's jól megütöttem vigyáztalanságom miatt vállamat — lap. 16 — 's több illyesek, Te szorosan csak a' dologhoz tartakoztál, 's igazán csak a' hibákat érintetted volna. Ezek szerint azon gyanuba esél, mintha nagyobb gondod lett volna személyemet tenni nevetségessé, mint a' közjót balvélemény irtogatás által előmozdítani. Oh jobban tudtam volna én a' Hitelt recenseálni Barátom, más hézagokat látok én abban, mellyek szemeid elől elvonulának, 's fogom is recenseálni 's jobb

rendbe hozni, egy cseppet se félj, 's tenném már most is, ha előre lerakott sarkalatinat nem gyengítetted, kiseded pesti Intézetinket sárral nem hajigáltad volna, mert hogy személyemet megtámo-
dád, fel se venném. Ollyan mint Te, nem bánt-
hat meg érzékenyül, azért karczolatid, vágásid,
szurdalásid nem is fájnak annyira, hogy azokat
a' közjóért nem tudnám eltérni békével.

Taglatatodban sok igen jó 's helyes for-
dul elő, de az csaknem jobbadán valami rám fo-
gott igaztalanságra, melly eszem ágában sem volt,
vagy szelességre, mellyet nem követék el, van
alapítva. Könyvbírálásnak igen rossz példáját adád,
mert ollyasokat ítélte meg elhatározva sőt kár-
hoztatva is, a' mik szemeid előtt tisztában nem
valának még, 's javításidat fenéktelen alapokra
telepítéd. De bezzeg e' könnyelmű tettered miatt
a' Nemesis szent törvényei szerint már most is
bűnhődöl. Taglatatodról ugyan is sokan legigaz-
ságatlanabb ítéletet hoznak: azt unalmasnak, esze-
lősnek mondogatják, mi előtt még olvasák, 's azon
állításal vetik vissza "hogy azért írad, mivel
könyvem által találva érzéd Magadat, 's egyéb-
iránt a' világot arrul akarád elhitetni, hogy Ten-
személyes Creditumod fentartására hitelre szük-
séged nincs." 'S illy idétlen kifejezéseket szám-
nélkül kelle már hallanom. — — — — Te nem
csak a' Nemzet, melly ellen in corpore soha sem
keltem ki, de még Egyesek hiúságát is tömjéne-
zéd, míg én minden rút helyről kíméletlenül rán-

tám le a' fátyolt. — Te palástolásid 's dicsérgetésid által gondoltál használni, hol én czélírányosbnak vélem a' vétkecsket önmagokkal megismértetni.

'S bárinilly sors várjon is egyébiránt "Világomra," elfuvandja e azt a' nyugoti szél dűhe, eltiprandja e a' sokaság vaksága, lepleggel földendi e rossz akaróim homály-szerető száma vagy a' hõnszeretet Istenasszonya gyámóla alatt tán egy kis jótévõ meleget terjesztend maga körül, minden esetre meggyujtom; ha hibázom, Te kinszerítél; 's csak azon egyre kérlek Barátom, 'Hidd el, Hazánk javánál semmi sincs egyéb lekem előtt; mint ismételt érintésim szerint, én is el akarom hinni, hogy nem személyes ellenzés, hanem csak felvilágosítás kívánata iratá Taglalatodat.' Ne vedd Magadra, a' mit tán keserűbben mondandok, mert nincs Rád irányozva; valamint én sem akarom hinni, vagy legalább el akarom felejtetni, hogy rám voltak Taglalatod fulánki szegezve.

Ha akarnám, igen igen rövid lehetnék, mert minden egyéb felelet helyett csak azt kellene megmutatnom, a' mi szerfelett könnyü, 's ezen értekezés által hihetõleg ki is fejedend, hogy minden jó gondolatid, gúnyaid — satyráid — atyai javításid álhiedelmeken 's hypothesiseken gyökeresnek; 's így fel lenne forgatva egész Taglalatod; hanem én szántszándékkal akarok hosszabb vizsgálatba ereszkedni, mert kötelességemnek tar-

tom az előítéletek seregét, — melly hydraként szegezkedik előmenetelünk ellen, 's akárki mit ábrándoz is, vagy más okokra kívánja tolni a' hibát, honunk legkártékonyabb ellensége — ott támadni meg férfias állhatatossággal, a' hol találom; hogy pedig Taglalatod illy harczra némi alkalmat nyujt, azt kénytelen vagyok megvallani.

ÖN- ÉS KÖRÜLMÉNY-ISMÉRETI TÖREDEKEK.

A' Taglalatban ezeket mondod felőlem lap. 11. : *Előzményeket (praemissae) előzményekre szeret halmozni, helyyel-hellyel azomban hibáznak az előzmények, és még is mintha nem hibáznának következéseik javasoltatnak. Egyebütt az okokat a' következésekkel (vagy viszont) cseréli-fel. 's alább: Oly tágos feneket kerit néha gondolatjainak, és oly hegyes csútsot állit emeleteinek te-tejébe, mintha Egyiptomi gúlyát (pyramis) építene, olykor pedig halott fel-fordítja gúlyáját, azt akarná még is, hogy az ellensúly' törvényei szerint az emlék fel ne forduljon: tovább 12^{ik} lap.: A' sokoldalúságot gyakrabban emlegeti mint követi. Nem éppen ritkán ismétli magát, azomban még többször látszik maga magával ellenkezni. 101^{ken}: Sok szökések és ugrások lévén e' munkában, mellyeknek okát mi középszerű emberek nem látjuk 's 195^{ik} lap. Igen gyakran cseréli-fel a' Gróf az okokat a' következésekkel és megfordítva. 'S több efélék eléggé bizonyítják: hogy Te, tisztelt Hazafi! engem "ok és következés-zavarónak, a' körülményeket nem vizsgálónak, magammal ellenkezőnek 's olly építőnek hirdetsz, ki megfordítva rakja építményit, 's még észre sem veszi sokszor a' földének fel-*

fordultságát, hanem balgatag képzelni, hogy a' pyramis csúcsán is állhat"; vagy azt akarod elhittetni a' közönséggel, hogy magamat igen különös és ritka embernek tartom, mert magadat közép-szerűnek vallod, 's bár később dicsérsz is, mint a' többek közt 162 lap. e' sorokban: *Valóban nagy örömmel vonom-ki e' nagy hatásu munkából azon századokra át-menendő alapos és tündöklő gondolatokat, és elő-adásokat, melyeket nem lehet eléggé emlékezetünkbe vésni; — — — — —*

— — — — —, a' sok Jót és Szépet, melly hemzseg a' Szerző e' halkatatlan munkáján. Még is úgy hiszem, dicséretidet csak ír és gyógyszerként akarád Általad ejtett sebeimre kenni, azoknak könnyebb eltűrhetésök végett. Köszönöm e' jószívűségedet, de nem volt szükséges személyemről gondoskodnod. Csak az ügynek ne ártottál volna! Mert ha van hideg vérű 's indulatlan vizsgálatot érdemlő tárgy e' világon, az valóban nem lehet egyéb, mint az oknyomozásra fordított figyelem. Már a' régiek szerencsésnek tarták azt, ki meg tudá ismérni a' dolgok okait 'felix qui potuit rerum cognoscere causas!' Nagyon jól tudom én; milly nehéz azokat tisztába hozni, 's milly szemtelenség önbelátásába határnélkül bizni. Azon tárgy, mellynek tiszta világra derítéséhez szorosán van a' siker kapcsolva, 's ködben maradása miatt semmivé válik a' legnagyobb erő is, ítéletem szerint olly szent, hogy ahhoz közelítui sem kellene belső megilletődés nélkül. Ha tehát valóban olly ok-'s következés-zavaró, egyoldalú vizsgáló, keveset gondolkodó 's magammal ellenkező volnék, mint a' millyennek hirdetsz: enmagam se biznám többé magamban, annál kevesebbé várnék 's várhatnék másoktól bizodalmat 's együttmunkálást azon eszközök előmozdításában, mellyek által a' haza felebb emelkedését gondol-

lom egyedül elérhetőnek, és így kötelességem lenne minden további munkálódásimmal felhagyni. Ugyan azért nem személyem, hanem az így kedviért tartom szükségesnek meggyőződésimét, — mint tetteim egyedüli rugóját — azok szármoztat, milly okokbul milly következéseket tapasztalék folyhatni, 's mennyire vizsgáltam a' körülményeket? itt egy kissé bővebben előadni.

Taglatatodbul veszem észre, hogy mint sok egyéb közcélra vezető módban nem egyezünk meg, úgy az ön- 's körülmény-isméret iránt is, melly minden javulás 's javíthatás legsarkalatosb alapja, nem kevéssé különböznek ideáink —.

Munkád 33^{ik} lapján B. G. levelét hozod elő, miután a' 31^{ik} lapon azt állítod rólam: *az eszközökrül, mellyek ön-esméretre és minden körülményeink kitanulására vezetnek, egy szót se szóll; ez pedig veleje a' dolognak 's a' t.* Látom e' levélbül, a' min soha nem kételkedém, Te is, mint minden becsületes ember, ki lelke hallhatatlanságát hiszi, munkálódál Tenmagad javulásán; javulásodon mondom, mert a' tökéletes ön-isméret mindig erényre vezet, a' körülmények minden homálytul ment kitanulása pedig legfőbb igazságra. 'S akarom hinni, jó és szerencsés előmenetelt is tevé, a' mirül könnyelműleg itélni soha nem bátorodom, mert ha minden tetted, szavad, sőt legtitkosb gondolatidat tudnám is, bár mint ellenkeznének is azok az enyimekkel, soha sem fognám felejthetni, hogy 'a' Te álláspontodra magamat semmi mód sem képzelhetem tökéletesen, mig szemeim, szívem, agyvelőm, lelkem Tieiddé nem varázsoltatnának; 's így mindent más színben, más viszonyban, más kapcsolatban 's a' t. látván mint Te, Felőled mindig igaztalan ítéletet hoznék. Hát ha állásod, gondolkozásmódod, célaid 's akadályidat 's a' t. kö-

zönséges mendemonda szerint 's hallomásbul ismerném csak, 's még is minden szavad 's tetteidet megítélném, nem volnék e szánakozásra méltó, habár jókedv, öröm 's vigság látszanék is kísérni minden léptimet? 's nem kellene e magamon pirulnom — ha tisztán kezdendném látni a' község sepreje sorába vegyültömet, melly senkirül nemest, dicsőt, nagyot nem tesz fel, mert ön kebliben csak sárt, epét, 's mérget lel — hogy legtisztább gerjedelmidet balra magyarázám, 's vak tudatlanságomban legszebb kezdetidet tiptrottam el.

Felóled lásd sokan azt mondják: legszebb jószágokat birsz, — mellyek igazi kincstárok, ha józanul kormányoztatnának, — hogy azon Sz. Mihályi hatalmas 18,000 hold föld, 200 telkes erővel célirányosan munkálva, Téged környékeden a' legrendésb 's gazdagabb földesurrá tehetne, midőn most a' sok theoria 's poesis következésében igen rendetlenül tartott házban, csaknem mindig pénz nélkül, 's így legjobb 's legerősb akarattal is, igen pontatlan fizető vagy, 's csak azért látszol megvetni a' pénzt, mert nem tudsz Magadnak szerezni. — Azt mondják: nagy kár, hogy azon talentumidat, mellyekkel rendkívül bő mértékben álda meg a' Gondviselés, eldarabolád, 's törekedésidet nem annyira nemzetiség-kifejtésre, mint inkább pusztá képzelgési tárgyakra irányzád. — Azt mondják: kemény földesur vagy, 's midőn többnyire legaprólékosb részletekbe tüzzel avatkozol, a' gazdaság velejéről megfelejtkezel; 's lóháton vettetsz, hogy szaporábban föld gyomrába jusson a' buza. — Hogy balgaság volt, habár nem olly korán is de még is előbb, mintsem a' civilisáltabb világot bejárád 's elég tapasztalást gyűjtél, házasodnod; — nem jól cselekvél számos 's becses kéziratidat, ha nem tö-

kéletesen is, legalább úgy, mint körülállásink engedik, sajtó alá nem bocsátnod; — nem jól cselekvél, élted fecséreelve rendszerint falun tölteni, hivatalba nem lépni, 's így reggeltől estvélig!! De mivel sokan így beszélnek Felőled 's úgy mondják, — azért úgy áll e a' dolog? én kételkedem, 's inkább azt akarom himni: Összeköttetésid 's körülállásidban, természeted 's tulajdonid szerint senki több jót gyermekinek, több hasznót hazájának, több jelest 's dicsőt az öröklétnek nem tehetett; sőt a' legnagyobb szám, szorosan helyzetidben gazdaságodat rendetlenebbül vitte, még kevésb tapasztalással házasodott, észtehetségidet még kevésb sikerrel használta volna 's a' t. 'S mért ne gondolkoznám engedelkenyül Felőled? mutatad e számadásidat 's átvett terheid súlyát nekem? gyónál e szívösztonidról? közölted e kéziratidat? 's a' t. Soha! Csak azért gondolnálak hát rossz gazdának, mert néha versekkel is bájosítgatód üres pillanatidat? Azért rendetlen fizetőnek, mert köz életben nem mindig tartasz rendet, az órámul felejtkezel, ha ebédre hivatalos vagy, 's nem várnának, többször jönél ebéd után mint ebéd előtt 's a' t.? Azért kemény földesurnak, mert jobbagyid mindig panaszban állnak Ellened, 's Te közöttük, mint rebesgetik, nem a' legnagyobb bátorságban? Azért költői kereskedőnek, mert más módon gazdálkodol egyben másban mint szomszédid? Azért egoistának, mert javítani törekedél gyermekid sorsát? Azért csekély tapasztalásúnak, mert sokat valál otthon, 's inkább kívánád belülről tekintni hazádat mint kívülről? 's a' t. Barátom nem! Ámbár fiad lehetnék, ha valóban igen korán kötött vala Hymen legmélyebben tisztelt Hitvesedhez, nem tudnám felejtetni a' sz. Írás azon egyszerű példáját "Magad szemében gerendát nem, de máséban szálkát is látsz."

‘S ezen előadtakat, tudom, helyben hagyod, mert a’ *sok éven keresztül* — 32.^{ik} lap. — levelezésedben B. G. Urral önismerésed gyarapultában az is előfordult hihetőleg ‘ne kárhoztass mást, nehogy magad kárhoztassál.’

Ezek szerint mikép mondhatod Te, mint e’ szent tudományban megvénült, 117.^{ik} lapodon azt *a’ minden oldalú író — — — — — meggondolja, hogy azért mert valamelly nőtelen ember, ki sok atyjáruól reá - maradt jövedelemmel kérkedhetik, könnyen tehet áldozatokat, midőn más gyermekes ember a’ legjobb akarattal sem tehet*, 169.^{ik} lap. Kevés gyengéded érzést és óva-bánást (*delicatesse*) mutat az, a’ hatalmasabb és tehetősebbi részéről, mikor közönségesen elegendő kárpótlás nélkül áldozatokat javasol, mert a’ *mí néki könnyű, az másnak igen nehéz; sőt végbevihetetlen is lehet. Ha azt nőtelen ember teszi, még kissebb a’ gyengéded - érzés.* ‘S 119.^{ik} lap. *Ha nem látja a’ Szerző a’ külömbiséget* (Gallia és Honunk közt) *bizony kár volt utaznia; ’s a’ t.* Ezt én valóban nem érthetem! Mivel azonban éppen arrul szólék most ‘nem kell más ember tetteiről szelesen ’s balul itélni’ Neked sem akarom szemrehányni: mért közléd illy mindentudó jegyzésidet sajtó által a’ világgal, holott szavamat adhatom, hogy ‘jószágim becse, ’s azoknak tiszta jövedelmi mennyisége, Atyám után maradt és szelesb esztendőimben magam tett adósságim kamatja — ’s egyéb terheim közlésével ’s a’ t. Téged soha nem untatálak; soha utazási napkönyveimmal vagy külföldrűli levelezésimmel becses óráidat nem lopám, nem háborgatám; mint nem emlékezem, hogy körülállásim valódi állapotját ’s nőtlenségem okát Előtted felfedeztem ’s szivembe tekintni kértelek légyen.

Csudálom, ne vedd rossz néven, mért hozád

szóba szép frigyetek bizonyítására B. G. Urnak éppen azon levelét, mellyben legkisebb nemzetemelési szellem sincs, mellyben hangját sem lelem azon férfiúi komoly méltóságnak, melly a lelki fejlődésre törekedők keblét özönlésig szokta buzogtatni. Miért nem idézted inkább későbbi leveleiteket például elő? Be nagy kár! 'S én azt szeretem hinni: 'Ti fellengzéstökben, midőn Szépért, Nagyért, Jóért égő soraitok hamuvá tevék leveliteket, 's így azok elvesztek, mind jobban magásultatok azon dicső álláshoz, melly minden erények kutfeje 'a' honszeretet'. 'S mivel 'azon eszközökrül, mellyek önisméretre 's minden körülményink kitanulására vezetnek, egy szót sem szólok' mint emlited, ne hidd: nem foglalatoskodtam velök.

Tudnék én is felhozni szent barátság-szülte legnemesb szívömlédeket, de annyi salakkal van vegyítve nyomoru állat-természetünk! Oh nem akarlak, Barátom, javulásunk sötét műhelyébe vezetni; mellyben legerősb emberi akarrattal is olly nehezen készül arany, hogy azzal éppen nem dicsekedhetni; hanem inkább mindjárt azon következtetéseket érintendem, mellyek a' szívrokonság tiszta forrásából fakadtak.

Legyen elég eskünnöm: sok botlásim, sok véres bukásim után, mellyek jeleit bizonyosan más világra viendi lelkeim, végre egy szebb ösztön nyitá fel indulatokba merült szemeim, 's a' drágán — szívvéreimen — vásárlott tapasztalás teljesen meggyőze: 'Honszeretet, a' lelkünkbe olly mélyen öntött, anyaföldünkhöz vonzó édes aggodalom, a' Nemzet lehető legmagasb emelkedésének angyala, valódi erejének isteni védje, 's a' legszebb 's halhatatlanabb erények kutfeje.'

Nézzük a' régi respublicákat, tekintsük újabb

időkben azon népeket, mellyeknek a' kormányra befolyások 's hazájokhoz úgy szólván jusok van; milly dicső emberekkel találkozandunk, kik halandóságunkat feledtünkör, alacsony agyag létünkkel összebékítnek, 's velünk erényik által földi pályánkat szerettetik meg! Tekintsük azonban a' sötétség azon hazáit, hol egy vagy kevesen aggódnak, vagy sokszor nem is aggódnak a' közjóért, 's a' többségnek szinte nem szabad — hivatali bilincs nélkül — a' község sorából előre lépni, a' közjót szolgálni, földieieért fáradni; hol mint veszedelmes ál-élet már bölcsőben fojtatik el, 's később sokszor gúny tárgyává bectelenítetik azon szent érzés, melly az anyaföldre oly édes varázssal köt, — ott a' lealacsonyított emberiség salakjai közt — — — erény — — minden földi selejttől kitisztult erény — — ritka, mint a' magas hegyek bércein, mellyeket a' nap hideg sugára világosít csak, ritka az egekbe egyenesen felnőtt cser! Ott legszebb legjutalmazottabb erény 'keveset gondolkozni, rosszat nem művelni 's vakon engedelmeskedni'; midőn a' hatalmas Isten az embert, mint halhatatlan lélek birtokosát, gondolkozásra, jó 's hasznos tettek végbevitelére 's csak az országlás-szabta törvények tisztán szemebetűnő erejüknek hódolni teremti. — Volna fa, volna kő azon lény, mellyben a' dicső 's undok közt holtig versenyg a' viadal, nem gondolkoznék akkor, nem tenne rosszat, 's ott állna béketűréssel századokon keresztül, hová ülteték 's rakták; de ég benne a' jó 's rossz közt ingadozó élet, 's a' fa - vagy kőszerinti velebánás csak rosszait 's undokait fejt ki, míg a' jó 's dicsőnek legkisebb jeleit is elenyésztí az idő; a' rosznak 's undoknak kifejtése pedig végre fejtőjét temeti a' féktelenség romjai alá.

Honszeretet hiját semmi tökéletesen nem

töltheti bé. E' létben, hol számos szükségünk kielégítése miatt szünet nélkül fáradoznunk kell, 's hol éppen sikerrel koronázott fáradozásink mentnek minket legjobban a' halálos unalom kinjaitul, csak a' lelkünkben fejledező munkavágy teheti kedvessé sorsunkat, mint a' dologtalanság, munka-előtti nyugvás 's restség mindinkább félre vezetnek azon boldog állástul, hol megelégedésünk és szerencsénk nem annyira testi ingerink kielégítése által eszközöltetik, mint inkább azon öntudatban rejtezik 'hogy keblünkben több a' felfelé vonzó vágy a' lenyomó, letartó indulatnál' 's hogy lelkünk reptében inkább élünk nekünk rendelt elemünkben, mint mikor térden csuszunk 's hason mászunk a' föld állati gyönyörei után.

Munkálódnunk 's fáradoznunk kell, ha türehetetlen unalomra 's tán élet-gyűlölésre kárhoztatni nem akarjuk minmagunkat; 's belső illetődéssel fogjuk találni: hogy éppen a' legsürgetőbb életszükségünk kielégítésére ösztönző természetünkben — melly egészen állatok sorába helyez minket — fakadoznak, ha lelkünk reptét nem gátoljuk, az emberiség legszebb, legdicőbb tettei. Az evés ivás kinzó szüksége, melly tán egymás ellen fegyverzé vizözön-előtti eldődinket, a' földművelés bájterjesztő áldását hozá közibünk. Lak 's ruha-szükségünk legszebb találmányokra nyújtott alkalmat. Nemünket fentartani égő vágyásunk a' szerelem mennyei érzelmit, annyi halhatatlan tettek valódi kútfejét, önté szivünkbe, 's a' házi szerencse boldogító szelidebb melegével a' legkinzóbb láng szülöttje! 'S mig emberlét sorsunk, mindaddig számtalan szükségünk kielégítésére sarkaló természetünk a' kegyelmes Egek legszebb ajándéka. Ez ösztön varázsolja a' természet-szülte állati embert lassanként honja kicsinosult polgár jává, 's ugy látszott az Istenek-

nek tetszeni, kik a' Mindenséget szoros öszhangban tartják: hogy éppen, mint imént említém, állati szükségink pótlására célzó éjjeli 's nappali törekedéseinkből eredjenek a' legszebb 's minden állati szagtul ment költői emelkedésink, művészeti 's mesterségi találmányink 's t. e.

A' henyélés minden hiba, véték 's bűn kútfeje, 's ha nem is az közvetetlenül, minden esetre azok fészke, mellyben a' rossz indulatok magva felmelegül 's életre idül. Mennél több a' fáradozó, munkás, törekedő, annál több az erény. De miben fáradjon, munkáljon, törekedjék a' község minden tagja ifjútul vénig, dústul szegényig olly állhatatos buzgósággal, olly elszánt önfeledéssel, hogy keblibeh soha ürességet ne leljen, 's mindennapi foglalatossága, tavasz éltétül az öregség teléig tökéletesen töltse be lelkét? Tekintsük az emberiség közönséges foglalatosságait, nézzük közeliül azon népeknek egyedül magok 's mindennapi élet nyomorjai körül és között kérődző 's pirulás-gerjesztő szűk forgását, hol a' közjó, hazaszeretet semmi egyéb, mint szép hang 's fényes kitétel, 's meg leszünk győződve: hogy a' nagyobb rész csak azon hatáskör hiv 's buzgó folytatásában lelend váltig sziv 's lelki táplálékot, mellynek végiránya az Anyaföld.

Van minden rendszabásnál kivétel, így lehetnek 's vannak a' legelnyomottabb és sinlődőbb népek közt is emberi alakba öntött dicsőbb 's hatalmasb lények, kik szeliden fénylő csillagzatként a' felhőkbe borult sötét ég nyiladékin előtűnnek néha az igazság-keresők világosítására; de csak azon föld marad a' szép 's dicsőnek valódi hazája, hol a' lakosok lehető legnagyobb száma honja emelkedése 's gazdagságában reméli 's kíván magára 's övéire meríteni áldást; 's így inkább önmagául felejtkezik el, mint őtet - szülte hazájáru.

'S minél többet 's mélyebben tekinték a' mult idők rajziba, melly leghívebb tükre a' Jövendőnek; minél tisztább világban kezdém látni a' jelenkor eseteit, annál erősb hitté vált keblemben: hogy 'a' munkásságnak legnagyobb rugója a' honszeretet, munkásságnak legbizonyosb követője a' gazdagság, erő 's erény — — — 's hogy így a' közgyarapodás, nemzeti suly 's lakosok tiszta erkölce honszeretetből fakad leginkább.

Kerestem a' szerencsét mint minden halandó; — ki, többnyire sejdítlen is, szinte lépést sem tesz más okból mint szerencsevágyból —, 's midőn azon számtalan utat, mellyek ezen isteni magzat templomához vezetni látszanak, részint magam tapodám, részint mások által próbálgatni szemlélem, azt következtetém sok sikertelen tapasztalásimból, hogy a' szerencse úgy, mint tán szinte minden az Egyetemben nem függ egyes személyek, sőt egész nemzetek képzelete, bévett izlési és szokásitól; hanem bizonyos mathesisi törvények alá van vetve, mellyeket némi rendszerbe foglalni igen érdeklő 's könnyen eszközölhető is lenne. Az eszebódult, mert királynak vagy istenfinak véli magát, nem szerencsés; 's így lefelé mind azok sem szerencsések, kiknek boldogságok csupa képzeleten, kicsapongáson 's álmaikon alapul, mert a' képzelet olly sebesen 's bizonyosan lebbeñ ketté mint a' szappan-buborék, a' kicsapongás úgy széled el mint a' szürkületi köd, 's az álombuli egykori ébrülés bizonyos. Vizsgálatim folyta bizonyossá tőn arrul 'hogy a' szerencsének sajátunkká téte felmulja gyarló emberhatalmunkat; mért az csak a' kegyes Istenek ajándéka, 's tőlünk halandóktul semmi egyéb nem függ, mint létünk tűrhetővé tétele.

'S így felhagytam ohajtásim elérhetlen cél-

jával, 's belső csendet, a' meglegedés szűz ivadékát, iparkodám összezsátolni létemmel. De csak hamar fejlett ki előttem, hogy hiába keresem azt is magokkal sokszor ellenkező indulatim utain, hanem hogy a' meglegedés lehető legtökéleteseb megnyerésének hihetősége is bizonyos dönthetetlen sarkalatokon nyugszik.

MEGLEGEDÉS ALAPJAI.

Nincs a' természetben két egymáshoz tökéletesen hasonló falevél, 's így bizonyosan két ember sem lehet egyenlő. Még is felébred azért a' növény szendergő ékessége téli álmából, zöldel a' tavaszi lágyszellőkben, örvend a' harmatnak, 's mohón szivja be a' nyári eső csepjeit, összezsugorul az ősz hidegitül, 's végre szárazon hull a' földre. Bár olly különböző alakban, a' természet még is csak egy törvényét követi. Ugy mi emberek is, csillagunk népcsülte óta Fejértül Szerecsenig 's ettől Albinosig annyi miliárdokig különbözők, csak egy törvény alatt állunk. Mind-egyikünk egy módon születik; a' kín mindegyiknek fáj; a' szív egyikben úgy mint másokban néha tágul 's örömet érez, néha szorong és szenved; a' fő egyben mint másban a' lélek valódi széke; a' halál mindegyik vágyinak, reményinek, munkássági körének határt vág 's a' t. És ezen a' természetnek szent törvényit — bár csekély időre 's egykori vérengző következtésekkel elnyomhatni ugyan — egészen azonban eltörölni lehetetlen. Így a' Meglegedés Alapjait királyfitul a' legalacsonyabb születésű nyomorultig a' lehető legnagyobb lelki függetlenségre állítom. 'S ha van férfhoz illő 's méltó foglalatosság, az bizonyyal nem mindennapi kised örömink vadászata, 's

nem azon felszínségek hajhászata, mellyek kőntösinkre paszomántot, hozzánk szóló levelinkre hosszabb czimzetet tűznek, 's a' t. hanem 'elküünk függetlenítésére irányzó törekedésünk.'

Senki sincs remény, vágy, czél nélkül, kiki üz valami mesterséget, vagy fáradoz valamiben. Egyik a' szerencse minden kísérőivel könnyen halad az életben, és szinte minden lépte siker; másik a' roppant égboltozat alatt egyedül áll, 's már bölcsőjétől kezdve nehéz bilincs közt iz-zad, vergődik. De ez a' hatalmas Istenek végze-te, kik csillagunkat 365 nap alatt rendelék fo-rogni a' nap körül, mellynek jótévő sugári min-ket boldogítanak, midőn Saturnus vastag homály közt 's örök télben 10,759 nap alatt végzi nap-köri pályáját; ugy közülünk is egyiket magasb, másikat alacsonyabb helyre állíták, hanem szin-te mindenkinek érző keblet, hatóságot 's módot adának örülhetni létének 's vidám öntudattal él-ni napjait. A' király hatalmasb, vagyonosb, a' szántóvető ellenben rendszerint egészségesb; a' tudós bő tanultságú, hanem szolgája tán szebb színekben látja a' világot; a' pénzes minden mód-dal bir kielégíteni legkisebb vágyait is, de bére-sinek keble tán tágabb az örömezés elfogadásra; egyiktől telik Champagneiban, ha tetszik, fürdeni, másiknak a' sör, sőt viz is jobb izü mint annak a' pezsgő bor 's a' t. 'S ha mérlegbe tehetnök az egymás legbelsőjében fekvő meglegedési sulyt — melly soha nem tűnik elő egészen — tán a' halandók azon szakaszában lelnénk határnélkül több meglegedést, mint minden másokban, melly-rül Lord Byron így szól:

— — — — — a peasant of the Alps —
Thy humble virtues, hospitable home,
And spirit patient, pious, proud and free;
Thy self-respect, grafted on innocent thoughts;

Thy days of health, and nights of sleep; the toils,
 By danger dignified, yet guiltless; hopes
 Of cheerful old age and quiet grave.
 With cross and garland over its green turf,
 And thy grandchildren's love for epitaph:
 This do I see —

'S e' boldogabb osztály, melly csak néhány szerencsésb hazában él, fejté ki sejdíten 's hozá valóságos életbe azon lehető legnagyobb lelki függetlenséget, mellyet én theoriában négy fősarkalatra állítok, 's mellyek:

A' tiszta lélekismeret, élettudomány, egészség és vagyoni rend.

A' tiszta Lélekismeret mennyei érzés, melly boldog napokban kimondhatatlan bájt vonz minden körül, viszontagságokban pedig, ha sötétre borul az idő, 's létünk minden kellemi 's hiveknek vélt jóakaróink sora utólsóig elpártol, olly édes meleget önt lelkünkbe, melly az élet minden esetei ellen férfiúi önérzéssel 's elszánással vértéz fel minket. Nélküle a' királyszerkedés pusztaság, vele még a' kárpád 's vesztőhely sem ijesztő, 's elsőtől utólsóig mindenkinek e' világ roppant felszínén sajátja lehet, ki becsületesen teljesíti kötelességét.

A' kötelességek azonban, annyi különféle hitvallás, villági állás 's egyéb körülményink közt, természetesen igen különbözők, 's az azokruli tökéletes igazságra jutott képzelet vagy inkább meggyőződés alkotja a' keresztény vallás legmélyebb talpkövét.

Az Isten igen nagy! Számptalan út vezérel hozzá, 's csak egyedül Ő látja keresztül belsők tiszta vagy tisztátlan létét. Mi olly gyarlók, olly igen homályban látók 's botorkázók, egymáshoz közeli türedelemnél józanabbat nem gyakorolhatunk; mert csak utóbb válik el, kinek volt több igaza,

's ha van kárhozatra méltó bűn, ítéletem szerint nincs nagyobb a' türedelmetlenségénél; 's ha felhevült vakhitünk 's fonák buzgalmunk még keresztények közt is fellobbantja az Ármánynak ezen vad tüzét, akkor valóban megbecsáthatatlan. Végezzen a' Mindenhatóval kiki, mint legbelsőbb meggyőződése sugja, mert önbelátásnál emberileg tisztább világ alig van, alig lehet; 's tekintse inkább azon társaságot, mellybe helyezé őt a' Végzés, mert ott mindenkinek munkássági 's kötelességi köre, melly nem csupán és szelid áhitattal elfohászkodott imádságban, hanem inkább hasznos cselekvény 's nemes tettek véghezvitelében áll. 'S im e' pályatéren odahagyván a' Metaphysika partatlan 's örvényes tengerét, forogjon kiki viszonzó szeretettel, 's legyen jó polgár, jó rokon 's jó felebarát. Végre, tökéletességünk felvilágosításában 's kinyomozásában mindig ezen, már Socrates-állította, igen egyszerű törvényekre térünk vissza, 's azok szent teljesítéséből árad a' közönségre mennyei áldás, 's fakad egyesekre tiszta lélekismeret jutalma.

Felebarátit szolgálni, természet ajándékot bölcsen használni annyi, mint Istent tisztelni és szavát fogadni; 's az, ki ezeket hiven eszközli, becsületesen járja földi pályáját. Csak az a' kérdés: a' külön állási lépcsők magasb- vagy alacsonyabb-sága szerint kinek-kinek milly szolgálatot kell tennie, 's milly életjavakkal szabad öröndenie? 'S e' tárgy ítéletem szerint még mindig parlagon hever 's tisztába hozatala jövődre bízva. Azonban ha egy dicső fejdelem — kinek csak két hibája volt, vetni t. i. szántás nélkül, 's egyszerűség kedviért a' Nemzetiségre hágni — nyilván kimondta: hogy a' király az országnak legelső szolgálója, úgy én sem akarom százszor, 's ha nem hallják, ezerszer ismételni, hogy az ország tehe-

tősb birtokosi tartoznak a' közönségnek legnagyobb szolgálattal, 's hogy egy birtoknélkülinek semmirevalósága megbocsáthatóbb mint az ő középszerűségök; mint az egyes közkatonaának bátor vagy félénk viselete is csak ritkán nyer vagy veszít csatát, midőn a' főtábornok 's hadak nagyjai tulajdonitúl függ rendszerint a' nap sikere.

Minél magasb a' születés, több a' vagyon, annál nagyobb a' felelet 's kötelesség. 'S mind azon számtalan életjő, melly, úgy szólván, csak fentebb születéshez 's több vagyonhoz van csatolva, csak úgy nem válik keserűvé 's néha szinte méreggé, ha nemes 's közhasznu tettek által érdemeltetik meg. 'S a' kellemesb élethez szorosan kötött kötelességek teljesítése állítja csak a' boldogabban születetteket köztisztelet 's tán önbátorságok azon magas polczára, mellyen mostani időkben a' gyáva, érdemetlen 's csupán örömeiben uszó csak ingadozva 's bajjal tarthatja magát fen.

'S hogy se kevés se több terhet ne vegyünk vállainkra, mint mennyit a' közönség 's hazánk hasznára viselnünk kell, tekintsük szorosan azon javak 's áldásokat, mellyek közé a' sors helyze, 's nem fogunk hibázhatni; mert azok kisebb vagy nagyobb mértéke irányozza el kötelességink könnyebb vagy fontosb létét, mellyek különböző állásunkhoz idomzott mindenkori pontos eszközlése szülendi bennünk, akár magas akár alacsony helyen, a' tiszta lélekismeret érzését, a' mi legnagyobb vigasztaló ez életben, 's leghathatós erő-sító halálban.

Az Élettudomány, a' tiszta lélekismeret fentartására vágyó aggodalommal szorosan összekötve, azon lelki 's testi tehetség, melly minden lehető helyzetinkben olly tettekre bír, mellyek körülményinkhez legillőbbek, és soha megbánásra vagy tán éppen megsiratásra okot nem adnak; 's

igy egész létünknek lehető legtökéletesebb kifejlődésében fekszik. Nem egyoldalú nevelés okozatja az, mert kirekesztőleg sem a' lelki tudós, sem a' testi ügyes nem mestere az élettudománynak; nem csupán theoriában, de csupán praxisban sem áll: hanem mindenek felett ön 's mások ügyesen használt tapasztalási szerkezetéből ered.

Azonban, lelke kinek tág olly annyira, mint egy Istené, ki minden tudomány velejét egyesíti magában? Senkinek! 'S ennél fogva valamint sorstul nyert javaink mennyisége határozza el kötelességink könnyebb vagy súlyosb létét, úgy szabja ki személyes álláspontja mindenkinek élettudományát. 'S a' magas és gazdag születésűt kedvezőbb helyzete tágasb értelmességre ítéli: midőn a' tehetetlent alacsony sorsa szinte minden tudománytul felszabadítja. 'S bár hosszasb idők tapasztalása bizonyítja is azt, hogy a' középsorsuak közt szinte minden tudomány mélyebben fejled ki, mint a' magas és gazdag létűek köriben; az mindazáltal nem ezen utólsók csekélyebb élettudományát mutatja, hanem hogy az egy ágon dolgozók jobban fejthetik ki az előttök fekvő tárgyakat, mint azok, kiknek élettudományok nem annyira öndolgozásban, mint inkább dolgoztatásban 's munkára gerjesztésben áll.

A' legnagyobb élettudományu fejdelem maga szinte semmit sem eszközöl, de mindent eszközöltet. Ő okozza a' hadnak az ellenséggel győztes szembeszállását, utak csatornák vitelét, várak hidak építését, ő a' honi csend 's rend fentartását; 's midőn mint élesztő erő fenkören világít, minden mozog és pezsg széke alatt; az időhozta jövő pedig okozatit, mint tetteit említi, melyek szorosan véve azok is. Így építé Minerva templomát Perikles, így vont hidat Dunánkon keresztül Trajanus, így vitt útát Simplonon által Na-

poleon. 'S minden odajárultok nem volt egyéb, mint ok-adás, a' mi élettudományokbul erede; minthogy a' szobrászok, művészek 's a' t. élettudománya építé is fel az Istenasszony házát, hidat 's útát ön rajzaik, mérésik, dolgozásik 's veritékeik által.

'S így egyiknek élettudománya főkép abban áll: dolgozni, másiknak dolgoztatni; egynek részeket tökéletesen kimeríteni, másiknak sok részt egy egészbe kapcsolni.

Ha pedig tisztán akarjuk tudni, részfejtéshez 's dolgozáshoz, vagy részek összekapcsolásához 's dolgoztatáshoz kell e inkább alkalmaztatni élettudományunkat, tekintsük ismét földi állásunk magas vagy alacsony létét, 's nem fogunk csalatkozhatni; mert helyzetünk 's körülményünk állapota legvilágosabban jelelendi ki: — úgy hogy csak szemeinket kell felnyitnunk, ha látni akarjuk — kinek mit kelljen tudni szükségkép, mit haszonkép, mit kellemkép.

Már ezen, a' lelki függetlenséget magán hordozó, második sarkalatja a' Megelégedés Alapjainak, t. i. az Élettudomány 's annak megszerzése nincs ugyan mindenkinek hatalmában annyira mint a' tiszta lélekismeret elnyerése, mert az szerencsésb alkotásu főtül is függ; még is alig van ember, ki bizonyos lépcsőig ne tehetné azt sajátjává, a' mit tudnia kell; 's legfőképp azon többször ismételt okbul, hogy valamint a' szerencsésb születésűnek több kötelessége van, 's kiterjedtebb élet tudománnyal kell is felruházva lennie, úgy a' legalacsonyabbnak kötelességei idomzólag csekélyek, munkássági köre igen parányi 's így azok teljesítése is sokkal könnyebb.

Az E g é s z s é g állati részeinknek magok közt 's a' lélekkel tökéletes egybehangzása; 's ámbár jobbadán szüléink testalkotások, egészségök 's el-

ső esztendőinkbeli velünk bánásoktól függ, még is igen nagy mértékben min hatalmunktól is.

Alig hihető, mennyi befolyásu lehet lelki erőnk testi állapotunkra, 's mennyi viszontagságot, idősanyart 's életfáradtságot birhat el a' leggyengébb test is mértéklet, józan életmód 's folyvásti vigyázat 's óvakodás által.

Nincs olly különös erejű 's egészségű ember, kin a' gyengébb, de egészségére ügyelő 's erejét okos mérséklettel használó végre ki ne foghatna. Bizonyságul szolgálhatnak erre az egykori római Legiók, mellyek szüntelen gymnastika következtében Alemannia legvadabb 's leginasb testű nemzetein, nem csak ész után, de még birkozva is győztek; például említhetni az újabb francziákat, kiknél jobb gyaloglók, bár sokkal erősbek tán, egy hadnál sem valának; hát ha egyeseket tekintünk, tagadhatni e, hogy közönségesen nem a' legerősb, hanem a' legmértékletesb éli napjait minden súlyosb nyavalyátul menten leghosszabb időkig. 'S ha a' legfőbb egészség a' hideg, meleg, rossz eledel 's itálnak állati módra és sinyletlen elbirásában áll is: nem találunk e' inkább a' silány alkatuak közt többet, kik bizonyos felvigyázattal az élet minden súlyait hasznosan munkálkodva emberül állják ki? A' ki erejében vagy egészségében módtalan bizik, többnyire mindent elmellőz, a' mi annak fentartására természet szerint szükséges — a' mit ifju korunkban magunk tapasztalunk — midőn a' gyengébb, életmódja 's ügyessége által, mindig törekedik egészségi egybehangzását fentartani. Van egyébiránt annyi mód 's fortély, mellyeket ismervén kettőztetheti a' kisebb egészségű testi tehetségit. Midőn bizonyos, hogy az erős akarat sokszor halálnak is ellentáll, a' nyulszív pedig szinte halál előtt is megszűn dobogni.

E' harmadik sarkalatja Megelégedési Alapimnak még kevesebbé van hatalmunkban mint a' második; nincs azonban olly szomorú testállapot, mellyen tiszta lélekismeret 's élettudomány ne enyhíthetne valamennyire, 's így még hátra van

A' Vagyoni rend, melly annyi mint pénz 's vagyonbeli tehetségünk szerint élni, 's mindenben, a' mi miénk, legnagyobb rendet tartani. Lelki függetlenségünkre milly szükséges e' most említett tulajdon, alig hihető. 'S ámbár ezt Alapim negyedik sarkalataul tévém, még is meg vagyok győződve, hogy a' rendetlenség végre a' legbecsületeseb embert is sokszor olly tettekbe keveri, mellyek a' lélekismeret körül vastag fátyolt vonnak; midőn a' jó rendben lévő csekély vagyonnal is számtalan jót tehet magának 's övéinek 's a' t.

'S im e' négy sarkalatbul ered a' lehető legnagyobb lelki függetlenség, melly a' megelégedés 's belső csend talpköve.

Ha valaki nem követett volna el legkisebbet is, a' mit inkább nem tettnek kívánna — soha senkinek tanácsára, segítségére nem szorulna — teste semmi munkálódásiban nem hátráltatná — 's kinek szükségei mindig kisebbek volnának mint tehetsége: az lenne legfüggetlenebb ember.

Az ellenben, ki nem tekinthet szívszorongás nélkül a' multba, semmit nem tud, alig mozdulhat, 's kinek szükségei tehetségit túlhaladják: legfüggőbb.

Ezek a' véghatárok; 's köztök könnyen fejjlik ki: miért elégedett sokszor az alacsony, 's elégedetlen a' magas sorsu? Az első ártatlan életben szánt, vet, 's tudja mind azt, a' mit egy szántóvetőnek tudni kell; jó izűn eszik, iszik 's alszik, 's kis szükségei után még egy pár garas marad zsebiben; a' másik pedig lethe vizé-

bül szeretne inni — ha olly forrás találkoznék —, a' mit tudnia kellene, nem tudja, ámbár féltudós, egészségét elrontotta, és szükségei után szekrényiben semmi, hanem számadó könyviben egy szörnyű nagy deficit!

'S bár milly szerencsés helyzetü legyen is valaki, nem lesz belsőjében csend, ha ezen, néminemü épségben lévő négy sarkalaton, nem alapszik léte; ugymint még egy köz katona is, ki-rül nem mondhatni, hogy független vagy olly igen irigylésre méltó fokon áll, elérheti a' lehető legnagyobb lelki függetlenséget, 's belső legédesb nyugalomban gyönyörködhet, ha nem tettes 's minden vétektül tiszta, bátran tekinthet maga elibe, egyszerű foglalatosságát elsőül utolsóig emberül végezni tudja, ébren léte erős 's kellemes, álma pedig nyugott, és zsoldja életmódjára elégséges.

A' tökéletesség azonban — 's ezt nem kell soha felejtünk — mindenütt elkerüli az embert. Tökéletes országlás 's kormány, tökéletes társasági 's házi rend, tökéletes gazdasági 's kereskedési systema, mind annyi chimaerák. 'S így embersorsunk — melly annyi előre látható 's nem látható eset által zavartatik — sem lehet a' sokszor igenigen keserütül ment; ennél fogva megelégedésre törekedő vágyink sem érhetik el a' tökéletes, hanem csak a' lehető legnagyobb lelki függetlenséget. 'S irigylésre méltónak mondhatni, ki az emberiség ezen legdicsőbb hatáskörében némi sikerrel fáradozott; mint boldognak azon hazát, mellyben a' nagyobb rész méltán örülhet létének.

E' néhány sarkalatra állított egész tudomány odajárul tehát összeleg: hogy mindenkinek hatalmában áll, holnaptul vagy tán még e' pillanattul kezdve, bármilly borult vala is ezelőtt élete, lelki függetlenségén munkálódni, 's így

lassanként bizonyosan nagyobb belső csendben gyönyörködni; mert a' legnagyobb bűnös is jóra térhet, a' legvénebb tudatlan is tanulhat még valamit, a' legbetegebb is hátat fordíthat a' koporsónak, a' legtékozlóbb is észre jöhet végre. Azonban illy tüsténti, ugy szolván szent Páli roszrul jóra rögtön fordulások időnkben ritkán szoktak történni; mert a' csudák azon idomzatban tünnek el, mellyben a' tudományok világítanak — 's csak halkan műveglenek — operálódnak — azon eszközök által, mellyek önisméretre 's minden körülményink kitanulására vezetnek, a' mint Taglalatod 31^{ik} lapján említéd, 's "mellyekről," ugy vitatod tovább, "egy szót se szólok Hitelemben, ez pedig veleje a' dolognak" 's a' t. Egy szót se mondtam e Hitelemben, — mint állítod, a' mi önisméretre 's minden körülményink kitanulására vezetne? a' közönség ítéletére hagyom; midőn igen el akarom hinni: eleget nem mondtam, 's most e' hiányt iparkodandom betölteni valamennyire.

Szorosh kapocs 's nagyobb értelmesség kedviért czélirányos lenne itt részletesen előadnom: elrendezett 's osztályozott Megelégedési Alapim enmagamra illesztve milly változást tettek, 's milly következéseket szültek egész létemben; de hosszú gyónásim ha Téged nem is, minden bizomnyal másokat igen untatnának, kiknek több 's kellőbb dolgok van, mint csekély személyemmel annyit foglalatосkodni; azért legyen elég azon vallomást tennem: pirulással tekinték a' multba, élettudományom súlyát ellegyintette volna egy tavaszi szellő, testi erőmet elbizottságomban bitangoltam, 's pénzemet oktalannul tékozlottam.

'S többet arrul szólni sem akarok: milly szégyennek és szánakozásra méltónak lelém magamat önismerésre vágyó buzgó kíváнатomban! hanem

azonnal arra megyek át, türehető tehetségű, fiatal, egészséges 's jó birtoku született magyar mág-nás létemre kötelességim milly színben fejlettek lassanként lelkem előtt ki, 's körülményink kitanulására vezető eszközök erőm-szerinti használása által, sok utaim, fáradozásim, összehasonlításim után micsoda világban tűnt fel nekem

MAGYARORSZÁG ÁLLAPOTJA?

'S itt Barátom Téged, mielőtt e' tárgynak indulnék, még egyszer szívesen kérlek, ne vedd rossz néven, ha elég világos nem leszek, vagy egyoldalúságba esni kinszeríttetem. Lásd, ki akarom adni ez értekezést, mert gondolom: hazánknak tán valami kis hasznót hajtand, 's így körülményinket tekintvén, úgy kell összevonnom, 's itt amott csonkítnom, hogy valami mód világra léphessen, és Scylla meg Charybdis közt — mint hazánkban igen sok vagy kősziklán pattan el, vagy örvénybe süllyed — tökéletesen ne vesszen el.

Gondold Magadat vagy 10—15 évvel vissza 's tekintsd velem honunk akkori mibenvoltát, 's kövess onnan a' most folyó időkhig. A' mit kihagyok véletlen vagy kinszerítve, képzelj hozzá.

Hazánk rutul el van darabolva pártfelek, hitvallás, külön nemzetek 's municipális alkotmányunk által. A' pártfelek vagy 5 részre, a' hitvallás tán 6-ra, külön nemzetek vagy 10-re, municipális alkotmányunk 52-re 's így összesen 73 külön részre szakítják honunkat, ide nem számítván a' Jászok, Kunok 's a' t. kerületeit, királyi Városokat 's a' t. 'S mi gyengeségünk okát nem látjuk át — sőt sokan közülünk nem is sejtik, milly gyengék vagyunk — pedig ezen elbonczolás teszi hazánkat egy beteg, egy haldokló test-

hez hasonlóvá, mellyben a' vér nem kereng. 'S ha valóban tisztán kívánunk látni, e' szomorú heterogeneitásban keressük a' mult idők viszonytárságit, mellyek annyiszor gyászba boríták anyaföldünket; e' természet-elleni állásban keressük a' jelenkor szégyenit, melly mindeddig a' nem ismert, meg nem nevezett kisded Nemzetek sorába törpeszt minket.

A' római Clerusrul, görög 's proté-stans Papokrul egyet sem szólok, 's mindenkinek önitéletére hagyom elhatározni: 'sok részre szakított hazánkban szolgálnak e boltozatot összetartó ékkövekül, vagy sem?

A' főrendü Birtokosok közönségesen — 's nem mondom nincs sok kivétel, mert az mindenütt van — keveset aggódnak a' honrul, vagy kün költik pénziket, 's élük napjaikat, vagy ha idehaza tengenek is, semmi mód nem szolgálják hazájokat, se tisztviselés által, se mint egyes emberek, habár volna is ahoz való tudományok, tehetségök; vagy minden hazai dolgokban járatlanok 's úgy töltik idejüket, mintha legkisebb javaiban sem részesülnének a' Magyarföldnek, 's nekik nem is volna szabad néminemüleg avatkozniok a' kormányba; midőn a' természet szent törvényibül az foly, hogy a' hazátul bő mértékben nyert áldásikért viszony-idomzatban feloldhatatlan kötelességik is vannak, állásikhoz pedig, mellyekbe őket az Isteni végzés úgy iktatá mint a' fejedelmet királyi széke, a' legitimitás eldönthetetlen törvénye szerint, bizonyos jusok is vannak kötve. Csak azon felséges just: vármegye- 's országgyűlésin, minden hivatal nélkül is szabadon szólhatni; derekasan 's fenékgig átvizsgált gondolatokat a' közönségtül elfogadtatni; tudomány 's értelmességi suly által a' kormányra befolyjni 's több eféle, hány használja 's gyakorolja józanon

lelkes 's állhatatos pártatlansággal? hány tudja becsülni azon számos sorsajándék közt csak e' most említett elsőséget? melyet más hazákban sokan szívvérők nagy részéért készek volnának megvásárolni; hol sokszor annyi esztendőig, sőt emberkorokig hallgatni kell, a' leghasznosb ideákat elfojtani, a' legéletrevalóbb tudományokat agyban, kebelben hervasztva rejtegetni, és szinte tudatlannak látszani — míg szólni szabad, 's akkor is jobbára csak úgy kell szólni, nem mint a' mondó érzi szívéen 's meggyőződik lelkében, hanem mint mások gondolkoznak 's kívánják, vagy parancsolják.

Legnagyobb palotáinkban a' magyar nyelv idegen, ritkán fogadják szívesen, 's ha megjelen is néha különös alkalmaknál, 's úgy szólván, kivétel gyanánt, csak úgy lövell a' számos külföldi szózatón keresztül, mint villám a' borult ég hasadékin. A' szegény számkivetett csak előszobákban 's istállókban cselédek közt tartózkodik inkább, 's a' ház ékessége az asszony, ki mindent elevenít 's a' legszárazb dolgokra is bájt hint, nem érti, 's ha érti is, hátat fordít neki!

A' Nemesség rendszerint, — 's itt is van számtalan módosítás 's kivétel — mellynek a' jó szerencsén kívül egyedül köszönhetjük fennmaradott polgári létünket, de egyszersmind azt is, hogy szinte minden keresztény nemzetek közt leghátrább vagyunk, — csaknem minden tehetségit kirekesztőleg hazai tudományokra fordítja. A' külföldet nem ismervén eléggé, hazáját értékén túl becsüli, újabb találmányokrul, mellyeknek más hazák olly sok áldást köszönnek, tiszta képzelete nincs, 's így számtalan javítás ellen vak hévvel kel ki. Sok a' korlátlanságot tartja szabadságnak, 's abban helyzi elsőségét, hogy zablátlanságaért csak későn sujthatja őt a' törvény,

mellyet sokszor ki is játszhat, a' miért, nem tagadhatni, néhány ugyan valóságos privilégiált rendbontó betyárkodik is köztünk! de annál keményebben bünhődik az ártatlan nagyobb rész, melly néhány féktelen miatt valóban igen rossz szagban áll a' külföld előtt, melly a' magyar nemesembert hazájában csak önkény-vezérlettnék képzi. — Sok, habár nem hiszi is a' féktelenséget szabadságnak, belsőjében nem fejtheti ki tökéletesen a' társasági szabadság philosophiáját, 's azt gondolja valóságosan szabadnak, ki nem adózik! — Igen sok pedig — 's itt a' kivétel tán ritkább — Börne Lajosra emlékeztet, ki német földieiről nem ócsárlásbul, hanem inkább ébresztésül azt mondja "Ich theile die Deutschen in zwei Klassen: in Hofräthe und in folche, die es seyn möchten." Legtöbbeknél pedig hibázik az élettudomány azon ága, melly mulhatlan szükséges más nemzetek megismeréséhez és szép társaságban éléshez.

'S honszeretet, minden önségtől kitisztult honszeretet, Magnásban, Nemesben ahokképest, hogy szinte kirekesztőleg rájuk halmosult a' haza legszebb áldása, a' szabad birtok, koránt sincs elég; de annál több az egymásellentiség!

Sokszor nagyobb alkalmaknál — 's e' tárgyrul, érzem, tudnék néhány úgy nevezett 'Vigjátékot' írni, ha tartalma nem volna inkább szomorú — nagyobb alkalmaknál mondom, foly nagy méltósággal a' köztanácskozás. Az Elölülő igen mély gondolkozó hírére kap, mert egyet sem szól; ha pedig szól, deáknyelven konyhaszagot terjeszt, anyanyelvén ellenben nem ritkán bakot lő; vagy más-gondolta 's más-tette-fel érdeklő beszédet olvas, 's természetével olly heterogen elembe látszik lenni, midőn honfitársival közjóért fáradoz, hogy szinte szánakozásra gerjeszt. Tökéletesen végzett munka után számtalan Vivat kiál-

tás közt leforog az ebéd, és kávé 's néhány szép-
szó - csere után, tisztán válik el a' két felekezet;
könnyebben kezd lehelni, 's midőn a' lassan
mozgó nap külön esefeit emlékezetbe hozza vissza,
az egyik rész elkeseredett gunnyal neveti pipa
közt honi dolgok körüli járatlanságát és számos
botlásit a' Magnásnak, 's méltán; midőn a' másik
rész a' házi asszonnyal, leányival a' Nemesember
faragatlanságán, viaszolt padlaton olykori elcsu-
szamlásin jó ízűn kaczag; 's mind a' két rész örül
a' barátságosan töltött nap lehunytnak. 'S
ily scena az életben számtalan, 's annak valóban
keserű tanúja: milly gyenge hazánk, hol, úgy
szólván, azon egy status — mellynek jusai szinte
egyenlők, 's melly a' haza legtöbb áldásit szivja,
's így legnagyobb tehetségü is — illy rokon-elle-
ni lábon él egymással. A' honi dolgokban tudatlan
Magnás sokkal vétkesb mint a' szebb szokásokban
járatlan Nemesember; azonban egy részrehajlat-
lan bíró tán így szólna: "Becseseb a' faragatlan
gyémánt a' simított kovánál, hanem a' gyémánt
is csak köszörülés által jut igazi értékre."

Azon kevesek pedig, kik valóban szeretik
honjokat, vagy ha nem szeretik is annyira, be-
csületes meggyőződésből készek tehetségökig érte
áldozni, vagy összezavarják a' régi rozsdás rögzött
szokásokkal a' nemzeti szellem valódi lelkét, 's
nem abban helyezik a' nemzetiség utóbbi kifejlé-
sét, a' mit előítéletektől szabad ész javasol; ha-
nem abban, a' mit az idő lassanként életmódunk-
ká szentelt fel, ámbár az is néhány év előtt ép-
pen olly kevéssé volt magyar, mint az sem min-
dén magyar, a' mi századunkban igen igen illenék
honunkra, — vagy ha előítéleteik néhány legió-
in diadalmaskodtak is már, és ideáikat valamen-
nyire rectificálták, nem törekednek hazánk javá-
ra 's emelkedésére concentrice egy pontból köz

akarattal, hanem excentrice hazánk külön 's egymást alig ismerő részein és szinte magok egyes erejükben bizván.

A' Polgárság, melly úgy szólván egyedüli képviselője az ország művészeti 's mesterségi értelmességének, nagyobb részint nem magyar, 's nem is vágy azzá lenni; holott a' magyar hon levegőjét szívja, kenyerét eszi, borát issza, 's nincs is egyéb hazája e' tágos világ hátán a' magyar földön kívül. Ellenben az is igaz, a' felsőbb Rendek nem igen édesgetik magokhoz 's nem nagy pártolásra méltatják azon statust, melly practikai értelmessége, kereskedési tudománya 's ügyessége által olly sok jót tehetne hazánknak. Ugy hogy a' szó valódi szoros értelmében derék művészeti, mesterségi 's kereskedői Rend nincs is hazánkban még, 's mindaddig nem is leend, míg a' törvény személyt 's vagyont legerősb védelme alá nem veendi, 's azt a' közönség nagyobbra mint eddig, nem becsülendi!

A' Parasztság sok nemzetbelire van tagolva, 's a' Sváb értelmes munkássága, a' Tót irhatatlan termékenysége, az Oláh szokásihoz makacs ragaszkodása, a' Rácز kereskedési ügyessége 's a' t. mind szűkebb határok közé szorítják a' törzsökös Magyar, ki tán — ha független férfiúi öntartás az izlésnek legvalódibb mérője — minden kivétel nélkül az országnak legszebb lakosa. Ezen, a' több 's összeleg vett részekhez idomozva nem sokkal nagyobb szám, melly a' Magyarság utolsó gyámola, csekély számban nemz mint az oroszán; míg Tót, Német 's Oláh úgy szaporodik mint gomba az erdőn. A' Magyar független önértésében kerüli a' munkát, 's büszke vadsággal félreteszi a' lelki előmenetel 's csinosodás legszükségesebb eszközt napkeleti komolyságában.

A' külön Hitvallás pedig e' felekezeti

elhasonlításokat még egyes ágaikon is felosztja. Annyi bizonnyal, de tán több — keserű versenygés van Pápista 's Reformatus mint Gallus és Angol közt. Sok derék magyar helység, mellynek lakosi olly egyenesen 's karcsun nőttek fel mint egy fiatal fenyő liget, 's képvonás, állás 's mozgásban olly rokon egyenlők, még azok sem alkotnak iránylag kis körökben egy szívet, egy testet; 's a' kereszt — a' türedelem 's felebaráti szeretet dicső jele — sokszor egy a' mennyországbul kirekesztő vázzá alacsonyíttatik le, 's a' kakas, a' lelki ébredés példázója, ellenséges bizodalmatlanság czégérévé diszteleníttetik. Alig van Társaság, Egyesület, Intézet, melly a' hitvallási irigykedés ördögétül ment, már kezdetkor ne rejtené keblében a' halál okát. Csak romja látszik itt ott sokszor olly tiszta szándékbul fakadt honi Intézetek alapinak. Legyen kihagyva csak egy felekezet, — legyen a' tárgy, nem születés 's hitvallás, hanem tudomány 's észbeli tehetség szerint szerkeztetve; 's a' Siker, úgy ítélem, már lehetetlen! A' honszeretet csekély súlya, a' Szép, Nagy 's Dicsőnek olly kevés kebelben forrón érzett hatalma nem olvaszthatják egy szép nemzeti öszhanggá mind azon nyomorult önség- haszonles- szüklélek- félénkség- hiúság- sugta előítéletek disztelen kongásit, mellyek az Egybehangzás, Egyesség, Egyetértés, Erő 's Erény minden varázsit ketté törik, és szinte valahai létének sejdítését is tulhangozzák.

A' hazánkat látogató, tovább köztünk mulató külföldi nem tudja, nem gyanítja — ha tekinti nyelvünket — Magyarországbán lételet 's csak három négy mérföldnyi egyenes mentében is sok helyen, ha anyanyelvöken szeretne szólni a' lakosokkal, három négy nyelv-értésre lenne kárhoztatva.

El van így természetesen 's idők folyta által

bonczolva a' magyar Nemzet — vagy inkább 'Nép' — huszonegy igen külön részre, mellyek megint 52 külön darabra, azaz éppen annyi vármegyére, vannak mesterségesen elszakítva.

Képviselői Országolás — ha egy Nemzet elérte már az Értelmesség magasb lépcsőjét — municipalis felosztás által tarthatja e fen legnagyobb hihetőséggel függetlenségét? itt nem akarom fejtegetni, mert egészen félre vezetne; hanem hogy mai állásunkhoz alkalmazva, municipalis Alkotmányunknak köszönhetjük mi Nemesek 's az Ország egyéb privilegiált felekezeti mai álladalmunkat 's valahai előmenetelünk lehetőségét, arrúl, sok évi feszített gondolkozás után, olly tökéletesen meg vagyok győződve, hogy e' meggyőződésben élni 's halni kész lennénk. A' külön Megyék egymástul tisztán elvált ítélő és szabad tanácskozásu székei alkotják egyoldalú szabadságunk talpkövét. Azok, vagy inkább azoknak szónokai menték meg a' magyar hont elolvadástud, bizonyos megsemmisítéstül — úgy mint az 'elvált több boglyákban is nagyobb a' bátorság, mert ha mennykő út is néhányba, megtartja Isten a' többit. —

Ellenben e' függetlenségi palladiumnak, úgy mint minden még legszebbnek is a' világon, egy igen rút oldala van, melly a' vérnek leglassabb keringését okozván, mindenben halálos hátramaradást szül! Nem gondol Vas Abaujjal; Kecske-métnek legkisebb gondja is nagyobb, mintha lesüllyedne Lőcse a' föld közepéig; mit bánja Csálóköz Mosonyt, habár Dunába fuladna; Tolna vizeit Pestre torlasztja; Győr a' Hanságnak vetgátot, 's több eféle öröklő országos sérelminkben látható; — 's így feloszlik az úgy is nem igen nagy Királyság 52 picziny Királyságra, 's a' világ nagy színpadán csak igen lassan, 's végre tán olly út felé halad, mint chinai gálya ferge-

tegben, midőn ahogy beszélnek, mindegyik hajós maga esze szerint cselekvén, sziklák közé zavarják a' hajót, 's ha törik, egyenként merítgetik, lapátolgatják a' beomló vizet, míg a' savanyu nagy hab örökre egyesíti őket.

Legszomorubb pedig, hogy éppen az, a' mi független állásunk valódi oka, 's minket, úgy szólván, gyuladástul ment meg, más részről egészen elgyengít, marasmus által veszni enged 's így szinte egy serleggel életet 's halált nyújt.

A' felvilágosodásban progressive előhaladó nemzetek sorából kinyomva, a' réginel maradni lehetetlen, mert a' külértelmesség sulya idővel még nyomdokát 's emlékezetét 'is kitörli a' valahai Magyaroknak; előrelépés, változtatás ellenben egy egészen eldarabolt országban, hol annyi az egymással viszátkodó felekezet, a' kormány pedig egy, veszély nélkül alig eszközölhető.

Palliativ javítások nem érnek semmit, mert a' gyógyszer hevítő vagy altató erejének kigőzölgtevel, még nagyobb bágyadságba vagy fájdalomok közé esik a' test; gyökeres javításoknak pedig, habár legezélirányosb sőt legsürgetőbbek is — mint a' közvélekedés tartja, de én nem hiszem — homlokkal állnak ellen legsarkalatosb törvényink. A' régi rozsdából 's azon kettős dilemmából, mellybe helyze a' sors, kilábolni tehát szinte lehetetlen; mert vagy czáfolhatatlanul igaz: "el van kárhoztatva a' Magyar hátramaradás vagy elbomlás által veszni, ha t. i. alkotmányával a' perfectibilitas öszve-nem-férhető; vagy a' külön részek egyesítése lehetetlen, 's így minden fáradozás hasztalan; avagy ha ez nem igaz, olly felette nagy az előítéletek nyommasztó terhe, olly könnyű a' rectificált isméretek sulya, hogy minden előre 's világra törekedés hihetőleg sikeretlen.

Egyesek szavai, kik világosan látják a' hon pirulás-okozó alacsony mibenlétét ahhoz képest a' mi lehetne, elvesznek a' sok felekezet egymást üldöző vad ordítási, vagy csak önhaszonleső nyomorult rimánykodási közt. A' köz ítelligentia sulya, azon egyedüleg valódi féke az önkénynek, más nemzetekéhez hasonlítva szerfelett csekély. A' hatalmasb résznek szinte minden valódi tudománya latán Classicus, rabulistikai törvény, szórszálhasogatás 's költői tárgyakra van szorítva. Életrevaló isméretek olly ritkán vannak elszórva a' képzelet határtalan mezőin, mint hajók a' tágos Óceán habjain; — szorgalom, gazdasági, művészeti 's kereskedési értelmesség alig van; úgy annyira, hogy ha gazdasági isméretinken tán nem is, művészeti 's kereskedési szellemünkön minden bizonnal kifog még a' Török is. Hány tökéletes magyar mesterember van az egyesült hazában? hány magyar kereskedő? A' Török — bizony pedig nem szeretem idézni például — selyem, gyapju, pamut, bőrben 'sa't. olly ügyes kézműves, mint akár Franczia akár Angol; 's kereskedési ügyessége türhető, 's milly nagy számban! mert nem gondolnám hibázom, ha csak az Európában élő tökéletes mesteremberek 's kereskedők — pedig török, — 's nem mint sokan gondolják görög vagy örmény mesteremberek 's kereskedők számát 300,000 teszem. A' kormány pedig, melly alatt e' szorgalom kifejlett, egészen török! Ezt ne felejtsük.

A' kisebb Nemesség nőtten nő, s' előrelátható: tiz nemesember jut majdmajd egy sovány hold földre. Művészetet, kereskedést üzni éretlen büszkesége nem engedi, 's méltósága ellen tartja, becsületesen, ügyesség 's tudománnyal fáradozni vagyón után; hanem inkább dologtalan henyél otthon, 's nemesemberhez illőbb föglala-

tosságnak tartja, nyulfiakat anyjok hasában lödözni, vagy semmit sem tenni.

Gazdasági mibenlétünk hiányos principiumok következtetésében, mellyek minden fényesb előmenet ellen szegülnek, nem ép; nemzeti, eredeti szokásink pedig éppen nincsenek, 's a' mik vagyunk, a' mit tudunk, csak utánzás következtetésében vagyunk 's tudjuk; a' mi éppen úgy van más nemzeteknél is, csak azon különbséggel, hogy mi utánzásinkban makacsul ragaszkodván a' régihez, 's úgy szólván csak kinszerítve alkalmazkodván a' többséghez, nem velejét 's észleti — rationabilis — okát tekintettük az átvett javítások 's új szokásoknak, hanem csak felszínsegeiket rubáztuk magunkra.

Lelki független ember, összevén minden rendbelit, kik valamelly hathatós fordulást tehetnének létünkben, hány van? Hány mer jobbágyi, hiv 's alázatos, de egyszersmind férfiúi önérzéssel királyszék elibe lépni, 's a' fejdelem atyai keblébe a' hon kívánatit bátran kiönteni? Ki mer tiszta lélekismereti bátorsággal viszont a' honi előítéletek seregével szembeszállni, 's hazafiait éppen ott támadni meg, hol mint a' nyavalyának gyökér-helye, a' vágás legkinzóbb — — —? 'S ha lennének is illy hazafiak, kiknek szándéka olly tiszta mint kristály, valyon van e elég lelki tehetségök 's élettudományok jó szándékaikat nemcsak egekbe fohászkodni, hanem azok gyümölcsit is az élők közé előteremtteni? 'S ha tudományok van, van e még hihető élet is előttök? Van e bennök erő a' felbőszült rágalom, megsértett hiúság 's önszeretet marczongásit férfiasan kiállni? 'S nincsenek e hitelezők keziben, 's vagyoni tehetségök van e nemes józan szándékaikat sikeresen előre is mozdítani?

Nagyon elszomorodám e' lelki függetleneket

keresvén, mivel csak néhányat leltem, 's azon kevés — úgy gondolám akkor — a' sok honfelejtett külföldiskedőken, az itthoni előítéletek tárnokain, az elpuhult született-katonák — kik lóháton nem ültek még soha — nagy seregin, 's a' zsidó markában lévő számtalan külön színüeken soha, — bár legtisztább szándékkal, cherub tanácsadóval, félszázad folytában, minden testi 's lelki erővel, legjobb vagyombeli rendben — sem fog diadalmaskodni.

Felhevült 's rendetlen képzelet e vagy a' tavasz életkornak szóval ki nem fejezhető édes vágya? nem tudom: de azon álom; 'egy nagy 's dicső nemzethez tartozni', szívem legtitkosb hurokait édeni harmoniában ringatá mindenkor. Illyesekkel kérkedni nem mertem, sőt titokban tartám inkább; mert nagyobb kin alig van — 's forróságban jeges vízbe ugráshoz hasonló — mint: hideg visszavonulással 's zárt kebellet találkozni a' haza szeretettül lángoló tárt szívnek. Marathon mezein, Phile hasadási közt én is — — — — — legédesbeket álmodtam — — — 's milly kicsinynek, milly szűknek lelém hazámat! — — — — — A' rothadás szaga ébreszte fel, 's összezsugorodott mellembe temetém el szívem kinjait. Lelkem olly bágyadt volt!

'S midőn a' hon minden elemeit mély halál-nak látszó, önfelejtett elmerülésben találám 's olly néma volt körültem minden, vérzett keblem egy darabig 's így fohászkodván fel 'haj! boldogabb létre lenne tán méltó a' Magyar, 's nemesbre tán én a' halálra vált nemzet szerencsétlen tagja' a' haza sirboltjátul könnyező szemekkel szakadtam el, 's valamint a' halandók gondolkozó 's hazátlan része, úgy én is egy álmetaphysika gátatlan térein keresém az én-állítottam lelki függetlenség alapját.

Felforgat a' nagy századok érczeze
 Mindent, ledült már a' nemes Ilion,
 A' büszke Carthago' hatalma,
 Róma 's erős Babylon leomlott.

Szótlan 's panaszzan mutatkoznak Athene, Ephe-
 sus emléki egy valahai fényesb létre, 's hadd
 forogjon néhány ezred le, a' mi féreg éltünkhez
 képest örök, de valóságban olly csekély idő, hogy
 az örökséget nem is mérhetni vele, 's még csil-
 lagunk is ki lesz törülve a' mindenségből; vagy
 olly változások alá vetve, mellyeket a' gyarló
 emberi természet nem állhat ki, 's így haza, hon-
 szeretet, hazafiság, a' jövődő áldása, halhatatlan
 név mind annyi horgok, mellyekbe az emberi
 hiúság mohón kap lelki üressége betöltése végett.

Illy áltermészet, mellynek ragálya hazátla-
 nok közt olly veszedelmes — — — engem is egé-
 szen elfogott, 's lelkem minden rugóságát, minden
 erejét lebilincsezé — — — munkássági köröm olly
 szűk — izlésem szerint olly izetlen volt — — —
 's bár mindig sejtém, de magamban tisztán ki
 nem mondám, 's miként is, mert utmutatóm ki
 lehetett volna? 'hogy végre, ha az örömek
 minden iskolái tárva állnak előttünk
 már, férfi korunkban szívösztoninket
 semmi nem tölthetibé, mint hazánk,
 vagy ha ez nincs, az emberiség haszná-
 ra 's boldogságára czélzó munkálkodá-
 sink.

Azonban az, a' mi az ifjunak' hő képzeté-
 ben nagyobb 's önálló nemzetek szerencsájökrül,
 's a' hátramaradt, másokkal összeolvadt kisebb
 nemzetek türhetetlen szerencsétlenségökrül igen
 éles szinekkal festekezék, azt a' tapasztaltabb
 férfi azon szelidebb világra derité: 'hogy töké-
 letesség 's szerencse kirekesztőleg sehol sincs,
 hanem van mindenütt váltig tenni 's használni

való, csak akarjon az ember, 's valóban ne a' köz taps és dicséret, hanem valami magasb célérés legyen fáradási köré; 's bármily igaz is, hogy városok, nemzetek, sőt planetáknak is vissza kell térniék 's összeolvadniok egykor közanyánk a' nagy Mindenség keblében, még sem vesz soha is el azon angyal - sugta emberi vágy 'a' Mindenlét szebb 's tökéletesb egybehangzása végett tehetség szerint fáradni, mellynek következtében a' földi gyarlóságokon tulemelkedő fejdelem bölcsesége által egész vidékekre virágokat himez, míg a' szántóvető egy fát ültet!!!

A' lehető — — — — 's nem a' képzelet ábrándozását akarván életbe hozni, hidegebb vérrrel kezdém fontolgatni születésemhez csatolt kötelességimet, 's egyszersmind azon tulajdonokat 's erőt, mellyek bennem vannak kötelességimet teljesíthetni is; de visszajedtem, midőn a' sorsul nyert magas és független állásomat, magam olly csekély 's mindentül igen függő személyemmel hasonlítám össze. Tisztán láttam: milly nagy szolgálatokkal tartozom hazámnak, mellytől olly bő javakat nyerék, 's keserűn érzem gyarló tehetetlen voltomat, melly egy - még sokkal alacsonyabb hatáskörhöz kapcsolt kötelességek teljesítésére sem lenne elegendő. Tiszta szándékon 's jó akaraton kívül — nem csallhatám meg enmagamat — semmi egyebet nem találék keblemben, a' minek hasznát vehette volna a' haza. Tiszta szándék 's jó akarat azonban velem üres agyúval, kiben nyílt szemekkel látáson kívül józan ítélő tehetség éppen olly kevés volt mint előítélet, csak szaporán megismértete illy igazságokat: 'egy ember gyenge, habár még olly hatalmas is; divergens lineák soha nem jönnek össze; mindennek van közepe, magva vagy lelke' 's t. e. Másokhoz csatolni magamat látszott legjőza-

nabbnak, 's csak szaporán összehozott a' barátság angyala olly rokon keblü honfiakkal, kikben királyhoz 's hazához hívség éppen olly tisztán ége mint bennem, 's kiknek tehetségeik az enyimeket sokkal túlhaladák. Hazánk eldarabolt, 's így olly mély álomban dermedező gyenge létét úgy láták 's olly keserűn érzék, 's olly nehezen tudák tűrni mint én; 's így a' hon halál- vagy élet-symptomáit 's azon módokat kezdénk vizsgálgatni, mellyek által a' közönséget szolgálhatnók, 's azon nagy gondolat, melly a' törpe születésű ajkaidat gúnyoló ránczokba vonná, a' félénket pedig megsemmisítné t. i. honunkat ájultságából életre visszahozni, büszke önérzéssel mondhatom, elfért szívünkben. 'S valóban nem elbizottságbul, mintha csak mi lennénk képesek a' lelketlennek látszó testet felébreszteni, hanem mivel azok, kiket még jobban illetne ezen dicső tiszt — fájdalom — önbálványokat 's inkább másokat szolgálnak mint a' hazát, vagy olly vak-ságba merültek, hogy a' hazát úgy is igen egészséges, ébredt 's erősnek tartják.

Sok van mulaszthatlanul teendő, a' mit a' haza javaért sem a' Kormány nem tehet, 's jó hogy nem teszi, mert ez az önkény ellenzáloga; de a' Nép sem eszközölhet, 's őrangyalunk mentsen ne is eszközölje, mert abbul anarchia támadna; 's így azok végbevitele egyenesen azon egyes honfiakat illeti, kik sulyosb hivatali terhek-től menten, független létben gyönyörködnek a' haza javaival.

A' multban nemzeti Nagyságot, legalább olyant, mellyen a' Magyar tul ne emelkedhetnék, ítéletünk szerint nem találtunk, mert a' mult Nagy-ságnak kőcmlékek 's roppant épületek romjai egyedüli tanúji; minden egyebek, mint könyvek-mesterművek, közhasznu találmányok az idő ál-

tal elenyésznek, nevezetes építmények hijával pedig, mellyek századokon hatnak keresztül, egy nagy nemzet vagy fejdelem sem volt még; de hazánkban olyasokat nem lel senki. Azon néhány felleg- vagy mocsárvár, sőt még az annyiszor magasztalt Visegrád maradék falai is, költői képzelet nélkül — melly ugyan a' debreczeni pusztákra is varázsolhat spanyol kastélyt — nem mutatnak egyébre, mint kis Urakra és szegény Királyokra.

E' tisztára hozott meggyőződés a' helyett hogy elszomorított volna, inkább felvidámított, 's így vigasztalánk magunkat: 'hála az Egeknek, úgy látszik még fiatal Nemzet vagyunk, nekünk nem fénylik a' mult, ellenben más nemzeteknek nincs jövődjök; — kik szerencsésbek?

Ezen állítást, melly már a' Hitelben is előfordult más szavakkal, Te kedves Barátom, Taglalatod 16^{-dik} lapján egy *szerencse-veder*-okozta történet által nevetségessé akarád tenni, azt állítván *megfelelkezem még kereskedési tekintetben is nemzetünk' állásáról az akkori időkhöz képpest, p: o: I-ső Mátyás 's Nagy Lajos alatt*. Erre csak azt felelem: 'a' Nagyságruli idea különbözö, 's én arrul nem tehetek, ha igen nagy-nak nem látom azt, a' min mások bámulnak, 's arrul sem, ha valamelly magasságot nem az akkori időhez képest, mint mondd, hanem magában tekintek. Általányosan pedig azon, a' külön ítéletekben számtalanszor ismételt, eszméltetésed "a z i d ő h e z, k ö r ü l á l l á s o k h o z k é p e s t" józan ítélet hozásra igen veszedelmes. Jóllehet egy 5-esztendő's gyerkőcze 3½ lábnyi magasságu, 's bármilly jól hegedüljön is — mint van példa — még is csak kicsiny ember azért 's gyenge hegedős. Rövid időhez képest igen tágult, szebbült Pest városa, azonban nevezetes szépségü nagy város-

nak még sem mondhatni. Tiszántul sok gazdasági javítás jött divatba a' körülállásokhoz képest, hanem azért a' tiszántuli gazdaságot általányosan példa gyanánt nem hozhatni fel; 's éppen így nem hiszem: hogy a' Mátyás 's Lajos alatti időket, mellyeket úgy ismérék mint Te, ha az 'akkori időkhez képest'-et kitöröljük, mint Nagyság ideit lehessen példaképen józanul idézni. Más nemzetek legalább — mint valahai magasságunk egyedüli igazságos birái — illy magunkat tömjenező nagyságrul semmit sem tudnak. Hogy sok elkeseredett hazafi háta mögött keresget valami fényt, mert maga előtt minden beborult 's csak sötétet gyanít, azt igen átlátom 's megbocsáthatónak tartom; hanem Benned, ki igen jól tudod, hogy elszánt hazafiság a' legfeketébb éjt is milly szép reggelre viraszthatja, Benned mondom, nem érthetem: 'szebb reményimet a' magyar honnak egykori magasb állásárul egy lotteriával mikép hasonlíthatod össze? Ki már tizszer nyert, az tizenegyedikszer is nyerhet még, ki pedig már egyszer élt, az nem él másodszor. 'S ha én — tán csalódásban — szegény anyahazánk éltét azon okoskodás szerint, 'hogy élhet, mivel nem élt még — — — hosszabbítani, 's magam 's kevés jóakaróim jövőendőbe-tekintésünket reménysugárral felkivántam eleveníteni, — — — Tenéked kelle az édes báj kettétörésére hideg gúnnyal fagyasztani meleg érzésimet?

De térjünk ismét a' tárgyhoz, 's ne felejtjük e' sorokat olvasván, több esztendőre visszagondolni magunkat.

A' multban olly nagyságot, mellyet siratni lehetne, ítéletünk szerint nem találván, elfojtottuk magunkban azon sajnos gyengeséget, mellyre az emberi nem olly hajlandó 'szorgalmas munkásság helyett henyélve lefolyt időkbe me-

rülni 's inkább a' jövődőt tartánk szemeink előtt.

A' sötét jövődő pedig kizárólag csak azon feltétel alatt mutatkozik bíborszínű távolban: ha a' Magyarország köz értelmesség által fejlőd ki tökéletesen. 'S minél mélyebben vizsgáltuk a' haza lakosait, szomszéd-közötti állását, geographiai helyzetét, természet-ajándékait 's többefélét, 's minél jobban törekedtünk kitanulni azon okot, mellyből áldott következtéseknek kellene a' honra áradni, annál tisztábban látszott előttünk — a' mi végre tökéletes meggyőződésű lön — 'hogy minden lehető előmenetelünk kirekesztőleg értelmességi súlyunk nagyobbításában 's csinosodóbb nemzetiségünkben verhet tartós gyökert; hogy minden, a' mi nem áll valódi nemzetiségen 's valóságos — minden előítélet 's személyvesztésektől megtisztult — értelmességen, alaptalan, 's előbb utóbb bizonynyal elbomlik.'

1822^{ben} az idők folyamataja 's bizonyos esetek felébreszték 'az ébren szunnyadozó' vagy is inkább az alunni igen szerető Magyar, 's valódi honszeretet 's önbizakodásu erőnek jelei mutatkoznak itt ott; 's bennünk mind erős hitte vált: hogy ha valami felemelheti még a' hazát ön boldogságára, Ura örök dicsőségére 's hozzá illő magasságra, az semmi egyéb nem lehet mint Nemzetiség 's Közértelmesség.

A' sarkalatos nagy ok tisztán feküdt előttünk; hanem a' 'Mikép 's hogyan nyithatni meg a' gazdag kutfőt' homályban maradt.

Magyarosítani! De mikép 's milly eszközökkel? A' világon minden csak superioritásnak enged, ez szoros tudományi törvény, 's a' Magyar, szinte mindenben csak tanuló lehet, 's tanító csak igen kevésben. Ki kell tehát tisztítani előbb a' Magyarorságot minden szennyeiből, hogy elfogadható 's idővel követésre méltó is lehessen.

Hanem megint ezt mi módon valósíthatni olly hazában, hol annyi az előítélet, 's olly kevés a' valódi élettudomány? Előítéleteket kiirtani 's valódi élettudományt terjeszteni pedig milly eszközkel lehet geographiai szerencsétlen helyzetünkben, melly minket szinte minden közösüléstől elszigetel, 's a' nemzeti versenygés — mellynek más nemzetek legfőkép köszönhetik csudálatos kifejlődésüket — hasznos gyümölcsit velünk nem is sejteti? Külföldet kevesen járják, 's ha járták is, nem ismerik; vagy ha elsősegi tisztán ismeretek is előttök, hátramaradt szegény hazájokat nem merik bátor egyenességgel olly színekkel festeni, mint az nekik jelent meg; 's így kellőkép nem ismervén 's tulbecsülvén honát 's maga magát a' jámbor itthon-ülő Földi, ítéletihez 's tudományihoz makacsul ragaszkodik; mert azokat legjózanbak 's életre legvalódibbaknak tartja; olly tágos tükörnek készítésén pedig — mellyben mindegyik tisztán ismérhetné magát meg elsőttől utólsóig, ki a' hazát tudva vagy tudatlan tapodja, a' közjón vak hévvel ront, vagy azt hideg gunnyal önti le, vagy a' mi legközönségesb, henyélve here gyanánt teng 's a' t. — olly roppant tükörnek, mellyben mind azon számtalan híven találná magát ábrázolva, kik igazságos 's nemes lelkek sugtában azt hiszik 's hirdetik: "honunk minden lakosinak áldott a' sorsa, mert magoknak, sok birtokban szülötteknek, hála Isten, jól van dolgok"; szóval: illy remek 's legszükségesb munkának létesítésén mi kevesén csak nem kétségbe estünk.

Azonban azon I z l é s — nem akarom egyének nevezni — inkább sikertelen fáradni a' köz és haza javáért 's felemelkedésiért, mint sikerrel önhaszon és személyes magasb állás végett, nem engedé elolvadni tiszta szándékunkat férfini ke-

linkben. Mélyen éreztük: rajtunk a' sor jeget törni 's megkezdeni a' nehéz munkát; nem toltuk mi a' kormányra, hogy elpuhultunk, elnémetesedtünk; mert miért engedtük azon méltatlanságokat végbevitetni magunkon; nem vetettük mi a' szántóvető, polgárság 's tehetetlenebb nemességre hazánk alacsony állását 's közértelmességünk csekély létét; nem kárhoztattuk mi eldődinket, hogy jó tengerpartig nem vittek minket, ha vihettek volna, midőn

A' félvilággal szembe szállott

Nemzeteket tapodó haragjok 's a' t.

's nem panaszkodtunk mi az Ég végzési ellen, hogy szerteboneczolt hazánkat egy testbe szorítá egyéb külön színű nemzetekkel; nem kerestük mi sem a' sors határozásiban a' hibát, sem más felekezetűek szemeikben a' szálkát; hanem egyenesen magunkat 's velünk egy rendűeket vádoltuk hátramaradásunk 's hazánk alacsony állása miatt. Rémvázként szolgáltak a' Véletlentül nyert számos áldásink, mellyek úgy szólván, szemrehányák oktalantul pazérlott legszebb esztendőinket, természeti idomaink fejletlen parányiságát, már a' bölcsőben talált nevezetes vagyónink észnélküli eldarabolását, 's midőn már szinte gyűlöletre méltóknak kezdők itélni magunkat, semmi egyéb mint a' még hihetőleg előttünk fekvő élet 's mind azon jó, mellyet még létesíthetni reméllénk, 's erős akaratra gyámított tiszta szándékunk mentének meg az önvád türrhetetlen fulánkitul. De midőn azt kelle tapasztalnunk: hogy a' velünk egy rendűek nagyobb száma, 's kiket az Isten hasonlíthatlanul szebb tehetségekkel áldott meg mint minket, még hasztalanabbul élték napjaikat, 's munkátlanság, izetlen örömek, tudatlanság, rendetlenség 's unalom közt vénültek meg, akkor, megvallom: hiúságunk alighogy va-

lami belső megelégedést nem éreztetett volna velünk, ha egy szebb ösztön tüstént nem birt vala egy hozzánk méltóbb elhatározásra 'kötelességinket, mert eddig jól nem teljesítettük, 's éppen azért mivel olly kevesen vagyunk, jövődöben kettöztetett erővel 's állhatatossággal végbevinni. Órajtok magasb állásuakon, sokkal több vagyonuakon, hosszabb életüeken lett volna a' sor — a' helyett hogy minket kisebbeket, tehetetleneket, ifjabbakat állati életek vagy életi álmok által, úgy szólván, inficiáltak — példával előtünk járni, a' királyszek támaszai 's hon oszlopai lenni, a' mik lenni nem tudtak. 'S ha köztük csak kevesen tölték be valódi becsök által az idegen-irígylette helyeket, 's akkor is egyesítés 's minden eröknek egy fő célra összesítése helyett, inkább egyedül 's így sikeretlenül fáradtak tisztköreikben, midön a' nagyobb rész bágyadt kábultságában alig mutatott egyéb életerőt, mint lábbal tiprását legszebb jusainak; azért mi szent kötelességink teljesítésétül még nem hittük felszabadítva magunkat, 's nem mérvén gyenge erőnk, gyarló tehetségünket, hanem bizván szándékunk tisztaságában 's Isten segítségével, olly érzéssel fogánk a' nagy munkához, mint mikor egyedüles ember orvos-tudomány 's gyógyszer nélkül rideg pusztán halálos álmkórságban fekvő felebarátját leli, 's azt addig ápolgatja 's iparkodik visszahozni életbe, mig tudósb 's tapasztaltabbak érkeznek.

A' hon vizei korlátlan dühökben mindig öntsek el az ország legtermékenyebb vidékit, 's az örök posványok méreglehelő önkényök mindig kint 's halált szüljenek? Severin bércei 's Duna kőszirtei mindig gátolják a' világ egyéb lakosival közösülésünket? Szabadságruli idétlen képzetünk 's törvényink bal magyarázata századokig

tiltsa tőlünk el a' közösülés kellemit? Egyetlen egy sovány esztendő gyászba borítsa jövőendőben is — mint már annyiszor — a' fél hazát? A' népre vetett idomlag olly csekély adó mind terhesb legyen idő folytával? A' haza szívét, Buda 's Pestet, álló-hid soha ne kösse egybe? 'S elbomolhatlan színház örökre meg legyen tagadva azon nemzettül, mellynek nyelvén kívül, úgy szólván, semmi sajátja? — — — — —

— — — — — Hát annyi fundációink — —? —

A' földművelés jobb ismérete soha ne ruházzon zöld színt naptul aszott meztelen pusztáinkra 's avar fenyverinkre? Manufactura, fabrika, kereskedelem hazánk gazdagságát soha ne emelje magasbra? Külföld előtt mindig isméretlen maradjon a' Magyar? 's több eféle.

Nem, nem! szebb létre méltó hazánknak ki kell vetkezni e' szánakozást vagy megvetést érdemlő szennyeibül, 's mi illy égető, a' 19^{-dik} századra 's keresztények közé többé nem illő szégyeneket henyélve 's karnyugva tekinteni tovább nem tudtunk. Semmi esküvés, csak honszeretet 's kötelesség-érzés által egyesülve, megállapodtunk néhányan: 'mindent elkövetni, vigasztaljon bár remény-sugár, bár nem, a' mi tőlünk csak telik; mind azt, a' mit fentebb említék, 's még tizannyit, a' miről egy szót sem szóltam, — jól-lehet honunknak rá nagy szüksége van — mozgásba 's életbe hozni.'

Te most, Barátom, hihetőleg nevetsz — — eszelősnek gondolsz 's imígy szólsz Magadban 's később tán még nyomtatni is fogod: "illy óriási munkákat egy két ember akar végbevinni — — 's illyesekkel még kérkedni is mer a' szemtelen — — — — —"

A' mire én azt felelem: hogy valamint az Elkorcsosodás 's Tudatlanság azon ok, mellybül

mindenféle számíthatlan rossznak szükségképen következni kell; úgy a' Nemzetiség 's Közértelmesség azon nagy ok, mellyből előbb utóbb mind az, a' mit említék, 's még tizszer sőt százszor annyi, minden bizonnyal következni fog.

Azon sok újabb remek muukák, mellyek a' külföldet 's főkép Britanniát dicsőítik, szorosan véve nem kirekesztőleg a' mostani élők vagy csak rövid idő előtt elhunytak eszközlési, hanem létezők már a' mult századokban gyökerezik. Milly számos előítéleteken kelle diadalmaskodni, hány bal isméretet eligazítani 's józanítani, mennyi egyes szerencse-próbálókat egy nagy czélérés végett egyesíteni előbb, hogysem egy tökéletes linea- vagy gőzhajó készülhete; — roppant vas-hidak 's utak egy testté forraszthaták az országot; a' szántóvető kis kertté változtathatá a' természet kezeiből kopáron átvett szomorú vidékeket! 's több eféle.

Mennyi temérdeknek kelle valóság 's életbe lépni előbb, hogysem illyesek végbevitelérül némi hihetőséggel csak álmodni is lehetett volna! A' bámulásra méltó szigetnek mind azon csudái, mellyek előtt az igazságos ember megilletődéssel nyul süvegéhez, egy Bacon, Gibbon, Young, What, Smith 's t. i. lelkéből vevék valódi eredetöket, 's nem annyira azok eszközlési, kik a' józanon rakott alapokra állíták csak remekeiket. Olly mélyen fekszenek azonban az igazi nagyság fenékövei, hogy azok mindenki szeméibe nem könnyen tűnnek, midőn a' superaedificatumokon bámul a' sokaság.

Te is, tisztelt Barátom; tudom mint sok más, szivkeserűséggel nézitek a' civilisált nemzetek sorában olly alacsony állását honunknak. Ti is szeretnétek látni rakonczátlan vizeink fékülését, mocsárink kiszáritását, honunknak vasut által az

Ádriai- 's Dunánk megtisztítandó medrével a' Feketetenger szoros egybeköttetését; Nektek is jól esnék kemény utakon repülni, midőn most annyiszor helybül sem tudtok mozdulni, vagy halálos unalommal lézengve zúzott testeitekbül szinte kirázódik a' lélek; Ti szívetek is reszkedne örömtül, ha legelső palotátul a' legutólsó kalibáig mindünnen bőség 's mosolygó kép tünnék Előtökbe; Ti is szeretnétek, ha a' népen fekvő adó könnyű lenne, 's az kétannyit tudna elbirni nevetve; 's mennyire tágulna kebletek, tagadhatod e Barátom, ha álló-hid Buda 's Pestet, a' hon eldarabolt szívét, örökre egybekapcsolná — — — 's nemzeti színházban Thalia 's Melpomene magyar nyelven üdvözléné a' nemzetiség, honszeretet 's jobbhágyi hívség halhatatlan tetteit! Milly meglelégedést szülne Bennetek haza oltárára rakott áldozatink valahai haszna; mennyire vidámitná fel lelketeket, ha ábrázatlan pusztáitokon árnyék alatt legelnének nyájaitok, gulyáitok; 's művészet 's kereskedés gyarapitná mind a' szegényt mind a' dúst! 'S milly különböző érzéssel élnétek napjaitokat, ha nyugottul keletig nagy 's kicsiny ismerné a' Magyar, 's mély tisztelettel említné nevét 's a' t. Tudom Barátom, Te mind ezeket nem különben mint én, ohajtanád valósulva látni; azonban nem értesz velem egyet azon okokban, mellyekbül ítéletem szerint egyedül következhetik Magyarország hihető előmenetele.

TOVÁBBI VIZSGÁLAT.

Hogy pedig azon módokban, mellyek által mi többen a' most említett honi diszek magvát elvetni kívánjuk, Te, tisztelt Barátom, velem nem értesz egyet 's másutt keresed az okokat mint én, azt onnan tudom csallhatatlanul: mivel

Te éppen azon okokat törekedel Taglalatodban guny vagy gyűlölet tárgyaivá tenni, mellyeket én, mint annyi remény - alapimat, a' legmélyebbek közé számlállok. Ez azonban úgy áll e mint mondom, vagy sem, csak egész munkám tartalmából tűnhetik szembe.

Abban állapotunk meg néhányan, mint fentebbi czikkben mondam 'Minhasznunkat hátratevén mindent elkövetni, a' mi honunk javát valami mód előmozdithatná'; nehogy azonban kuttainkat olly helyen kezdenők ásogatni, hol viz nincs, 's így minden siker nélkül fáradoznánk: az ország valódi mibenlétét még jobb 's tisztábban ismérni tartánk szükségesnek; ezt pedig úgy hittük legbátorságosabban eszközölhetni, ha lehetőleg elnyomván minden vakító hazaszeretetet keblünkben, 's az anyatéjjel szítt számtalan előítéleteket, egyenesen azt tekintjük először: milly javakkal ruházza fel a' Magyarhon lakosit? 's csak ennek tisztába hozatala után keressük fel azon kutfőket vagy ok-gátokat, mellyeknél fogva olly sok vagy kevés jó foly a' közönségre.

Igy cselekszik a' jó gazda: megvizsgálja előbb termézeit, 's ha hiba van bennök, akkor nyomozza ki annak gyökér-okát, és segít, ha lehet. Így cselekszik az ügyes orvos: keresztül nézni iparkodik mindenek előtt a' beteg test állapotját, 's csak aztán keresi a' nyavalya okát, 's gyógyít, ha lehet. 'S így cselekszik szinte minden okos ember, ki javítani vagy gyógyítani akar: tekinti előbb az ideigóráiglani álladalmat, 's aztán törekedik kifejtteni az álladalom mibenlétének gyökér-okát, 's javít ha lehet.

Illy moralis Diagnosis vagy Pathologia — ha szabad így neveznem — látszott azon kalauz lenni előttünk, mellynek utmutatása szerint legbiztosabban reméltük elérni azon pontot, honnan

tisztán láthatni az ország valódi mibenlétét. 'S bár mindenki ez utat tartaná 's követné! akkor valóban tiz esztendő alatt több vitetnék véghez, mint most századok lassu forgása után csak életre kaphat is; mert a' helyett, hogy mindjárt javításhoz kezdenénk, most azt szükség megmutatni előbb: 'hogy javítás kell.' 'S ime létünk e' meg nem ismerése azon leg és legmélyebb gyökér-ok, vagy ha még jobban akarjuk kifejezni, inkább azon 'Semmi' mellyből semmi sem következik, 's mocsár mocsár, rossz ut rossz ut, kereskedésre nem alkalmas bor kereskedésre nem alkalmas bor, 's számtalan eféle marad meg mint volt, vagy helyből csak csigaként mozdul.

Előre gondoláshoz és számításhoz, józan ítélet-hozáshoz 's azon kívánat-kifejtéshez 'valamit javítani akarni, elég a' dolgot ideigóráigi fektében tisztán látni; 's nincs veszedelmesb 's minden nagyobb előmenet- 's javítást megsemmisítő, mint a' körülállások 's összeköttetések a' dolog valódi mibenlétének ismerete előtt tekintni, a' mi örök hasonlítgatások által végre minden józan ítéletet eltipor. "A' pesti pornál még nagyobb a' berlini; képtelen pusztáinknál még képtelenbek Arabia homokai; szántóvetőink sokkal szerencsésbek mint számos más nemzetek szántóvetői; igen is messze haladott már földművelési tudományunk, ha fekvésünket tekintjük 's a't." Minek mind ezek Istenért! Talán hogy mocskaink 's előítéletink közt még mélyebben alugyunk el, vagy magunkat már igen fényes állapotban higyjük, mert mások még nagyobb homályban vannak! Elég tudni 'el van vesztve valamelly csata' hogy az kinek semmi köze hozzá, lóduljon az utbul; elég tudni 'Konstantinápolbul Bécsbe Magyarországon utazni bajos' hogy az utazó inkább más utat válasszon; elég tudni 'a' magyar

bor igen sokszor elromlik ha idegen földre viszik' hogy Európa inkább francia borokat igyék; elég tudni 'magnásink nem igen törődnek a' közjóért, 's országgyűlésre sem mennek' hogy a' külföld ne igen becsülje őket; elég tudni 'hitel magyarországban nincs' hogy a' pénzes külföldi inkább Töröknek adja pénzét mint nekünk 's a't. Józan ítélet-hozásra elég tudni: 'milly formájú 's állapotú, jó, közepszerű vagy türhető e a' tisztán előttünk fekvő tárgy'; ki lop, tolvaj, 's az ok, melly őt lopásra bírja, akármilyen legyen is; a' tolvaj nevet nem törli le róla; ki szántszándékkal öl, gyilkos, 's a' közönség őt nem az indító-ok, hanem csak tette után ítéli. Ki hat lábnyi, az hosszú; ki öt lábnyi, rövid; negyvenedik gradus feletti országok hidegek, harminczadik alattiak pedig melegek; a' tengervíz sós, folyóvíz édes 's a't. 's az, hogy miért nőtt egyik hosszabbra, másik rövidebbre; miért hideg a' polushoz közelebb vidék 's meleg a' távolabb; miért sós a' tenger 's édes a' folyam 's a't., mind ez sem a' formán sem a' mibenlétén legkisebb változást sem tesz. Az ütés fáj, ámbár az égetés még jobban fáj; Olaszországban sok narancs terem, ámbár Portugalliában még több; ki márul holnapra keresi kenyerét, szegény, ámbár az ki mindennapi ételmét sem tudja pótolni, még szegényebb; Csehországnak művészeti értelmessége nagy, ámbár Britanniáé még nagyobb 's a't.

Ezen itt előbocsátottak velejét átgondolván, mi is a' jó gazda 's ügyes orvos példáját követni tartottuk legtanácsosbnak, 's ennél fogva nem tekintvén a' jó 's rosszat szülő okokat, hanem a' Magyarhòn valódi mibenlétét minden körülményi 's összeköttetési nélkül, egyenesen csak factumokra állítók vizsgálati okoskodásinkat.

A' magyar alkotmány, úgy szólván, minden

áldásit egy ép velejű, fiatal, egészséges 's gazdag magnásra összehalmozza. Ő a' hon kedveltje. Képzeljünk magunknak egy olyant — nehogy azonban a' honszeretet, anyatéj, első benyomások, a' gyermekkor vágyai, a' hatalmas szokás, vagy mivel jobbat nem látott 's nem képzelhet, disqualificálják őt józanon 's igazságosan ítélhetni — hagyjuk őt husz esztendő's korában ép ítéllettel 's minden homályosítóktul menten, a' vizekből feltünni. Járja be elég tehetséggel de hazátlan a' föld vagy csak Európa néhány vidékit, 's tudja meg végre, hogy van egy ország, melyről azt fecsegik: extra Hungariam etc. 's hogy ő azon boldog ország kedveltje, kit pazérolva rakott meg a' sors legszebb ajándékival. Sietni fog nyakra főre minél hamarébb a' haza szivét a' fővárost látni. Nem tudom, a' hon milly kapuján lépend hazájába; de tapasztalni fogja: ha Austriából jó, hogy egy szebb országot hagyott el; ha tengeren, hogy igen hiányos 's a' honnal összeköttetésben alig lévő révpártokba ért; ha Török birodalombul, hogy egy a' természettől rendkívül megajándékozott magas tartománybul egy egészségtelen, korlátlan vizek által rútul elbonczolt posványságba lépett le; ha Erdélyből — melly bár magyar, még sem Magyarország, 's tán nem is akar lenni az, habár mi akarjuk 's ohajtjuk is — hogy egy kertből sivatag homokokra jutott; ha Galliciából, hogy elhagyá a' jó utat 's nagyobb szorgalmat. Télen utazván — télszakot vesszük érkezte idejének, mert a nyár olyan mint a' fiatalság, mellyben minden jól megy — azt veendi észre: hogy úgy mint valaha tán a' paradicsomban szinte minden a' természetre van bizva; ha fagy 's az idő száraz: halad halad; ha enged 's havaz: rab. Érkezik most Buda 's Pest felé; 's ha nyugoírul jó, egy

szomorú, meg nem szünő hosszaságu 's rossz kö-
vezetű utszán ballag lépve míg a' Duna diszte-
len 's undorodás - okozó partihoz jut, hová min-
den szemét rakatik. Vendégfogadók igen rosszak;
Pestre igyekszik, de nincs hid, legotrombább
készületű hajókra ül, ha a' nép salakjával bir-
kozva elérheti azokat. Ha pedig éjszak, kelet
vagy délről jó, 's enged, sártengert kell átúsznia.
Pesten néhány szép épületet lel, de kár hogy
sárban vagy porban állnak; a' fogadók igen alá-
valók, külön - szállást bajosan kap. Keresi most
az ország, a' honi kincsek tárházit, 's egyéb fő,
de még kisebb városokban is közönségesen ta-
lálkozható szemlélésre méltókat, keresi sokáig,
de mit talál — azt az Olvasó ítéletére hagyom;
megéhezvén, a' legalábbvaló vendéglőknél, étvá-
gyat visszaijesztő mocskos barlangikban, csak jó
bort 's igazán sült zsemlyét is alig kap; me-
gyen most theatrumba, de magyar nincs! me-
gyen hát németbe, 's a' világ legezédiránytala-
nabb színházába lép; megyen tovább a' közbál-
ba, 's ott, ha tán kordovány vagy bagaria he-
lyett czipőben jár, 's mindent nem dicsér, meg-
bántásnak teszi ki magát, mellyet ha bajnoki
mód eligazítani kész, nem egy, de sok ököllel
kell végeznie. Keresi most az olvasó társaságo-
kat 'sa' t. de hiába keresi. Az utszákat esőn,
napon, szélen kívül nem mossa senki, nem szá-
ritja. Érkezik a' tavasz: a' természet csudái-
ba merülve tiszta levegőt szíthatna, de körül
belül nincs fa, a' nevető zöld szín számkivetve,
minden hamuszínű; 's ha végre népes, szoros,
zsidó-lakja utszán, — hol könnyen fel is szed-
het valamit — tör keresztül, vagy homok-bucz-
kákon 's ronda sikátorokon túl, a' nap majd min-
den óráiban halotti szekérrel találkozik, keskeny
alléek 's gyenge csemeték közt leli végre magát

's a't. Ez a' fő város! Jószágira megyen, 's olly roppant terjedékü birtokbul nagy kincseket reméll, de sokszor azon kérdéssel fogadják tisztel: "nem hozott e folyó költségekre pénzt?" vagy rossz árok, kevés jövedelmek, vizáradások, métely, döghalál 's a't. kellemes hireivel töltik be füleit. A' hol utazik, ha magyar a' fogadós, bizony nem fogadják jól, 's csak azzal fog élhetni, a' mit magával hozott; mindenütt rövid és szük ágyakat találand, 's — hogy ezen leírásomban végtelen hosszú ne legyenek — a' hon kedveltje a' rá halmozott physikai életkellemek foglalatját igen csekélynek fogja tapasztalni, midőn moralis állásáról, ha azt hideg vérrel gondolja át, így lesz kénytelen itélni: "sem a' nemzetnél, sem a' kormánynál nagy fényben nem vagyok, a' mi természetes; mert a' velem egyrendűek nagyobb száma hosszas semmirevalósága által mind a' nemzetet, mind a' kormányt megvetésünkre kinszeríté, vagy szoktatá."

'S illy színűek levének vala csak kevés esztendő előtt az első benyomások, mellyek a' néhány hónapig honunkban tartozkodó vízből ötlött Magyarra hatottak volna. Ha pedig tovább marad vala köztünk, 's az országos erőmű lassu forgását, a' legdúsbak 's vagyonosbak szegénységét, 's a' javítások ellen vívó előítéletek számíthatatlan seregét tökéletesen ismeri vala, akkor bizonyosan így kiáltott volna fel: "hát ez ama csudálatra méltó, felhőig magasztalt ország" 's bámulta volna, hogy egy fiatal 's annyi erővel bíró nép, melly valóban magasb állásra lenne méltó, olly szívesen vesztegel alacsony álladalmában.

Ha pedig nem a' jobb-lét is az, a' miért mindenki fáradoz, 's nem a' jólét azon czél, mellynek elérésére egy józan országlásnak minden felett törekednie kell, milly lelki tápláléko-

kat lelt volna köztünk a' felhozott magnás! Mikép becsüljük elhunyt hazánkfiait? Van e a' hazában csak egy nevezetes emlék, melly a' századok viharival megviharhatna, 's valami megdicsőült, de emlékezetünküből számkivetettnek hamvain méltán emelkedne fel, 's az élőket nemes pályát járni serkentné. — Pedig "voltak nekünk sok nagy embereink, kik ha nem arany, rézszlopokra ugyan méltókká tették magokat; de mindeddig kilenczszáz esztendő után is! semmi országos jelek, dicsőségre emlékeztető 's gerjesztő jelek nem látszanak; ellenben mennyi a' bitófa" —. 'S hát mikép becsüljük a' még köztünk lévőket, ha hosszú czimzetök 's több eféle nincs? Mind ezeket átgondolván, tán így okoskodott volna: "azon ember, ki legmegbecsültebb 's legtöbb életjával bír, az a' nemzet kedveltje; azon nemzet, mellyben a' lehetőségig legtöbb lakos becsültetik meg, és sok életjával bír, az az Istenek kedveltje; bennem concentráltatik a' Magyarhon java; de ha valaki Más, hivatalt vagy czimet nem ruház rám, nagyon megbecsülve nem vagyok, 's minden vagyonommal az élet csak igen kevés javait birom, én a' magyar nemzet kedveltje! 's így milly csekélyen lehetnek megbecsülve, 's milly igen kevés életjót birhatnak még mind azok, kikre a' hon kevésb áldási jutottak, vagy kiktől a' hon áldási úgy szólván, megtagadtattak! Magyarország tehát nem kedveltje az Isteneknek, 's nem is leend soha, míg fiai rokon szeretet 's egyesült erejü fáradozásik által nem emelik azt szabad országok sorába."

Siker után legjobban ítélni a' kutfő ép, egészséges, elég 's tartós léterül. Ha a' sikerek hibásak, hiányosak, vagy szinte egészen elmaradnak, olly bizonyos mint $2 \times 2 = 4$, hogy a' kutfőkben hiba van. Már ha szorosan sikerek után

ítelnénk Magyarországrul, még ez órában is, — habár mai állásunk a' néhány év - előttivel alig hasonlítható, — a' kutfőket módtalan hibás, igen elégtelen 's némellykor szinte kiszáradtaknak kényteleníttetnénk tartani; mert sem a' physikai sem a' moralis jólét tartalmát nem találunk oly szerfelett csekély mennyiségűnek egy civilisált vagy civilisatiói praetensióval tömjénezkedő nemzet közt is, mint éppen Magyarországhban.

Igy látja a' dolgot a' minden előítélettől tiszta szem, ha értelmességi súlyok által világszer- te isméretes országokkal hasonlítja össze a' Magyarhont. Már ha ollyas vidékekkel hasonlítottuk össze, mellyeken csupa 's ollyas önkény uralkodik, melly még a' közvélekedés által 'sincs néminemüleg zablásva, akkor természetesen valami fényben tűnik fel; de milly szegény fény ez! Én legalább — 's ez is izléstől függ — jobban szeretném 'borítná hazámat inkább örök sötétség, mint illy nyomorult fény!

Hagyjuk azonban visszamerülni magnásunkat a' habok közé. Elég kellemetlen volt jelenése, 's főkép mivel olly számtalan magnáshoz hasonlított — 's bár mondhatnám, 'csak képzeletben!' — kik nem a' tengerből emelkedtek ki, de nagy birtokok örökösivé szép névvel a' magyar honban születtek. Kellemetlen volt jelenése, hanem igen használhat, 's mi is — hogy felfogjam megint beszédem fonalát — azt hittük, igen igen használand; mert arra fog emlékeztetni minden vizsgálatinkban: hogy 'mi is olly hideg vérrel ítéljünk honunk állásáról, mintha vízből keletkeztünk volna ki, 's vérünk — a' hon javáért olly melegen égő vérünk — csak akkor forrjon a' haza magasodását szomjazó szívünkben erős és állhatatos végrehajtó akarattal, midőn már a' csendes 's hideg fő kifejele a' kutfők hibáit 's

azon módokat, melyek által a' kutfőket tágítani 's gazdag áldásokkal buzogtatni lehetne.

Igy fohászkodánk az egekbe 'adj Ur Isten tanácskozásra hideg vért, 's önts állhatatos tüzet ereinkbe véghezajtásra!'

'S itt közbevetőleg mindenkinek tanácslom, fohászkodjék fel így némellykor; mert valóban legtöbb azért nem diszlik 's virágzik a' világon, 's kivált hazánkban 'mert forró vérrel fontoltatik, szalmalánggra lobban, 's csiga vérrel hajtatik végre!'

Lehetőségig hideg vérrel kezdtük a' sikereket vizsgálni. Nemzetiségünket, szokásinkat fejletlen találtuk. Tudományban, mesterségben, művészetben iszonyu hátramaradtunkat tapasztaltuk, 's hogy végkép hosszas ne legyek, 's a' mondottakat 's még mondandókat más szavakkal még egyszer, vagy inkább annyiszor ne ismételgessem, az ország szegénységén megijedtünk, 's azt voltunk kénytelenek megvallani: hogy akármit tekintsünk is, a' lelki 's testi műveltség egész köriben A-tul Z-ig, mindenben nagyon hátra vagyunk; — ámbár egyszersmind annyi fiatalság, erő, idom 's fogékonyságnak vettük észre csallhatatlan jeleit, hogy nagy előmenetelink közelségét világosan láttuk magunk előtt.

Csalatkoztunk e így látásunkban, azt csak a' fényesb 'Világ' 's idő döntendi el; de hogy teljességgel így láttunk, arrul szavamot adhatom, 's arrul is, hogy hátramaradásunk ismérete úgy sérté lelkünket mint szálla a' szemet; a' szebb remény pedig úgy melegíté keblünket mint menyeyi sugár a' kétségbeesőt.

Következett most — miután átlátni kinszerítettünk, hogy összeleg csak kevés jó foly a' magyar közönségre a'hoz képest a' mi folyhatna, 's így a' haza beteg — azon vizsgálat: valyon miért beteg a' haza, 's ugyan mikép lehetne rajta segíteni?

A' betegség gyökér - okát — mint fentebb már egyenesen kimondám — kirekesztőleg nemzetiségünk fejletlenségében 's közértelmességünk csekély létében találtuk. A' nemzetiség, magyarság kifejléséhez pedig, melyet az idő szelleme visz magával, kötelességünk hű teljesítése által reméltünk leghathatósblag járulni, mint a' közértelmesség tágitását egyesülés 's elmetelhetségek surlódása által gondoltuk legsikeresebben eszközölhetőnek. 'S így a' hon beteg létén diadalmaszkodást nem egy, nem kevés, hanem mindnyájunk egyesült összehatása 's együttmunkája által hittük valósíthatónak. A' nemzetiség felemelése végett mindig elménk előtt lebegett: hogy Magyarok vagyunk, 's azok emlékezetében megújítottuk több kevésb sikerrel magyar születésűket, kik azt elfeledék már; 's hogy nemzetiségünk mind nemesbre fejlődjék, 's ne alapuljon semmi egyében, mint minden homálytul kitisztult igazságokon, azt sem akartuk soha is feledni, hogy egyszersmind Emberek vagyunk.

Központi-ba-egyesítés, a' mi, mint mondtam, leghihetőbben adhat gyakori elmesurlódásokra alkalmat, legbizonyosabban nagyobbítja a' közértelmesség súlyát.

Példák által magyarosítani, mesterséges intézetek segítségével egyesíteni, ez volt vezér szándékunk 's foglalatosságunk. Hogy pedig a' Magyarországhoz csak keveset tudánk édesgetni, sőt a' leghosszabb bajszuak elfordultak tőlünk, az — ki kell egyenesen mondanom — azért esett, mert nem tárogatóval 's dudával, 's penészes szokások, káposzta - vagy pipa szagával jártuk a' verbungost, hanem hazafiságunkat valódi áldozatokkal páros honszeretetre, magyar nyelvre, — mellytől megint a' bajusztalan magyarok ijedtek vissza, azt gondolván a' Magyar revoltál, mert

magyarul beszél — honszeretetre 's honnyelvre mondom, melly egy nemzetnek, úgy szólván, lelke, 's hiányink velős megismerésére 's azok férfias orvoslására alapítottuk! Hanem ez utat meg-gondolással választottuk, előre tudván hogy ha-bár eleinte lassan haladunk is, 's csak néhányan maradunk, idővel még is minden hang és szag elmuland, 's az igazság pártfogó hivei napról nap-ra szaporodni fognak. Elérjük e azon időt — — — — — arrul nem gondolkoztunk. — — —

Mesterséges intézetek által egyesíteni, ez volt min megakadtunk. 'S gondolnád e Barátom, hogy sok főtörés 's vizsgálat után, ez előtt már vagy tiz évvel éppen azon balgatagságnak látszó Ló-versenye z é s t, mellyet Taglalatodban rövid látással tehetséged szerint piszkolsz és mocskolsz, tartottuk egy ártatlan oknak, melly minket minden esztendőben legalább egyszer hazánk közepén egyesítvén, magunkat egymással 's erőnkkel megismértethetne, 's idővel a' nagy nyilvánosság által az elnyomatott érdemet, vagy usurpált reputációkat emberben úgy mint lóban eligazítná. Nem titok — 's azt soha nem kerestük — de tán Te nem tudod, hogy mint érintém, vagy tiz év előtt sokan és sokszor gyülekeztünk nálam Bécsben össze — hol szabadsággal Szüléimet voltam látogatni — egy Pesten felállítandó Lóverseny végett. Magyarország közepén egyesíteni a' honfiakat, 's ez által a' lótenyésztést 's a' t. előmozdítani volt a' cél; a' tanácskozás magyar nyelven folyt. — — — Akkor midőn még mindent rózsaszínűben látott ifjabb lelkem, 's Téged csak jó hírednél fogva ismértelek — Veled találkozni ohajtván — nem hittem volna soha, hogy majd egykor, midőn a' haza szívében engem összehozand Veled egy általam más kevesekkel felállított intézet, Te légy az, ki legindulatosab-

ban keljen ki azon ok ellen, mellynek következtetésében, mint a' tapasztalás később mutatá, már sok az előtt egymást alig ismerte hazafi barátságosan kezét fogott. A' dolog azonban akkor egészen nem érhetett meg, 's csak az idő fejté ki. 'S ha visszaemlékezem, hogy akkor is magyarországi szülöttek voltak előrehaladásunk legnagyobb gátai, valóban szinte megakad a' vér ereimben. Vonjunk azonban illyesekre vastag fátyolt; mert a' nemesb lelkü kétségbeesvén könnyen kárhoztathatná születése óráját. — — —

Hallom most rossz akaróim gunykonogását: "Lóversenyre alapíták a' mélyen gondolkozók a' nemzetiség nagyobb kifejlését, a' közértelmesség tágitását, — furcsa methodus, meg kell vallani."

Mire azt válaszolom: 'A' tiszta szándékuknak nem Lóversenyzésre, de arra, a' mit az eszközül t. i. Egyesülésre alapíták összehonczolt 's így erőtlen hazájok lehető előmenetelét.' A' gyenge eszköz sokszor leghathatósb sikerü, 's nem ritkán egy szikra félvárost semmisít meg; 's nem kell mély gondolkozó, csak el nem savanyult 's romlatlan emberi ész átlátni azt: hogy minden, bár legcsekélyebb is, a' mi koncentrálhatná excentrica hazánkat, számíthatlan hasznót hajtani kénytelen. E' felett a' sok évi tapasztalás azt mutatja, hogy legyen az emberi előmenetek hosszú lánczolatjában csak néhány tökéletesen kitisztult karika, a' többiről is minden bizsonnyal — pedig szinte magától — elvész a' rozsdá, mert a' tudatlanság 's előítélet egymásra halmozása olyan, mint egy boltozat, melly legnagyobb erőnek is ellentáll, de legyen kivéve csak egy két köve, 's külső erő odajárvulta nélkül is összehomlik magában.

Elhozta végre a' hatalmas idő, melly a' kisdéd Makbul, ha nem romlott és sen-

ki nem gázolja el, egy termő tölgyfát sőt tölgyerdőt varázsol az élők közé, az 1825^{-diki} Országgyűlést. A' pillanati nyomásnak visszahatása nyilván bizonyítja be a' világnak, hogy Magyarország Fejedelme nagy hatalmu Ur, mert élő 's fiatal, nem vén 's megholt nemzeten uralkodik. Mibennünk pedig milly édes remények tüntek fel, azt betűkkel mint érzésinknek olly tökéletlen tolmácsjegyeivel nem írhatom le. Mennyi erőnek voltunk tanúi, csakhogy eldarabolt erőnek! mennyi függetlenségnek, csakhogy tökéletlen irányzatú függetlenségnek! mennyi szabadság-szomjnak, csakhogy tisztán el nem igazított szabadság-szeretetnek! 's a' t. Egy kis egyeztető, úgy látszott előttünk, elég lenne az eldarabolt gyenge hazábul erős egészet alkotni! 'S mind világosabban meggyőződött a' napok folyamata, hogy nem csalatkoztunk, midőn a' közértelmesség 's nemzetiség kifejtését állítottuk a' hon lehető előmenetele legmélyebb sarkalatjának. Magyarosítani 's egyesíteni! im ez vala mindig szemünk előtt, mert ez vagy semmi más, fogja emelni 's képes csak emelni Urunk hatalmát 's Honunk állapotját egy magyar Fejdelemhez 's egy magyar Nemzethez illő 's méltó magasságra. Irózva hallotta sok Magyar a' közönséges helyen kívül és szokás ellen tőlünk tapasztalatlanoktul, kizokogott beszédink alig érthetőségét; de hangja magyar volt, és számos rokon kebelre hatott. Voltak, kik mesterségesen szöve egy hosszú álélet képzeltébe, veszedelmes újításnak vevék a' természet legrégibb törvényét 'az anyanyelven szólást!' Jó gondolatokra, kacajra nógata másokat; mások komédiának hirdeték 's a' t. de eljő az idő, mellyben a' nevető részt elfelejtendi vagy emlékezetét megvetendi a' közönség, midőn a' jövődő a' szónokok ügyet-

lenségének megbocsátand, kik a' helyett, hogy magokat közitélet alá elszánták, inkább hallgattak volna, ha mások, ékesszólók, hozták volna néminemüleg a' tanácskozás nyelvét a' természet útjára vissza. 'S egy két tiszta szándéku ember, habár nem olly tudós is, e' tárgyban milly fordulást tön, tagadhatni e?

Jött most a' tudós Társasági javalat, 's néhányan sem többet sem kevesebbet mint hazánk iránt tartozó szent kötelességünket teljesítettük; — egekbe emeltek — Temagad illusztráltal verseiddel — 's a' kötelességi tetteket, mert olly ritkák — keserű mondani — nagy lelkü halhatatlan tetteknek hirdeték, mellyeken a' sokaság mint különös jelenésüeken bámult. 'S lesz valaha egy kor, reméllem, melly jobban fog csudálkozni azokon, kik magas állásaikhoz képest egy olly tárgytul vonták segédkezeiket vissza, melly a' közértelmesség 's nemzetiség kifejtését olly hathatósan gyámolja; mint azokon, kik a' nagy hasznót, mellyet hajtanak, átlátván, ahöz erejök szerint járultak!

Javlatba jött egy más intézet is, melly szintűgy mint a' Lóverseny, egyesülésre vezet; 's az, egy a' haza közepén felállítandó Casino volt, mellyben a' honfiak jöhetnek össze. Más javalatok is tétettek, 's idővel, reméllem, életbe is fognak lépni. Mindünnen élet 's erő fejledezett, a' legnehézbnek kivitele könnyűnek látszott, 's egy uj reggel kezde viradni a' Magyarra.

Elforgott azóta mai napig az idő, 's kiki tudja, ha mindenben honunk nem haladott is nevezetesen, sokban még is igen előre hatott, 's mennyi hasznos mag van elhintve, melly kis gonddal, kis öntözgetéssel előbb utóbb elmulhatlanul csirázni, virágozni fog. Engem legalább, ha öt, tiz, husz évvel tekintek vissza, 's akko-

ri álladalmunkat a' maihoz hasonlítom, ámbár vesém jó állapotban nincs, a' mai nap sugara még is olly édesen melegít, hogy a' Jövendő is vigan 's bibor színben mosolyg előmbé.

Most már, miután honunk állását 's a' közelebbi mult idők némelly esetit egy két fő vonással festém, arra emlékeztetlek, midőn engem "könnyműnek, szelesnek, ok és következés összezavarónak" 's a' t. hirdetsz Taglatatodban, most mit felelhetsz mind ezekre? Tán semmi egyebet, mint: hogy szándékim tisztaságát félre magyaráztad, 's azt rontani iparkodál, a' mit én 's mások szent kötelességünk szerint csak a' hon diszéért, 's mondhatom, olly nehezen tudánk életbe hozni; mert ha igazságos lélek lakik Benned, munkámnak csak eddig olvasta után sem fogod mondhatni: hogy honunk állásáról 's körülményinkről nem gondolkodtam, 's azokrul csak könnyelműleg és szelesen ítéltém 's tettem, 's hogy valyon én akarom e következtetésekből következtetni az okokat, 's csúcsára állítani a' pyramist, vagy talán Te drága Barátom? de azt sem Te, sem én nem határozhatjuk el; arrul csak a' közönség hozandhat ítéletet.

Nem mondom: 'Semmiben nem csalatkozom, és szeplőtelenül látom a' következtetések fenék-okait, mert tudom én is ember 's csak igen gyarló ember vagyok; hanem hogy könnyelműleg és szelesen anyaföldem mibenlétét soha nem fontoltam, 's csekély lelki tehetségimet életem egész eszméletű folytában csak azon egyetlenegy gondolatra concentráltam 's feszítettem: 'mikép lehetne alacsony állásu hazánkat magasbra emelni' arra tiszta lélekismérettel esküdhetem.

De térjünk a' tárgyhoz vissza:

Magyarország egy régi vár; 's éppen azért mivel régi, sok nagy javításra 's igazításra van szük-

sége. Ez a' fő falakat illeti ; már azon kisebb javítások 's változások — mellyek mostani közönséges izlés után, mert a' nagyobb rész csakugyan több kellemmel akar élni most mint ez előtt, elmulhatlanul szükségesek — olly rendkívül számosak, hogy azokat rendben kijelelni tultesz minden elmetehetségén. Tekintsünk hová akarunk, mindenütt szükséges a' javítás, 's ki határozandja el: Péter e? Pál e? mi hogy áll, 's min hogyan javíthatni? Egyik sem; az igazság létbe hozására sok elmének sok ideigleni surlódása kívánztatik mellőzhetlen feltételül — — — — — — — — — —. Én teljesen meg vagyok győződve: hogy Magyarország szinte mindenben szerfelett hátravan, 's így nem igen boldog; mások azt hiszik erősen: 'nincs a' világon józanabb előmenetelű 's boldogabb hon'; köztünk pedig ezernyiek a' külön vélemények árnyékozási. Már ezek közt kinek van igazsága? Én szerényen visszavonulok, mert rész vagyok, 's nem lévén uriszékek barátja, másokra hagyom az ítéletet. De kik lehetnek ezen igazságos mások? Külföldiek? azok vagy nem ismerik a' hazát, vagy ha ismerik, hátunk mögött kicsapongva keményen ítélnék felőle, midőn képünkben mindent dicsérnek, jól tudván: illy módon boldogulhatni köztünk legjobban! Honiak? azok vagy felém vagy tőlem hajlanak; 's így bíró e' részben más nem lehet mint az idő, melly sok elmesurlódás által némelly igazságokat végre axiomai világosságba állít az emberek közé, min aztán csak a' lágy eszüiek vagy igen kemény fejüiek tudnak kételkedni.

Volt nekem sok esztendő előtt Pesten átutaztomban egy különös álmom, ha szabad, elmondom. "Messze távolban számos nagy tekintetű, vénnél vénebb Urak, kiken hószin szakál

lengett, az akkor élőknek egy vasládát látszó-
tak kijelelni, 's őket kérőleg 's fenyegetőleg ar-
ra birni, hogy az abban rejtőző kincset egész
elszánással 's férfiúi állhatatossággal védjék. Ál-
lottak a' hiv szó- és tanácsfogadók hosszú idő-
kig a' láda mellett, 's bajnoki mód védeimezék,
— sok el is veszett miatta; — míg azonban a'
rozsdá rágni kezdé a' ládát, 's ők éheztek, fáz-
tak, sokat szenvedtek, fanyarogtak mellette, 's
csak kevesen használhaták a' vén láda oldalát
garádkép. Szivszorongva szántam szegényeket,
's mennyire álomba merülten okoskodhatni, úgy
emlékezem, megszólítani kívántam őket: 'vennék
ki a' ládában liába heverő kincset, 's adnák ka-
matra, mert —————' midőn egy men-
nyei fény minden szót elolvasztott számban, és
szent rettegést ragyogó méltósággal az idők Szel-
leme, — 's gondold csak magyar ruhában — a'
kincset őrző számtalanok közibe lépett, 's fel-
nyitá a' vasládát, mellyben semmi sem volt —
egy kis kéziraton kívül, 's mondá: "kik Benne-
teket annyi sanyaruság-türesre kárhoztattak: a' ré-
gi tudatlanság 's megőszült előítéletek Atyái,
Nagyatyái, Szépapái 's harmad negyed Ősapái
's a' t. voltak, tekintsetek most valódi kincse-
tekre 's olvasá: "A' magyar egy gyer-
mek nép, most semmi, de minden
lehet, mert lelki 's testi erő rej-
tezik fiatal keblében. Minden lehet,
ha át akarja látni, hogy semmi. Csak
két ellensége van, az Előítélet 's El-
bizottság. Szép jövődő várja ha —
— —" itt egy a' magyar fővárosban ablakom
előtt sárban elakadt német fűrmán tüdeit-fárasztó
lovaira-kiáltozásával felébreszte, — — —
's akaratom ellen is napestig feudális alkotmá-
nyunk jutott eszembe.

Én ezt álmodtam, mások tudom megint mást álmodtak, 's tán most is álmodoznak: hogy fényes palotákban aranyon, ezüstön feküsznek, ambrosziát esznek, nectárt isznak, 's több efélet; midőn felébredéskor én azt tapasztaltam: a' fényesb világ előtt rendre visszaijednek a' tudatlanság 's előítélet fejr szakálu hósei; — a' többi álmodók nagy része pedig azt fogja tán venni észre, ha felébred: hogy szalmafüdél alatt lakik, földön fekszik, korompélyt eszik, vizet iszik 's a' t. 'S illy ébredések, ha kellemetlenek is eleinte bár, kis időforgás után igen hasznosak, mert minden ijesztő 's kecsegtető álmoknak határt vonnak, 's az ébrültek létét egy kis munka 's fáradozás után képzelet helyett valódi életjővel ruházzák fel. A' való pedig, akárki mit mond, többet ér a' képzeletnél.

Már az ezernyi álmodók közt ki álmodik józanul, ki balgatagon, ki lát ébredéskor tisztában? azt én, Te, vagy kihatározza el? kérdem. Te azt gondold: belső 's külső kereskedés javítná sorsunkat; én pedig azt hiszem: csak birtokink józanabb felosztása, javított törvények, gazdasági systemáink jobb elrendelése 's jó hitel után következhetik belső 's külső kereskedés. Te azt gondold: előmenetelünk csak részint függ tőlünk; én pedig azt hiszem: csupán tőlünk függ. Némelyek a' külön nemzetek haladtát tekintvén, az országok fekvését tartják legnagyobb befolyásunak; sokan csak a' kormánytul várják a' haza minden boldogulását; én pedig azt gondolom: hogy szinte mindennek virágzása a' lakosoktól 's nemzet-től függ. 'S számtalan illy álmot, képzeletet ki igazít el? Érintésem szerint senki más, és semmi egyéb nem, mint elmesurlódások; 's ehez idő 's hely kell.

'S most, Barátom, tekints velem még egy-

szer vissza az idők folyamataiba. Nem volt e már nemzetiségünk szinte eltörülve, 's csak kevés év előtt nem volt e fővárosunk legnagyobb rondaságban? 'S hazánk több részei nem voltak e sivatag pusztaságok! Ezeket nem tagadhatni. Hanem mennyi történt azóta fővárosunkban, mennyi az ország külön részeiben, 's milly különböző benyomást kezd tenni Magyarország a' külföldre, ezek is bizonyosak. Azonban mennyi erő veszett hiába el, és miért? Mert sem nemzetiségen, sem tökéletes értelmességen nem alapult 's excentrice vitetett. Több év óta gyűjtök mind azon számos intézetek romjaibul, melyek Magyarországon úgy szólván, csak fellobbantak 's kevés idő alatt megint elbomlottak. Ha volna időm — a' miből mi Magyarok, ha kívánjuk szolgálni a' hont, szinte előbb fogyunk ki mint a' pénzből, ámbár az sincs sok — rendre és szárazon előadnám 'elbomlások minden okát'; azonban addig is, míg ezt tehetem, azt mondhatom: hogy teljes meggyőződéseim szerint, semmi egyéb, mint fenéktelen 's excentrica vitelők volt oka enyészők- 's haláloknak.

Idő 's hely kell az igazságok kifejtésére. Az időn nem diadalmaskodhatunk, 's csendesen kell bevárni mit hoz; a' helyre lépni ellenben hatalmunkban áll. 'S ezen hely a' Magyaroknak nem lehet egyéb, mint a' természettől kijelelt Buda 's Pest, mert ez a' haza szive, — — 's legyen az rendben 's dobogjon teljes életerővel, majd kilöveli a' haza minden ereibe az élesztő vért.

Pest 's Budára a' nap legvilágosb sugárai alatt, mert csak a' bűn keresi a' sötétet, összesíteni a' Magyarokat, 's hívni be a' dús idegent, ez célunk; mert meg vagyunk győződve, hogy nemzeti egylelkű 's egytestűségünk által csak rövid idő alatt háromszorozni fogjuk vagyonunk 's erőnket. Hal-

lom néhány megijedtektől — mert hála az Égnek! sok illyes nincs — mit fog erre mondani

A' KORMÁNY?

Concentratióból lepszaporábban fejlődik a' nemzeti közértelmesség, 's ez egyedül az országi gazdagság 's erőnek valóságos nemző gyökere. "Union est force; division est foiblesse!" régi eldönthetlen igazság, melyet a' kormány jobban átlát mint mi. 'S ha régi időkben hyperstheniátul tartván, gyengítő gyógyszereket vegyített a' haza ereibe, nem volt e talán igazsága; mert gyulladás symptomái mutatkoztak e valósággal vagy sem, azt ma ki ítélheti el a' dologról felelő elhatározottsággal? Ne is bajlódjunk azért a' multtal, borítsunk arra fátyolt, 's tekintsük inkább a' jelenidőt, 's annak szellemét átgondolván, nem fogjuk tagadhatni: hogy valamint mi jobbra változtunk, úgy a' kormány is egész systemáját bölcsen megváltoztatá, 's azt a' természet örök törvényi szerint a' jelenkor esetihez illőbbre szabá!

A' legegyszerűbb erőmű legtükéletesb. Az országlás szinte egy erőmű, 's annak lehető legtükéletesb kifejtése a' kormány philosophiája; 's így a' Fejdelem 's egyesült Rendek legszentebb kötelessége az országlást a' lehető legegyszerűbb elvekre állítani. Ez axioma. Látni fogunk ennek következtében sok erőművet derekasan forogni, mert egyszerűk; másokat rendetlenül mozogni 's végkép megakadni, mert complicáltak. Tapasztalni fogjuk nem különben, ha a' jelent 's multat tekintjük, némelly nemzetek ép 's életteli magokban virágzását, másoknak ellenben lassu vérfolyás-okozta hervadását, a' mint t. i. egyszerű vagy többszerű elvekre vannak állítva.

Ennél fogva igen átlátom, hogy az Austriai közbirodalom számos Fejedelmei a' Magyarságot, a' ki-nem-fejlettet, vagy általunk hibás elvekre állítottat a' több heterogen résszel egy egészbe olvasztani, 's az ebből természetesen következő nagyobb egyszerűség által az országlást tökéletesb létre birni kívánták. 'S vádolhatni e őket ezért igazságosan? vagy hogy alaposabban mondjam: 'szabad e nekünk a' miatt kárhoztatnunk őket, hogy Magyarságunkat eltörteni akarták, nekünk, kiknek olly számos Nagyai magok vetkeztek ki önkényesen 's édes örömet minden sajátságokbul; nekünk, kiknek olly nagy része a' legcéliránytalanabb maskarákba bujt, hogy latán nyelven szólott Királynénak jobbhágyi hívségét mutassa be; nekünk, kiknek legelső képviselői elégtelennek állíták a' magyar nyelvet közdolgok vitelére, midőn az országlás egyszerűsítéséről támad a szó; nekünk, kiknek szebb része szégyenlé a' magyar szót hordani ajkán — — — ! Erre is huzzunk vastag fátyolt, 's megvallván 'magunkban volt a' legnagyobb hiba' ne hagyjuk ezután megsemmisíteni Nemzetiségünket; mert mikép kívánhatjuk, hogy másnak legyen gondja sajátunkra, mellyen minmagunk tapodunk.

Azonban egy erőmű, mert egyszerű, azért még nem jó, vagy mert számos részből van szerkeztetve, még nem rossz — erre példa egy lágy vasu balta 's egy jól járó ütő-óra —; 's így egy országlás sem tökéletes azért, mert egyszerű, 's egy sem tökéletlen azon egy okbul, mert sokszériű. Az egész feladás csak a' lehet ő körül forog, 's bizonyosan azon egy erejű 's hathatásu gőzerőművek közt az lesz jobb, melly egyszerűbb; szint így országlások közt is. A' jó mechanikus tekintí: félrevethetni e ime' vagyama' rugót, karikát 's a' t. az egész megromlása 's

tökéletlenítése nélkül? — — — 's a' mathesis törvényt kifejteni igyekezvén, — — félre teszi vagy meghagyja; így cselekszik a' bölcs kormány is. Már lefolyt időkben szükséges vagy hasztalan karikának látszott e a' Magyarország az Austriai birodalom nagy erőművében, — — azt itt vizsgálni nem akarom, megelégedvén tudni: hogy nemzetiségünk jobb kifejlődése ma bizonyosan minden gondolkodó 's részrehajlatlan ítélete szerint egy olly karika 's rugó, melly nélkül az említett közzerőmű nem mozoghatna jól.

'S ezt a' kormány igen átlátja, a' miről nem is kételkedhetni, ha a' közelebb esztendőök folyását hideg vérrel fontolóra vesszük; mert magyarosításunknak tán nagyobb gátai találkoztak magunk közt mint a' kormányban, melly azon nagy czélt t. i. a' közbirodalomban lévő minden nemzetnek egy testbe olvasztását, most már egy ki-nem-vihető pium desideriumnak tartja, s' azzal fel is hagyott.

Más a' Gallus vagy Angol körültkézet. Tudjuk, azok is valaha számos és igen sokban különböző kisebb nemzetből voltak egymásra halmozva, a' minek ideigóráig fen is maradtak csalhatatlan jelei, — ha csak igen szembetűnő nyelvkülönbözésiket tekintjük, — 's csak később forrtak erős és compact nemzetekké össze, de soha olly igen heterogen részt nem hordoztak keblökben, millyen Magyarország az Austriai birodalomban. A' kérdés az marad: 'összeolvaszthatni e más nemzetekkel az ási sarjadékot, önbecse lealacsonyítása, hogy ne mondjam 'megsemmisítése nélkül?' Ha a' világ történetinek velejét vizsgáljuk, azt leszünk kénytelenek megvallani: hogy homogen 's egy nyelvű nemzetek, habár elszakadtak is egymástul, legnagyobb hasznokra megint egyesülhetnek; de törzsök nemze-

tek, olyan mint a' Magyar, mellynek nyelve semmi más Európaival főkép szomszédiéival legkisebb atyafiság vagy hasonlatosságban nincs, vagy magok által 's magokban fejlődnek individualis magasságokra ki, vagy sarkalatjokbul dülnek el, 's csak századok lassu lefolyta után emelkednek hamvaikbul uj nemzetek; de soha egybe nem olvadnak. 'S ez a' magam fentebb tett kérdésére a' felelet.

'S ha szabad mondani — — — az Udvar 's Nemzet közti bizatlankodás valódi oka nem rejtett e legfőkép 's mindig abban: hogy a' Nemzet ön elolvadásátul mindig rettege 's meghalni irtózott; az Udvar ellenben szerencsétlen látásában azt képzelé "az erős és maga sajátságában kifejtett Magyar veszedelmes." De hála az egeknek! lefolyt azon szomorú idő, 's reméllem nem is tér soha vissza többé. Nyilvános már, hogy a' kitisztult magyar szellem és sajátság a' köz-erőmű egészséges forgásához szükséges, — 's naprul napra világosbra derül, hogy a' Fejedelmi nagy Erőművész dicsőségére, azon rugót 's karikát minden rozsdátul menten 's ép erőben fentartani hiv jobbágyinak legnagyobb büszkesége. Eljött azon idő, mellyben — midőn más nemzetek ön tisztulások crisisében fertelmes convulsiók közt ingadoznak, egy olly hiv néphez mint a' Magyar igen illik férfiúi egyenességgel 's lepleztelen őszinteséggel szólni atyai Urához; — tisztába van hozva azon igazság: hogy a' Fejedlem 's Nemzet jóléte 's bátorsága elválhatlan 's csak egy; 's néhány gyáván kívül senki, tudom, nem kételkedik azon többé, hogy a' Király hatalma 's dicsősége nincs helyeztetve egy erőtlen, elbonczolt 's elkorcsosult népkormányzásban; hanem csak virágzó, erős 's egyesült Nemzet hiv szívében verhet valódi 's örök gyökeret.

’S miként is doboghatna egy nemzet szíve mindent elevenítő fiatalság ’s egészség erejével, ha fejlődeme azt minden sajátságából — a’ mihez a’ meg nem romlott ember olly meggyőzőhetlen erővel ragaszkodik, — kivetkeztetni ’s vére eleven ’s természetes forgását gátolni iparkodnék? Csak olly gyengén dobogna az mint haldoklóé! ’S ez nem pusztá vélekedési tárgy, hanem talpigazság, melly változni mindaddig bizonyosan nem fog, míg a’ most fenálló természet törvényei nem dűlnek ki örök sarkaikból.

Nem gátolandja ennél fogva a’ bölcs kormány a’ nemzetiség ’s közérőnek kifejlését, hanem azt jó irányba fogja hozni; nem nyomandja el az élet forrásit, hanem azoknak áradozásit fogja óni a’ nemzetet; nem oltandja el az értelmesség világát, hanem őrizni fogja a’ hazát, hogy ‘lángba ne lőbbanjon.’

Igaz: ‘minél több heterogen részből van alkotva egy ország, annál bizonyosb, hogy a’ nép nem fogja elragadni a’ fejlődmi gyepőt, de annál bizonyosb a’ közjó lassu forgása ’s végre megakadása is’. Már fejlődmekekre nézve mi hasznosb ’s dicsőbb valyon? az erőt bölcsen zablázni e, ’s az egész nemzettel gyorsan haladni a’ jólét, szerencse ’s halhatatlan hír magas polczára; vagy az elragadtatástul félvén bilincsek közé szorítani az erőt, ’s egy időette ’s molyrágta korcs nemzettel helyből nem mozdulni, isméretlen sorvadni ’s az emlékezet könyvéből kitörültetni?

A’ gyenge sem hív, sem hűtlen magában; mert ő semmi egyéb mint csak az, a’ mivé reménye vagy féelme teszi: szerencsés urához hív, szerencsétlen fejlődmeéhez hűtlen. Nem úgy az erős, ki csak ön kebliben hordja tettei rugóját, mellyre az idők esetinek hatalma nincs. ’S használja is bár az elsőket a’ fejlődmi Ur, őket bi-

zonyosan nem becsüli, 's csak úgy veti félre, mint a' nedvetlen citromhéjt, ha térden csuszásiknak hasznát többé nem veheti; midőn a' hiv erőseket csak zivatarban ismérheti meg tökéletesen, mikor a' haszon-'s királyi fénybérlok, kik békenapokban mindenütt 's mindenkor hajlongó fővel álltak, rendre eltűnnek, 's csak azok tartják fen minden megtámodás ellen a' királyi hatalmat 's fényt valódi bátorságban, kik midőn a' nemzet 's király jusairul van szó, szemközt 's egyenesen állnak a' fejedelmi szék általellenében. Nagy 's dicső csak erőbül eredhet, gyengbül — gyengeségbül — semmi egyéb ocsmány 's undoknál.

'S most midőn mélyen tisztelt Fejedelmünk, kinek székét a' magyar hont ismerő 's azt meleg szivökben hordó férfiak környezik, annyi újabb bizonyoságit adá, hogy 'újraszületésünket hátrálatni nem kívánja, 's nemzetiségünk jobb kifejlését ön erőnkre bízza', a' minél több nem kell, bocsátkozzunk azon eddig olly kevéssé ismert édes örömmérzésnek, hogy 'valahai nemzeti nagyságunk képét a' jövőendőben tekintsük. Ez nem csalfa kép, valóban nem, mert egy telivérű 's erőtül pezsgő nép, ha egyesül 's akar, nemzeti 's értelmességi sulya által annyira kifejtheti 's olly magasságra emelheti maga magát, hogy néhai szerencséjének 's valódi fényének legkicsapongóbb képe sem lenne hyperbole; midőn ellenben az is bizonyos: hogy a' nép tudatlansága 's országos képviselőinek elégtelensége még a' legrepublikanusb fejedelmet is végre önkényes urrá válni kinszeríti — minthogy gyermekeket sem engedhetni tűzbe vagy vízbe ugrani, 's ha más-kép nem lehet, hajoknál fogva kell őket visszarántani a' veszedelembül.

Eltiporni minket többé nem akar senki, —

's nem tiporhatna el tán senki, ha akarna is, mert nagyon erősekre nőttünk már; de hála az egeknek! bilincs nélkül nőhetünk, 's Fejdelmünk sem kívánja korcs 's gyenge létünket, hanem hogy Erősek 's Magyarok legyünk, a' mik lenni akarunk is, hogy annál erősb, hivebb jobbágjai lehessünk, mert ezt tanácsolja eszünk, erre kíszt szívünk.

Nem fogja a' külföld — ha e' sorokat tán valaha olvassa — megvetni azon népet, mellynek legmélyebb érzelmit én itt, úgy gondolom, világosan kinyilatkoztatám, 's mellyekről kezeskedni fejemmel is merek; hanem emlékezvén milly meleg hűséget fejte ki a' Magyar 1741^{-ben} még akkor is, mikor egy átermészetbe volt burkolva, arrul lesz bizonyos: hogy azon törvényes Fejdelmnek, ki népét az örök végzéstül rendelt helyzetibe visszaiktatja, csak az véthet, ki előbb az egyesült nemzet sirjára tud hágni.

Én pedig egyenesen megvallom, — 's titkot illyesbül soha nem csináltam, hanem mindennek mondtam, ki csak hallani akarta, — hogy sem változékony kedv 's fellobbanó szenvedelem, sem lovakhoz vagy első emeletbe helyezett kávéházakhoz kicsapongó vonzódás nem birt engem 's más keveseket azon kised intézetek alapítására, mellyek, mint tudva van, itt Pest-Budán hazánk közepén csekély gyökereket vertek már kevés esztendő óta; hanem hogy hideg vérrel átgondolt rendszerrel, municipalis alkotmányunk által 52 részre oszlott hazánk erejét mesterségesen egyesíteni kívántuk, 's a' külön felekezetek, hitvallások 's kisebb nemzetek divergentiáit honszeretet-érzésben összeolvasztani remélltük, melly minden becsületes ember mellében hangosabban szól, mintsem hogy azon számtalan agyag sorsához kötött kis hiúság, türedelmetlenség, álsajátság 's több eféle gyengeségein előbb utóbb ne diadalmaskodnék.

A' mi eddig sem okos ember, sem kormány előtt titok nem volt, mert azok igen jól átlátták, hogy olly szerencsés helyzetben születtek, mint mi vagyunk, annyi állhatatossággal csak nem áldozandjuk fel rövid éltünk legszebb esztendeit, 's magunkat annyi sárral, a' mennyit kelle tünnünk, dobati nem engedendjük, egy pár sovány gebe pályáztatása, vagy pipafüstben üldögelés végett, hanem hogy bizonyosan valami magasb 's nemesb cél melegíti keblünket, melly olly könnyen, egyesek visszavonási, mások rágalmozási 's annyinak utban állása miatt még nem hidegül el — — — 's a' mi eddig titok nem volt, mint mondom, most ezen fentebb említettek által tökéletes világosságra jó, 's ez azon atyai állásban, mellybe szeretett Fejdelmünk helyezé magát általellenünkben, csak igen hasznos lehet, — 's erre Te adál alkalmat, Barátom, a' mit igen igen köszönök.

Természetesnek találtuk, hogy jelenésünk annyi elaludt, kötelesség-felejtett 's állati Magnás közt eleinte figyelmet gerjeszte, 's méltán; azonban tudtuk nem szurand szemet sokáig, mert éreztük belsők tisztá szándékát, 's egyetlen egy lépésünkre sem tartottuk szükségesnek keresni sőtétet. Voltak kik eszelőseknek, dühőseknek tartottak — valamint egy-helyt-álló plánták, ha gondolkoznának, még a' hideg vérű csiga mozgásit is rettegnének — hanem csak hamar kitűnt, 's idővel még jobban tűnend ki — a' miről tökéletesen bizonyos vagyok: — hogy a' soktul eleinte nyavalyának vélt düh, nem volt egyéb mint élet, melly talán azért mutatkozik gyuladást gyanittató biborszínben, mert a' képnek hátrésze olly halavány volt mint a' halál, 's így eleyenebbnek látszott, minthogy minden szín világosb árnyék mellett.

Ne higyjük, a' kormány az otrombát, a' tudatlant kedvelné, mert senki sem kedveli a' szegénységet, 's ép velejű embereknél nagyobb kincsé a' kormánynak nincs; hanem legyünk inkább meggyőződve arról, hogy azon hiedelem 'a' kormány nem kíván tudatlanság 's otrombaságnál egyebet', azon számos bujósdi ajtócskáknak — melyeket rendre előadni a' Hitelben ígertem már, de nem vala időm — tán legnagyobbika. Hányat ismérek — 's kérlek ne kételkedjél 's higj szavamnak, mert bizony megnevezem őket — kik mindenben, a' mit tudni kellene, járatlanok, 's hosszú éltök folytában nem tettek magas állásokhoz legkisebb illőt is; 's miért? "Mert nálunk a' kormány mindent elnyom, vagy hátráltat; 's mindennek elbomlani kell," — így fecsegnek —; 's azt akarnák elhitetni velünk, a' kormány oka szűk eszűknek, bárdolatlan viseletűknek, vagy tán éppen vagyonok tékozlásának 's állati éltőknek is, — midőn nincs olly erő az Istenin kívül, melly egy egészséges 's szabad embernek elme- 's testi tehetségei kifejlését gátolhatná, ha akarja; hanem az a' dolog veleje, hogy sokszor nem a k a r, 's inkább másra keni a' hibát.

Mi pedig úgy hiszem, kik néhány esztendő óta kisded intézetinknek mind nagyobb kiterjedést adtunk, 's azokat szinte naponként egy egy téglával magasbra emeltük, valami hihetőséggel tudhatjuk: 'a' kormány mennyire szegzi magát előmenetelink 's közjóra célzó fáradozásink ellen. Nekünk is számos propheta jövendölé nagy bölcsen intézetink szapora elbomlását, nekünk is számos lágyvelejű 's nyulszívű tanácslá életünk 's erőnk valami egyébre fordítását, mert "nálunk — így okoskodának — minden fáradozás hasztalan, minden munkálódás sikeretlen,

mivel a' kormány, a' szegénység 's tudatlanság bilincsei közt kíván tartani" 's a' t. Illy mély eszüiek 's illy kemény keblüiek azonban nem ijesztének vissza minket, mert tapasztalásunk volt, háboruban is hány jövendőli a' legrosszabbat 's a' csata vesztét, mert elhült párájok melege; 's így előre látható volt: itt is sok lesz a' Minden-tül féltő 's a' Semmitül rettegő, mert szándékok nem tiszta 's erős állhatatos akaratok nincs: nem ijeszthete, mondom, vissza mind azon hiábavaló mendemonda, mellyek vázként rakattak előmenetelink utjába, 's nem gyengíté szándékunkat; mert tudtuk, nem isméri a' kormány sokáig azokat félre, kik minden tetteik 's gondolatik-rul magok vonják le a' fátyolt, 's a' legvilágosb napra állítják magokat. Olly rövid látást pedig nem tudánk feltenni egy bölcs kormányról, hogy olly földesurak egyesült munkálkodásiktul tart-hatna, kik fejenként 20—30 ezer birkát telel-tetnek, 's a' köz rend 's csend fentartása végett jobban vannak fizetve mint akármellyik ministe-re, 's egyébíránt is vagyonokkal, ha fejüikkel elillantnának is, kezesek; nem tehattünk mi fel egy régi kormányban olly inconsequentíát, hogy a' jó következéseket várton várván, az okokat, mellyekből azoknak folyni kellene, tiporhatná el, t. i. hogy a' Magyarhon, adó 's védő tehet-ségét nagyobbítva látni érzékenyen ohajtván, a' legtehetősb földesurak iparkodási ellen, kiknek az ország mibenlétére legnagyobb befolyások van, háríthatlan gátokat szegezhetne; — nem tudtuk mi azt hinni, hogy egy olly igazságos Fejdelem mint koronás Urunk, ki éjjel nappal dolgozik, olly hazafiakat veszedelmeseknek tarthasson, ha egyszer jól megismeri, kik semmi egyebet nem tesznek, mint az Ő példáját követik, 's Isten-tül szabott köreikben közjó-nagyobbítás végett.

mint magyar Magnások munkálódnak az alatt, míg Ő fejedelmi székében királyi kötelességit lélekisméretesen folytatja; nem gondoltuk azon anomaliát lehetőnek, hogy egy böles Fejdelem híg velejű alattvalóit, kiknek semmi consequentia éltökben, jobban kedvelhetné mint azon jobbágyit, kik velejöknek valami consistentiát iparkodnak adni, 's napjaikat nem fecsérlik el, hanem tetteiket józan planum szerint rendelik 's folytatják. 'S igazunk volt így gondolkozni, mert legalább újabb időkben, midőn szinte minden oldalról kelle nehézségekkel küzdenünk, a' kormány részéről legkisebb akadályt sem tapasztaltunk, — 's ezt háladatos jobbágyi érzéssel itt kijelentni kötelességemnek tartom. —

Kicsinosult 's okos embereken könnyebb uralkodni, mint buta 's okatlanokon, ezen ne kételkedjünk; 's valóban Fejedelmünk, ki egy olly igen complicált erőműnek élesztője 's forgatója, nem kívánja tisztkörének ok nélküli nehezítését, hanem olly jobbágyit kedveli 's becsüli legjobban, kiknek eszök és szivökben egyformán bízhatik. Teljes igazsága van: ha névtelen, hontalan 's értéktelenek sötétbeni csoportozását elzuzza, 's tapasztalás-nélküli ábrándozóknak 's theoriában megvénült képzelgőknek a' kormány zabláiba kapni nem enged.

Hogy pedig a' kormány fáradozásinkat sem előre nem segíté, sem azokat nem gátlá, hanem éppen nem avatkozott beléjük, azért legnagyobb köszönettel tartozunk. Vannak, igaz, sokan, kik az igen jól ismert és sokszor említett parisi kereskedők mondását "laissez nous faire," egyszer igen bölesnek hirdetik, midőn t. i. nekik mindezt tenni, a' mit képzeletök fest, nem engedtetik, máskor pedig azt egészen elfelejtik, midőn szeretnék, ha a' kormány fáradozna helyet-

tök. Mi azonban nem látjuk a' dolgot egy nap' fekete más nap' fehér színben, senkitül segítséget sem kívánunk sem várunk; hanem minden előmenetelünket 's honunk egykori magasb állását az egyesült nemzeti erő józan fejlődéséből remélljük.

Egyoldalunak fogsz tán megint hirdetni! hagyján! mindenkinek saját ideái vannak, 's az egyoldaluságrul im ezek az enyimek. 'Végre minden csak superioritásnak enged, 's nincs valóban más jus, mint jus fortioris — nem mondom az inak 's izmok ereje, mert így még az ökör is parancsolna az embernek, hanem a' lelki erő! — 'S míg elég lelki erő nincs egy nemzetben, mind addig rab — akárkogy fuvalkodjék is fel — 's csak akkor lesz valóban szabaddá, 's nem állhat többé semmi ellene, midőn lelki ereje egész tökélyre fejlődik. Tökéletes kifejlésünket pedig senki gátolni nem akarja, és semmi sem is gátolhatja; 's így minden, legkisebb kivétel nélkül, a' Nemzettől függ; ennek kifejlődését pedig senki jobban 's hathatósabban nem eszközölheti, mint a' hon nagyobb birtokosai, azaz: oly születésűek mint Te, én 's hozzánk hasonlók.'

Nem mondom — mert a' honi dolgok felvilágosításában vagyok már — hogy a' kormány, ítéletem szerint, némellykor el ne vétené az útát, vagy itt ott rövidebb úton szaporábban ne haladhatna, hanem ez csak saját ítéletem, 's annak józanságáru! jótállni nem merek; de arrul tökéletesen bizonyos vagyok: hogy Te, drága Barátom, igen sokban egészen megváltoztatnád gondolatodat, ha közel a' királyi székhez az Austriai köz birodalom szövevényes állapotját tisztán 's minden részletekkel Elődbe terjesztenék. Hibát találni könnyű; jobbat 's jobban eszközteni ne-

héz. Egyébiránt ha minden keresztül kasul menne is, 's csak igen kicsi függne tőlünk, feloldana e az kötelességünktől józanul cselekedni, 's legalább azon kicsit végbe vinni, a' mi hatalmunkban áll? E' kérdés eligazítására a' 'Hitel' 119^{ki} lapjának e' sorait hozom emlékezetedbe: 'Mert az ezredes futásnak eredett, hát én, ki csak százados vagyok, mért állanék meg'. Már kérdezlek, fog e becsületes ember így okoskodni?

'S most kedves Barátom, midőn Téged az előbbi szakasz végére téritlek vissza, 's az ott tett kérdésre figyelmeztetlek, illy felelettel zárom ezen cikkelyt be: 'a' kormány, melly ezen munkám által teljes bizonyosságba helyeztetik, hogy a' sötétet nem keressük, mert célainkat 's az azokhoz vezető módokat nemcsak nem titkoljuk el, hanem még nyomtatva is néhány száz példány által köz világra bocsátjuk, — a' bölcs kormány állhatatos fáradozásinkat mindaddig nem gátlandja, mig azok valóban emberséges 's tiszta szándékból fakadnak, — megsemmisítendi pedig reméllem azonnal, ha nem Hazánk 's Fejedelmünkhöz hív vonzódás lenne tettink egyedüli rugója.' 'S bátorságunkra nézve egyebet nem kívánunk ezentul. —

A' TAGLALATBAN ELŐFORDULÓ NÉHÁNY ÁLLÍTÁS.

AZ ORSZÁG TERHEI ÉS A' KÉPVISELŐI JUS.

Munkád 21^{-dik} lapján azt mondod: *a' nemesség is részt vehet törvény által a' belső igazgatási költségek' viteleiben, valamint az utak', hidak', csatornák', ez vagy amaz módon eszközlendő készítésében és fentartásában*, 's a' t. 228^{-dik} lapon ezt: *hogy az idomzatnak helyre-állítására önkéntesen több terhet kellene neki (a' nemességnek) venni magára, p. o. vám-fizetést, a' diétális követek' fizetését felibe, a' vármegyei tiszték' fizetését felibe*: 's a' t. 238^{-dik} és 239^{-dik} lapon: *nem ellenzeném a' Gróf által említett kihalgatás végett, ha minden kerületnek, de még most a' jobban elrendelendő köz-nevelés' következtelése előtt csak egygy-egy szónokja lenne a' diétán*, 's a' t. 253^{-dik} lapon pedig: *nem irtóztam sem azon ideátul, hogy a' nemesség úgy fizessen vámot mint a' taksás; sem pedig attul, hogy a' taksás a' vármegye tisztjeinek, és az ország-gyűlési követek fizetése' terhét, mellyet eddig csak maga vitt, egészen a' nemességgel megoszssa, és így é'béli adózásának felét megnyerje; sem attul: hogy minden kerületnek taksássága, szint-ny feliben, a' taksásság' feliben a' nemesség' költségén, az ország-gyűlésére egygy-egy követet küldjön*; 's a' t. 'S. így számos helyen egyenesen vagy indirecte kimondod, hogy a' Nemes-

ségnek is kellene az országlási terhek egy részét vinni; — — — a' néptől ellenben nem tagadhatni meg a' képviselő-jusbani részvevést.

Nincs igazságosb mint mindenkinek az ország terhei viseléséhez járulása; 's míg csak egy rész visz terhet, a' másik nem, vagy egyik sokkal többet visz a' másiknál, vagy egy rész azon terhet, melyet valaha jobbadán maga vitt, időforgás által segítve vagy kinszerítve, másra tolá: mindaddig nincs valódi összhangzásban, 's így beteg, gyenge a' haza. Édes örömet kezdet fogok tehát Veled; fizessünk vámot, vigyük a' házitárt, vigyük az országgyűlési terheket felbén a' taksással; de Te bird a' nemesi közönséget illy engedékekre, 's én mélyen hajtom meg magamat Előtted! Lásd, illy javításokat úgy szeretek mint Te, azonban következtéseknek hiszem, 's azért nem egyenesen velök kezdem javaslatimat; hanem inkább azon okokat törekedem felállítani, melyekből azoknak multhatlanul folyni kell. Rajtad csudálkozom: — — — sok esztendő lefolytában hányszor szóltál Te 's több más publice 's private ezen tárgyrul, mennyire nem fárasztátok tüdeiteket; 's milly szerencsével? — mondhatni 'rák előmenettel'; — mert jóllehet most több szó hallatik is concessiókrul privatim mint azelőtt, azért in publico még sem haladott a' tárgy egy tapodtnyit is, "S vagy nincs idő, — 's nincs helyén, — vagy másutt kell segíteni az adófizetőn; 's majd ha ex professo vétetik pertractatióba, akkor — — — — 's a' t." így hangzik örökön örökké a' szántóvető sorsára hozott ítélet. Nem is könnyült állapotja egy mákszemmel is, sőt érezhetőleg terhesült; mert ki nem tudja, hány jobbágy marhája — az ő legnagyobb kincse — veszett oda jobb úticsinálás miatt; a' házi terhek men-

nyire nevekedtek, 's hányszor olvadtak el — hogy ne mondjam ellopattak — azok kezei közt, kikerül valami homályost feltenni, Isten mentsen, nem is szabad; 's ki nem érzi, hogy az országgyűlési terh mind türhetlenebbül nyomja 's nyomandja az adófizető vállait? Nem legtermészetesb e azonban, hogy illy, az igazsággal tökéletesen összekötött lépésekre a' sokaságot mai értelmessége 's vagyonához képest birni általánosan lehetetlen?

Nekem, egy másokhoz képest igen felvilágosodott Uri ember csak újabb időkben azt mondá: "inkább várok három napig Pesten, vagy jeget törve csónakozom Budára, hogysem én vámot fizessek a' hidon, habár fényes aczélbul lenne is az, 's a' t."

Itt közbevetőleg szavamat adom, hogy ezen állítást szórul szóra — 's eféle állításokat szám nélkül — hallottam; 's ezt azért hiszem tanácsosnak előhoznom, mert Taglalatod több helyén nyilván teszed ki állításimruli kétségedet, a' mi valóban olly embertől, ki nekem munkáját bejelentvén azt írja: *Látni fogod abból mint tisztellek, és szeretlek*, igen furcsának látszott; midőn többek közt a' 196^{-dik} lapon ezt olvasám: *Azt se mondta soha senki is nálunk, hogy Brunel 's a' t.* 255^{-dik} pedig ezt: *Senki se mondja azt, hogy egy rettentő crisistül rettegünk*, 's a' t. Meg kell valani ez ugyan originalis methodusa a' kritikának! Egyenesen azt állitni: "soha senki nem mondta!" Józanabb 's idődhez illőbb lett volna tán így fejezni ki Magad: "én soha nem hallottam, nekem soha nem mondták." Pedig nem hiszem, hogy ez könnyelműségből történt; mert munkád 253^{-dik} lapján megint így szólsz Olvasóidhoz: *figyelemért pedig nagyon esedezem: mert a' ki nagy meggondolással ír valamit 's a' t.* —

'S így nekem csak bámulnom lehet e' nagy meg-gondolásod furcsa ivadékan, t. i. hogy azt állítod: "ezt amazt senki nem mondta", mert Magad nem hallottad, 's engedj azon ajánlással visszatérnem a' tárgyhoz: hogy mindent, a' mit a' Hitelben állíték, vagy itt állítok, kész vagyok legkörülállásosabban be is bizonyítani, ha kíváztatik, — a' tárgyat pedig a' lap más oldalán megint felveheted.

Nem akart hiddul vámot fizetni a' honfi; a' mi azon időben — mert egy Buda 's Pest közti hid volt akkori álmom, 'álmom' mondom, mert ezen munka végével majd kifejlendik, hogy illyesekről nekünk még most csak álmodni szabad — igen igen elszomorított. 'Semmiből semmi, kevésből alig vagy csak felette lassan lehet valami, — a' nagy pedig kirekesztőleg soknak egy tárgyhoz járulása 's egyesség szülöttje' — így ke-sergék magamban — 's hogy 'nevetséges vagy szánakozásra méltó olly roppant tárgy lételesítéséről figyelemmel tanácskozni, míg a' nagyobb részben a' vámfizetésről képzelet tisztába nincs hozva'.

Azon számosoknak, kik honunkban vámfizetés ellen vannak, egy része — 's gondolom kisebb része — azért nem akar fizetni vámot, mert kellemesbnek tartja ingyen élni azzal, a' miért másoknak fizetni kell; a' nagyobb rész ellenben azért retteg a' fizetéstől, mert a' vámot a' szabadsággal összeegyeztetni semmi mód nem tudja. Már, kérdezlek, illy közönséget, mellynek ismértei illy alacsony lépcsőn állnak még, valami nevezeteseb tárgy eszközlésére egyesíteni akarni, nem filius ante patrem e, 's nem hasztalan 's hiábavaló e minden gondolat 's legjózanabb javaslat? Nekem úgy látszik, hogy mindek előtt az értelmességet tágitni és igazítani 's a' nemzetiséget terjesztetni kell, 's Nagyot, Dicsőt

's Halhatatlant csak aztán vihetni végbe. Azonban nem felejtethem, nagy ok- és következés-zavarónak tartasz, 's így meg lehet csalatkozom, ha azt hiszem — de hogy hiszem, az bizonyos: hogy kirekesztőleg valódi nemzetiségből fejlett honszeretetünk 's minden oldalról kiesinosított értelmességünk vonhat csak valaha — teszem például — Dunánkon hidat, és semmi egyéb; mert hála az égnek eltemeté a' keresztény vallás az egyiptomi 's római önkényt, mely Pyramisokat, Coliseumokat 's a' t. rakott, melyeken mi olly sokszor ábrándozók nem bámulnánk annyira, ha mindig eszünkbe jutna, az azokat építette ezrenyi ezer rabszolgának mennyi temérdek könnyárjaival vannak azok alkotva 's czimentezve!

Ámbár félre magyarázásodtul igen tartok, még sem akarom elmulatni ez alkalommal néhány sorban vám-körülti ideámat előadni. Ha, teszem, a' kormány országgyűlésen kívül így szólna Commissariusi által hozzánk: "Fiaim, közösülési módok a' mostani időkhez többé nem illik, mert társzekereitek elakadnak, sőt könnyű hintóitokon sokszor Timagatok sem mozdulhattok helyből, a' mi a' kereskedést szinte lehetetlenné teszi, élet-kellemiteken pedig nagy csorbát ejt; systemátokban javítás kell. A' szántóvető azonban jobb utak terhét egyedül viselni nem képes, 's így Nektek is hű fiaim járulnotok kell az ut költségihez" 's a' t. Ha így szólna, mondom, a' kormány, jóllehet tökéletesen átlátnám kívánata helyességét, és semmit sem szivelek kevesebbé mint a' rossz utat, még is én volnék az, ki inkább kocsim alatt fekünném árokban, mintsem vámot fizetnék; mert idegen kéz által megköttetni csak czérnával is, ketté vágja a' szabadságot, 's legyen egyszer megkezdve valami, eltűnik örökre a' szüzesség bája. Az önmegkötés ellenben —

bár legerősb lánczokkal is — soha sem hoz legkisebb szeplőt vagy homályt a' szabadság fényes szellemére, mert az abban áll: hogy mindenki, mások sérelme nélkül, mind azt eszközölhesse, a' mit ön akarhatja javasol; 's az lenne inkább szabadságtul megfosztott, ki önmagát megkötni nem bátorkodnék. 'S ez ítéletem szerint a' szabadság fővonása egyesek közt. Országlásbañ, azaz: olly társasági létben, mellybe sokan bátorság 's jólét miatt léptek össze, már a' többség határoz el mindent; 's áldanám a' Végzést, ha még éltemben tapasztalnom engedné, hogy megkötvén minmagunkat, annak helyén 's annak módja szerint, törvényesen határozónok el az utépítési költségekhez akármi módon járulásunkat; 's így — bármilly paradoxnak láttassék is, hogy megkötés által nevelhetni a' szabadságot — hasonlíthatlanul nagyobbítnók igazi szabadságunkat.

A' közösülési terhek félig viselésök ellen — a' mi eleinte tetemes áldozat volna, 's csak később jutalmazná meg az áldozót — a' szabadság-ruli bal képzeteken kívül még egy igen hatalmas gát van, t. i. 'Szegénységünk; 's ha minden egyéb, ítéletem szerint szükségkép előre bocsátandó, karika előtt — ha szabad úgy magyaráznom magamat — a' közjó lánczolatját mindjárt fizetéssel akarnók kezdeni, előbb hogysen pénzünk lenne, 's bizonyosan hinnők 's tudnók is már, mi szép kamatokat hajt a' köz tárgyakra rendszeresen fordított adomány: bizony földélnél kezdenők építményinket; mert ha valaki szorosan véve fizethetne is, nem az következik belőle, hogy őt fizetésre is birni lehessen; hanem úgy áll — legalább vélekedésem szerint — a' dolog, hogy azon közönséget, melly eddig vámot nem fizete, vagy utcsinálásban rendszerint részt nem vön, a' terh részének felvállalására csak azon feltételek alatt

birhatni, ha a' nagyobb rész — mert törvényhozásban csak mindig arrul van szó — tisztán látja át az önmegkötés tökéletes összeférhetőségét a' szabadsággal, 's az ideigóráigi józan áldozatok valahai roppant 's bizonyos hasznát; ha továbbá, tehetsége is van sikerre vezető áldozatokat tenni, 's egyszersmind bizonyos is lehet, hogy a' végrehajtó hatalom egykori befolyása nem dönti ki sarkából a' terhek elhatározását 's elosztását. 'S ime ezen három 'h a' bástya gyanánt áll az uti terhek közös viselése ellen.

Ki kell előbb vetkezni a' nagyobb résznek káros halvélekedésiből, 's olly állapotban lennie a' közönségnek, hogy magára valami terhet szívesen vehessen is — és caeteris paribus szívesebben fog terhet elfogadni a' tehetős mint a' tehetetlen — 's azt nem csak egy darabig 's aztán immel-ámmal vagy félrevetve, de mindig viselhesse is; végre lehetőleg tökéletesen bizonyossá kell lenniük a' terhvállalóknak, hogy azon eleinte önkényesen elfogadott terheknek idő 's körülállásokhoz képesti módosítások soha és semmi szín alatt kezeikből ne csikartathassanak ki, 's önkény által az egykori könnyű terh — mert kiki szabadon vevé vállaira — idővel erőszakos szakmányoztatás által tűrhetetlen sullyá ne válják. Egy két nyomtatott lap, egy két ollykori ékes beszéd azonban nem fogja világra 's rendbe hozni a' szabadság és zablátlanág közti iszonyu különbséget; vastag könyveket ellenben a' közönség nem olvas, hosszú tárgymerítő beszédek elaltatják; 's így csak azon inger, melly valami középpontban mindennapi vizsgálat 's discussióra birhatja a' többséget, diadalmaskodhatik gyökeresen a' meg nem szűnő gondolatok surlódása 's idősegítség által a' megrögzött hibás véleményeken. A' szegénységből kilábolás nem az utak 's egyéb közösülések

jobb lábra-tételének származéka, mert ez már jobb-lét következése, hanem sokkal mélyebb kutatóból ered, melyeket részint alább mutatandók elő, részint valami más munkámba foglalva jobb időkben fedezendek fel. Azon bátorság végre — hogy az eleinte önkényesen átvett terh, öregbedő idomzatban ne rakassék szédülésig az egykori szabad vivők vállaira egy olly országban, melyben egy nagy rész, ha pillanati haszna javasolja, inkább kész mindenkori 'Igenre', mint a' néhai 'Nemre', 's hol a' zsebek nagyobb számában, ha vizsgálónk, esedező-leveleket lehnénk — kis tekintetű személyes ítéletem szerint olly felette csekély, hogy valóban a' némellykori feldülés vagy megakadás, stantibus rerum adjunctis, józanabbnak látszik mint a' terhviselés.

'S végre, ha mind ezen fentemlített 'ha' megszűnnék is, 's minden feltételnek tökéletes biztossággal meg is lenne feelve, ki állna jót az utak, hidak 's a' t. józan 's célirányos elkészítése 's fentartásául? Valyon a' Megye tisztviselői? vagy a' szolgabíró? — ki az iskolában tanultakon 's a' hazában itt ott szemébe ötlötteken kívül egyebet alig tud 's alig látott, 's rendszert még utánajárás által sem pótolja ki ismeretinek e' részbeni hiányait; hanem a' felette fontos, de az ő ítélete szerint igen könnyű, munka elintézésére a' vármegyei hajdut küldi, ez pedig a' birákra parancsol keményen, azok továbbá az eskütteket jártatják, ezek megint a' gazdákat riasztják; míg végre minden utánalátás nélkül a' szántóvető cselédje visz néhány sajtár, véka, kosár vagy talyiga földet, vagy a kármít, olly közel helyről mint csak lehet az országútra; 's valóban bolond volna, ha célnak megfelelőbb szert távol keresne marhája rongálásával vagy éppen vesztivel is olly utépitésre, melyet csak maga ere-

jével készít, 's mellyen szinte semmi egyéb prae-rogatívája, mint sokszor vele egy-rendűek számos 's jól megterhelt szekereikkel, egy könnyű hintó előtt, mellyben egy olly valaki ül, ki az uthoz egy fillért sem adott, nyakra főre kitérni, — 's ha utban áll — — — — — 's a' t. nem akarom kimondani mit, mert reméllem, kiki elbocsátja eféle cselédit, mint Te tiszteletre méltó Barátom! ebéli nagylelkű végzésedet tudtunkra adod a' 140^{ik} lapon; jóllehet igen átlátom, hogy az, ki egy ideig ütésnek volt kitéve, magasb helyre kapván, franczia példabeszéd szerint 'chacun à son tour', ütni, 's így fojtott boszuját az emberiségen tölteni igen hajlandó. Bolond volna ellenben az is, ki illy manipulatiók hathatóságában bizván, legkisebb terhet is venne magára; mert a' józanon gondolkozó egy garast sem dob szívesen a' Dunába, hogy az ott vesszen minden jel nélkül, midőn kész — ha világosan látja adománya valahai bizonyos és tartós hasznát — ideig-óráiglani legérzékenyebb áldozatokra is. — Ha pedig néhány vármegyében mind e' nehézséget meg is lehetne győzni, mi felette nagy haszna lenne annak? Nem nagyobb, mint mikor egy paralyzált testben a' kar- vagy láberekben lévő vér helybeli dörzsölés által mozgásba hozatik, midőn a' szív azonban dobogtalan 's olly merevült mint a' jég.

Soknak kell, igen soknak, a' mi meggyőződésem szerint valódi ok, még előre hatni, míg illy következtetések rendszeren 's tartólag folyhatnak; szintigy áll a' dolog a' házi pénztár 's országgyűlési terhek részének a' nemesség által viselésében. Nagy lelkűek, helyesek 's csak kis időforgás után felette hasznosak illy áldozatok; de éppen úgy, mint a' személyes, nagylelkű, helyes 's hasznos gondolat 's tett kirekesztőleg csak

emberi főből és szivből ered; úgy a' terhek igazságosb elintézése is valódílág csak a' haza szivében kiforrott elmeharczok által eszközölthetik.

Az országgyűlési terhek vitelében továbbá azon igen fontos észrevétel foglal helyt, melyet, ítéletem szerint, legnagyobb veszedelem nélkül nem tehetni félre, hogy t. i. ki áll jót, nem fog e az országgyűlés in infinitum húzódni, 's ez által a' tanácskozó test azon dilemmára jutni: 'ön-személyes dolgaik el-nem-látása 's az országgyűlés hosszas ideig nyomó terhei által tán nagyobb kárt vallani, mint haszon folyhatna tanácskozá-sibul; vagy idő, unalom 's változékonyság által elpuhulva, végre mindenre ráállani, a' mi kívántatik.'

Meglehet sok azt fogja állítani: "magammal ellenkezem, majd kívánom a' teherrüli vizsgálatot, majd nem, 's majd akarok venni terhet nemes-emberi vállaimra, majd nem" — hanem e' vád-tul bizonyosan felmenekszem tökéletesen, ha idő-vel fenékgig kimerítve adandhatom elő ebéli ja-vaslatimat. Addig is mindazáltal két sort aka-rok itt felhozni; gondolkozzék felőle kiki belá-tó ereje szerint, mert világosb nem lehetek.

'Divergens lineák egy pontban soha nem egye-sülhetnek, szintúgy divergens vizsgálatok egy köz pontot soha nem alkotnak; a' minek pedig középpontja, 's úgy szólván, szive vagy magva nincs, nem erősb 's tartósb mint egy ékkőnélkü-li bolt 's a' t.'

'Ha a' magyar nemesség az ország legkisebb terhét veszi is csak magára, már a' szántóvető-hez egy jó lépéssel közelít, 's ez dicső, helyes és hasznos; de mind addig csak úgy forgand ennek következtetésében az ország nagy erőműve, mint két kerekű kocsí, mellynek csak egy kerekét vevék magasbra. Ha leereszkedik a' parasztság-

hoz a' nemesség, az még nem elég; hanem magához némineműleg fel is kell azt emelnie, 's csak így lesz a' hon erős 's boldog — — így lesznek egyes lakosi tehetségesek 's a' királyszék olly sziklára építve, melyet sem külföldi erő, sem időviszontagság nem rendíthet meg.'

A' mi ezen két rendbeli okoskodásim fentebbikét illeti, arrul még ez értekezésben is lesz szó, ha nem is egyenesen bár; az alábbikat ellenben csak annyira érintendem, a' mennyire némi öszhangzásban áll azon javaslatoddal "hogyminden kerületnek — — — egy egy szónoka lenne."

Már e' módban — ha a' dologban tökéletesen is — mélyen tisztelt Taglalóm, ha jól értem okoskodásid velejét — Veled egy értelmű nem vagyok, és szórul szóra azt tartom javaslatodról, a' mit Te hánysz szememre, midőn 218^{ik} lapon azt mondod: *de mindennek menni kell, nem szökni*; 'sa't. Én másutt 's nem az országgyűlésen kezdeném az adófizető képviselői jusainak talpkövét 'sa't. De erről is majd máskor lehetőségig kimerítve.

NEMESI FELKELÉS.

A' Taglatat 22^{dik} lapján ezeket olvasom: *ha pedig béhozatnék az évbéli szolgálat a' rendes katonaságnál, akkor az egyenlítésre nem kívántatnék-meg egyéb, mint az, hogy a' nemesség és taksásság számának idomzatja szerint, a' nemesség is a' rendes katonaságnál bizonyos ideig szolgálni tartozzék, 'sa't. 233^{ik} lap. Azért hogy ellágyultak, puhultak némellyek: azt sohasem fogja megismérni, és azt a' szégyent, gyalázatot magára venni a' magyar nemesség, hogy vagy nem kész, vagy nem alkalmatos akár bé-*

kében, akár háborukor fegyver-fogásra és for-gatásra; így hát a' rendes katonaság' béhozása tellyességgel semmit-se nyom a' Gróf' okosko-dásában, és ki mondja ezeket? az a' ki négy katonai érdemkeresztet visel, és mágnás, 's magyar mágnás. 's a' t 254^{ik} lap. sem pedig at-tul, hogy mind a' birtokos, mind a' birtoktalan nemesség igasságosan kitsinálendő rend-szer sze-rint békekor, csupán nemesi költséggel, gyako-roltassék, háborukor pedig Királyát és Hazá-ját védelmezze, nem idegenkedtem; 's a' t.

Mind ezek arra szolgálnak bizonyságul, hogy az ország-védelem sulya jobb elrendelésérül 's nagyobbításárul sokat gondolkoztál, főkép midőn az Insurrectio tárgyarul hosszas okoskodás után munkád 237^{ik} lapján ezt olvasom: *Miképpen kellene és lehetne ezt az ideát hordozható ruhá-ba öltöztetni, hogy rend legyen, és legkissebb veszedelem se követhetessék belőle, az most nem ide való.* Melly utolsó sor azt hiteti 's reméll-teti velem, hogy valamelly planumod kész már, 's azt a' világgal meg is fogod ismértetni.

Elmellőzván a' 236^{ik} lapon lévő *kerély kép-telenség és szűk 's rövid észűség* valóban igen szép 's barátságos kitételidet, — mellyek számos efélékkel minden kétségen tul teszik, hogy Tag-lalatod által minden indulatot emberi kebledben elnyomván, nem személyemet sérteni, hanem az igazságot akarád fényesebben előtűntetni, — azt bocsátom itt elő: hogy most sem időm sem akaratom a' Magyarhon véderejét itt ex asse fel-venni, 's hogy ha én a' Hitelben 's mindenütt másutt is minden időben egyenesen kimondám 'nem tartom az Insurrectiót mostani időkhöz si-kerrel alkalmazhatónak', azt azért tevém, mert 17 esztendei katonáskodás alatt e' részben egy kevésse több tapasztalásomnak kellene legalább

lenni — nem mondom van — mint azoknak, kik messze a' puskapor szagátul csak gyakorló mus-tráknál vitézkedtek, vagy oda haza irkáltak fir-káltak, 's a' dolog velejérül csak úgy tanácsko-znak 's tanácskozhatnak mint theoreticusok.

Kicsinosított vagy csinosodásnak induló ke-resztény országokban, ha a' dolog legmélyebb ve-lejét fejtjük ki, de jure az egyesült Nemzet Fejdelemtül lefelé az Ur, ki hadakat tart 's fi-zet, a' katona pedig a' Nemzet szolgálja, ki éj-jel 's nappal, télen 's nyáron, vizen és szárazon védi Urát a' Nemzetet; de Magyarorszáiban, melly tagadhatlanul hathatósan indul a' csinosodásnak, de facto a' Nemzet még semmi és szolga, a' Ne-messég ellenben szinte minden és Ur; 's így per-sonalis insurrectio mindaddig, míg a' Nemzet nem lesz Valami 's a' Nemesség meg nem szűnik lenni szinte Min-den, egy olly anomalia, mellybül hideg vérű, sőt mathesisi számítás szerint, sem-mi egyéb nem következhetik: mint ha az ország minden más felekezeti közt is az ur szolgává 's a' szolga urrá válna.

Lenne alkotmányunk a' természet 's igazság-gal egybehangzóbb sarkalatu — a' minthogy tel-jesen meg vagyok győződve, idővel, ha szívünk sugalásit 's eszünk tanácsit követendjük, fel is fog lépni az egyesült nemzet fényesb állásra, vagy a' privilegiált rend levonatni a' nép soraiba, — ha makacson akarunk homlokkal állni ellent az idők szellemének, melly nem különben mint viz, vagy egyéb megmozdult test, a' természet-nek csak egy törvényét követi, 's mind addig ellenállhatlanul dönt le maga előtt mindent, míg tökéletesb egyensulyba helyezkedik; — lenne al-kotmányunk már ott, hová azt bölcseségünk eme-lendi, vagy esztelenségünk dűlni hagyandja, ak-kor a' személyes felkelés rendkívüli esetekben igen

maga helyén lenne; mert a' törvény egyenlően kedvezne, 's egyformán sujtaná a' Nagyot és Kicsit, 's a' nemzeti Nagyságban minden oligarchiai fenség elolvadna.

Napoleon a' puskapor feltalálása után legelső hozott egészen új háborui methodust divatba, melyet ítéletem szerint systemának nem nevezhetni, mert felhevült szabadsági 's halhatatlansági részegségre, a' mi egykor még is csak kipárolog, 's úgy szólván a' nemzet 's frigyesek vérére, a' mi előbb utóbb kifogy, vala állítva; melly methodus azonban a' nemzetek védő 's megtámadó terheik súlyát olly nehézze tévé, hogy az a' meg nem szűnő kótyavetye következtetésében 'kinek van több ágyúja, kinek nagyobb hada 's a' t. végkép türrhetetlenné vált, 's komolyabb vizsgálatokra nyújtott alkalmat, a' mik azon igazságokat hozák világra: — 'hogy a' nagy szám, habár tudatlan is, csak ügyesen vezettessék, csatákat nyer, de egyszersmind megemészti a' hon minden áldását, 's így a' hazának tán több kárt okoz, mint a' mennyinek gátot von; midőn azonban maga helyét tökéletesen betöltő rendes bajnok szám, még bizonyosabban víki diadalmakat, 's a' hazát idomzatos mennyiséggel nem gázolja el.' — A' nemzetek a' hon védelmét előbb utóbb illy seregekre bizandják, hanem illyesek valódi ereje a' tactica 's háborui erőművek legnagyobb kiműveltségében gyökerezhet csak; erre pedig mély tudomány kell, ehez mindig egybenlét és szinte egész élet. — Nem vádolom én a' nemességet általányosan, 's ha szavaimat nem facsarod el, nem is mutathatod meg sehol is, hogy azt valaha általányosan vádolám; hanem azt mondtam, hogy a' mostani idők szelleméhez a' nemesi felkelés nem ér semmit; 's azt mindig is mondandom, míg valaki, a' helyett hogy 'kevély képtelenséget 's rövid eszüsé-

get hány szememre, okoskodási súly által meg nem győz ellenkezőrül. Jó volt a' balta, fokos, buzogány, míg a' szomszédnak is csak az volt fegyvere, 's most is tán jó lenne, ha valami közelíthetlen szigeten laknánk; de hazánk nemcsak nem megszállhatlan sziget, hanem nagy részint olly térség, mellyen, úgy szólván, nincs ok, a' megszalasztott félnek addig nem futni míg lelke győzi. Illy hazában még sürgetőbb mint hegyek közt — mellyek a' vad függetlenség valódi hazái, — a' szomszédok támadó- 's védelemmódjával nem csak egyenlő fokon állni; hanem azokat mindenben meg is előzni. Illy készüléshez pedig nem esztendő, hanem élethosszak kívánatnak; mert a' valódi katonai hivatal nem alapul szemfényvesztéseken, mellyek egy parádéra, gyakorlásra 's mustrára tán elégségesek; hanem azon tudományokon, mellyek egy háboru szerencsés elintézésére szükségesek; 's nem kevesebbé szövevényes mint minden egyéb mesterség, 's abban is szintúgy mint mindenütt, messze marad a' dilettant azok mögött; kik mesterségüket professio gyanánt üzik.

Ezek felett én legalább nem képzelhetek magamnak egy olly hadat, melly nem az országot rontó száma, hanem tactikai értelmessége által lenne s é r e l m e s, mindenkori egybenlét 's legnagyobb fenyték nélkül. A' nemességet pedig mindig együtt 's kemény fenyték alatt gondolni, ha szegénységünket 's antiliberalis alkotmányunkat tekintjük, egyenesen kimondva, képtelenségnek tartom.

'S most az Insurrectióról csak ennyit! A' mi bár igen csekély — mert mint mondtam, 'a' honvédelem erejét itt ex asse felvenni nem akarom — még is elég, úgy hiszem megmutatni azt, hogy e' tárgyrul, ha nem helyesen is — a' mit csak

az idő határozand el — de minden esetre egy keveset gondolkoztam; 's hogy így azon atyai dorgálásodat tán nem érdemlém, mellyet nagy meggondolással írt munkád 236^{-dik} lapján így fejezel ki: *A' helyett hát hogy a' Gróf hipokrisissel vádolja hazafiait, sokkal jobban tselekednék: ha mélyebb bölcsességgel országunk körül-állásaihoz szabott Hazája constitutiója fundamentomainak megvisszágálását gondolkosásainak tárgyává tenné;* 's tán józanabb lett volna, szememre nem hányni azt: 'hogy magnás magyar magnás létemre tudtam illyeseket mondani, mert bizony lesznek sokan — kivált ha a' tentásokat kivesszük — kik viszont azt fogják kiáltni: "miként írhat egy magnás, egy magyar magnás olly nagy önhittséggel 's bizottsággal olyasrúl, a' mirül ön-tapasztalása, 's így tökéletes ismérte nincsen 's nem is lehet; 's miért iparkodik elégséges tudomány nélkül megerősíteni az e' részben uralkodó bal hiedelmeket, a' helyett hogy kötelessége szerint, mint magnás 's magyar magnás, inkább törekednie kellene a' vak sokaság éretlen képzeletit felvilágosítani, 's a' dolog valódi fekvését kimutatni 's a' t."

ROBOT 'S TIZED 's a' t.

Munkád 106^{-dik} lapján ez van: *Meglévén egyszer minden történhető devalvatiók ellen a' kezesesség és bátorság, a' hol megválthatja tartozásait a' taksás, váltsa-meg ezután egygyezés szerint, és a' földes-ur ezen felváltásnak neszegezhesse magát ellene 's a' t.* 'S illyféle sor több lévén könyvedben, azt kell hinnem, hogy Te sem vagy magasztalója a' Robotnak, Dézmának, Hoszszufuvarnak, sem kedvelője a' Dézma-vajnak, tojásnak, csibének, kappannak 's a' t. Felebbi

állításod vélekedésemmel azon két észrevételen kívül, mellyet mindjárt előadok, tökéletesen egybehangzó. — 1^{ször} ha addig várunk, míg minden történhető devalvatiók ellen a' kezesség 's bátorság tökéletes lesz, akkor soha semmi egyezésre lépni nem fogunk; mert a' pénz, úgy mint minden e' tágos világon a' legőszebb tapasztalás szerint iszonyu 's előre nem látható phasisok alá van vetve. — 2^{ször} szinte minden határban más meg más körülállások fordulván elő, egy kaptára nem húzhatni a' külön külön eseteket; 's így természeti törvény ellen lenne a' földesurat akármi által arra kényszeríteni, hogy a' robot 's tized-váltásnak ne szegyezhesse magát ellene.

Taglalatodban semmi többször nem fordul elő 's annyi lapot nem foglal, mint illetén okoskodásid "hogy kárpótlás nélkül a' Dézmát, Robotot 's a' t. eltörlni legnagyobb igaztalanság lenne", úgy annyira, hogy ezen két szó kárpótlás — mert mulatságbul más által megolvastatám — 26^{szornál} többször fordul elő munkádban. Én erre csak azt mondom: 'tökéletesen egyetértek Veled, hogy kárpótlás nélkül a' Dézmát, Robotot s a' t. eltörlni legnagyobb — 's hozzá teszem — szinte mennyekbe kiáltó igaztalanság lenne'; mert mindenkinek, királytul koldusig, Végzés által nyert sajátját szentnek tartom, 's úgy szólván rablásnak itélném, ha egy szabad magyar birtokos, kinek — mint sokat tudok — szinte semmi egyebe nincs Dézmán, Roboton 's a' t. kívül, mindenihül kivetkeztetnék.

Hanem azon kell bámulnom: Te, kedves Földim, esztendeid, hideg véred, mint mondod, 's nagy meggondolásod mellett, megczáfolásomra mikép fárasztatád eszedet annyira, 's ellenem mikép forralhatál annyi 'eczetet'; ellenem, ki sehol nem mondta, hogy kárpótlás nélkül el kell

engedni dézmát, robotot 's a' t. — Montesquieu azt állítja: "La manière ordinaire est de critiquer sur ce que l' on écrit, ici le critique 's évapore sur ce que l' on n' écrit pas." — 's valóban mindig előttem volt e' néhány sor, midőn mind azon ellentemi keserűségidet olvasni voltam kénytelen, mellyeket, hibás hiedelmekre állítván, rám halmozál.

'S így szoktad Te keresni az igazságot? Éppen Neked kelle supponálni azt, a' mit kimondani szükségtelennek ítéltam! — mert valóban nem hittem valakinek olly nagy vakságában, hogy a' Hitelt olvasván, mellyben mindenféle szavakkal annyiszor mondom: 'inkább többet munkáljon a' szántóvető mint eddig, de sorsa is szebb 's bátor-ságosb legyen 's a' t. valaki azt tehetné fel, hogy én, csak gyanúlag is, a' sors által a' szántóvető vállaira rótt terheket más olly nagy kárával önkényesen le akarnám venni!

Nem hiszem lehessen valaki olly esztelen, hogy 'éppen azon időben mást írjon 's mást műveljen' és így reméllem, felőlem sem fog senki gyanítani olly esztelenséget — arra pedig szavamát adhatom, 's illyesek a' velek járó nagy nyilvánosság miatt titokban úgy sem maradhatnak — hogy jóval még a' Hitel megjelente előtt, Nagy-Czenk nevű, Soprony vármegyei mezővárosom lakosival a' dézma, robot 's a' t. megváltásáru tanácskoztam; de még eddig sem végeztem semmit, mert — ám-bár én is, ők is tisztán átlátják a' megváltás nagy hasznát, 's így igen közelítünk az elhatározáshoz; még sem tudtunk eddig a' principium alkalmaztatásán megegyezni, a' mi csekély idő alatt olly kötésben, melly örökre kötelez, hirtelen, 's mint előbb mondtam, általános rendszabások szerint nem is mehet végbe. 'S így midőn szelességgel vádolsz, az sül végre ki: hogy Te mentél tovább mint én, mert Te a' birtokost robot 's tized-

váltásra még kényszeríteni is akarod, midőn én tanácsosbnak tartom az egyezést szabadon hagyni a' részeknek.

Egyébiránt úgy látszik, mind azon szurdalások 's bökdőzések, mellyekkel sértegetsz, soha világra nem jöttek 's valóban a' közönségnek hasznosb értekezéseket készíthettünk volna, — mellyekben több okoskodás 's kevésb személyeskedés fordulna elő — ha azon egyszerű gondolat jó vala eszedbe, — mert Magad is így szólsz 118^{dik} lap. *a' Szerző pedig sehol se mondja: hogy helyt kell adni a' kár-pótlásnak.* 's a' t. — mondom azon 4 hónap alatt, mellyet a' Hitel megjelente után Te 's én is Pesten tölténk, csak egyszer ötlött volna eszedbe azon egyszerű gondolat — mert azt mondod: "csupán a' világosságot akarád keresni" — így szólni hozzám: "A' Hitelben nem említesz semmi kárpótlást a' dézmáért, robotért 's a' t.; Te is földesur vagy mint én, hogy érteđ azt? 's a' t." 'S elszéledtek volna minden kétséged. Te azonban tán sejdítlen — mert nincs ollyas kor, melly tökéletesen ment volna néhai balgatagságtul — jobb világ feltalálása végett engem kerültél, a' sötétet kereséd 's hazafitársodat, ki Veled egy értelemben volt, gázoltad. De hagyján, azért jó barátok maradunk, reméllem. — — —

H I T E L.

Igyekezniél megmutatni, mondod a' 93^{dik} lapon, *hogy mostani helyhezetünkben elég lenne, a' codex cambio-mercantilist csupán-csak a' városokra, és azoknak fundusaiakra alkalmaztatni.* Erre csak azt mondhatom: igyekezzél, törekedjél tehát 's mutasd meg. Én más vélekedésben vagyok — — — de arrul, mikép kellene a' hi-

telt Magyarorszáiban lábra állítani, melly, bár ki mit ábrándoz is, nem áll jó helyen, azt sem Hitel czimű munkámban nem adtam, sem e' mostaniban nem adandom elő; de szükségesnek tartom mindenek előtt azt megmutatni, hogy általányosan a' jobb hiteli rendelkezés legsürgetőbb tennivalóinkhoz tartozik; még pedig ezen igen egyszerű 's világos igazságnak megismerésétől is ugyan távol vagyunk; a' miről nem kételkedhetni, midőn azt kell tapasztalnunk: hogy még olly tudós emberek is mint Te, drága Barátom, e' részben olly igen elfacsart képzeletekkel bírnak, 's azokkal antifinanciai talentumu honfiainkat meg nem szűnő szorgalommal a' józan utbul félre vezetni iparkodnak.

A' Gróf tekintetei ugyan nagyobb szabásuak és vitézebb lelkűek a' hitelre nézve; de sem oly sok oldalnak, sem pedig oly bátorságosok, mint az én sokkal szegényebb, és vigyázósággal tellyesebb, 's a' mellett még is, bár valamivel lassabban is a' nemzeti szorgalmat előmozdító pénz-hitelbeli javallataim; ezt olvasom a' 144^{-dik} lapon. De én, mint mondom, egy szót se szóltam sem principiumim kifejtéséről, sem azok alkalmaztatásáról a' Hitelben, a' mit a' legfelszinesb Olvasó is észrevehete, 's így Te is mint Taglalom észrevehettél volna; 's ennek következtében tán nem hasonlítád vala össze állításodat nem-állítással. A' mi pedig nagy szerénységű Tencidéséretidet illeti, hogy javallatid sok oldalnak, igen bátorságosak 's vigyázósággal teljesek, arról ítéljen az illető bíróság — a' kereskedőség t. i. 's külföld, mellyeket az egész Taglalatra 's legfőképp a' 14^{-dik} 's 66^{-dik} lapokra utasítok, hol ezek állnak: úgy megbír Nagy-Brittannia egygy oly' pénz-hitelbeli rendszert, melly a' mint a' sok bankerottok elárulják, inkább hypothesisen mint hy-

pothekán alapúl — és: Már most azt kérdelem, hol fenekül inkább hypothesisen a' hitel? ott é, hol száz ezer font sterlingü fundus után, milliommokkul lehet kereskedni, bukni, buktatni, és így megcsalattatni is, csalni is; és a' hol annyi adósok csálnak, és annyi hitelezők csalattatnak meg? vagy nálunk? hol a' hitel a' Szerző szerint Mongolfier' repke-golyójához hasonló? Ezek szerint — midőn közbevetőleg, vizsout Tőled azt tudakozom, valyon hol mondtam: hogy Britanniának hitele jó, 's annál nem lehet jobb? — Te drága Barátom, a' mi hitelbeli állapotunkat jobbnak hirdeted mint az Angolokét; a' mi által, nem hiszem, nagyot használtál hazánkknak, mert a' competens bírák külföldön szánakozó mosolygással olvasandják e' pénzügy-körülti tudatlanság nevetséges ivadékát, 's még kevesebbé kívánandnak velünk valami pénzbeli szerződésbe vagy összeköttetésbe jőni, mint eddig; a' honi foglyok ellenben még jobban felfuvalkodnak régi rendetlenségökben, midőn mások, kik tán nem irnak olly jó verseket mint Te, de minden esetre jobb 's rendesb gazdák mint Te, így fohászkodnak fel: "mi ismértetendi végre a' Magyarhon nagy lelki lakosit azon tudományokkal meg, mellyek őket minden bizonnyal csudálatos magasságu lépcsőkre emelendnék? Mi? Eszök e, — vagy a' kénytelenség?"

Minek hozod elő a' 49^{-dik} laptul az 54^{-kig} pénzdolgaink régtül maiglani kifejlését olly körülállásosan, olly hosszasan? Nem ügyel arra senki, a' ki pénzt kölcsönadni akar, hanem azt fontolja, milly lábon áll a' hitel most! — 's hogy az jó lábon nem áll, vagy pedig rossz hirben van, arrul nem kételkedhetni, hanem a' corpus jurist, de a' factumokat tekintjük.

Külföldön sokszor annyira felhalmosul a'

pénz — mert a' legnagyobb negotiátiókat levelek által viszik — hogy jó hypothekára 3—4^{-t} 100^{-t} legnagyobb summákat ajánlanak. Már ha nálunk jó hitelrend volna — midőn mi sokszor 5^{-öt}, 6^{-ot} is adnánk szivesen 100^{-t}, — azt hiszed: hogy az éjjel nappal szorgalmasan fáradozó külföldi nem adná inkább nekünk nagyobb nyereségre pénzét, mint másnak kisebbre? Nézd Barátom, magam ismerek sok pénzes idegent, ki édes örömet hozná ide milliomit, csak hitelünk volna, de tenni nem meri, 's inkább kevésb nyereséggel mások kezire bizza.

Hallom erre számosak egyszerre kiáltását: "Mert nem isméri törvényinket, és azokat neki explicálni kellett volna — — — 's a' t." Explicáltam eleget, adhatom szavamat, 's fel is nyitottam 's citáltam unalomig, a' mennyire tudtam, vastag könyvünket, de kész volt erre a' felelet, mellyet megczáfolni én legalább nem tudtam, 's az igen kellemetlenül illy módon hangzott: "Ne fárassza drága Uram becses tudójét, nem nézek én la tá n törvényeire, 's mi foglaltatik nagy könyvében — becsület, tisztelet annak — hanem én az effectust tekintem csak, az effectusok pedig az Ur hazájában lassuak 's bizonytalanok, 's így inkább olly helyre adom pénzemet, ámbár sajnosan — mert igen szeretnék szolgálni az Urnak, ha volna hitele — hol sok évi tapasztalás után az effectusok szaporábbak 's bizonyosbak. Lássá Uram, annyi becsületes hitelező játszatott már ki Magyarorszáiban, hogy mi nem szeretünk vele pénzbeli összeköttetésben lenni 's a' t." Még tovább akartam capacitálni: 'És azért, mert néhány csalárd ember 's rossz fizető, ki mindenütt van, szavát szegé 's fortélyoskodott, azért az Ur szin te az egész ország hitelét rossznak véli? gondolja meg, hány becsületes fizető van? 's a' t.' De

megint kész volt a' válasz: "Hiszek az Ur becsületes lelkében, 's kivált azért, mert annyira bízik az emberekben, hanem annál kevésb bátorságot lelek törvényeiben, mellyek, úgy látszik — a' siker tanúsága szerint — nincsenek alkotva csalárd 's rossz emberek zablázására, hanem inkább azok legyezésére; holott a' törvények általánosan nem szentek hanem igaztalanságra hajlandó bűnösök miatt vannak alkotva." Ezután hallgatnom kelle, mert világosan láttam, hogy a' pénz nemcsak hiteli álladalmunk, de még a' törvény philosophiáját is egy pár szóval tökéletesen kimeríté. Milly szomorú érzelmekre kelle azonban fakkadnom, midőn nem voltam többé képes tagadni azt, hogy a' nagy közönséghez irányozva a' csalárdok 's rendetleneknek csak igen kis száma, mellyet a' törvény sem olly szaporán sem olly keményen nem sujt, mint kellene, egész országunkat legrosszabb szagba hozza, 's legrútabb színekkel festi; — — — 's így néhány büntetést érdemlő csalfának tüsténti 's kemény nembüntetése miatt, a' valóban jobb hitelt érdemlő ártatlan közönségnek kell bűnhődni.

Alig van Magyarországon vidék, kiveszem az igen hegyeseket, hol mostani álladalmunkban, t. i. csekély belső consumtionk, megszorított kereskedésünk 's a' t. közt, ne hozna még is 100 esztendei 6, 8, sőt 10^{et}, ha józanon lenne instruálva. Csekély somma nem tűnik szembe, 's magában kevés erő sem, azért ezt még világosabban így mondom: 'nem hiszem, hogy volna mint folyó esztendőnk áll, vidék Magyarországon, hol 100 ezer pengő forint józanon fordítva gazdasági javításokra, 6, 8, sőt 10 ezer pengő forint tiszta esztendei kamatot ne gyümölcsözne, ha már egyszer — 's ezt nem kell feledni — a' felállított vagy javított tárgy valódi forgásban len-

ne. Bizonyos vagyok arról továbbá, hogy gazdaságunk jobb elintézésére, vagy pénz állapotunk bátorságosb 's könnyebbé tételére szükséges milliomok, mellyeknek legnagyobb hijával vagyunk, 3, 4 legfelebb 5^{-tel} 100^{-tal} hazánkba gördülnének egy fillérig, ha jó rendelkezésű hitelünk lenne. 'S ezen két előzményből azt vonom ki: hogy azon író vagy szónok, ki egy részről szegénységünk okát másokra mint magunkra tolni akarja, más részről ellenben mai pénzbeli rendszerünket palástolja 's jónak hirdeti, vagy azt hibás elvekre állítani törekedik: ha sikeresen fáradozna, az országnak ki nem számítható kárt okozna, mellyet kipótolni vagy helyre hozni halandó nem volna képes; mert ő a' közönséget, melly mindig hajlandóbb másban keresni a' hibát mint magában, még jobban elaltatná régi apathiájában, 's elégtelen régi rendszeréhez még makacsabbul ragaszkodni ösztönzené, minél fogva ő mind azon nagy summákat, mellyeket jó rendelkezés okvetetlenül várazsolna közénk, honából kirekesztené, 's így annak előmenetelét 's virágzását olly hatalommal gátolná, a' mennyi jó-ellenti gát emberi agyvelőből csak forrhat. Ezeket lelkedre kötvén kérdezlek, mikép felelsz Te majd egykor mind azon antipractical okoskodásidért, mellyek burjány-magvát hazafiaid közé hintegetéd? Hidd el 'nincs nagyobb vétek mint másokat oktatni akarni ahoz megkívántató tudomány nélkül.' Azonban nem csak reméllem, hanem positive tudom, nem fogsz fáradni sikerrel pénzbeli hiányos systemáid elfogadtatások végett, mert minden tiszteletünk 's egyéb mély tudományid mellett — 's ne vedd rossz néven, hanem egyenesen ki kell mondanom — senki e' tágos hazában jó 's rendes financiernek Téged nem tart, 's valóban rendetlenül vitt, Ten, idomzólág kis kö-

rű dolgaidnál fogva ítélve, nem is hihető, hogy az ország legszövevényesb tárgyát, t. i. a' pénzbelit practice jól tudnád elintézni. Proselytád tehát csak kevés leend, a' min, ha hideg vérrel meggondolod, Magad is fogsz örvendeni, mert jó szivü 's emberséges ember létedre ebéli kis hiúságotat tudom azon nemesb ok miatt könnyen elnyomandod 'hogyha nem is használtál, legalább nem ártottál.'

Taglatatodban nekem több igen jó tanácsot adsz t. i. hogy alkotmányunkat jobban tanuljam ki, deák classicusokat olvassak, 's több eféle, — mellyekért szives köszönetemet jelentem, noha nem tudom ezen atyai tanácsokhoz hitel dolgában mikép jutok; mert valóban úgy hiszem — legalább csekély individualis ítéletem szerint — 'azon latán Classicusok munkájiban, mellyeket citálatsz, 's egyesült törvénykönyvinkben nincs egy javalat is, mellyet pénz- 's hitelbeli dolgaink jobb elrendelésére mai időben valódi sikerrel használhatnánk; hanem tanácsidat azért köszönöm, mert jó szándékból fakadtak. Legyen azonban nekem is szinte 40 esztendőös koromra szabad Neked mint Földimnek egy kis viszón-tanácsot adnom, melly nem egyébbül áll: 'hagyd oda pillanatig, ha lehet, fényes képzeletid bájhazáját, 's tekintsd gazdaságbeli fáradozásid csekély sikerét, pénzbeli helyzeted napról napra szűkebbülését, sajátod rendetlenségét, üres ládáidat 's három nagy reményü fiaidat, kik, mivel emberek, nem élhetnek levegőből.' 'S im ez minden tanácsom, mellyet, ha jószívűséggel elfogadsz, mind Magadnak 's Tiéidnek, mind nekünk igen nagy hasznót szerzendesz; mert Musák közt igazi elemekben maradván, még olly költői remek munkákkal fogod megajándékozhatni a' hazát, mellyek arra diszt 's fényt hozandnak; földi dol-

gaid vitelét pedig 'alacsonyabb reptüekre hagyván, azokban jobban boldogulandasz; mig mi inkább a' földhöz bilincseltek a' gyarló emberi szükségeket jobban érezvén 's így jobban ismervén mint Te, nagyobb hitelen 's honunk abbul folyó virágzásán fogunk iparkodni, 's mind ezekkel hazánkat felruházni. Maradjon kiki abban, a' mihez legtöbb tulajdona! Te nyujts nekünk lelki eledelt, mert nyilvános, erre vagy meghiva; mig én, velem hasonlókkal, törekedni fogunk 'honunk lehető legtöbb lakosinak teli legyen gyomra, zsebe,' mert úgy látszik, ez mi kötelességünk. Sziveink táplálékát pedig várjuk hazánk felemelkedését nemes lelkökben hordozó azon Hölgyeinktől, kiknek Hitelemet szentelém, 's kik olly mélyen érzik honunk hátramaradtát mint szenvedelemmel ohajtják annak előmentét! Már illyesek sokan vannak e, nem tudom; de reméllem.

Nem akarlak sokkal dicsőbb pályádon hátráltatni; de Te se állj gát gyanánt enyimen. Szívesen megvallom: verset írni nem tudok, 's így másokra hagyom, mert inkább pénz, vagyon 's több eféle körül forga eszem, a' mi nem olly nagy dicsőség, hogy azzal kérkedni lehetne, 's így csak megvallom 's azt hiszem is, abeli kis tudományim 's tapasztalásimat irigyleni Te, Minerva felkentje! nem fogod, 's éppen olly gyenge mint Richelieu nem leendesz, ki mindig annak akart tartatni a' mi nem volt, 's így jó poeta névért, mellyet nem érdemle, szívesen elállott volna jobban megérdemlett vagy legalább rá halmazott financiai ügyessége híréül.

'S ha nem ismernélek személyed 's ahoz kapcsolt anekdotáid után, mennyire van igazam Rólad, tisztelt Barátom, csak igen felszines hitel 's pénzbeli ismereteket feltenni, azt természet

szerint a' competens Olvasóra bizom, ki, tudom, jó izüin elnevetendi magát Taglalatod néhány helyein, de kivált 192^{-dik} lapján, halez van: *Emez vagy amaz nagy és gazdag urnak felmond a' hitelező 100000 forintot. A' helyett, hogy maga a' nagy ur írjon neki egy becsületes levelet, és mondja: hogy a' mostani körül-állásokban a' legtehetősebb urnak is nehéz egyszerre annyit lefizetni, hanem hogy küld neki vagy 20 ezeret, megigérvén, egy vagy más-fél esztendő alatt, a' többt részenként; — nem felel neki semmit, vagy csak igen hidegen, és azt is csupán fiskalisa vagy directora által 's a' t.* Már az, ki hitelünk fenéktelenségét többek közt illy procedurára állítja, kérdem, jól teszi e, ha a' hitel-pályát tapodja 's azt illusztrálni akarja?

Nem mondom egyébiránt Taglalatodban sok jó 's kivált mulatságos ne volna a' hitel tárgyáról; de azt bátorodom jelenteni, hogy azon sok jó nem egyéb mint hibás elvekre rakott állítmány.

Te arrul vagy meggyőződve: szorosb hitelt eleinte csak kereskedőkre 's a' t. kellene terjesztetni, 's ezt hivod "sok oldaluságnak, bátorságnak; vigyázóságnak" mert előmenetelünk 's gyarapodásunk legelső lépcsőjét bel 's kül kereskedésben helyezed; így olvasom legalább 20^{-dik} lap. *ha a' belső és külső kereskedés javaival élhetne mindenütt az országban a' tak-sás, árendát fizethetne a' birt földért, és könnyen győzné mindenütt a' köz-adót; — 24^{-dik} lap. ott pedig nincs, és nem lehet nagy szorgalom, hol a' belső és külső kereskedés olly állapotban van, mint Magyarországbán. 's 43^{-dik} lap. Már mi ad ismét rugót ennek az igyekezetnek, melly a' munkás emberrel szükségeinél fogva többet természet mint szükségei, és a' mi megint uj*

szükségeket ébreszt benne, tehetőségét azoknak megszerezhetésére nevelvén? a' kereskedés. 'S im ezen hiedelmed annak oka, hogy egy szép okoskodást halmozasz a' másakra, a' nélkül hogy alapjok 's fenekök lenne.

Kereskedésre akarod állítani a' nagyobb szorgalmat? De felejtet, vagy hogy határozottabban mondjam 'nem tudod' szinte semmink sincs kereskedésre.

Látom most, milly nagyon meresztet rád szemeid! Te! engem rossz számlálónak hirdetsz, 's a' Taglalatban két vagy három helyen, haminis is citálsz, a' mit egyébiránt csak tollesuszásnak vagy bicczenésnek veszek; de én viszont Téged tartlak rossz számlálónak — — — mert mint látszik, minden idomzaton tul becsülöd honunk javait, a' mi néhány könnyen felfuvalkodó honfoglalóinkra legveszedelmesb méreg, mert őket ketté pattanás veszedelmébe hozza. 209^{dik} lapodon azt mondod: *de nem az-az oka, hogy kevesebb vagy rosszabb a' magyar-gabona az orosz-nál, a' miért nem vitetik-ki annyi gabona országunkból, a' mennyi kivitethetnék. A' mi ép borunk, jobb és olcsóbb is mint a' francziáé, és így nem a' természet csekélyisége oka a' ki nem vihetésnek.*

Ez állításodnál károsbat egész Taglalatodban nem mondottál, mivel megint a' régi rozsdás helyzetekbe fogsz néhányat visszarántani, kik már kételkedni kezdenek, 's a' tárgyon józan változást tenni képesek is lennének; 's így a' soha meg nem ismerés 's örök illusio következtében, mellyett úgy szólván inoculálsz, a' gabona- 's borkereskedésnek többet ártottál, mint legnagyobb 's magasb vámok árthatnának.

Hogy boraink jók lehetnének arrul nincs szó, hanem hogy jobbak lehetnének e a' Francziáké-

nál, az más kérdés, mellyet most senki a' világon nem dönthet el. A' bor jóságát annak tartóssága, egy helyről másra kárnélküli szállíthatása 's a' nagy és fizető szám izlete határozza el. De még efelett is vannak bizonyos törvények, mellyeket némi tekintetbe venni érdemes: t. i. 'a' szőlőhegy vagy kert éghajlata 's fekvése, föld vegyülete 's mibenléte, t. i. mellyen a' szőlő áll, a' tőke fajtája 's neme, a' tőkéveli bánás- és szüretelés mód, kádárság, pinczemesterség.' Már ez milly állapotban van Franciaországban 's nálunk? A' helyzet, föld nem igen különböz: Hegyaljai, Budai, Somlai, Badacsonyi fekvés helyes — de ne gondoljuk a' Bordeauxi, Burgundi, Côte- Roti-i 's a' t. fekvést 's éghajlatot kevesebbé helyesnek; jó most a' tőke faja 's neme; már e' részben úgy áll a' francia szőlő miénkhez mint tiz egyhez. Midőn ők a' legnemesb szőlőfajokat, mellyek csak föld-kerekünkön vannak, hazájokba viszik 's megnemesítik, az alávalókat pedig elhánnyák, mi a' legnemesb fajtájukat szinte még név szerint sem ismerjük, azon jobb félét pedig, mellyeket birunk, nem olly gonddal szaporítjuk, mint kellene; sőt sok helyen alábbvalókért, mert ezek több nedvet adnak, kiküszöböljük. A' szőlőkerti vagy hegyi munka — az egész bortárgy hosszú láncolatjában — azon egyedüli ág, mellyben noha korántsem olly tökéletesen mint Franciaországban, még is türrhető lépcsőn áll a' honi értelem; de mi haszna? a' szüretelés hiányos módja, kádárság 's pinczemesterség körüli szivreható tudatlanság mindent elront, a' mit a' kevert 's nem legnemesb szőlőtőken napesti gond, fáradság 's úgy szólván, véres veriték valamennyire javítani képes volt!

'S ha ezek 'után, mellyek úgy állnak, mint mondom, — a' mi éppen nem sajnós, mert csak tőlünk függ a' javítás — sokkal jobbak a' francz borok, azaz tartósbak, szállíthatóbbak, 's a' világnak jobban tetszenek mint a' mieink, ugyan nagy csuda-e? Én igen igen természetesnek tartom, sőt ama nagy csudán bámulok inkább, hogy magyar boraink, minekutána, úgy szólván, mindent elköveténk 's követünk elrontásokra, még is olly jók, mint a' millyenek; a' mi arra szolgál legnagyobb bizonyoságul: milly rendkívül jó boraink lehetnének, ha megismérni akarnók rossz bánásmódunkat, 's magunkon erőt vevén, a' tárgyon fordulást tennénk, 's mindezekre gyökeres javítást hoznánk divatba.

De mit ér minden fáradozás, ha a' nemzeti hiuságokat kecsegtetőleg olly nagy érdemű férfiak állnak elő mint Te, 's azt mondják: "A' mi ép borunk jobb 's olcsóbb mint a' francziáé." Illyesnek milly sikere van? Az elbizott falusi gazda, a' helyett hogy jobbat tanulna, Gróf Desewffy Jósef egészségére iszik, 's így harsog az egekbe: "Igaza van a' nagy hazafinak, jobb a' mi borunk a' francziánál, de vám miatt kivinni lehetetlen," 's a' szorgalom félszázadra visszahökken! — Valóban nem illy szolgálatokat vár a' haza egy utazott 's tudós magyar Magnástul — — — nem hogy magának egy kis hirt 's nevet szerezní akarván, tömjénezze a' tudatlanságot 's restséget, hanem hogy a' dolgokat valódi mibenlétökben világosítsa fel, vagy ha azt nem teheti, hallgasson.

Nem akarok bortárgyi 's kereskedési fejtegetéseket itt még mélyebb fontolatra vetni — ám-bár minden datumokkal megerősített sajnós elbeszélésekkel foliantokat tudnék tölteni, azonban néhány közelebbi török utamban e' tárgy felül nyert tapasztalásimat most röviden előadni nem

tartom haszthalannak. Fel fogja tán becsületes egyes szólásmódom, ha keserűn hangzik is, nagyobb szorgalom 's tudományra ébresztetni azokat, kiket Te, jól meg nem gondolt tömjénezgetésid által, régi előítéletik közt altattál el, 's a' hibát, melly csak magokban van, általok másutt kerestéd.

Konstantinápolban vagy 10 év előtt egy pénzes idegen Ur telepedék le, 's fényes háztartására szükséges borokat részint Francia részint Magyarországbul rendele. Megérkezett 3—4 hónap alatt Franciaországbul a' szállítás. Nagy ládákba voltak rakva a' palaczkok. Egy sem törött; mind egyenlő, jól levonva, jól bedugva — — — 's egy sem romlott, mind tiszta 's kellemes. Az urra, mint háznépüre ez jó benyomást tön — — — 's az első örült, mert jóra fordítá pénzét, 's vendégeit jó borral tarthatá, de örültek cselédei is, mert a' házi gazdát olcsó 's jó bora vig kedvben tartá; csinosb lön a' pincze, 's a' borokkal semmi fáradság — — —. Elérkezett végre egy hosszú év leforgása után a' magyar bor, — és a' ládák azonnal kinyittattak; sok széna és szalma közt csak itt ott rejtezék egyegy keskeny nyaku rosszul bedugott palaczkocska, része összetörött, része kifolyt, része elromlott. A' benyomás kellemetlen volt! Még többször próbálá a' hozzám igen szíves Ur magyar borokkal szerencsáját, de hasz-talan.

A' mostani Sultan Mahmud hallá vagy 4 év előtt a' Tokajinak hírét. Történetbül volt valakinek hat palaczkja — egész Konstantinápolban hat palaczk! — 's neki hármát átengede. Igen megtetszék a' török Urnak a' magyar serbet, 's lán-golva megkiváná. Többen iparkodtak neki nagyobb mennyiséget szerezni; — a' bor unalomig hosszú idő után végre meg is jöve — de romlot-

tan — 's a' Sultán ezóta tokajirul többé hallani sem akart. 'S pedig, tudom, legjobb félebbül küldének neki, legalább kóstolólul, mert világosnál világosb volt, hogy az lenne egy valódi debouché és consumo, ha a' török Császár sok millió jobbágyival kezdené meg — több századi vizivás után — a' magyar borivást! 'S ez kezünkben volt, hanem elhibáztuk!

Vagy 12 év előtt, midőn legelőször voltam Konstantinápolban, egy ismerősöm két száz palaczk Champagneit, mellyet adósságban vett át, maga nem élven vele, nem adhatott el, 's Muszkaországba küldé; taval ott létemben pedig tán 200 ezer palaczkot is el lehetett volna adni, annyira megváltozott e' részben a' dolog Törökországban, 's nem csak az egész roppant város van előntve franczia borokkal, hanem a' körülötti vidék is; sőt már maga a' Török is természet józan principiumok szerint igen jót; 's így e' kezünkben volt kereskedésbül ki vagyunk szorítva, a' mit azonban elhibáztunk, 's miért? Mert olyasok mint Te, drága Barátom, azt predikálták szünet nélkül "a' magyar bor legjobb a' világon; de nem lehet kelete a' vám miatt — — 's a' t." 'S így elaludt a' Magyar; holott ha Pesten ezer palaczkot a' Dunába vetnénk, magában érne tán el ötszáz Konstantinápolba, olly erős még a' Fekete-tengeren is a' viz folyamatja dél felé; midőn azonban a' Franczia a' mappára nézván 's Dunánkat a' közel török birodalomba folyni látván, még jobban felébredt, 's tudom, félt, hogy mi fogjuk elragadni előle a' pályadíjt, 's nem tömjénezte magát, nem dicsérte borait siker előtt; hanem minden figyelmét, szorgalmát arra fordítá, hogy borait mind kellemesbre készítse, 's egészen közizléshez illessze. 'S most honábul vagy 50 millio frank értékű bort visznek ki esztendőnként külföldre!

Nem hiszed Barátom, kün milly rossz hire van a' magyar bornak, 's gondolod tán, hogy ezen örvendek? 's lelkennek jól esik midőn illy sajnos igazságokkal megrakva kell honomba visszatérnem, hol jobban szeretnének tán, ha illyeseket elhallgatnék. 'S volna bár egyedül borunk rossz hirben!

Azonban csak tőlünk függ e' létből kilábolni, 's mindenben jobb hírre kapni — — — a' mihez reméllem, hathatósan fogok járulni, mert elég lelki erőt adott a' sors; 's így kész vagyok hazámfiain gyűlöletét szenvedni inkább, mint gyáva dicséretim vagy gyenge palástolásim által rejtegetni előttök azt, a' mire legnagyobb szükségük 's a' mi nem egyéb mint a' Való!

Török birodalombul visszatérvén, még mielőtt azt egészen elhagytam, egy nagy Úrnál ebédelék. Borok ezek valának: Semendriai, Champagnei 's Austriai! Az első török, a' másik mindeütt bevett, 's így ezen nem csudálkoztam; hanem azon kelle bámulnom: mikép jöhetne Magyarországon keresztül az austriai egy olly országba, melly honunkkal határos, 's egy olly asztalra, mellyen magyar bor nem állott. Kérdém 'magyar borral látom itt nem élnek, ugyan mi lehet oka, mert hiszen annak elsőségéről kérdés sincs.' "Sokszor hozattunk, de közönségesen romlottan vagy várákosásinknak meg-nem-felelő minémiségben került kezeinkbe, 's így felhagytunk vele; — — — kevés esztendő múlva magunknak is lesz elegetendő." Ez volt a' felelet.

Én nem nyughatám, 's azon gondolat: 'mikép jöhetne austriai bor Belgrádba, mert onnét vette az említett Ur, fejemből ki nem mehet; nyomozni kezdém, 's gondold csak, mi sült ki belőle: hogy az 'austriai bort közel Pesthez köbányán szűrték — — 's engem a' liferans min-

denekre kért, ne árulnám el 's ne mondanám ki titkát, mert ő azt csak azon okbul tévé, mivel a' magyar bor híréen anathema fekszik, 's így, hogy ő azt eladhassa, austriainak keresztele!

Nevetségesb, károsb e ezeknél fogva, midőn majdmajd kénytelenek leszünk a' Tokajit, ha el akarjuk adni, Grintzinginek, vagy tudja Isten, minek bérálni, ide haza az embereket nagy prosopaeával arrul meggyőzni "hogy a' külföld nagyon csudálja a' magyar bort, inni szeretné édes örömet — — de a' vám miatt kivinni lehetetlen."

Ki tiltotta 's ki tiltja ma meg 'rendbehozni Dunánkat, 's borainkkal arra, merre a' természet 's vizek folyamata elég világosan kijelöl, az egész világot elárasztani? Semmi egyéb, mint eldarabolt' létünk — 's' ellentiségünkbul szükségképen következő 'lelki 's testi gyengeségünk.'

Egyébiránt jöllehet Törökország felé borke- reskedésünk szinte egészen el van hibázva, mivel éppen azok, kik e' részben nagy változást tehetnek, mert regis ad exemplum etc. — mivel mondom, éppen azok tévék félre a' magyar bort, 's kedvelék meg a' francziát, azért e' szorgalmatlanságon még is néminemüleg segíthetni. Egy ember azonban illy nagy és szövevényes tárgyban hathatós fordulást nem tehet, az kirekesztőleg egy józanon felállított 's minden önkecsegtetést lenyomó Egyesület gyámola alatt boldogulhat csak.

Mindenek előtt meg kell minmagunknak világosan vallani: hogy derék borkereskedésünk, azaz olly boradás 's vevés, melly kereskedési nevet érdemlene, ma, vagy hogy jobban mondjam, mai időkben nem lehet, habár minden vám megszűnnék is, sőt ha kivitelre jutalom tétetnék is; mert a' kádárság 's pinczemesterség az értelem legalacsonyabb lépcsőjén áll,

's im ez — a' mint Te igen szereted magyarázni Magad, a' dolog 'Bibéje.'

A' legvitézb embernek csatára előbb készülni kell, mert máskép győri ütközet lesz belőle. Az íróknak előb mindenről jól értesülniek kell, mert máskép nevetség lesz belőle. A' bornak jól kell előbb készülni, mert máskép, ha jó pinczéből kiviszik, eczet lesz belőle 's a' t.

Vegyük a' dolgot practice. Ha Neked valaki Philadelphiából, vagy ne is menjünk annyira, ha Konstantinápolbul illyest írna — 's látod az aequatorrul egy szót sem szólok — "Az Úr mint becsületes ember világszerte isméretes, kérem küldjön 50 vagy csak 10 ezer palaczk Tokajit, 50 vagy csak 10 ezer palaczk Ménesit, 5 vagy csak 1 ezer akó Budait, meg annyi Somlait, meg annyi Szerednyeit 's a' t." Magadra mernéd e vállalni ezen iránylag kis mennyiség küldését? Kérlek Istenért Barátom, ne csald meg Tenmagad, 's ne csábíts el másokat, mert valóban még keserű könyvekkel sirathatnád meg azon nagy kárt, mellyet minden jószívü szándékid mellett, a' dologhoz nem értvén, hazádra hozhatnál. Lásd nekem e részben nagy tapasztalásom van, a' mit datumokkal 's olly okoskodásokkal bizonyíthatok be, mellyekre ellenvetés lehetetlen, mert czáfolhatlanul megmutatható számokra vannak alapítva. Az egész országban négy, öt helyen kívül, nincs egy pincze is olly rendben, hogy abbul messzebb földre, 's kivált tengeren keresztül, borokat bátorsággal küldeni lehetne, embereket pedig, néhányat kivévén, éppen nem ismérek, kik a' bor dolgát A-tul Z-ig ex asse értenék; 's tudnák: mikép kell a' borokkal szürettül kezdve a' dugasz-benyomásig 's elpakolásig bánni. Sokat foglalatoskodtam künn 's ben e' tárggyal, és szólótók, szüretelők, hordók, palaczkok közt napokat, heteket töltöttem;

— a' hazában pedig kevés mennyiségben, hanem a' mineműséget 's különbözőséget tekintvén, úgy hiszem, csak kevésnek van jobb pinczéje mint magamnak, külföldre is küldöttem, 's mások által küldtettem honi borokat, de minél nagyobb tapasztalást nyerek e' részben, annál erősb meggyőződésre válik bennem: 'hogy legelőbb is borkolgaink belső organisátióját — szőlőtő nemesítéstől fogva egész a' palaczk-fúvásig — kell tökéletes rendbe hoznunk, 's csak aztán beszélhetünk kereskedésről.' 'S mikép hiszem ezen jobb organisatiót legsikeresebbül életbe hozni, azt a' pesti Casinóruli czikben adandom elő.

Boraink hire 's kelete minden esztendőben csekélyebb. Ítéletem szerint e' kellemetlen valóságot, melly axiomai fénnel szurja szemcinket 's így azt legpalástolóbb patriotismussal sem tagadhatni, közelebbről ez okoknak tulajdonítom: 'elhagytuk régi egyszerű methodusunkat, melly meglehetősen volt, a' külföldi jó methodust pedig tökéletesen megtanulni hiúságunk — mert azt gondoltuk 'a' borkörülti tárgy igen könnyű — eddig nem engedé, 's így bor dolgában olly forma állásba tettük magunkat, millyenbe helyzetné magát egy ollyas, ki baltáját, mellyel ügyesen hajítani tud, félre tenné, 's puskát ragadna, mellyet sem tölteni, sem célznak irányítani nem ért; vagy a' millyenbe valóban belé is civilisálta magát a' mostani török lovaskatona, ki bástya-nyergét, mellyből ki nem esik senki olly könnyen, elhagyá, 's csuszamos angol nyeregbe ült, azon lavintani nem tanult még meg, 's olyanokat zuhan a' földre, hogy szintúgy csak porzik. Azon idomzatban, mellyben mi borkörülti értelmünkben veszteg álltunk meg, hátramentünk, vagy éppen köz példabeszédként 'két székek közt pad alá estünk', azon idomzatban haladott a' Fran-

czia, Rajnai, Portugalliai, Sicíliai 's a' t. ezen igen szövevényes tudományban, melly chemiai vizsgálatok alá vétetvén, naprul napra nagyobb tökélyre fejlődik, 's csak 30 év leforgása alatt olly nevezetes előlépéseket tön, hogy a' mostan készült franczia bor, jósága, tartóssága, egészséges léte, olcsósága 's egyéb mineműségei tekintetibül, nem is hasonlítható a' régi időkben készült-hez. Már, minekutána — 's mind ez általányosan van mondva, mert kivétel mindenütt van — a' külföldinek borkörülti értelmessége mind magasbra ment, és szünet nélkül magasbra megy, a' mi honi borkörülti értelmességünk pedig mind alább szállott, 's naprul napra alább száll, olly divergentia támadott a' külföldi 's mi boraink valódi becsében, hogy az egyik igen tetszik 's drágán, a' másik pedig éppen nem tetszik 's még olcsón sem kél el. Ez állításomat, ha kételkedni akarsz, Európa számos borivói erősítendik meg. Ez tehát egy oka: "miért csekélyebb boraink hire 's kelete minden esztendőben."

Jó most a' másik ok. 'A' helyett, hogy nemmes szólótóket ültetnénk, ügyes kádárokat, tanult pinczemestereket magunkhoz édesgetnénk, szóval: borkörülti értelmünket nagyobbítnók, tágitnók, 's borainkat a' nagy 's pénzes borivó közönség izléséhez alkalmaznók, mit teszünk?" "A' magyar bort nagy bölcsen legjobbnak hirdetjük a' föld kerekén, 's azt praetendáljuk, hogy izlését a' nagy Világ a' kis Hunnia izléséhez szabja"; mire nézve a' külföldi, soknak rodomontádai után ítélvén az egész országrul, legkisebb javítási kívánságot rólunk nem tesz fel, mindnyájunkra anathemát kiált, 's így még azokat is kerüli, kik borkörülti tudományikat nem írásik vagy szép beszédik, hanem resultátumok által bizonyítják be, mint teszem G. B. I. kinek pinczéje például szol-

gálhat, 's melly csak tán azért nincs külföldön olly hir 's becsben, millyent érdemlene, mert Magyarországhban van, mellynek borait a' külföld nem becsüli.

Jó most a' harmadik ok. 'Megcsaltuk a' külföldit számtalanszor, 's vigyázzunk erre: — többször akaratumk ellen mint akarattal' — a' mi azonban a' vevőt tekintvén majd egyre megy, mert romlott borát helyre nem állítandja azon megnyugtatas, hogy valóban nem akartak neki rossz bort küldeni, hanem, tudja Isten miért, az úton biz elromlott; 's e' miatt a' külföldi borkörülti tudatlanságunktul nem kevesebbé tartván, mint néhány rossz lelkü csalfaságitul, lassanként elkerült, midőn azon kevés számu bortermesztő, ki hazánkban él 's tudományt emberiséggel kapcsol össze, iránylag hiába fárad, hiába izzad, mert őtet is a' sokaság közé keverik, 's neki sem hisznék. A' mesében sem hitték a' farkas jelenlétét, mikor valóban a' nyáj közt volt, mert sokszor hiába fáradtak; úgy nekünk sem hisznek, ha végre jó borunk van is, mert annyiszor 's olly kicsapongón magasztaltuk az alávalót, 's ők számtalanszor, nolle vagy velle, csallattak meg; — — — azon különbséggel mindazáltal, hogy a' mesében a' hazug pásztor bűnhődik legjobban, midőn nálunk a' legbecsületesb 's fáradozóbb borgazdák károsodnak legkeményebben, mivel sokszor náluk több rend 's csinosság lévén, őket borzagyválók gyanánt kerülik, vagy ha jobban adják is valamivel boraikat, korántsem nyelik el megérdemlett jutalmikat, hanem csak színte azok categoriájába esnek vissza, kik gondatlan szorgalmatlanságokért nem jutalmat, hanem dorgálást érdemlenének. A' Franczia, Rajnai 's a' t. ellenben mikép munkálódik? Nem hiszem természete szerint becsületesb lenne a' Magyaránál — 's mind ez, kérlek ne felejtse, legáltalányo-

sabban van mondva, mert kivétel nélkül szinte semmi sincs a' világon — nem hiszem, mondom, becsületesb lenne a' Magyarnál, de sokkal nagyobb borkörülti ismérte miatt, véletlen 's akarátja ellen annyiszor nem csal, mint a' kádárságot, pinczemesterséget nem igen értő Magyar, 's így a' becsületes Franczia, Rajnai 's a' t. nem szed rá annyi vevőt romlékony borokkal mint a' becsületes Magyar; a' csaláshoz hajlandó Franczia Rajnai 's a' t. pedig hosszabb időre számlál; mivel tudja, hogy az, kit már megcsalt egyszer 's ki minden esztendőben jó, mert hazájában sikere van a' borkereskedésnek, másodszor nem jövend, 's így ő maga vesz legtöbbet, ha csal; midőn Magyarországbán, mert a' kereskedésnek sikere nincs, 's így a' vevő ritkán is fordul meg, a' csaláshoz hajlandó úgy nyuzza bőrét annak, ki egyszer kezibe jött, a' mint csak lehet. Ez borkereskedésében úgy áll mint vendégfogadókkal; olly helyen hol több van, 's több vendég fordul meg 's nagy a' nyilvánosság, ott a' kicsapongó számolás ritka; olly helyen pedig, hol kevés vagy csak egy koresma, ritka a' vendég, 's nyilvánosság nincs, ott a' dupla kréta 's huzavona mindennapi.

Ez pedig a' negyedik ok: 'jól készült boraink mennyisége igen csekély, úgy hogy azzal rendes, félbe nem szakadó kereskedést üzni nem vagyunk képesek.' Voltam sokszor asztaloknál, hol így szólítanak fel: "már ez a' bor nem jobb e Madeiránál, Sherynél" 's a' t. A' mire felelek 'ítéletem szerint, nem; de hagyján, tegyük fel hogy jobb, 's valami kül kereskedőnek igen megtetszenék, 's ez így szólna: "egy aranyat adok egy palaczkért, hanem vagy 10 ezer palaczkra van szükségem," 's akkor rendszerint az sült ki: csak néhány akó van a' pinczében 's raritas!! Ez pedig kereskedésre nem való. Találsz itt ott

egy jó hordó Neszmélyit, Somlait 's a' t. nem tagadom, de kereskedésre ezer meg ezer hordó kell, mind jó 's egy forma, 's minden esztendőben rendesen. Már a' részrehajlatlan, magát 's hazáját tul nem becsülő Olvasót kérdem: 'ezt ma ki tudjuk e állítani? Én azt felelem rá 'nem; midőn azt nyilatkoztatom itt: hogy csalfa vagy nagyított datumokkal magát 's honfiait tömjénezni 's elcsábítani nem honszeretet, hanem gyenge főbül eredő 's majom-nőre emlékeztető szívömledés, melly mint mondják, fiát hozzá vonzó nagy szeretetbül sokszor karjai közt agyon nyomja. Én azt tartom józan patriotismusnak 'a' helyett hogy resten 's büszkén azt mondjuk "mindenünk van, inkább ésszel 's ügyel fáradozunk, hogy "mindenünk legyen. A' Francia, Rajnai 's a' t. olly mennyiségben természet jó 's valódi kereskedelemre készült bort, hogy nincs azon kicsapongónak látszó kérdés 's vevőszándék, mellynek megfelelni ne tudnának, 's ennek bebizonyítása végett, ajánlom magam néhány száz ezer palaczknak, legyen Champagnei — Medoc, Madeira, Rajnai 's a' t. — esztendőnként tán legfelebb 5—6 percent kárral — a' mi romlik, a' mi törik — oda állítására, hova Te, kedves Barátom, rendelended.

Im az ötödik 's legfontosb ok: 'a' gazdagabb rész természetes gondatlansága t. i. 's a' hatalmas szokás.' Az emberek 's kivált dúsabbak igen kívánják a' jót, de keresni restek, 's nem mindig akarják, vagy ha akarják is, nem tudják rendszerint hol keressék; 's így nem elég a' jót készíteni, hanem azt ajánlani 's az ahoz férhetést könnyíteni is kell. Már e' részben mit tettünk? Valóban mondhatni 'semmit', mert mint szokásom mondani: 'a' kevés a' semminek tőszomszédja', 's ha nem keres minket a' vevő, bizony so-

ha vele nem találkozunk; 's így sem adás sem vevés, mert mi őtet nem keressük. Mit művel e' tekintetben a' rajnai, francia Termesztő 's a' t. Ő sem keresi a' vevőt, de azokat megbizotti által keresteti, 's illy közép személy, ki a' Termesztő 's Fogyasztó közt áll, az a' minék legnagyobb hiával vagyunk, 's a' millynek a' Termesztő azon nagy hasznót köszöni, hogy az mindig mozogván 's hasonlítván, 's a' vevők izlését nyomonozván, őt a' tett javításokra figyelmeztetheti, 's eszközlésit az uralkodó izléshezi alkalmaztatásra irányozhatja; midőn a' Fogyasztót minden gond 's kereséstül felmenti, 's kívánsága szerint a' világ minden borait pinczéjébe állítja. Illy közép személyeknek, kik szorosán sem termesztő, sem fogyasztó sorban nem állnak, köszönhetik a' francia, angol 's a' t. Termesztők 's Kézművészek kész javaiknak olly nagy mértékben eladhatását. A' gazda szemé szükséges a' mezőn 's ház körül, a' művészé pedig a' fonó-orsóra, takácsszékre 's a' t. midőn a' nagy kereskedő számláló-asztalánál csendesen ül, nagy hajókat mozgat a' világ körül, 's milliókat forgat. Illy közép személyek pedig, kik ezen egymástul, fontos foglalatosságik szerint, különálló felekezeteiket érdekletbe — contactusha — hozzák, mint mondtam, egy helyről másra mozognak, mindent kifürkésznek, hasonlítanak; a' termesztőt és fabricánst aemulatióra gerjesztik; a' kereskedőt arra határozzák, milly javakkal kereskedjék; a' nagy közönséget végre különös vagy életkellem nagyobbító 's lehetőségig olcsó javakkal ismértetik meg, 's azt azokkal csábítgatják. 'S ez, Barátom, az adás-vevés lánczolatja. Már nálunk sem kereskedő, sem olly közép személy, kiről szólék — 's kit addig is, mig jobb szót találunk Agensnek hívni akarok — nem boldogulhat, vagy

ha boldogulhat is, hogy a' szóban meg ne akadjunk, korántsem emelkedhetik olly gazdag 's egyzsersmind bátorságos létre, mint Európának színté minden egyéb nemzetinél, 's így inkább azoknál tartózkodik mint közöttünk; minél fogva más országok nagy mértékben élnek azon haszonnal, melyet kereskedő 's agens okvetetlenül hajt; mi Magyarok pedig azzal csak igen igen csekély mértékben gyönyörködünk. 'S valyon, miért nem boldogulhat tökéletes 's tartós virágzásig köztünk kereskedő 's agens? 'Mert azt a' P. 1^{ae} T. 9^{nus} 's a' természetői hitelnek hiánya apodictice lehetetlenné teszi.' Ez merész állítás úgy e? Azonban tán megmutatandom, 's e' tárgyat később megint felveheted; mert most még egy pár szót akarok említeni a' 'hatalmas szókásról.'

Ki nem érzi ön keblében, milly erősen ragaszkodik ahhoz, mihez már egyszer megszokott? 'S ki tagadhatja, mennyi idő kell, a' legcéliánytalanabb, sőt több kellemetlent, mint kellemest szülő szokások kiirtására is? hát még olly szokásbuli kivetkezésre, melyek ép itéleten, 's józan izlésen alapulnak? Sok idő kellett ennél fogva a' Francziának, Rajnainak 's a' t. míg a' mi meglehetős borainktul elszoktathaták a' Silésiait 's kivált a' Lengyelt, de végre meg nem-szüinő szorgalmok 's borok ügyesb készítmódja által többnyire csak ugyan elszoktaták, 's ők most a' franczia, német 's a' t. borokat viszont úgy megszokták, hogy éjjeli 's nappali gond 's fáradtság nélkül rövid idő alatt azoknál még sokkal jobb borokat sem fogadnának el, hát még azoknál sokkal alábbvalókat 's tüstént? Hazánk valódi javára kérlek, ne mystificáljuk minmagunkat, mert ennél nagyobb esztelenség nincs. Midőn franczia bort iszol, ha több palaczkot is, tágul jó kedved,

és tán egy kissé hóbortos léssz; a' magyar bortul pedig, ha mélyen tekintesz a' pohárba, fejed fáj, vagy megrészegülsz, 's temperamentumod szerint vagy ujat húzni akarsz 's vért szomjuzol, vagy mindent feketénél feketébbnek látsz körülted, 's legsötétebb melancholiába süllyedsz. E' tulajdon pedig a' hibás lefejtés 's fermentationnak hiányos procedurájából következik, a' mi számos chemiai vizsgálat által tökéletes világosságra jött.

Ezen öt főokot összevonván azt következtetem végre: hogy boraink hire 's kelete évről évre azért csökkentebb; mert kereskedni akarunk borkörülتي ismertetink józanítása 's tökéletesb belső elrendelése előtt; a' mi más szóval nem egyéb: "aratni akarunk szántás előtt; vagy — — — —"

Kérlek mind ezek után félre ne érts, mert igen érzem, mennyire zudítandlak sok másokkal együtt ellenem fel. "Mit mond e' Töredékek szerzője — tisztán hallom e' szavakat — kereskedésünk 's kivált borkereskedésünk nem lehet, 's felelji, még szorító vámaink mellett is mennyi megy ki Austriába, Lengyelországba 's a' t." Tudom én mind ezeket igen jól, 's csak arra kívánok figyelmet: a' kereskedés szó alatt ki ki mit ért. Ha kevés becsü boroknak jó és szerencsés szüret után közel szomszédhoz vitelét tartjuk kereskedésnek, akkor igaz, a' vám minden lehető nyereséget, 's így minden kereskedést megsemmisít; mert a' kis becsü bornak árát túlhaladja a' szállítás és vám. 'S Velel tökéletesen kezdet fogok: hogy ugyan azon egy monarchiában a' külön országok közti vám egy természet-elleni 's így káros megkötés, melly úgy szólván az ország egészséges vérfolyását akadályozza. Hanem e' részben a' Hitelre utasítlak vissza, hol világosan mondom: hogy a' monarchia belsejében fenálló vámkörülتي tárgyul szólni bajos, mert minden financiai da-

tumot tudni kellene, t. i. mennyit hez be a' köz-kormánynak a' vám, 's a' kormány azon sommát a' köz bevételekből csorbulás nélkül elengedhetné e; mert azt akarom feltenni, hogy Austriának, Morva 's Csehországnak 's a' t. Termesztőji nyer-nének, ha minden magyar-vám eltörültetnék, mint azt igen sok jeles férfi állítja, a' mi azonban még is igen nagy kérdés, melyet én itt vizsgálat alá venni nem akarok.

Tudom, jobbágyink igen csudálják sokszor, olly csekély kívánatik 's kérésikre miért nem haj-lunk, 's miért nem teljesítjük azokat. Pedig igen természetes, hogy nem mindig teljesíthetjük, 's nem azért, mivel örömet sem tennők, hanem mivel azon minden oldalról jövő, magokban igen csekély kívánatik, egy olly nagy kívánságot tesz-nek, mellynek megfelelni legszívesb akarattal sem tudunk jobban; mint az sem fizethet teszém ezer forintot, kinek vagyonában csak ötszáz van. Ha-nem erre jobbágyink nem figyelmeznak, 's tet-tinkről nem is ítélhetnek, mert datumok kezeik-ben nincsenek, 's bizonyost sem állásunkról sem tehetségünk valódi mibenlétéről nem tudnak. Már ók így okoskodnak: "ezt máskép művelném mint Földesuram, az idén elengedném a' dézmát, mert silány volt a' termés, borvámot pedig éppen nem vennék, mert hitvány volt a' szüret; 's mit ten-ne az egy olly Urnak! minket pedig felsegítne 's a' t." Nem úgy van e Barátom, így beszélnek job-bágyink? Hanem ezt nem szabad minékünk rossz néven venni, mert sokan köztünk minden elme-beli kifejlésök mellett is, szórul szóra illy han-gon okoskodnak, midőn a' kormány eszközlésé-ről 's azon terhekről van kérdés, melyeket a' kor-mányért vinni kell, ámbár ók sem tudnak vala-mi bizonyost sem a' kormány állásáról sem an-nak tehetségei valódi mibenlétéről.

Mind kettőnknek, Neked tudom úgy mint nekem igen jól esnék, ha jobbágyinknak minden adózását elengedhetnők, de hogy vinnők magunk terheit, miből élünk; 's így itt az észnek meg kell győzni a' szívet, 's mindenkinek a' sorsához kötött terhet vinni; mindkettőnkben továbbá bizonyosan ébren van azon érzés 'másokrul éppen annyi jószívűséget feltenni mint magunkrul; 's így bizonyosak lehetünk, atyai Fejdelmünk is édes örömet eltörtené a' vámot, elhagyná az adót, a' sőt ingyen adná, a' katonaságot saját költségein tartaná, 's mindegyik szükölködőnek egy egy aranyat nyomna markába 's a' t. de mi tartaná fel a' kormányzást, az egészszet? Soha nem kell hát felejtőnk: hogy mi Fejdelmünkhöz úgy állunk mint jobbágyink általellenünkben, 's igazságosabban fogunk egyrül másrul ítélhetni. Dolgait a' kormány tán nem viszi olly rendben, mint kellene, meglehet, de ki tudja azt — és szabad e ezt szemére vetnünk, nekünk, kiknek dolgai általánosan véve olly zavartak, hogy szinte félország sequestrum alatt van, vagy ahoz igen közel?

Lehet 's van is köztünk sok, ki a' kormánynak egyben másban igen jó tanácsot adhatna, arrul tökéletesen meg vagyok győződve, ugymint más részrül egy cseppet sem kételkedem 'paraszt gazdáink közt is vannak számosan, kik megint mi dolgainkat vinnék jobban mint minmagunk!

Jobbágnak az urasági terheket vinni kell, úgy mincünk néminemüleg megint a' kormányzás terhét. Már hogy az urasági teher, ha nem kisebb is, de könnyebb legyen, arrul tanácskoznunk kötelesség, 's uj szabad egyezésektől függ; nem különben kötelesség a' kormányi terheket, ha nem kisebbekre is, legalább könnyebbekre változtatni, 's ez is józan tanácskozástul 's egyezéstől függ.

A' kormány tehetségének valódi mibenlété-
rül bizonyos ismeretem nincs, mert a' financiai
datumokat velem nem közölték; azonban gyaní-
tom, azon somma, melly magyar vám alatt a'
kormányi közpénztárba jó, csorba nélkül nem en-
gedtethetik el, 's így józanul csak arrul lehet szó:
nem hogy a' vám törültessék el általánosan, ha-
nem hogy vagy a' kormány költségei; tökéletesb
systemák által kisebbüljenek, 's így a' magyar
vámi jövedelem elmaradhasson, vagy új kútfők
nyitassanak, mellyek a' magyar vámjövedelem
kimaradását helyreütik. Én legalább úgy gondo-
lom, ebben fekszik a' dolog veleje. Következik
ezekből azon kérdés: 'tudsz e Barátom adni mó-
dot, mikép lehet practice, azaz kivihetőleg, a'
kormány kiadásit kisebbíteni, vagy új kútfőket
nyitni? 's ha tudsz inspiratió által valami helyes
módot, add elő, kérlek; inspiratió által mondom,
mert nem hiszem, bár mint botránkozzál is ezen,
hogy az Austriai ház financiai állásáról — mert
bizony Neked sem mutatták meg a' felvilágosító
szükséges datumokat — egy cseppel is jobb ismére-
ted lenne, mint megint jobbagyídnak a' Te állásod-
ról, kik, mint mondják, instantiákkal szinte min-
dig állnak udvarodban, 's olly indiscret praetensió-
kat tesznek, hogy azokon szinte kaczaghatni.

Én azonban, mert inspiratió nem világít, 's
tisztán fekvő datumok nélkül okoskodni nem sze-
reték, a' tárgyakat úgy tekintem, mint előttem
feküsznek, 's ennél fogva borkörültk helyzetünk
mibenlétére így itélek: 'nagy vám nyomja bora-
inkat, melly kivált azért olly terhes, mert bora-
ink csekély becsüek, azok szállítása, mivel uta-
ink rosszak 's marhagyilkolók, igen drága, 's
így szinte a' vám, bár nem olly nagy is ma-
gában, nyeli el azon kis nyereséget, melly, ha
nem volna vám, kezeink közt maradna.'

Hogy a' dolog így áll nem tagadhatni, 's mivel így áll, mit kell tenni? 'Mindenek előtt a' borkörülti ismertetet lehetőségig kifejtteni 's tágitni, a' közösülési módokat pedig könnyíteni kell'; mert ezek által okvetetlen emelkedni fog a' bor becsé 's így ára is, szállítása ellenben olcsódnai, a' mi által a' vám terhe minden esetre, ha megmarad is, könnyebbül, mert az alkusommábul kevésb rovatik le.

Minden félre-facsarás 's balra-magyarázás elkerülése végett szükségesnek tartom itt közbevetőleg egyenesen kimondanom, hogy én a' Fejedelemnek hozzánk, 's minékünk jobbágyinkhoz való állását 's correlatióját nem diplomatice, hanem csak emberileg 's philosophice tekintve tartom egy irányúnak; mert igen is tudom, hogy most fenálló alkotmányunknál fogva a' kormányba némi befolyásunk van, vagy lenni kellene, midőn jobbágyinknak ránk semmi befolyások nincs — — — a' minek következésében a' poena talionis kárában bünhödünk is — — — a' mi egyes embereket valamint egész nemzeteket előbb utóbb bizonyosan utól ér — a' mit e' részben a' vámhoz nem, vagy alig járulásunk bizonyít; — 's azért addig is, míg e' részben nagyobb és sikereseb befolyásunk leszen, a' most említett két tárgy eszközlését t. i. boraink 's utaink jobbakká tételét tanácslom minden természetnek. Mert a' vám vagy megmarad, sőt még tán magasbra emeltetik, vagy leszállítatik, sőt tán egészen eltöröltetik. Ha az első, kirekesztőleg csak borunk nagyobb becsé 's olcsóbb szállítása fogja birhatóvá tenni a' vámsulyt; ha a' másik, úgy hiszem, lesz a' hazában néhány természető, ki e' tanácsomat követvén, nekem egykor még egy kis hálával fog tartozni, mert a' valóban jó 's nagy becsű, még bilincsek közt is megjutalmaztatik; midőn ha a'

bilincsek tágulnak vagy szinte egészen megszűnnek, legnagyobb kamattal fizeti meg a' valahai fejtörést, szorgalmat 's fáradozást. 'S így a' borkörülti nagyobb intelligencia 's jobb ut, vagy kisebb vagy nagyobb, de minden esetre hasznót következtetend.

Hihető a' vám le fog szállíttatni, vagy a' mi még hihetőbb, egészen megszűnend, mert a' közmonarchia tartományival mostani egybekapcsoltatásunk természet-elleni, 's ekép nem is állhat fenn soká már; mivel azonban a' jövőndőt bizonyosan nem tudjuk, ne várjuk resten 's karnyugva azon időt, hanem munkálódjunk 's fáradjunk úgy, mintha a' vámbilincs soha nem tágulna, mert így cselekedvén, egy kicsit minden esetre segítettünk magunkon, habár körülményink kedvetlenek is, állapotunkat pedig nagyon emelendjük, ha a' világ esetei kedveznek, a' mit reméllek 's hinni szeretek!

Ezekhez pedig az járul még, hogy boraink 's közösülésink javítására senkit sem szükséges megkérnünk, mert azoknak lehető legnagyobb tökéletesítése csak magunktul függ, 's tüstént kezdetünk azok javításához, ha balhiedelminket letenni 's fáradozni akarunk; midőn a' vám-körülti kérdés másek hatalmában áll, 's kár volna mind azon időt, melly még előttünk lehet, a' vám megszűnendééig, ismélet-tágítás 's józan munkálódás helyett azon reménynek feláldozni, hogy majd a' Véletlen tesz valamit ládáinkba, holott mint untalan mondom, 'csak tőlünk függ értelmi súlyunk nagyobbítása 's mindnyájunk egy célra törekedése által bizonyosan kettépattanásig megtölteni pénztárinkat.

Egyébiránt azt, a' mi semmi esetre ártalmas, de igen könnyen nagyon hasznos lehet, minden esetre eszközteni tanácsos is, kell is; már a'

borkörülti nagyobb intelligencia semmi esetre káros, hanem minden bizonnyal 's minden körülállások közt nagyon hasznos, 's így még azoknak is, kik régi szokások szerint mindig ollyasok körül fárasztják eszüket, a' mi hatalmokban nincs, azt javaslom: 'panaszkodjanak, remélljenek ezután is, de egyszersmind jobb borokat készítsenek'; 's erre, mint fentebb mondtam a' Casinóruli czikben addig is, míg majd több időm lesz, egy kis utmutatást adandok.

Hanem hogy megint a' kereskedés szóra térjünk vissza, melyet a' 161^{dk} lapon szedhetsz fel — t. i. hogy azt mindenki milly értelemben veszi — 'Én nem tartom azon természetményt valódi kereskedés-tárgynak, mint teszem olly kis becsü 's romlékony magyar boraink legnagyobb részét, 's így e' javakat inkább belső fogyasztási czikkelynek teszem; hanem azt tartom kereskedési tárgynak, a' minek becse olly nagy 's megismért, hogy annak ára minden lerovás után megjutalmazza a' természetőt; 's illy borunk igen kevés van, 's azért mai boraink mibenléténél fogva derék borkereskedésünk nem lehet, ha vám se volna, vagy boraink kivitelére még jutalom tétetnék is, mint azt fentebb említém, 's itt újra ismétlem.

Szinte hallom erre ezen ellenvetést: "Meg is jutalmazná a' magyar természetőt bora, ha a' lerovások olly nagyok nem volnának, de a' vám ragad el minden nyereséget." 's a' t.

Én is azt mondom: jó volna, ha vám nem volna, de még az is jó volna, ha a' szőlőt kapálni szükséges nem volna; jó volna, ha jégeső nem volna; jó volna — — — !!! 's így szám nélkül a' volna. Azonban szerfelett kár a' jobb-lét reményét, mely leginkább jó főből 's két ép tenyér után ered, volnák-ra építeni. —

Van e olly boldog vidék, hol a' természet, vagy körülállások 's igen sokszor magok az emberek valami megszorításokat ne tennének? Francia-Angolországot idézem; mennyi tilalom 's nehézség van ott? 's mennyivel nagyobbak voltak még ez előtt, midőn a' kereskedési viszontorlás — représailles — nagy kárai még annyira sem valának felvilágosítva mint ma — ámbár e' tárgy ma is ködben borong sokak előtt — 's még is minden nehézség 's akadályok közt mennyi hasznos 's óriási módon megjutalmazott munka fejtett ki ottan értelem, egyesség 's állhatatosság által? Az embersors kénytelenít mindenért fáradni. E' végzés, kevés választottan kívül, a' köz emberiséget nyomja. Van sok a' világ hátán, kinek szántófölde 's réte kőszikla vagy jég, de még az sem panaszkodhatik Teremtője ellen, mert habár az elemekkel vérzőleg megvinni kénytelen, még is tehetségében áll legsürgetőbb szükségit kipótolni.

Hunniánál vannak szerencsésb fekvésü 's összeköttetésü hazák; azonban olly igaz, mint a' mai nap, hogy nincs, úgy mint e' most folyó esztendő áll minden szomorubb vagy nevetőbb virányival, az egész honban egyetlenegy lehelő ember is, ki legsürgetőbb szükségét nem szerezhetné meg magának, vagy a' kire, ha nyomorult 's elégtelen, legsürgetőbb szükségei kielégítésére a' többiek egy kis feleslegébül ne folyhatna elegendő; sőt hogy mai álladalmunkban, melly azon magassághoz irányozva, mellyre olly könnyen juthatnánk, igen alacsony, a' legnagyobb résznek nem csak legsürgetőbb szükségü pótlásmódja van önkezeiben, hanem számos életjő 's kellem megszerzése is. 'S ezen nem kételkedhetik senki, a' ki a' hazát ismeri. De még tovább megyek, 's azt állítom: hogy minden idegen segedelem nél-

kül egyedül magunktul függ ránk, mieinkre 's hazánk legtöbb lakosira nem csak életjavakat 's életkellemeket, hanem annyi lelki 's testi táplálékot 's boldogságot is hozni, hogy Hunnia valóban egy kis paradicsom lehetne, mellynek párját ugyancsak keresni kellene!

De nézzük azon állítást is, melly a' 146^{-dik} lapon áll: 'szinte semmink sincs kereskedésre' 's vizsgáljuk ezt is röviden.

Sok balhiedelmink közt az is foglal egy igen nagy helyet, mellyről már a' Hitelben tevék említést, hogy sokan teljes meggyőződéssel azt hiszik: 'gabnáinkkal az egész világot elboríthatnók, a' magyar buzának párja nincs, egyéb termékinkkel pedig t. i. marhával, gyapjuval, ásványinkkal, fánkkal 's a' t. fényes kereskedést üzhetnénk, csak volna derekas tengerpart' —. Ezen okoskodás azonban, mert csak képzeleten 's jó szándéku ohajtásokon alapul, tüstént tönkre dül, ha datumok és számok állíttatnak ellene, mellyek a' józan megfontolót kinszerítik a' dolgokról ekép ítélni: "Ha Magyarországnak legderekabb tengerpartja volna is, azaz olyan révpartja, melly hegyek által nem lenne a' hontul elszakítva, sőt folyókkal volna szorosán a' hazával összecsatolva, még akkor sem lenne Hunniának nevezetes kereskedése; míg szabadsági, birtoki, gazdasági 's pénzbeli rendelkezési azon lépcsőn állnak, a' millyenen állnak ma; ellenben ha szabadsági, birtoki, gazdasági 's pénzbeli rendszerei a' természet törvényi szerint lennének kifejtve, még mai geographiai állásában is, azaz hegyek által megszaggatott, vagy a' Duna-torkolaton más hatalom kezében lévő tengerpartja mellett is, legnevezetesb kereskedése lehetne. Erről most világosabban nem szólhatok, gondoljon felele kiki, a' hogy érti vagy értheti.

Gabnánk — olly termékeny országra nézve mint Hunnia, mellyet hegyes vidékekkel, hol tizszer több szorgalommal még tizszer kevésb terem, nem hasonlíthatni össze — igen igen kevés marad kivitelre. Legjobb 's termékenyebb esztendőben, ha összesen minden gabnafajbul 2, 3 millió posonyi mérőt vihetünk ki, többet nem, 's mi ez olly nagy terjedelmű, 's olly zsiros telkekhez képest, millyenekkel tán egy haza sem kérkedhetik Európában annyira mint a' Magyar? 'S zinte semmi mint mondám. Hanem most azt kérdem: mit visziunk akkor ki, midőn az esztendő rossz 's terméketlen? 'Éppen semmit! vagy ha a' haza egy részéből visziunk is ki valamit, hihetőleg éhségi halál koczogat a' másokban a' szegény szántóvető ajtaján! 'S illyest minek tagadni? hiszen a' dolog úgy-léte nem egyéb mint játékszini titok, melly az egész világ előtt tárva áll. Egy esztendőben van egy kicsi kivinni való, másokban nincs, sőt behozni kellenne; 's így a' gabna nálunk nem rendes kereskedési czikkely: mert a' szükséges kereskedési összeköttetés nem szakadhat félbe, hanem annak lehetőleg mindig szorosán kell fenállni, 's ez hogy lehet, ha egyszer van, másszor nincs.?

A' bánáti buza azt hiszem vagy 20 év előtt nagy mennyiségben legjobb volt a' világon, hanem most az odessai nem csak a' mennyiséget, hanem a' jóságot is tekintvén elibe kapott. Már erről ki tud igazabbat mondani, az e, ki mindig vagy sok esztendő óta odahaza ült; vagy az, kinek Európa nagy részét csak közelebbről bejárni volt alkalma, kérdelek Barátom? 's állításomat pecsétos oklevelekkel bebizonyítani kész vagyok, ha szavamnak nem hiszesz; szavamnak mondom, mellynek illy tárgyak körül bizony nem azért cesztek egy kís féket, 's valóban nem azon ok-

bul hangoztatom azt egy kissé erősebben, hogy gazdáink borát, gabnáját 's a' t. ócsároljam, hanem hogy őket nagyobb szorgalomra 's kettőztetett munkálódásra gerjesszem 's ösztönözzem.

A' kereskedési concurrentia úgy szólván háboru. Már ha kém gyanánt küldetném az ellenhad mibenlétét megvizsgálni; 's készakarva huny-nám bé szemeimet, 's az ellenség egy 's más elsősegít, p. o. több ágyúit, jobb fegyverit, erős lovait, nagyobb számát látni sem akarnám, 's az ellenhad állapotját megvetőleg jelentném; valyon használnék e? 'S ha éltemnek nagy részét külső országokban töltöttem, 's a' mennyire lelki 's testi tehetségim engedék, mindent kikémlék, a' mi előmbe nevetett, 's szemeim előtt szerencsetelin felvirult 's a' mit valaha honunk javára fordítani reméllék, 's ha most azon magvakat, mellyek más hazák valahai kopár 's rideg voltát tündérkertté varázslák, anyaföldünkön is törekedem elvetni, teszek e, midőn a' kül dolgok valódi mibenlétét igazi fényökben rajzolom, egyebet kötelességemnél? Ki illyesekben önmagát csalja, valóban a' hazát csalja, hazámat, földieimet pedig, Isten látja lelkemet, csalni nem akarom! Kédvess vendég az, ki jó híreket hoz, tudom; azonban használ e annyit mint az, ki a' balhiedelmekről 's vakító képzelgésekről erős lélekkel rántja le a' lepleget? kérdem!

Gabna-körülti isméletinkkel éppen úgy állunk, mint bortermesztésinkkel; 's mivel ez utolsót hosszasabban fejtegetém, habár nem kienerítőleg is, Téged Barátom gabna dolgában arra utasítalak vissza, mivel szinte minden szó egy kis módosítással — a' mit Tenmagad eszközlendesz — úgy illik gabnánk termesztésére mint borunk készítésére.

Jön a' 'm a r h a - kereskedés.' A' mi Gr. St.

ebéli sikeretlen fáradozásit illeti, melyről munkád 102^{-dik} lapján tészesz említést, arról semmi egyéb mondandóm nincs, mert legkisebb datummal nem bírok, mint a' Hítel 144^{-dik} lapját itt újra idéznem: 'közönségesen nem boldogul a' kereskedő-gazda, mint csaknem mindég tenkre jut a' gazda-kereskedő.' Ezt pedig ugyan igaznak találандjuk, ha csak magunk körül tekintni kívánunk. Mindenkinék maga mesterségében kell maradni, mert általányosan kiki csak úgy boldogulhat. Hanem vizsgáljuk egy pillanatig a' marha-kereskedést.

Ezen tárgy hazánkra nézve, ítéletem szerint, legnevezeteseb, mert legközelebbeső bor- 's gabna-kereskedésre sok évi 's több rendű elő-munkálódás szükséges: nemesb szőlőtők ültetése, jobb közösülési módok 's a' t.; marha-kereskedésre ellenben hathatós kezdetnek, — mert ökörfajtánk meglehetősen, 's élő jószágoknak jó ut nem mulhatlan szükség — nem kell egyéb mint földjeink természeteseb elosztása; 's hogy azok a' természet változhatlan törvényi szerint elosztva nincsenek, az abból látszik tagadhatlanul; mert, mint tudva van, száraz esztendőben sok helyen szinte egy négyszeg magyar mérföld sem tarthat ki legegővel egy hitvány gulyát, midőn igen jól tudjuk, hogy más velünk egy éghajlatú országokban, hol a' föld még székesb vagy rosszabb mint honunk némelly helyein, a' földeknek a' természet törvényihez közelítőbb elosztásánál fogva, egy négyszeg mérföldön számos ember és számtalan marha legszárazb esztendőben is kertben 's virágok közt lakik.

'S hogy csak tőlünk függ — mert kizárólag hatalmunkban van földjeink természeteseb elosztása — két de három annyi marhát előállítani, mint ma állíthatunk ki, azt úgy hiszem, apodic-

tice meg tudom mutatni, 's így ahoz képest legalább — hogy szókon ne akadjunk meg — olly marha-kereskedésünk ma nincs, a' millyen könnyen lehetne.

Ennek megmutatása azonban, 's valyon, mit értek 'a' földek természetes b elosztása 's elrendelése által, most igen igen félrevezetne; 's így még egy két szót a' fentebb megpendített gyapjunk, ásványink 's fánkbeli kereskedésről.

G y a p j u n k: 's tudom sokan, kik gáncsot keresnek e' darabos töredékekben — a' mint hogy abban bizonyosan sokat találándnak is — így ítéltek már: "Elfelejté a' gyapjut!" 'de nem felejtettem' — gyapjunk mondom, melyet kivisznek azon számosh symptomákhoz tartozik, mellyeknél fogva legbiztosabban kitanulhatni honunk valódi szegény 's tehetetlen létét; mert ha a' gyapju-jövedelemből leróvatik azon pénz, melly posztóra kimegy — a' mit elegendő mennyiségben magunknak is kellene már készíteni — a' fenmaradt somma valóban nagy tekintet nem érdemel; de bezzeg annál nagyobbat belső fogyasztásunk kis léte, melly ha volna — a' mint hogy e mostani századhoz illenék is, hogy legyen, 's Hunnia számos lakosi ne rongy 's vászonban, hanem posztó köntösben járjanak — minden olly nagynak látszó gyapjunk mennyisége sem volna elég csak minmagunk szükségére is. 'S im ez azon kutfő, melyet meg kellene nyitnunk minél hamarébb, 's melly a' bor, gabna, gyapju-termesztőre több hasznot hozna mint minden képzeletbeli, sőt valódi kereskedés is; mert sem vám, sem ut, sem külföldi tilalmak, sem kármentés 's a' t. terhei nem nyomnák a' terméket, melly úgy szólván mindenkinek mezején vagy udvarán kelne el.

A' belső fogyasztás azon tárgy, melly-

nek hasznáruul könyveket írhatni, és számtalan beszédeket tarthatni a' nélkül, hogy kimerítve volna; 's ennek köszönik gazdagabb országok valódi virágzásokat 's erejüket. A' belső fogyasztás pedig azon köz kívánaton 's akaraton alapul, mellyre nézve a' lehető legnagyobb rész nem csak sürgető szükségít kielégítui, hanem számos életjával 's kellemmel gyönyörködni is ohajtozik; számos életjét 's kellemet továbbá a' közönség csak kétszerezett munka 's fáradozás által szerezheth. 'S így a' belső fogyasztásnak legmélyebb talpköve a' tulajdon birtok, 's a' törvények nem csak papirosan lévő, de valódi oltalma, mert ezek alkotják azon mágusi ingert, melly által, mint a' tapasztalás olly nyilván mutatja, a' legrestebb is munkássá, 's a' legbaromiabb is végre csinosodott polgárrá lesz.

Vannak még ásványink, 's van fánk is. Hanem az elsőinkább a' föld gyomrában, mert az, a' mi napra jön, szinte belső fogyasztásunkra, melly olly kicsi, sem elég; fánk pedig építésre kevés, mert szinte minden deszkát a' szomszédtul veszünk, 's erdőink mind inkább pusztulnak 's bitoltatnak 's a' t.

Sok kivinnivalónk tehát minden esetre nincs, 's hiedelnemben nem igen hibázok, ha azt mondom: 'kereskedésre szinte semmink sincs'; midőn teljességgel meg vagyok győződve arról, hogy mindenünk lehet. 'S mikép lehessen mindenünk? — többek közt pénzre van legsürgetőbb szükségünk, mert mikép javíthatjuk jószáginkat, mikép várhatjuk be fáradozásink csak később származó jutalmát — mivel, mint tudjuk, azon jószág, melly legrosszabb lábrul legjobbra tétetik át, egy darabig szinte semmit sem jövedelmez — ha pénzünk nincs? De ki ad megint pénzt, ha biztos 'hitelt viszont adni nem tudunk?

'S mind ezen okoskodásokat összevonván, azt következtetem belőlök: hogy a' jobb 's nagyobb belső szorgalomnak 's több 's jobb termények előállításának meg kell előzni a' kereskedést, 's így nálunk ma a' hitel nem annyira szükséges a' kereskedőnek, mint inkább a' természetűnek.

Már a' természetű mikép adjon hitelt? ingó vagy ingatlan vagyona szolgáljon e hýpothekául? arrul a' Hitelben egy szót sem mondtam, mert munkámnak nem az volt czélja, valami hitelmódot javasolni, mivel azt apaelőtti fiúnak ítéltém, hanem legelőbb megmutatni, hogy hitelre szükségünk van; most pedig e' hitelrűli czikben sem adandhatom elő, mikép kellene ítéletem szerint a' természetű hitelét practice lábra állítani — mellyrűl theoretice okoskodni nem nehéz — 's azért nem adhatom elő most, mert azon időt, mellyet e' tárgy felvilágosítására jegyzettem ki, Taglalatod által Te foglalád el, 's így ezt más időre halasztani vagyok kénytelen, mivel két dolgot egyszerre t. i. Taglalatodat felvilágosítani 's Hitel című munkámat folytatni — sok egyéb foglalatosságim mellett nem vagyok képes.

Mig azonban e' részben tökéletesen lerajzolhatom gondolatimat, előrebocsátni nem tartom hasztalannak, hogy a' természetű hitelét ingatlan jószágára állítandom; mert ingó vagyona hypothekául nem szolgálhat, a' mibűl minden oldalu vizsgálatok után minden esetre ki fog tűnni, hogy nemesi privilegiumink 's törvényinkkel vagy nem ütközik össze a' hitelnek ingatlan vagyonyunkra állítása, 's így azt bátran alapíthatjuk arra; vagy összeütközik, 's így kis privilegiuminkat sokkal nagyobb privilegiummal, 's hibás törvényinket józan törvényekkel felcserélnünk kell, ha nem akarunk lenni minmagunk 's hazánknek legnagyobb ellenségi.

Tegyük fel egyébiránt a' dolog jobb kifejlődhetése végett, hogy mind az, a' mit kereskedésünk nem léterül mondottam, alaptalan, és sok kivinnivalónk van, mit fog az gyengíteni okoskodásimban: hogy t. i. bor- 's gabona-körükti ismértinket tágítsuk, földeinket természetesebben osszuk fel, gyapjunkat magunk fogyasszuk el, ásványinkkal ügyesebben bánjunk, erdeinket rendeljük el, dohányunkkal, kenderünkkel ezélírányosbakat tegyünk 's a' t. Én azt hiszem, legkisebbet sem gyengít, mert ha hazánk minden részét tekintjük, nem fogunk kételkedhetni, hogy jobb systemák után józan szorgalommal 's hathatós szorgalmi tőkéekkel két, három, sőt tizszer annyi jót tudnánk lassanként előteremteni, mint ma állítunk ki; ollyas haza pedig, melly irány nélkül többet tudna termesztetni, mint a' mennyit kiállít, nincs jobb rendben 's a' műveltség magasb lépcsőjén, mint azon jószág, melly teszem minden egyéb gazdaságbeli ágai mellett 10 ezer birka helyett csak 1 ezer darabot tart, jóllehet 10 ezret is eltarthatna.

Jobb rendszerekre állított józan szorgalmunk pedig közvetlenül csak tőlünk függ, mert ki gátolhatja előítéletinket letenni, ismértinket igazítani, tapasztalásinkat tágítani 's a' t.? Senki! 'S ekép pusztáink valahai bizonyos virágoztatása minkezeinkben van, mert a' mostani gazdasági eszközésinkben annyira fecsérlett, sőt ki sem fejlett erő józan rendelések által okvetetlenül kifejlendend, 's valódi haszonra fordíttatik, az elégséges szorgalmi tőkepenzek ellenben, mellyek jobb hitel után minden kétségen kívül mindünnen honunkba tolongnak, a' nagy és kis földesurat azon helyzetbe teendik; hogy elegendő pénzhez olcsó kamatért juthatván, 's azt oknélküli felmondástul menten, 's ekép legnagyobb bátorságban bir-

hatván, vagyonikat a' lehető legnagyobb jövedelmeztetésre hozzák; jó hitelt adni végre, bizonyosan égetőleg fogunk ohajtani, ha ebéli előítéletünket letesszük, ismérünket józanitjuk, tapasztalásinkat öregbítjük, mert dönthetlen igazságként tűnend előttünk fel, hogy előbb sok, jó 's rendesen kiállított termény kell, 's csak aztán lehet kereskedés; 's így ha arrul lehetne szó, kinek van e' pillanatban több szüksége hitelre a' kereskedőnek e vagy termesztnőnek, 's hiteli állapotja kinek rendeltessék előbb el? a' termesztnőnek e' részben meg kellene előzni a' kereskedőt. Minthogy azonban természettel ellenkeznék egy státust a' hitel-adhatásban részesíteni, a' másikat pedig abbul kirekeszteni, minden józan fontolgatás után úgy látszik az foly: hogy mind a' kereskedő mind a' termesztnő hitel-adhatása javíttassék, 's ugyan az elsőnek hiteli állapotja a' leggyorsabb 's bátorságosb lábra tétessék, a' másiké pedig egy koránt sem olly gyors, hanem hasonlóan bátorságos alapra rakassék.

Hanem ennek eszközlése, félek, még tovább időkre van halasztva, mert olly sokak a' — — —

SZERENCSÉTTLEN IDEÁK.

Munkád 134^{dik} lapján azt állítod: *Egy szerencsétlen idea uralkodik még, melly abban áll, hogy a' köz-keletű dolgokra fogyasztó adót (Consumptions Steuer) kell vetni*; Már ez szerencsés, szerencsétlen gondolat e, azt vitatni nem akarom itt: hanem hogy nem egy, de ezer igen szerencsétlen idea uralkodik köztiünk, mellyek, mig rendre 's józanra nem igazíttatnak, minden nevezeteseb előmeneteliünket győzhetetlenül gátolandják, abban tökéletesen kezet fogok Veled.

Igy p. o. a' hitellel természetesen járó megkötést a' legnagyobb rész szabadság-szorongatásnak 's ennél fogva büntetésnek tartja, 's ez okbul retteg tőle, 's azt vagy másra tolni, vagy halasztatni kívánja; holott a' hiteli bilincs — bár ez milly paradoxnak látszassék is — nem kevesebbé neveli a' szabadságot, 's így nem büntetés, hanem eléggé meg nem becsülhető áldás, mint az országlás egyéb szoros 's józan törvényei 's azok pontos végrehajtása.

A' lehető legnagyobb résznek jóléte, az országlás tökéletessége; a' törvények tökéletessége pedig: jónak kedvezni 's rosszat sujtani. Már felvilágosodott keresztény népek közt a' legnagyobb rész ha nem hajlik is természetileg jóra — a' mit én vizsgálat alá venni nem akarok itt — legalább elég eszes átlátni, hogy a' fenálló törvényeket kijátszani előbb utóbb káros, 's így legjózanabb minden tetteit azok szerint határozni el; a' szoros hitel a' legnagyobb résznek hasznos, mert mindennek, ki azzal bir, tehetségit szerfelett gyarapítja; tovább csak a' csalárdot, törvény-kijátszót, gondatlant, 's ekép a' kisebb részt sujtja; midőn az emberséges, szorgalmas 's törvény szerint élőnek, 's így a' nagyobb résznek kedvez; mire nézve a' szoros hitel, mint valódi áldás, a' legtökéletesb országlással egybehangzó.

'S ezen igazságot az emberek általányosan miért nem látják legfényesb világban? azért, mivel a' szerencsétlen ideák vastag köde nem engedi!

Valóban szomor-vig—tragico-comicum—eset, egy főtül talpig becsületes embert, ki senkit a' világon nem csálhatna meg, szoros hitel előtt úgy rettegni tapasztalni; mintha éjjel nappal azon törné fejét: 'mikép játszhatja ki a' törvényt, 's mi módon csálhatja meg felebarátját. Hány illy becsületes embert ismerek pedig honunkban, kikről

ámbár — — — — — azt lehetne mondani Pope-val: "An honest man is the noblest work of God" még is pénzkörülti csekély vagy zavart isméretik miatt, ha másokat nem is, legalább önmagokat, 's így indirecte a' hazát csalják meg legérzékenyebbül; mert a' helyett, hogy jó pénzbeli rendelkezés által birtokikat jó karba tennék, gyarapodnának, 's a' hon-elősegélléshez hathatósan járulnának, a' közjóért alig tehetnek többet égbe-fohászkodásnál, ohajtásnál 's imádkozásnál, melly hazafiui 's keresztény eszközzéseket a nemzetek legfőbb Ura, az Isten, általányosan csak úgy 's akkor szokta megjutalmazni sikerrel, ha nem csak jámborul végeztetnek el, hanem egyszersmind munkálódásra gerjesztnek 's férfiui nemes tetteket szülnek is.

Igen természetesnek tartom, ha a' csalárd, törvény-kijátszó 's gondatlan retteg szorosb hiteltől, 's mindent elkövet hátráltatása végett: ellenben méltán nevetséges 'szorgalmas 's törvénytartó embert olyantul félni látni, a' mi rá nézve soha káros, de csak hasznos lehet, 's heves állhatatossággal kelni ki azok ellen, kik jobb hitelbeli rendszert javaslanak, — 's végre a' legrozsdásb törvényeket 's leg és leghibásb szokásokat segédül híni, hogy a' régi rendetlenség, melly által senki nem károsodik annyira mint őmaga, továbbá is álljon fen. Szomorú azonban az illy nevetséges látványnak bizonyos következése: t. i. a' népetlen, műveletlen, virágzatlan haza!

Tegyünk fel példát; hanem Gyors Pál helyett hozzuk Lassu Pétert színpadra — scenára — ő talán több proselytát szerzend, mert úgy látszik: a' Lassuak nemzetsége nagyobb mint a' Gyorsaké, habár mindenütt is, de legfőképp nálunk. Lassu Péter főtül talpig becsületes ember. Birtoka 100 ezer hold, 's Magyarország közepe táján. Nagy

része pusztá, 's nép szüke miatt az erő a' vagyonhoz csekély. Általányos jövedelme 60 ezer pengő forint; i terhek 's el nem kerülhető vagy elkerülni nem akarja kiadási 50 ezer. Fenmarad 10 ezer, 's ezeket Lassu nem fogja adósság-fizetésre fordítani, hanem jószág-javításra, mert hitelezőji pénzét 6^{tal} tartja 100^{tal}, józan gazdasági fáradozási után pedig 100^{tal} 10^{et} vár. Folyjon ez így néhány esztendőig rendesen, kérdem, haladand e nevezetesen a' birtok? Igen nevezetesen valóban, sokaknak felette szük keblü mértéke szerint! mert annak vagy ezer év leforgása előtt nem igen lesz lát-szatja; 's Lassu Péter e' csiga előmenetelt, mert tapasztalá más hazákban az investiált pénzek varázs következését, nem türheti. Jószáginak nagy része mocsár, nagy része sovány legelő, és szinte az egész jövedelem gabna 's korcsma után. Tetemes, hathatós javításokra tetemes 's hathatós tőkepénz kell, 's minekutána Péter urnak becsület 's pénzbeli hire pontiglan megegyéz valódi tulajdon 's jószági mibenlétével, mindünnen ajánltatnak tőkepénzek; 's így Lassu, kinek feje nem kisdéd, hanem férfiui vonásokkal teljes, vagy 400 ezer forintot vesz fel 's legezéírányosblag ver jószágába, melly lassanként zöldülni kezd, mocsári száradnak, repke folyó homoki fák, szőlők által állapotást nyernek, eleven sövények a' szelek düheít szelíditni, a' nap sugárit enyhítüi kezdik, birkaaklok nevető lóheresek közt, pálinkaházak alig mozogható göbolyóktól körülvéve, selymész-házak viruló szedresék felett 's több eféle a' halálbul feltámadó ridegséget fiatalság bájkorába állítják. 'S midőn a' vándor dicséri Istent, ki a' becsületes ember jó szándéku állhatatos fáradozást előbb utóbb minden bizonnal megjutalmazza, felkiált örömben a' nagy lelkü hazafi, 's egész Hunnia egykori hasonló virágzását hordja ohajtó szí-

vében. Hanem annál fájdalmasabban vonul össze annak keble, ki a' dolgok okai 's eseteibe mélyebbre tekintvén előrelátni kénytelen, hogy az emberi szorgalomtul nevető környék egész léte csak Véletlenül alapul, 's hogy az is — mint sok fiatal, ki legszebb reménye a' hazának, igazi férfiúságra soha sem jut, idő előtt hervad 's férgek étke — csak szép reményt nyújt, de még jövedelmet nem, 's így soha tökéletesen nem fejlődhetik ki; ha sokáig fáradozó, characterében nem változott becsületes Lassu barátunkat, kinek valódi tehetsége még nagyobbodott is, sovány esztendő vagy egyéb veszély éri, pillanatszerű szűkebb állapotba jó, tüstént fizetni nem tud, 's ez által jó híre hanyatlik 's a' t. mert a' felriasztott hitelezők serege részint banditai előre kiszámlált kegyetlenséggel, részint lágyvelejű 's előre semmit nem látó otrombasággal, lassanként mindeniből kivetkeztetik, 's őtet minden bizonnyal tönkre teszik, a' 100 ezer holdnyi birtok régi halálos álmába visszadül, a' becsületes Lassu Péter pediglen, ki megérdemlené, hogy hazája emléket emeljen neki, ha elkerülheti a' csalárd hírét, legalább is eszelősnek tartatik 's nevetség vagy szánakozás tárgya leend.

Én Lassuban egy ritka példát hoztam elő, mert ugyancsak kevés van köztünk, ki 60 ezer forint jövedelemmel, terh 's életköltség után minden esztendőben rendesen 10 ezer forintot fordíthatna jószág-javításra, felette kevés, ki több esztendőig ment lenne a' jövedelem néhai csorbáitúl, 's a' kiadások előre nem látható szaporításátúl, 's végre igen kevés, ki 400 ezer pengő forint tőkét kaphatna törvényes kamatra, 's azt több esztendőig bátran birhatná is. De éppen illy rendes helyezettü ember kell mint Lassu Péter annak megmutatására, hogy pénzállapotunk ellenünkisége ránk

nézve milly nagy kár; 's valyon mi tette semmi-vé Lassu fáradozásit? Semmi más mint jó hitel nem léte; mert először is ingatlan hypothekára szoros hitelrend mellett 3, de legfeljebb 4^{el} 100^{tal} megkapta volna Lassu a' 400 ezer forintot, 's így csak e' somma kamatját vevén fel — mert régi adósságít nem is számítom ide — 8 ezer kevésb teher lett volna rajta esztendőnként, a' mi ugyancsak figyelmet érdemel; néhány sovány esztendő pedig vagy egyéb veszély, feltéve, hogy a' jószág igazi becse valóban nőtt, nem lázította volna hitelezőit úgy annyira fel, hogy tönkre tegyék őtet; mert a' hol szoros hitel van, ott a' hypothekákruli nyilvánosság olly nagy, hogy minden még a' leglágyabb velejű is tudja, pénze veszélyben van e vagy nincs; 's így pénzeiket minden ok nélkül a' hitelezők nem is mondják fel.

Hibája pedig Péter Urnak mi volt? Semmi egyéb, mint hogy hazája abderitai pénzbeli összeköttetésit nem ismervén 100 ezer holdját nem hagyá szinte porban 's mocsárban, mint volt; mert így talán a' helyett, hogy most nevetik, szánják vagy éppen gyűlölik, jó 's okos gazda névvel büszkélkedhetnék, ki nem hagyja magát olly theoreticus bolondok által, mint Young, Thayer 's t. i. elcsábíttatni, hanem a' régi jó rendnél marad meg! Oh tudatlanság, mikor virad felvilágosodásod!

Volna bár időm azon gondolkozó 's próbáló gazdáink biographiáit, kiket hitel hja rontott meg, mint számos sequestrum-alatti birtokosink napról napra mélyebbre süllyedésit, 's azoknak végre a' tehetetlenség fenekén csendes nyugvását itt rendre körülállásosan leírnom! akkor világosan tünnék szembe: hogy, midőn a' szoros hitel ellen kelünk ki, nem cselekszünk másképp, mint

ha egy ellenünk fordított kard markolatjával csapdoznók ellenséginket, míg annak hegyével minbeleinket hasogatjuk. Azonban szükség e mind ezen honunkban olly igen isméretes eseteket itt vizsgálat alá bocsátni? Nem gondolom; mert számos Olvasóm — minden sértés nélkül legyen mondva — tudom vagy sequestrum alatt van már, vagy ahoz közelít: 's így nem tagadhatja, ha hideg vérrel át akarja gondolni, minő lépcsőken szállott mindig alábbra, 's hogy semmi egyéb mint szoros hitel hija juttatá őt szomorú állapotjába, mert — 's fel mernék fogadni — minden sequestrumink közt tán kevés van, hol az elbukott azon sommának, mellyel adós, csak feléhez nyult volna is, 's így akár mint fordítsuk is a' dolgot, valóságosan 100^{-tal} 100^{-at} adott, a' mi végre egy Croesust is megrontana. 'S e' systemához — irgalmazz kegyes Isten! — makacsan ragaszkodik a' Magyar, 's azt nemesi privilegiumnak tartja! Számos józan Olvasóm pedig, ki rendetlenség 's zavarban nincs, igen jól tudja, milly igazam van azt állítani, hogy pénzrendszerünk mellett jószáginkat hathatósan javítani, 's nevezetesen szebbíteni 's kellemesíteni legnagyobb megbukási veszély nélkül általányosan véve szinte lehetetlen; minek következésében — 's erre, kérlek Barátom, vigyázz — számos nagyobb földesuraink jószágikat kerülik 's külföldön laknak, mert egészségtelen posvány, disztelen bozót, árnyéktalan homok-lapályok közt, mellyek úgy szólván a' civilisált világtul elszigetültek, élteket feláldozni nem akarják, 's kivált olly országban, hol a' legnagyobb elszánás, legtisztább szándéku tett sokszor annyira félreértetik, hogy hasznoknak végre alig marad legkisebb nyoma is!

Az emberekrül úgy kell itélni, mint vannak, 's nem úgy mint lenniük kellene; mert máskép

mindig theoriai régiókba ragad fel képzeletünk, 's valódi emberisméretünk soha sem lesz. Nem kell azért az emberektől ollyast kívánni, a' mi szerfelett nagy áldozatba kerülne, vagy éppen homlokkal állna gyengeségik, izlésik, szenvedelmik ellen. Nem fogja e' szerint a' józan gondolkozó praetendálni — én legalább úgy hiszem — hogy egy fiatal, öröm-elfogadásra tárt keblű, 's az élet bájjforrási után szomjadozó földesur, kinek tehetősége nagy, olly rövid életet mint az emberi, kevés o k miatt áldozza fel, — 's ezt feleségestül, gyermekestül, ki megint tanítók, orvosok 's több illyesek által olly nagy függésben van, még kevesebbé kívánandja, — az elvénülttül pedig, ki lefutotta már életpályáját, éppen nem; de talán azon fog törekedni, hogy mind a' fiatal, mind a' feleséges, mind a' vén izlése, szenvedelme, szükségse 's a' t. szerint ne kívánkozzék a' honbul ki, hanem szívesen maradjon ben.

Az okos ember semmiért vagy olcsón sem pénzét, sem idejét, sem életét nem áldozza fel, hogy pedig általányosan, semmiért nem mondom, hanem igen olcsón áldozza fel az pénzét, idejét 's életét, ki a' Magyarhon nagy részint sivatag, egészségtelen és szomorú tájékin lakik élte fogytáig, azt bizony nem tagadhatni. Mi következik ebből? Hogy le kell tenni azon szerencsétlen ideát, mellynél fogva a' hon-szeretettül mámoros honfi Hunniát föld édenének hirdeti, 's nagy bölcseségében azt állítja: "laknának csak nagy birtokosink jószágikon, minden jó lenne akkor"! azon józanító ideával pedig lassanként meg kell barátkoznunk, hogy sokkal férfiasb 's nemesb, józan rendszerek és számos összevetett vállak állhatatos ereje által, a' hont inkább disztelenségiből vetkeztetni ki, azt szebbíteni 's virágokkal ruházni fel; mintsem

mindig csak dicsérni, 's örökön örökké mocsárok, népetlen puszták 's a' t. közt maradni meg.

Földesuraink pedig nem fognak azért itthon lakni — a' mit én úgy kívánok, 's az egészre olly hasznosnak tartok mint, akárki a' világon — mert Te kedves Barátom sok mással azt predikálad: "milly nemes, dicső, halhatatlan lenne az"; hanem talán úgy lehetne lassanként a' hazába csábítani őket, ha az élet legtöbb kellemit köztünk fel is találnák; 's így azok kifejtésin kellené iparkodnunk; hanem azt pénz nélkül hogy tethetjük? elegendő szorgalmi tőkepenzeket pedig mikép szerezhethetünk, ha hitelünk nincs? hitelünk végre miért nem lehet? mert azon szerencsétlen idea uralkodik, vagy is inkább tyrannizál a' nagyobb részen: hogy a' szoros hitel csorbát üt a' magyar nemesi szabadságon! Midőn olly igaz, mint a' fényes nap, hogy csak az szabad, kinek hitele van; az ellenben, kinek nincs, rab.

Ha bizonyos volna, hogy valaki köztünk egész vagyonát feláldozván, hazájának 's az emberiségnek legnagyobb hasznót hajthat, tökéletesen meg vagyok győződve 's szeretem hinni: Lenne sok, ki nemes elszánással ma lépne a' koldulók sorába; ellenben azt is hiszem, hogy józan eszü egy garast sem hajít el haszon nélkül. Nem kételkedem továbbá: van számos hazánkfia, ki a' külföld minden kellemeit ismervén, azokat szeretvén, azokhoz szokván, kész lenne ez órában is Nádudvarban telepedni le, 's onnan nem mozdulni, míg élte órája leperreg, ha t. i. bizonyos lenne ott létével igen nagy jót tenni hazájának; mint viszont, tudom, sok azért kerüli honunkat 's vigad kün, mert itt léte nevezetese hasznót nem hajt. Akarom hinni végre: vannak köztünk olly nagy lelkiék is, kik a' közjó-

ért éltöket lennének feláldozni készek; mint azt valóban eszelősnek tartom, ki minden ok nélkül, legcsekélyebb sebet, legkisebb fájdalmat okoz is magának.

Mindent a' világon józan áron 's becsben kell venni; már ki egész vagyonát sárba és sánczba veré, 's legkisebb haszoni nyomot sem hagy maga után: az pénzfecsérlés mestere; — ki éltenek egész idejét hiába tölté, 's létének semmi jele nem mutatkozik: az időfecsérlés mestere; ki végre minden ok nélkül nyakát töri: az bolondok mestere. Ezek a' véghatárok, 's köztök tűnik elő, mindegyik mikép gazdálkodik pénzével, idejével, éltevel. 'S valóban szomorú — de nekem igaznak látszó — hogy az, ki Magyarország sok helyein sivatag, néptelen, műveletlen 's egészségtelen vidéket lakja, ha tehetsége lenne Olasz-, Német-, Francia-, Angolországban is lakni, valóban sem pénzével, sem idejével, sem éltevel józanon nem gazdálkodnék. 'S így — mondjuk ki egyenesen, mert mit ér honfiak közt a' mindiglen himezés — ki marad a' honban, ha tehetsége van másutt is tartózkodni? szinte senki más, mint a' kinek ben dolga van, jobbat nem ismér, 's körülállási a' hazához kötik. Ezt pedig nem tagadhatni, mert világsszerte ismért factum.

Szinte hallok néhánynak kiáltozását, kik közé Téged is számlállak: "S hát a' nemesb érzések, honszeretet, anyaföldhöz vonzó aggodalom 's a' t. hol maradnak." A' mire minden szerénységet félretévén így felelek: 'én is ismérem azon érzéseket egy kissé, 's midőn ezeket írom, nem vigadok oda kün, hanem ideben fáradok; egy-szersmind igen jól tudom különböztetni a' költői patriotismusnak régi mesékbe illő ideálját a' józan honszeretettől, melly bármilly tiszta anygali vágy is, halandó kebelnek érzése, 's így bizonyos ha-

tári vannak, quos ultra citraque nequit consistere rectum.'

Egy hazafitul sem várok azért felette nagy áldozatot, hanem mindegyiktől csak egy kicsinyt, 's tovább fogok haladni reméllem, mert magam gyarló ember lévén, mások gyengeségi, izlési és szenvedelmi iránt is kimélettel viseltetem. Soha sem fogom ezek következésében, mint számos hazánkfia, — ki azt gondolja, milly nagy jót eszközöl! — földőcimet felszólítani: lakjanak, 's költsék pénzüket köztünk, nyáron a' jószágokon, telen Buda 's Pesten 's a' t. Soha nem fogok annak megmutatásával bajlódni: mennyivel kellemesb, jobb 's a' t. az itthoni lakás, mint az odaküinti, mert azt megmutatni apodictice lehetetlen. Szóval: soha nem fogom sem időm sem erőmet az által fecsérteni, hogy az embert agyagléthez kötött természetéből kivetkeztetni törekedjem; hanem inkább azon fogok munkálkodni — ha egészen magam maradok is — hogy földesuraink szeressenek lakni jószágikon 's Buda-Pesten.

"Ez lehetetlen, mert igen is elszoktak 's elkülföldiesültek már, 's hazájokat semmi annyira nem emelheti, hogy a' külföldről lemondjanak" — illy hangu lehetne tán néhány ellenvetése, kikhez Téged is csatollak Barátom. 'S ha ez igaz, t. i. hogy ellenvetéstök helyes, hidd el Barátom, akkor e' részben rajtunk nem segít többé semmi; mert nem csak azok kerülendik tovább is a' hazát, kik most odaküin laknak, hanem még azok is azon idomzatban, mellyben a' külföld kellemei 's elsőségivel jobban megismérkednek, fognak szegény honunkbul takarodni, kik most tán csak azért olly állhatatos magyarországban-ülők, mert a' határszéleken túl nem voltak, 's azokon kis tapasztalás végett túltörni nem határozhaták még

el magokat. 'S így, hidd el, e' részben minden fáradozásunk hasztalan.

Naturam furca etc.

Hanem én a' dolgot másképp látom — 's majd kisül, kinek van igaza, — 's azt hiszem, hogy korántsem olly nehéz nagy birtokosink számos részét a' hazába édesgetni, mint sokan gondolják; 's hogy legnagyobb kárára lenne a' homnak, ha tehetősünk lemondanának a' külföldről; sőt inkább azt kell ohajtanunk, bár mindenki ismerne azt, 's nem csak könyvek, hanem ottlélet által is. Vizsgáljuk ezt egy kissé.

E' töredékek 75^{-dik} lapján azt állítám: 'hogy végre ha az örömek minden iskolái tárva állnak előttünk már, férfi korunkban szívösztoninket semmi egyéb nem töltheti be, mint hazánk — vagy ha ez nincs — az emberiség hasznára 's boldogságára czélzó munkálkodásink!' A' Hitel czimü 's Lovakról irt munkácskáimban pedig több helyen azt törekedém megmutatni: 'hogy az ember azon állapotban, mellybe őt egy magash hatalom e' planetára iktatá, egyenlőn megkivánja a' lelki, szívi 's testi eledelt.' — Ezekre visszaemlékeztetvén, azt bátorkodom állítani: hogy az ember míg ember olly kevéssé bírhatja minden test- és szív-eledel nélkül lelke reptét, 's ellenben olly kevéssé zárhatja ki természetébül a' szív- 's lélek-eledel utáni esengést, mint lehető sejdítésünknél fogva, hogy vannak dicsőbb lények, kik csak lelki eledellel élnek; mint viszont, úgy látszik, vannak olly állatok is, mellyek lelki eledelt nem ismérnek, 's természetök szerint azt el sem bírhatják. 'S ha ez áll, csak azon kérdés marad hátra: a' három különféle eledelnek milly idomzata birandja az ember complicált létét lehető legnagyobb tökéletességre? A' mire a' világ legjelesb, józanabb és szerencsésb

agyú férfiai azt fogják felelni: "A' halandót legnagyobb tökélyre a' neki rendelt eledelnek azon idomzata emelendi, mellyben a' lélek legtöbb, a' szív sok, 's a' test elég táplálást nyer." Már az emberi külön részek tagolatját 's annak elhatározását, mi a' legtöbb, sok 's elég, kinek kinek ön észélire bízom, 's egyenesen az egész emberre megyek át, kirül azt állítom: hogy ő, mint Istenség szikrája, csak abban talál váltigi eledelt, ha — teremthet! Nézzünk a' leghatalmasbtul lefelé az egész emberi nemre, 's mindegyik kevés kivétellel sejtve vagy sejdítlen teremtet, vagy teremteni törekedik. 'S valóban a' rossz principiumnak kevés bálványzója van az emberek közt, mert készakarva rontani csak kevés akar, 's ha nem teremtet, oka nem egyéb mint tudatlanság 's gyengeség; de a' teremtetési vágy az ember kebléből csak sirparton szakad ki, 's tán csak aztán fejlődik valódi erőre 's diszre.

'S kérdelem mindegyikét azoknak, kik az emberiség javára teremtenek már valamit, nagy gazdákon, atyákon, tudósokon, művészeken, mesterség-üzőkön 's a' t. keresztül a' legszegényebb napszámosig, nem érzett e' mindegyik valami könnyen ki nem fejthető kellemes érzést — melly a' halhatatlanok országából látszik venni eredetét — azon időszak vagy pillanatban, midőn valami felállításán vagy eszközlésén jó sikerrel munkálkodott, problémákat oldozgata, verset, értekezést irt, képet feste, házat építe, fát ültete 's több eféle?

'S tagadhatja e valaki, kivált ha élete tavaszát átalélta, 's ingadozó vágyai valamelly határozottságot nyertek már, hogy semmi olly kellemes malaszttal egész létét nem tölti el, semmi őt annyi varázssal szinte maga magán tul nem ragad-

Ja, mint midőn hatáskörében, bármi legyen is az, Correggióval így kiálthat fel: *anche io sono pittore!* — legyen érdeme egyébiránt való vagy képzelet!

'S Te Barátom, ki lelked erejét annyiszor érzéd, mert annyiszor adád mult időkben lelki erőd jeleit, nem érted e tökéletesen, mit akarok a' fent mondottakkal kimagyarázni? 'S nem fogsz e kezet velem, hogy azon correggiói pillanatok — ha szabad úgy mondani — melyekben tán valahai hatalmasb 's most agyag által összeszorított létünk, úgy szólván, felrázódik 's földi ragadékin tultör 's mennyeket ér, a' halandónak azon egyedüli Világ sugárjai, melyek élte borújira remény- 's örömbajt derítgetnek!

Rád hivatkozom pedig, éppen Rád; 'néhány fő vonással rajzolt emberl miségünknek tán legrejtettebb 's még is leghatalmasb titkát 's annak a' kérdésben lévő tárggyal szoros összekapcsoltatását fel fogod e tökéletesen? mert ha annyi eszü Olvasó, mint Te, nem látja át 'olly tágos fenekeket miért kerítek néha gondolatimnak; akkor valóban nem remélhetem, hogy a' közönség illy előzményeket egyébként tarthasson, mint elmefuttatásnak, vagy a' tárgytul egészen félrecesapó okoskodásnak!

Hiedelmem szerint azonban éppen azért dül 's bomlik szerte annyi kezdet 's állitmány a' világon, mivel feneke nem elég tágos, 's ekép, midőn javalatokrul forog az okoskodás; csak két cselekvésmódot tartok józannak t. i. vagy a' dolgok egész mélyére bocsátkozni le, 's azokat egész tágosságokban világosítani fel, vagy — — — hallgatni. Az első bizonyos sikert vonhat maga után, a' másik legalább minden hiábavaló fáradozástul ment meg.

Már itt arrul van szó, mikép lehetne nagy

birtokosink számos részét a' hazához édesgetni, mellyben sok életkellem nincsen; 's én igen átlátom, hogy azon Olvasók száma, kiknek elég világosan nem írhatni, 's kik az okoskodás fonalát mindjárt elvesztik, ha az kötél-vastagságban nem tapogatható mindenben, nem érthetendi, mikép vághatok a' metaphysika legtávulabbi birodalmába, midőn szinte csak az van fontolgatás alatt: milly jó volna, ha nagy birtokosink számos része hazánkban laknék.

Igy csak azokhoz fordulok, kik a' dolgok philosophiáját szokták tekinteni, 's ekép szólok: 'a' kérdésben lévő két tárgyat én nem csak legszorosab kapocsban találom, sőt azt merem állítani, hogy minden e' tárgyruli okoskodás alaptalan, 's így csak hiábavaló munkálódásokra ösztönözhet, 's ekép hasztalan, sőt néha káros is; ha nem ereszkedik le a' természetnek, vagy inkább az egész világi egyetemnek azon legmélyebb törvényeire, mellyekből minden következik, 's mellyekben eként az emberi tettek legvalódibb okai is gyökereznek. Az ember tettei pedig, általányosan 's legfőkép, a' most említett teremtetési ösztöntől 's haszonvágytól nyerik valódi irányzatokat; a' teremtetés ösztöne továbbá vagy szinte állati 's csak pillanati, vagy földi salaktul jobbára ment, 's még a' siron is tul hat; a' haszonvágy ellenben vagy nemtelen vagy nemes; 's ezek szerint magyar nagy birtokosink számos része mindaddig kün fog lakni 's nem ben, mig neki a' hazai törvények által nem csak mód — mert az tán most is van — hanem könnyűség is nyújtatik, minden veszély nélkül, sőt 'haszonnal', a' legszomorubb pusztákból is legmosolygóbb vidékeket teremteni.

Errül pedig álmodni sem szabad, mig hiteünk olly erős lábon nem álland, hogy egy millió

forintot érő jószágra 3 legfeljebb 4^{al} 100^{tal} legalább is 600 ezernyi tőkéet ne kaphassunk, 's azt legnagyobb bátorságban ne is birhassuk; 's míg a' szabadságruli számos szerencsétlen ideák józan vágasba nem helyeztetnek, — mint p. o. hogy egy alább fekvő birtokos vagy megye vetoja egy felebb fekvő birtokos vagy megye legszebb határit büntetlen viz alatt ne tarthassa, és számtalan több eféle.

Birtokosink legnagyobb része nem is gyanítja okát legbelsőbbje vagy is inkább 'léte' ürességének, a' mi egyedül abbul származik: hogy csak parányi körben forgódik, keveset teremt, még kevésb hasznót arat, 's a' mit kiállít is, csak mulandó, 's a' mit nyer, jobbára csak nemtelen! 'S mind ennek megint mi az oka? Semmi egyéb, mint azon szerencsétlen és sok életkoron keresztül mintegy átkul ránk hagyott, 's még tán ágrul ágra gyarapodó idea: 'hogy magunk által magunkban nem boldogulhatunk, hanem idegen kéztől kell várnunk 's remélnünk segítséget, a' minek természetes következtében ma éppen annyi a' kérő 's esengő, mint jobb rendszerek után az önállók 's függetlenek száma lenne.

Szeretném tudni, belső jobb organisatiónk ellen ki lehetne? A' kormány? ne toljuk arra, mert annak, mint mondtam, eszes, gazdag, erős 's hiv jobbágy kell. A' törvények tehát? azokra se fogjuk; mert azokat szükség szerint 's szabad új egyezések által javítani, változtatni sőt eltörlení is lehet, mint egészen újakat is alkotni. — Mi egyéb tehát? Semmi más, mint a' szerencsétlen ideák lenyomó hatalma.

Kérlek Barátom! tekints azon időre vissza, midőn Magad ura levél, 's vagyondod mibenvolta tisztán feküdt Előtted; nem jól esett volna e ak-

kor ha 3, 4^{el} 100^{tal} néhány 100 ezer forintot kaphatál vala, 's azokat maiglan éppen azon feltételek alatt minden háborgatás nélkül tarthatnád? Sem akkori sem mostani állapotodról legkisebb bizonyost nem tudok; de minden esetre vagy feküttek jószágidon adósságok, vagy nem; ha feküttek, jobb lett volna 3, 4^{el} fizetni 100^{tal} mint 5^{el} 6^{al} 's tán többel is — kivált ha terhesek voltak az adósságok — ha pedig nem feküttek, bizonyos vagyok: néhány 100 ezer, célirányos tudománnyal jószágra fordítva, azok valódi becsét minden körülményink helyzetink, szorításink, bilincseink 's a' t. közt is öregbedő idomzatban nevelték volna. 'S ezt Barátom nem tagadhatod, ha előre nem tevéd fel Magadban, hogy okoskodásimnak semmi esetre sem engedensz,—'s így már előre bé nem dugád füleid, 's ha szivedre akarod tenni jobbodat! Hypothekául adni ingó, ingatlan jószágodat, sőt Magadat miért irtóztál volna? Több pénzt felvenni, mint a' mennyit visszafizethetni, család — 's így bizonyosan csak annyit vettél vala fel, mennyinek értéked mindig meg is felelt volna; 's ekép hypotheka-adásodbul akár ingó, akár ingatlan jószágodat, akár Magadat kötelezed vala le: se Rád se Tiedre soha legkisebb kár sem hárulhatott volna, hanem bezzeg annál több haszon, t. i. a' nagy, bátorságos 's olcsó szorgalom-eszközlő tőkepenz — feltéve hogy célirányos 's practica tudománnyal lettek volna forgatva 's gyümölcsöztetve — ki nem maradható következései, azaz: virágzó határ, csinos ház, teli láda, mindenben bőség 's több eféle.

Jó hypothekának legbizonyosb sikere a' tőkepenz olcsósága, t. i. a' kamatok lejjebb szállása; úgy hogy van példa — mert a' kamatok azon idomzatban kisebbülnek, millyben a' hy-

potheka tökéletesb — hogy némelly országokban, hol a' hitel jó lábon áll 's a' pénz igen fel van halmozva már, 100^{tal} ingatlan jószágra esztendőnként csak kettőt adnak. Sehol sincs pedig olly tökéletességre vive a' hitel még, hogy javításra képes ne lenne. 'S így eldönthetlen igazság, hogy csak tőlünk függ igen olcsó tőkepenzekhez jutni, 's azokat legnagyobb bátorságban birni; mert hypothekát adni hatalmunkban áll, nem különben a' hitel dolgát is legtökéletesb rendbe hozni, ha t. i. szerencsétlen ideáinkat szerencsésbekkel váltjuk fel; — 's így a' helyett hogy az elégtelen eddigvalónál maradnánk meg, vagy számos theoriáinkat experimentálgatnók, vagy lyukas zsebeinkre egy egy palliatív foltot varrogatnánk: inkább régiebb nemzetek tapasztalásit vesszük tanácsul, a' jót elfogadjuk, a' rosszat visszavetjük, 's a' tárgyon gyökeresen segítünk.

Ha az új rendnek — mellynél fogva pénzt kölcsön kapni vagy jószág után szerezni könnyebb lesz, de egyszersmind a' tőkepenzek becése le is száll, mert azok akkor keveset kamatoznak — a' nagy tőkepenzések szegeznék ellen magokat, elérteném; hanem miért gátolják annak felállítását tehetségök szerint természetők, kik vagy birói zár alatt nyögnek, vagy elégséges szorgalom-eszközlő tőkéjük hija miatt csak igen keveset természethek, 's mocsár vagy homok buczkák közt ülnek; azt én nem vagyok megfogni képes, 's világunk azon történetinek sorába állítom, mellyek azt bizonyítják sajnosan, hogy 'az embernek nincs nagyobb ellensége mint önmaga' — midőn kérdem: 'ugyan mi bírhatja a' szabad magyar Nemesembert arra, hogy maga magát olly kegyetlenül büntesse, 's hevült képzeletű remeteként önmagát sanyargassa?

Reméllem azonban, nincs messze már azon időszak, melyben a' haza valódi hasznát, 's így tulajdonkép csak minmagunkét tisztán látandjuk át, 's hitelünket olylára helyezzük: hogy mind a' nagy, mind a' kis birtokos elégséges és olcsó szorgalmi tőkékhez nyulhasson, 's azokat minden háborgatás nélkül birhassa is. 'S valyon ennek mi lenne legtermészetesb következése? A' kisebb birtokos, ki esztendőről esztendőre tehetlenebbé lesz, erőre kapna, jószágit javíthatná, 's néha néha külföldre is rándulhatna, 's ön szemé szerint bírálhatná azt, miről most csak elbeszélések vagy nyomtatványok 's ekép más szemei után kénytelen ítélni. A' nagy birtokosak ellenben uj, eddig annyitul nem is sejdített életrugót tapasztalnának ön keblökben, 's szebb reggel viradna előttök! A' helyett hogy most odaküin idegen fény haszonbérloí, 's úgy szólván, csak mások által lehetnek 'Valanik' — ideben magok terjeszthetnének fényt, 's magok által lehetnének igen Nagyok; az Egész, a' haza pedig, melly csak úgy lehet gazdag, ha lakosi előítéletküi mentek, tisztán látók, józanok, szorgalmasak, jó birtokuak 's erősek, — naprul napra jobban fejledne ki homályosító küdeibül, 's olly tiszta fényben állna előttünk, hogy örömben még a' 100 esztendős hazafi vére is úgy buzogna mint a' legfiatalbé.

A' haza olyan mint a' szív, mellybül a' vér eredetét veszi, hanem ha nem tér abba vissza megint, megáll; úgy a' hon sem haladhat, ha a' belőle szármoztak mind csak benne maradnak, vagy az abbul egyszer kirándultak abba soha vissza nem térnek. Előmenetel végett egybe hasonlítani szükséges, mert csak az által ébred fel a' vetélkedés, melly nélkül — az ősz tapasztalás szerint — előmenetel nincs, vagy ha van

is, csiga lassuságu. Önmystificatio nélkül egybe-
 hasonlítani pedig hogy lehet, utazás 's idebenti 's
 odakünti tapasztalás nélkül? A' Magyar hátra
 akar e nyomatni, vagy a' világ végnapjáig csak
 egy helyt állni? Nem; lehetetlen! Azon eredeti
 törzsöknép — melly annyi század viharain ke-
 resztül szinte csak belső életereje által tartá fen
 lételet, 's örök árnyékba állítva nap- 's remény-
 sugár nélkül, csak ön melegétül nyert eledelt,
 's mind nőtt 's erősbült — azon nép nem eshe-
 tik hátra többé, annak csak egy kilátása lehet —
 a' Magas! 'S ki köztünk azon szerencsétlen el-
 fajult 's természet-elleni korcs, ki szívének leg-
 titkosb hurjait megzendülve ne érze 's azok
 édeni öszhangzásit önkebliben ne sejdítné, mi-
 dőn anyaföldét egy lépéssel haladni 's emelked-
 ni tapasztalja? Van hibánk tetemes, számos,
 mellyeket én gyengelmüleg, mint tudva van, pa-
 lástolni nem szoktam; hanem ha más nemzetek
 nálunk annyival régibbek, 's tán szerencsésb hely-
 zetűek, minket mindenben megelőztek is — —
 — egyben tán még is mindnyájan mögöttünk áll-
 nak: 'a' tiszta lelkü honszeretetben'. Ez érzés
 pedig, mellyet az állati nem ismér, 's csak a'
 lelkes foghat fel, olly ki nem mondható mágusi
 erő, melly a' leghátulsóbbakat is egykor mind-
 nyája elébe teheti. Hanem itt fekszik a' titok!
 t. i. hogy csak teheti, 's nem minden bizon-
 nyal teszi! Valamint azon had, mellynek em-
 bere, lova, fegyvere 's a' t. tökéletes, de rend-
 szerezzve, disciplinázva, a' tactika törvényei sze-
 rint idomítva 's egybehangzással vezetve nincs,
 csak kis erő; — úgy a' honszeretet, bármilly tisz-
 ta 's erős legyen is, 's bár hány rokon kebelben
 lángoljon is, csak vajmi kis hatalom, ha egye-
 sítve, józanul kifejtve 's egy célra irányozva
 nincs. 'S ezt semmi egyéb nem eszközölheti, mint

a' nemzetiségre alapított közértelmesség; mert az okos hazafi átlátandja: hogy ő egyedül nem vihet végbe szinte semmit, mindent egyszerre nem kezdhetni, hanem egyet kell a' másik után köz erővel létesíteni, 's végre hogy rá a' legbiztosb 's nagyobb haszon csak a' köz gyarapodásbul folyhat tartólag 's huzamosan.

A' nemzetiségre állított közértelmesség pedig — melly mint már többször említém, 's még ezerszer mondani szeretném — az önkénynek egyedüli zablája — semmi által nem fejlődhet ki olly hathatósan, mint midőn a' lehető legnagyobb rész olly állásba helyeztetik, mellyben végzett munkája után, még olvasásra 's gondolat surlódásra is fenmarad egy kis idő, 's az élet legelső szükségei kipótlása után, egy kis tehetség könyveket vásárlani, az idő 's értelmesség józan lelkével előhaladni 's a' t.; igen sok pedig olly tehetőssé lesz, hogy nem csak a' hazát, de még a' külföldet is beutazhatja, hol a' Magyar, ha éppen akar, annyit tanulhat, mint a' mennyit fiatal 's tapasztalatlan gazda, régibb 's tapasztaltabb gazdák, részint jól elsült részint szétbomlott próbálgatásikbul, utánazás vagy kerülés által tanulhat.

A' lehető legnagyobb részt 's igen sokat továbbá illy helyzetbe állítani semmi egyéb nem képes, mint az örök természet dönthetlen törvényei, — mellyekről reméllem nem sokára tökéletesen minden homály nélkül kifogom mondhatni gondolatimat, 's mellyeknek egyike, a' szoros hitelt érdeklő, így hangzik: 'Add vissza mi nem a' tied, 's teljesítsd, a' mire tenmagadat kötelezted, ítélted.'

Ha addig is, míg egyéb szerfelett fontos eszközlések napját felvirasztandja nálunk az idő, az örök természetnek csak e' néhány szóbul álló tör-

vényit állítnók fel, mellyeken minden Hitel, Codex Cambio-mercantilís 's több eféle alapul; meglátnók mikép vagyonosulna a' lehető legnagyobb rész, 's mint gyarapodnék a' számosb rész.

Hidd el Barátom, nem lépend hazánk hozzá illő magasságra, míg lakosiban némelly tökéletes fordulások nem esnek, mellyek közül itt csak azon elmúlhatlan szükségést érintem: hogy 'mind azoknak, kik eddig a' honhatáron túl nem voltak még, külföldre kell sietniök, 's ott tovább maradniök is; kik pedig eddig csak a' külföldet lakták, végre haza kell térni, 's köztünk telepedniök le'; — mert így a' legtehetősb felekezet nem fog tovább javításoktulrettegni, kicsinységéért ujat huzni, hanem Hunniát magasbra emelni; 's nem csak azért mert más nemzetek fentebb állnak, hanem mivel az alacsony magában is törpe 's alacsony, ha nincs is magasb körülte.

"Hisz én is éppen azt kívánnám!" tán illy jegyzést fogsz a' mondottakra tenni. Hanem nézzük, milly módokkal akarja mindegyikünk e' czélt elérni, 's vizsgáljuk, ki köztünk az ok 's következés zavaró?

Én a' lehető legnagyobb résznek több kellemet 's több pénzt akarok szerezni; mert azt gondolom, igen számos nagy birtokosunk szívesen laknék a' hazában, ha abban több életkellém találtatnék, mint a' mennyivel dicsekedtünk; sok pedig, ha elég pénze volna, kertté varázsolná jószágát, 's ezen nagyobb örömet érzene, mert a' teremtés nagyobb körében élne, mint ma, midőn a' természet ösztöne, melly az embert jobbnak keresésére szüntelen izgatja, 's a' haza törvényei, mellyek pénzben szűkölködésre ítélik, őtet, úgy szólván, mintegy számkivetik honjából. Azt gondolom tovább: számos szép eszü 's jó tanultságu hazafi ma ülne kocsira, 's a' félvilágot figye-

lemmel járná be 's tapasztalással gazdagon térne vissza honunkba, ha — — — — — pénze volna. Pénzt pedig sem Selmech, sem Körmőcz nem ad, hanem a' szoros hitel által nyerhetendő szorgalmi tőkékből folyó ész 's munka utáni nyereség.

Te ellenben szinte 4^{dik} lapján a' Magyar Ifjusághoz irányzott Taglatatodnak ezt mondd: *Érzenietek kell, minő egészen más, és főképp' a' pénz-becsével ellenkező felszámolások, 's mértékek' fontossága szerint ragadtatnak, és ragadják egekbe a' port, 's emelnek halhatatlanságra halandót, a' mindent elbájoló 's a' t. — 190^{ik} lapján: hogy éppen azon járok, mellyeket a' Gróf legfőbbeknek állít az emberi társaságban, t. i. a' jobb-lét, és az élet' örömei 's a' t. 46^{ik} lapján: A' regiség' nagy íróji főképp' azsal különböztetik-meg magokat az újabb idők' nagy íróji' többségétől, hogy amazok a' haszon-célzást soha-se vevék summum bonumnak, sem a' privatusoknál, sem a' Hazára nézve. 's a' t. — 56^{ik} lapján: A' nevelőknek és neveltetőknek mindazonáltal a' pénzes tehetség felül még valami mással is kell bírniok, annyi észszel és erénnyel t. i. a' mennyi megkívántatik azt tanítani, hogy a' pénzt nem kell nagyra becsülni, s' a' t.*

A' miket előrebecsátván nem hiszem, hogy ezen mondottaknál, kevés szavakkal, plausibilisebb formákba öntve, 's józanoknak látszóbb színekkel festve több hibás 's alaptalan hiedelmeket lehetne kitenni; akár a' Hitel czimű munka megczáfolására, akár a' pénz 's élet kellemek körüli zavart eszmék megigazítására; mellyek, mint szinte a' kereskedési tárgyak, nálunk, úgy szólván, a' tudatlanságnak legalsóbb lépcsőjén állnak. A' mi az elsőt illeti, t. i. a' Hitel czimű munkának methodusod szerinti megczáfolására szolgáló észrevé-

teleket 's jó gondolatokat, mint teszem: a' Magyar Ifjusághoz egyenesen irányzott szavaidat, 's hogy én az emberi társaságban legfőbbnek állítom a' jobb létet 's életörömekeket 's a' t. — mellyek miatt az, ki nem ismér, engem, úgy gondolom, egy undorodásig örömeiben uszó sybaritának lesz kénytelen tartani — arra semmi egyebet nem felelek, hanem hogy azon szép reputációt, mellyet tán némelleyek előtt szerzél nekem, békén töröm el; azt ellenben, a' mit állítasz, a' Hitel czimű munkában előmutatni nem tudod; 's ez állításod éppen azon képzeleteden alapul, mellytől annyira megijedél azt véltedben, hogy kárpótlás nélkül ki akarlak vetkeztetni dézmáidbul, robotidbul. — Lásd 134^{ik} lap. Robot, 's Dézma.

A' mi azonban 46^{ik} lapodon áll, az által — és sajnálom, hogy annyi helyre-nem-hozható kárt tévél Tenhirednek — világosan és nyomtatva vagy 1500 példányban bizonyítod be az egész világ előtt, hogy sem a' Lovakról, sem a' Hitelről irt munkáimat, sem az újabb idők nagy íróji többségét nem értéd 's azok szellemét fel nem fogád! A' mi az én csekély munkáimat illeti — mellyek még a' közepszerűsége alul is messze vannak — hogy azok velejét nem látád, azt szemre nem hányom, mert tán kevés velő van bennök; ámbár meg vagyok győződve, hogy a' nyereség lehetőségét első munkácskám-ban, a' pénzt 's életkellemeket a' másikkban egy principista is eszköznek, 's nem czélnek veendi. De hogy az újabb idők nagy írójit — nem tudom egyébiránt kiket tartasz azoknak, mert egyet sem nevezel — nem értéd, azon méltán lehet 's kell bámulnom; mivel én lagalább egyet sem tudok, 's ha Te tudsz, mutass kérlek csak egyet, ki a' haszoncélzást,

pénzt 's életkellemet állítá okoskodásiban legfőbb jónak.

'S miután csak annyi belátási erőd sem volt, az eszközöket megkülönböztetni a' czéloktul — — még bírói, taglalói, helyreállítói 's dorgálói tisztet mersz bitorlani!

Forogna e' tárgy egyedül köztünk, 's az egész kérdés csak személyem körül, biz egy pillanatig sem bajlódnám vele; hanem midőn egy író olly országban mint a' miénk — hol annyi a' pénzkörülti rendetlenség, 's olly számosak a' rendetlenség legszomorubb, de legtermészetesb következení — arra iparkodik gerjeszteni a' sokaságot, hogy a' pénzt ne becsülje nagyra 's a' t. 's így a' feccsér-lők számát, ha még lehet, nagyobbítani törekedik, akkor úgy hiszem hallgatni nem szabad!

Térj vissza Te becsületes, hanem akaratom ellen rossz magot hintető hazafi a' fentebb elő-adott megelegetés négy alapira, mellyek éppen annyi sarkalati az emberi erénynek. Tiszta lélekisméret, élettudomány, egészség, vagyoni rend. Nemzetek kifejtésére ezek szint olly szükségesek, mint az ember tökéletesbülésére. A' Magyar egyenesen nézhet maga elibe, mert hiv hazafi, hiv jobbágy, 's öntudat melegíti belsőjét. Élettudománya, igaz, nem legnagyobb, hanem mi gátolhatja egy fiatal jól organizált fő legtökéletesb kifejlését? Egészsége, életereje pedig nagyobb mint maga gondolja, csak ébredjen fel, 's haláli álm ne zsidbassza mindig vére folyását. Jó most a' vagyoni rend — — — ebben valóban 3^{-dik} osztály a' helyünk, ez a' rut 's gyenge oldalunk! ezen kell segítnünk, 's hála az égnek! hogy mindenek vagyunk inkább mint számlálók, — hanem ez is szükséges; 's bármilly nagyon irtózzunk is tőle — a' mit igen igen átlátok, mert legszebb életidőm-nek vagy 10 évein én sem néztem számadásim

után, 's alig hogy el nem buktam — szükség még is némellykor gondolkodnunk vagyoinkrul.

A' pénz-'s vagyon-körülti szüntelen aggodás legbizonyosb jele a' kislelkűségnek, ezen legsúlyosb embernyavalyának, melyet nem gyógyíthatni; mert hol az anyag — materia — hibázik, ott a' kifejlés éppen olly lehetetlen, mint kavicsbul emberalakot szobrázni; 's azon fiatal, ki szük lélekkel olvasgatja pénzeit, soha sem fog felemelkedhetni a' selejtesek szomorú sorából, 's vén korában később lesz néhány aranykáért éltét koczkáztatni, mint legkisebb olly tettet vinni végbe, mellynek rugója nem földi. Azonban a' pénz-'s vagyon-körülti könnyelműség — a' tágkeblűek ismértető jele — nem kevesebbé von maga után rossz és szerencsétlen következtetéseket; 's tán illy lépcsőken vonja az egykor lelki tisztaságában olly magasan állottat a' szegénység 's kétes tettek zavarába: 'A' tágkeblű 's könnyelmű nagy vonásokban látja maga előtt a' világot, 's midőn csak szeretet 's bizodalom hevíti szívét, vagyonára csekély a' gond; innen lassanként — mert a' mindig ébren lévő pharisaeusok száma mindenütt igen nagy — rendetlenség támad; ebből pillanati zavarodások. De ezekből a' könnyelmű mint Julius Caesar három tettel diadalmaskodva emelkedik ki: 'Megyen a' pénzeshez, nézi az obligátiót — ez egyébiránt nem mindig úgy van, mert rendszerint jól meg se nézi — 's aláír! Elérkezik a' visszafizetési nap — — — új zavarodás — — hanem a' tágkeblű 's könnyelmű a' fatumon ismét könnyen győz, mert új kötelezést ír, 's mély eszü ügyességén még örül, 's azzal nem ritkán dicsekszik is; 's így rakatik egy folt a' másakra, míg végre a' foltok többé nem győzik, 's a' tágkeblű szegény léte mindünnen kilátszik! a' szerződők közt pe-

dig igen furcsa fordulás esik, t. i. 'az előtt mikor finansiai alkudozásokról volt szó, az aláíró állá-
uri módon hátrameredt derékka, a' pénzhozók
pedig szolgálai mód hajlongva csüggedező fejjel;
most ellenben egészen változva állanak: t. i. a'
sokszor aláírt előre görbedezve, a' néhai pénz-
hozók pedig hátramereszkedve.' 'S illy kellemes
's valóban irigylésre méltó helyzetben, mellyben
egykori legdúsabb honfiainknak olly nagy száma
volt, van, 's mindaddig lesz is, mig valódi
's nem egyedül képzeletbeli hitelrend alapítatik,
a' számolás nagy napján végre annyi mindenféle,
valóban igen nemes, jó világra. A' könnyelmű
mások csendes szolgálatiban lévőket magához csa-
tolt, 's örök kenyeret ígért, legjobb barátinak
kisded tőkéit felszedé 's a' t.; tisztai azonban jó-
szágin özvegyek, árvák pénzecskéit, kik ezeken
kívül semmi egyébbel nem birnak, felkérlik, 's
ezek teljes bizodalommal 's bona fide, bizván
a' könnyelmű úr tágkeblében, édes örö-
mest viszik, 's azok minden nehézség 's kislel-
küség (!) nélkül fel is veszik. De számoláskor
az süil ki, hogy a' jószág valódi becse sze-
rint a' tőkék 3^{nál}-, 4^{nél} többet mostani időkben
nem gyümölcsöznek, 's így a' tiszta jövedelem
alig elegendő a' kötelezéseket leróni, 's az adós-
ságok kamatit pontosan fizetni! 'S valyon mit
művel a' tágkeblű, ha tisztán látja ezeket, 's
mind mélyebbre sülyjed állapotja? Legjobb aka-
rattal sem egyebet — mert 'a' hol nincs, ott né-
met példabeszédként, még a' Császár is elveszti
jusát' — mint a' mit a' legkegyetlenebb lelkű
ember, legrosszabb akarattal tehetne, t. i. megő-
szült cselédit a' nagy reductiók miatt kenyér
nélkül bocsátja el, legjobb barátit zavarba hoz-
za, özvegyeket, árvákat 's a' t. kamatikért só-
várogva esdekelve elégtétlenül siránkozni hagyja.

Tekintsünk körül 's tagadjuk, ha merjük, hogy számos néhai legdusabb gazdáinkra pontiglan illik ezen festésem!

Nagy jövedelmekkel sokáig lehet éldegélni rendetlenül, és sok 100 ezer forint adósságot csinálni; azonban előbb utóbb minden bizonyval eljő a' pillanat, midőn a' kut ki lesz merítve, 's akkor a' legtágabb keblü 's legnagyobb lelkü megbukott ur hitelezőinek által ellen 's az effectusra nézve nem egyéb mint csalárd vagy tolvaj.

'S illy nagy szerencsétlenség elhárítása vagy legalább kevesítése végett ugyan tesz e valamit a' nevelés, a' törvény? Nagy szerencsétlenség elhárítása végett mondom, mert ugyan lehet e annál nagyobb, mint emberséges kebel-lel, nemes szívvvel, mellyek hibához, bűnhez nem szoktak, számos keserü könynek, és sokszor a' legkinzóbb nyomoruságnak valódi oka lenni? A' nevelés egyenesen nem tesz semmit, mirül a' sikernél fogva legjobban ítélhetni; 's ez nem egyébre mutat, hanem hogy magát könnyen aláíró, 's aztán rendetlenül fizető nincs az egész civilisált világon annyi, mint Magyarorszában. Ez állításomért azonban kedves anti-financiai Barátom, ne haragudjunk meg — a' mitül egyébiránt félek 'car il n' y a que les verités qui blessent' — mert valóban nem érdemli, 's azt sem, hogy miatta elszomorodjunk; mivel hatalmunkban áll, mint minden rossz szokást, melly csak akaratunktul függ, márul holnapra letenni, úgy itt is általányosan tüstént rendes gazdákká 's fizetőkké válni. A' mihez egyéb nem kell, mint erős akarat, minck hijával, hála az égnek nem vagyunk! 's így inkább néhány más nemzeteket, kik sokkal jobb számlálók mint mi, kell sajnálnunk, mint magunkat; mert mi lehetünk még jó számlálók, ha akarunk; ők pe-

dig sem fiatalok sem erősek nem lehetnek, 's költői emelkedésre többé nem képesek, bármint akarnának is. Egyébiránt a' Magyart senki egész világ hátán jó financiernek nem tartja, azért jót állók; 's így e' részben legalább reméllem senki nem mondandja: 'hogya nemzetemet ócsárlom.' Lásd Barátom, ha — teszem például — Görög volnék, bizony egy szót sem írnék a' hitelről, 's hazámfiait nem serkenteném számolásra; hanem tán a' szabadságrul, nemzeti függetlenségrül 's költésről beszélnék mint Te most. De nekünk Magyaroknak nem kell az intés, ha szabadságrul vagy Pegasusra ülésről forog a' kérdés; mert ha az elsőrül van szó, mindegyikünkben hevül a' vér, noha nem is tudja mindegyikünk mi valóban a' szabadság; ha pedig a' légbe-nyargalás javasoltatik, mindjárt készek vagyunk, mert szeretünk ábrándozgatni egy kissé, 's Istenek közt az Olympuson tartózkodni; minél fogva fájdalom, igen sokszor ebédünk 's vacsoránk nem egyébbül áll mint képzeletbül! 's egyéb elsőségink is csak agyvelőnken szeliden átfutott álmok. Ezekben tehát — mert minus mint kellene semini esetre nincs — buzdítás szükségtelen; hanem az annál szükségesb, pénz 's vagyon körül, mert ott valóban a' minus — mint meg nem szünöm mondani — más nemzetekhez képest nagyon szembetűnő. A' nevelés pedig általányosan e' pontra nézve valyon miért nem tesz semmit? mert a' nagyobb szám távulról sem gyanítja, mi a' nemzeti gazdaság — oeconomia politica — 's még czim szerint sem isméri, vagy annak jobb szellemét látán írókban akarja fellelni, mint Te drága Barátom; 's így vagy nem tartja szükségesnek, vagy hamis elvekre — principiumokra — állítja.

A' törvény ellenben, melly elavult időkben jó lehetett e, vizsgálni nem akarom, mai napok-

ban elégtelen 's korántsem oltalmazza 's védi a' hitelezőt annyira, mint azt a' természet törvénye 's közönség biztos jóléte kívánná; a' minek bebizonyítását egyébiránt hosszasan támogatnom nem szükséges; mert annyi szomorú eset harczol mellett, hogy az okoskodás a' történetből a' lehetőségre maga magától foly, 's nagy számú özvegy, árva, ügyefogyott 's kivált nemtelen 's idegen, állításom valódiságáért minden pillanatban kész kezes; 's így minden további vitatástul felment.

“Eféle szomorú esetek mindenütt fordulnak elő, 's az emberlét gyarlóságához vannak csatolva, hol tökéletesség lehetetlen; 's így mindenütt, fájdalom mondani, a' tehetős igen sokszor nyomhatja el a' tehetetlent büntetlen” Illy ellenvetésre sok kész, tudom, kik minden javítás elleni buzgódásokban így kiáltoznak: “Utopia lehetetlen.” 'S én fegyverik ellen — mellyekkel olly szép elszánással védik azokat, kik még elbuktokban is csak igen kevés kellemeiről mondtak le az életnek a' nélkül, hogy legjobb lelkű hitelezőiket fizetik, 's így tán jobbadán csak magokat védelmezgetik — kikelni nem kívánok, nehogy enmagamat mocskoljam bé — — — 's inkább azt akarom feltenni, hogy más hazákban még könnyebben 's nagyobb számban játszák ki a' becsületes hitelezőket, mint Magyarországon, a' mint Te is előhozod Taglatatod 68 és 89^{-dik} lapján, hogy Bécsben és Lembergben is hat esztendőnél tovább kelle vesződnöd pénzedért. Hanem ez mit erősít? Tán azt, hogy nálunk bátran foroghat hibásan 's lassan a' pénzi rend, mert másutt egészen megakad? Nem hiszem, hogy ezt lehessen belőle következtetni, hanem inkább azt: hogy egy igazságszerető ember csak így okoskodhatik: ‘A' lehető legnagyobb pénzrend igazságos, 's így hasznos is, 's azért azt minélelőbb tökéletesen el is

kell intézni, akár jó akár rossz lábon áll is egyébiránt a' hitel másutt.'

'S ha minden összehasonlítástul óvakodunk is, 's csak magában szemléljük a' dolgok velejét, ugyan mikép fogunk itélni azon törvényinkről, mellyek nem ismerik az Anotocismust; 's így bár iskoláinkban taníttatik, szerintek a' kamatok kamatját fizetni nem kell? 'S valyon milly színben álland előttünk a' Sequestrum? Az első néhány környékben azon szép szokást vonák magok után — mert az emberek mindig hajlandók a' rosszra, ha tilos is az, 's annál inkább, ha azt sub aegide legis — még büntetlen — eszközölhetni is — hogy sokan mintegy financialis operatio gyanánt minden szükség nélkül kölcsönvesznek jelesb tőkét, 's azok kamatját soha nem fizetik. Ebből természet szerint pör támad, de azt számos esztendőig vonhatni — 's legrosszabb esetben a' tőkét vissza kell fizetni az elmaradt kamatokkal, a' kamatok kamati pedig az adósnak szinte tiszta nyereségül maradnak. Teszem: ha valaki 100 ezer forintot 6^{al} 100^{tal} kölcsönád, első esztendőben 6 ezer forint kamatot huz, 's ha ezen 6 ezeret megint kiadja, másodikban már 6360 forintot vesz be, 's így ha a' kamatokat mindig a' tőkéhez csapja, 12 év leforgása alatt 100 ezer forintnyi tőkéjét kettőzteti 's 200 ezret bir. Már az, ki olly szerencsétlen 's egy fentebb említett financiernek adja pénzét, 's legelső esztendőben sem kapja tőkéje kamatját, ha 12 évig tart a' pör, végre 100 ezer forint tőkéjét visszakapja, 's a' 12 esztendei elmaradt kamatokat esztendei 6 ezer forinttal, összesen 72 ezer forintot, 's így károsodik 28 ezer forinttal — egyéb kis költségeket (?) ide nem számálván — a' mit nem is szabad hívni csalásnak, mert már törvényes divatu, usu et consuetudine

receptum! Hanem milly usus ez? Igaztalanságra van alapítva, 's azért nem is hozhat áldást! Hát a' Sequestrumnál — jóllehet a' mi szerencsétlen pénzbeli viszonyinkban néhány jó következtetése lehetnek az által, hogy még nagyobb igaztalanságoknak némi határt 's korlátot vet — ha magában tekintjük, van e nagyobb utálat — abominatio! — Iluzzunk azonban ezekre, — mig illy rut állapotban vannak — fátyolt, 's valljuk meg őszintén, hogy pénz- 's vagyonkörültyi ismertetink, sem a' divatban lévő nevelés, sem fenálló törvényeink által tökéletes kifejtést 's eligazodást nem nyerhetnek. Mire nézve tegyük a' pénz 's vagyon dolgát gondos nevelés tárgyává, 's a' törvény előtt szentté; mert így igen sok becsületes embert mentünk attul meg, hogy könnyelműsége által 's akarattja ellen károsítson meg valakit; azon számos eseteket pedig, mellyekben a' hatalmasb a' tehetetlent nyomja — a' mit mig emberek vagyunk, 's így minden intézetink is csak emberiek lehetnek, tökéletesen nem kerülhetni el — legalább kevesítendjük

Egy bizonyos közép ut, ítéletem szerint mindenben — tehát pénz 's vagyon körültyi aggodásban is — legjózanabb, 's így legtanácsosb; 's én olly ifjat vélnék e' részben közép uton lenni, ki természete szerint, kivált a' véletlentül nyert pénzt 's vagyont nem becsülné nagyobbra, mint a' véletleni magasb születést; hanem azzal belső meggyőződése szerint, legnagyobb rend 's gonddal bánná; minthogy a' magasb születés is arra ösztönözné csak, hogy nemtelen tettek által soha ne disztelenítse szép állását úgy szólván pelengérré. —

Látjuk a' pénz 's vagyon-bálványzás gyakor szomorú következtetést minden nap — noha köztünk ugyancsak ritka esetben; 's így erről tán senki sem vádolhat igazságosan, — — tapasztal-

juk ellenben szinte minden órában és számtalan módosításokkal a' könnyelműség 's rendetlenség szerencsétlen okozatit, mellyekért valóban szigorú ítéletet érdemlünk — 's így gondolom, kötelességünk felvigyázni magunkra, 's azokra, kiknek charactere még hajlékony, minden módon hatni; 's nem annyira hogy pénz és vagyon-bálványozók ne legyünk, mert ahhoz általányosan hajlandóságunk nincs, hanem hogy könnyelmű 's rendetlen tettink zavarba ne hozzanak minket; minnek következése, mint fent elég világosan megmutatám, sokszor egyenlő a' csalásé 's lopáséval.

Van ezek felett valamelly kötelesség a' földbirtokosok lelkére kötve, t. i. 'jószágikbul annyi hasznót nyerni, mennyit csak lehet; mert a' gazdaság azon ágait parlagon hagyni, mellyeken sok ember élhetne, nem egyéb mint az emberiség kincsét csonkítani; jószágokat pedig nagy nyereségre emelni pénz 's vagyon-körüli könnyelműség 's rendetlenséggel általányosan lehetetlen, 's így kötelesség pénzzel 's vagyonnal leggondosabban 's pontosabban bánni — — — 's nem úgy mint Te tanácslod, hogy t. i. a' pénzt nem kell nagyra becsülni 's a' t. A' pénz, 's vagyon-körüli gond 's rend mennyiségét végre, a' justum medium elérése végett, semmi nem határozhatja igazabban el, mint mindenkinek önhelyzete. A' ki földet nem bir 's nőtlen, az pénzével 's vagyonával legszabadabb, mert ha mind eltékozolja is, legfeljebb magának árt; — a' nőtlen földbirtokos ellenben már vétkes, ha gondja 's rende nincs sajátá körül, mert ok nélkül parlagon fekvő jószági csorbítják a' hon lehető jólétét 's erejét; a' gyermekes földbirtokos végre, ha könnyelmű 's rendetlen, valóságos bűnös, mert ha szorosan véve nem rosszat is, a' rossznak minden esetre rosszakat szülő magvát hinti példája

által el, több ágon nyit utat szerencsétlen következtetéseknek, és számosznak árt.

A' Magyar általányosan mivel nem szük lelkü, nem is fösvény, hanem annál könnyebben csik ellenkező hibába — 's tékozló.

'S im ezen eset, szavam adhatom, vagy is inkább egyedül azon meggyőződés, hogy pénz 's vagyon-körülti isméretinkben vagyunk leghátrább, 's azok tágitása 's józan helyrehozása ki nem számítható hasznot árasztna honunkra, birt arra engem, hogy pénz, vagyon, nyereség, haszon, hitel 's több illyesek körül annyit fáradozzam, azok velejét felfogjam, 's véleményimet hazámfiaimmal férfiui egyenességgel közöljem. Gazdasági combinatio, nyereségi összehasonlítás, felvetés, számítás 's több eféle mindig legizetlenebb foglalatosságom volt, és sokszor magamon kelle nevetnem: eleinte jó szándékom, később a' kénytelenség — mert az ellenvetésekre vagy nehézség-támasztásra előkészület vala szükséges — milly messze vittek azon tudományokban, mellyekhez nem csak természeti kedvem nem, sőt inkább viszásérzésem volt. 'S most is úgy, mint munkád 37^{ik} lapján mondod: "hogy a' rendszer szükségét prédikálom 's aztán gondolatim menetelében könnyen érezhető rendszert magam se tartok" bátran veheted azt is szememre, hogy ollyasokra akarok tanítgatni, mikben magam is inkább csak tanuló lehetnék; mert nem tagadhatom, hogy pénzem 's vagyonimmal korántsem gazdálkodom olly jól 's célirányosan, mint kötelességem volna; hanem tudja Isten miért, de szinte jól esik az embernek fizetésit továbbacsára halasztgatni, számadását nem ma, hanem holnap nézni át 's a' t. szóval egy kissé könnyelműskedni; — 's e' felett

úgy látszik, mintha a' pénznek lába vagy szárnya volna, mert erszéyinkből 's szekrényinkből olly könnyen szalad vagy reppen ki, hogy azok szinte mindig előbb üresek mint gondolnók.

'S így Barátom nem is hozom például magamat, hanem csak arra kérem a' közönséget, méltassa okoskodásimat hidegvérű fontolgatásra, mert valóban úgy látszik — nekem legalább — ezen kérdés alatt forgó tárgy jobb kifejtése egyike azon világoknak, mellyeknek, olly tetemes kárunkra, legnagyobb hijával vagyunk.

Az egykori Teutonok 's valahai Scythák független létöket, annak megmutatására, hogy a' pénz 's nevezetes vagyon nem egyik sarkalata a' szabadságnak, példa gyanánt, ítéletem szerint, nem idézhetni fel; mert ők inkább csak külső hatalomtul voltak függetlenek, mint belsőkép olly szabadok, millyeneknek lenni emberhez illő, ki magasb lények rokona. Az elsőkrül Tacitus azt mondja: "pigrum, quin imo et iners videtur, sudore aquirere, quod possis sanguine parare". Ellenben hihető Eleink, a' Scythák, minden jó tulajdonik mellett, nyugalomban az állatoktul nem igen különbözőleg éltek, felláztatva pedig nem alkotás, hanem csak rombálás által ismérteték meg magokat. Vérrrel szerezni 's rontani azonban — legalább úgy látszik — nem foly a' valódi szabadság szelleméből, 's így bár ki mit mond is, a' régi Teuto 's Scythá csak rossz példája a' szabadságnak; hanem a' dolog veleje inkább így áll: a' szegénység kirekeszti az értelem kifejlését, mert a' szegény nem csak utazás által nem hasonlíthat össze, 's így csak keveset tapasztalhat, hanem még a' legszükségesebb tudományok megszerzésére is tehetetlen; az értelmi fejletlenség pedig előbb utóbb minden bizonnyal függésbe hoz; mert értelmi súly, hacsak kissé több

időt foglalunk is össze, egyedüles valódi felsőbbség e' világon; 's így a' szegénység, legalább mostani világban, szolgasággal páros. Ezen állításom pedig nem theoria, mert csak újabb történeti az emberiségnek — ha multrul hallgatunk is — nyilván bizonyítják, hogy az elszegényülésnek legbizonyosb következése az elaljasodás, az elaljasodásnak pedig a' szolgaság. — Ennél fogva, úgy hiszem, a' pénz 's vagyon-körülti gond 's rend, bármilly szűk keblünek láttasék is, 's bármilly unalmas, sőt gúny 's nevetés tárgy lenne is, egyenesen lelkünkre van kötve, ha semmi egyéb okbul nem is, legalább azért, hogy — Istenért! — el ne aljasodjunk, és szolgaságba ne törpüljünk! A' mondottakat pedig minden Olvasóm szíves és jó akaratú fontolgatásába ajánlom, mert valóban e' kicsinységnek látszó tengely körül forog, főkép ránk nézve, a' lenni 's nem lenni közötti kérdés!

Tudom igen jól, számos ellenvetést szülend mind az, a' mint a' nevelés 's törvény gáncsaíruul itt röviden előhoztam; — ki lenne azonban mind azon megjegyzéseket előre látni képes, melyek a' bévett szokások védelmére — akár jók, akár rosszak legyenek azok — mindünnen burjánzani fognak? Senki a' tágos ég alatt! Azért nem is várom eszméimnek — melyek szorosan véve nem is sajátim, hanem régen tapasztalt igazságok — tüsténti helybehagyatásokat; hanem bizom az időben, melly azokat minden kétségen kívül igazi egyensúlyba hozandja. Lesznek számosan, kik azt mondják: "Korántsem esik Magyarországhban annyi csalfaság pénz, vagy inkább adósság dolgában, mint a' mennyit állításim után feltehetni". Mások pedig: "Azért mivel a' hitelező nem jut mindenkor hamar pénzéhez, még nem vesztí el azt." Mások megint: "Hol

annyi uzsorás hitelező van mint honunkban, ott a' törvényhozó test bölcsességét dicsérhetni csak, hogy inkább kedvez az adósnak, mint a' hitelezőnek"; 's több illy megjegyzések, mátul esztendő végéig!

A' mi a' csalfaságot illeti, mondjuk ki tökéletesen az igazságot, tagadhatatlan: hogy fenálló törvényink mellett számtalanszor több pirulást okozó történhetne még, mint a' mennyi történik; ha kivált újabb kori törvényszékink — újabb kori mondom, mert a' neoacquistica it et Comp. nem hiszem példányul idézhetőnek valamelly használnal — jobbadán főtől talpig valóban nemes emberek 's önálló birákból szerkeztetett törvényszékink, a' törvény hiányt méltalmas ítéleteikkel nem pótolgatnák ki valamennyire? Azonban milly nyomorult igazságsiker vagy törvénydivat az, hol többet ér *'favor in judice,* mint *lex in codice!* Nem elég ítéletem szerint, hogy igaztalanság ne történjék, hanem az szükséges, ha hozott törvényinkben egyszer már meg akarunk nyugodni, 's azokat többé nem kívánjuk javítani, hogy igaztalanság büntetlen ne is történhessék; az pedig csak világos és szoros törvények által eszközölhető; mert ember csak ember marad, bármilly nevezete legyen, 's akárminő magas polczon álljon is.

Azon ellenvetés pedig, melly sajátunknak, ha nem tüsténti is de bizonyos visszanyerhetését illeti, tagadni nem lehet, nem egészen helytelen; ha t. i. olly hitelezőkről van szó, kik kamatik rendes felvételére nem szorultak, más jövedelmeik is vannak, 's így egy kis zavaron kívül tán legkisebb alkalmatlanságot sem szenvednek; hanem valyon mikép áll a' dolog, midőn olly hitelezőket érdekel a' kamatok későbbi fizetése, kik teljes bizodalommal kölcsönzött tőkéjökön

tul semmi egyébbel a' világ hátán nem birnak, 's úgy szólván márul holnapra egyedül kamatikbul élnek? 'S milly szomorú fordulást vesz még akkor e' tárgy, midőn a' kamatok, illy minden más jövedelmekben szűkölködő hitelezőknek, nem nappal, héttel, hónappal, hanem évekkel később fizettetnek a' határidő után? Ezekre mindenki maga magának felelhet, 's tudom, a' jobb lelkű érzékenyen kívánandja az e' részbeli törvényjavítást; midőn én közbevetőleg egy igen isméretes 's több milliomot valódilag 's nem csak levegőben bíró Banquiernek állítását a' fizetésről itt Veled Barátom közleni bátorodom: "Elég lenne tökéletes megbuktatásomra — így szóla — ha minden nekem járandó pénzek jöllehet egy fillérig is, hanem csak 14 nappal fizettetének később a' határidő után." 'S im ezen, pénz 's vagyon-körülti egy két szó a' practicus ember ajkán többet nyom állításim megerősítésére, mintsem mind azon theoretikai lágy szívű 's nem keményebb velejű költői okoskodások — mellyeknek táborával szünet nélkül szembe szállni vagyunk kénytelenek — képesek lennének azon sarkalatokat felforgatni, mellyekre a' hitel philosophiáját alapítom.

Jó végre a' harmadik ellenvetésre rövid feleletem, melly ebből áll: 'Hazánkban, ha a' dolog fenekére bocsátkozunk le, szoros értelemben szinte nincs is uzsora; mert azt sem nevezhetni uzsorának tulajdonképen, ha valaki veszendő 's ingatag becsű 's ennél fogva kereskedést veszedelmeztető portékáért 100^{-tul} 100^{-at} kér. Hogy azonban szavakon ne akadozzunk, 's én e' tárgyat kimerítőleg előterjeszteni 's vitatni ne legyen kénytelen, a' mi nem szándékom, hívjuk, nem bánom, ursorásnak azt, ki 6^{-nál} többet vesz 100^{-tul} — ámbár a' kamat természete szerint az nagyobb uzsorás, ki biztos helyre ad 100^{-at} 5^{-tel}, mint az, ki

nem biztosra kölcsönzi 100^{-át} 7^{-tel} —; 's ha ez értelemben annyi úgy nevezett uzsorásunk van az országban, valyon mi annak oka? Semmi más mint e' tárgybeli törvényünk elégtelensége, mellynek néhai szerzői nem dicséretet, hanem dorgálást érdemlenének! 'S ugyan van e állításomnál valódibb 's világosb? Feleljenek érettem, minden hosszas vitatás helyett a' hazának néhány 's a' külföldnek számos pénzesei —; feltéve bécsületes tiszta lelkü pénzesei — 's azok, merek fogadni, részint így fognak beszélni: "Álljon fel bizonyos, 's a' szükségnek practice megfelelő hitel Magyarorszáiban, 's mi akkor szívesebben adjuk oda pénzünket alacsony kamatra, mint ma legmagasbra"; részint pedig így: "Ha hitel lesz Magyarorszáiban, adunk kis kamatra pénzt, a' mennyi kell, 's fel se mondjuk; ha pedig megmarad a' régi sötét zavar, akkor Magyarországgal legkisebb pénzbeli viszonyban sem kívánunk jőni". Hogy pedig így fognak szólni — — most jut eszembe, nem is fogadhatok, mert magam előtt látván az élő factumokat, arrul szinte bizonyos vagyok. A' tőkepénzesek nagyobb része, ha pillanatig igen is, de hosszabb időre nevezetesebb tőkével nem szeret loteriázni; hanem inkább kisebb nyereségre biztosb helyre adja, mint azt a' külön fejedelmi udvaroknak kölcsönző legnagyobb kereskedő házak bizonyítják; 's így nem tagadhatni, hogy nekünk Magyaroknak is adnának untig tőkepénzeket, ha viszont hiteladásra el tudnók határozni magunkat; hogy pedig sokan mostani pénzálladalmunk mellett semmi feltétel alatt nem akarnak velünk összeköttetésbe jőni, azt ha kívánod nyomtatott bizonyítványokkal is, kész vagyok megmutatni; mert több hitelező intézetet ismerek, mellyek rendszabási szerint csak egy nemzetbeli, kinek t. i. semmi feltétel

alatt pénzt kölcsönadni nem szabad, van kivéve, 's e' nemzetbeli a' Magyar!!! 'S illy, nemzetünknek valóban nagy dícsőségére való rendelet ki voltak nyomtatva, már sokkal előbb hogysen én Hitel czimű munkám írása vagy közrebocsátásáru! legtávulabbrul is álmodtam volna, 's aztán azt hirdetik némelly hazámfi! Vele! együtt nagy bölcsen: "Nemzetemet ócsárlom, rossz hirbe hozom." Nekem azonban úgy látszik — 's nem hiszem, csalatkozom — hogy azok, kik illy rendeleteket alkottak, mellyek olly czáfolhatlan tanúji pénzdologi híru!k rú! álltának odakün, hajlandóknak érzenék magokat eltör!eni azokat, ha sok ember gondolkoznék honunkban a' hitel-tárgyru! úgy mint én; ellenben: statutumok azon kellemetlen cikkelyét, melly a' Magyarokru! szól, még szűkebb korlátok közé szorítu!ák, ha hitel-körü!ti gondolkozásidru! Taglalatod után itélnének, 's azt hinnék, hogy a' nagyobb rész is úgy nézvén a' dolgot mint Te, javálná szempontidat.

Megnyugtatósodra egyébiránt azt mondhatom, senki Taglalatodat hitel, pénz 's vagyonbeli vallomás gyanánt nem veendi; mert kiki át fogja látni, hogy se hely, sem idő nem volt a' hitelt, pénz és vagyon tárgyát, tökéletesen kimerítmed; mivel a' Hitel czimű munkában sem volt azokru! igen sok szó, 's így a' Taglatban, melly a' Hitel czimű munkának czáfolása, vagy inkább illu!tratiója (?) — — — — — sem lehet azokru! egészen kimerítő értekezés. A' közönség végre lassanként olly bizonyosan 's annyira meg fog győződni a' jó hitel számtalan áldott következtésirül; hogy egy pár vastag deák könyv impo!ens tekintete, mellyben pénz 's vagyon-körü!ti törvényink össze vissza vannak torlasztva, nem fogja hátráltathatni azon üdves rendszabások lé-

tesítését, mellyek következésében nem lesz mindig formának a' dolog feláldozva, 's nem lesz örökön örökké csak képzelt szabadság állítva valódi szabadság helyébe!

Azon jegyzésedre, mellyet a' régiség nagy embereiről teendesz hihetőleg megint — miután Taglalatod 135^{-dik} lapján így szólsz: *Kár volt ebben a' Cikkelyben, és nem is tartozott a' dologhoz oly felületesen és lenyelmésen (légèremment) beszélni a' régiség' nagy embereiről* — így válaszolok: 'Ha nem olvastam is Plutarchust görögül mint tán Te, nálam annyival tudósb Barátom, 's ha a' latán classikusokat olly jól citálgatni nem tudom is mint Te, nálam annyival jobb memorista; azért még kérdés, ki fogta fel közülnk az elhunyt időkor dicső lényeknek lelkét tökéletesebben, Te e vagy én? 'S ugyan hol szólok én könnyelműleg egy Aristidesről, Phocionról, Brutusról, Catorról 's t. i.?' Lásd Barátom, e' szelességemet csak képzeléd, mint igen sok egyebet, 's rám akarád fogni. A' Hittelben szórul szóra ezt mondom 125^{-dik} lap. 'Nemmelly tudomány, művészet 's mesterség egészen újabb idejű, 's több évek előtt a' legokosb ember esze ágában sem volt. Nem is álmodott p. o. Hannibal vagy Julius Caesar puskaporrul, ágyukról, Augustus gőz hajórul, Pithagoras vagy Solon a' nemzeti gazdaság valódi alapjairul, papiros-pénzről, bankról 's a' t. 'S így ha sokról még legkisebb ideánk sincs, lehet azért még több velőnk Socratesénél, eszünk több Themistoklesénél, isméretünk kiterjedtebb Aristotelesénél; 's azért higyjük el, hogy nem szégyen 's éppen nem kötelességünk mindeneket ismerni 's azon dolgokba avatkozni, mellyekhez nem értünk, sőt inkább dicséretes 's kötelesség volna olyanokat magunkról lerázni.' Már kérdem a' részrehaj-

latlan Olvasót, talál e ezen sorokban egy feltülegés és lenyelmés szót a' régiség nagy emberei ellen, mint azt Gr. Desewffy állítja?

Hogy pedig nem csak a' Hitel czimű munka külön tárgyihoz igen tartozott a' régiség nagy embereiről néhány szót említeni, sőt hogy ez ott felhozott szavak ismétlése 's azok némi felvilágosítása legnagyobb hasznót hajthatand, arrul, legyen szabad kérkednem egy kissé, tökéletesen meg vagyok győződve.

Magyarországban azon szerencsétlen idea, hogy az már ugyancsak országos-ember, ki iskoláit cum eminentia végezte, classikus deák 's törvényinkben Doctor, olly közönséges 's úgy annyira meggyökerezett, hogy néhány egyéb szerencsétlen idea rectificatioja közt nincs hasznosb, sőt szükségesb, mint a' régiség nagy emberei valódi becsét teljes világosságra állítani. Ezek szerint kérdelek, mi van abban feltülegés 's lenyelmés, midőn az mondatik: Hannibal, Julius Caesar puskaporrul, Augustus gőzhajóru, Pythagoras, Solon a' nemzeti gazdagság valódi alapirul, papiros pénzrül, bankrul 's a' t. nem is álmódott? továbbá: hogy Socrates nagy velejével, Themistokles fényes eszével, 's Aristoteles kiterjedt ismértivel még sem tudhattak mindent, 's kivált nem anticipálhatak — erre vigyázz, kérlek, mert itt a' dollog bibéje — az újabb idők találmányit 's elmeszüleményit? Milly tisztelet-elleni kitétel van ez állításimban a' régiség nagy férfiu ellen?

A' mindenség mechanicája sötétben volt, 's azt, kezdve az Ari 's Eri nemzetségek bölcsesitül, mellynél feljebb alig megy a' világ évrája, 's szinte a' vizözönben gyökerezik, lefelé Chaldaea, Babylon, Phönícia, Hellas 's Roma bölcssei, senki nem deríté fel t. i. a' minden-

ség mechanikáját, míg az utóbbi Newton nem tünt fel.

“Nature and all her works lay hid in nighth,
God said: Let Newton be, and all was lighth.”

Az emberek még most is ‘olly kevés lármával, de egyszersmind annyi dühhel öldöznék csatákban egymást mint azelőtt; ha az aranyat készíteni akaró Schwartz nem találá fel véletlen a’ puskaport, melly találmány áldott következtében — áldott mondom, bármilly furcsán hangozzék is — a’ háborui szokások igen szelídültek, ’s a’ felebaráti vérontás, az emberiségnek ezen legrútabb salakja, már sokkal ritkábban gyakoroltatik annyi ellenséges indulattal ’s vad-sággal mint az előtt, ’s olly sokszor se csatamezőn, se kettős viadalban nem mártja ember emberszivbe fegyverét mint Hannibal, Julius Caesar idejében, vagy a’ Coliseum véres fővényein; hanem a’ Strategia ’s Tactica más elvekre állított tudománya ’s egy láthatlan golyó, melly találhat, de hibázhat is, döntik most jobbadán el a’ nemzetek közti pöröket, ’s a’ katona — kinnek valódi becse nevededett, mert inkább vétetik most lelki mint testi ereje fontolatra, ’s így midőn úgy szólván a’ ragadozó állatok sorát elhagyá, csinosodott emberek társaságába lépett — a’ katona mondom, jobbadán megszűnt úgy szólván gyilkos lenni, ’s reméllem, sőt a’ tökéletesedés ideáljára támaszkodva hiszem is: jön még idő, midőn háborui erőműveink annyira lesznek kifejtve, ’s általok a’ mai Strategia ’s Tactica tudománya megint elannyira változva ’s javítva, hogy ember ritkán vagy tán soha többé nem lesz kénytelen, nemzeti vagy egyesek viszályai eligazítása végett, embervérrel fertőztetni kezeit. Mi továbbá most is csak úgy vésegetnők a’ sziklákat utcsinálásban, bányászathban mint az egykori Roma-

iak, ha nem találtatott volna fel a' puskaapor'. 'A' tudományi vizsgálatok még ma is minden valódi rend nélkül eszközöltetnétek, ha Baconnak Novum organum Scientiarum-ja az inductiva methodust velünk nem ismértette volna meg.' Mi is csak 'olly otrombán készült gályákon hajóznánk mindig közel a' partokhoz mint a' Romaiak 's Görögök, ha az ujabbiak a' vitorlát használni nem tanulták, 's What a' gőz erejét ki nem fejtette volna.' Köztünk is csak 'olly ritkaság lenne a' könyv mint Romai 's Görög közt, ha Guttenberg nem találá fel a' sajtót' 's a' t. 'S ugyan mind ez állításim által, mellyeket szinte végtelenig szaporíthatnék, kisebbítem, vagy ócsárlom e valóban a' régiség nagy embereit? Én legalább azt gondolom, nem!

E' tárgy azonban ítéletem szerint olly fontos, hogy még valóban egy kissé jobb felvilágosítást érdemlene; 's így e' szerencsétlen ideákruli cikket most félbe fogom szakítani, később megint talán felvenni 's közbevetőleg egyenesen kimondani, némelly dolgok körül mikép gondolkozom, 's egyben másban milly meggyőződéssel bírok.

V A L L O M Á S O K.

Az emberiséget a' szerencsétlen ideákon ki-
vül tán még sokkal nagyobb baj zsibbasztja t. i.
a' zavart ideák, mert azok korántsem szegzik ma-
gokat olly makacsul az előmenetelek ellen, mint
ezek; 's inkább tudatlanságbul erednek, 's nem
sokat gondolkozó elmékben fészkelnek, 's így irt-
hatékonyabbak; midőn a' zavart ideák többnyire
az igen sok, de főtlen képzelgések szülötti, a'
tudálékosokban, úgy szólván, már nedvvé 's vér-
ré váltak, 's mint az irthatlan mirigy, a' legjó-
zanabb javítások ellen nem csak rémítő 's vissza-
ijesztő vázként állnak, hanem mint a' pestis, ra-
gadékonyságok által a' legépebb, de még ki nem
fejlett elméjüeket is megfertőztetik, 's magok kö-
rül élet helyett halált terjesztnek.'

Nem tartom ennél fogva hasztalannak, hos-
szas és unalmas fejtegetések helyett, néhány tárgy-
rul vallomásomat itt inkább egyenesen kimonda-
nom. Ha nincs is igazam, legalább megfontolás-
ra fogok gerjeszteni, 's így a' Való hihetőleg sza-
porábban tűnend elő, mint ha hallgatnék, 's a'
közönségnek minden esetre nem ártok; habár ma-
gamnak nem használok is. Vegyük tehát lehető
rövidséggel rendre mind ezeket: 'Az Ó és Uj.
A' Gazda 's Hazafi. A' Magyar nyelv. A' Chara-
cter 's Bizodalom. A' Divat. A' Mania.'

A Z Ó É S U J.

Több esztendő előtt Athenében a' Theseus
temphuma oszlopihoz támaszkodva, mély gondo-

latokba valék merülve, 's midőn a' jelen 's jövőendő előlem visszavonula, csak a' multban élttem; 's ezen önfeladás sokáig tartott, mert a' képzelet legédesb képei varázslának a' hajdankor nagy emberei közé — körültem minden a' legmélyebb csend 's álomban fekvék, 's egy szép őszi nap vég sugári aranyzák a' körüli bércek orma-it. A' levegő legtisztább 's balzsami volt — — és bennem milly keser-édes, és remény 's kétség érzelmi gerjedeztek akkor, 's keblemet milly édesen kínzó vágyak tölték bé, azt ki nem magyarázhatom, és azon érzést csak azok ismérhetik, kik hosszas elválás után lelkök ideálját megint megtalálják, 's édeni öröm közt kénytelenek tapasztalni, hogy az egykor értők hiven lán-goló szív — — — elhidegült; — vagy azon hazafiak ismérhetik csak, kik hajdan szabad honokbul, mellyet imádnak, a' nép vakheve által számkivette, visszatértökre rabszolgaságban lelik azt! — —

'S ezen eleinte olly édes, később olly kínos álmombul egy fiatal, egészség- 's bájteli görög leány megjelente ébreszte fel! 'S nem fogom felelgetni soha, lelkemem mi villana akkor keresztül, 's milly haloványoknak látszottak a' görög remek márvány oszlopi, a' báj-fiatalság virító képviselője mellett! — 'S bennem örökre változhatlanul el volt határozva, hogy a' mult a' halál, jelen 's jövő az élet; 's így az élő embernek nem a' multban, hanem a' jelen 's jövőendőben van igazi helye.

'S mennél többet jártam, mennél többet láttam, olvastam, tapasztaltam; annál erősb meggyőződéssé lön bennem Montesquieu ezen állításának valósága: "Transporter dans des siècles reculés toutes les idées du siècle où l'on vit, c'est des sources de l'erreur celle qui est la plus féconde. A ces gens qui veulent rendre modernes

tous les siècles anciens je dirai ce que les prêtres d'Égypte dirent à Solon: "O Athéniens, vous n'êtes que des enfans."

E' szavakat keblemben tartván óvakodom: ne zavarjam össze a' régiség nagy embereinek követésre méltó tulajdonit, az újabb vagy mostani generatiók igen sokban iránytalan felsőbbbségikkel. Így legmélyebb tisztelettel nevezem Socratest; Aristides 's Phocion agyag sorsommal engesztelnek meg, mert ők is emberek valának; Regulus nagy lelkén bámulok; a' Brutusok előtt mélyen hajtom le magam; Aristogiton Harmodios, Leonidas sirhantján térden álltam, 's az emberiség diszhamvait örömkönyvekkel üdvözlém! — — Hanem azért sem Homerost, kinek költői szellemét tán senki túl nem haladá, tábornoki zsebkönyvül; sem Horatiust, kinek józan philosophiáját nem győzöm eléggé csudálni, politikai kalaúzul; sem Virgiliust, ki hatalmas remekletű Epicus, gazdasági tanácsadóul 's példányul felhozni nem fogom. De még tovább megyek, 's azt állítom: ki Polybiost, Xenophont 's Julius Caesar Commentárait könyv nélkül tudja, de a' mostani háboru szellemét nem fogta fel, csatákat nem nyerend; nem lesz az továbbá practicus gazda vagy különös naturalista, ki Aristoteles, Plinius vagy Lucretius munkáit tökéletesen sajátévá tévé, ha ezen az idők folyamatja által annyira tökéletesült tudományok nagyobb felvilágosítását újabb idők műveiben nem keresé. 'S így ha ma támadnának fel: sem a' Phoeniciaiak ügyes hajósok, sem a' Siciliaiak Archimeddessel együtt practicus erőművészek, sem a' Romaiak Columellával összeleg és egyetemben nagy gazdák 's a' t. nem lennének.

Sok veszett el a' régiekkel, nem tagadhatni, de korántsem annyi, a' mennyit festeni 's hirdetni szokott az ábrándozók rendetlen képzele.

Hanem az emberi gyengeség a' multat 's régít mindig nagyobb fénybe szokta állítani, mint a' jelen 's jövődőt; mert a' gyengeség, többre hatni 's nagyobbat véghezvinni képes nem lévén, reminiscentiákhoz ragaszkodik: midőn az erő tettek után szomjadoz. 'S az, a' mit Horatius az aggrururul bölcsen mond, hogy t. i. 'laudator temporis acti 's a' t. a' gyengékre is igen felillik, kik Montesquieu szerint "a' mult századokat mostaniakká akarják varázsolni untalan."

Minden kornak van érdeme, 's ki tagadhatja, hogy a' jelenkor a' régiek tudományira alapítja minden további előmentét, úgy mint a' régiek a' még régiebbekre az övékét, 's a' mai idő a' jövő századoknak lesz legbizonyosb alapja.

'S ha Apollodorusok, Praxitelesek, Phidiások 's t. i. építő 's szobrászó isteni-szikrájok elaludt is, 's Canova iránylag nagy remekei csak ujoncz próbakként állnak a' görög mesterek fennmaradt halhatatlan munkáik mellett, mellyeknek legjelesbit tán örökre eltemeté a' vak hevű tudatlanság 's az idő; azért a' civilisált újabb 's így idősb memzetek évrájziban — habár azok is elég borzasztóval teljesek — még sem találhatik Dionysius, Nero, Caligula 's az embervérrel mocskolt istenoltár, arena, 's a' kínveritéktől el-elalvó Autodafe tán soha nem disztelenítendi többé gyászkönyvvé az emberiség történetinek jegyzményit, 's bizom a' nagy Istenben! eljő még azon idő is, midőn az ártatlannak, bármilly alacsony sorsu legyen, egy hajszála sem fog, még a' leg-hatalmasbtul is kiszakíttathatni büntelen! 's a' természet-ellentiségnek legcsufabb undokai, az emberadás 's vevés, a' rabszolgasággal együtt ki lesz minden időre törölve a' megint történhetők sorából —, 's azt hiszem: soha, legalább addig, míg évrájzink hatnak hátra, magasabban az em-

beriség nem állott még, mint ma, 's hogy minden nevedő idomzatban előbbre fog hatni csillagunkon, míg tán nap-systemáki rendülések megint nem temetendik el mind azt, a' mit emberi agy 's tenyér gondolt 's állított, 's csak azon szikra maradand fen, melly valaha nagy, szép 's nemes tettekre melegíté keblünket.

Ne zavarjuk azért össze a' régi nagyságot a' mai tudományokkal, 's ha, teszem például, gazdaságunkat kívánjuk magasbra emelni: kövessük Cincinnatus dicső példáját, Cicero tanácsát, 'quod nihil pulchrius 's a' t., de ne keressük az igazi előmenetel rugóit, görög vagy latán könyvekben, mert azokban hiába keressük; hanem használjuk az e' tárgykörülti újabb angol, francz 's német munkákat. Ha Dunánkat akarnók egykor rendbehozni, 's valódi kereskedésre idomítani, vagy azon keresztül hidat vonni: vegyük a' régiek nagy lelkü 's férfiakhoz illő erős akaratjokat például, — de Istenért, ne véssük mint Traján a' régi Dacia dunapartinak szikláit, 's ne rakjunk olly nyomorult hidat mint ő, mellynek néhány század után szinte legkisebb bizonyos jele; hanem használjuk a' puskapórt, parancsoljunk a' szirteknek, és szórjuk ki a' folyam medrében fekvő sziklákat; hidainkat pedig mély alapra telepítsük, 's ha viz feneke gránit, esztergáljunk abba gőzerőművekkel helyeket, 's cresszünk azokba le öntött vasoszlopokat; nehogy a' gyenge jég vigye vagy rombolja hidunkat el, 's még földindulás se rendíthesse meg, hanem szinte több kívántassék mint a' természet közönséges járása annak elbomlasztásához.

Merjünk nagyok lenni — 's valóban nem olly nehéz — de legyünk egyszersmind bölcsek is! —

A' GAZDA 'S HAZAFI.

Valamelly jó ismerősömet, egy angol Asszony-ság Nápolyban így szólítá meg egykor: "Valyon mi tetszik az Urnak jobban a' St. Carlói Színház e, vagy London?" 'S számtalan illy hangu kérdések, mellyeket már éltemben hallék, ha nem voltak is olly kézzel fogható képtelenségek, nagyon figyelmetessé tettek arra: hogy az embereknek szerfelett nagy száma össze szokta zavarani, vagy egyenesen felcserélni a' dolgok valódi mibenlétét, 's ha valamirül tudakozik vagy valamit egybe hasonlít, sokszor nem cselekszik jobbanabbul, mint ha valaki kérdené, vagy analysálni akarná, valyon mi jobb: "fácán-hús e vagy széles ágy; — mi hasznosb: széna e vagy vas; — mi szebb: arab-ló e vagy angol-kert 's t. i." — Az ideáknak illy felcserélése pedig nem egyébbül ered, hanem hogy a' dolgok valódi 's bel becsét, hasznát, szépségét, szóval mibenlétét nem szoktuk tökéletesen 's legmélyebb velejükig keresztül nézni. Ennél fogva látunk sokat kis dolgok körül heveskedni 's állhatatoskodni, nagy dolgokhoz pedig hidegen járulni 's mellettek elaludni; másokat munka közben enyelegni, társaságban pedantoskodni; másokat ismét békeségben nagy katonai tulajdonokat mutatni, háborukor ellenben inkább a' szelid polgárság jeleit — — ; másokat végre, kik egyenesen azon szerencsétlen Persára emlékeztetnek, ki — bűbajos hatalam alatt lévén — ágyban soha nem aludt hanem társaságban, jó asztalnál soha nem éhezett hanem ebéd előtt vagy után, mindig szomjuzott csak friss forrásnál nem, szerelmi vágy belsejét szüntelen égeté, 's csak közel az öröm forrásához hidegült el.

A' Gazda 's Hazafi-körülti ideákkal — a' ki-

sebb részről szólok — szinte így állunk, 's azokkal se vagyunk nagyobb tisztában, mint az itt előhozott polgár, katona 's persa felebarátink az ő cselekvésmódjok 's balsorsokkal! A' Gazda korántsem olly szorgalmas, minden garasra néző és, szinte szeretném mondani, olly kis lelkű, mint egy gazdának lenni kellene; a' Hazafi ellenben adakozási 's tetteiben sokkal körülnézőbb, fősvényebb 's korántsem olly nagy lelkű, mint hozzá illene; 's midőn földbirtokosban a' gazdával mindig egyesül a' hazafi, legmulhatlanabbul következik az elsőnek t. i. a' Gazdának helyenkivüli generositásából a' másiknak t. i. a' Hazafinak tehetetlensége; 's így a' közjóhoz semmi egyéb mint csak fohászkodó járulása!

Már csak ló dolgában mennyire van honunkban a' gazdasági idea a' hazafisággal összezavarva, mindennap tapasztaljuk; 's egy fő oka, mondhatni, hogy szinte egész Európában nincs idomlag minden czélokra nézve olly kevés jó 's hasonvehető ló mint Magyarországbán. 'S ezen állításom valósága — melly minden nap világosabb lesz 's csak ollyasok által hozatik már kérdésbe, kik úgy mint Te drága Barátom — ne vedd rossz néven — lóháton soha nem ülnek, 's csak Virgiliusban et Comp. keresik a' lótenyésztés alapit — valóban csak onnan ered, hogy gazdáink nagy része a' lótenyésztést hazafisági osztályba helyezi, holott az egyenesen a' gazdaságiba tartozik; midőn más részről sem említésre méltó utaink, sem hidaink, sem színházaink és számtalan illyesek nincsenek, mellyek tán már Magyarok közé is illenének, 's mi ábrázatlan pusztákon, mocsárok közt juhászkodni, gulyáskodni vagyunk kénytelenek mint a' régi Scythák, mert nagy lelkű patriotizmussal gazdálkodván, (!) ha szó van hazafiúi áldozatokról, a' zavart ideák

okvetetlen következése t. i. a' szegénység annyira bilincsezi le szép lelkünket, hogy sas repte helyett szarka társaságban leljük magunkat, melly, mint tudjuk, sokat akar, de 's a' t.; e' helyzetbe pedig senki más nem iktata bennünket, mint minmagunk; vagy inkább a' 'zavart ideák!

'S e' néhány sor tán megfejtí okát annak: miért feleltem Lovakruli munkámban az Anonymusnak levelére olly nyersen.

Nagyobb szemtelenség alig van, de egyszersmind keményebb büntetésre méltó is, ítéletem szerint, mint másokat oktatni akarni ahoz kívántató tulajdon nélkül. A' sokaság szinte mindig később bal ítéleteket elfogadni, mint józanokat; mert azok miliárdok, ezek azonban csak kevesek, 's nem hozhat sokszor — köz példabeszédként "ezer bölcs olly dolgot megint rendbe, mellyet egy bolond rontott el." Már pedig olly író, ki egy sort sem tudott orthographice írni, nem hihető igen mélyen tekinté 'a' gazdaság, kereskedés 's Oeconomia-Politica rejtett vázát, hanem hogy sokat elcsábítani még is elég ügyessége volt, 's így igen nagy kárt tett is, azt abbul gyanítom, mert Taglalatom 118^{ik} lapján, hol hozzám vonzó tisztelet-szeretet-érzésedben igen nagy barátságot áruló ironiával *magyar apostolnak* czimzesz, 's ijedtedben azt gyanítván, hogy kárpótlás nélkül majd majd elvesz dézmád kilenczeded, azt mondod nagy bölcsen: *A ki csak más kárával tudja a' nemzeti szorgalmat nevelni, az ne beszéllyen az effélékrül.* 'S az Anonymusrul, kinek igen nagy pártját látszatol fogni, így szólsz: *Megfelejtkezett a' Szerző azon keserű, és érdemetlen észre-vételekrül, mellyeket egy becsületes embernek levelére bényomtatott a' lovakról írt munkájába. Az a' de-*

rék ember azt a' becsületet tevé a' Szerzőnek, hogy őt' szíves, magyar-szívú embernek gondolván, megkéré: engedné-meg némely szegényebb jó hazafiaknak kanczáit, drága ménjeivel, patriotismusból ingyen meghágotni. Ez a' Szerzőnek akkor felette nevetségesnek látszott; most pedig azt akarná, hogy a' földes-urak elegendő kár-pótlás nélkül engedjék-el a' kilenczedet 's a' t.

Mindenek előtt kérdelek Barátom: milly jussal hozod itt elő e' levelet egy olly munkában, melly illy nevezetű: *A' Hitel czimű Munka Taglalatja?* Nekem úgy látszik, egyedül akkor lehetett volna mind azt, a' mit munkádbul kiírek itt, 's számtalan egyebet, a' mit felmelegíteni restellek, de az Olvasó könnyen feltalálhat, némine-mű illendőséggel előhoznod, ha munkád czimjéhez ezt ragasztád vala még: "s Széchenyi István lovakrul irt munkájának 's egyéb gondolati 's tetteinek rostálása 's megítélése."

A' mit pedig az Anonymusrul mondasz: "hogy becsületes derék ember!! akarom hinni, mivel Te mondog; hanem levele után — mellyben hazámiai szeretetét, sőt még apotheosisomat is előreható mély 's valóban asmodaenssi ésszel jövendöli, ha méneim ingyen fognak nemzeni — őtet még becsületes, de kivált derék embernek nem tartottam volna; hanem inkább olly persa forma individuumnak, kit fentebb érinték, kinek esze 's gondja mindig másutt van mint a' hol lenni kellene. Azonban a' zavart ideák 's lágy szív — mellynek a' fő nem parancsolhat, 's melly több kárt okoz a' világ hátán, mint a' mennyit szép 's nemes, de annyiszor éretlen gerjedelmei, valóban érdemlenének — minden embert engedelkenyül festenek, 's így szinte szo-

kássa rögzött azokat, kik legkisebb fényes vagy kitűnő tulajdonokkal nincsenek az anya-természet-től megajándékozva, 's ekép nem dicsérhetni őket általányosan, 'Jó embereknek' nevezni; 's ha vitatni nem akarom is a' szegény gyáva lelkűek ezen jó szándéku, bár meg nem érdemlett 's egyéb nyelvekben már egészen más értelmet jelentő 'jó ember' czimzetét, mindazáltal becsületes derék embernek nevezni valakit kényesb vagyok, 's illy nagy 's szép tartalmu czimet nem szoktam bitangolni olly mazur ábrándozókra, kik lágy szívök 's éppen olly lágy velejök sugtában tanítani, oktatni, jóslani akarnak; jóllehet magoknak van legnagyobb szükségök tanulásra, tanácsra, vezető kézre!

Hogy sok jó szívü — kirül még tudva sincs becsületes derék ember lesz e, ollyan t. i. ki nem csak rosszat nem cselekszik, a' világ kecseitől távol jók között, hanem az emberiséget szédítő csáboktól körülvéve is, minden halálos sebektől meg tudja menteni lelkét — nem lehét mindenben mester, azt igen átlátom; hanem ollyan okik 's nem oktat, kérdez 's nem tanít. 'S ha az Anonymus mint szabad ember, ki nem bujkál sötétben, hanem a' világot keresi, levele alá irta vala nevét, soha őtet idézni 's nevetség tárgyává tenni nem lett volna szándékom; de így kötelességemnek tartám a' lótenyésztés körül forgó zavart idea néminemü eligazítása végett az egyest feláldozni az egésznek, 's azon előítéletet tehetségem szerint gyengíteni, mellynél fogva Te 's mások azt állítjátok: hogy patriotismusbul kell nevelni lovat; 's így nincs is ló a' hazában, midőn a' ló, mint minden egyéb tenyésztés egyenesen gazdaságbeli tárgy, mellynek megint úgy lehet igazi 's tartós sikere, ha bizonyos vagy hihető vagy legalább lehető nyereséget ad;

melly józanlátás következtében Britannia, hol senki patriotismusból lovat nem nevel 's minden olly drága, a' lótenyésztésben legelső a' Világban. Lásd Barátom, 17 esztendei lovas-katonáskodásom után, független 's tehetős létemre mint vagyok, kötelességemnek tartám, az elaljasodott lótenyésztés felelevenítésére tehetségem szerint járulni; mert úgy hívém: inkább engem illet ezen tárgy mint teszem egy Püspököt, vagy ollyast, kit foglalotossági nem hoztak annyiszor össze lóval mint engem. 'S így igen igen sokat vesződtem vele, 's mondhatom: Európa nagy részének leghiresb méneseit jártam be, számos 's nem csak angol, hanem más legtapasztaltabb lótenyésztőkkel társalkodtam; és keleti utazásimban, fogadni merek Veled, több úgy nevezett arab-lovon ültem, mint a' mennyit Te drága Barátom egész most élő nemzetségeddel együtt éltedben csak láttál. Hanem e' tárgyról mindaddig hallgaték, míg annyira elkészültem, hogy felőle nem csak mint ujoncz 's theoreticus okoskodhatom, hanem kész vagyok bármilly rigorosumot is kiállni.

Számos egyéb hátramaradásink közt 'az elaljasodott lótenyésztést is nagyon fájlalom; 's mondhatom: tetemes áldozatokra vagyok kész előmozdítása végett. Hanem annak eszközzésére methodusom egészen más, megvallom, mint a' Tied, ki azt mondja: "engedné-meg némelly szegényebb jó hazafiainak kanczáit drága ménéivel, patriotismusból ingyen meghágatni" 's egészen más mint legszámosb méneses gazdáinké, kik előkelőkép forgódnak a' lótenyésztés előmozdítása körül.

A' birka-nevelés, mert sokkal nagyobb nyereséget hoz, lassanként elhagyatá számos földbirtokosinkkal a' lótenyésztést, mellyből általánosan csak veszteség háránla; nemde úgy van?

‘S ezen a’ közönségre káros tendenciának mikép akartak gátot vetni, az emberi cselekedet rugóit olly mélyen (?) vizsgáló bölcselkedők mint Te, kedves Barátom? Patriotismus által! Mellyre alapult okoskodástok illy hangon, de hiába, zenge: “Szégyen a’ lóra született Magyarnak ménest nem tartani; azon szép honi lovakat, mellyeket a’ külföld csudál, többé nem nevelni. Illőbb lenne inkább kevés birkát tartani, ’s több lovat” — ’s a’ t. Én pedig azt bátorodom állítani: hogy kivált ménesbeli lovainknak szinte semmi eredetiségük sincs többé, ’s valahai meglehetősen honi fajtáink spanyol, holstein, nápolyi, dán, ’s tudja Isten milly zavarék vérrel vannak már össze vissza, keresztül kasul zagyválva, melly okbul olly keresztül kasul mennék is; — hogy továbbá: nincs ország, hol a’ tehetősb felekezet olly keveset jár lóháton mint nálunk, ’s csak azon külföldi csudálja e’ részbeli gazdaságunkat, ki képzetekre állítja okoskodását, ’s lórul csak gyalog vagy ülve, de nem rajta ülve szokott ítélgetni; ’s hogy végre: csak birka lesz mezőinken ’s nem ló, míg minden hasztalan ábrándozásinktul nem bucsuzunk el, ’s mint Lovakrul irt munkámban elég körülállásosan előadtam ‘a’ lótenyésztés által a’ pénzbeli nyereséget bizonyossá vagy lehetővé vagy legalább lehetővé nem tesszük. Ez pedig mikép eszközölhető, nézd a’ pesti Lóversenyi Czikket.

‘S midőn a’ lótenyésztő patrioták csak vesztéseket tudnak előmutatni, én mint lótenyésztő gazda, ’s nem ló-patriota, minden figyelmemi arra fordítom, hogy lovaimbul, ha haszon nem is, legalább felette nagy kár ne háramoljék. Én is, Ti is egy célzt akarunk; ’s én hiszem, több proselytát fogok szerezni — ha tüstént nem is, idő jártával bizonyosan, ’s így többeket lótenyésztő

tésre gerjesztni, 's ekép.e' részben a' hazának temesebben használni — ha számadó könyveimből megmutatom: hogy lótenyésztés által nem vesztetek, ámbár méneskémet a' hon szinte legdrágább tájékán 's piaczon vett zabon, szénán, 's mester-séges legelőken tartom, — mint Ti drága Bará-tim, kik egyebet nem tudtok mondani, mint egy néhai jó ismerősöm, ki szomszédját lótenyésztésre birni akarván, ekép szólítá meg: "Én már sok ezret szenteltem lótenyésztés végett hazámnak, de magam nem győzőm, az Uraknak is kellene már tenni valamit" 's a' t. A' mire a' szomszéd, ki semmit se felelt, de lovat azért továbbá sem tenyészte, tudom így okoskodott magában "Gróf N. N. nagy ember 's ugyan jó patriota; hanem tehetsége is nagy, ő teheti, de én szegény legény illy terhekre nem vagyok képes."

'S ha olly nemes hazafiui tettnek véled egy pár gebe kiállítását, valyon miért nem tartasz Magad is ménest? Hallom erre feleletedet: "Mert körülállásim nem engedik!" 'S miért nem engednék? "Mert veszteséget hoz maga után a' ménestartás!" Aha! 's hát itt vagyunk végre. 'Te nem akarsz veszteni!' 's igazad van; de ne vedd rossz néven, ha más sem akar veszteni, 's ne felejtsd, hogy más is éppen olly körülállásokban lehet 's van is, mint Te.

Én tehát minden himezés nélkül megvallom: hogy valamint a' gazdaság minden egyéb ágazatibul a' lehető legnagyobb nyereséget törekedem kivíni: úgy minden figyelmem oda céloz, hogy a' lótenyésztésből is, mellyet gazdasági tárgynak tartok, hasonlóul hasznót arassak; vagy ha ez lehetetlen is, veszteségem legalább ne legyen olly érzékeny, hogy azzal megint felhagyni kénytelenítsem. 'S ezen elhatározottságom két okbul ered t. i. hogy jó gazdagság után

's kellemes élet mellett, mivel kellemesen élni szeretek, még szép tehetségem is maradjon a' hazamagash felemeléséhez egy egy követ hengeríteni; 's többi hazámfiait is ösztönözzem hasonló tetteire, kik közül számosan nem zavarván össze az ideákat, csak úgy fognak, teszem például, lovat tenyésztetni, csak úgy szederfát ültetni 's több eféle, ha valaki megtudja mutatni: hogy belőle nyereség 's nevezetes nyereség, kár pedig minden esetre csak igen kevés következhethet. 'S hogy lóval, selyemmel nálunk a' nyereség hihetősége sokkal nagyobb mint a' károsodásé, az világos. Angliában hasonlíthatlanul drágább minden mint nálunk, 's a' lótenyésztés még is igazi divatban áll; nálunk ellenben minden olcsóság mellett is a' lótenyésztés legkisebb divatban nincs. Úgy sokkal több szederfát ültethetünk tágas határinkon mint Európa sok más nemzeti; 's így csak tőlünk függ a' mezei gazdaságnak ezen két igen gazdag 's nálunk szinte még ismételten kútfejét megnyitni, két új ágon vagyunk 's tehetséginket tetemesen nagyobbítani, 's ekép személyinkben dúsgazdára in oculálhatni a' hazafiságnak olly tetteit, melyeknek néminemű látszatjok is van.

De e' gazdasági két czél elérésére se Ciceroiban, se Senecában nem lelünk elegendő utmutatást; hanem kirekesztőleg a' zavart 's facsart ideák helyreigazításában. Ehez képest a' hazafiság Geniusát sem istállóba sem undok hernyók közé állítani többé nem fogjuk.

Lótenyésztésre serkentő methodusink csak abban különböznek, hogy Te és társaid lónevelés által a' közönséget veszteség-türesre akarjátok bírni, én pedig nyeresésre. Már ezt nem eszközölhetem másképp, mint tanácsim 's példaadásim által; mert a' közönség szinte jó sikernek sem hódol, szavaknak 's pusztá theoriáknak pedig ép-

pen nem; — követésre méltó példát adni továbbá csak úgy vagyok képes, ha számadó könyveimből, nyereség vagy csak kis károsodás tűnik ki, 's a' honban olly intézetek állnak fen, melyek által egy előkelő csikó, 20 esztendei kis károsodásimat egy tavaszban helyre ütheti; nyereséget végre úgy várhatok, ha többek közt, méneimet nem ingyen, hanem pénzért használtatom, 's olly jutalmak felállítására járulok tehetségem szerint, melyek által változatlanul fenáll a' lehetőség egy jó lóval, nevezetes nyereséget tehetni.

Ekép ha az Anonymusnak kanczáit, ki, mint mondod, "azon becsületet tevő, engem szives és magyar szívű embernek gondolni," nem akartam ingyen méneim aláeresztetni, azon okbul történt, melyet tán Te nem, mert a' dolog ellen fogulva 's így vak vagy, hanem a' hideg vérű pártatlan Olvasó az imént mondotakbul tökéletesen átlát, 's a' mi más szóval nem egyéb, mint azon meggyőződés: hogy lótenyésztés dolgában sokkal több hasznot hajtok honomnak, ha méneim ingyen használtatások helyett — mi által tán néhány jobb csikóval gazdagodna hazánk, a' mi nem igen nevezetes terno 's még egyébiránt kérdés; mert felmernék sokban fogadni, az Anonymusnak szerencsés stylusa szerint ítélvén, legkisebb józan ideája sincs a' csikó-nevelésről, — ha méneim ingyen használtatása helyett, elúzni iparkodom azon bal hiedelmek legfőbbikét, hogy t. i. "a' Lótenyésztés hazafiui tett!"

Egyébiránt mikép győzném magam is — szép vagyonom 's nőtelenységem mellett annyival tehetősb 's függetlenebb mint sok más — szerezni 's tartani olly drága méneket, melyek darabja sokszor ezer 's több arany, 's mellynél kisebb na-

gyobb becsült már 16-nál többet hoztam, 's hozattam ki Britanniából, ha nyereségre vagy legalább kárpotlásra nem néznék minden szorossággal. Tudod e mi lenne következése? Hogy azt, a' mit generose, fényesen 's így tán sokaknak, 's kivált Néked 's az Anonymusnak, nagy megelégedésére kezdettem el, házasodás vagy más körülállások által szűkebb helyzetbe korlátozva, bomlásra hagyni volnék kénytelen; a' mi a' hazának nem csak azzal ártana, hogy én nem nevelek többé lovat, hanem főkép az által, hogy a' többi nevelők is, kiknek sem annyi tehetségök, sem annyi tapasztalások mint nekem, a' lótenyésztéssel felhagynának, vagy többé azzal nem bajlódni hajlandóbbak lennének. — Végre mi haszna lenne a' honnak, ha csak a' felesleg pénzűek nevelnének lovat? Nem nagyobb, mint a' mai zavart 's elfacsart ideák következésében, igen vékony szivárgó haszon; mert ugyancsak kevesen vannak köztünk, kiknek megint a' szerencsétlen ideák következésében valami felesleg pénzök volna! — A' dolgot tehát aként kell intézni, hogy éppen úgy mint szinte kiki birkát tart, mert bizonyos nyereség van belőle: vagy sokan gulyát tartanak, mert hihető hasznót várnak; úgy számosan indíttassanak lótenyésztésre is, a' lehető nagy nyereség által. 'S ez miért ne lehetne, egy olly országban mint a' mienk, hol annyi, olesó 's jó a' mező; minekutánna Britanniában, Mecklenburgban, Holsteinban — hol általányosan kevésb, drágább 's alábbvaló a' föld — dus és szegény, ki csak egy kis mezővel bir, lovat nevel? azt én átlátni nem tudom, sőt bizonyos vagyok: hogy a' lótenyésztés józan elvekre állítva, mindenkinek, ki vele foglalatoskodnék, hasznót hajthatna, soknak pedig nem csak hajthatna, hanem minden hihetőséggel, sőt minden bizon-

nyal igen nagy hasznót hajtana is. E' józan elveket pedig, mellyekbül, a' tapasztalásnál fogva, legszebb következtetések folynak, nem én találtam fel, hanem régibb nemzeteknél — mellyek alkotmányos intézeteit vigyázattal szemléltem, 's jó és hasznos következtetésök okait vizsgálgatni, fejtegetni törekedtem — már készen lelém, 's három év előtt közrebocsátott Lovakruli munkámban lehetőleg világosan 's megfoghatólag elő is adtam. Mit kelljen továbbá a' tárgy sikeresbítése végett tenni, még, azt egyes emberi tehetségem szerint practice úgy is eszközlöm; ha pedig a' Kormány akarna e' részben olly fordulást eszközölni, melly által 10, 20, 30 esztendő alatt éppen azon idomzatban virágoznék a' hazai lónevelés, mint a' mennyiben Maria Theresia idejétől fogva mindig jobban jobban 's elannyira hanyatlott, hogy többnyire vagy kis macskáink vannak már csak, vagy szálas kajsza lábu, kos orru, öszvérhez hasonló puha gebéink, 's így maholnap kénytelenek leszünk gyalog katonáskodni 's kivált ágyuinkat régi török módra ökrökkel vagy bivalyokkal vonczoltatni — — — — — mit kellene a' Kormánynak tenni, azt igen is jól tudom, 's a' sikerről felelni is merek; hanem arrul inkább hallgatok, mert fogadatlan prókátor lenni nem akarok; 's reméllem jön idő, midőn a' kormány is inkább ollyasoknál fog keresni javalatokat, kiknek e' részben tapasztalások lehet is, van is: mint mindig ollyanoknál, kiknek lóközülti igazi tudományok 's tapasztalások nem is lehet, nincs is; 's azon időt bevárem, addig pedig azt eszközlöm, a' mit saját tehetségem 's erőmmel végbe tudok vinni.

Ezek szerint láthatod Barátom, hogy az Anonymus kanczáit nem rossz akarat, fösvényység vagy tétovázó szenvedelem miatt nem akarám méneim-

mel összeházasítani, hanem hideg vérrel megfontolt 's erős határozatu principiumbul! E' nyilatkoztatásomnál fogva reméllem az 'Anonymus, kinek mint látom, Te vagy organumja, 's ki tán most szivtelen és korcs szivü embernek tart — mert a' kérés 's megtagadás előtt, mint mondod, szives és magyar szivü embernek tartott, 's így ró-lami jó véleményében maga magát csalta meg — jobb megfontolás után engem nem fog olly könnyelműleg 's keményen többé kárhoztatni; 's olly hiábavalóság miatt, mint néhány kanczának nem-vagy meghágtása, szivemet és magyar szivemet kétségbe hozni, 's rágalmazni; 's így ott sebesíteni meg, hol az emberséges embernek leg-fájdalmasb a' kín!

Egyébiránt mindenütt a' Világon hamis 's fenéktelen sarkalatokbul csak hiányos építmény emelkedhetik; 's így a' lótenyésztés is, ha patriotismusra 's nem gazdasági elvekre van állítva, csak igen csekély sikerü lehet, a' mit a' tapasztalás és factum czáfolhatlan gyámokkal bizonyít be.

Én a' lóköörülti ideák zavarodása 's felcserélése okát — hogy t. i. miért nem akarunk vagy miért tartjuk szinte szégyennek lónevelés által éppen úgy gyarapodni mint birka vagy egyéb gazdasági állat által — legfőkép ezekben találom: 'Eleink lóháton kerestek szerencsét 's hazát; így természetes, hogy nálok, mint ma Beduinnál, a' ló, mellynek igen sokszor köszöntek szabadságot 's életet, nagy becsben volt, 's az úgy szólván házi barátok sorában állott. Már hogy illy állat — melly hiven osztozott a' csaták veszélyében urával, 's bátor hűsége által olly sokszor határzá el a' nap sikerét, vagy ön vére vesztével is menté meg urát fogság 's haláltul — pénz, haszon 's kereskedés tárgyává általányosan nem alacsonyíthatott le, az igen összehangzó az emberi ér-

zéssel; így a' ló, kivált nagyobb 's tehetőshek közt, inkább ajándéki tárgy volt, vagy tőle ura önkényt soha nem vált el. Ezen szokás, melyet csak dicsérhetni, mély gyökeret vert. Megváltoztak azonban az idők; 's mint hajdanta sisak, pánczél, vért, vasüng 's t. i. éjjel nappal igen illett a' Magyarra: úgy igen nevetséges lenne mai szelidebb 's jámborabb hazánkfiait buzatelkeik, birkaaklaik körül, vagy káposztás-kerteik közt sisakkal, pánczélal, vérttel, vasünggel sétálgatva vagy kocsizgatva látni; mint nem különben igen nevetséges, ha valaki ma — mint t. i. e' részben munkád 140^{ik} lapján így nyilatkozol ki: *más volt midőn kaczagányos apáink ló-háton utaztak; de most hintós kocsikban tesszük utainkat* — kivált olyan, ki soha lovon nem ült, vagy Istennek hálát ad, ha arrul valamelly cerimonia vagy solemnitás után megint ép kézzel lábbal szállhat le, különös vonzódást affectál egy olly állathoz, melytül fél, rá soha vagy csak igen ritkán ül, 's melly életét nem csak soha nem mentheti meg, hanem azt, kocsit ragadva, néha még veszélybe is döntheti; olly különös vonzódást affectál mondom a' lóhoz, hogy annak tenyésztését pénz, haszon 's kereskedés tárgyán tul emelje. — Hogy a' katona, vagy az, ki lovát sokat használja, vagy vele sokat nyert, egy egy lovát különösen kedveli meg, 's azt vénkorában pensióra méltatja: azt igen természetesnek, sőt helyesnek tartom; midőn azon szenvedelmet valóban lágy velőben fogantnak itélem: ha valaki egy olly ménest gazdasági ágon tul becsülhet, mellynek véré, tulajdonit igazán senki nem isméri, 's mellyet sokszor félnapig is keresni kell mig megtalálhatni, 's melly végre nyomorult 90 forintos remondákat sem állít ki elegendő számban, 's így gyönyörűség helyett csak galibát, nyereség helyett kárt

okoz! — Már hogy illy állatok a' régiak generositására minket most élőket is gerjesztenek néha, 's azokkal nyerekedni 's kereskedni nem akarunk, hanem azokat inkább elajándékozzuk, vagy megtartjuk, az is természetesenél természetesebb; csak azon különbséggel, hogy a' régiak, kiknél a' jó ló olly igen szükséges házi butor, vagy barát volt — nem is tudom tulajdonképen mint nevezzem — tán igazi generositásbul ajándékozták meg egymást az ő köztök leghasznosbbal t. i. lóval; midőn nekünk korcs ménesinkben annyi hiábavaló gabancsunk van, hogy azokat — mivel senki sem veszi meg — nagy lelküleg elajándékozni valóságos nyereség; vagy ha senkinek sem kell, jó szivüleg örökös kenyérre méltatni lehetőségig legjózanabb tett! 'S így sok, ki birkát, ökröt 's a' t. világért sem adna ingyen másnak, mert azokért, bármilly sinlődők is, néhány forintocs-kát csak fizet a' mészáros, lovat ajándékoz el, mellyett olcsón adni a' ménesi renomée nem enged; 's így a' szükségbül virtust tévén, kettősen nyer: 'a' hasztalan ló tartás megszűnésében t. i. 's a' generositási szagterjesztésben.' 'S ha kevésb ló ajándékoztatik el köztünk, mint a' mennyi néhány még megmaradt ménesinkre a' lehető legnagyobb nyereség volna: az valóban nem egyébbul ered, hanem hogy igen számos ménes-gazdáink nem tudnak a' számoláshoz; 's így sokszor több esztendőig tartanak egy egy lovat, hogy aztán 40 vagy 50 forinttal drágábban adhassák el, vagy elajándékozás helyett rájuk két három annyit költsenek, mint a' mennyiért végre nagy ügygel bajjal 's nem ritkán csiszárkodással kelnek el; midőn ellenben — 's erre vigyázzunk — jól számláló gazdáink, de kik a' lótenyésztés valódi principiumit még nem fogták fel, méneseiken túladtak, 's készebbek minden egyébbel bajlódni mint lóval

Mind ezeknél fogva, ne cseréljük fel az ideákat 's a' dolgok valódiságát, hanem legyünk békében szelidek, háboruban haragosak, halhatatlan dolgok körül hevesek 's állhatatosak, 's inkább kicsinységek körül álmosak 's a' t.; a' becsületet pedig Istenért ne zavarjuk össze a' haszonnal, 's nem méneink ingyen hágatásában, vagy lótenyésztésben keressük a' halhatatlanságot, hanem olly tettekben, mellyek mentek minden istálló- 's haszonszagtul.

'S most Barátom, midőn Neked azt tanácslom: ne fogyaszd 's kisebbítsd erődöt mások védelmére, mert valóban Magad számos botlásid eligazítására sem leend tán elég tehetséged, mond meg kérlek az Anonymusnak: hogy levele, mint arrul 118^{ik} lapodon tevél említést, korántsem látszott akkor, midőn vevém, olly felette nevetségesnek — ámbár akkor is igen jó izüket nevettem — mint ma, midőn azt kell tapasztalnom, hogy mély látásu eszméltetési még olyanok közt is nyertek proselytákat, kik atyai 's birói gravitással taglalják az újabb munkákat, 's csak világosságot kereső hidegvérű meg-gondolással — hanem a' dologhoz egy cseppet sem értve 's okoskodásikat csak képzemenyi báb rajzakra állítva — azt hirdetik nyomtatva: 'hogy azon ember, ki méneit patriotismus-bul nem engedé párosításra, *most azt akarná, hogy a' földesurak elegendő kár-pótlás nélkül engedjék-el a' kilenczedet.* Az Olvasót pedig arra kérem, tekintse most e' munka 134^{ik} lapját!

A' MAGYAR NYELV.

Ezen szakasz — előbb még hogyszem hozzá fognék, 's magam is jól tudnám, mennyire bocsátkozom belé — érzem: egész előttem fekvő szapora munkácskámban tán legtöbb megjegyzés-

re 's criticára nyujtand alkalmat; pedig csak azon okból: mivel az emberek az ideákat összezavarják, 's mint a' fentebb szakaszban mondtam: "kis dolgok körül heveskednek 's állhatatoskodnak, nagy dolgokhoz pedig hidegen járulnak, 's mellettek gyakran el is alusznak."

A' szó a' lélek egyedüli organuma. Állati vágyinkat hangok, jelek, képvonásink, mozdulatink 's -testünk által nyilatkoztatjuk ki; de a' mit a' földi salaktul tiszta lélek érez, csak szó fejezheti ki, 's az is csak gyengén 's igen felszínleg!

Van e köztünk, ki a' világ jelesb íróinak néhányit olvasván, helyyel közzel nem döbbsent vala meg valamelly érzelem világosb kitételén, mellyet sejtve sokáig horda önkeblében, 's annak ott létét, mintegy homályon keresztül, mindig gyanítá is, de kimondani vagy nem tudá, vagy arra ösztöne nem volt? 'S ki az, ki élte néhány pillanatiban legalább nem érzette volna keblét szinte pattanásig olly édeni öröm 's édes kinteli, mellyet emberszó egészen nem ejte még ki soha? — 'S ki azon szerencsétlen, kiben a' lélek legmélyebb gerjedelmi soha nem ébredtek fel, 's a' szívnek áradozási nyelvét seha tökéletesen nem nyomák el? 'S ki végre azon szerencsés szerencsétlen, ki egészen ki tudta volna fejezni, a' mi lelkében vala? szerencsés, hogy a' nyelvnek olly nagy tehetségével birt; szerencsétlen, hogy csak olly parányi volt lelkében, a' mit még emberi nyelv is elő tudott rebegni!

Több van bennünk, sokkal több, mint a' mennyit szóval le tudunk ábrázolni, 's azon idomzatban, mellyben lelkünk — nemes érzésink, tudományink 's erényink által — mind inkább tágul 's nagyobbul; azon idomzatban némulunk el, 's hallgatunk végre, ha nyelvünk kicsinosít-

va, gyarapítva 's gazdagítva nincs. 'S valamint sokban az ok következés is, 's következés megint okokat szül; szintúgy nő a' lélek, szó, — 's a' szó, lélek által.

Azon ifju, ki nem romlott keblében, az első szerelem édes kínait érzi, 's az által nemesbül, ugyan ki tudja e szóval csak század részét is ejteni annak, mit öröm - 's fájdalom - szaggatja mellében tapasztal? 'S valyon a' legfellelengzőbb költő 's legvalódibb bölcs, kinek szó 's nyelv legnagyobb hatalmában áll, tudja e csak féltökéletesen is kifejtteni azt, a' mi néha lelkén villan keresztül, vagy abban mélyen de világosan fekszik? 'S csak egy szép tavaszi hajnal, egy őszi napalkonyat, egy kies vidék nem foglalják e úgy annyira egész létünket el, hogy szívünk áradtában, csak némán szívjuk a' lelkünkkel rokon természet bájörömit! —

A' szó tehát csak felszínes tolmácsa lelki érzésinknek, szintúgy mint a' festő a' természetnek csupán külvonásit rajzolja szemeink elé; 's valamint ez, habár legügyesebb is, messze marad a' természet dics-csudái mögött, 's színei azokéhoz képest csak holtak: úgy nem teheti ki a' legfellelengesebb nyelv, legékebb szózat, legédesbb zengedelmű ajak 's legbájlóbb előadási tulajdon is, olly világosan, olly elhatározottsággal 's renddel mind azt, mi az ember legbelsőjében rejtezik! A' bölcselkedés 's költés legjelesebb remekei szinte érthetlen tárgyak a' közönség előtt; a' legfellelengzőbb írók olly homályosak, hogy azok fenségét 's mélységét a' veleik rokon keblükben kívül alig értheti 's érheti el egyéb. 'S mennél üresebb a' fő 's kisebb a' lélek, annál nagyobb az önelőadásbeli megelégedés; mennél gazdagabb 's tágasb ellenben amaz, annyival bizonyosb — ha szabad úgy mondani — azon Virgiliusi vágy, ki

remekait, belsejének, — önérzete szerint — még is olly gyenge rajzait, elégettetni kíváná.

Az embernek legékesb tulajdona a' szép lélek, 's csak az, 's nem egyéb határozza el valódi becsét. Kétszer kettő minden esetre négy 's nem öt, azt akár mondja valaki akár nem; szintúgy jó az ember lelke vagy rossz, akár ítélje azt el egy magasb hatalom akár nem; a' lélek tökéletességét azonban belbecsre éppen nem, külbecsre 's hatásra pedig csak kevéssé nagyobbítja az előadás, írásmód, 's így a' valódi érdemet nem határozza el az: ki mikép szólott, mikép irt? hanem mit szólott, 's mit irt? 's kivált hogyan élt 's mit cselekedett?

A' tett tehát első, a' szó második; 's éppen úgy: az ember, a' hazafi, elől áll, 's csak aztán jó az író.

Már a' szó tökéletessége megint korántsem áll abban, legfőkép hogy hangja kellemes zengésű legyen a' fülnek, hanem hogy vele mind azt a' lehető legnagyobb tökéletességgel ki lehessen fejezni, mit a' legnemesb, tanultabb 's legnagyobb erényű férfi, vagy asszony ép fejében, romlattlan szívében az idő, tér, képzelet 's gerjedelmek határtalanságában, lelki tehetsége szerint, gondolhat, érezhet, sejdíthet! S ebben áll a' szó vagy nyelv philosophiája, 's nem egy n a k vagy n e k kiküszöbölésében; egy y, vagy j, o, vagy u 's több illyes kéreg-aprólék heves pártoltában; 's valóban nem azon szánakozást gerjesztő kofaságokban, mellyeknél fogva a' hazafiak feledvén, gyenge hazájoknak mennyire szükséges az egyesség, a' nagy tárgy mellet hidegen állnak, midőn vak tüzökben egy betüért, egy kiejtésért, egy szoros grammatikai 's tán szennyos szobatudós-gondolta rendszabásért, egymás élteket tehetségükig keserítik, 's készek len-

nének, mint önhiúságok törpe bálványzói, a közönség hasznát nyomorult személyes villongásik 's csatáiknak feláldozni, mellyeket nem ítéletek, nem dolgok; hanem csak szók, csak betűk, csak accentusok miatt küzdenek. — — —

Minden hasztalan szó, időölés; — minden olly irás pedig, mellynek célja nem emberjavítás 's nem az emberiség jobbléte, előbb utóbb felébreszti a' Nemesisist. 'S ha egy felsőbb hatalomnak, melly a' dolgok valódiságát tisztábban látván mint mi, ítélete alá tétetnék mind azon számtalan könyv, melly csak azon időtől fogva iratott is, mennyire a' mi évrájkink hatnak vissza, valyon nem azon munkáknak nyujtaná e a' pályadíjt, mellyekben több a' tiszta philosophia mint a' hibátlan philologia; több a' javítani kívánat mint a' tetszvágy; több az emberiség mint a' felhőkben evezés! 'S valyon nem állana e egy halhatatlan bíró előtt sok, mi ítéletünk szerinti remek, sötétben, midőn tán — — — — Epictetos, Franklin, Penn közhasznu munkái mindig zöldelő repkénnyel koronáztatnának meg!

Azon elfacsart szerencsétlen idea, mellynél fogva annyian állíták az író az ember 's hazafi elibe, valódi 's egyedüli oka, hogy olly sokan, kikben több lélek volt mint előadási tulajdon, azok által egészen elkeserítettettek, kikben tán kevésb volt a' lélek, hanem annál több a' philologia; 's így néhány jó munkással szegényebb lön a' haza.

Minden ember ön productumának örül, bármilly hiányos legyen is az; 's ha egy vén, vagy gyenge atya csudáknak tartja nyomorult, már hölcsőben hervadó ártatlan kisdedit, szükség e annak szeméit felnyitni 's képzelgési mennyébül lerántva őt boldogtalanná tenni?

Rossznak magvát hintő könyveket megigazítani, 's veszedelmes következésiket, ha másképp nem lehet, tüzzel, méreggel, türhetlen guny-fulánkkaal rontani 's megsemmisíteni, ítéletem szerint kötelesség; — de jó szándéku, ártatlan 's csak rosszul 's hibásan irt munkát ökreendő szidalmakkal lemenydörgei 's dühös tajtékkal önteni le, vétkesnek találom, 's azon hibát csak fiatalság tüze teheti megbocsáthatóvá. Szelid és senkinek nem ártó ábrándozásikbul felebarátinkat felriasztani, nem nemes; 's így ha valaki nagy munka, izzadság 's veríték közt, egy egy könyvecskét hoz világra, mellyben se lélek se Révai, hanem csak mák: azt — mert a' nehezen elalvóknak is kell auctor — ellenségesen bírálni nem illik, barátságosan elrendezgetni szabad azonban; mert jóllehet az íróat alávetem a' hazafinak, a' philologiát a' philosophiának, a' szép hangot a' jó 's világos értelemnek: azért mindazáltal az írói tulajdonnak, a' helyes írás, a' szép 's kellemes hangnak mélyebben nem hódul senki mint én, 's főkép azért, mivel illyesekben felkent 's avatott nem vagyók.

A' vad ember nyelve, kinek koránt sincs annyi nemessége, tudománya 's erénye mint a' felvilágosodottnak, igen szük. 'S a' mint az emberek nemes érzése, — képzelet, emlékezet 's ítéleti tehetségei a' jó rokonság, szelid polgáriság 's nagy lelkű hazafiság varázs érzelmi jobban fejledeznek; úgy kell a' nyelvnek is tisztulni, tagulni, simulni, nagyobb határozottságot nyerni. Nem különben mint a' nemzet növése 's haladása által a' nyelv is nő 's halad; úgy rejt a' nyelv fiatalsága, kifejthetése 's tágulhatása egy mágusi viszonyhatást magában, melly megint a' nemzetet emeli 's dicsóíti. 'S ha van a' nemzeteknél egy bizonyos aggság vagy halál jele, az

semmi egyéb, mint ha nyelvök holt, vagy többé nem haladhat!

Azon szüzesség pedig, melyet nyelvünkben annyi ábrándozó álpurista csudál köztünk — ám-
bár az is csak képzeten alapul 's facsart idea; mert szüz 's a' mellett pallérozott nyelv kész contrast az értelmes előtt, 's így teljes igaza van egy Irónknak, midőn azt állítja: hogy szeplőtelen szüz nyelvet csak Amerika vagy Polynesia sivatagin kalandozó vadcsoportok közt kell keresni; e' facsart ideának tulsággal 's végsőséggel határos theoriája szerint, minden görög, latán, francz, német 's egyéb szavaknál, bármilly tökéletesen billegzik is gondolatinkat, olly kifejezéseknek kellene adni helyt, melyek, mint állítják, magyarok, de korántsem teszik ki azt, 'a mit mondani ohajtunk olly tökéletesen mint az indigena szók — ezen szüzességi szerencsétlen idea mondom, bár önerejének kellőbb 's valódibb kifejtésére birja is nyelvünket, 's ellenzi: hogy keletiségi bájszönyege idomtalanul összetorlott idegen fonák férczek 's vizás foltok által caricatur-quodlibetté 's zavarra ne fajuljon; mindazáltal mint Napoleon Continentale systemája Európát, ez is olly szűk korlátok közé szorítja a' nyelvet, melyeknél fogva ennek külhoni józan tagíthatása kimondhatatlanul csonkul, 's így tán szüz marad ugyan képleg és színleg, de valóban csak egy szegény összezsugordott szüz, melynek árva hajadoni ügyefogyottságában tanácsosb lenne gyámoló pártvédet ölelnie 's férjhez mennie; a' nemzet ellenben, melyre olly csudálatos befolyása van a' nyelvnek, a' helyett hogy emelkedne, dicsőülne, csak ön kis körében fénydegél 's ismételten éldegél.

Ha van saját szavunk, ne türjük az idegent, ha pedig nincs 's nyelvünk bányáibul nem te-

remthető, vagy pedig honi szavunk csak egy arányzattal is — nuance — mást jelent, mutassunk az idegen, minket gazdagító 's az anyanyelvvel majdmajd összeforrandó szó iránt éppen annyi hospitalitast, mint a' mennyível régi magyar szokás szerint fogadjuk a' jövevényt; bár általok a' hon nem mindig gazdagul, 's ők sokszor, mint szálla csak sértik a' magyarságot 's azzal még eddig legalább nem, 's így tán soha sem vegyülnek össze! Az ember legszebb szabadságát végre: hogy szinte mindent kitehessen a' mi lelkén rémlik, sejdül vagy benne rejtezik, ne áldozzuk fel egy felszines előítéletnek, mellynél fogva a' lélek 's philosophia rabja lenne a' nyelvnek 's philológiának.

A' nemzet jövődősége szoros kapocsban áll nyelvének fiatal 's kifejthető, vagy fejthetlen 's holt létével; 's valamint a' lelkes embernek, ki nem áll egészen agyagbul mint a' fazék, legerősb szivősztöne 'hona előmeneteléért fáradni', úgy nem fog az igazi bölcs holt nyelvhez makacsul ragadni, hanem élő nyelvének tisztulását 's tágulását minden módon eszközteni 's előre segíteni. 'S valóban kik anyatéjjel szítt előítélet, lágy velejű vakság, vagy hiu indulatosságbul mindig azt akarják, hogy az élő nyelven örökön örökre uralkodjék a' holt nyelv, azok ítéletem szerint, melyet itt himezés nélkül egyenesen kimondok, nem tesz nek bölcsebben, mint ha az élőket halál uralkodása alá törekednének állítani; 's azt merem néki-ek jövődni: hogy hazafitársaik egykor sirhantjokra csak hervadt virágokat 's kórót fognak tűzni; mert éltekben holt nyelvü lehelletikkel a' jelenkor annyi fejledező bimbóit gyászba boríták, 's az anyaföld virágira halál-lepleget vontak. Az anyanyelv tökéletesítése tehát — mert az által a' nemzeti jó nőtten nő — kötelességeink egy leg-

főbbike; 's midőn igazi nemességünk, értelmi sulyunk, 's az által lelkünk esztendőről esztendőre, napról napra bővül 's tágul, nyelvünknek is egyenlő idomzatban tágulni 's haladni kell; 's így ki magyar nyelvünk kifejlését, gyarapodását, gazdagulását hátráltatni akarja, egyenesen a' hon legbecsesb javát gátolja, 's ekép mint sértője 's ellensége nemzetiségünknek, nem dicséretre, hanem büntetésre, átokra méltó.

Mind ezen rövid 's a' fontos tárgyat korántsem kimerítő okoskodásimat összevonván, azt következtem: hogy a' magyar nyelvnek, melly értelmi 's nemzetiségi kifejlésünk leghatalmasb rugója, minden esetre haladni kell; 's e' pontra nézve csak az lehet vélekedési tárgy: minő idomzatban 's melly korlátok közt haladjon! Ezen idomzatot pedig ki jelelheti ki? Vizsgáljuk.

A. így szól: "Az új most jobban tetszik mint az ó, 's ezen veszedelmes ujításbeli kórság még számíthatatlan rosszakon kívül, mellyeket szülnie kell, még a' magyar nyelvet is gyökeréből ki fogja fordítani! Ugyan itt is mint egyébben mi-nek az innovatio? Én aztat soha nem láthatom által! Olvasnák csak a' mai szerencsétlen ujítók régi manuscriptumainkat, — magamnak is vannak nagy számban — milly szép az akkori nyelv, 's micsoda szépen folyik, milly érthető, melly világos. 's a' t."

B. pedig így: "Nem vagyok én az ujítások ellen, mint ama vén pedánt A., mert tudom, hogy a' mindenségben nincs nyugvó pont, 's a' világon minden előre vagy hátra megy, 's így a' magyar nyelvnek is kell haladni, nehogy hátra tolassék; hanem olly merész rövidítéseket 's bénításokat, millyekkel C. csonkítja nyelvünket, azokat már jóvá hagyni képes nem vagyok 's a' t."

Jő most C. “Ezen B. jó ember, de a’ szegény mindig falun ült ’s az idő szellemével nem ment elő, — ő egy n a k, n e k-ben, s á g, s é g-ben ’s több illyesekben helyezteti a’ nyelv törzsök sajtóságát ; pedig ez nem maradhat, ’s kötelességünk a’ nyelvnek több kerekdedséget, tömötséget ’s deliséget adni, esakhogy az ne történjék a’ nyelv geniusa ellen, mint azt sajnosan D-ben kell tapasztalnunk, ki felforgatná egész nyelvünket.”

Felkiált most D. “Haj ezen átkozott szobaszennyesek A. B. C. mint a’ házi madarak csak egy szederfára képesek szállni, ’s azt hiszik: oda a’ nyelv, ha magasb emelkedés ’s bájosb hang miatt egy egy rendszabás — melly csak a’ nyelv alkán ’s vázán simítva változtat ’s módosít, de korántsem természetén ’s eredeti tulajdonin, — uj mintába öntetik. Hanem más részről azt is meg kell vallani: hogy E. megint olly szavakkal kívánja népesíteni a’ nyelvet, mellyeknek se fülök se farkok, ’s olly szokatlan kitétel formákat kohol, millyeket mi régiebbek nem is értünk, úgy annyira, hogy nem sokára érthetetlen Galimathi-ássá ’s Bábellé korcsul szegény anyanyelvünk.”

E. pedig így ítél: “Milly csonka a’ franczia nyelv, mellyen az Académie française olly önkényesen uralkodik, ’s azt csak tisztítá, midőn növényét gátlá, ’s csak szorgoskodott, midőn mernie is kellett volna! Mi lenne a’ német nyelv, ha egy Gotshed, Adelung ’s t. i. rakta bilincsein Wieland, Schiller, Herder, Goethe ’s t. i. nem törtek volna tul? Mi az angol, ha Schakspeare óriási lelke a’ pulyaság ’s törpeség nyomorék rendszabásit, mellyek a’ dolog velejéhez nem is tartoznak ’s csak észrepti békók, szét nem tiprotta vala? Merni kell tehát nekünk is, ’s kifürkész-nünk az ó és tájszavakat, mellyeket a’ vén tu-

datlanok 's járatlanok azért tartanak ujaknak, mert nekiek mint régiség-buvároknak vagy megyéjök-ből ki sem bujtaknak, 's így a' hazai nyelvdívat egyetemi kincstárával ismételteneknek, valóban ujak is azok, de magokban régiebbek 's divatosbak mint ők; — uj találmányoknak egészen uj nevet kell adni, hol hiány van, azt betölteni, 's hol belsőnk titkos gerjedelmit honi gyök- vagy származékszóval ki nem tudjuk tenni, ott vegyük be az idegent. — Már csak ezen kevésből láthatja kiki, hogy a' dolgot mostani nyelválladalmunkhoz képest, minden csalódás 's önkecsegtetés nélkül igazi világban látom; hanem azon kicsapongó szószaporitást, 's általányosan mindent magyarul kitenni vágyó viszketeget, a' hyperpurismusig bőszült Neologomaniát, melyet néhány eszelősnél mint p. o. F-nél tapasztalunk, valóban kaczagásra méltónak ítélem; annál inkább mivel számosakra a' százados zsarnok divat sanctioi 's indigenátusi billeget 's czimerletet tűzött már mint látszik örökleg; sőt maga a' műveltség — melly egy láthatatlan láncczal közelíti 's rokonítja minden őt pártoló 's ölelő, bár egészen különböző tulajdonu nyelveket — mellőzhetlenül testvérít némellyekkel, mint p. o. számos tudományok 's a' t. czimneveikkel." 's a' t.

Szófelekezetink csak e' néhány nyelvkörülتي okoskodásit hozván elő, azon kérdést ismétlem: valyon ki fogja azon idomzatot kijelelni, mellyben honi nyelvünknek haladni kellene, ki a' non plus ultrát? Mire azt bátorkodom felelni: 'Sem az Országgyűlés, mert annak fontosb tárgyakkal is lesz elég dolga, 's a' magyar nyelv körül semmi egyebet nem tehet, mint azt hathatós gyámola alá venni; sem a' tudós Társaság, mert annak önkénykedését vagy tán dictátori Arcopagoságát a' Nemzet reméllem nem fogja szenvedni,

's tőle nem egyebet mint állhatatos szorgalomutáni józan javaslatokat vár; sem a' külföld, mert nem hihetni 's fel sem tehetni ennek eddig alig élt honi nyelvünkről rövid idő alatt annyi ismeretre jutását, hogy annak haladási gyorsaságául legtávulabb is alapos ítéletet hozhatna; 's legfőkép nem egyesek, mert azok A-tul Z-ig, — egyet sem véve ki — mind részek, kiket a' bíróság semmi esetben nem illethet; 's így senki az egész Világ hátán nem döntheti el ezen nagy kérdést igazsággal mint a' nagy közönség; úgy t. i. "hogy mind az, mit idő, szokás által sajátává teend, magyar lesz, az ellenben idegen marad, a' mit nem fogad el."

Már a' szokásnak helyes irányt adni, 's azon időre, melly a' tökéletesb nyelvet közénk hozandja, szárnyakat fűzni, úgy hiszem mindenkinek kötelessége, kinek hazája drága. A' szógyárnok — valamint a' bányász csekély arannyal sok egyebet is hoz felszínre — felséges kitételekkel gazdagítja a' hont, midőn becsnélküli találmányit felejteti a' velek nem-élés, az idő. Egyesek, kritikusok, tudós társaságok ellenben elválasztván ítéletök szerint a' becsest a' bectelentül, a' feltalált külön színű tárgyakat nagyobb világba 's a' közönség elibe teszik, melly azokat elfogadja, türi vagy visszaveti. A' szóbányász felette nagy köszönetet érdemel, mert nélküle szegény vagy legalább hátramaradna a' nyelv; 's ki őt mérges vagy gúnytajtékkal fecskendi be, valóban nem egyebet mocskol, mint érdemes hazafiát! A' szösimitó 's tisztító sem érdemel kisebb tekintetet; mert valamint nem tudná a' közönség elválasztani salakitul a' becses érczet, úgy nem képes az avatatlan a' sok hasztalan 's helytelen közt rejtező szépet 's helyest kinyomozni 's elkülönzeni; 's az, ki megint őt kárhoztatja, nem tesz máskép mint

a' ki homlokkal áll nemzeti csinosodás ellen, mert — 's ezt ugyancsak emlékezetben tartsuk — valamint mágusi befolyása van nyelvnek a' nemzetre, 's viszonyhatóságok által egyiknek a' másira: úgy csak szép nemzet, vagy csak az, melly valaha az volt, beszélhet szép nyelvet; 's viszont a' nyelvnek mibenléte t. i. férfiasb, nemesb, emelkedettebb vagy puhult, nemtelen 's alacsony léte határozza leginkább el — pedig sokkal nagyobb mértékben mint illyesrül gondolni szokás — a' nemzet értelmi 's így szabadsági állását. 'S itt fekszik ítéletem szerint az emberi halhatatlan lélek organumának, a' szónak 's nyelvnek, philosophiája!

Már honi nyelvünkben azon legfőbb feltétellel, mellyben rejtezik minden, 's melly a' lehető legmagasb fénypontra birhatja nemzetünket, t. i. a' férfiúi erő, megvan; 's mondhatni tán egy nyelvben sincs annyi, 's ha van, legalább nincs több. 'S im ezen ereje nyelvünknek — mellynek törzsök eredetét Ásia négy vizei közé állítani korántsem olly balgatagság mint azt sokan gondolják — tartá fen eddig létünket; 's azon nagy csuda, mellyen olly sokan bámulnak, hogy a' Magyar annyi tenger viszontagság közt sem olvadt még össze más nemzetekkel, nem egyéb mint legtermészetesb következése nyelve erejének, mellyet idegen halandó elgázolni nem képes, 's minket, ha minmagunk nem leendünk életmentőnk gyilkosai, olly lépcsőken 's időirányban fog állítani magasbra; vagy hozzánk nem illő középszerűségbe lebilincselni: millyenben egyesült fáradozásink, egy szívű 's emberséges munkálódásink által azt csinosítani, nemesíteni, emelni fogjuk; vagy egymás útjában állván, egymást sárral dobálván, azon tapodni 's a' hazafiság isteni homloka körülti virágkoszoruk helyett a' hiúsági bálvány halántéki körül fonnai halálillatú koszorúkat!

'S így ítéletem szerint az, ki honi nyelvünk mellett van, nemzetünk életét hordja szívében; az pedig, ki ellene szegül, sejdíten — mert nem akarom hinni, sejtve valaki hazagyilkos lehetne — annak halálát reggeti keblében.

Azért, mivel egy idegen hangon füttyölni tanult kalitkai madár tán jobban fizettetik, mint az, ki erdei énekít csattogja csak; azért az ember becse, ha áltermészet sugtában az anyanyelv helyett idegent állít, nem nagyobbul, hanem kevesül, mert a' holt nyelvű Classicus messze áll a' hazafi mögött; 's valóban csak áltermészet szomorú színeivel van felékesítve az, ki — — — — — anyanyelvén nem beszélhet, sőt azt nem is érti, 's csak idegen szózatokkal teheti ki kores érzelmit.

'S véntül fiatalig, dustul szegényig, a' legjelesb férfiaktul legbájolóbb hölgyeinkig, ki csak honunk éltét, nemes emelkedését 's egykori dicsőségét szomjazza, tegyen anyanyelvünkért a' mit tehet; mert vele Mindent, a' mi nemzetünk sőt az emberiség diszére méltó, kivihetni, nélküle Semmit! Tudósink pedig az idő lelkéhez, más művelt nyelvek csínossági állásfokához, 's a' tudományok, művészetek, mesterségek 's találmányok mindegyre fejlődőbb haladásikhoz idomulva, 's mind ezekkel mindenkor versenypályát futva, magasb szempontbul tekintsék nyelvünket mint eddig; fejtegetssék ki minden kecsseit, kellemeit e' nagy kincsünknek, 's hathatós erejébe bizván ne gondolják megpattan mindjárt keleti zománca, ha nemesb, delibb, fellengősb, 's tán csak szokatlan mintákba alakíttatik, 's némelly még kopár vidéke dél 's nyugot mosolygó virányival, vidító 's lelkesítő csemetéivel gazdagíttatik.

A' Magyarinak még nem volt olly időszaka, hogy igazi társalkodási — conversatiói — tenusa

lett volna. A' hajdankor komolyabb vonási, a' bajnoki tulajdonokhoz — mellyeknek a' testi erő vala legfőbbike — természetesen ragadó durvaság, a' csata vihari 's fegyver-közti élet, a' nyájash, szelidebb 's gyengéd érzésü kebelnek saját gerjedelmet elnyomák; 's így mind azon varázsteli kíváнат — melly csak Musák 's virágok közt fejledez, 's előítéletleni társaságokban tudomány, tetszeni vágy, nemesb szerelem 's a' kicsinosult polgári élet számnélküli árnyékozásiban nyerhet egyedül néminemű lételt — a' Magyarban, kinek sorsa olly kaján volt, mélyen aludt. Az idők azonban egy uj, egy szebb aerat derítének az emberek közé; 's azon idomzatban, mellyben a' lélek 's annak érzelmi mind jobban tágultak, 's az emberi szükségek mind számosbakra szaporodtak, lön napról napra elégtelenebb a' honi nyelv, 's a' természet szent törvényi szerint — mert az érző szív csak ömledésben lel nyugtot, 's a' főnek szülötte világot kér — mintegy hiánypótlékul csusztak be az idegen szózatok, mellyeket kivált a' gyengébb rész az asszony, a' tudós, a' csinosultabb társalkodó lassanként elfogadett, 's korántsem annyira ujságszomjbul, vagy a' honi nyelv vétkes megvetésébül, hanem azon ellenállhatatlan okbul, hogy a' kebelnek mind azon gyengéd íhle-tit és sugalmi — mellyeket a' szép nemnek csak legjelesbei ismérnek, 's azok létét sok, kivált szobatudós nem is sejti — 's a' főnek mind azon villanásit, mellyeket megint még többen, 's kivált asszonyok nem gyanítnak, honi nyelven korántsem lehetett kifejezni olly könnyen 's olly jól, mint a' németen, franczián 's a' t! 'S im ez egy fő oka, miért bágyadt el annyira, 's olly haldoklólag élt a' különben olly erős fiatalságu magyar nyelv azóta, hogy a' világosság mind jobban kezde diadalmaskodni a' ső-

tétségen. A' zavart ideák sulya azt hiteté el a' nagyobb résszel, hogy a' szelid, a' nyájas, a' gyengéd érző, — gyenge; 's erős csak az, ki faragatlan, durva 's érzéketlen. 'S így sok tudósink 's előkelő országos emberink nem csak akkor, sőt ma is, természet-elleni alapokra állíták 's állítják okoskodásik 's befolyásikat; 's egy részről a' szép nemet kárhoztatják, hogy inkább németez, francziáz, mint magyaroskodna, azon író pedig hazaárulónak itélik, ki külföldieskedik: más részről pedig a' nyelv újra öntése, tágitása 's nemesítése ellen szegülnek tehetségök szerint; 's így nem tesznek józanabbul, mint ha valaki egy forrás elmaradása miatt heveskedne mellyet önmaga zárt el; mert az, ki még mostani bár műveltebb nyelvünkkel is kiakarná tiltani a' jobban nevelt asszonyok 's tudósok közül a' nálunk szokásban lévő idegen nyelveket, arra kárhoztatná a' szebb nemet 's a' műveltebbeket, hogy keblökbe temessék 's fejökbe fojtsák érzelmik 's gondolatiknak azon leggyengédedbeít, mellyeket még most csak inkább azon, a' nagy világban már századok óta zengő nyelveken tehetni ki; 's ez felmulja az emberi hatalmat, mert a' természet törvényeivel ütközik össze; midőn viszont a' magyar nyelv előmenetelének gátolása által azok tehetségire raknak zsibbasztó bilincseket, kik tán képesek lennének az eredeti honi nyelvet, mellyben annyi a' fiatalság 's erő, úgy kifejteti, hogy mind a' szép nem, mind a' tudós, nem erőltetett hazafiságbul csak, hanem természetes hajlandóságbul is inkább választaná érzelmi 's gondolati tolmácsául a' honi nyelvet, mint az idegent; 's így, mint mondám, a' rossz következéseket kárhoztatják, midőn egyszersmind azon okokat iparkodnak paralyzálni, mellyekből a' jó követkeéseknek mulhatlanul kellene folyniok!

Ha tehát inkább zeng most még a' csinosult magyar asszony ajkin vagy szebb társaságokban az idegen szózat mint a' honi; azon ne csudálkozzunk, 's ne tulajdonítsuk éppen annak, mintha hazánk leányai megvetnék a' hont, hanem a' természet azon kivételnélküli törvényének, hogy előbb utóbb a' felsőbbség mindig elnyomja a' selejtességet. 'S így ha azt akarjuk, hogy hölgyeink magyarul beszéljenek, 's nem egy két szót, vagy néha néha áldozatbul, hanem természetes vonzódás 's izlésbül, 's magok közt is: szebbítsük, tágítsuk, nemesítsük nyelvünket; annak fogékonysága pedig — minthogy nyelvünk óriási fejlődésre képes — minden kétségen tul van; de ahhoz se szoba-philologia, se könyvekbül tanult philosophia korántsem elég; hanem azt csak azon lelki felemelkedés eszközölheti, melly az emberi szót nem mint czélt tekinti, hanem mint eszközt; melly által a' nemzetek magasbra, 's egyes emberek az erény felsőbb állására juthatnak, 's így a' mindenség tökéletesíttetik.

Közelebbbrüli esztendőkbén nyelvünk csudálatosan haladott; de azért igen távol van még a' tökéletesség azon pontjátul is, mellyet egy állandó Játékszin kíván, hol nem csak hősi vagy bohósági darabok adatnak, mellyeket a' közönség könnyen tart helyeseknek, ha az iszonyu, fegyvercsattogás, vastagon kent tréfa 's több illy ál-inyt csiklandó látvány 's táplálék bőven nyujtatik, — hanem hol az életnek olly scenai is festetnek, mellyek kirekesztőleg csak nemesb 's fentebb társaságok tulajdonai.

A' Magyar mint ásiái sarjadék valaha egy kicsit keleti mód bánt a' szebb nemmel, 's ám-bár azt, valamint minden civilisált nemzetek, most nem csak maga mellé, hanem még maga elibe is helyezé, azért nyelvében még most is megma-

radt a' régi uralkodás jele. A' férj bátyját kendezi, 's öccsét tézgeti, feleségét is tézgeti, midőn a' feleség őt viszont kendezi. 'S ezen egyenetlenség, — melly tanúja, hogy egykor a' Szépnem erősebben volt a' férfi uralkodása alá vetve mint most, bár kicsinységnek látszik, még is igen fontos — egészen ketté töri a' jobb társaság lehetőségét, 's így a' társalkodási nyelv soha nem fejlődhetik ki. A' Török, bár mi szép 's kivált bájhangu legyen is nyelve, távulról sem sejti mi a' szép társalkodási szózat; mert az asszony, mint életpályánk egyedüli virághintője, 's szívvágyink legfőbb célja, nem áll egy soron a' férfival, hanem messze alatta; 's a' helyett, hogy az embernek leghivebb társa lenne, szinte portékává alacsonyíttatik nála. Nézzük keresztül a' nyelveket, még pedig a' latánt 's görögöt sem véve ki, 's azt leszünk kénytelenek megvallani: hogy bármilly nagyon voltak is kicsinosítva a' hajdankor nyelvei — mint azt költői, dramai, évráizi, szónoki 's a' t. remekei minden kétségen túl teszik — igazi szép társalkodási szózat köztök ismételten dolog vala még is, 's az kirekesztőleg a' keresztény vallás által megnemesült újabb emberek tálmánya; megnemesült mondom, mert az újabb generatio közt olly irány-idomzatban, mint a' tökéletesség felé törekedő emberiség lelke tángult, az erények is jobban jobban fejledeztek; 's ne zavarjuk össze az ideákat, nem azon theatrális erények, mellyeknek többnyire emberi taps vala fő céljok, hanem — azon házi 's négy falközi erények, mellyeknek nem emberi, hanem tán csak angyali tanújuk van.

Magyar nyelvünk bizonyos lépcsőig ki van fejtve költésre, dramára, évráizra 's a' t. hanem most még szép társasági, természetes, nem mesterkelt 's úgy szólván mindennapi haszonvé-

telre, őszintén kimondván saját vélekedésemet, általányosan elégtelen. A' Török nem is sejti, hogy van valamely szép társasági tonus, 's így e' részben szinte szerencsésb mint mi, mert török nyelvénél marad, melly neki elégséges; midőn mi igen is jól érezzük mi az a' szebb társasági hang, hanem minmagunkat mystificálván, a' helyett hogy nyelvünket a' mai idők szükségéhez alkalmaznók, anathemát kiáltunk a' nyelvtisztítókra, csinosítókra. Néha feltésszük magunkban erősen, csak magyarul fogunk beszélni, de a' nélkül hogy észrevennők a' természet-elleni patriotismus ismétleni hamar kihültét, természet-szerinti okokból akarattunk ellen is németre vagy francziára bicezen nyelvünk. 'S ez nem ered egyébbül, mint az elfacsart ideákból, hogy t. i. sokan nagy hazafiságnak tartják, ha valaki a' szép társasági szükségre még elégtelen magyar nyelvvel él mindig; midőn más részről szinte hazafitlansággal vádolják azt, ki a' nyelven olly javításokat bátorodik tenni, mellyek első tekintetre tán iszonyuk 's borzasztóknak látszanak; azonban valóban olly szükségesek, egyszersmind olly hathatóságok, hogy velek játékszin sikeresülhni fog, 's a' magyar szó mind palotában mind boudoirban zengend egykor; nélkülök pedig, mint eddig, csak kis körben, tudósok által fog nagyra magasztaltatni, kis szám által olvastatni, csak ritka esetekben hallatni, és soha olly nyelvvé nem válni, mellyet a' nagyobb rész szabad választása által tenne sajátévé.

A' szántóvető szokását, hol te és kend használtatik, azért említém, mert szinte csak ő volt századokon keresztül a' házi társalkodó magyarszózat kifejtője 's képviselője, 's a' te és kend sokkal nemesb 's a' természettel összhangzóbb szólításmód, mint azon czikornyás czimszavak, mellyekkel a' magasb születésűek nevez-

getik egymást. 'S ha tőlem valaki azt kérdezné: valyon mi az a' szép társasági szózat, melyet annyiszor említek, 's mellyre, mint mondtam, a' magyar nyelv még elégtelen, vagy legalább igen hátramarad az angol, franczia, német, clasz 's a' t. mögött; — én tőle viszont azt bátorkodnám tudakozni: hogy ugyan érez e magában valami természet-ellenit, 's nyelvünkben némi hiányt, ha életének, teszem itt csak például, olly pillanatiban, mellynek komolyabb vonási az embert magasbra emelik, azon hölgyet, melly lelkének ideálja, 's mellytől a' sors örökre elválasztá őtet, 's mellyhez csak a' szivrokonság leg-tisztább gerjedelmi 's lelkének csak anyagi vágyai kötik 's hódítják — ha olyan lényt, mondom, Tenek, Magának, Tensasszonynak, Nagysásasszonynak, Kegyednek, Nagysádnak, Szivemnek, Lelkémnek, Galambomnak, Gyöngyvirágomnak 's t. i. nevezni volna kénytelen; 's ha valami kellemetlen érzést 's nyelvben hiányt, illy 's hasonló körülállások közt nem talál, akkor azt felelem: nem tudja, mi a' szép társasági szózat, 's én korántsem vagyok képes azt megmagyarázni neki; ha pedig érez néminemű kellemetlen zavart, 's tisztán érzi: nem folyhat beszéde olly nemesen a' nélkül, hogy feszes, mesterkélts 's mintegy természet-elleni ne legyen, a' mint érzelmi nemesen ringatják keblét; akkor azt mondom, tökéletesen felfogta gondolatomat, 's ekép további magyarázás csak idővesztés.

'S most e' tárgyrul csak ennyit! midőn a' mindig réginél maradókat arra bátorkodom figyelmeztetni — mert nem győzőm hallani panaszoikat a' mai magyar nyelv érthetetlensége miatt — hogy nem azért nem értik a' mai magyar nyelvet, mert az haladott; hanem mert ők álltak meg, 's

a' helyett hogy ők ültek volna az előreható hatalmas időre, ez fekszik rajtok, 's még emlékezeteket is eltörlendi!

Azokat pedig, kik azt gondolják, hogy szón 's nyelven kívül emberben valami más is van, a mi ezeknél még tökéletesebben fejezheti ki a' lélek legnemesb, legmélyebb vágyait — 'egy ki nem mondható sympathia' — azokat rokon kebellem üdvözlem!

CHARACTER ÉS BIZODALOM.

Országos dolgok, körül forgó ideák, melyeket lágy velő kever össze 's gyenge ítélet bir álnövésre, vagy elfogultság vakon vesz át 's rostálatlan adja tovább, legbizonyosb előlő maszlagi minden honi előmenetelnek. Így p. o. számosan characternek tartják a' fejességet; bizodalmokat pedig, úgy szólván, hófuvatokra állítják, gránit sziklákon ellenben rémegnek.

'S ezen ideák tisztában nemléte valódi oka, hogy a' politikai magyar életben csak kevés tartja ama józan 's igazságos középutat, melly ám-bár a' közönségtől szinte mindig félre értetik, a' nemesb lelkű egyedüli ösvényének kellene lennie.

A' kormány 's az ország képviselői közti kérdések számosak, 's mind számosbakra nőnek, a' mint t. i. a' közzerőmű, rozsdáitúl, penészeitül köztanácskozás által mind jobban tisztíttatik, 's mind elevenebbül 's rendesebbül kezd forogni. Már olly számtalan tárgy közt lehetséges e hogy csak mindig egy résznek legyen igazsága, kérdem? 's van e a' világon olly merész hizelkedő, ki azt állítani volna elég szemtelen: hogy a' kormány soha nem csalatkozhatik, 's neki felvilágosításra soha szüksége nincs? vagy ellenben, olly elvakult democrata, ki azt bátorkodnék fentarta-

ni: hogy a' nemzet csallhatatlan? 'S csak e' néhány sor nem teszi e legnagyobb világba a' közönség, országos emberek-körülti, ítéletének csak nem mindenkori helytelenségét?

Ki mindig a' kormány mellett, vagy mindig ellene van, bár keményen, bár engedékenyül ítéli a' sokaság, általányosan még is olyannak tartja, kiből a' character bizonyos; sőt annyira megy ezen fallacia, hogy azokban, kik vén korok által 3, 4 fejdelem uralkodásán éltek keresztül, 's mindig a' kormány mellett, vagy mindig az ellen voltak, — a' dicső character állhatatossága bámultatik; midőn hihetőleg nem lehet némellykor a' képviselőknél kívánságokban el nem ragadtatniok, 's néha a' koránynak el nem hibázni egy kissé az utat; 's apodictice lehetetlen, hogy 3, 4 fejdelem mindenben egyenlő legyen, 's a' királyi szék körül némi változások ne történjenek. — 'S így az sül ki, ha nem lágyveleüleg vagy elfogultlag ítélünk a' dolog valódi mibenlétére: hogy annak, kire a' változhatlan character reputációját kené a' sokaság, igen sokszor nem csak legkisebb characterre nincs, hanem olly változékony mint a' nád, melly majd balra, majd jobbra hajlong, a' mint a' szél fuj; mert arrul, legalább ítéletem szerint, nem tehetni fel mindig egyenlő szándékot — 's tán ez a' character alapja — ki minden kérdésnél mindig Ának vagy mindig Bnek ad igazat; — sőt azon fejdelem ellen éppen úgy szegezi magát, ki népe jólétét szomjuzza csak, mint azon ellen, ki mindent lábaival tapod; — vagy azon nemzet ellen, ki csak ön erejét akarja kifejteni, éppen olly kemény, mint azon törvény-törte nép ellen, ki semmi felsőbbiséget ismérni többé nem akar.

Ezek szerint, vallomásomat egyenesen kimondván, bármilly szokatlan czimű legyen is az: azon

embert köszöntöm erős tiszteletre méltó characterünek, ki egyszer Ával 's másszor Bvel tart, a' mint t. i. — mert ő soha nem változik, — néha Á. 's néha B. van vele egy vélekedésen; 's így az, ki a' character hírét nem akarja csak bitorlani, 's ollyasok által, kik csak a' vak fejességet tartják characternek, illyesmit magáruul kikiáltatni, — hanem öntudatban érezni a' férfiúi állandóság 's egyvéleményűség melegét, mindent elkövetend, hogy a' kormányt, melly tán a' törvényes 's józan utbul kibicczent, abba visszasegítse megint, — midön viszont a' kormány törvényes 's józan eszközlését tehetségi szerint előmozdítandja; 's ekép valamint semmi tekintet őt nem hátráltatja, a' nemzet jussaiért élni 's halni: úgy kész lesz törvényes ura ellenségei ellen, 's ha a' féketlen nép lenne is az, még hazafitársai ellen is, kardot rántani, 's igazságos királyáért önteni véré.

Hogy illy cselekvésmód, mint azt évrájzink 's mindennapi tapasztalás legkisebb kétségen tul teszi, a' legnagyobb résztül szinte mindig félreértetik, igen természetes; mert az igazi józan alapokra állított állandóságrul sokaknak ideája még tisztában nincs, — vagy mert sokan csak ön keblök tükre után ítélhetnek másokrul, 's azon tükrözamosak keblében nem mutat egyebet, nyomorult hiuvágnál 's alacsony haszonlesnél. — Nem is józan mód az illy felekezetek- közti magánállás arra, hogy valaki saját javát emelje, — hanem hogy van e azon lelki független pontnál, melly úgy szólván a' kormány 's nemzet közt van, 's mellyet a' közönség 'két pad közti földszínek vagy gyanuszines állásnak' szokott nevezni, szebb földi helyezet, azon egy kissé kételkedni merek. — 'S azon pontra állni nem olly nehéz, 's köztünk igen soknak van hatalmában, hanem kevésnek

jut eszébe; mert a' sokaságtul, melly inkább azt hajlandó tartani nagynak, kinek nagyságát titulusa, vagy oppositioja szerint megmérni képes — se nem irigyeltetik, se nem tömjéneztetik. — — —

Azonban vigyázzunk ezen sorokra: — — — — — le Magistrat qui avoit rendu la justice plus pure, les lois plus impartiales entre le puissant et le foible; le Guerrier qui avoit perfectionné l'art de rendre la victoire plus éclatante en la rendant moins sanglante, l'art de triompher par le génie plus que par la force; le Ministre qui, a' côté du trône, avoit travaillé pour la Nation, comme s'il avoit reçu sa mission d'elle; le Poëte qui, au milieu des puissantes et douces émotions de la Scène, avoit fait servir les jouissances d'un grand Peuple aux progrès de sa raison et de sa morale; le Philosophe, dont le génie avoit cherché les lois de l'Univers, et trouvé quelques-unes des meilleures règles que l'esprit humain peut suivre dans ses recherches: tous ceux qui, dans tous les états et dans tous les genres, avoient servi avec éclat, avoient illustré et éclairé la Nation — — — — —.

'S ha ezen mondottakat 's kihagyottakat átgondoljuk, nem érezzük e keblünkben tisztán, hogy van a' földön annál még dicsőbb pont is, mint a' millyenre csak ember emelheti embert; 's hogy azon pont a' lelki függetlenség azon foka, mellyre kiki csak ön lelke ereje 's tisztasága által léphet; de más részről nem jut e eszünkbe Aristides a' számkivetett, Socrates a' halálos serleg üritésére ítéltetett, Galilei ki a' világ sarkolatiba lánczok közt ereszkedék le, Tasso ki szerelmét börtönben lihegé ki, Hospital — — — — 's számtalan mások, kik a' velek élőktil nem csak elhagyattak, sőt el is gázoltattak? 'S mind ezek után nem leszünk e a' földi állás lehető leg-

magasb polczán, vagy a' sokaság legvastagabb tömjénfüstje közt számtalanszor kénytelenek Phocion szerint megvallani: hogy tán éppen akkor, midőn az érdemkereszt függesztetik mellünkre, vagy a' sokaság kiáltozása legharsányabban hirdetik egekbe nevünket — tán éppen akkor legcsekélyebb valódi becsünk, — 's illy jutalmakat, mellyeknél a' nagyobb rész édesbeket nem is sejdít, nem azért nyertünk, hogy characterünk volt, hanem valóban azért, mert characterünk nem volt, vagy más szavakkal: 'azért hogy akár-hogy álltak is az idő 's körülmények, tisztí helyzetünkben mindig igen, független állásunkban pedig mindig nem volt szánkban.'

E' veszedelmes elfacsart idea pedig, melly olly kézzel fogható 's még is olly közönséges, mennyi pirulás-okozó gyengeséget szül, 's mennyire csábítja el 's ragadja ki balra vagy jobbra a' haza polgárit az egyenes utbul! tagadhatni e? 'S nem szorul e a' becsületes ember melle össze, ha egy részről e' facsart ideának, mert az ember becsét hozza kétségbe, gyászos következtetést gondolja át; más részről azt tekinti: milly könnyű volna helyre igazítani azt! Gyászos következtetés it valóban; mert a' helyett hogy rendületlen állnának a' hon képviselői, 's mindig csak egynél maradnának, bár azt a' kormány, vagy nemzet fejtse ki, most sokkal nagyobb és szinte tűrhetetlen számban, ingadozó jegenyeként vagy a' nyugoti szél által hajlítottatnak le szinte földig, vagy a' keleti szél dönti ki őket nagy zajjal — és semmi haszonnal — gyökerikből; 's a' sokaság bámul, midőn számos szív vérzik, — mert olly közel fekvő 's könnyű a' facsart képzeleti eligazítás, 's még is mindig olly távol fekvő 's nehéz!

Lelkét mindenki magasbra helyzi mint tes-

tét, 's hogy ez így jól van, 's ennek így kell lenni; még az sem hozza kétségbe, kinek teste ur, 's lelke rab. Már pedig nem hiszem, volna valaki, ki jobban szeretné, ha őt a' világ tartaná egészségesnek, midőn beteg, mintha az egészség érzése valóságosan melegítné ereit, habár szinte mindenki szorgolódna is színe miatt. 'S így a' character-körülti facsart ideát igen könnyen lehetne helyre igazítani, ha mindenki csak azon olly könnyű, közelfekvő 's egyszerű kérdést tenné magának: 'valyon mi jobb: ha öntudat emel magasbra, vagy hatalom és sokaság —? mi jobb: ha a' lélek valóban tiszta e, vagy ha csak tisztának tartatik? — mi szerencsésb: melles e a' kereszt 's mellben tán tövis; fülben sürrü 'Éljen' 's szívben tán halál; vagy belsőben igazi keresztény, 's lélekben az élet?

Tudom Barátom, illy predika hangon szólván, gunybirálásod mássának teszem ki magamat, mellynek originálját Taglatatod 65^{dik} lapján illy szavakban olvasom: *Ez a' huzalékos beszéd (tirade) az erkölcsi tudományban is diszlenék, és bele illenék még Péter Albach' szájába is.* — mire azt válaszolom — nem találhatván jegyzésednek attikai sóaknáját fel, mellyen hiszem, senki sem neveté olly jó izüen el magát mint Temagad —: 'igen örülök ha a' száraz Hiteli tárgyban szerencsés valék olly beszédeket szőni, mellyek az erkölcsi tudományban is diszlenének, még nagytiszteletü Albach ajkai közé is illenének, 's azon mosolygok: hogy éppen midőn 'elmésgunyt vélsz önteni taglalt munkámra, 's nevetségesre csavarni, éppen akkor dicséred azt, a' nélkül hogy legmesszebbre is sejdítnéd, a' lehető legnagyobb 's koránt meg sem érdemlett kicsapongásig; "mert az erkölcsi tudomány minden egyébnek talpköve elannyira, hogy azon Társaság, melly ezen áll,

mind a' Hitelt, mind a' Hitet csupán eszközül tekintheti. — Ez az egyetlenegy tudomány visz bennünket legközelebb az Istenség ideájához, — melly emberi létünk legfőbb célja. — Archimedes egy talpalatnyi helyet kért, hol a' föld kerek-ségén kívül megállhasson, 's e' nagy masszát sarkából azonnal kifordítja; — Canning csak szabad nyomtatást kért, 's a' Parlamentet oda engedé: 's nekem, az 'Erkölcstudományt engedd csak Barátom bevinnem a' nép szívébe: örök álláspon-tom fellelém, 's minden más tudományt kiforga-tok sarkából; — népeket boldoígtó theoriás szán-dékommal felhagyok; mert az Erkölcstudomány-bul practice merítgeti akkor a' moralis nép a' tár-sasági élet legédesb örömeit, nem lévén többé szüksége Hitelre, 's annál kevesebbé Taglalat-ra" — B. — — — — —

'S ki a' Hitel philosophiáját olly mély kutfőből lenne képes meríteni, 's azt világosan 's jó rend-del a' közönség elibe deríteni is tudná, az volna tán a' Hiteltárgy-körülti legmélyebb író, 's hogy ezen törekedém, azt minden tulszerénység nélkül, állítani képes, de egyszersmind megval-lani is kénytelen vagyok, hogy jó szándékom, fá-rodozásomon kívül, minden egyéb tehetségim ko-rántsem voltak a' tárgy fontosságához elégsége-sek, 's hogy így olly nagy dicséretet, mint Te halmozál rám gyanítlan, nem érdemlettem. Hogy pedig egy olly nagy tiszteletre méltó ember-hez hasonlítsz mint Albach, ha távulrul is, sőt ha ironice is, azért Neked csak háladatos lehet-tek, mert elég megbecsülésnek tartom, ha neve-met, — bár gunyolva is — azon egy lapon ol-vassák, mellyen az övé áll! 'S nem kívánnék többet, volna bár tehetséginek század része enyim; hogy értelmi súlyunk parányiságát 's nemzetisé-günk fejletlenségét 's még is olly sòkszori elbi-

zottság 's felfuvalkodásunkat, olly erős vonásokkal tudnám a' közönség keblébe festeni, 's úgy tudnám hazámfiait egyesíteni a' hon javára, a' mint ő az emberi lélek legmélyebb 's annyiakban mindig alvó hurjait, felrázó szavakkal megrendíteni érti, 's nagy 's kicsiny tolakodva egyesül széke alatt! —

'S ha én a' characterkörülتي zavart ideák helyrehozása végett az erkölcsi tudomány mezeire vezetlek, Barátom; 's azt a' mirül csak könnyedén 's felszínleg szokott itélni a' többség, mélyebb fontolgatás tárgyává törekedém tenni, kárhaztathatsz e azért? 'S valyon nem szükséges e' világosságra hozni 's józanra intézni egy olly zavart ideát, mellynél fogva sokszor az nyer bizodalmat, ki nem érdemli, 's így nem ritkán a' bitorlott reputatio emeli legbüszkébben nagy, de üres fejét? 'S valyon időn kívül van e, legerősb ecsettel, a' valódi érdem hőszinét a' felruházott vagy a' néptömjéntül felduzzadt álérdem éjfél-színére állítani, midőn még olly vastag a' characterkörülتي idea, hogy nem csak nálunk, de a' régibb Galliában 's még a' régibb Britanniában is, számos országi képviselő, még a' kérdés legfelszínesb tudása előtt is már végkép határozta el magában, hogy kormány vagy népembere lesz; — 's ha ennél feszesen megmarad, legnagyobb igazságnak sem enged, 's egy kormány alatt midőn a' nemzet mondja $2 \times 2 = 4$, ő is azt mondja; ha pedig jön eset, midőn a' nemzet $2 \times 2 = 5^{\text{nek}}$ kiált, ő is vele kiált; vagy viszont egy kormánnyal $3 \times 3 = 9^{\text{nek}}$ tart, másikkal pedig hogy $3 \times 3 = 10$ —, 's így vagy mindig teszem verest lát a' kormánnyal éltén keresztül, ha a' szivárványnak minden színeit elibe hozta is az idő 's az esetek folyta; vagy feketét kiált a' nemzettel élte fogytáig, habár a' fehér vakulásig kápráztatja is sze-

mét, — 's ha mondom ezen systemáját állhatatosan követi, el nem maradhat, sőt legbizonyosabban éri el a' hatalom jutalmát, vagy a' sokaság tömjénjét, 's minden esetre a' két felekezet ítélete szerint, az állhatatos character híré! 'S így annyira megy a' sokaság ebéli ideáinak faesartsága, hogy sokszor vak heviben kész lenne chameleonra ruházni az egyszínűség természetét, ámbár az olly sok színű; midőn az egyszínűség ítéletem szerint nem egyéb mint erős character, melly minden időben 's mindenütt azon egy, 's így, bár fehér mellett állván sötétnek, fekete mellett világosnak látszik is, még sem változik soha egy cseppet.

'S illy birák kedvező ítélete megnyerése miatt, hány áldozza fel az ember lehető legnagyobb javát, a' lelki függetlenséget? 'S hány nem kíván egyebet magasan ragyogásnál, ha belsője nem egyéb is mint rothadt lélek fészke, valamint sok csillag is tán csak romja egy kiégett világnak! —

Ezekután, nekem legalább úgy látszik, világos, hogy azon kevesek —————; 's azon számtalanok, kik megint másokat emelnek a' popularitas legmagasb polczára, nemcsak nem tudják, sőt arrul leg távulabb ideájok sincs, valyon mi a' character, 's az emberekről szinte úgy ítélnék, mint ahogy a' szép almát, szép szilvát is, ha fán függ, nagyra magasztalják, habár féreg eszi is szivőket. 'S illy szinpadon, illy auditorium előtt tapsra vágyni, 's azt az élet, egy lelkes élet legfőbb jutalmává választani, — 's kis taps végett a' nagy színjáték szinte minden rolláit átvenni! Nagy Isten, szánakozásra vagy kikaczagásra méltó e teremtésidnek olly nagy száma!

Ha pedig csak a' mindennapi factumokat tekintjük, valóban nem hozhatni a' mondottakat két-

ségbe, — sőt eltörülhetlen betűkkel fognak azok előttünk állni, ha néhány, sokaság-ítélte “character-teli” honfiaink életét vizsgáljuk keresztül. Azonban, valamint minden halad a’ világon, úgy lassanként az ideák is talpra fordulnak, ’s már a’ sokaság is józanabbul kezd az érdemről, a’ valódi nagyságrul itélni, ’s véletlen születés, bölcsőben lelt kincs, titulus ’s a’ t. korántsem olly nagy auctoritási criterium már, mint ez előtt csak 20, 30 évvel is vala; — ’s előre látható: jön idő, midőn semmi olly nagy tekintetben nem lesz, mint a’ tiszta, kifejlett, tágas lélek! A’ min, természet szerint, mind azok igen fognak örülni, kiknek aféle kincs van keblökben; midőn az ellenfél, veszélyt, jajt, halált fog a’ honra kiáltni, ’s már most is kiált; mert nyilvánosan érzi, hogy csakugyan parányi marad, ha sem születés, sem kincs, sem titulus nem nyom többé sokat! ’S az e’ részbeni pro et contrából, mért sok tudta nélkül árulja el önmagát, szinte csallhatatlanul ítélhetni kinekkinek belbecséről, lelki fundus-, ’s öntudatjárul!

A’ hatalom és a’ sokaságnak character-körüli zavart ideáját tehát, mert a’ nagyobb rész inkább vadász ál fényt, ’s erősebben szomjaz néptömjént, mint belső csendet, minden tulállítás nélkül, a’ honi előmenetek legbizonyosb előlő maszlágának nevezhetni. Ezen hatalom és sokaságnak bal ítélete, melly a’ tapasztalás szerint hűbájos erejű, az egykor legtisztább lelküeket is elcsábítja az erény egyedüli ösvényébül, ’s őket, a’ helyett hogy mindig csak a’ szent igazság hősei lennének, bármilly oldalról jön is az, az egyoldalúság vak bajnokivá alacsonyítja. Hanem rossz következésinek ez korántsem legnagyobbika — mert egyesek romlottsága, ha igen érzékeny is a’ honra nézve, még se hozza az egészet végve-

szélyre; — 's valódi mérge, melly annyiszor gyászba borítja hazánkat már, nem magában fekszik, hanem azon zavart ideákban, mellyek szorosan össze vannak vele kötve, 's mellyek 'a' bizodalom körültké. — Már ezeknél a' honra nézve szerencsétlenebb nem lehet, mert ezek emelik néha fel a' változékonyt, az elégtelent hatalom-polczra, 's letérdeltetik sokszor a' népet ollyasok előtt, kiknek becsök nem nagyobb mint az egykori pogányság fa-vagy kőbálványié! 'S ha van átok, mellyel a' Romisten vaskeze nyomja az emberi nemet, ama szerencsétlen csalatkozásnál valóban nem lehet nagyobb, mellynél fogva olly számtalanszor éppen azok nyerik a' Kormány vagy Nemzet bizodalma meg, kikben legkisebb vezető, alkotó vagy rendező tulajdon nincs, hanem annál több az elakasztási maszlag, vagy rontási hév; 's így sokszor az országos erőmű, a' helyett hogy azon két rugó — a' kormány t. i. 's a' képviselők, gyengéd nyomási közt valódi egyensúlyban forogna, veszéllyel fenyegetve ingadoz, 's egészséges 's compact mozgás helyett, alig mozdul, és sokszor csak azon nagy recsegés 's láрма által, mellyel mozog, bizonyítja bé, hogy még nem állott meg. — 'S nyissuk fel évrájkinkat, tekintsük udvari, 's népbálványinkat — — — számos országgyűlésinket — előttünk leend, a' most ábrázolt erőmű!

A' mi egy sorba állítja az embert állattal, az emberiségnek tán legnagyobb büntetése; 's a' bizodalom-körültké facsart idea, mellynél fogva mint imént mondtam, sokan bátran állnak szinte hófúvaton, midőn úgy szólván gránit sziklán remegnek, sokszor nem csak egy sorba, hanem még állat alá helyzi az embert! Ugyan is ha retteg is a' ló sokszor, és gyeplőt ragad egy az utban lévő kis széna miatt, mellyen már tán vagy

husz esztendeig rágódik, 's nagy bizodalmatlanságra ok nincs; — 's viszont, egy maga felett égő padlás alul magát kivezettetni nem hagyja, bár bizodalmatlanságra egy kis ok van, — azért a' lovat még is néminemüleg mentegethetni; mert a' szénátuli bokrosság közönségesen csak rossz szém következése, midőn tapasztalás szerint minden állat — bármi okbul is — a' világ felé, melyet sok álphilosophus az ember előtt el akar zárni (!), mondom a világ felé siet, — 's így, mert a' tűz is világít, a' sejdíten veszélytül nem retteg. — De ha az ember, az okos, előrelátó, halhatatlan lelkű ember bokros bizodalmatlansággal tekinti azt, a' miből csak haszon folyhat; más részről pedig a' határtalan bizodalom álmaiba ringatkozik éppen akkor midőn legközelebb a' veszély, valyon mikép menthetni őt ki a' szűk 's homály eszüség vádja alul? 'S nem áll e valóban az oktalan 's vak állat sora alatt? Hogy pedig soknak bizodalom-körülti tehetsége nem nagyobb, — azt tökéletesen bizonyítja bé a' mult idő, 's még a' jelenkor is! Hány emlegeti, teszem például, az 1741- 's 1764 közti időket, mint az újabb magyar évráajznak legdicsőbb szakát; ám-bár akkor nem gyuladás — azt nem mondhatni — hanem inkább vízkórság által már egy lábbal szinte koporsóban volt a' Magyarorság, ezen egyedüli életszikránk; 's a' nagy veszély, a' közel megsemmisedés közben, leghatártalanabb bizodalomban, úgy szóllván az egész Nemzet mélyen aludt el; és milly feketén nézik viszont, az éppen most említett okoskodók a' mai időt, 's kivált a' jövőndőt; ám-bár nem tagadhatni, hogy éltünk 's állásunk garantiai ma nem csak sokkal nagyobbak mint akkor valának, hanem nemzeti fejlődésünk 's férriasodásunk már minden haláli veszedelmen diadalmaskodott, sőt annyi fiatalságot 's erőt mutat, hogy azok

csak örülve tekinthetik a' jövődőt, kik a' szerencsét nem annyira cosmopolita czirkalmával mérik, ki azt hirdeti: "ibi patria ubi bene" 's nem bánja, bár milly színű-parókát nyomnak is fejére 's bármilly nótára tanítják is, ha csak pénze 's elég tehetsége van, hanem inkább a' Nemzetiség nemes kifejtésében keresik azt, 's inkább ezen sor értelmét hordozzák keblökben: 'minden becsületes szívnek legszentebb a' hon'. —

Már ezek szerint, akármit forgatjuk is a' dolgot, azon igazság tűn végre ki, hogy a' mai határnélkül bizodalmatlankodó, ki a' lefolyt időkben megint a' határnéküli bizodalom édes álmában hortyogott, nem tesz józanabbul mint azon fentebb érintett ostorhegyes, melly szénátul ijed 's tűzben bizik; sőt hogy hallhatatlan lelke szerint, még az állat mögé állítja magát, mellynek értelme nincs!

Nézzük a' közelebbi időket, 's tekintsük 1825^{-iki} 's 1830^{-iki} országgyűlésinket, azok is nyilván bizonyítják, hogy a' nagyobb rész távulról se sejti, mi a' character, 's mibe kell bízni mibe nem. — 1825^{-ben} véresen, halálos sebekkel megvakva vittük törvénykönyveinket tanácskozássink palotáiba, és sokan kételkedtünk: valyon van e még alkotmányunk! — — — — már akkor hív jobbágyi 's szabad emberhez illő egyenes szó helyett a' hízeltetés szózatját választani, 's mind azt palástolni akarni, a' minek a' fényes nap vala tanuja, — ítéletem szerint — nem vala tán legszebb rolla; 's nem mutata sok olly character, melly csak mindig igazság mellett harczol, akár keletről, akár nyugotrul jöjjön is az. Le folyt azonban néhány év, 's a' bátor, és igazszólók nagy része királyi hivatalban van; fő törvényszékinkben olly férfiak ülnek, kiknek néhányival minden nemzet 's minden idő dicsekedhet-

nék. — A' Királyi Magyar Tanács a' magyar történetek lapjaiban egészen új aerat jelel, 's mint phoenix úgy támadt fel h — — — — —, halmvaibul, 's fejlődező életerejének már több szép jeleit adá; a' törvénytelen utbul lassanként szinte minden a' honi törvény nyomaiba helyezett vissza; szóval: a' hon egy szerencsés crisisen ment keresztül, melly előtt a' haza beteg vala, midőn most szinte már több mint lábodozó — 's egy atyai Fejdelem, a' hirnek legszebb koszoruját foná az által halántéki körül, hogy fejedelmi magas fokán az emberiség gyarlóságain tulemelkedve nem képzelte magát; 's halhatatlan nagylelkűséggel azt megint helyre hozá, a' mire szerencsétlen tanácsosok birni tudák a' halandót! —

Elérkezett végre a' mult országgyűlés, 's a' Fejdelem nem kívánt egyebet, mint: Örökösé koronáztatását, katonát, az országos küldöttség munkáinak kinyomtatását, 's igazság-szolgáltatásban olly gyorsító javítást, hogy az országgyűlés tartása alatt is folyhassanak a' felek közti pörök!

'S valyon az ország szélén tartott, e' kívánatok körülti, tanácskozásokra, nem mentek e számosan, előre elhatározott characterrel, hogy opponálni fognak? 'S valyon mi okbul? mondhatni semmi okbul, vagy pedig mert rontani könnyebb mint építeni, 's a' sokaságtul még is jobban bámultatik; vagy pedig mert azt gondolták, a' kormány majd mindig az opponenseket emeli csak, akár helyesek azoknak ellenző szavaik akár nem, akár észbül folynak, akár rontalmi vágybul 's a. t. — úgy annyira hogy néhány kérdésnek, mint p. o. a' katonáállításnak, eleinte több tagadó votuma volt, a' törvényes uton, mint 1822^{-ben}; midőn legszamosb Megye, minden cerimonia nélkül a' törvénytelenességre állt, sőt néhány azt még szé-

pen meg is köszönte! — 'S valyon képviselési consequentia 's character e ez? 's volna e csuda, ha egy erős kormány, illy kézzelfogható elégtelenséget önkénye által pótolna ki? — — —

Ki II. József Császár ideire gondol, 's azon nehéz napokat hozza emlékezetébe vissza, mikor honi koronánk számkivetve volt, hálaérzéssel lesz kénytelen az előtt hajolni le, kinek velején vilámlott legelőször keresztül, a' fejedelmi-feladatok legelsőbbike; 's ámbár nem tudom, sőt legtávolabbrul sem sejdítem, ki volt azon szerencsés, itt igazi tisztelettel üdvözlem nevét! 'S ha hideg vérrel akarja az Olvasó megfontolni Magyarország mibenlétét, olly külön színű lakosinak számtalan divergentiáját, hol szinte annyi a' Vélekedés, mennyi a' Fő, — 's nem akarja felejtetni, kis alkotmányunknak mennyi 's milly hatalmas ellenségei vannak, tán kezét fogand velem: hogy 1830^{-ban} a' mint az ég csillagai állnak, egy könnyen nem lehetett volna boldogítani a' Magyar nagyobb jóval, mint ifjabb Királyának koronáztatása volt; 's megvallom itt egyenesen, mert én hazánkra nézve ezen történetet igen fontosnak 's felette sok jót szülhetőnek tartom, hogy valóban örömmel mennék kész siromba, ha ezen tanács, mellybül ránk bő áldás folyhat, az én agyamban fogantatott volna, 's vigyázzunk miért? 'Reformatióra szükségünk van, 's bizonyosan reformáltatni fogunk; már az érintett eset pedig a' mi időnket hihetőleg hosszabbítja, 's így, mert hosszabb idő több hihetőséget nyújt: annak később leforgása közt tán eszünkbe jutand, hogy inkább akkor kellene magunkat reformálnunk, mikor az idő még a' mienk, 's kezünkben a' hatalom, 's ekép mi jelelnénk ki a' változások utkörét; mintsem addig várnunk — mert hiába! haladnunk kell — mig vagy igen kevesen

vagy igen is sokan fognak minket reformálni, és sem az idő sem hatalom többé nem lesz mienk, 's idegen kéz tüzendí ki további pályakörinket! Azonban eszünkbe jutand e ez? más kérdés — de én reméllem! — Hanem ezen fejedelmi tett — akár vesszük hasznát akár nem — minden esetre csak bizodalomra nyújthatott okot.

A' királyi feladások másodika pedig — t. i. hogy az országos küldöttségek rendszeres munkálási myomtattassanak ki, a' Megyékben fontolóra vétessenek, az ország képviselői 1831re October 2^{-kán} megint országgyűlésre seregüljenek — mind azen bokrosságok o k á t — 's meg e mindnyájoknál az oknélküli bokrosságot is, azt nem tudom — egyszerre megsemmisíté; mellynél fogva, mielőtt a' királyi feladások lettek volna kihirdetve, igen számosan 's többek közt magam is, éppen nem tagadom, igen féltünk; hogy a' küldöttség által kidolgozott, hanem a' Megyéktől még nem ismért javalatokat, mindjárt tanácskozás alá venni akarandják — a' mit én, ámbár félelmemet magamba zártam, minden teletségem szerint annak helyén 's idején hátráltatni törekedtem volna — mert vallomásomat e' részben egyenesen kimondván 'egyetlen egy organica törvényünket sem tartom olly nagy fontosságúnak, mint azt, hogy a' Fejedlem 's Nemzet közt forgó legkisebb kérdés se határozthatassék el, a' nélkül, hogy mind a' két rész, szabadon, elfogultlan 's a' tárgy tökéletes isméréteben ne járulhasson hozzá. Már pedig olly tárgyakat, mellyek fejtegetésmódja 's elintézési oldala olly magasra emelhetik a' hazát, de gyászba is boríthatják, józan megfontolás előtt tanácskozásba venni, vagy a' küldöttség javalatit, hallgatva 's vakon igenezni, — nem férhet össze a' velős gondolkozóval, 's a' tárgyakhoz szólhatási jussal! — A' királyi levél azonban megnyug-

tatott; 's örültem, hogy előre ok nélkül lármát nem ütöttem mint sok más, ki legfeketébbet jövendölt, 's most tán a' kinyomtatott munkákat sem veszi meg!

A' harmadik királyi előadás mint országgyűlési tárgy, kelleteként 's annak rende szerint fontoltatott meg, 's világosb törvény által, mint a' régiek voltak, erősb 's így nyugtatóbb lábra állittatott. Már, a' katonai dolognak az országgyűlésén, annak törvényes rende 's módja szerinti felvétele adhata e okot bizodalmatlanságra, kérdem a' részrehajlatlan Olvasót?

A' negyedik királyi előadás végre, úgy hiszem, minden becsületes embernek csak kedves lehet. — 'S így a' királyi kívánatok veleje nem kevesebbé czélzott a' Nemzet jobb 's bátorságosb létére, mint annak javára, ki azokat tevő.

Mind ezekbül azt következtetem: hogy valamint távulabb időkben szük eszü vagy bünnös volt az, ki a' határtalan bizodalom tompa álmába tudott merülni; úgy lágy velejü, vagy a' szent igazság ellen vétkezik viszont az, ki ma forral a' kormány ellen fekete bizodalmatlanságot, 's az idők mai folyamatjában találhat okot bokrosságra. Ugy továbbá nem tudhatja a' becsületes 's nem ingatag characterü ember előre, milly részen fog jövendőben állni, mert viseletét nem a' részek több vagy kevesb hatalma, nem változékony esetek, hanem csak igazság határozhatja el —; 's így meglehet, hogy az lesz leg és legconsequentebb 's változhatlanabb képviselője egész hazánknak, ki 1831^{-ben} a' kormányval, 1834^{-ben} a' nemzettel, 1837^{-ben} megint a' kormányval, 1840^{-ben} ismét a' nemzettel tartand! — 's így élte fogytáig; sőt ugyan azon egy országgyűlésen tán egy tárgyban a' kormányval, másban a' nemzettel, harmadikban megint a' kormányval 's a' t. tartand.

Oppositióra legnagyobb szükség van; mert a' Való, azon egyetlenegy célra-vezető kalauza az emberiségnek, csak elmesurlódások által szokott lépni a' halandók közé. Hanem olly ellenzés melly a' tárgy ismérete előtt határozottatott már el, vagy csak kicsinységek körül bibelődik — soha nem idézheti fel az igazságot, 's éle annyira eltompul, hogy lehető későbbi nagy homályokon keresztül vágni többé nem képes; 's odafen — — — az oppositio illy bajnokirul ekép szólnak, 's tán méltán: "Legyen a' törvény szent, legyen sértve: okoskodások csak láрма és zaj".

Tompa bizodalom, bokros bizodalmatlanság constitutionalis emberekhez nem illik. Az elsőnek tőszomszédi: az elfásulás, semmivel nem gondolás, hazai dolgok-körülti elhidegülés, 's végre minden befolyás elvesztése; a' másik következőki ellenben: a' bokrosság, vak elfogultság, elpártolás, a' hon hátramaradása 's a' t. 'S ekép azon 'Valamit' — mellynek minden ember keblében kellene lennie, kinek az országlásban része van — 'Férfiúi ébredéségnek' akarom nevezni.

Minden a' mi ezen tul van: 'Hypersthenia'; minden a' mialul: 'Asthenia'. 'S ez okbul, éppen azon egy ember — ki csak egyet akar, és sem a' kormányé sem a' nemzeté, hanem csak magáé, 's így csak annak védelmére akarja szentelni szavát, a' mi belátása 's legtisztább lélekismérete szerint igazság — kirekesztőleg sem a' kormány, sem a' nép embere soha nem lehet; hanem ő messze a' bizadalomtul 's még távolabb a' bizadalmatlanságtul, férfiúi ébredésséggel 's mindig egyenlő characterrel, majd a' kormány, majd a' nemzet vélekedésén fog lenni, miként t. i. ítélete szerint egy vagy más rész kívánja a' Valót.

Már azon idők közt, mellyek az 1825^{-iki} országgyűlés előtt folytak, 's mellyek megint azóta

jöttek ránk, 's azon okok közt, mellyek az 1825^{-iki} országgyűlésre nyújtottak alkalmat, 's mellyekből megint az 1830^{-ki} folyt — saját ítéletem szerint olly nagy különbség van, mint az éj 's reggel, vagy tél és tavasz közt. 'S ha igen józan is volt az előtt nem csak gyertyát, sőt fáklyát is gyujtani, később a' hasadozó szürkület azt szükségtelemmé tévé; midőn viradat után lámpással járni oktalanság, ha csak azon egy okbul tán nem: 'hogy férfiakat keressünk! — A' nehéz bunda nem különben, nemcsak nem nevetséges öltözet, sőt a' hideg nyugoti szél ellen, nem ér vele fel semmi; hanem tavaszi langy szellőben, ha nem fekszik az ember benne pásztorként napestig, ugyan alkalmatlan fárasztó 's hasztalanul izzasztó. 'S ekép: alunni veszély közt, félni semmitül nem józanabb, mint éjjel fujni el a' világot, 's azt nappal gyujtani meg; vagy hidegben fekünni bundán, 's meleg naphan bujni alá!

A' férfiúi ébredés sem elkábulást sem remegést nem ismér, hanem békében fegyvertelen jár, háboruban fegyveresen. — 'S valamint hófúvaton nem alszik, 's ha oroszánt vagy más ragadozó állatot sejdít, megtölti a' kettőst; úgy viszont jó ágyban odahaza mélyen alszik, 's kísértetektől nem fél, házi állatok pedig őt olly könnyen nem ijesztik meg.

'S ezen egy sor, 'csak ott 's akkor óvakodni, a' hol 's mikor ok van, meríti mind azt ki, a' mit eddig a' bizodalomrul mondottam; 's csak e' törvény lehet kirekesztőleg azon örökkévaló, melly szerint a' magánálló 's emberséges ember, minden időben 's minden körülállások közt fogja elhatározni kormány-iránti viseletét.

'S e' szerint reméllem — kivált mostani időnkben, midőn ma nem az a' legerősb ur, kinek legtöbb a' katonája, hanem kit legjobban sze-

retnek mindnyájan—úgy nevezett ‘udvari emberek’ fogunk lenni; mert Fejdelmünk, ki atyai szándékinak már annyi jeleit adá, hihető egy ujnyira sem fog kitérni a’ törvények utjából ezentul, sőt velünk utóbbi hasznunk miatt atyai mód tanácskozni; józan ’s helyes kívánságinknak engedni, ’s mind azon módokat közelebbeső hiveivel kifejtetgetetni, vagy saját fáradozásinknak átengedni fogja, mellyek által nemzetiségünk ’s így erőnk is mind magasbra emelkednék; a’ miért — midőn a’ fejdelmi Ur tulajdonkép leginkább ön erejét nagyobbítná, ’s főképp saját hasznát eszközlené legsikeresebben — egy hív nemzet szívében, melly, ha sajátságára szerint kormányoztatik, ’s erejének jobb kifejtése nem gátoltatik, csudákat művelhet, a’ háladásnak olly mély gyökerét verné, melly még a’ legkésőbb maradéknál is örök hírét hangozná vissza.

’S hogy e’ jövendőbe-látás nem képzeleti gőz ’s nem csalfa kép, hanem a’ mai körülményeket tekintvén, minden lihetőségek szerint valóság, ’s ekép több ok van bizodalomra, mint bizodalmatlanságra; azt eszméleti tehetségem ’s lélekismeretem sugtában állítani bátor vagyok. Csak a’ magyar nyelv ujraszűletése, mellyet mély belátásával nemcsak nem gátola Urunk, hanem fejdelmi valóságos gyámola alá is vevé már valahára, csak rövid idő alatt egy uj reggelt virasztand honunkra, azon számos sötét századok után, midőn, a’ kiknek a’ törvényekhez szabni kell magokat, nagyobb része azokat nem érté, ’s a’ külföld szánakozással bámulá, hogy a’ 18^{ik} században lehet még nemzet, mellynek törvényei abderitaként, apró betűkkel írva, magas oszlopon függnék, hogy azokat a’ nép ne olvashassa! — csak a’ magyar nyelv ujra születésének fejdelmi pártolása mondom, melly valódi memzetiség-

günket bámulandó fejlődésre birandja, azaz: 'birandhatná' — hatalmas Urunk bölcseségének 's irántunk i tiszta szándékának olly nagy garantiája, hogy a' hihetőleg Pest és Budán az ország szívében tartandó ha nem legközelebbső is (?) hihető 'utóbbi országgyűlései hozzá járultával — melly eldarabolt erőnket egyesíttendi 's fejletlen értelmünk súlyát viszongondolatink surlódása által csudálatos magasságra emelendi — hazánkat egy szebb jövőre várja, 's a' Magyarnek egy egészen új aerája közelít, melly anyaföldünkre az arany idők szellemét fogja hozni, 's Hunniát még eddig ismértelen fényre magasítandja — — — — ha tanácskozásink közt több lesz a' philosophia mint a' rabulismus, több a' praxis mint a' theoria; képviselőink közt több a' nemesen gondolkozó mint a' privilegiált ember, több a' hazafi, mint a' kormányfi vagy népfí; 's a' Nemzet keblében senkihez sem határnélküli bizodalom, sem oknélküli bizodalmatlanság, hanem csak ezen sor:

“Ébren légy Magyar: őrt ki fog állni hanem Te, hazádért”
Vy.

'S ha a' Fejedelem is ezen közép utat tartandja; 's valamint az érdemetleneket nem fogja ruházni fel királyi bizodalomával: úgy soha nem is fog azon nép hiv lelkén kételkedni, melly mindig akkor fejtett ki legtöbb hűséget, midőn saját erejét legjobban érzette; 's a' legnagyobb méltatlanságokat nagylelkűleg felejteni tudta, 's mindig kész volt ontani vérére, ha egyenesen 's atyai mód szolt hozzá törvényes királya!

Egy lelkű, egy szándéku fejedelem és nemzet, hol a' királytul le a' legutólsó zsellérig, nagyobb kisebb körben mindegyik csak a' köz javát lehelli, 's önmagát felejteni tudja, egy olly boldog lét 's olly erő, hogy az se magában, se

emberi hatalom által nem enyészhet, nem bomolhat el. 'S illy létre, illy erőre birni a' hont — nekem legalább úgy látszik — a' Király és Zselér közt álló Magnásnak 's Nemesnek Istentől rendelt valódi tiszte! 's ha van mit köszönnünk a' sorsnak; az, sem az 'Illustrissimus, Magnificus, Spectabilis 's a' t. titulusunk; sem a' gyapjubil, gubacsbul, pióczábul 's a' t. kerekedő jövedelmink; sem a' rajtunk függő kulcsok, melyek a' világnak egyetlen egy ajtaját se nyitják fel — sem számtalan eféle szinte bölcsőben lelt elsőségünk: hanem azon dicső állás, mellyen annyi hasznost, szépet, 's annyit a' haza, sőt az emberiség diszére valót vihetünk végbe — azon boldog állás! mellyen állunk — vagy hogy alaposabban mondjam, — “állhatnánk”! ha fejünkben tisztára volna hozva, mi a' character; mitül kell tartani, mitül nem; mi a' szó philosophiája; mikor illik józan gazdát, mikor hazafit játszani; mit kell a' multban, mit a' jelenben keresni; szóval: ha facsart 's zavart ideáinkat, melyek a' honi előmenetek legbizonyosb előlő maszlagi, agyvelőnkben józanítani törekednénk; mert szivünk elég jó helyen fekszik, 's az mindig csak a' szépet, nagyot, dicsőt szomjazza, — ha néha az álhiedelmek, előítéletek, elfogultságok 's a' szerencsétlen 's facsart ideák nem tántorítnák el azt józan utbul, 's az ehne milliárd csaképzéleti gyászos labirintba nem bonyolítják azt!

'S im itt a' hely 's idő 'egyesült erővel lépünk előre, 's a' szent igazság zászlója alatt a' Nemzetiség hív védeivé 's a' királyi szék erős támaszaivá lennünk! — —

Köz intelligencia, egyedüli valóságos erő; ennél előbb utóbb nagyobb hatalom nincs; 's azt a' lehető legnagyobb magasságra fejteni, legszentebb hazafiui kötelességünk;

mert annál nagyobb jót nem tehetünk hazánknak.

Az idő szelleme minket is viszen, 's valamint a' hatalmas Duna — honunk áldása, ha folyamatját mi jeleltük ki, 's viszont átka ha korlátlan dühében maga tör utat magának — úgy a' mostani felvilágosultabb nemzetek geniusa is, csak áldást deríthet honunkra, 's nem az Anarchia gyászos leplegit; ha mi a' hazának Birtokosai, 's Megkülömböztetti állunk mély jobbagyi tisztelettel 's férfiúi elszánással a' királyi szék 's az emberiség jussai közt!

'S a' Kormány, melly egy kissé hangosb tanácskozástul nem tart, mert az csak fiatal vér vagy egyenes őszinteség jele — midőn a' bűn néma — több melegen érző kebelre találand a' hon szívében, ha az egész nemzethez szól, mint a' haza vég határin, hol csak a' hon képviselői hallhatják fejedelmi szózatját. 'S ha nem csatlakozom, 's szívvágyaim bételnek: azon időszak melly Európának szinte minden nemzetit véres betükkal fogja a' világ évrájziba feljegyezni, 's midőn több fejedelem koronátlanná 's földönfutóvá lön, — éppen azon időszak fogja Buda 's Pesten, még erősebben kötni Atyai Urához azon népet, melly nem kíván egyebet mint magyar, erős és hív lenni! —

Most van idő, csudákat művelni, most vagy tán soha!

'S ezen sorral végzem a' zavart ideák-körültszakaszt. Bár világosabban tudnám magamat kifejezni! —

É S Z É S S Z I V.

Munkád 245^{-dik} lapján ez van: — — *én Gróf Széchenyi Istvánt, (bár nem hiszem hogy nem árt némelykor esze szíve érzeményeinek) mint — — — becsülni, szeretni, 's tisztelni fogom.*

Ugyan Barátom, meggondolád e, midőn e' sorokat irád, mit tevé; 's valyon van e elég mély tehetséged átlátni, milly könnyelműleg sértél meg éppen ott, hol embernek emberről itélni nem szabad, 's hol bíró csak Isten lehet, ki a' szív legbelsőbb rugóit 's mind azt, a' mi halandó kebelben szép 's rut, világosan látja!

A' földi bíró embertársát — köz csend 's rend végett a' törvények értelmében — sokszor halálra itéli, hanem szíven kételkedni nem szabad; és sokszor történt már, hogy az ítélő, ki tán egész nemzetségeket rabolt ki, hanem illendően kitudott eviczkélni minden gyanu fonadéki-bul, mellében rothadt szívet viselt, midőn az elítéltetett, pillanati vérokozta indulat közt olly tettet vitt végbe, melly őt vesztőhelyre hozá de nem szívéből crede. 'S így sokszor az fujá el embertársa földi éltét, kinek lelke örökre haland meg!

'S ha nem tudnám Barátom, hogy nagy distractióid közt sokszor éppen Te gyanítod legkevesebbé mit csinálsz; 's ha nem akarnám hinni, hogy költői képzetidben tétovázva néha Magad sem tudod mit mondasz vagy irsz: valóban nekem volna némi jussom nem csak szivedről, de még fejedről is kételkednem. Azon-

ban valamint más embereknek csak lucidum intervallumi vannak, úgy hihető Téged megint néha a' homály pillanati látogatnak meg, mikor nem is sejtéd szavaidnak értelmét, — 's távulról sem gyanítod állításid velejét. 'S tán illy pillanat lehet az, midőn földidnek, kit éppen nem ismersz, szivét hazafiaid előtt gyanusziessé tenni törekedél; a' min valóban nem igen szomorkodnál, ha saját hasznom forogna csak szemeim előtt; de hogy állásomban, minden fáradozásim közt, egy becsületes hazafi hozá gyanuba azon egyet, mellynek tiszta szándékán 's hazafiui melegén kívül minden egyéb tehetségim legkisebb figyelmet sem érdemelnek, — az, egyenesen megvallom, több keserű pillanatra adott alkalmat; — 's ha czélod volt 'fájdalmasan megsebesíteni, azt tökéletesen elérted; mert ha olly hazában, hol annyi a' felek-közti irigység, 's így olly felette nagy a' gyengeség, még azon kevés egyrendűek is kételkednek egymás szivökrül, kiknek egyenes lelkü 's egyesült fáradozásit várja a' hon, az valóban szomorú.

Szivemet pedig nem csak az említett lapon, 's fentebb érintett Anonymusi pártolásokban hozád kétségbe, hanem Munkád igen számos helyein; 's 181^{dik} lapodon annyira mész, hogy engem a' természet legundokabb teremtményéhez, melly soha nem is élt, 's csak Shakspear erős képzeletének szülötte — a' zsidó Shylockhoz hasonlítsz! — — 'S valyon a' külföldi Olvasó, ha Munkád fordítását kezibe veendi, 's felőlem semmit nem tud, nem lesz e kénytelen vagy engem tartani szivnélküli pénzbalványzónak, kiben semmi emberiség; vagy Téged ábrándozó szivtelen öregnek, ki azon hittségben 's képzeletben, milly szelid 's nyájas, vak elefántként sejdíten maga körül összetipor mindent, 's ha valakinek szivét zúzza

el, 's ollyasokat hoz kérdésbe, a' mi az embernek legszentebb: azzal vigasztalja, hogy az csak eczet, 's tökéletesen hiszi, hogy hideg vérrel taglal, 's fáradozásinak minden célja nem egyéb mint igazság-keresés; holett minden lapon kilátszik az igen is meleg vér, a' felette zavart ész, 's itt ott a' megbántott legkicsinységesb hiuság! —

Már ha B. G. Urral volt levelezésed csak illy keveset használt, 's csak olly nyomorult lábon áll önisméreted: még azt sem tudnod, hogy mindenhez több tulajdonod van tán mint kritikához, 's jobb lett volna ezzel fenhagynod; akkor valóban azt hinném 'hiába veszett papiros, tinta 's idő, 's az egész levelezés inkább csak francia exercitatio vagy hiu fitogtatás volt, mint önisméreti vágy.' 'S mi birhata vén napjaidban Téged — a' helyett hogy eredetieket írj, a' mire tán több talentumod van — arra, hogy másokat bírálgass, ideáikat elfacsargasd 's állításikat hamisítgassd, valóban nem foghatom meg; 's kérdelek, szíved vagy eszed tanácsa volt e? Mert hogy nem csak kritikára nincs tulajdonod, de szinte azt sem tudod mi a' kritika, azzal árulod el, hogy tagolásidban nem vagy képes a' tárgynál, a' dolognál maradni, hanem többnyire az író személyét 's characterét hozod kérdésbe; 's a' helyett hogy okoskodásid sulya által törekednél győzni, nem annyira vágod 's bonczolod azt, a' mi írva van, mint inkább a' szerzőt gyanuszinossá tenni 's annak személyét hol csak lehet szurni, döfni iparkodol. 'S hogy az ideákat nem csak elfacsarod, a' miről az eddig mondottakbul is bizonyos már az Olvasó, hanem az állításokat meg is hamisítod, azt itt mutatandom meg.

Taglalatod a' Hitelben előforduló állításimat cursiv betűkkel terjeszti elő; 's ez helyes, mert így az Olvasó, ki a' két munkát összehasonlítja,

könnyebben elkülönözheti az eredeti szavakat a' kritikátul; hanem éppen azért, mivel ezen betükülönbség által a' Taglalóban maleversatiót nem is képzelő Olvasó szinte elaltatik, 's a' cursiv betűkkel irottakat szórul szóra 's bona fide a' szerző eredeti szavainak tartja, éppen azért a' cursiv betűknek sem többet sem kevesbet mondani nem szabad, mint a' mennyi a' taglalandó munkában van. 'S úgy e, ezt kérdésbe sem hozhatni? 'S az, ki a cursiv betűkkel többet vagy kevesbet mond, nem csak az ideákat facsarja el, hanem az állításokat meg is hamisítja — — — úgy e? Számos egyéb falsificált helyen kívül, Taglalatod 64^{-dik} lapját hozom itt elő, hol cursiv betűkkel ez áll: a' *Magyar' mostani apathiája, és elkorcsosodása miatt oly helyen áll, mellyről azt látja tisztán, ha felébred pillantatig émelgő szédelgésébül; hogy számos ártatlanra nézve ő nem jobb, egy rablónál, egy gyujtogatónál nem különb; jön ezután, legközelebbsó észrevételed, melly így hangzik: azt kellene gondolni hogy nálunk adóst soha sem exequálnak, uszolás soha se marasztaltatik törvényes sententzia által, és hogy minden hitelező, mindég minden pénzét elveszti adóssánál, a' tőkét a' kamatokkal egygyütt.*

'S ezen állítás megint a' Taglalat 65^{-dik} lapján áll 's az egész munkán keresztül szinte minden lapon, majd szuró guny, majd atyai dorgálás, majd siránczó szívömlés "hogya egész hazámat ócsárlom, hazámfiat egyáltalában rut szinekkal festem, 's a' t.;" mig végre a' 258^{-dik} lapon illy plausibilis látszatú szavakkal végződik a' Hitel Taglalatja: — — — — — *nem harag, nem gyűlölet, hanem fájdalom azok részéről, kik érzik azt a' benyomást, mellyet oly jeles férjfiu' munkája okozhat a' külföldön: mert a' fatyolnak, le-*

pelnek lerántása szükséges volt ugyan a' sebek meglátására; de mi hajthatta a' Szerzőt a' külfölddel azokat nagyító üveggel nézetni: itthon pedig lanceta helyett bárdal forogni körülöttök?

Csak ez fáj, egyéb semmi. —

'S ezek szerint az Olvasó — ki nem is gyaníthatja, hogy mind azon számtalan állítás alatt, mellyel Te honbajnokként a' hazai becsület fentartása végett, ellenem kardot rántasz, 's engem mint haza-ellenséget sárral dobálsz, csalás lappang — megbocsátandja ellentemi indulatoskodásidat; sőt tán magasztaland is, hogy olly sikeresen vítad ki a' nemzeti becsületet 's a' t.

Hogy pedig csalás lappang egész Munkád alatt, 's az által akarád gyűlöletessé tenni személyemet, hogy rám fogod: mintha egész nemzetünket gáncsolnám, holott én mindenütt csak egyesekről szólok; arrul ítéljen maga a' részrehajlatlan Olvasó, kit az egész Taglalatra, 's többek közt itt csak a' Hitel 65^{dik} lapjára idézek, hol ez áll: 'Most sok, a' Hitel hija 's mindenek előtt állapotunk nem ismerése miatt t. i. hogy Hitelünk nincs, magát olly szomorú állapotba helyeztette, hogy nem csak illő fentartására nem marad neki elegendő, de még legszentebb kötelességinek se tehet eleget, 's a' neki őszintén kölcsönözött pénznek se tőkéjét se kamatját nem fizetheti, melly talán egy becsületes háznépnek mindene! A' nemzetiség soha szembetűnően 's szívrehatóan nem szólott hozzá, hogy illy hátramaradásbul hazafiaival kilábolni törekedjen — 's így most apathiája 's elkorcsosodása miatt olly helyen áll, mellyről azt látja tisztán, ha felébred pillantatig émelgő szédelgésiből 'hogy számos ártatlanra nézve ő egy rablónál nem jobb,

vagy egy gyujtogatónál nem különb! Most kérem —, hasonlítsa ezen állításomat fentebb érintett 's a' Taglatat 64^{ik} lapján cursiv betűkkel kitett sorokkal össze — 's mit fog találni? Csak nem szórul szóra mindent, a' mit én mondok, azon egy kicsinységen kívül, hogy a' Most sok helyett — a' mire kézzel-főghatólag minden értelem hárul — a' Taglaló im ezt: A' Magyar tenni méltóztatott; 's így midőn vagy Magát vagy a' közönséget csalta meg, engem nemzet-ócsárlónak fest; engem, ki csak egyesek romlottságát említém.

'S valóban ha gondolni lehetne, hogy ezen ártatlan szép kis escamotage, mellynek igen számos párját lelhetni a' Taglatatban, 's mellyek állításim mibenvoltát 's a' dolog valódi fekvését tökéletesen megváltoztatják, készakarva folytak volna tolladbul, 's Mephistophelesi ügyességgel szántszándékkal burkolád vala el mérgedet, úgy hogy senki se vehesse könnyen észre, 's a' perfidia fulánki közt áldicséretid úgy legyenek rejtve, mint ahogy kigyó szokott lappangni virágok közt, — akkor valóban szivedet egészségesnek 's hó színűnek tartani nem lehetne; 's így Barátom, mert ön nem isméreted miatt szerencsétlen valál Tenmagadat olly keserves dilemmába helyezni, mellyben Téged vagy rossz szivű vagy gyengefejű embernek tartani minden részrehajlatlan kénytelen, — valld meg inkább: nem tudtad hol járt eszed, midőn illy hamisítgatásokat koholál, 's Taglatatod legnagyobb része nem egyéb, mint sokszori tétoválásid 's zavart isméretid kis compendiuma! —

A' Taglatat 198^{dik} lapján ez van: *Ha csak a' hitel felállítása viheti véghez a' Gróf szerint, a' közember' erkölcsiségét; mivel az akasztófa, egy pár elégett falu csak nem-leges, de*

nem igen-leges hasznót hajt — 's eddig a Ha, 'sa' Gróf szerint kívül minden cursiv betűkkel, 's aztán megint: *úgy töröljük-el minden büntető törvényeinket.* 'S hát ha erre azt mondom: hogy egész rám fogott állításodban egy igaz szó sincs; a' mirül az Olvasó ítélhet, ha a' 207-ik lapon kezdődő 's 215-ikén végződő Hiteli szakaszt átolvasni nem terheltetik, hol illyesek vannak: 207-ik lap. 'A' kemény büntetések 's vesztőhely lecsilapíthatják, le is csilapítják a' rablási 's gyilkolási hajlandóságot, de csak józan törvények, 's nem bot, nem hóhér képes birni halkan egy egész nemzetet nemesb erkölcsiségre; 's nem annyira szép okoskodások 's magas helyen fénylő példák tartják a' közembert az emberség útján, mint inkább azon helyzetetés, mellybe tesszük, hogy t. i. fáradozási után jobban 's bátrabban élhessen.' 208-ik lap. 'S így világos, hogy az akasztófa 's egypár elégett falu csak negativa — nemleges — de semmi positiva — igenleges — hasznót nem hajt; így soknak pénz és vagyonbeli elbukása tagadhatatlan, szinte az egész ma élő generációra nagy negativa hasznót hajtott, de positiva jót egyenesen éppen semmit sem tett, mert azt csak a' Hitel felállítása viheti végbe; mint a' közember erkölcsiségét csak jobb értelmé 's nagyobb tehetsége emelheti fel; a' helységek 's építmények bátorságát pedig csak kő, téglá 's eféle alkothatja; szóval: jobb systema.' Már mind ezekre — midőn csudálnom kell, milly szerencsétlen hiúsági szesz hajthat Téged vén napjaidban arra, hogy másokba gáncsokodjál, midőn inkább köszönned kellene, hogy számos bohóságid 's botlásidat csak hallgatva vagy nevetve türi az igazságos közönség, melly velem együtt nem felejtetheti el, hogy egy időben tán más ember valál mint ma, 's már időfárasztott vagy —

nekem mondom, ki soha Téged nem támada vala meg, 's csak védelmezve menti magát támadásid ellen, semmi egyéb mondani valóm nincs, mint azon kérdés: 'Valyon mi birt most érintett elfacsarásodra, melly engem lágy-velejü boldondnak fest a' közönség előtt, ki olly buta, állítani azt, 'hogy csak a' hitel felállítása viheti véghez a' köz ember erkölcsiségét!' — Valyon mi? a' szív e vagy az ész?

A' Hitelben 119^{ik} lapon azt mondtam: 'De ha A. K. V. B. valami köz czélra jövedelmek felét tudják adni vagy tizedét, mért ne adhatná a' 10 ezres okoskodó jövedelme 20—30^{ik} részét a' közjó előmozdítására? 'S milly matematikai számolás szerint foly az, hogy az 50 ezer forintos jövedelmü nagy áldozatokat tenni köteles legyen, a' 10 ezer forintos jövedelmü pedig egy garassal se tartozzék anyaföldének?' 'S hogy e' számolásom helyes, helytelen e, mert nincs matematikai rendszerrel alkotva, 's én az 50 ezer forintos fél jövedelméről, a' 10 ezer forintos jövedelmének pedig csak 20,30^{ik} részéről, 's megint az 50 ezer forintos nagy áldozatirul 's a' 10 ezer forintos garasáról szólok —; ezen számolásom helyes, helytelen e, azt vitatni nem akarom, mert az kirekesztőleg vélemény dolga, 's én mint rész, a' közönség ítélete alá vetve. —

Hanem nézzük mikép világosítja fel ezeket a' Taglalat, mellynek 128^{ik} lapján ez van: *A' Szerző nem igen szerencsés mindenkor a' felszámolásokban, azt gondolja p. o. hogy ha az, kinek 50,000 forint jövedelme van, 10,000 f-tot tehet a' Haza' oltárára, miért ne tehetne az százat, kinek 500 a' jövedelme? A' felszámítás mathematica igaz, de sem politikai sem erkölcsi tekintetekben, mert amannak még 40,000 forintja maradt-fen; ennek ellemben csak 400:*

és p. o. ha 5 vagy 6 gyermeke van, és még 500 f-tal is nehezen szerezheti-meg a' legszükségesebbeket, kívánhat é a' Haza tőle 100 forint áldozatot? illy eset pedig több van, mint nem; kívált a' devalvazio után, az országnak a' főbb városoktól távolabb eső részeiben. A' 10,000 forintot nyújtó tehát, kevesebbet ad a' százat adónál. Mi kár a' Szerző' jó szándékú, — ('s a' mint Tettel bebizonyítá) áldozatokra kész szép elméjü lelke mellett hogy nem apa, és soha-se szenvedett nyomorúságot! mert könnyü ám mikor 150,000 forint jövedelmünk, és se feleségünk, se gyermekeink, úgy szánakozni a' szegény taksáson, hogy a' valódi szükségéhez képest arányosan, még szegényebb földes-ur' áldozatai mellett kívánunk elegendő kárpótlás nélkül rajta segíteni!

'S ezen számítási helyreigazításod azt mutatja: hogy vagy nem tudod, mi a' fél és 20, 30^{ik} rész, 's mi a' nagy áldozat, és garasközt i különbség; vagy Hiteli állításimat csak keresztül futottad, azokat legkisebb fontolatra se vetted, 's tulajdonképen nem azt taglalad, a' mi az én munkámban van, hanem azt, a' mi a' Te, sem ész sem sziv általel nem rendelt képzetekben volt. 'S hogy illy tulajdonokkal vén napjaidra kritikára vetemültöd — mellyhez hideg vér, 's jól elrendelt ész kell — nem felette nagy önisméretet sejdített Benned, azt egyenesen képedbe mondom!

A' Taglalat 63^{ik} lapján ez áll cursiv betűkkel — a' mi szerint az elfogultlan bizodalommal teljes Olvasó azt gondolná, hogy a' Hitelben is úgy áll —: *az többet használ hazájának, ki hátra-maradást fejtegeti, boldogulásában elősegélleni fáradozik; mint a' ki idejét annak dicseretére pazarolja, mert a' gyémánt magában*

is fénylik, de a' balgatag dicsérő tárgyat nevetségessé teszi, annak többet árt hogy-sem használ; és nem lehet nagyobb szerencsétlenség, mintha gubó, sőt barátunk azt akarja, hogy a' Magyar, Magyar maradjon, és lassan tökéletesedjék; különben a' hirtelen változás veszélybe hozhatná egész organismusát, és aztán: E szerint nem kellene semmi nemzetnek ön-javait nemzeti büszkeségből hántorgatni; hanem minden magasztalásokat külföldiekre bízni, hogy p. o. az angol lovakat csak Magyarok dicsérjék; valamint otthoni ön-gyalázatjainknak csak ön magunktól kellene feltakartatni, és bizonyosabb orvoslás végett egész világ láttára óriási nagyságban elő-állíttatni. Hát az Angoly még minekelőtte jelenlétü kimiveltségére vergődött, nem akart é Angoly maradni? és a' Magyaroknak meg kellene é szünni Magyaroknak lenni, hogy mind inkább inkább fejlődjék és csinosodjék? — Melly sorok elolvasta 's több eféle Taglalatodbeli találmanyid után az Olvasó azt gondolná, hogy én ki akarom irtani a' Magyarságot 's a' t. melly 'bényomásrul én legjobban itélhetek, — mert szinte magam is megijedtem, midőn legelőször jött a' Taglalat kezemhez, s' taglalt munkám kéznél nem lévén, mell szorongva így kiálték fel — — — 'Istenem! olly szerencsétlen író valék e, hogy legnagyobb vágyimnak éppen ellenkezőjét leheté kivonni homályos szavaimbul? Hanem midőn a' Hitelben álló kifejtésemet átolvastam, — nem voltam azokkal ugyan megelégedve, mert még erősb 's világosb ecsettel kelle vala festenem, hogy a' Nemzetiségen, 's így a' Magyarságon alapul minden lehető szerencsénk; de megnyugasztalva legalább tökéletesen valék, hogy senki a' világon, kinek esze fel nem fordult 's ki nem ficzamodott, Hitelem philosophiájából azt nem fogja kivonhatni: hogy

én meg akarnám szüntetni a' Magyar Magyarinak lenni, a' mit Te akarnál, e s z e d v a g y s z i v e d sugtában rám kenni!

Hamisítgatásidbul, 's akarom hinni sejdítlen hamisítgatásidbul 's inventióidbul, most csak e' néhányat hozom elő, mellyeknél még sokkal vastagabbakat is találnék könyvedben, ha keresni akarnám, de bizony restelem; 's ekép csak a' legközelebbsőket érintém, mellyek nem csak a' facsart ideák némi helyrehozására, de arra is nyujtnak alkalmat, hogy a' közönség, ha még továbbá is folytatni akarnád eféle Catoi censorságodat, citatióidnak vak hitelt ne adjon többé.

A' jó sziv-körülti zavart idea, minekutána senki a' szivről egyebet nem tud, mint hogy az egy sok inakbul álló darab hús, mondhatni, szinte természet-ellentiségekre csábítja a' lágy velejűek nagy részét; 's az emberi nyomoruságok tán legfőbb oka ezen zavart ideából eredő, 's már dajka-szájbul hallott azon szójárás, mellyel az emberiség nagy része felnő, sejdítlen több rosszat mint jót művel, 's hasztalan sőt káros élet után megint elrothad. Látunk ennél fogva sokat, kik állati vért szemlélni nem tudnak, 's n e m e s megilletődéssel nézik a' dézma csibe vég vonaglatit, — midőn az igazi szabadságért véröket ontó dicsőknek tetteit kaczagják; másokat, kik színházakban, keresztelési, egybekeelési cerimoniáknál olly jó szivűleg tudnak pityeregni, — mig sinlődő jobbágyik miatt nem lennének képesek legcsekélyebb áldozatra is; másokat megint, kik a' versenylő sorsárul, mellynek minden ló közt bizonyosan lehető legjobb dolga van, jó szivűk sugtában azt kiáltják: "Milly irgalmatlanság így futtatni e' szegény állatokat", — mig ha postán vagy forsponton járnak, nem jut eszükbe, hogy egy posta ló a' ter-

mészetnek tán legszerencsétlenebbike, kivált magyar uton, sokszor élte folytában ezernyi ütést kap, 's olly számtalanszor érzi párája szakadtát, — 's ők jó szívűségökben a' szegény szántóvetőtől megtagadják a' nagyobb borraivalót, ha őket szinte lóvesztiben nem viszi. — — 'S számtalan eféle scenák az életbül nyilván bizonyítják, hogy azon mindennap hallott szójárásnak, melly szerint egynek szíve jó, másiknak szíve rossz, tulajdonkép legkisebb értelme sincs, 's a' lélek tiszta vagy tisztátlan létét nem csak legmesszebb-ről sem határozza el; sőt a' lelki erőst, kinek állására nem emelkedhetik mindenki fel, rossz szívűnek hirdeti, midőn a' gyenge 's kis lelkűre jó szív hírét ruházza.

Azonban a' zavart ideának eddig előadott következése ahoz képest még ártatlan, mellyet minden esetre neki szülnie kell, — t. i. hogy közönségesen az emberek inkább a' már megtörtént szerencsétlenséget szokták ápolgatni mintsem annak elejét venni törekednének; 's így — mert a' praeservativum sokkal nagyobb jótétemény, 's annak nyujthatása nem haladja fel a' jó szándékot, mint a cura, melly után csorbább a' test, 's mellynek eszközlése annyiszor felmulja az ember ügyességi 's vagyonbeli tehetségét — 's így mondom az emberiség, a' jó szívűkörültk zavart idea következésében, olly számos és senkitől sem enyhíthető nyomoruság közt szenved mindig, mellyeknek nagy részét olly könnyen el lehetne hárítani; 's ekép egy zavart idea számtalan kín 's epedésnek egyedüli oka!

Ha teszem ma törekednék valaki olly tárgyat mozgásba hozni, mellynek hasznos következései a' népközi szegénység kisebbsítésére 's ritkábbá tételére bizonyosak, de nem vissza, hanem előre hatók, mint teszem: a' nép szükséges is-

méretinek tágítása, erkölcsiséginek magasítása, gazdasági iskolák, szabad birtok, törvény-előtti egyenlőség 's a' t. mellyekbül önbecs ered — manufacturák 's több illyeseket akarna divathá hozni, korántsem találna annyi jó akarót, pártfogót 's aláíró; mintha a' sokaságra a' legelső ismértek, jobb erkölcsiség, modus merendi 's t. i. hja miatt szükségkép 's mulhatlanul háramló 's már rajta fekvő rosszat 's kárt iparkodnék egy kissé könnyítgetni, 's néhány pillanatokra enyhítgetni; sőt a' rossz következtések nemző okait nyomozó 's azokat gyökerestül kiirtani törekedő sokszor nem csak jó akarót, pártfogót 's aláíró nem talál, de a' nagyobb rész sokszor még tehetsége szerint gáncsolná, gátolná 's hasztalanná is tenné minden fáradozásit; — midőn azoknak jó szíveket csudálná, kikbül egy garast sem facsarhatni ki olly intézetek létesítésére, mellyek számos baj 's jajnak elejét vennék, hanem készek a' már sinlődők gyámolítására 's nyomoréltók hosszabbítására néminemű áldozatokat tenni.

Az embernek ezen szinte mindig hátra 's csak ritkán előre ható jó szívütsége — jóllehet szép indulatnak bizonyos jele, csak többnyire lágy 's nem jó rendelkezési főbül ered — azon mindennapi jelenés, mellybe az emberiség legnagyobb kárára szünet nélkül ötlenünk kell, 's azon legfertelmesb zsibbasztó, melly a' józan előmeneteknek tán azért szegzi magát legmakacsabbul ellen, mert az 'alamizsna-körülti zavart ideával párasodva, szint olly szent helyen látszik alapulni mint a' frigyszekrény valaha; 's így azt a' sok lágy velő miatt, mellyeknek consistentiát adni nem olly könnyű, személyes veszély nélkül még fontolóra is alig vehetni, 's azon színház körüli görög törvény sorába tartozik, mellyet kérdésbe sem volt szabad

hozni, és a' becsületes embert ön halála 's a' haza elbomlása közé állítá!

Soha ezen említett megesett kárkörülty jó szivü forgolódás egy részről, más részről pedig a' megint történhető kárgátolás-körülty gondatlanság szembetünőbbleg 's nagyobb contrastban nem áll előttünk, mint nagy tűz-vagy víz-veszély után. Az elégett falu lakosinak, több vagy kevesbet szinte kiki ád, vagy adni hajlandó; ha pedig egy helység collectát akarna tenni, hogy minden cseréppel legyen földve, arra tán senki egy garast sem adna —. Az 1829^{-iki} Duna-áradás Austria egy részét gyászba borítá, — 's milly jó szivü elevenséget szült e' szerencsétlenség! de egy cseppet sem arra, hogy valahára már egyszer a' Duna tökéletes regulatiójáról 's gyökeres segítségről támadott volna elevenebb szó; vagy legalább komolyabb figyelemmel mind az rendeltetett 's vitetett volna végbe, a' mi illy veszélyeket hihetőleg eltávoztatni vagy egészen elmellőztetni volna képes; korántsem, — hanem hogy egynek házát 's tehenét, másiknak nadrágát 's üngét 's a' t. mellyet elvitt a' víz, néminemüleg helyre tegyék; mellynél fogva, mint az illy körülállások közt mindig történni szokott, a' legnagyobb résznek — mert a' kár nagysága minden lehető kipótolást felülhaladt — csak igen kevés segedelme lön, midőn azonban a' kisebb rész 's kivált az ügyesek, sokkal több jóban részesültek mint a' mennyivel birtak az előtt, 's így, mert a' köz kár által gyarapodtak, sokan közülök jó szivüleg ekép foháskodtak az egekbe: "Bár küldene az Isten minden esztendőben vizáradást!"

Ezek szerint tudom a' lágy szivüek serege rám fog rohanni 's így dorgálni.: "Nem jó sziv jele illy keresztényi tetteket gunnyal önteni le;

's valyon segítség nélkül kellene hát hagyni a' tüz, viz 's egyéb veszélyek által elnyomorult felebarátot 's a' t.?" Mire azt felelem: 'Legelső vagyok azok munkálódásit, kik csak kész sebeket tudnak kenegetni, 's mindent a' mit adhatnak úgy szolván csak tapaszt-szerzésre áldoznak, jó szándékok miatt — mellynek azonban nagy sikere nincs — nem csak szánakozásra, hanem még mentésre, sőt némi megbecsülésre is méltatni; mindazáltal azt hiszem, hogy minden józan irányontuli eszközlés káros; 's így éppen olly helytelen a' már megtörtént szerencsétlenség enyhítése végett minden tehetségét kimeríteni, mint bűnös: a' valóban magán többé segítni tudatlan embertársat minden gyámol nélkül hagyni, 's e' középutat csak a' szív Mentora, a' fő, jelelheti ki; melly velem a' fentebbi dorgálás tökéletes megczáfolására ezen vallomást téteti: 'Ha elég tehetsége volna az embernek a' szerencsétlenséget 's kárt ott pótolni ki, ott változtatni szerencsére, a' hol találtatik, akkor én volnék legelső azt mondani: tegyünk jót, segítsünk felebarátunkon mindenütt, mindenkor, minden módon, előre 's hátrahatólag; minthogy azonban az emberek ügyességi 's vagyoni tehetsége igen határozott — a' mit, 's ügyességöket tán nem annyira, mint azt, a' mit adhatnak 's adni hajlandók, szinte valami számra állíthatni, mellyet itt 1000-nek tegyünk fel, — egészen másképp okoskodom, 's így szólok: Barátim, az emberi nemet megmeg-látogató nyomoruság ellen erőnk = 1000; kötelességünk pedig annyi nyomoruságot felebarátinktul eltávoztatni, mennyit csak lehet; mert azért él halhatlan lélek bennünk, hogy Istentől adott és szerencsétlen embertársinkat gyámolítható tehetséginkkel jól gazdálkodjunk. Már valyon ezen erőnk, melly = 1000, mi mód hajtand több

hasznót: ha vele a' veszélynek vesszük elejét, vagy a' veszély következtét igazítjuk el? — Ha teszem, egy erős gátot vonunk, melly megmenti határunkat vízáradástul, vagy azoknak kenyeret süttetünk 's a' t. kiknek mezeit, réteit 's a' t. gát hja miatt elpusztítá az özön? Ha jó iskolák 's tanítók által gyermekink tehetségét 's erkölcsit elannyira kifejtjük, hogy mint becsületes emberek 's ügyes munkások férfiasan 's jó sikerrel lábolhassanak ki az emberi nyomoruságok ragadékból; vagy ha a' tudatlanság, restség 's ezekből származó korhelység következtében sinlődőket, nyavalygókat, ügyefogyottakat ápolgatjuk, gyógyítgatjuk? 's a' t. —

A' miből, ha szoros igazsági okoskodás ellen nem akarunk szegezkegni, az foly: hogy azon jótévő eszközések, mellyek előre hatók, t. i., a' rossznak elejét veszik, az emberiségnek számíthatlanul nagyobb hasznára vannak, mint a' hátra hatók, t. i. azok, mellyek az emberek közt már meglévő rosszat paralyssalgtják 's irtogatják csak; 's hogy így az, ki igazán jót akar tenni embertársával 's fentebb cél miatt még azon nagy örömet is, mellyet a' felsegített nyomorultnak hálája gerjeszt, feláldozni képes, — forintját, ha adnivalója több nincs, nem vízbe süllyedtekre hanem gátra, nem kórházra hanem iskolára szentelendi, nem egy vén végzőnek hanem inkább egy fiatal kezdőnek adandja 's a' t. —

E' sorokra megint illy hangu lehetne a' megjegyzés: "Az egyiket 's másikat is kell eszközölni, t. i. részint a' jöhető veszélyeket hárítani, részint a' már szerencsétleneket gyámolítani." Ez minden kétségen kívül legjobb lenne, ha mint mondám az ember tehetségét fel nem mulná; hanem minekutána olly bizonyos mint $3 \times 3 = 9$, hogy

a' közönség irgalmi tehetségét 's hajlandóságát valami hihetőségi számokra állítani lehet, 's hogy 1000 sem több sem kevesebb mint 1000, természetesen mind az, mi a' már megesett kárpótlásra fordíttatik, többé nem fordíttathatik a' lehető kárgátolásra, mert egy forint teszem, nem mehet egyszerre jobbra 's balra; 's ekép az 1000, melly irgalmi tehetségünk képze, nem hajt annyi jót, a' mennyit hajthatna; mert a' pillanati kis haszontétnek áldoztatik fel a' jövő nagy haszon, 's így felebarátinkat segítő tehetségünkkel nem gazdálkodunk olly jól mint kötelességünk; 's ezek után mindent összevévén az úgy nevezett jó szív, ha positive nem is, de minden esetre negative több kárt hajt mint hasznot.

'S valyon mind ezen okoskodásbul mit következtetek? korántsem azt, hogy a' most köztünk lévő sinlődőket, nyavalygókat, ügyefogyottakat két részre osszuk, 's azokat, kik elaljasodásokban ártatlanok, néminemüleg gyámolítsuk, azokat pedig, kik tudatlanságok, restségök 's korhelységöknél fogva nyomorulának el, veszni hagyjuk; valóban neim! hanem hogy lágy szívi ábrándozásinknak határt vonjunk, 's jótéviségünknek helyes irányt adjunk, mellyhez képest a' helyett hogy minden szegényeknek látszók közt egész tehetségünket feldarabolnók, csak a' valóban nyomorultak legsürgetőbb szükségit pótolgassuk, — midön más részről előreható jótéteményinkre irgalmi erőnkkel intézendő józan gazdálkodásunk után, annyi tehetségünk maradand fen, hogy a' rossz következtetéseknek lassan lassan eleit is vehessük.

A' megörökített alamizsnának, 's az elszegényülteket úgy szólván készen váró segedelemnek milly gyászos következtési vannak, még Britanniában is, hol a' szorgalom iránylag olly nagy,

mindenki tudja; úgy hogy hazánkban, hol a' szorgalom olly felette csekély, előbb állítani olly intézeteket, mellyek a' már köztünk lévő szerencsétlenek számára lennének, mint ollyasokat, mellyek által a' józan munkásság gerjesztetnék, egyenesen kimondván, károsb mint hasznos, ha t. i. nem egy vagy két, hanem több esztendőt veszünk össze — melly esetben okoskodásom józanságáru szinte felelni mervén, mert számokon 's tapasztaláson alapul — még azt bátorodom egy kis például ide toldani: hogy az, ki törvényes uton, azaz országgyűlési szabad elhatározás által, a' Duna tökéletes regulatiójára tudná birni a' közöniséget, több jót tenne embertársinak mint az, ki a' jövő 30 esztendőök leforgása alatt előforduló kárt minden módon enyhíteni törekednék, mellyet a' korlátlan Duna mulhatlanul okozni fog; — — hogy az ki szántóvetőinket, a' fentebb említett uton, emberhez illőbb lépcsőre, az emberiség jusaiban, 'szabad birtokban 's t. i. részesülhetésre állítani volna szerencsés, — határ nélkül több nyomoruságnak venné elejét, 's így felebarátinak sokkal többet használna, mint az, ki minden vármegyének minden járásában egy kórházat és mellé egy pensio-ítézetet építne 's dotálna 's a' t.

A' gyógyszer maga által nem segíthet, hanem csak a' testben lévő élet, mellyet az természeti munkálódásira ingerel; úgy áll a' dolog jótévőségünkkel is, — "Felebarátinkon gyökerelesen mi nem segíthetünk másképp, mint azon ingerek 's módok által, mellyek őket arra ösztönzik, 's lehetőséget is nyujtnak, hogy becsületes 's bátorságos létőknek ők magok legyenek szerzői! Ezt pedig soha hátra ható, hanem kirekesztőleg csak előre ható jótétemények által eszközölhetni.

Ezen annyiszor említett előreható jótéteménynek pedig korántsem az legnagyobb áldása, hogy a' nyomoruságok nagy részét elhárítja, hanem hogy egyszersmind a' jobb lét, bőség 's polgári boldogság kutfejeit is megnyitja; 's ekép midőn a' rossz következtetések eleit veszi, egy uttal a' közönségre nagyobb tehetséget áraszt, az embereknek azon irgalmi jó szivü eszközlését is könnyíti, mellyel a' már megesett kárt szokták orvosolgatni; mert ki több tehetségü, többet is adhat kórházra, tűz viz által károsodtakra 's a' t. — 'S így sokkal jobban tenne a' nagyobb rész, a' helyett hogy mai szégyenségünk közt, itt ad egy garast, ott egy másikat, minden tehetségét eldarabolja, és fillérezésével senkin gyökeresen nem segít, midőn más részről vak hévvel szegzi magát a' józan fő tanácsa ellen, 's jó szivü ábrándoz, — ha inkább irgalmi erejével gazdálkodván, lágy szivének parancsolván, zavart ideáit helyre hozván, ismeretít tágitván, tehetsége nagyobb részét előreható jótéteményekre fordítná; a' mi által nem csak kevésb nyomoruság érné az emberiséget mint ma, hanem azon nyomoruságok is, mellyeknek eleit nem vehetni, a' nagyobb tehetség miatt tökéletesebben enyhítettetnének mint ma.

'S hogy a' közönség jobban cselekednék, ha irgalmi tehetségivel az előadott mód szerint banna, azt tán kérdésbe sem vehetni; mert bizonyos, teszem például, hogy Dunánkat rendbe hozni tehetségünket fel nem mulja, minél fogva nem csak a' Duna, hanem minden a' Dunába folyó vizek árja is dühének nagyobb erejét elvesztne, 's ez által sok kár lenne távoztatva — hanem egyszersmind egész tartományokat is megszabadítaná az örök posványoktól, 's ekép nem csak veszélyhárítólag hanem haszonhajtólag is tenne jót hazai felebarátinknak. Nem különben

bizonyos, teszem más például, hogy a' szántóvetőnek józan törvények által szabad birtokot adni, célirányos iskolák által erkölcsét nemesíteni, ismertetit tágítani 's a t. korántsem mulja fel tehetségünket; minek következtében, nem csak a' mai szegénynek volna megnyitva egy eddig ismeretlen kút; hanem a' mai magokat már meglehetősen bírónak sorsa is szembetűnőleg javulna; — 's így számos más esetekre csak e' két példa után ítélve az foly ebéli okoskodásimból: hogy midőn mai csekély tehetségünk szerint nem vagyunk képesek tetemes 's bizonyos sikert nemző áldozatokat tenni kórházokra 's egyéb illy nemű intézetekre: — csekély tehetségünket inkább olly intézetekre fordítsuk, mint vizregulatók, iskolák, egyesületek, mellyek, által a' valódi élettudomány nevelkedik 's a' t. — mert ezek veszélyhárítás által nem csak sokkal több kárt távoztatandnak el hazánkról, mint a' mennyit kórházok 's eféle intézetek némineműleg lennének kipótolni képesek; hanem a' közönség valódi tehetségét elannyira nevelendik, hogy aztán olly kórházakat 's gyámolintézeteket is állíthassunk, mellyek józan 's előreható rendelkezik által a' sinlődők 's szerencsétlenek kevesbűlt számát tökéletesen el is tarthatják.

Hanem a' közönségnek illy érettsége, melly a' Nemzet egyedüli ereje, — ugyan mikor emelendi azon hazát magasbra, mellyben a' még annyira tudós 's tanult emberek is mint Te drága Barátom, olly igen összezavarják az okokat a' következtetésekkel, 's a' már bevett legvilágosb igazságokat is olly keresztül kasul kevergetik mint Te? 'S valyon milly időszak lesz azon szerencsés, melly mind azon jó szívé de nem jó fejü elmeáradásokat megint rendbe 's józan korlátok közé fogja szoríthatni, mellyekkel a' so-

kaság szokta kétségbe hozni a' természetnek leg-régibb törvényit, 's szövevényes át-nem-lábolható galimathiásba keverni a' legfényesb igazságokat is.

Minekutána a' Hitel 85^{-dik} lapján illy szavakkal végződő fő tehetségrüli okoskodásimat — 'Hát ugyan mi az ész? Itéletem szerint jobb érteményét az észnek nem adhatni — azoknak t. i. kik érteni akarnak — mint így: "Ennek egy pár órára van esze, annak több napra, emennek 5, 10, 20 esztendőre, amannak egész életre 's ennek századokra, öröklétre." — egész Taglalaton keresztül, hol csak eszedbe jutott, szurkáltad 's bökdösted; a' mi által legjobban bizonyítottad be, hogy ebbéli okoskodásimat nem akarád érteni vagy nem érthetéd. Munkád 174^{-ik} lapján azt állítod. *Nem való hát, hogy igazabb súly és erő az agyvelőnél nincs; mert az agyvelő az: melly mindent végig, mint-egygy a' semmiséig feltaglal, ez az infinita vis centri-fuga az erkölcsi világban, holott az erős, jó akaratban fekszik a' vis centri-peta; de valamint a' nagy, és véghetetlen Mindenség' systemája mind a' két erőn elválaszthatatlanul fenekül, úgy ne szakítsuk-el az erkölcsi világban is egymástól e' két minémiséget, t. i. a' szív jóságát és erejét az ész taglalásaitól és felszámolatjaitól. Maga az ész is adhat ugyan szerencsét, de jó és erős szív nélkül soha-sem adhat boldogságot.*

'S hogy e' Chaos szerint itélve a' hosszú 's rövid ész-körülti okoskodásimat nemcsak nem akarád érteni, hanem valóban nem is érthetéd, 's hogy nem tartod az emberi agyvelőt, azaz főt 's észet legigazibb, legvalódibb sulynak, hanem nem tudom mit, azt igen természetesnek látom; mert nem csak az úgy nevezett jó szív-rül tiszta képzeted nincs, a' mit theoretice 's

practice részint taglalati okoskodásid, részint hamisítgatásid által tökéletesen békéltetted, hanem legtávlatosabban sem látszatol csak sejdíteni is az ész!

E' merész állításomon tudom nem csak Te, hanem az Olvasó is csudálkozni fog, 's azt tán tulállításnak nevezni. Azonban nyisd fel munkád 166^{-dik} lapját, hol az én állításom vagy is inkább a' világ-elismerte igazság, hogy t. i. 'az ész erő, 's így az ész boldogság' megegyezésére, több egyéb magokban tulajdonkép semmit sem mondó fényes szójárások után, "a' Cartouchei ügyességet teszed anthithesisbe a' Kristusi, Titusi, Socratesi szivességgel" — —.

Már ezek után Magad is azt mondandod tán — vagy legalább a' részrehajlatlan Olvasó —, hogy bizony nem tudod mi az ész, vagy minden esetre nem látod által: 'mi a' hosszú ész, vagy legalább hogy nem igen vala eszed ébren, midőn "Cartouchei ügyességgel bíró, mérő tudományos emberekül álló tolvaj társaságot hozál elő azon állításom megegyezésére, hogy az ész boldogság."

Hogy pedig éppen Te nem érted mit akartam én a' hosszú ész-körüli vizsgálatim által kifejezni, azon valóban bámulnom kell; mert Taglalatod által éppen Te mutatád levilágosabban meg: hogy az ész rövidebb vagy hosszabb is lehet; mert ha eleinte az Olvasó eszedet csudálja is, 's jó 's nem mindennapi gondolatidnak bálványt állít is, mindazáltal rövid idő múlva a' közönség megint fel fogja dönteni azt 's eszedet kétségbe hozni, a' mint lassanként észreveendi, hogy számos helyen hamisan 's egészen félre csavarva citáltál; a' mit tagadni hiábavaló fáradozás, mert azt nem egy szelesen irt oklevél, hanem egy nagy meggondolással készített könyv száz

meg száz példányi, 's így az eltörülhetlen betű, minden kétségen túl teszik; rövid és hosszú ész-körülti állításomat pedig az egész Taglalat illusztrálja legjobban, mert a' benne lévő sok fényes 's eredeti kitétel 's okoskodás, melyeket sok tán csudált, arrul tesz bizonyosságot: 'hogy rövid időre eszed van, — midőn más részről azon számos elfacsarás 's hamisítgatások, melyekkel okoskodásimat felforgatni szándékozá, ismét annak tanúji: 'hogy hosszú időre eszed nincs! — mert illy könnyelmű tettek, vagy készakarti falsificatiók előbb utóbb kitudatnak, 's végre az igazság feltüntekor, nem az szokott a' köz vélemény által verembe döntetni, kinck az tudatlanul vagy kajánul ásva volt, hanem ki azt lágy velejüleg vagy kemény szívéleg ásogatta.

E' kellemetlen állásodba pedig tudod e mi hozott? 'Éppen azon hiba, melyet Taglalatodban szememre hánysz, 's melyet, mint látszik, Magadban messziről sem sejdítesz — t. i. az ön s' körülmény-isméret hiba! Lásd Barátom e' hiba vitt Téged kritikai pályára, — melytől bihető távul maradtál volna, egy kis ön isméret után; 's éppen e' hiba valódi oka, hogy egyszer már a' kritikai pályán lévén olly könnyelműleg taglalád az Előtted lévő tárgyakat, a' mitől tán tartózkodtál volna, Magad 's a' körülmények néminemű ismerete után. Hanem így, Magadat nem ismervén, olly munkához fogál, melyhez hideg vér, indulatlanság 's hosszú ész kell, 's ekép nem fogsz jó sikerrel haladni; a' körülményeket nem ismervén pedig az Olvasókat csak kicsire becsüléd, gondolván, 'soha nem fogják facsarásidat 's hamisítgatásidat észrevenni; 's ekép a' józan 's igazságos rész helyben hagyását ferde taglalásidra soha sem nyereded el, a' sokaság ellenben óvakodni fog olly kriti-

kustul, ki nem mindig azt szokta taglalni csak, a' mit mások gondoltak, hanem olykor sőt többször azt bonczolgatja, a' mit senki sem mondott, 's csak maga képzelt vagy talált fel!

E' mostani szakaszban eddig érintetteket hideg vérrel átolvasván, senki nem mondhatja, hogy Veled igazságtalanul bántam; mert okoskodásimat nem képzeletre, hanem factumokra állítám; lehetnének azonban sokan, érzem, kik felvilágosításomat igen keménynek tarthatnák, — 's tudod e miért? 'Mert igen sokan, éppen olly kevésbé tudják, ha indulatosak, a' szavak valódi értelmét megbecsülni mint Te.'

Egykor jelenlétemben egy Tábornok, egy gyalog osztályhoz, mellynek öltözeti egydedségében némi hiányt talált, így szóla: "Ti nem vagytok katonák" 's a' t. Mire az ezredbeli tiszt 's legénység nagyon elkeseredvén panaszt tön; a' Tábornok pedig, ki nem is gyanítá mennyit mondott, soha sem érheté fel, hogy illyes kicsinység (!) annyira szomoríthatá el 's bántathá meg a' sereget, — 's a' panasztételt az idők veszélyes szellemének tulajdonítá, mellyben legkisebb észrevételt sem tchetni a' nélkül, hogy megbántást ne szüljön.

Te éppen úgy cselekszel mint ezen Tábornok, 's midőn csak az e' szakaszban előhozott állításid szerint, szívemet; házámhoz köteles tiszteletemet hozod kétségbe, 's olly képtelenségeket fogsz rám, mellyek soha eszem ágában sem voltak; legötrombább számolónak hirdetsz, — 's még azt is kennéd rám; mintha én mondanám: "Hogy a' jobb kifejlődés és csinosodás miatt a' Magyaroknak meg kell szűnni Magyaroknak lenni" — 's így; midőn tehetséged szerint gyalázol 's rágalmazol, most tán Te bámulsz legjobban az érintett Tábornokként; — ha én ezen kicsiny-

ségeket (!) hallgatva nem tűröm, Ellened ideig óráig elhidegülék, facsarásodat eligazítom 's hamisítgatásodat Magaddal 's a' közönséggel megismértetem.

Én Téged akarva 's tudtommal soha nem bántalak meg, 's nem is bántandlak meg soha; hanem ha Te támadsz meg, 's nem annyira engem mint hazafiui eszközzésimet, 's védelem közt azon gyalázat 's rágalom, melyet rám akarál önteni, tán Rád fecskend vissza, arrul nem tehetek, 's annak csak Tenmagad vagy szerzője; mert én bizonyly soha nem öltem volna időmet az-
zal, hogy Beléd pántolódjam.

Valakinek szívét kérdésbe hozni, egész Nemzet előtt kérdésbe hozni: sokkal több, mint a' mennyit illy kéteskedés jelenteni látszik; 's annak tökéletes valódi értelmét csak az becsülheti igazsággal meg, kit érdekel, vagy az, ki annak helyibe tudja magát néminemüleg gondolni, ki érdekeltetik; 's így csak én 's a' részhajlatlan Olvasó. Már ezen utólsót kérdelem, mit ítélne azon ember szive 's eszéül, ki nevetni tudná, hogy a' devalvatiót nagyba veszi a' közönség azon —

———— Bankroutot, melly annyi keserü epedésnek vala kutfeje! Ugy e' nem igen sok dicsérettest? Hanem viszont mit tartana azon kritikusknak szive 's eszéül, ki taglalatja 212^{ik} lapján ezen szavakat tenné: *Neveti hogy a' devalvatiót nagyba vesszük* — 's később azt találná, hogy a' censurált író sehol nem neve-ti olly számos felebarátinak azon szerencsétlenségét, — hanem azt csak szivére vagy eszére akára kenni igazságos Taglalója? Mit mondana akkor? Nekem úgy látszik, a' legkimélőbb Bíró se mondhatna mást, hanem hogy a' jámbor kritikus bizony nem tudta mit mondott, vagy a' szavak valódi értelmét felfogni nem képes. 'S min-

den egyéb retaliatio helyett én is Neked csak azt mondom! — — —

A' mit pedig legnevetéségesbnek látok, hogy éppen az, — ki teljesen van meggyőződve, hogy kárpótlás nélkül kívánnám eltöröltetni a' Dézmát, Kilenczedet 's t. i. 's ezen hamis hiedelméből folyó okoskodásával könyvének nagyobb részét tölti be mint Te, drága Barátom, — éppen az mondhatja rólam ezt: "Nem hiszi hogy nem ártana némelykor eszem szivem érzeményinek" — mert ha volna egy olly szelid ábrándozó, ki mai körülállásink közt a' Dézmának, Kilenczednek 's t. i. eltörlését minden kárpótlás nélkül javasolná, 's mint pénz 's vagyon-körülti író még elő is lépni elég szemtelen lenne, arrúl valóban nem azt lehetne mondani, hogy esze árt szívének, hanem éppen az ellenkezőt t. i. hogy szíve csábítá eszét el; — hanem ez — — — — nem jutott eszedbe.

Azon hamisítgatásod, mellyel megint azt akarod rám tolni, hogy a' Magyar t festem rutul, midőn én csak egyesekről szólok, még nagyobb bizonyosága: hogy a' szavak valódi értelmét felfogni nem tudod, vagy nem is sejdíted mit beszélsz; mert valamint az, ki a' fejedelem szent személyét sérti meg, önhalála ítéletét írja alá: úgy nem érdemel a' nemzet-ócsárló egyebet mint halált. 'S így elfacsarásid által e' részben nem bánol másképp velem, mint bánnál, ha másrészt megint önérző egyenes szavaimat fejdelembántásnak zavarnád! Azonban kisül előbb utóbb az igazság; 's ekép valamint a' nagy fejdek nem a' hízeltetést hanem az igaz szót szokták becsülni, 's azt megbántásnak nem veszik: úgy a' Nagy nemzetek is! — 'S reméllem jön idő, hogy hazámfiak nem fognak neheztelni egyeneségemért! — — — —

'S tudod e oknak mit gyanítok, hogy azt képzeled 'az egész nemzetről szólék, midőn csak egyeseket festegeték? Semmi egyebet, hanem hogy a' Hitelben előforduló számos képmásolatimban, — itt, ott, sajátképedre ismerél; 's hidd el:

Csak ez fáj, egyéb semmi, —

A' mi azon gyenge eszűségemet illeti, mellyet rám kensz, — hogy t. i. csak a' hitel felállítása emelheti a' közönség erkölcsét; 's hogy szinte az egyszer egyet sem tudom — nem kévesebbé állít engem a' bűnösök sorába; mert olly felszínes isméretekkel 's olly kevés számoló tulajdonnal — mint Te hirdetsz felőlem — a' szövevényes hitel-tárgyul szerzősködni, valóban legvakmerőbb szemtelenség lenne. — Azonban ezekről t. i. isméretim 's tulajdonimról, mennyire, azokat a' Hitelben felfedezém, ítélni mindenkinek 's így Neked is szabad vala. 'S nem is azt érintém itt szemrehányólag, hogy állításimat helyben hagytad vagy nem hagytad, azokat barátságosan vagy ellenségesen taglaltad; hanem hogy sok, a' mit ajakim közé tevél, nem úgy áll mint előterjesztéd, 's így nem igaz.

Azon 5^{dik} elfacsarásod végre, mellyet olly számos falsificatióid mellett csak e' szakaszban említék, 's mellynél fogva gyanu örvével azt szeretnéd rám fogni, mintha én állítanám, hogy a' Magyarak meg kellene szünnie Magyarak lenni 's a' t., legvilágosabban mutatja bé, hogy Veled nem csak igazságtalanul, de még keményen se bánok, ha védelem közt azt mondom: nem is gyanítod mit beszélsz, vagy a' szónak valódi értelmét felfogni nem tudod.

Azon Magyar, ki a' Magyarságot megszüntetni törekedik, nem kisebb utálatra méltó, mint a' szülegyilkos; — mert az, ki nemzetiségire hág, a' közanyát sérti meg. — — 'S illy gyanuba csak

legtávolabbrul is hozni ártatlant, ha szántszándékkal esnék, valóban az emberi tetteknek tán legfeketébbike lenne. Azért tudom, hogy valamint egyéb elfacsarásid is könnyelmű tollbul folytak, úgy e' borzasztó Vád gyanúja 's ürügye is csak tudtod nélkül került sajtó alá; 's ekép midőn jó szivedről egy cseppet sem kételkedem 's fejedben is bizni akarok, ha nem vagy Musák közü Olympon, ezen okoskodás 's kívánattal végzem e' szakaszt bé:

“Valamint a' jó szívű pipázó több helységet tesz hamuvá sejdítlen, mint a' rossz szívű gyujtogató készakarva: úgy foly több szerencsétlenség az emberiségre jó szívből, mellynek ura rossz fő, mint rossz szívből, mellynek ura jó fő.”

“Volna bár minden hazának fejedelme Cherub, 's minden jó hazafinak felesége Seraph! —”

E G Y E S Ű L E T E K.

Munkád 37^{-dik} lapján ez van: *A' mit a' Gróf munkájának ezen észre-vételi szakaszában az egyesületekről mond, az valóban arany betűket érdemel, mert a' dolog' bibéjét ütötte-meg, és minden hasznos egyesület' fő feltételeit érdeklí. Ez már egészen magunktól függ. Ezt a' hirt megpendíteni, ezt az egyesületek' lelkét bennünk ébreszténi, kimondhatatlan dísz és érdem. — 152^{-dik} lapodon pedig: A' jutalmat az erkölcsi világban nagyon igazán és nagyon szépen a' hypomoklionhoz a' mekhanikában hasonlítja. —*

Csak e' helybenhagyó sőt dicsérő néhány szó után, mellyeknek rokon párjait a' Taglatat egyéb helyein is untig találhatni, átláthatja az igazságos ítélő: milly consequentia szerint magasztalhatja az egyesületeket, 's dicsérheti azok megpendítőjét éppen azon író, ki más részről megint azon intézetek ellen kel ki tehetsége szerint, mellyek mint hypomoklionok, a' megpendített egyesületek szellemét, hihetőleg életbe is hoznák; mint teszem a' Casino, Lóverseny, mellyek itt Pest-Budán hazánk közepén, elég nagy fáradozással, korántsem mint Czélok, hanem mint czélhoz vezető Eszközök állíttatának fel, 's mellyeknek lábra tételében nekem is vala egy kis részem; 's a' pártatlan, ki eszközésink rugóit 's velejét át akarja gondolni, nem

kénytelen e Téged azok sorába számítani, kik égvé ohajtják a' jó következtetéseket, de nem nyulnak azon módokhoz, sőt elgázolják azon okokat, mellyekbül az ohajtott következtetések hihetőleg folynának.

Már lásd Barátom, ha a' sokaság, a' közönség sepreje azt gondolá — minthogy gondolá is: versenyzést azért állítánk, hogy néhány lovat futni lássunk, vagy a' tapasztalatlan zsebébül egy pár szomoru aranykát facsarjunk ki, vagy az Angolt majmoljuk 's a' t. — Casinot pedig azon okbul, hogy karszékekben nyújtózva alugyunk, vagy napestig pipázzunk, 's a' t. az igen természetes; mert a' selejtesek, részint szűk keblü irigység, részint tompaság által elvakítva, minden tett 's eszközzésben csak azon nyomoru haszonlest 's önséget látják, mellyel önkeblök van béelve, 's a' legnemzőbb okok erejét, ha csak egy kissé vannak is rejtve azok, átlátni nem képesek. — E' szomoru sorson állók, Amerika vadonságira emlékeztetnek, hol, mint mondják, sokszor illy esetek adják elő magokat. 'Az örök erdők közepette nagy tüzet raknak az utazók, 's e' jelenésre megrémül a' számtalan majmok visításul a' vadon, mellyek ha képesek lennének, tán gátolnák a' korhadástul eldült fák gyűjtését 's egymásra halmozását; odébb utaznak megint a' vándorok, 's legcsilapul a' vadzaj; 's im az egész rengeteg majma a' tüzet körülüli, 's örvend a' melegnek —, de lassanként megint elalszik az, mert a' majmok közül egy sem képes átlátni: fát kellene rakni a' tüzre, hogy el ne alugyék!

'S így bár előre láttuk is, hogy a' közönség selejtje, nem csak távulrul sem fogja felfogni munkálódásink valódi czélját, 's azt eszközünkkel mindig összezavarandja, sőt mindenben gátolni 's mindenütt utban állni is fog; mindazál-

tal más részről bizonyosak voltunk: lesznek megint olyanok — mint számosan voltak 's vannak is — kik tökéletesen átlátták 's látják mit akarunk, 's azon mit milly eszközök által gondoljuk végbevihetni. 'S hogy Te Barátom ezen utólsók számába nem akarál, vagy indulatosságodban nem tudál állni, azon valóban busulok; mert menél több a' divergentia 's a' külön ágon munkáló, annál gyengébb a' haza; 's ezen utolsónál a' becsületes emberre busítóbb nem lehet.

Hogy pedig megszűnjél fáradozásink ellen szegülni, 's inkább Te is barátságosan munkálkodjál velünk; engedj azon kutfók tökéletesb megismerése végett, mellyből tetteink erednek, egy kis félreszökést tennem.

Számosb év előtt — midőn Te 128^{dik} lapod szerint "Hazánkban sokat gyalog járva utazál, 's paraszt házakat látogatál, míg én London 's Paris piaczinak kövezetit, mint mondod, tapodám" — összehozott ez utóbbi városban a' Véletlen egy nagy Urnál több angol Agenssel, kik nevezeteseb angol társaságoktól küldetve, a' nálok mód nélkül felhalmozott tőkepenzeket a' continensen kamatkölcsönre adni kívánák. Ez éppen közel azon időszak előtt esett, melly az akkor Britanniában történt olly számos bukás — fallimentum — miatt, szinte mindenki előtt, 's így bizonyosan Előtted is isméretes! Olly nagy volt azon időben bizonyos okok miatt a' pénzáradás, de egyszersmind a' pénzkörülti könnyelműség is Angliában, — hogy alig vala tárgy, mellyre legnevezeteseb tőkéket nem lehetett volna kapni. Azon időben koholtattak a' columbiai, görög, spanyol 's több illyes pénz-kölcsönzések és szerződések! 'S mondhatom, éltemben akkor láttam legtisztábban: milly könnyűden 's kevés formalitással vitotnek

sokszor a' legóriásibb dolgok végbe ; midőn más részről a' leghiábavalóbb kicsinységek körül annyiszor olly felette nagy a' gravitás, cerimonia 's pompa! — Így szólíta meg az említett Agensek legelsőbbike :

“Az Ur hazája úgy e Törökországgal szomszéd, hanem jó tengerpartja nincs, de földje igen termékeny, mondják — — — ; ugyan vannak e benne jó közösülések, vizcsatornák, vasutak 's t. i. ? 's nem ohajtanának e az Urak egyet 's mást, mint hidakat, posványok szárításit, vizek regulatióit eszközöltetni, a' mihez nagy tehetség kell, mellyel az Urak nem birnak még — — ? mi készen vagyunk akarmit is átvenni ; 's nem csak pénzt adunk hozzá, de végbe is visszük, a' mit az Urak kívánnak, 's a' sikerért jót is állunk 's a' t. ! —”

Erre felelni nem voltam mindjárt kész — mert szivemen fekütt mind azon határnélküli jus proprietatis, vámfizetés-körülti zavart idea, 's azon szóval ki nem mondható egymásellentiség 's több eféle, mellyek összeleg illy ajánlások hasznábul minket eddig úgy szólván még mindig kirekesztve tartanak ; 's e' régi rozsdákba 's émelygető penészekbe az idegent vezetni nem kívánván, így válaszoltam végre : ‘Volna bizony szükségünk egyre másra drága Uram, — azonban így is meg vagyunk némileg ; 's nem hiszem, az Urnak ajánlását, őszintén szólva, becsülettel elfogadhatnók, mert pénzbeli törvényink még nincsenek tökéletesen kifejtve, 's egyesek sem adhatnak bizonyos vagy legalább tüsténti visszafizetésbeli hypothekát — — — — az egész nemzet pedig még eddig nem szokott illy tárgyakat kö z-ü g g y é — ‘cause commune’ — tenni — — — — ; 's így bizony csak később fogunk kérni néhány hid, vi-zeink 's egyéb közösülésink rendbehozása 's több

eféleért, majd mikor Hitelt adni képesek leszünk; mert most tudom, az Urak inkább másuvá teszük le milliomikat, mint nálunk, hol van ugyan becsületes ember szám nélkül, 's több mint hit-szegő, de jó törvényü pénzhitel még nincs!

Ő erre megint így: "Nincsenek még kifejtve a' hitel törvényei az Urak közt? Ez valóban nagy baj és szomorú; mert illy megrögzött képzeteket eligazítani, 's a' közönséget maga legnagyobb hasznával megismértetni, egy emberélet hossza alig elég; ezt mutatja még Angliának egykori pénzkörülti sötétes időszaka is; azonban nem hihető, hogy az Urak, kiknek olvasottságok 's ismeretik tudom nagy, a' mostani felderült 19^{-dik} században, olly annyira lehetnének önmagok ellenségi — — — hogy törvényikben illy javításokat, más nemzetek példaira — — — rövid idő alatt ne eszközölnének — — — vagy legalább más módokat ne találnának, ha a' törvény nem javíttatik is, — mellyek által a' hitelezők néminemüleg megnyugtathatnának — — — teszem például: hogy bizonyos sommaig egy földesur jót álljon a' másikért — — — 's az egész szerződés, — — — melly köztünk fenállna, úgy szólván a' Nemzeti becsület oltalma alá lenne állítva; — — — 's így, bár nincsenek tökéletes hitel-törvényeik is az Uraknak, azért tán még is léphetnének valami egyezésre."

'S a' sok millióra meghatalmazott — ha akarám vala, 's azon nagy Ur unszolásinak, kinél vele megismérkedém, engedék vala — Parisbul 8 nap alatt velem együtt honunkban lett volna. Azonban ezt tenni nem akarám, 's minden biztatásnak ellen is álltam! 'S valóban nem azért, hogy Paris kövezetét továbbá is tapodjam, — hanem mert nem tudtam megcsalni magamat, 's belső keserrel kénytelen valék így okoskodni: —

— — ‘azon helyzet, mellyben ezen ember áll, azt hozza magával, hogy néhány hét alatt, több millió iránt végezzen; már ennek eszközzésére ugyan hová fogom vinni őt, ha teszem Magyarorszában volna is már — — ugyan hol leli fel a’ Nemzetet? Csak az iniciatívát hol kezdjük? — — — ? Vagy a’ pesti hét választó fejedelmi kávéházban? Vagy vármegyérül vármegyére, városrul városra, várrul várra, curiárul curiára utazsam vele forsponton? Mennyi előítélet ’s gőgre, milly elfogultság ’s elbizottságra fog akadni, ’s mennyire dőbbenend meg az éretlen képzetek ’s költői theoriák azon fertelmes oceanján, mellynek szinte minden határon más színü habján lesz kénytelen evezni! — Mai körülállásinkban hazámba menetele legkissebb jót sem következtethet, mert annyi divergentiáink közt lehetetlen legkisebb egyezésre is lépünk vele, — ’s így megjelenése csak árthat; mert óvakodni fog, ’s visszatartóztatni másokat, ne vesztegessék jövődre idejüket hasztalanul egy olly honban, melly a’ felvilágosodásban még annyira van hátra, hogy nemzeti tárgyak végbevitelére nem csak egyesülni nem tud ’s maga magán segíteni nem mer; hanem midőn vagy nem is akar előre haladni, vagy minden előmenetelét az isteni gondviseléstől vagy a’ kormánytul várja, még azt sem sejdíti, mi a’ közlélek — public spirit —! Velem utazása Magyarországba tehát most nem használhat, sőt bizonyosan elrontja illy esetekre nézve a’ jövődőt; mert minden elhibázott ’s így hasztalan fáradozás és próba a’ siker óráját mód nélkül hátrítja, késletti; ’s ekép szivszorongva bucsuzám el pénzesemtül.’

E’ történet azonban — ’s történetnek nevezem, mert éltemre nézve valóban az volt — sok komoly fontolgatásokra nyújtott alkalmat. Egyrésze-

rül igen elszomorodám, midőn azt nem valék képes tagadni, hogy honunkban annyi sok jó áldoztatik fel a' formának, annyi javítás a' bevett ideáknak, annyi élet-philosophia pusztá theoriáknak; másrésről pedig azon sejdítés vigasztalt, hogy előítéletinkbűli emancipatióknak napja majd majd felderülend, 's hazánk még éltében olly szép világban álland, melly egy annyi erőttől pezsgő néphez, mint a' Magyar, ugyancsak illenék, — 's melly előítéletleni szabaddlét a' nemesbre szült embernek egyedüli hazája! — E' sejditésem pedig azon okoskodáson alapult, mellynél fogva magamban így tanakodám: 'Ha régiebb időkben, midőn nyomtatott könyvek 's közöskülések hja miatt olly ritka 's nehéz volt az elmesurlódás, 's így csak bajjal tünt fel az igazság, — ha akkor a' nemzetek csak hosszú 's véres pörök által 's kinszerítve reformálák magokat ön javokra, mint azt a' tapasztalás minden kétségen tul teszi; úgy lehet, vagy lehető legalább, hogy mi Magyarok egy szerencsésb század fiai, midőn alig van már akadály mindent olvasni, mindent látni 's tapasztalni, 's csillagunk több helyein nem csak pillanati vendég, de már hazafisított lakos is az igazság, — nem hosszú 's véres pörök hanem rendes idejű 's barátságos értekezések által, nem kinszerítve hanem önkényt fogjuk alkotmányunkat az örök természet törvényihez józanul módosítani; — — — — 's akkor mind az, a' mi ma szinte lehetetlen, mint vizeink tökéletes rendbehozatala, tengerparthoz alkalmas jutás 's több eféle könnyű leend, mert mi nehéz egy Nemzetnek — — !! de ma hol van a' Magyar Nemzet? — —

'S azon napot, midőn majd a' Magyart, nem csak szójárás 's rossz szokás szerint, hanem az értelem valódiságában is, Nemzetnek, 'Szabad Nemzetnek' híni lehet, — azon fényes napot, né-

hány pillanattal előbb feltüntetni honunkra, — mondhatom önérzéssel, meg nem szünő fáradozások vala. — 'S bár emelkednék közülünk fel egy Jósue! 's nem hogy a' napot emberi vérontás végett állítsa meg, hanem hogy az emberi jobb-lét miatt gyorsítsa mind azon számtalan napok leforgását, mellyeket még szegény kis privilegi-umink 's egyoldalú szabadságunk képzelete közt élnünk kell! — — —

Még jóval a' fentebb érintett történet előtt, melly engem az angol Agensekkel összehozza, sok más jelenés birt a' legfeszültebb eszmélkedésekre, 's legszorgalmasb vizsgálatokra. — Britanniában utazván, hol az újabb emberiségnek minden biz-sonnyal legtöbb remekei vannak — a' mit a' legnagyobb kajánság 's tudatlanság sem tagadhat — sok olly tárgy ötlék előmbé, mellyen nem tudék eléggé bámulni, 's mellyen szintúgy bámuland minden odamenő, ki nem vak, 's utazási idejének nagy részét el nem teoriázza, el nem pipázza 's el nem alussza! — 'S bámultomban a' tudnivágy is kin-zott. — 'S meg nem szüném — mindenek unal-mára mindegyre tudakozni: 'Ugyan ki építé ezen hidat, melly olly könnyen lebeg 's még is olly erős; ki azon roppant gátot, melly a' tenger dű-heinek olly uríasan parancsol; ki azon számtalan jótévő intézetet, mellyekben az elnyomorult em-bertárs gyámolítottatik; — ki okozta azon számos vizesatornát, mellyek majd hegyek alatt, majd völgyek felett úgy szólván függve hordozzák a' vitorlás hajót; — ki teremté azon számnélküli erőművet, közösülési módot 's a' t. mellyek meg nem szűnnek az ébren utazó figyelmet szinte min-den perczen 's nyomon magokra ragadni? — Ugyan kik voltak azon dicső Uralkodók, azon tiszteletre méltó Előkelők, kik mind ezen remeket nagy lel-küleg honok 's az emberiség hasznára 's diszére

alkoták? hadd tudjam én is 's üdvözljem emlékezetöket, áldjam hamvaikat! — — Hanem az Angol hátat fordított, 's fogai közt így mormogott: "Ez úgy látszik ábrándozó poeta, ki mind azt csudának, nagy lelkiiségnek 's a' t. tartja, a' mi nem egyéb, mint jó rendeletű munka következése, mellynek rugója nem volt egyéb, mint jobb lét 's haszonutáni vágy. —"

Hanem mondhatom, — mert később átláttam, milly fertelmesen untatják sokszor az eféle ábrándozók, mint akkor én valék, a' practicusembert — illy mindennap tapasztalt hideg elfordulások; mert nem gyengítének el, tudakozásim 's vizsgálatimra nézvê nemcsak nem károsak, sőt felette hasznosak voltak; mert félre tévén a' hasztalan emphasisist, lassanként meggyőződni voltam kénytelen: hogy minden nagy tett végbevitelekor 's nagy tárgy felállításakor, ha sikert ohajtunk, félre kell tenni az ábrándozást, a' poesist, — 's ezen utólsónak akkor kell csak előre lépni, midőn a' tett már lefolyt, már áll a' tárgy, hogy azt dicső ének által a' jövődőség örökké szép példa gyanánt zengje; — mint hogy teszem sem az Iliad, sem az Odyssaea nem támodhata, ha a' két isteni ének hőse csak ábrándozó 's poeta lett volna, 's olly bajnoki tetteket nem vittek volna végbe!

Hidegebb vérű 's rendeseb nyomozások után — mert illyesekről felette kevés van irva Britanniában — lassanként végre rájöttem: hogy szinte mind az, a' min legjobban bámulék, nem csak a' kormány által nem állíttaték fel, hanem a' kormány még legkisebb segedelmi részt sem vön benne, 's egyesek szinte soha egy nagy egészre nem létesítettek; hanem hogy azon tárgyak vagy inkább remekek, mellyekről igazságos ítélelhozás végett nem hallani vagy olvasni, hanem azokat látni kell, — általányosan egyes ü l e t e k munkái 's

állítványi, melyekre egyeseknek, megpendítésen, böles irányzáson, szorgalmas 's állhatatos hozzájáruláson kívül, egyéb nevezetes befolyások nem volt.

A' dolgok illy állapotja ezen egyszerű 's a' közönségtől még is sokszor olly távullévő igazságokkal ismértetemeg: "Sok nagy erő; Kevés vagy Egy ellenben csak igen kis erő" hanem azon sok is csak úgy nagy erő, ha közösen dolgozik egy célra; közös dolgozás, egyesülés pedig a' sokaság olly számtalan különszínesei közt csak úgy eszközölhető 's tartós, ha minden, ki a' tárgyban munkás, fáradozási után bizonyos vagy várható haszon következésében jobb-létét emeli, vagy emelni reméli; 's így azon nagy vagy is inkább legnagyobb egyesítő csat, melly minden rendüeket egy cél-érés végett tartólag összekapcsol, nem egyéb mint a' perfectibilitas szelleméből folyó "jobb 's bátrabb-lét utáni vágy!" —

Ezen ok köti a' szerencsétlenséget, az ollykor egészen eltipratott nemzeteket össze, — mert mindenki a' nyomoruságot, nyomást türrhetlenül érezvén, jobb 's bátrabb léti szomjában elfojtja a' hiúság, irigység 's megbántott önszeretet azon számtalan maszlagit, melyek az embernemen 's kivált a' szerencsésbeken, 's a' sorstul kedvezőbbleg megajándékoztattakon olly irgalmatlan önkénnyel uralkodnak, 's lassu de annál kegyetlenebb dúlásikkal egész nemzeteket gyöngre részekre bontozolnak fel! — A' közös érdek — interesse — azon nagy titok, melly mindent egyesít, 's a' nemzetek hosszú éltöknek egyedüli garantiája. — 'S az, ki a' Mult évrajzit olvasá, fontolá, sőt emlékezetében birja is, 's nem tanulta ki, hogy ha a' legnemesb gerjedelmek, legszivrehatóbb hazafi tettek pillanatokra csudákat műveltek is, kirekesztőleg csak a' köz interesse volt azon nagy kapocs,

melly a' nemzeteket évekig egyesíti, vagy is inkább azon 'Élet-principium, melly a' legnagyobb, nemesb 's legdicsőbb fejlődésre bírja azokat; 's ha e' nagy igazságot nem tanulta ki, akkor a' mult philosophiája valóban elkerülé értelmét, 's a' be-tű, mellyet olvasa, hasznára nézve nem volt több, mint azon szó is, mellyett a' psitta madár ejteget, csak hasztalan!

Nézzük a' világ, de nézzük csak honunk év-rajzit; 's mindenütt olvashatjuk egyesek legékesb beszédit, legtörekedőbb munkálkodását 'az egyes-ség eszközlése 's fentartása végett; hanem e' ta-nácsok 's fáradozásoknak csak ott lelendjük sike-rét, hol közli azon egyesíté a' részeket. A' fej-delmi szövetezésekben éppen így áll a' dolog. A' hajdani Palaestina-ostromlók vég sikere, sok vér-ontás 's idővesztés után, semmi sem vala, mert erejüket nem egyesíté közhaszon; úgy nem vala Nagy Fridrik ellen az egyesült Hatalmasságok si-kere nevezetes, mert a' közhaszon szorosán nem köté a' fejdelmeket össze. — 'S e' principium sze-rint győzött a' Sainte Alliance az újabb kori Gi-gászon, mert nyomása, önkénye türhetetlenlön 's a' köz-interesse oldhatlan kötelekkel barátosítá össze a' szövetségeseket, míg a' bálvány leom-lott!

'S az emberiség tetteinek e' legmélyebb ru-góján, melly a' közhaszon 's jobb és bátrabb lét utáni vágy, csak ábrándozó szomorodhatik el, ki a' theatralis erényeket becsüli mindenek felett. Mertha az erény nem egyéb mint a' legfőbbjó, — 's így az emberi erény abban áll: hogy lehető legtöbb embertársinkat szerencsésítsük; úgy valóban az, ki egy két nemzetség házi boldogságának eszközlője, az erény magasb fokán van, mint a' régiség mind azon hősei, kiket csak földi hirszomj hajta 's ösz-tönze úgy nevezett halhatatlan tetteik végbevi-

telére. 'S a' természet törvényinek eddigleni kifejtőji — kik fáradhatlan okoskodásik által nem csak egyeseketszerencsésítének, hanem egész előbb a' sötétség fertelmes sulya zsibbasztotta vidékeken az emberi méltóság és szabadság legjóltevőbb világát gyújták meg — nem szerzőji e számtalan több szerencsének, mint a' multnak mind azon előkelőji 's daliáji, kiket a' sokaság 's idő 'Nagy nevezettel ruház fel, 's kiknek pályájok sokszor annyi embervérrel 's epedési könyekkel van befecskendve? 'S valyon azon fáradozás 's munka, melly embertársunk haszna, jobb-léte 's így nagyobb szerencséje körül forog nem legszivmelegítőbb 's lélekemelőbb e minden emberi foglalatosságink közt? — — 's van e ok keseregnünk, hogy az idealis jók 's nagyságok a' régi sötétséggel elvannak már félig temetve; 's mi a' helyett, hogy madár-nézők, álom-magyarázók, vagy a' háromlábú asztalnak ösztönére lépünk a' világ szinpadára fel, vagy Jordán vize körül egy felhevült képzelgés áldozati, vagy egy pár kék vagy kőkény szem troubadourai 's bajnoki legyünk éltünk fogytaig; ha mind ezek helyett, kérdem, mi egy boldogabb század élőji, az emberiség legközelebbső hasznát előmozdítani vagyunk meghíva, 's mai ismeretünk, szelidebb szokásink 's azon lütvallás következésében, mellynek legfőbb tanítmánya 'a' felcbaráti szeretet', minkeblünkben találunk elég indító-okot: nem annyira üzni pompát jótéteményinkkel, mint jót tenni habár tanútlan is —! Elszomorodásra tehát ok nincs, hogy a' régi mythossal eltűnt a' sok költői ábrándozás; 's az emberiség többé nem idealis, hanem realis haszna, a' valóságos jobb lét, forog kérdésben.

Ezeket előre bocsátván, térj velem vissza a' 314^{ik} lapra, hól kértelek: 'szünnél meg fáradozásink ellen szegezkedni, 's Te is inkább barátság-

san munkálkodnál velünk' 's a' tárgy fonalát megint felleled.

Hazánkban sok az erő, hanem mivel ezen erő igen el van darabolva, olly sikere nem lehet, 's nincs is, mint a' mennyiszükséges lenne az országos erőmű egészséges 's rendes forgására. — Annyi hátramaradásink helyreigazítását pedig mint a' mennyiek közt még sorvadunk — midőn egyetlenegy tökéletesen regulázott folyónk, szeretném mondani patakunk, egyetlenegy becsületes hidunk 's a' t. sincs az egyesült hazában — a' kormánytul, országlástul várni, — vagy illy mechanikai előmenetelink reményét mindig az auctum salis pretium-ra állítani akarni: a' szerencsétlen ideák legszerencsétlenebbike. Valamint nem kívánhatja jobbagyunk, hogy érte szántsunk, vessünk 's a t. úgy nem kívánhatjuk megint mi az országlástul, hogy vizeinket regulázza, egyesülési módainkat jobb lábra tegye 's t. i. mert ez megint egyenesen minket illet; 's míg e' tárgyak-körüli elfogultságokon nem fogunk diadalmaskodni, 's mindig csak más kezétül várunk segítséget, saját tenyerinket pedig kiméljük; mindaddig honnunk állása a' két padköztihez lesz hasonló! Sok van, a' mibe jobbagyira nézve a' földesur nem avatkozhatik, 's a' mi egyedül az ő értelmök és szorgalmoktul függ; szintúgy van számtalan, a' mi nem a' kormányt 's országlást, hanem kirekesztőleg a' közönséget, a' Nemzetet illeti, mellyekre megint a' kormány 's országlásnak semmi egyéb befolyása nem szükséges, mint bátorság- 's oltalomadás. — 'S azon férfiak — kiknek legelőbb jutott eszökbe, hogy nem tehet a' kormány, az országlás mindent, 's hogy egyesek még kevesebbé eszközölhetnek nevezetes tárgyakat, melly két adatbul a' perfectibilitas principiuma szerint multhatatlannul foly az egyesületi szellem — azon férfiak tet-

tek az emberiségnek tán legnagyobb jót, 's hogy azok Britanniában éltek — minél fogvást azon csudálatra méltó sziget egy valóságos angolkert, 's a' civilisációnak középpontja — azt tagadni nem lehet.

Ha ezen okoskodást, melly azon két adaton fenekül, hogy sem az országlás sem egyesek mindent nem tehetnek, psychologice fontoljuk, még tökéletesebben meg leszünk győződve: hogy éppen azon dilemmából, — melly szerint a' nemzet olly sokféle előmenetele lehetetlennek látszik, mert azokat sem az országlás sem egyesek nem eszközlik — okvetetlenül folynia kell az 'Egyesületi szellemnek, melly emberek közt a' lehető legnagyobb, de egyszersmind legszelidebb erő és hatalom. —

Minden ember sejtve vagy sejdítlen, saját jobb-léte után vágy; 's ezen előreható ösztön lépteté őt az állatok sorából ki, 's e' hálhatatlan szikra birandja őt előre nem látható magasságra. E' lelki rugósság pedig, melly minden kebelben nagyobb kisebb mértékben van, 's melly előbb utóbb minden akadályon diadalmaskodik, úgy fejtődik legbizonyosabban 's legnagyobb erőre ki, ha az ember néminemüleg 'magára hágyatik,' — azaz: ha részint hatásköre nem szoríttatik össze, reszint felette nagy idegen gond rája nincs. Tekintsük azon embert, ki a' szolgaság hervasztó terhei alatt 's el nem szakítható bilincsei közt zsibbad, — vagy viszont a' világ azon kedveltét, kirül mindig mások gondoskodnak: 's lelki rugósságokat csak parányinak lelendjük; tekintsük ellenben a' független szabad embert, ki fáradozási 's munkálkodási után határ nélkül emelheti jobb-létét, de kinek szinte nem segít senki, mint ön esze 's ön tenyere: 's benne nem csak a' lélek legnagyobb rugósságát tapasztalandjuk, ha-

nem a' lelki rugósságnak azon irigylésre méltó kísérőit is, melly az ember legszebb disze 's tán legtöbb négy-falközi erény kútfeje, 's nem egyéb mint a' férfiúi öntudat 's önmegebecsülés! Ezekhez képest az, ki embertársának részint lelki, részint testi tehetségit positive vagy negative csonkítja, ellenségesen cselekszik vele; úgy nem különben az sem tesz jót vele, ki érette gondolkodik 's dolgozik; 's így embertársának csak az legjobb 's leghivebb barátja, ki testi-lelki erejét kifejti, előmentelére módot ad, 's hozzá így szól: 'fáradozz 's magad légy jobb-léted szerzője.'

Nemzetekkel szint így áll a' dolog. Sem azok közt, mellyeken vad önkény uralkodik, 's hol gondolkozni 's tenni nem tanácsos; sem azoknál, hol csak a' kormány gondolkodik és tesz, nem fejlődhet ki tökéletesen a' lelki rugósság, a' nemzeteknek e' legjótévőbb élet-principiuma, melly a' sokaságot, midőn azt practica életbe helyzi, az elkeseredett szolgaságnak, rakoncátlan képzeletnek 's meg nem főtt theoriának mind azon veszélyitül ója 's menti meg, mellyek szolga vagy elahídt nemzeteket annyiszor vérbe borítani vagy elgázolni szoktak. — Már ezek szerint megint — mert egy részről semmi nem gátolhatja tehetségink tágitását, más részről pedig szabadon foroghatunk a' törvény körei közt, 's bátran tehetünk — csak rajtunk áll nemzetünk lelki rugósságát kifejteni, 's henyélés 's idegen segítségbe-bizás helyett, saját értelmink és saját tenyerinkkel magasra emelni Hunniát! 'S ehez nem kell egyéb mint: 'egység! Egyesség mondom, melly köz-interessén alapul — — — melly ismét egy liberálisabb alkotmánynak következése'sa't.

Átlátván tehát, hogy Magyarbunk állása igen szerencsés, mert mibenléte 's összeköttetése szerint vagy egészen el kellene aljasodnia, a' mi

éppen nem hihető, vagy lelki rugósságát kifejt-
vén, magasbra emelkednie kell, a' mi viszont igen
hihető, 's így a' jobb lét bizonyosb mint a' ros-
szabb lét; korántsem azon tanakodtunk többé, mit
kelljen végbeinni, hanem hogy azon mit mi-
képpen lehetne eszközölni; mert hogy mit
akartunk, mit akarunk 's mit fogunk mindig
akarni, azt úgy hiszem már eléggé világosan ki-
mondtam. Azonban mert a' jó 's emberséges szán-
dék csak nyerhet a' nagyobb világ által; itt ha
lehet, még egy világosítóbb fáklyát gyújtok, melly
aztán minden homályt 's kétséget reméllem töké-
letesen eloszlatand.

“Hazánkban, kivált mechanikai tekintetben
— melly azonban szorosán össze van kapcsolva
az erkölcsiséggel, valamint általányosan egészse-
gesb is ép testben a' lélek — számtalan eligazít-
ni, felállítani, elrendelni való van. — A' kormány
azonban legjobb akarattal, legtisztább szándékkal
hátramaradásink és szükséginknek csak legkisebb
részét sem volna képes eligazítani, felállítani 's el-
rendelni, a' nélkül hogy ne önkényeskedjék, 's
erszényink 's egyéb tehetséginket directe vagy in-
directe ne használja; mert honunk hátramaradási
nagyok és szükségéi számtalanok; a' legnagyobb
királyi vagy országlási kincs ellenben könnyen
kimeríthető; 's ekép — mert ha a' kormány még
tízszert többet tenne is érettünk mint a' mennyit
tesz, azért legsürgetőbb szükségink század részét
sem pótolná még ki; 's mivel továbbá nem hihe-
tő, hogy egy Deus ex machina fogja vizeinket
regulázni, utainkat mac-adamizálni 's a' t. ekép
mondom, senki a' tágos világon rajtunk segíteni
nem fog, ha értelmi súlyunk 's férfiui tenyerink
nem; 's így az értelmi súlyt, melly megint Nem-
zetiségünket nemesíteni 's emelni fogja, jobban job-
ban kifejteni 's a' hazánkban lévő számos henye

kezet egyesíteni; szóval: a' nemzeti lélek rugós-ságát, vagy a' közlelket felébresztteni, az a' mit akarunk."

A' közlélek pedig, melly soha nem tekinti, az országlás segít e vagy nem, semmi egyéb mint a' közönségnek azon értelmi sulya 's adakozási készsége, mellynél fogva a' nagyobb rész átlátja: hogy számos kis tehetség concentratiója óriási erő, 's azon ideig-óráiglanl áldozat, mellyet kiki a' köz-jóra szán, minden bizonnyal legnagyobb kamatokkal megint rá háramland vissza. 'S e' közlelket, melly nem változó szenvedelmeken, vagy költői ábrándozásokon, hanem egyedül köz-intelligentián alapul, hazánkfiában terjesztteni, az a' mit akarunk.

A' köz-intelligentia továbbá a' sokaságot — például veszem Britanniát 's az Amerikai szövetséges országokat — a' Methaphysika, Theoria 's képzelet veszélyes hináribul, a' Physika, Praxis 's Valóság józan határiba vezeti — hol a' physikai tudományok által kiki azt látja át, hogy emberi társaságban tökéletes egyenlőség nem lehet; a' praxis által, hogy Utopia vagy Eldorado a' világon nincs; 's a' valóság által, hogy az emberiség minden lépcsőin elérhetni a' megelégedést; 's így a' sokkal nagyobb rész minden lehető esetek ellen fentartja a' köz-csend 's rendet; 's ez a' mit akarunk.

A' köz-csend 's rend végre, kivált olly században, mellyben szinte minden forrásban és sok még lángban is van, — nemzetekre nézve a' lehető legnagyobb áldás; 's hogy azzal szakadatlan boldoguljon hazánk, az a' mit akarunk.

'S így, mivel bizonyos, hogy sok nem a' kormányt, hanem egyenesen a' közönséget illeti, a' kormány tovább áttörhetlen gátokat előmenetelink ellen nem szegez, ha szándékunk becsü-

letes, 's állhatatossággal bírunk, 's végre honunkban szinte mindenütt van elég javítani' való, természetes következés: 'hogy mocsárink 's poraink közt fogunk ezentul is örökké senyvedezni; — ha t. i. úgy mint eddig, ezután is mindig csak idegen kéztül vagy csudátul várandjuk a' segítséget; vagy Hunnia magához illőbb magasságra lépend, ha t. i. nemzeti lelkünk kifejlett rugósága által ösztönöztetve, semmi egyébben mint saját értelmünk 's tenyerinkben bizandunk! —

'S ha ezen Egyesületek legmélyebb talpkövet, — 's mint 38^{dik} lapodon áll: *Ezt a' hurt megpendíteni, ezt az egyesületek' lelkét benűnk ébreszteni, kimondhatatlan dics és érdemnek mondd,* — én azt valóban korántsem nevezem érdemlett dicséretnek, hanem egyenesen birtokosi 's nemesi kötelességnek tartom. — Nem Barátom, e' hur megpendítése kimondhatlan érdemet 's dicszt még nem von maga után; mert ha illy könnyen lehetne kimondhatlan érdemet 's dicszt nyerni, akkor valóban minden becse megszűnnék —, 's én inkább azon utánunk élendőket dicsérem 's üdvözlöm, kik szerencsésbek 's ügyesbek mint mi, nem csak megpendítik, de tökéletesen ki is fejtendik azon egyesületek szellemét, mellyeknek mi csak alapárkot ásni törekedünk 's törekedünk. —

Már illy alapárkok gyanánt, minekutána egyenesen kimondám mit akarunk, 's így a' mik éprül is kell említést tennem — a' pesti Casino 's Versenyzés szolgálhat e: az természet szerint kérdés; 's olly kérdés, mellyet sem Te mint felpörös, sem én mint alpörös nem határozhatunk el, 's melly egyenesen az Olvasó 's közönség ítélte alatt van.

Ha azt mondd: "A' Casino 's Versenyzés csak felette gyenge hypomoklion, 's az egyesü-

letek lelkét nem hozandja életbe,” arra azt felelem: ‘igazságod van, a’ hypomoklion nem erős; de kérdelek, néhány egyes ember rövid idő alatt állíthat e erősbet? ‘S ha állíthat, valyon miért nem állítál vagy legalább miért nem javasolál 60^{dik} évedig erősbet? ‘S hogy a’ Casino ‘s Versenyzés minden bizonnyal életbe hozandják e az egyesületek szellemét, azt sehol nem mondom, de reméllem lehetőleg életbe hozandják; ‘s egészen bizonyos vagyok, legalább ártani nem fognak.

‘S ha csak ezen utólsó sor lett volna szemeid előtt, ‘s csak jó szándékunk ‘s fáradozásinkat tekintéd vala, midőn mélyebb gondolatink ‘s távolabb czélainkat nem valál képes felfogni, sőt azokat még nem is sejdítéd; nem hiszem, annyi felszínes, csak zavart ismereteket áruló és szivtelen megjegyzéseket tehettél volna a’ két intézet ellen, mint a’ mennyikkel tömve Taglatatod.

Azonban korántsem kívánom, ‘s nem tartom szükségesnek az irgalom pártolását e’ két intézet mellett; legyenek azok csak igazság szerint ítélve.

Ha e’ munkámban lévő ön és körülmény-isméreti szakaszf emlékezetedbe akarod hozni, látni fogod némileg, milly módok által ‘s milly lépcsőken fejlett ki e’ munkában előforduló egy és más tárgy; a’ minek veleje im ez: ‘Megismervén saját helyzetinknek a’ sorstul nyert megkülönböztetett létét, hazánkhoz tartozó kötelességinket ahhoz szabtuk; kötelességinket továbbá abban alapítottuk: hogy “a’ törvények körei közt, mint törvényes fejedelmünk leghívebb jobbbágyi hazánkat szolgáljuk tehetségünk szerint. Megismervén más részről hazánk számos szükségét, mellyeket sem országlás, sem egyesek nem pótolhatnak; az által gondoltunk tehetséginknek adni legtöbb erőt, ‘s így hiv ‘s buzgó szolgálatinknak legtöbb sikert, ha a’

nemzeti lélek rugósságát kifejtjük, 's az egyesületi szellem talpárkát megássuk. Ezen egyesületi talpárkot végre megnyitni, saját körülállásink, idő, értelem 's vagyoni tehetségink szerint, legcélszerűsnek tartánk egy fenálló pesti Lóverseny 's Casino által.'

Már hogy miért jutott, 's mondhatom sok komoly fontolgatás után, éppen e' két intézet-állítást eszünkbe, 's miért nem fáradozánk inkább egyéb intézetek lábra tételén; azt Barátom, Neked egyenesen itt meg fogom magyarázni, netalán tovább is hidd, hogy eszközlésinkben semmi combinatio nem volt.

Vedd többek közt csak Schwartzner Statistikáját kezdedbe, 's látni fogod, hány különszínű intézet állott fel Magyarországon csak a' közelebbi 50—60 esztendő leforgása alatt; 's Magad körül tekintvén, ma csak néhánynak lassu 's bágyadt folyamatját fogod tapasztalni; 's e' szerint lehuzván az elkezdett intézetekből a' még fenállókat, az eldült 's elhomlott intézetek felette nagy száma méltán vonandja legnagyobb figyelmedet magára. — 'S im ez velünk éppen így történt. —

Jött most természet szerint annak fejtegetése: valyon mi volt eldülésök 's elhomlások valódi oka? Mindünnen így harsoga fülünkbe: "a' kormány, a' kormány!" 'S minekutána sokkal könnyebb sok gondolkozásira támaszkodni, mint magának gondolkozni; mi is egy darabig — vagy én legalább a' sokasággal, a' nélkül hogy legtávulabbrul ismértem volna a' dolgok valódi mibenlétét, hasonlóan azt kiáltám: "a' kormány, a' kormány!" —

Hidegebb vérű fontolgatás és skeptikai vizsgálat után azonban a' sokaság ilyes ítéletének teljes igazságául kételkedni kezdék. 'S mennél több tapasztalásunk lön, milly iszonyu nehézségekkel kell más hazákban is vinni azoknak, kik

valamelly intézetet mozgásba hozni akarnak, 's mennyi férfiúi állhatatosság kívántatik azok fenntartására ; annál hajlandóbbak levénk hinni : 'hogy számos intézetünk elbomlását nem annyira a' kormány, mint azok tehetetlensége 's állhatatlansága okozá, kik azokat egykor mozgásba tévék.' Mennél több napot élénk továbbá, annál nagyobb meggyőződéssé vált bennünk : hogy nincsen olly bonyolított dilemma, mellybül az emberi hiúság kibujni ne tudna ; mert nem mindennap de szinte minden órában, nem csak másokon, hanem magunkon is azon ellent-nem-állható hajlandóságot vevénk észre, mellynél fogva sikertelen fáradozásunk okát soha vagy csak ritkán keressük saját restségünkben, tudatlanságunkban, ügyetlenségünkben, hiányos combinatióinkban, állhatatlanságunkban 's a' t. hanem körülményink mostohaaságában, a' hatalom nyomásában, velünk vagy alattunk dolgozók kajánságok 's rossz akaratokban, a' visszás elemekben, bal sorsban, boldogtalan csillagzatban, szerencsétlen fatumban 's t. i. Van, ki megrészezszi 's kocsirul esvén lábát vagy kezét töri, 's im a' 'szerencsétlen fatum' őt koldusok sorába állítja ! Másik pipájával gyujtá meg ön kazlát, 's a' bal sors tönkre teszi a' szerencsétlent ! A' gazda nem trágyáz, rosszul szánt, tisztátlan magot vet, 's im a' kedvetlen időjárás, rossz esztendő tetemesen károsítja őtet ! Az erőművész csak minta 's a' fabricans pusztá theoria szerint gyártván, a' dologhoz nem ért, 's im a' malevolentia, az irigység megakasztá a' művet, vagy nem engedé megmozdultát is, 's a' fabrica nem sülhethet el. A' földbirtokos soha nem néz sajátja után, vagy igen sokat is néz, váltógazdaságot állít, buza helyett korompélyt termeszt, jószágira fényes épületeket rak, systemáját minden évben változtatja 's a' t. és sokkal

többet költ mint bevesz, 's im a' hatalom nyomása, a' kormány zsibbasztó systemája, körülményünk mostohasága 's t. i. sequestrumba keverik a' jámbort! 'S e' mentegető palástot 's hiusági kibujó ügyességet vagy hajlandóságot, melly soha vagy csak olly ritkán engedi a' hibát magunkban keresni, legkisebb tárgyakban is észrevehetjük: a' vadat elhibázzuk, a' golyót nem jól találjuk, lovunk ledob 's t. i.; 's nem ügyetlenségünket, hanem a' puska rossz elsültét, a' billárd egyenetlenségét, nyergünk elfordultát 'sa' t. kárhoztatjuk; 's így nevezeteseb tárgyak körül, hol a' hiuság 's önszeretet csábjai annyival erősbek, még nagyobb mértékben vagyunk az önmystificatio vakító sulya alá vetve. 'S ha van dilemma, mellybül nem szabadulhatni ki, az csupán csak a' mathesisi.

Már tehát ezek szerint minekutána bizonyos, hogy legtöbb magányos vagy egyesületi intézetinknek csak romjait látjuk, 's a' közvélemény megakadások vagy eldülésök legfőbb okát szinte mindig a' kormánynak tulajdonítja, azt hittük leg és legelső szükségnek: 'Mindenek előtt lehető legszorosob igazság szerint kitanulni, valyon a' közönség véleménye e' részben általánosan véve helyes, helytelen e? Mert ha helyes, így okoskodánk, annak idejében 's annak helyén jobbágyi bizodalommal 's férfiúi egyenességgel a' királyi szék elé terjesztendjük igazságos panaszinkat; ha ellenben helytelen, további próbatételink 's fáradozásinkban több vigyázat 's ügyességgel, 's nagyobb szorgalom 's állhatatossággal fogunk viseltetni 's előmenni mint eddig. — A' közvélemény illetén helyes vagy helytelen ítéletét pedig az által gondoltuk állítani némineműleg mathesisi dilemmára, ha olly intézeteket tesszünk lábra, mellyekben a' kormány hihetőleg

semmi részt nem veend, mellyek által a' hazafiak számosabban egyesülnek mint eddig, 's így idő 's elmesurlódások által előbb utóbb minden bizonnyal feltűnik a' Való, — 's mellyek úgy szólván, még nem egyesületek, de felállítandó egyesületeknek csak műhelyei; mellyek által nagyobb contactusba jő a' hon a' külfölddel, 's könnyebben ismérkedik meg hazafi hazafival. Illy ártatlan intézetek gyanánt végre, — mellyek szemet nem szurnak, 's általok a' hazafiak nagyobb számban bizonyos időszakként gyűlnek össze 's ismérkednek meg, az idegen Kereskedő, Agens vagy Művész pedig egy helyben 's egy nap alatt számos hazafival találkozhatik, 's így országgyűlésen kívül még másutt is feltalálhatja némiképen a' Nemzetet —, illy ártatlan hypomoklionok gyanánt mondom, a' pesti Casinot 's Lóversenyt türethetőleg megfelelőeknek láttuk 's ítéljük.

A' nemzeti gazdaság igen összehasonlítható egyes gazdasággal. Már ha egy olly jószágon, mellyen a' mechanikai mibenlét még felette hiányos, tetemes javításokrul volna szó, 's azon kérdés fejtegettetnék: "Valyon min kellene kezdeni a' javításokat, utcsináláson, kutásáson, birkaaklok építésén vagy min? én azt tartanám legszükségesebbnek, 'hogy mindenek előtt a' munkákat rendelő 's forgató gazdáknak 's munkákat végbevivő munkásoknak építtessenek az idő sanyari ellen tökéletes menedék-helyek; 's így a' tisztai, béresilakást tartanám Á-nak." Szinte így Á-nak tartom olly hazában, mint a' miénk, hol mechanikai hátramaradásink véghetetlenek, olly intézetek felállítását, mellyek a' haza közepén nagyobb 's kisebb birtokosinkat 's hazánk minden rendeit 's felekezetit némileg 's rövid vagy hosszabb időre egyesítik, 's mellyek részint mezőn, részint fe-

dél alatt, szünetnélküli elmesurlódásra legtöbb alkalmat adnak.

Ezek szerint nem egy vasut, nem egy fabrika, nem vizeink regulatiója, nem egy magyar színház, nem egy hid 's több eféle volt az, a' min kezdeni akarók az egyesületek lelkét honunkban mozgásba hozni, hanem olly intézetekre gondoltuk legtanácsosbnak alapítani lihető előmenetelink reményit, mellyek annyi részre darabolt hazánk lakosit előbb némileg egyesítnék, egymással megismértetnék, 's minden hiábavaló fáradozás helyett a' dolgok valódi mibenlétét úgy annyira terjesztenék a' tanácskozők elibe, hogy tisztán előttök lenne, tészem például: 'Vasut körülállásinkhoz illenék e már vagy még kora volna e? Fabrikának mai megkötésekkel 's vámmal lihető sikere lehetne e? Vizeink hathatós regulatiója nem ütköznék e a' természet törvényivel össze? Egy Pest-Buda közti álló hid, vagy egy nem örökké kolduló, hanem nemzetiesen vagyonosított magyar színház, nem haladná e tul tehetségünket? 's t. i.

Illy egyesítő 's elmesurlasztó intézeteket gondolánk a' szükségkép teendők 's honunk díszére végbeviendők hosszú abcje első betűinek. Már e' tekintetben mi láttunk e' mélyebben 's mi tudtuk e kifejteni tökéletesebben az egyesületek nemző okát, mi e vagy eleink? azt az idő határozandja el, mellyet nyugott lélekkel 's legszebb reménnyel várunk be, mivel eddig is megáldotta az ég becsületes szándékunkat érdeminken tul; továbbá is fáradhatunk 's fogunk is fáradni a' közjóért; 's minden esetre munkálkodásinknak sokkal kisebb sikere nem lehet, mint az előttünk éltek törekedésiknek vala, minthogy eleink fáradozásinak nem annyira egyesítő, mint inkább egymástul szakító nyomai mutatkoznak csak.

Sokan tudom azt fogják mondani: "Illy egyeztetések a' kormányt illetik." Mások: "Mind azon mechanikai javítások, melyekről szólék, az ország-lás dolga." Mások: "Ebéli köz-tanácskozások a' Megyékre, az Országgyűlésre valók, elmesurlódásra ott a' hely 's idő." Megint mások: "Nincs az elszegényült közönségnek elég tehetsége a' szükséges utak, hidak, vízesatornák 's a' t. eszköz-lésére." Mások: "Bár ne volna annyi elmesurlódás 's fejledező intelligencia, mert ezek fognak mindent hozni végveszélybe." 'S megint mások számtalan több efélet. Hanem éppen azért, mivel nem csak hihető, sőt bizonyos, hogy szinte minden ajak más és más sententiával 's ítélettel szokta illusztrálni a' dolgok 's körülmények mibenlétét, 's szinte mindenki más és más javaslattal áll elő, éppen azért hittük olly intézetek lábratételét leg-célirányosbnak, melyek magokban úgy szólván semmi egyebek, mint tanácskozási műhelyek, melyek fentartása tehetséginket nem mulja fel, 's melyek nagy publicitások által a' kormánynak elég biztosságot adnak, hogy nem homályt keresők vagy félre vezetőek, 's így fenállások hihető.

Te pedig Barátom, mind ezek után hihetőleg azt mondandod: "hiszen, nem vagyok én ezen Intézetek ellen, 's a' t." A' mire így felelek: 'hogy directe 's tudva ellenök nem vagy, azt hiszem, mert mindegyikhez adakozál; hanem indirecte és sejdítlen nem vagy e ellenök? arrul ítéljen a' rész-rehajlatlan Olvasó Taglatatod után, 's a' már itt mondottakbul és még mondandókbul.

C A S I N O.

A' szabadság még nem elég az előmenetelre, nagyobb civilisatióra, hanem ahhoz bizonyos vetélkedés is szükséges. Vetélkedés pedig csak úgy támothat, ha mások előmenetelinek, úgy szólván, képe szünet nélkül szemünk előtt lebeg. E' szünet nélkül szemlélt jó példa nemzetek előhaladására olly magusi erő, melly — habár a' szabadság tagadhatlanul legmélyebb 's valódibb talpköve is minden lehető hathatós előmenetelnek — sok tekintetben mindazáltal a' legszolgaibb nemzeteket sokszor ollyasok elibe teszi, mellyek némi szabadságokkal bírnak, 's minden esetre szolgaságtul messze vannak.

A' geographiai helyzet tehát tagadhatlanul igen nagy befolyással bír a' nemzetek gyorsabb vagy lassubb, nagyobb vagy kisebb kifejlődésükre. Mindent azonban, vagy szinte mindent geographiai helyzetnek tulajdonítani, mint sokan cselekszik, felette nagy csalódás, melly tüstént szembe tűnik, ha külön országok fekvését 's bennök lakó nemzetek régiebb 's mostani civilisatiói állásokat tekintjük. "Britanniának nagy civilisatiója nem csuda, mert azt geographiai helyzete szükségkép maga után vonja" így bölcselkedik sok; hanem felejtí, hogy valaha Britannia igen szűken civilisált ország vala, midőn Hellas, 's még a' keleti Romai birodalomban is a' cultura iránylag magas fokon állt; 's nem jut eszébe, hogy most megint, ámbár az érintett országok topographiai helyzetükben azóta nevezetes változás nem tör-

tént, Britannia a' culturában úgy áll mint 100, Görög 's Törökország pedig tán mint $\frac{1}{2}$. 'S valyon mi okozá azt? az elemek, a' véletlen, az idők járása 's több eféle? korántsem! Ámbár azoknak is volt némi részök ez óriási változásokban, azért még is egyedül ember okozta és semmi egyéb e' csudálatos metamorphosisokat. "Amerika feltalálása tevé azon fordulást, melly szerint a' civilisatio keletről nyugotra sieté" így bölcsekedik egy másik. 'S igaz! De valyon miért nem találták fel Amerikát a' Görögök, Carthágóiak, Romaiak? 'S ha nem találhaták fel, mert sok egyéb közt még éjszak-mutatójok sem volt, 's csak közel a' parthoz szeretének evezgetni, — kérdem: miért nem vevé tehát Spanyolország az új Világ feltalálásának hasznát? miért maradt hátra ott a' civilisatio? Geographiai helyzete tán rossz? 'S a' practica élettudomány, a' valódi civilisatio miért van nevezetesen hátrább Galliában mint Britanniában? Hiszen Amerika egyhez annyira van mint másikhöz? Vagy tán Gallia fekvése nem olly kedvező? 'S valyon miért van százszor több cultura Saxoniában mint Siciliában, miért nevezetesen több Teutoniában mint Italiában? holott bizonyos: hogy Németország fekvését 's mibenlétét az olasz tartományokéhoz képest csak ugyan mostohának nevezhetni! — 's a' t. — Miért van mind ez, 's valyon mi virágoztat egy országot, bár fekvése nem kedvező, 's hervasztat egy másikat, bár fekvése felette kedvező? 'S ugyan hol van e' titkos majd élet-majd halálok rejtve? — 'A' lakosokban!!! A' böles, sziklák közt kertet állít elő, 's a' tudomány még Palmyra fűvényire is bájt ruház; a' buta ellenben a' legmosolygóbb vidékekre gyászlepleget von, 's még Arkadia virányit is szomorú vadonsággá diszteleníti. —

Az emberi hallhatatlan lélek 's annak legfőbb széke 'az emberi agyvelő' jeleli ki a' cultura ösvényét, 's csak az bírja a' nemzeteket lehető legmagasb civilisatiói fokra és semmi egyéb! Ha egy határban 100 ezer ökör van, 's esztendőnként egy millió mérő gabna terem, azt még nem nevezem nagy gazdagságnak; de ha csak egy két ép 's tökéletesen kifejlett emberfő van ott, azt nagy kincsnek tartom, — mert azon egy két vagy csak egyetlenegy emberi agyvelőből előbb utóbb hasonlíthatatlanul több ökör 's gabna, 's mind az, a' mi a' nép gazdagságával összekötve van, mulhatlanul, vagy legnagyobb hihetőséggel eredend; midőn viszont a' Világ minden termékei 's ökrei, lombikozva 's összefőzve sem alkothatnának egyetlenegy ép 's tökéletesen kifejlett emberfőt! melly minden nagy, szép 's nemesnek nemző oka, 's e' csillagon a' legnagyobb hatalom: a' mit csak azon egy okbul nem tud 's nem gyanít a' sokaság, mert uralkodása olly könnyű 's olly szelíd! —

Ezen állításom igazlása végett, hogy t. i. a' lakosok több vagy kevésb értelmi sulya határozza főképen el az országok kulturai 's civilisatiói lépcsőit, 's így egy intelligens nép mostoha honát igen kellemesre varázsolja, egy elfogult nép ellenben paradicsomi hazáját is igen kellemetlenre változtatja, — számos kézzel fogható példát állíthatnék. Azonban csak Hollandiát 's Törökországot akarom itt előhozni, mellyeket egymás után meglátogatni csak rövid idő előtt volt alkalmam. — Az éjszaki éghajlat, számos ködök, az alacsony lapály tartomány unalma, melly szinte egyetlenegy domb által sincs ketté vágva, 's a' környező tengerek kis mélysége 's így felette nagy veszedelme Hollandiát a' világ mostoha vidékeinek sorába állíták. 'S az utazó,

ki tengeren jó, szomorú sártavakon kénytelen evezni keresztül, míg a' messziről oly halványoknak látszó ország partira érkezik. — Azonban az emberi értelem 's szorgalom nem csak zöld színnel ruházá fel a' természet kezéből oly szennyesen átvett tartományt, hanem egészen új vidékre — melyet előbb örök víz birt, 's melyet úgy szólván a' tengerekből emele ki — egy oly kertet bűbájolt, minőről éltünk tavaszában álmodánk, midőn létünk még félig tündér világhoz tartozott! 'S azon ország, mellynek természeti mibenléte szerint a' világ legvirágtalanabbjának kellene lennie, mesterség által legszebb legszámosb virágok hazája lön; 's az ember, midőn felebarátja józan fáradozásinak mélyen örül, szívesen tartózkodik az emberi agyvelő - emelte kellemes honban!

Mindig változó báj-jelenések, új meg új 's világosnál világosb színek ezreitől elragadtatva ereszkedik azonban a' Bosporuson le a' vándor; 's midőn a' természetnek egy kiesb scenája váltja fel a' másikat, kristály - kék habok közt emelkedik elébe a' sors kedveltje Stambul, 's a' körüllevő bércek 's ligetek varázsi, Scutari cyprus-erdjének sötétlő árnyéka, a' messziről látszó Olympusnak fehérló havai a' helyzetnek számtalan 's ki nem mondható egyéb csudáival e' bájlok helyét a' világ legszebb pontjai közé állítják; a' kellemes éghajlat, tiszta lég, termékeny föld, helyes tengerpart, 's a' természetnek mindenben pazérló ajándéki pedig az egész roppant Török birodalmat Európának 's tán a' Világ 5 részének minden országi elibe teszik. — Azonban e' kellemesnél kellemesb benyomás nem sokáig tart 's csak szaporán tűnik el, midőn azt kell tapasztalni, hogy éppen azon ország, melly Európának legkiesbike, 's oly könnyen lehetne valóságos

éden, szolga lakosi által — kiknek úgy szólván minden tizedike hóhér — nem csak igen kellemetlen lakhellyé vált; hanem a' sötétség, önkény 's pestis hazájává lön, hol csak kereset 's kötelesség maraszthat, 's honnan mindenki minél előbb szívesen szabadulni vágy.

Hollandiában alig tett valami jót a' sors, de mostohaságát helyre pótlá némileg az értelem, szorgalom; Törökországban ellenben a' sors alig tön valami rosszat, de a' szerencsét szinte egészen ketté töre a' fanatizmus 's restség! — Az első közelebb megismerkedés után tetszik jobban, a' másik csak messziről 's első meglátáskor; — 's így egyiknek magához vonzó ereje tartós érdem, másiké mulékony háj.

Egyéb országokkal közelebb 's távolabb éppen így áll a' dolog. Számosnak fekvése helyes, de lakosi gyávák, 's ekép a' cultura, civilisatio csekély; mások fekvése ellenben mostoha, de lakosi lelkesek, 's így a' cultura 's civilisatio nagy. Britanniának mind fekvése helyes 's kedvező, mind lakosi értelmesek 's szorgalmasak, így ott legtöbb a' cultura 's civilisatio; Afrikának közép tája pedig lihetőleg sivatag, mellynek mind fekvése mostoha, mind lakosi gyávák, 's ott megint legkevésb lesz a' cultura 's civilisatio.

Már ha mind e' jelenések okát tekintjük — minekutána tagadhatlan, hogy a' kulturai 's civilisatiói magasságot nem annyira az ország fekvése, mint az ország lakosi határozzák el — azt fogjuk találni: 'mennél nagyobb 's általánosb a' szabadság, mennél több a' vetélkedési ösztön, annál nagyobb 's több a' cultura és civilisatio, 's viszont. Azonban valaminthegyedül a' szabadság, vagy egyedül a' vetélkedési ösztön által is fejlődik ki lassanként némi cultura 's civilisatio,

úgy tökéletesen el van döntve tapasztalás által: hogy a' lehető legnagyobb cultura 's civilisatio megint kirekesztőleg csak úgy fejlődhet ki, ha szabadság a' vetélkedési ösztönnel együtt jár.

A' Török nem szabad; 's még is némi tekintetben a' culturában, civilisatióban előttünk áll. Hajóépítő 's hajós ügyessége, selyem, pamut, gyapju, bőr, fegyver 's t. i. körüli értelmessége sokkal túlhaladja miénket! 'S valyon miért? Mert geographiai helyzete kényszeríté őt illy ügyesség 's értelmességre. Tengerei által ő a' világ minden nemzetivel naponként összező; 's így lehetetlen, hogy végre rá is ne ragadjon valami. — Mi Magyarok ellenben tengertelen 's valóban mostoha geographiai helyzetünk következtében a' vetélkedési ösztönnek csak felette kevés áldásával kérkedhetünk, 's még is culturánk 's civilisatióink halad; mert ámbár szabadságunk csak egyoldalú 's nem általános, még is egy olly alkotmány vázát birjuk, melly szabad, 's mellyet tágítani 's reformálni lehet.

Ezek szerint a' Török, mert geographiai helyzete szükségkép szül vetélkedési vágyat, csudálatos kifejlésre birhatná a' culturát 's civilisatiót, ha hitvallása, szokási és alkotmánya fanatizmus bilincseitől, előítéletek maszlagitól, és önkény átkától mentek lennének; vagy, más szavakkal: 'A' Török kedvező fekvése következtében cultus és civilisált nemzet lehetne, ha szabad volna.'

Mi Magyarok viszont — mert a' szabadság vázát birjuk már — mód nélkül magasb lépcsőjén állnánk a' cultura 's civilisatiónak, 's abban határ nélkül gyorsabban haladnánk elő, ha geographiai helyzetünk nem volna olly mostoha 's országunk nagy része úgy szólván ki nem lenne szorítva a' vetélkedés áldásibul.

A' cultura 's civilisatióinak első talpköve a' szabadság, másik a' vetélkedési ösztön. — 'S ámbár mint mondtam, 's Montesquieu igen jelesen megmutatja, egyre 's másra milly nagy befolyásu az éghajlat 's geographiai helyzet; azért a' szabadság még is legfőkép emberi agyvelőből foly; nem különben emberi agyvelő fejt ki a' vetélkedés ösztönét leghathatósabban, 's a' fekvési hiányt némileg helyre üti, — úgy hogy az ép 's kifejlett emberfő a' cultura 's civilisatióinak egyedüli nemző kútfeje.

Már mind ezek után arra szorítom okoskodásimat: hogy minekünk Magyaroknak mai körülállásunk 's mostani mibenlétünk közt semmire nincs annyi szükségünk mint vetélkedési ösztönre; 's ezt nem szülheti egyéb mint más nemzettekkel való contactus. Más nemzetekkel pedig érdekletbe hozni a' Magyart — mert geographiai helyzetét nevezetesen nem változtathatni — csak két mód van t. i. 'ha mi megyünk többször ki külföldre mint eddig; 's ha viszont azt eszközöljük, hogy a' külföldi is többször és sűrűbben jőjön hozzánk mint eddig.' A' külföld-látogatásra csak akarat 's pénz kell, az ottan haszonnal utazásra pedig előisméretek; pénzt továbbá jobb Hitel-állítás által szerezhethünk, a' szükséges előisméreteket viszont szorgalommal tehetjük sajátinkká; 's ekép néhány előmunkálat után közülünk igen soknak módja leend legnagyobb haszonnal bejárhatni a' külföldet. Az Idegent ellenben többször és sűrűbben közénk édesgetni mint eddig, az elsőnél nehezebb feladás; mert kimenni hozzá szinte csak magunkon, behozni őtet pedig, már kettőn áll! Azonban ennek eszközlése sem olly felette nehéz, mint látszik, mert az emberiség legnagyobb részét csak két rugó ösztönzi; 's az, ki azokat ügyesen és sze-

rencsésen használni tudja, vele szinte azt tesz, a' mit akar.

E' két rugó pedig nem egyéb mint a' haszon-
's kellemvágý! Meggyőzte az ember a' tengerek
hatalmát, leszállott a' föld örök éjébe, vadonsá-
gokat kertekké varázslott, 's lehet mondani:
'bámulandó csudákat művelt; 's valyon mi volt
mind ezek legfőbb, legtörzsökebb nemző - oka?
Semmi egyéb, mint haszonvágý! Ezernyi utazó
lakja Italia világos legét, Paris úgy szólván az
egybejövők 's látogatók pénzeiből épüle, Spaa,
Brigthon, Bath 's a' t. pezsgenek a' lakosokat
módtalan gazdagító idegenektől. 'S valyon ennek
megint mi valódi 's legmélyebb oka? Semmi egyéb
mint a' kellemvágý! 'S így ki a' haszon 's kellem
reményét sőt bizonyosságát elő tudja állítani,
embertársai nagy részét oda csábítja, hova neki
tetszik. —

Ez azonban lehetetlen egyeseknek, de ko-
rántsem lehetetlen Egyesületeknek. 'S im Bará-
tom, a' dolgok 's emberi természet illy miben-
léte határozott el fővárosunkban egy olly intéze-
tet állítunk, melly által nemcsak directe nagyob-
bodik hazánk szívének kelleme 's kivált idege-
nekre nézve, hanem indirecte olly javítások és
szebbítésekre is nyujtand hihetőleg alkalmat,
mellyek által kecsegtetve a' honfi 's idegen több-
ször és sűrűbben forduland meg köztünk mint
eddig, 's mi, midőn pénzét hagyja itt, — vagy
bohóságin kaczagni, vagy felsőbbségit követni,
's így egyesülés által erősödni 's negative vagy
positive ismeretink 's tapasztalásinkat tágítani fog-
juk, a' mi nem egyéb, mint vetélkedési
haszon!

Azon intézetet pedig, mert valami nevé-
nek csakugyan kelle lenni, Casinónak keresz-
teltük. — 'S hogy ez már eddig is némileg na-

gyobbítá a' két város kellemit, nem tagadhatni, de korántsem olly nagy mértékben, mint azokat hosszabb idő által jövődre lihetőleg nevelendi, midőn a' dolog velejével jobban jobban megismérkednek a' részesek 's közönség. —

Kivált nagyobb városban, hol természet szerint a' társasági felekezetek — coteriák — több részre szakadnak, 's hol mindenki több különféleséget reméll mint kisebb városban vagy falun, egy olly intézet szerfelett emeli a' kellemeket, melly nemcsak arra nyujt alkalmat, hogy minden színű ember néha néha contactusba jöhessen egymással, hanem főkép az által tesz valódi szolgálatot, hogy azok választási köre, kik benne részesek, némileg nagyobbíttatik; mert vagy társaságba 's theatumba mehetnek, vagy utszákon sétálhatnak, vagy pedig otthon ülhetnek mint azelőtt 's a' t. — de ha akarnak, Casinóba is mehetnek, melly az előtt nem volt, 's mindig nyitva áll, — ha nincs is társaság, csukva is a' theatrum, hideg is van az utszákon, 's már úgy is napestig otthon ültünk 's a' t. Ezen most érintett választási körnek nagyobb vagy kisebb léte határozza legfőkép el egy helynek másik feletti vagy alatti kellemesb vagy kellemetlenebbségét; — 's azért olly unalmasok rendszerint a' kis városok; mert azokban részint a' választási kör csak parányi, részint nem szokták igazán az emberek magokat elszánni egészen falusian élni, 's házi körön kívül semmi más kellemet nem keresni, 's így csak mindig azon két három águ dilemma közt lenni kénytelenek t. i. vagy odahaza ülni, vagy kávéházban, 's a' városnak mindig csak egy két társaságába menni, hol mint a' számos 's ismértes krähwinkeliádok bizonyítják, az örök egyformaság 's a' jelen idő szelleméhez félszázad - utáni kullogás következésében annyira

szokott menni néha néha az unalom, hogy a' lakosok, kiknek sem nevezetes dolgok, sem nagyobb czélirányzó vágyok nincs, abban találják legnagyobb multságokat — a' mi végre szenvedelemmé fajul — hogy egymást rágalmazzák tehetségük szerint, valamint sok elunt eb is azzal rövidíti magányos pillanatit, hogy a' holdat ugatja. 'S valóban igazsággal állíthatni, hogy rendszerint több epe 's méreg forraltatik az emberiség ellen egy két kis városban, mint tán a' világ minden metropolisaiban — — — hol a' sok különféleség, érdeklő tárgy 's multság olly annyira el szokták foglalni a' nagyobb részt, hogy az ex professo rágalmazókon kívül, — senki nem csak nem kémezi, nem rostálgatja, balra nem magyaráztatja felebarátja gondolatit 's tetteit — mert sokkal jobb 's kellemesb dolga is van, — hanem azzal szinte, ha vele nem egy izlésű, össze sem jó, mert minden izlés, minden kívánat, minden szenvedelem felleli ohajtási 's nyomozási körét, 's ekép rendszerint csak rokon keblűek közt folynak az órák, a' mi tán legnagyobb kelleme az életnek. Paris teszem, mellynek fekvése 's éghajlata ámbár korántsem éri el Nápoly kies vidékét 's édeni egét, még is sokkal több utazót egyesít rövidebb 's hosszabb időre, mint ezen utolsó, vagy a' continens egyéb városai; 's csupán azon okbul, mivel ott a' választási kör legnagyobb, — 's mind az egészséges, vig, élet-szomjuzó, semmit nem cselekvő 's a' t. mind a' nyavalygó melancholicus, életunt, munkás 's t. i. legbizonyosabban felleli saját hatási ágát.

Már Buda - Pesten a' város nagyságához 's népességéhez képest, melly napról napra nő, 's mellynél fogva kilábolt már a' kis városok sorából, koránt sincs elég különféleség, 's így iránylag csak parányi a' választási kör, minek követ-

kezésében nem csak a' most érintett unalom ivadéki t. i. az egymás tetteinek kémlése, bírálgatása, 's az ebből folyó rágalom 's egymás-ellen-tiség nem engedik a' két város legtöbb lakosinak olly egyesülését, mellyből előbb utóbb tiszta rendeletű dunapartoknak, állóhidnak, kies sétahelyeknek 's t. i. okvetetlenül eredniek kellene, hanem az ország külön részeiben tartózkodó hazafiak 's idegenek sem csábíttatnak a' hazaszívébe annyi sikerrel, mint a' mennyi olly eldarabolt honra mint a' Magyar lehető legnagyobb áldás volna; mert egyesülés erő, 's erő a' nemzetek legnagyobb kincse, melly megint az egész hazát emelné ki posványbul, porbul, 's a' nagyobb cultura 's civilisatio magasb lépcsőire iktatná.

A' pesti Casino, melly koránt sincsen még legjobb lábon, csak néhány év forgása közben már némi javításokra adott alkalmat. A' vendéglők — bár messze vannak még a' tökéletestől — vetélkedési ösztön által némileg javultanak 's idővel mindegyre javulni fognak, mert már hathatósan meg van e' húr pendítve; honi boraink különböző nemeit sokkal nagyobb mennyiségben leljük egy helyütt mint akármikor ezelőtt; ha idegen vagy hazafi érkezik ide, szinte első pillanatban megismérkedhetik a' két város néhány lakosival 's a' t. 's minden esetre van egy 'pis aller' — a' mit nem tudok magyarul kifejezni, hanem a' mi annyit tesz, 'van egy olly utolsó menedék, melly az által is nyújt némi kis kellemeket, hogy abba minden díbdáb ember nem mehet, 's melly szolgálatunkra napestig nyitva áll, és így ha jobb 's kellemesb dolgunk nincs, sem theatrum, sem társaság, vagy az öltözködést resteljük, vagy odahaza maradni nem akarunk, vagy tán haza nem is mehetünk, mert inasunk elvitte a' kulcsot 's a' t. utszán futókká azért még sem

leszünk, mert legrosszabb esetre végmenedék gyanánt — 's im ez a' 'pis aller' — fenmarad a' Casino, hol válogattabb férfiak, vagy ha azoktól üres, könyvek 's ujságok közt néhány pillanatot, ha nem nagy kellemmel is, legalább 'nagy kellemetlenség nélkül tölthetünk el. Azon idea pedig 'ha mindenütt zárva is előttünk az ajtó — a' mi sokszor megtörténik — egy legalább még is mindenkor nyitlan áll, életkelleminket némileg nagyobbítja; midőn az által, hogy egy olly intézetben is részesülhetünk, melly előbb nem állott még fen, választási körünk tagadhatlanul nagyobbodik, mellynek szűk vagy tágabb léte, mint mondom, 's a' tapasztalás mutatja egy helynek másik feletti vagy alatti kellemesb vagy kellemetlenebbségét határozza el, 's azt vagy krähwinklik vagy fővárosok sorába állítja.

'S így jöllehet a' Casino semmi egyéb mint műhely 'nevezetesb kellemek 's hasznok kiállítása végett', azaz: semmi egyéb mint eszköz, melly által 'magasb czélok érethetnek el'; azért még is maga által nemcsak indirecte hanem directe is nagyobbítja már némileg olly rövid idő alatt is, hazai fővárosunk kellemét. — Azonban a' kellemutáni vágy korántsem olly erős 's hatalmas rugó, mint a' haszonutáni; ennél fogva nézzük elfogultlan 's pártatlanul: valyon e' fejtegetésben lévő intézet nem hajtott 's kiváltkép nem ígér e némi hasznot is?

Valamint már a' Lovakról 's Hitelről irt értekezésimben, — mellyek végiránya nem egyéb volt, mint hazafiak egyesítése, értelem - tágitás 's magyarság - kifejtés — untig elő adám: hogy alig van tárgy, mellyet mai újabb időkben nem pendítne meg a' közönség valamelly tagja, — úgy az Olvasó elibe akarom elevenen ábrázolni most, 's erősen emlékeztetőbe hozni, hogy azon

javítási köz-kiváнатnak 's előre törekedő szellemnek, melly e' folyó század dicsősége, csak úgy lehet hazánkra nézve haszna, ha mind azon számtalan javaslatok, mellyek a' köz képzelet tengeribül ötlenek elő, nem egyszerre 's nem fellette nagy számban vétetnek munka 's létesítés alá — mert így egy ágra sem jutván valóban elég erő, azaz 'eléggé kifejlett értelem 's elég vagyoni tehetség, egyiknek sem lehet valódi sikere — 's mind azon áldott javítási 's előre törekedési hatásnak, mellytől honunk pezsg, nem lehet nagyobb haszna, mint a' mennyit hajt a' diadalra egy opium-ittas spahi sereg, mellyben semmi rend 's összetartás nincs, 's mellynek eszeveszett tagjai egyesén nyargalnak a' veszély közepibe, 's hasztalan vesznek. —

Nincs nagyobb szerencsétlenség mint olly szülektől származni, kiket nem becsülhetni, vagy olly vidéken születni, melly úgy szólván nem hazá 's mellyet nem lak nemzet, 's így már bölcsőtől fogva az emberiség számkivetettje lenni; 's ha van ennél nagyobb kín, azt tán csak az ismerheti, ki tiszteletre méltó szüleit nem eléggé becsülé, irántok háladatlan volt — vagy a' természet irtózatjává leheté, 's őket meggyilkolá, — vagy ki anyaföldét 's földieit megveté, sárral dobálá, — 's annak elbomlásán törekedett! — Istent mentsen illy tettektől! — mert a' felébredési pillanatok iszonyubbak lehetnek, mint a' mennyi kint felfoghatni emberi kebel alkotva van. 'S a' mi a' tett sötét színét az önismeret tükrében világosbra változtatja ugyan, — de a' végbevitt szerencsétlen eseten nem változtat semmit — az nem egyéb, mint mikor nem szántsándék hanem csak Véletlen volt a' szomorú tett nemző oka!

Már magyar honunk — kivált ránk nemesekre nézve — milly anyaföld! lehet e tagadni? Azon-

ban nem bizonyos e viszont az is, hogy ha nincs is köztünk egyetlenegy szántsándéku hazagyilkos, mind azok még is sejdítlen gyilkolják hazánkat — mellynek vagy előrevagy hátramenni kell — kik vagy positive dulják azt, mert érette nemcsak nem tesznek semmit, hanem még a' törekedőknek is utjokban állnak, 's a' nemzeti fejlődést, a' Magyar-ságot gátolják; — vagy azt negative bírják az által lassanként bomladozásra, hogy egyes erejőket elpazérolják, másokat is arra csábítanak, 's így azt okozzák, hogy mind azon pezsgő erő, — melly honfiaink keblében rejtezik 's melly egyesítve hazánkat még magunktul is bámulandó magasságra birhatná — nyom nélkül párolog el 's haszontalan a' levegőbe pezsg!

'S valóban az, ki hazánk elbonczolt létében — mellyről elég világosan szólék e' munka 63^{ik} lapjátul kezdve — hiúságbul, éretlen meggyőződésbül sőt legtisztább szándékbul is, azon törekedik, hogy úgy is elkonzolt erőnket, melly nem egyéb mint gyengeség, még jobban darabolja el, 's javítási hatásunkat még szertébb irányoztassa, — a' hazának nem tesz kevésb kárt, sőt többet, mint az, ki egyenesen szegzi magát előmenetele ellen, mert ezen utolsó legalább ébresztő gyanánt szolgál, 's magyar elleunyomást okoz.

A' jó építőmester nem engedi, hogy mind-egyik embere külön egyegy nehéz kő mögé álljon, 's annak emelgetésében hasztalan fogyassza erejét vagy szakadjon meg; hanem mindnyájokat összeleg egyegy kő magasb emelésére egyesíti, az erő így megfelel a' sulynak, senki meg nem szakad, 's az épület lassanként felemelkedik.

A' honunkban emelendő tárgyakkal éppen így áll a' dolog. 'S míg in partibus akarunk állítani magyar színházat, míg egyik megye fabrikát, a' másik gazdasági társaságot, harmadik dologhá-

zat vagy eszelős-apoló intézetet 's a' t. kezd! vagy néhányan rajziskolán, más kevés paedagogián, mások tudja Isten min törekednek, — nem tesszünk egyebet, mint külön-külön állunk egyegy nehéz kő mögé, melly helybül nem mozdul, 's közülünk sok megszakad — mint a' tapasztalás nyilvánosnál nyilvánosabban mutatja — vagy századokon tulható intézetünk nincsenek, hanem csak sártéglábul épültek, mellyek igaz — — — — egyesült nagy erőre nem szorultak, mert szerkesztető részeiket kis tehetség is elbirja! Hanem illy örök fecske-fészkü vagy vályog emlékek, mellyeknél alig tudunk előmutatni egyebet — én legalább úgy érzem — a' mai gyorsan fejledező Magyarhoz többé nem illenek! Nem csak egyetlenegy classicus emléket — mint a' Hitel 225^{ik} lapján mondtam — kellene állitnunk, nekünk nem esb század fiainak, mellyben a' véletlentül nyert ajándék becse napról napra lejobb száll, 's a' valódi érdemé felebb; hanem számost 's ollyasokat, mellyeket gyermekinknek 's a' külföldinek édes büszke érzéssel mutathatnánk is, 's mellyek egy olly Nemzethez — mint a' Magyar könnyen lehetne — valóban érdemesek volnának már! 's ennek eszközlése csak magunktul függ, mert olly fiatal nép mint a' Magyar, hazafiúi egyességgel csudákat művelhet; egyességünket pedig idegen befolyás mikép gátolhatja? — — —

Csak magunkban van a' csudákat művelhető erő, 's az azért olly rejtett és sokak előtt olly csekélynek látszó, mert annyi számtalan részre 's részecskékre van eldarabolva, hogy hatása szinte észrevehetlen.

E' számtalan centrifuga erők egyesítése pedig sem a' kormány sem az országlás által nem eszközölhető, mert a' legkisebb parancs 's törvény, vagy a' mi azoknak csak legtávolabbi színét vi-

selné, minden bizomnyal ketté töri az egyesületek lelkét, melly kizárólag a' lehető legnagyobb szabadság 's legszabadabb hozzájárulás között fejlődhetik csak ki. 'S eképz az eldarabolt erők egyesítése egyenesen azokat illeti, kiknek sem több sem kevesebb, hanem éppen annyi tekintetök 's tehetségök van, mint a' mennyi kell, hogy egy részről a' szerfelett magas állás 's hatalom fénye ne folyjon bé az egyeztetésre — a' minnek bizonyos következése: egyoldalúság és schisma — más részről pedig az igen alacsony lét 's tehetetlenség homálya megint ne burkolja az egyesítés előmenetelét sötétbe, a' miből viszont a' kormány 's közönségnek bizodalmatlansága szokott eredni, 's így minden fáradozás sikertelen. 'S már e' két véghatár közt honunkban ugyan ki áll? Senki más mint a' független birtokos! Mert különvéve egynek sincs érdemtuli tekintete 's felette kitündöklő tehetsége, ellenben mindegyiknek csak az által is van elég tekintete 's tehetsége, hogy tiszta szándékarul kezes is lehet.

Minket független magyar birtokosokat illet tehát honunk eldarabolt ereinek egyeztetése. 'S ehez nem kell egyéb, mint minden salaktul ment tiszta honszeretet 's hazánk mibenlétének 's körülményinek lehető legtökéleteseb ismerete, mert csak az első fojthatja el mind azon vezetési 's építő-mesteri kis hiúságokat, mellyek kisebb nagyobb mértékben mindenkinek mellében lappanganak, ki javításra 's előmenetelre törekedik; midőn csak a' másik jelelheti ki a' felállítandó tárgyak józan rendsorát!

A' vezetésről, építőmesterkélésről le kell mindegyiknek mondani, 's nem határozhatja el senki: valyon milly intézetre kellene legelőbb egyesíteni a' hon egész erejét; mert ez felmulja az emberi tehetséget, — a' hon egész erejét mon-

dom, mert hinni akarom: mindegyik átlátja, hogy sok nevezetese egyszerre kezdeni nem lehet 's balgatagság; hanem csak egyet kell a' másik után végezni, 's így építőmester 's a' felállítandó tárgyak rendsorának kijelölője csak azon axiomai igazság lehet, melly kirekesztőleg számos elmetelenség surlódása, hidegvérű 's hosszas vizsgálatok 's minden oldalú kifejtések 's felvilágosítások által szokott emberek közt feltűnni; 's erre tán idő jártával a' pesti Casino több alkalmat nyujtand — 's im ez egy haszna — mint hazánknek eddig felállított akármiilyen intézeti, mellyek nem valának műhelyek — a' mi tán még is mindenben legelső — hanem inkább olly intézetek, mellyek úgy szólván rendes műhelyen kívül készültek, 's azért is bomlának el olly nagy számban, vagy csak olly gyengén 's bágyadtan lézengnek!

A' pesti Casinót tehát minden más intézet előtt azért gondolánk szükségesnek 's azért is állítánk fel, mert csak a' sikert ohajtván nem mineszünk vagy mások tanácsát, hanem kizárólag az axiomai igazságot akartuk választani utóbbi fáradozásink vezéréül.

Minden maga sorában alkotott egyesületi intézet — mellynek ekép sikere is van, akár tüsténti hasznát, akár kellemét, akár fényét 's hírére emeli a' honnak — minden esetre hasznos; mert a' tüsténti haszon nem kár hanem haszon; a' kellem 's fény-kiállításra 's hír-érdemlésre törekedő vágy pedig az által hoz előbb utóbb bizonyos 's ki nem számítható hasznót, hogy az értelmi kifejlésnek, józan szorgalom 's állhatatos munkálkodásnak leghathatós rugója, 's minden kéznek, melly csak valamihez fogni akar, foglalatosságot ad — a' mi tán legnagyobb áldása a' hazáknak!

Azonban az emberek azon adományokat, melyek egyenesen nyomorult felebarátink gyámolítására szolgálnak, el szokták választani azoktól, melyek csak közbevetőleg tesznek azokkal jót, 's könnyű láthatósággal inkább csak a' haza kellemit, fényét 's hírét emelik. 'S ámbár ezen falacia helyre igazítására nem kellene több szó mint a' luxus-körülti zavart ideák elrendelésére — fel akarom tenni mindazáltal, hogy a' keresztény jótévő adakozási vágy különböző a' hazafiui honfelemelési vágytul —. Az elsőnek előre- 's hátraható erejéről szoltam az ész és szívükörülti szakban; 's valamint keresztényi jótévő adakozásink készségét 's tehetségét ott valami képzeleti számmra állítám, — úgy van egy bizonyos somma, melly megint képzelet lehet azon adakozási tehetség 's készségnek, melly a' hon emelkedését tárgyalja.

Tegyük e' sommát esztendőnként 2 millió pengő forintra, 's világosnál világosb lesz, hogy mennyél kevésb részre osztatik ezen erő, annál nagyobb a' siker hihetősége 's viszont. Ebből pedig az foly, hogy minden, ki hazája emelkedését emberségesen hordja szívében; tegye félre a' hiúságot 's könnyelműséget, 's azon erőt, mellyel bír, 's mellyet honjának szentelni akar, ne vesse vakon az óriási elemeknek martalékul, hanem fogjon kezét 's vessen vállat hazafitársival, — mert egyesült 's egyszivű erő mindenben győz, 's még az elemeknek is parancsol.

Már mikép 's milly módok által eszközli a' pesti Casino azon axiomai igazságok elő-előtüntetését, melyeknek, mint mondtam, minden egyesületi kezdet egyedüli vezérjének lenni kellene, az igenigen egyszerű. Rendszerint asszony az intézetbe nem jó 's ekép rendes szép szócsere nincs; titkai kitálalására senki olly közönséges 's nyilvános helyet nem választ, — kártya már

nincs igen divatban, ott pedig mindig némán ülni csak nem lehet, 's így néha komolyabb tárgyakra is gördül a' szó; birtokos, kereskedő, művész, idegen 's a' t. benne megfordul, 's a' kellem- 's haszonvágy principiumi szerint sokszor olly tárgyak jőnek fejtegetésbe, mellyek mindenkinek legközelebb hasznát 's kellemét érdeklik — — — az ideák józaníttatnak, az értelem tágul. — — — Többek közt hadd említsek csak egy esetet, mellyre a' Casino adott alkalmat. Egy valaki azt állítja: "igaz igaz nagy hasznok van az egyesületeknek, — de ha pénzünk nincs, mit ér, 's hogy állíthatunk ollyasokat?" 'S ezen igen sokszor hallott 's plausibilisnek látszó okoskodáson megnyugodott minden. Nagyobb képtelenséget pedig egy könnyen nem mondhatni; mert éppen azért kell állítani egyesületeket, mivel egyeseknek pénzők nincs, kiknek ha pénzők volna, az egyesülési szükség megszűnnék; a' további vitatás hozá azonban a' felette hasznos adatot közinkbe. Felnyitánk a' Casino- könyvet, mellyben az intézet rendszabásin kívül a' részesek nevei is fel vannak jegyezve, 's kezdénk mindenkinek tiszta jövedelmét — azaz: a' mit bizonyosan kiki kezébe vesz 's elkölthet — a' mennyire tudtuk felszámolni. Leggazdagább Uraink (?) nagy számának nem birtoki jövedelmét vettük computusba, hanem azt, a' mit a' sequestrum szab évenként számokra; úgy semmibe sem számláltuk azok jövedelmit, kikről bizonyosat nem tudtunk; általánosan pedig inkább kevesebbet irtunk mint többet, 's még is csak a' Casino részesinek — kiknek száma nem volt akkor egészen 300 — tiszta disponibilis esztendei jövedelme 12 millió váltó forintot felmult; úgy hogy e' pillanatban, midőn a' részesek száma 370^{en} tul nőtt, az, ki a' Casinói egyesült részesek tiszta 's disponibilis — 's itt

fekszik a' dolog ereje — jövedelmét 15 millióért megvenné: nem vesztes, de nyertes lenne! Már ebből nem foly e az: hogy egyedül a' Casinói társaság, azaz 370 részes, esztendei 15 milliónyi jövedelmével csudákat művelhetne, ha mindegyik keblében annyi honszeretet, 's mindegyik fejében annyi értelem volna érezni, hogy anyaföldért áldozni édes, — 's átlátni, hogy az ideigóráig tett áldozat leguzsorásb kamatokkal előbb utóbb minden bizonnyal visszafizeti magát. — 'S milly száma 370, habár mind igen tehetős is; 10—12 millióhoz, Magyarország hihető népességéhez! 'S im ezen adatnak nagyobb világra hozása egy másik haszna a' Casinónak!

A' dolog mindig így állott; de azok, kik nem szoktak számlálni, 's nem gondolkoztak sokat az egyesült tenyerek 's vállak úgy szólván felrázó erejekről, azt még sem találták volna tán soha fel; hanem ahoz egy szerencsés Véletlen vala szükséges, hogy illy pénztelen honban mint a' miénk, 's annyi fecsérők közt, csak 370 ember is rejthet magában olly tehetségi erőt, melly magában elég lenne 20—30 esztendő leforgása alatt — 's mi az egy nemzet életéhez? — a' legbámulandóbbakat létesíteni, ha csak egy kő emeltetnék egyszerre, 's aztán a' másik. 'S hát még az egyesült Nemzet!

Illy nemű adatok feltalálása 's világosítása pedig az által hajt legnagyobb hasznót, hogy olly tetemes önbizodalmat nemz, mellynek úgy szólván semmi sem állhat ellent; mert akárminek eszközlésében 's véghezvitelében az önbizás, ha józan számolásra van állítva 's elbizottsággá nem fajul, bizonyosan a' lehető legnagyobb sikerokozó, melly legjobban fejt ki minden lapangó erőt. 'S mondhatni szinte soha nem jutott még nevezetes tárgy létre ott, hol a' mun-

kások másokban 's nem magokban biztak; mint viszont alig van nehézség, mellyen olly erős lelkű fáradozók nem diadalmaskodtak volna, kik senkiben és semmiben, csak önakaratjuk és állhatatosságokban biztak. — 'S ha a' pesti Casino csak arra adott volna vagy adna valaha legtávulabb alkalmat 's okot, hogy a' Magyar bizzék magában, segítséget senkitül se ne várjon se ne kívánjon, hanem egyesüljön, merjen 's maga magán segítsen: akkor valóban több hasznót tett volna vagy teendne, mint a' mennyit legforróbb várakozásink velünk létesítőjivel egykor csak sejtetének is!

A' komolyabb tárgyak-körülti gyakor fejtegetések lassanként eligazítják 's egyensulyba hozzák a' szerencsétlen 's zavart ideák tengerét, mellynek iszonyuságából nem szabadulhatni ki egy két értekezés által, vagy egy két hónap alatt, hanem ahoz számtalan eszmélkedés 's év kell; a' practica életisméret pedig minden esetre bővül, melly két sarkalatra állítva, a' körülmények valódi mibenléte tisztán tűnik fel, 's azon józan 's egyedüles rendsor jó valóságra — 's ez a' dolog veleje — melly a' felállítandó tárgyak mathesisi összeköttetését 's egyiknek másikkbuli folyását jeleli ki. 'S e' rendsor az, melly ha helyes, bizonyos sikert, ha helytelen, bizonyos elbomlást következtet.

A' hon felemelkedését tárgyzó adakozási tehetség 's készség képzetét esztendei 2 millió forintra tevém. 'S ez akár több, akár kevésb, 's változó, okoskodásomnak azért nem árt; mert az egész nem egyéb, mint suppositum, 's bizonyos, mint mondám, hogy ezen adakozási vágyat valami hypothesisi számokra állíthatni. Már kérdem: ha valaki olly tehetségű lenne, 's ezen 2 milliót utolsó fillérig csak egyetlenegy tárgyra con-

centrálhatná, valyon milly tárgyhoz kezdene teszeni 1832^{-ben}? 'S ha ezen igen egyszerű kérdést átgondoljuk, 's igazságosak vagyunk, kénytelenek leszünk megvallani: hogy honunkra nézve semmi szerencsésb 's kívánatosb nem lehetne — mert a' siker bizonyos volna — mint ha valaki köztünk olly tehetséggel birna, mellynél fogva az említett 2 milliót nem csak egy tárgyra lenne képes szorítani, hanem azt is ki tudná jelezni: mellyik azon tárgy, mellynek legmélyebbnek lenni, 's így mellynél tenni kellene a' nagy kezdetet! Hanem ez nem mulja e határ nélkül fel a' gyenge ember tehetségét? 's nem pium desiderium e! Nincs Cherub köztünk, nincs; 's az van tőle legmesszebb, ki azt gondolja: ő fogja kijelelni a' józan rendsort, 's az eldarabolt erőket mind egy tárgyra szorítani. Egy ember azt nem teheti, hanem csak sok ember, azaz: tanácskozási, fontolgatási Egyesületek; 's még ezek sem fogják teszem a' 2 milliói erőt mind egy fillérig egy egy tárgyra összesíthetni, hanem azon erőnek tán csak 20, 10, 5^{-öd} részét; mint különben nem fogják a' felállítandó tárgyak lehető legjózanabb rendsorát olly pontossággal és szoros tudományi renddel kijelelhetni, mint a' millyen a' természet titkos törvényi szerint valósággal van, hanem azon rendsorhoz néminemüleg közelíteni. Azonban az erők némi concentratioja 's a' józan rendszerhez némi közelítés már nagy haszon, 's gyarló emberek közt, kiknek a' tökéletesség mindenütt hátat fordít, nem lehet egyéb kérdés mint: 'a lehető legtöbb erőnek olly tárgyra egyesítése, mellyek sarkalatok 's nem felülepítmények' — — — 's e' kérdés, melly a' plus és minus körül forog, ítéletem szerint csak olly egyesületek által határozthatatik el hihető legtöbb igazsággal, hol legszabadabban, minden korlát vagy alkalmatlanság-

tul menten, leggyakrabban 's szinte maga magátul gördül 's foly a' szó olly tárgyakra 's olly tárgyak körül, mellyek mindegyiknek, 's ekép a' közönség 's hazának legközelebb'ső kellemét vagy hasznát érdeklik. 'S illy bilincstelen fejtegetések 's fontolgatásokra lehető legjobb 's legtöbb alkalmat ad egy Casino, mellyben nincs házigazda, kí iránt valamelly deferentiával viseltetni kellene; nincs feszes pedant tanácskozás, melly megint többnyire nem engedi a' tárgyak tökéletes kifejtését; 's végre nincs a' véletlen fejtegetők 's tanácskozók közt azon zsibbasztó egyenletlenség, melly annyiszor visszaveti a' helyest 's elfogadtatja a' helytelent; mert az által, hogy minden, ki benne részesül, fizet 's egyenlőn fizet, némileg egy sorba állítatik a' nagyobb a' kisebbel, 's így az okoskodásokban nem annyira rang, cím 's több illyes, hanem inkább értelmi súlygyőz! 's annak közelebb'rül messzebb'rül éppen ellenkezője történik, a' miről Montesquieu tesz említést "Une loi de Constantin veut que le témoignage seul de l' évêque suffise, sans ouir d'autres témoins. Ce prince prenoit un chemin bien court; il jugeoit des affaires par les personnes, et des personnes par les dignités." Azon igazság, hogy sok nagy erő, egy pedig vagy egyes csak párányi erő, 's egy szívü, egy akaratú egyesülés ellenállhatlan erőt alkot, mindennap nagyobb világra fejlődik; 's midőn az önbizás, 's az ezzel járó nemes öntudatot módtalan emeli, azon irányban egyezteteti a' hazában rejtező 's szendergő felállítási erőket, mellyben nagyobb 's atláthatóbb fénybe állítatik azon rendsor a' közönség elibe, mellyet a' felállítandó tárgyak körül szemmel tartani kell, mert mindenki adománya után sikert vár; 's ekép ha világos, teszem: hogy Á-nak sikere lehet, B-nek pedig nem, minden esetre

Á-ra több tehetség fog összekerülni természetesen mint B-re.

A' lehető legjobb 's józanabb rendsor elhatározása 's felállítása tehát a' dolog veleje! 'S annak megmutatására, milly felette nehéz e' velőt kifejteni, a' sarkalatokat a' felülépítmények-től megkülönböztetni, szóval: az okokat a' következtetésekkel össze nem zavarni, legyen itt szabad egy pár szót a' magyar tudós Társaságrul szólanom.

Midőn ezen Intézet az által kapott lábra, hogy néhányan közülünk némi kis áldozatot vívénk honunk oltárára, több jeles 's magas fokon álló férfiak engem e' tárgy körüli részvétem miatt dicsérének, de egyszersmind illy színű megjegyzéseket is tevének: "Kár volt olly nagy sommát adni nyelvpallérozásra, olly nagy sommát, mellyel sokkal okosb 's hasznosb tárgyakat lehetett volna megpendíteni, mint vasutakat, vízcsatornákat, hidakat, manufacturákat 's a' t. szókoholó úgy is több van mint kell, hanem mechanikai része honunk mibenlétének hiányos, annak javítására kellene inkább ügyelni, mert lenne csak a' közösülés, a' modus merendi hazánkban jobb 's könnyebb lábon, 's így elevenebb a' kereskedés, 's ebből nagyobb az industria, volna akkor mindenre 's tudós és egyéb társaságokra is elég tehetség, elég idő 's a' t." — Mások pedig illy hangerővel okoskodának, 's azok közül ollyasok is, kik úgy szólván még az iskolából sem bujtak egészen ki, mellyekben nota bene semmit sem, vagy csak igen keveset tanultak: "Tisztelem hazafiui tetteidet Barátom, de lásd én inkább egy Pest 's Buda-közi hidra, vagy a' Ludovica ut megváltására 's illyesekre adtam volna pénzemet 's a' t." —

Melly okoskodásokra hasztalan szövesztés 's mellfárasztás helyett inkább hallgattam, vagy

igy válaszoltam: 'már megesett, változtatni többé nem lehet' — — vagy: 'igazad van Barátom, egy hid tán jobb lett volna; hanem tudod e mit? állíts Te hidat! 's a' t.' hasztalan szóvesztés 's mellfárasztás helyett mondom; mert éppen olly czéltalan 's hiába tikkasztó munka a' következők kutféjeirül okoskodni olyanokkal, kiknek illy tárgy-körülti ismeretek legelső elveirül sincs tiszta képzetök, 's hiúságok 's elbizottságok minden kételkedési szerény józanságot kirekeszt, — mint czéltalan 's hiába fárasztó munka vakkal színrül, sikettel hangrul okoskodni, 's teljességgel lehetetlen egy csöbört pintes palaczkba önteni. Azonban minden skepticismusom mellett részint nevetnem kelle magamban azok balgatagságin, kiknek értelmi reputatiójok bár semmi egyében nem alapul mint komoly tekinteten, görög profilon 's tágas öblü homlokon — azért még is igen erős alapon nyugszik, mert egy illy ábrázat milliókat ér, 's a' sokaságban sokszor több bizodalmat szül, mint a' legkézzelfoghatóbb igazságok; — részint pedig boszankodtam, hogy szinte mindig azok szoktak legtöbbet tanítani, tanácsolni, javasolni, kik legkevésebbet tanultak, legtöbb tanácsra van szükségök, 's más helyén mindig legszebbeket tennének, de magok helyén soha semmit nem visznek végbe; részint elszomorodám, hogy egy olly hazában, mellyben annyi teendő 's felemelendő van, a' nagyobb rész inkább tetejére akarja 's törekedik állítani a' hazai előmenetel építményit, mint annak örök természeti sarkalatira. —

A' mechanikai javításoktól remélik az értelmi súly nagyobbodását, jobb közösülések 's könnyebb kereseti módbul elevenebb kereskedést, ebbül pedig nagyobb szorgalmat, ezután tehetőséget 's időt, tudós társaságokat 's több efélel

állítani! Már valyon nincs e tökéletesen felfordítva ezen egymásra halmozás? Én azt hiszem tökéletesen fedelén áll, mert nem az ut csinálja az embert, hanem az ember az utat, 's nem a' vad ember, hanem a' már némileg kifejlett ember; 's a' nemzetiségre rakott közönséges értelmi suly fejt ki, nem egyet kettőt, hanem a' sokaságot azon emberi méltóságra, melly a' henyéleést 's céliránytalan munkálást a' nemzetbül lassanként kiirtja, szinte mindenkit magával 's körülményivel megismértet 's a' nagyobb részt előbb utóbb arrul győzi meg, hogy minél több veszen részt az alkotmány bátorságot 's hasznót hajtó vázában, annál nagyobb az erkölcsi tehetség, több a' munkavágy, közönségesb a' szorgalom, bizonyosb a' kereskedési szükség, 's legbizonyosbak nem csak a' jó közösülések, hanem a' nemzeti nagyság és szerencse is!

Valyon a' világ sok népei miért laknak évenként keresztül szinte minden közösülés nélkül erdők, vadonságok 's mocsárok közt, 's miért nincs munka 's kereskedési vágyok? mert értelmi sulyok parányi. 'S viszont miért van, teszem például, az Amerikai szövetséges országokban olly sok 's helyes vízi 's földi közösülés, olly nagy szorgalom 's eleven kereskedés? mert ott az értelmi suly nagy. — Ha teszem Amazon vize körül valami magasb hatalom estvétül reggelig, éjszakán keresztül, egy ott tengő vadnép hazáját csak olly tökélyre rendelné el, mint p. o. ma Csehország mechanikája van elrendelve, de a' lakosok értelmi sulyát nem emelné, ugyan nem dülne e minden csak kevés időforgás alatt ismét régi vadságba és sötétségbe vissza? Ha pedig viszont azon magasb hatalom holland vagy angol intelligentiát öntene egy éjszakán keresztül az Amazon körüli vadnép közönségébe, habár me-

chanikájára semmit nem tenne is, nem bizonyos e, hogy a' most vadságban és sötétségben lévő része a' világnak mind jobban jobban fejlődni culturára 's civilisatióra ki, 's a' lakosokban annyira ébredne a' munka, kellem. 's haszonvágy, 's ekép a' kereskedelem szüksége, hogy sok egyéb 's ki nem számítható előmenetel közt a' közösülési módok is előbb utóbb bizonyosan legjobb lábra állíttatnának? Ezeket kérdésbe hozni 's tagadni nem lehet, mert valótul lehetőre az okoskodás bizonyos; a' való pedig azt bizonyítja: hogy a' legvirágzóbb országok is gyászba borítottak, mint az egykori Hellas és Roma, vad nemzetek beözönlése által; a' legnagyobb vadonságok ellenben emberi intelligentia és szorgalom által csak kevés idő alatt a' cultura 's civilisatióban óriási előmenetelt tévének, mint p. o. a' mostani Pennsylvania, Columbia 's a' t.

'S ha mai körülményink közt meg kell vallanom, ítéletem szerint mit tartok én a' magyar honban minden lehető előmenetelink és szükséges felállítandóink leg és legmélyebb talpkövének — a' minél kezdeni kell, 's a' mi előtt minden egyéb hasztalan, mellyel mindent kivihetünk, 's nélküle semmit, melly mindennek Á-ja, fenékköve, kutfeje — egyenesen kimondom: a' nemzeti értelem lehető legnagyobb kifejtését tartom azon nemzőoknak, mellyből nemzetiség, honszeretet, köz-lélek, polgári erény, köz-boldogság, 's nemzeti dicsőség fakad.

Ezen állításom pedig korántsem képzeletem találmánya, vagy tán éppen saját theoriáim 's systemáim ivadéka, hanem a' világ régibb 's újabb történetinek azon egyike, mellyről földünknek szinte minden nemzeti bizonyosságot tesznek, mert úgy találjuk, hogy mennél több valódi, azaz: életrevaló intelligentiával bírt egy nemzet,

annál jobban 's tökéletesebben fejté ki saját nemzetiségét, annál több hazafiui halhatatlan tettekkel dicsőíték egyes polgárok a' hazát, annál közönségesb lön a' közlélek 's erény, 's annál nagyobb a' közboldogság 's nemzeti dicsőség.

Az ország mechanikáját tehát annak moralis kifejtése elibe tenni, ítéletem szerint annyi, mint az Ábc-t nem Á-nál hanem Z-nél kezdeni; vagy pedig — mert szorosán véve azt Z-nél is lehetne kezdeni — 'egy építményt nem sarkárok ásásával, hanem sindelyezéssel kezdeni. 'S illy rendsor milly következtetéseket szülhet, azt átlátni nem nehéz: "a' leg nagyobb erő 's fáradozás után t. i. csak annyi sikert sem, hogy annak nyomai észrevehetőek volnának.

Egy Pest 's Buda-közti állóhid p. o. — melly minden bizonnyal nem csak jég által nem ronthatnék el, de egyszersmind a' két várost nagyobb vízáradási veszélybe sem hozná, a' mi a' feltételek nehézbike, 's kőből vagy vasból, 's annyi jövő századra lenne építve, a' mennyit a' Magyaroknak mindig emelkedve keresztül élni ohajtanék — legalább is 4 millió pengő forintba kerülne. 'S hogy annyiha minden bizonnyal — ha nem többbe — arrul jót merek állni, mert állításom olly számokon alapul, mellyeket senki más kérdésbe nem vehet, mint azok, kik jó szívű ábrándozásik közt szántszándékkal akarják elcsábíttatni magokat mind azon szánakozásraméltó lágy-velejü projectansok által, kik a' legóriásabb tárgyak könnyű, felette olcsó 's bizonyos végbevételét ígérk, 's így theoretikai ki nem főtt javaslatikkal annyiszor csak-nem bolonddá teszik, a' szép 's jó, de egyszersmind a' felette olcsó 's könnyen kivihető után vágyó közönséget; a' mi egyáltalában képtelenség. — 'S valyon illy sommát lihetőleg ki fogunk e állíthatni 's

állítani egy hid építésre, ha nem nézzük mai adakozásink készségét 's legfőképp tehetségét nagyító - üvegen? Feleljünk erre inkább őszinteséggel mint önmystificatióval, mert ez valóban nem csak férfihoz illőbb cselekvésmód, hanem hazánk előmenetelére olly elhatározó út is, mellynek egyikén a' nemzeti felemelkedés éppen olly bizonyos, mint a' másikon a' vég elaljasodás; mert őszinte megismerése hátramaradt álladalmunknak, áldás; az önmystificáló felfuvalkodás alacsony létünkben lehető legnagyobb átok. Feleletünk pedig illyen lesz: 'Nemcsak most nem álmodhatunk olly nehéz 's drága tárgyak felállításáru! mint p. o. egy Pest 's Buda - közti kő - vagy vashid, hanem ollyasokat soha nem is fogunk végbevihetni, a' mik említésre vagy irígylésre méltók, 's a' nemzeti nagyságnak valódi jelei lennének; míg előbb egy 's más nem kap még életre!' És ezen utolsó sorra figyelmezzünk, mert ezen fordul meg teszem egy hidnak építése, vagy fel nem építése.

'S valyon miért nem építhetünk már most hidat, azaz: miért nincs már ma 4 milliónk? Korántsem azért, mintha 4 milliót nem bírnánk, 's nem tudnánk könnyen kiállítani; hanem azért, mert azon köz intelligentia eléggé kifejtve még nincs, melly egyedüli nemzőoka — nézzük a' régít, nézzük az újat — ama' csudákat művelő honszeretet 's nemzeti sajátságának, mellynek alig állhata valami ellent, míg Görög Görög, Római Római volt; 's mellynek minden, még az elemek is hódolni kénytelenek, míg Angol Angol marad, Francia még Francziább, a' Teuto pedig Teuto, — 's mi végre igazán Magyarok leszünk! —

A' köz intelligentia valamint szinte mindent igazi világba 's valódi egyensulyba hoz, úgy a'

józan izlést is eligazítja; 's mondhatni, hogy a' kiműveltebb nemzetek, mellyek mindig, akkor állnak legsajátabb nemzetiség 's leghivebb honszeretet fényében, midőn értelmiségök legjobban kifejtett, az örömeknek is sokkal tágasb 's nemesb körében élnek, mint azon népek, mellyek inkább csak az állati kellemekek szűk bilincsei közt sorvadoznak.

A' szebb izlés 's nemesb örömek kifejtése pedig szorosan függ össze a' honszeretet 's közlélekkel, — mivel minden szép és nemes, rokon; — 's a' közönséget lassan lassan arra bírja, hogy a' nagyobb rész inkább szomjaz 's eseng azon nemes 's annyiaval édesb örömek után, mellyek a' honfiak jobb 's szerencsésb létéből 's a' nemzeti emelkedés 's dicsőségéből erednek, mint a' milly szűk örömek, csak saját jólétünk, kissé hosszabb titulusunk, vagy telibb erszényünk miatt szokták kecsegtetni bágyadt 's hiú lelkünket.

Valamint egy ki nem mondható édes érzés azon lényt, kit szeretünk, nem csak szolgálni, hanem érette szenvedni is; úgy felette nagy 's tiszta öröm, nem csak fáradni a' honért, hanem annak előmenetele végett érzékeny áldozatokat is tenni. Az ember közönséges öröminek köre olly szűk 's jobbadán olly izetlen, hogy az elért vágy kielégítése alig mulja fel az esengés kellemit. De nem úgy azon öntudati meleg érzés köre, mellyet csak józan republicanus ismér, 's mellynek tág 's dicső pályáját minden becsületes ember tapodná, ha csak egyszer kóstolná is meg, mennyivel édesb egy takarékos házban egyszerűn 's gazdálkodva élni, 's inkább köz-intézetekhez járulni hathatósan, magasodást 's fényt nem czim, nevezet 's idegen kéztől, de csak érdem 's belönbecs után keresni, 's inkább a' hazafiak háladó

szivében verni mély gyökeret, mint idealis 's elszigetelt hatalmi felemelkedés végett törekedni; mennyivel édesb egy dicső nemzet elsőségit említhetni büszke érzéssel az idegen előtt, mint mindig saját kastélyinkat, saját angol-kertinket, saját birkaaklinkat, saját gyűjteményinket 's a' t. mutogathatni csak? 'S valamint édesb az által is anyának saját gyermeke, hogy fájdalmaik közt szülé azt, úgy önt vérünkbe édesb meleget viszont azon érzékeny áldozat, mellyet anyaföldünk felemelése 's boldogítása végett tevénk, — 's tudom számos magyar kebel inkább volna igazán örömteli, ha nem annyira őt, saját elsőségit 's véletlenül nyert vagy gyűjtögetett kincseit neveznék, mint inkább Hunnia magyarosodását, hatalmát 's dicsőségét bámulnák, mellyekre élte legtöbb idejét és személye 's tehetségi legtöbb erejét szentelé. —

'S valyon sok kebel, melly a' legnemesb örömek elfogadására van alkotva, miért nem vágy 's nem szomjaz azon republicanus józan örömek után, mellyekről szólék? Mert nem is sejti, hogy olly örömek vannak, vagy azok elnyerhetéséhez magában nem bizván kétségbe esik. 'S miért nem sejti azon örömeket, 's miért nem bizik magában? Mert a' közértelem 's ekép a' közizlés 's nemesb örömek-utáni szomj még tökéletesen kifejtve nincsenek, 's a' sok sikertelen fáradozás, hasztalan erőfecsérlés 's az elhibázott tárgyak számtalan romjai a' legerősbet is csaknem elcsüggesztik! A' közértelem pedig miért nincs tökéletesen kifejtve, 's miért dült el annyi kezdet? Mert a' sok álbölcs a' haza előmenetelét nem morális, de physikai részénél kezdé, 's ekép a' felállítandók rendsorát nem csak kissé vété el, hanem azt tökéletesen meg is fordítá. 'S végre mi oka a' sok álbölcsekedésnek? A'

hazai erők darabolt léte, 's ekép egy tárgy körül számos emberfő vizsgálatinak híja, 's így azon egyoldalúság — a' hiú önkény ivadéka —, melly halálos lehelletivel mindent már kezdetekor hervaszt el! A' közértelem 's nemzetiség, a' honszeretet 's közlélek anyja pedig, mikép fejlődhetik szaporább 's bizonyosabban ki, mint a' lélek organuma, a' nyelv bővítése, nemesítése 's felemelkedése által?

Mind' ezekbül — nekem legalább úgy látszik — mathesisi szorossággal az foly: hogy a' magyar tudós Társaság, melly nemzeti nyelvünk 's ekép a' magyarulélek organumának leghathatós kifejtője 's nemzeti értelmünk tágitásának legerősb eszköze, nem csak oka lehet, de reméllem, minden bizonnyal lenni fog is — — hogy teszem például: kő- vagy vashid támadjon Buda 's Pest közt, közösülésink javuljanak, mocsárink csapoltassanak le, szóval: hazai mechanikánk tökéletesüljön; mert a' tagasb értelem 's fejlettebb nemzetiség mindezeket eszközölheti 's előbb utóbb közlendő is; midőn más részről apodictice lehetetlen, hogy az ország jobb mechanikájából, melly nota bene maga magátul nem támadhat, tudós Társaság eredjen, mert soha nem fog hid, ut, vízcsatorna embert alkotni, de viszont a' kifejlett 's egyesült emberi lélek nem csak ezen parányiakat, hanem ezeknél sokkal nagyobbakat 's dicsőbbeket is teremteni idő jártával minden bizonnyal. A' mi más szavakkal ennyi: "Buda 's Pest - közti hid magátul nem teremhet, építése ha kőből vagy vasból van, a' kormány 's egyesek tehetségét felmulja, 's ekép jövőre is télen mindig csak nyomorultan fogunk csónakázni mint eddig, ha nem segít rajtunk a' közlélek; a' közlélek pedig az értelmű súly nagyobbodásából 's a' nemzetiség nemesb kifejléséből foly, ezek továbbá concen-

tratio által fejlődnek ki legszaporábban; 's így a' tudós Társaság 's a' Casino felállítása azon természetes rendsorhoz közelebb fekszik, melyről már annyit szólék, mint hid, ut, vizesatorna 's több eféle mechanika; 's mi, kik ezen intézetek felállításához járulánk, 's csekély tehetségünket jobbadán azok gyarapítására koncentráljuk, tán józanabbul cselekedtünk, mintha mi is a' teendőknék egy egy mechanikai ágát különkülön ápolgattuk volna — mint eddig vala szokás — 's mi is most egy kis szalmatüzi fény 's hír után elbomlott intézetünk romjain üldögelnének.

Azonban korántsem vitatom azt, mintha a' tudós Társaság 's Casino legmélyebb talpkövek volnának, 's mi, eszközlésinkben csalhatatlanok lennének, — valóban nem; mert bizonyosan vannak olly férfiak, kik a' dolgok valódi mibenlétébe határnélkül mélyebben tekintenek mint mi; hanem inkább azért gondoltuk azokat 's minden koncentráló 's tanácskozássra gerjesztő intézeteket úgy szólván minden rendsor-előttieknek, mert magunkat nem csak könnyen hibázhatóknak, de illy fontos tárgyak körül felette gyarlóknak is tartjuk, 's inkább azoktól várunk világot 's utmutatást, kiket intézetünk által a' hon szívében hosszabb 's rövidebb időre egyesíteni elég szerencsések valánk 's leszünk.

'S mondhatom e' skepticismus 's ítéletünkbeni bizatlankodás napról napra azon idomzatban nevedik, melyben körülményünk 's mibenlétünkről bizonyosb 's rendeltebb lészen ismertetünk. — Volnának mélyebb sarkalatok is, tagadhatlan, melyek nemzeti értelmességünket határ nélkül szaporább 's bizonyosabban nevelnék, mint egy tudós Társaság, Casino 's több eféle egyesítő intézet, mint, teszem például: nemzeti paedagogiák, község - nevelő iskolák, sajtói szabad-

ság 's t. i.; azonban azoknak jobb 's terjedtebb lábratétele egyenesen magunktul függ e kérdés? 'S erre feleljen kiki maga magának.

De még tovább megyek, 's arra sem merem koránt is adni szavamat, hogy a' teendő 's magunktul függő tárgyak közt nem lehetett volna annyi tehetséggel valami józanabbat is felállítani, mint a' mennyi idő, fáradozás 's pénzbe került az eddigleni Casino 's tudós Társaság, 's e' kételkedésem abbul ered, mert magam is ahogy idő-södtem, látásimban, ítéletimben némileg változtam, 's 20 esztendős koromban azon tárgyakat tartám a' teendők talpköveinek, mellyeket most 40 esztendős koromban felülepítményeknek látni vagyok kénytelen. Hogy azonban mai körülményink közt, helyemen sem időmet, sem fáradozásimat, sem pénzemet, hazánk előmenetelét tekintve, jobbra nem fordíthattam, mint ezen érintett 's még érintendő egyesületi intézetekre, arrul saját eszem 's lélekisméretem szerint tökéletesen meg vagyok győződve, mint szinte arrul is, hogy számosan, a' helyett hogy külön külön egy-egy követ törekednek emelgetni, sokkal sikeresebben dolgoznának, ha vagy mellettünk, vagy előttünk, csakhogy egyesült erővel akarnák ők is mind azon módokat állítani lábra, mellyek elbonczolt hazánkat Buda 's Pesten egyesítnék, a' nemzeti lelket emelnék, a' Magyarságot kifejtenék, 's a' Magyarat végre a' Nemzetek sorába iktatnák.

Honunk felemelkedése végett az erők egyesülését legfontosbnak tartám minden időben. 'S volt idő, midőn a' teendők sorában egy Pest 's Budaközi állóhidat szinte legelsőnek tekintém, 's megvallom nem annyira haszon miatt; mert az ország kereskedésére nézve egy állóhidnak mind addig nagy hasznát nem vennők, míg —

— — — — és az utcsinálás más sarkalatokon nem alapul, mivel nyáron úgy is van hajóhid, télen pedig a' kereskedés járhatlan utaink miatt megszűnik, 's az egész hid legnagyobb haszna szinte abban concentráltatnék, hogy a' portékákat Budáról Pestre 's viszont Pestről Budára át lehetne szállítani, — ezek pedig akárhol feküsznek is télen át, nem igen fontos; 's így eleinte kirekesztőleg szinte csak kellemét nagyobbítná a' két városnak. Már hogy a' két városnak egygyé tétele által, 's azon nagy kellemből, melly a' hon 's külföld számos lakosit egy pontba hozná, idővel felette nagy haszon is eredne e, az vélekedési tárgy, mellyről azonban én most is, mint élttem tavaszán egyenlőn itélek 's tökéletesen meg vagyok győződve, hogy azon tehetség, melly egy Buda 's Pest-közötti állóhid építésére fordíttatnék, a' lehető legjózanabb tárgyra lenne fordítva, mert a' határnélküli nagyobb kellem honunk szívében számosakat egyesítne, 's ezek előbb utóbb a' leghasznosb tárgyakat is lételestítnék. 'S ha ebéli látásomat a' dologra nézve nem változtattam soha egy cseppet is, csak abban tőn az idő, tapasztalás 's hidegebb vér némi módosítást, hogy most egy Pest 's Buda-közti állóhidat nem látom a' teendők sorában elsőnek mint valaha, 's azt hiszem, hogy valamint nem állhat fen az első emelet földszinti építmény nélkül: úgy nem fog soha is állni kő-vagy vashid Dunánkon, ha előbb még némi eszközés 's előkészületek nem történnek hazánkban.

Többek közt csak azon szinte bizonyos adat,— hogy Pest 's Buda közt a' Duna 6—10 lábnyira lejjebb szállna, ha mind azon akadály el lenne hárítva, mellyek folytában 's kivált Moldva 's Gladova közt vannak, 's mellyek Magyarországnak úgy szólván egyedüli természetes csatornáját olly magasra

duzzasztják, — elég annak megmutatására: hogy a' mai teendők sorában egy álló kő- vagy vashid nem legelső; mert hogy Dunánkat tökéletesen regulázni fogjuk, arrul kételkedni sem akarok, pedig két okbul, — először mert a' Duna rend-behozása mód nélkül emelné az által honunk fényét, hogy hazánk szívét úgy szólván tengeri kikötőhelyé varázslaná; másodszor szinte mindenkinek megint az által hajtana hasznót, hogy részint a' földbirtokosak mentek lennének az áradás átkaitul, minthogy a' Duna szinte egyedüli levonó csatornánk, — részint a' munkátlan birtoktalanok nyernének, minthogy azon földek, melyeket eddig örök viz birt, haszonvehetőkké lennének, 's így a' kézbér ára nevedeknék. Ha pedig legelsőben építtetnék hid, 's aztán rendeltetnék el a' Duna, nem állna e hidunk mintegy hosszú lábu gólya két városunk közt? — A' mi igen fontos, mert ha érzékenyen áldozunk — 's érzékeny áldozatok nélkül soha nem fogunk állítani semmi említésre méltót, legyünk arrul meggyőződve — nem csak azt kívánhatjuk, hogy áldozatunk tárgya hasznos, de azt is, hogy szép legyen. Egy gólya vagy daruforma hidat pedig én legalább szépnek nem tartok; azonban ez legkisebb tekintet.

Ha valamelly folyam természetes vagy mesterséges gátja és zátonya elháríttatik, a' viz színe természet szerint leszál, de egyszersmind, habár lassan, medre mélyebbül; 's ha ez áll, 's a' Duna színe regulatio által Buda 's Pest közt valóban 6—10 lábbal lejjebb szállna, ugyan a' hid oszlopinak alapi nem gyengülnének e? 'S ez már nevezetesb szempont.

Azonban ha mind ez nem áll is így, mint mondom, a' mirül felelni nem akarok, mivel hydraula nem vagyok, még is úgy látszik — leg-

alább nekem — mintha azon tehetség, mellyel most birunk, számtalan tekintet miatt sokkal nagyobb hasznot hajtana, ha Dunánk regulációjára volna koncentrálva, mint egy Pest 's Buda-közi kő - vagy vashíd-építésre. Egyébiránt ez is fenéktelen okoskodás lehet, 's erről sem merek felelni, mert körülményinkben minden honi mechanikánk közül tán valóban a' hidnak kellene lenni legelsőnek! De 4 millió pengőt ugyan ki fogunk e ma állítani egy hidra? Én nem hiszem; 's mind addig, míg nem csak olly kevés egyetértéssel fogunk élni egymás közt mint ma, hanem egymásnak még útját is álljuk, mint ma, illy tárgyakról lemondok. Kezdjék meg azokat mások, kik az illy eszközzéseket olly felette könnyűnek tartják 's hirdetik — jó szerencsét kívánok nekik —; én azonban minden tehetséget arra fordítandom, hogy egyesülési intézetünk által mind jobban fejlődjék moralitásunk. 'S ha valamit hajlandó volnék már most legközelebb időkben mozgásba hozni, az egy magyar pesti Színház lenne, mert nekem valóban úgy látszik, annak tökéletes felállítására már most, hogy az soha többé ne bomolhasson el, könnyen lehetne elég tehetséget koncentrálni; 's milly nagy haszna lenne nemzetiségünk kifejtésére egy állandó jó Színháznak, arrul valóban napokig tudnék okoskodni. De térjünk most a' Casinóra vissza.

Mind az, a' mit eddig bár rendetlenül 's bár félig sem kimerítőleg mondtam a' Casino kellemeiről 's hasznáról, még is nyom már valamit; azonban korántsem érdemel annyi tekintetet, mint azon két felette nagy haszna, mellyet előbb utóbb minden bizonnal szülni kénytelen, 's mellynek egyike abból áll: hogy a' legszegényebb legénynek is, ki benne részes, nevelő öntudását 's módot nyújt életi kellemit 's hasz-

nát nagyobbítani; másika pedig, hogy a' legfektelenebbnek is alkalmat nyujt átlátni, milly sarkalatokon alapul az igazi szabadság.

Ha nálunk közlélek volna, mint reméllem, leend is, a' pesti Casinónak legalább is 1,500 részese lenne. 'S akkor az esztendei részvényt 20 pengő forintra kellene szállítani. A' jövedelem így esztendei 30,000 pengő volna. Már kérdem, — 's mind ez nem theoria, mert Britanniában akármennyi illyes intézetet láthatunk — jó 's szoros gazdálkodás által nem állíttathatnék e lassanként egy olly intézet lábra, mellyben reggeltől estig minden részes feltalálhatná némileg saját vágyi 's hatási körét. Londonnak számos illy intézeti közt, mellyek czélaik 's rendszabásik tekintetében némileg változnak, csak egynek fővonásirul, melly korántsem legelső 's leggazdagabb, itt rövid de philosophiai említést kívánok tenni. Az intézet számos év óta áll. Tagja 1,400. — Első felvételnél mindegyik 25 — aztán évenként 5 font sterlinget fizet. Egy font szinte 10 pengő forint. Szoros 's állhatatos gazdálkodás után a' társaság egy tulajdon ház birtokába jöve, úgy hogy házbért sem kell többé fizetnie; 's így a' roppant jövedelem: 7,000 font = 70,000 pengő forint — csak az intézet belső, naprul napra jobb 's tökéletesb lételére fordíttatik. A' vendéglő a' község pénziből fizettetik, úgy hogy nem csak jobban, mert választott ember, hanem szinte annak fele árán is szolgál, mint a' mennyit közvendéglőknél fizetni kell, mert sem házbért, sem adót, sem cselédet nem fizet, 's egy fillér tőkéje sincs ezüstben, porcellánban, üvegben, abroszban 's a' t. mert azzal untig bővelkedik a' társaság; sem fűtésre, sem világításra 's a' t. legkisebbet sem ad, mert mind ezt a' roppant jövedelem könnyen győzi; 's így az intézet vendéglője, kire nagy

felvigyázás van, minden egyéb közvendéglőnél sokkal olcsóbb is lehet. A' borokat egyenesen termési helyökrül hozatja az intézeti igazgatóság, 's mivel azokon senki nem nyerekedik, mint hogy azon áron adják, mellyért a' legelső kereskedő kézbul vevék, az intézetbeliek legalább is egy harmadával olcsóbban isszák rendszerint sokkal jobb boraikat, mint az intézeten kívül tethetnék. Legalkalmasb 's mindennemű fürdők legkisebb nyereség nélkül készen várják a' részeseket; 's hosszas volnék, ha mind azon physikai kellemeket elő akarnám terjeszteni, mellyek az intézetben találtnak; de parányik ezek azon morális kellemekekhez hasonlítva, mellyekre illy intézet ad alkalmat. Nem csak a' világ minden ujsági, érdeklőbb könyvei 's földabroszi, mellyek a' legalkalmasosb szobákban használtatnak, de számos festési és szobrászati remekei is, mellyek megint a' legékesb palotákban tartatnak, olly kellemes tartózkodó-'s lakhellyé varázsolják ezen már most tökéletes rendeletű intézetet, hogy kiki reggeltül estig szívesen mulatoz 's tölti ben idejét, 's milly érzéssel! 's im ez nevelem annyira egy férfiú öntudalmát, azon kellemes érzéssel, hogy annyi kellem 's haszonközti élhetést senkinek nem kell köszönnie, mert az senkinek sem jóakarátjátul, vagy tán éppen kegyelmétül nem függ, hanem kirekesztőleg mindenkinek, ki benne részesülni akar 's arra qualificált, 5 fontjátul, mellyek után minden, ki benne részes, úgy szólván maga házában lakik és sajátjával él. Ezek felett időjártával azt is okozta ezen intézet — 's mint mondom illyes számos van ott, hogy több vendégfogadó épült szomszédságában, hol szinte semmi egyéb nem találtnak, mint felette kis, de csak éjjeli hálasra tökéletesen készült lakások, mellyek

azért, hogy olly takarékosak, iránylag nagyon olcsók is.

E' rövid leírást előre bocsátván, gondoljunk magunknak, egy minden lehető elsőséggel, a' vagyonin kívül, megajándékozott férfiut. Valyon nem lesz e egész éltén keresztül azon keserű dilemmára kárhóztatva, hogy vagy kénytelen legyen az élet számos kellemirül tökéletesen lemondani, vagy magát azon leacsonyításoknak kitenni, mellyekkel a' gazdag, a' dus olly számtalanszor szokta tapodni 's gázolni a' szegényt! 'S valyon Magyarhonunkban nem lakik e számos nagy hazafi, ki jelenlétével a' legremekebb parosi márvány-palotát is nemesítné, magányban, sivatagi vagy rengetegi közt; mert részint csekély vagyona nem engedi azon életmód szerint élnie, melly egyéb elsőségihez illő lenne, részint előszobákban állni, hajlongni 's kegyelmeket koldulni 's vadászni nem tud.

Angliában mondhatni a' pénz legalább is három ötödrésszel kisebb becsű mint nálunk, úgy hogy nálunk 10 és 2 font annyi mint nálók 25 és 5 font; — melly summák az érintett intézetbe lépésre 's abban megmaradásra megkívántatnak. — Azonban köztök számtalan van, ki kezdetkor és egyszer 25, 's aztán esztendőnként 5 fontot adhat, úgy mint nálunk is van sok, ki megint felette nagy erőltetés nélkül kezdetkor és egyszer 10 fontot = 100 pengő forintot 's aztán esztendőnként 2 fontot = 20 pengő forintot adhatna.

Már Angliában valyon, józan számolás után tiszta haszonkép mit nyer illy intézet részese? A' közel fogadói lakásért — mert az nincs készítve kellemes nappali társalkodásra, a' mi neki nem szükséges, mert egész nap az intézetben van — iránylag felette csekélyet fizet; az intézetben, ha ott reggeliz, ebédel, legalább éppen olly jól él mint

másutt, 's minden bizonnyal nem drágábban mint odahaza faluhelyen, 's napjában 3 shillinggel — husz shilling egy font sterling — olcsóbban mint akármi közvendéglőnél — csak ez milly takarékoság hosszabb időre? — fűtésre, világításra, borra valóra felette parányit ad, mert mint mondám csak éjjeleit tölti otthon; a' legtökéleteseb könyvtárakkal ingyen él 's a' t. úgy hogy józan számítás szerint 5 fonttal alig nyerhetni több valódi hasznót 's kellemet véletleni sorshuzás által, mint a' mennyit egy illy jó rendeletű intézet minden bizonnyal nyújt. E' hasznót azonban sokkal felmúlja azon megszámlíthatlan nagy nyereség, mellynél fogva mint mondám a' legszegényebb legény is, minden protectio nélkül, 's csak saját elsősegei után, mind azon kellemekből vehet részt, melyek illy intézetek nélkül, úgy szólván, csak az úgy nevezett 'Nagyok' palotáiba vannak szorítva. 'S im ezen öntudat, hogy nem szorultunk másnak olly sokszor változó kényire, hanem minte-hetségünk után szebb 's kellemeseb palotában mulathatunk, 's az élet több kellemivel élhetünk sajátunkként mint akármi nagy ur — lassanként a' közönségben olly fordulást tesz 's olly önbizalmat szül, melly igaz nem használ nagyon azon aristokratiának, melly kirekesztőleg genealogiai tabellájában, jószágai terjedésében 's nexusában alapítja többi embertárs-feletti elsőbbségét; de annál több áldást terjeszt az által előbb utóbb a' honra, hogy a' népből végre Nemzet lesz! 'S így midőn a' Véletlentől nyert elsőbbség igazi állására szállíttatik le, az ébredés 's fáradozás által szerzett érdem ellenben illő magasságára emeltetik fel, azon természet-ellentiség némileg megszüntetik, mellynél fogva olly sokszor parancsol a' tudatlanság, midőn a' bölcsesség hallgatni 's szótfogadni kénytelen; más részről pedig az illy intézetekkel járó

szoros 's feloldhatlan sorozás — mely nélkül senki, bár ki legyen is, intézeti taggá nem lehet, 's mely már most Britanniában olly szorossággal vitetik, hogy egy nemlő voks kilencz igenlő voksot is megsemmisít, sőt néhány helyen egy nemlő huszonkilencz igenlőt — a' közönség fiatalságát olly nagy önbecsülésre bírja — mert a' kin becsület-elleni homály van, az illyen intézeti tag élte fogytáig sem lesz —, hogy nem hiszem, volna haza, hol annyi becsület-szerető 's igaz ember élne mint Britanniában. A' közönség bírálása — ámbár csak ott hol a' publicitas nagy 's így az alattomos rágalom örök gyökeret nem verhet — legjóltevőbb 's tökéletesb ítélőszéke a' serdülő ifjuságnak; 's illyes intézetek mennyi publicitást nem okoznak — — — azt valóban látni 's Angliában kell tapasztalni, mert tökéletes ideát azokrul csak úgy szerezhetni, ha már valódi rendes forgásban vannak, ahoz pedig sok idő kell, kivált olly honban, hol még olly tudósok 's annyi tapasztalásuak is mint Te, taglaló Barátom, nem csak eféle intézetek lehető hasznát nem látják át, de azt távulról sem sejdítvén, azokat megsemmisíteni törekednek.

Taglalatod 29^{ik} lapján egy franczia nyelven irt levélnek e' magyar fordítását hozod elő: *Mondják, nagyon pompás vala a' börze' uj palotájában adott bál, — könnyen hiszem, olly igen szép és terjedékeny a' szála, egy szóval az egész hely-fekvés felette alkalmas, nagy; sőt igen is fényes olly egygy országban, hol oly személyek is találtatnak, kik csak kétszer vagy háromszor esznek húst esztendő't által. Tartok tőle, ne hogy Hazánk boldogsága megállapítóji valaha egyebet lássanak virágozni Honnunkban a' börze' tornácán csuprokba fel állított virágoknál. Valóban uj nemű nagy emberek ezek, kik*

(*ugy látszik nekem*) inkább karszékre születtek, abban henyécskén lankadni és csínosan szunyókálni, vagy más által kiügyesített lovon magokat hordoztatni; mint törvényeket oly Hazának javallani, mellyet nem szeretnek; de a' mellyben ugy szeretnék mulatni magokat, mintha Angliában lennének, az általok csudált tartományban, mellyet főképp' pénzt nyerhető fogadásokban követnek; szükölködvén elegendő okosság nélkül, előre-látását, vagy elegendő erénnyel buzgalmát a' köz-jó, és a' nemzeti dűcsőség eránt utánozni; úgy hogy rövid időn ugy fog lehetni vesztetni, nyerni's tánczolni Pesten, mint Londonban; de utaink megmaradandának britanniátlan helyhezetőkben, 's folytában kirekesztőleg német játék darabok fognak játszattatni a' fővárosban; és Minden, eddigleni állapotjában fog sinleni. Sajnálom ezeket az embereket ha halhatatlanságra rágyúnak, mert meghalnak még minekelőtte sírba szállottak. Ha egyébiránt, elég nekik mulatságosan és kedvetöltőleg élni, halgatok; csak azt mondom, hogy nem nagy emberek, hanem kifinomított nagy állatok.

Én azt gondolom: Egy szerző más valakinek szavait csak két okbul szokta citálni, vagy hogy idegen organum által mondja ki önvélekedését, vagy az előhozott gondolatokat fejtegesse, 's azok helytelenségét mutassa meg. Ez utólsót pedig Te csak annyiban tetted, hogy a' tapasztalatlan fiatal embert, kiben még csupán csak a' sziv beszél, mint mondod, engedékenységre méltónak tartod, 's így a' Levél tartalmát Tenvéleményi vallomásodnak vagyok kénytelen venni. 'S ha ebben hibáznék is, minden esetre nem kárhoztatom az ifjut, mert egész levelét inkább franczia exercitációnak tartom, mint esze, vagy

szive tükrének, mivel valóban egy illy rút tük-röt fiatal kebelben nem tehetek fel; hanem inkább könnyelműségedet csudálom, mellyel Te azt bizonyítád bé, milly távul volt mindig ítélő tehetséged csak annak sejdítésétül is, milly sok évi fontolgatás után, 's milly tiszta kutfőbül eredének munkálkodásink, — 's átlátni soha nem valál képes czélaink, 'mondhatom önérzéssel', nemességét.

Lásd Barátom, ezen Levél által Te sokat köz-tünk nagyon elszomorítál, mert ámbár tudtuk, hogy az okos ember mindiglen vigasztalója nem lehet egyéb, mint a' belső csend 's tiszta lélek-isméretbül eredő öntudat; azért megvallom még is tovább ment reményünk, 's azt vártuk: legalább néhány választott, ki az előítéletek masz-lagitul ment 's tendenciánk fonalát felfogni ké-pes, hazafiui rokonérzéssel fogja' itélni 's előmoz-dítani — Isten tudja — becsületes 's állhatatos fáradozásinkat — 's ezek közé Téged is számlál-tunk! — —

'S hogy ezen említett Levél képes e becsületes embert elszomorítani, sőt egészen elcsüggeszteni, ar-rul ítéljen az Olvasó; Te pedig hidd el Barátom, számos hazánkfiaira, kiket olly nehezen édesge-ténk ide néhány napra csak, szerfelett kelle-metlen bényomást tevé. Hagyjuk azonban e' szo-moru jeleit a' nemzeti rothadságnak nyugodni. 'S dobáljon bár sárral sőt méreggel a' szivtelen tudatlanság 'holtunkig; ne fakadjon bár virág, hol munkálunk soha; legyen bár kitörülve ne-vünk hazánkfiái emlékezetébül előbb hogy sem a' hideg föld borít, — mint az érintett levél jö-vendőli, — ne gyengüljünk el azért Barátom; 's Téged, és azon Ifjat, — ki tudom meg fogja egyszer még bánni, hogy olly igazságtalanul ítél-hete felőlünk — Titeket szólítlak fel: 'tegyünk

a' mennyit tehetünk Anyaföldünk magasztása 's egykori dicsőítése végett! mert azon Valami — melly tul fogja élni az előítéletek 's balvélemények mulandóságát, 's mélyet megint 257^{ik} lapodon taglalsz a' nélkül, hogy legtávulabbrul is fogtad volna fel gondolatomat, 's a' mi nem egyéb mint azon isteni lehelet, melly a' halhatatlanságot önté mellünkbe, — nem földi siker által nyeri magasb lelkek tisztaságát, hanem azon nemes szándék emeli tán egykor az embert dicsőbb sphaerákba — a' tiszta 's becsületes szándék t. i. 'fáradni 's munkálni a' közjóért, habár sikeretlen 's dicséretlen, sőt félre értve 's rágalmazva is!' —

'S ekép ha valaki féltében, vagy tán ohajtában (?) intézetink elbomlását jövendőli is, azért ne szomorodjunk el. Hihetőleg el fognak megint pusztulni — magunk is azt vagyunk kénytelenek hinni — mert egyenesen kimondván: valódi jóakaróink számát felette csekélynek tartjuk, a' mirül Taglalatod legjobban nyitá fel szemeinket; mert Téged is jóakarónknak vélénk. Senki azonban nem képes többé tökéletesen eltiporni 's megsemmisíteni azon magot, melly egykor, midőn többé nem leszünk, intézetink romjaibul kelend, 's az akkoriakat arra gerjesztendi, hogy hazánk javára 's dicsőségére életbe hozzák mind azt, a' mit mi csak távulrul valánk megpendíteni képesek. 'S im ezen tökéletes meggyőződés — 's nem csak remény — azon Valami, melly melegíti keblünket, 's mélyet sem Te sem senki a' világon megfagyasztani nem vagy elég hatalmas; azon Valami, melly még akkor is fog élni, midőn a' lehangosb rágalom is régen elnémult már.

Az említett Levélíró nevét pedig Barátom, kérlek tartsd mély titokban; mert hidd el: töb-

betártanál neki, mint a' mennyitártani itélsz. Ő csak gondolatlanul tett, de a' közönség ezt sem szokta megbocsátni; 's bizonyosan jön idő, midőn mind az, a' mit e' töredék munkámban szándékink 's czélainkrul előadtam, tökéletes világosságban álland, 's akkor azon ifju, bárki legyen is az, a' Nemesis szent törvényei szerint azon émelygető sárba merülne tán egészen el, mellyet hihetőleg megsértett hiusága indulatosságában hajigált ránk.

Térjünk azonban vissza a' 374^{ik} lapra, hol azt állítám, hogy a' Casino arra is ad felette nagy alkalmat, hogy a' legféktelenebb is lassanként átlássa: mi az igazi, valódi

SZABADSÁG.

Az Istenek ezen legszebb ajándéka, mint gyémánt a' bércek keblében, úgy van az emberek előtt mélyen rejtve, 's az, a' mi őket legbizonyosabban boldogítná, előttök úgy szólván ismeretlen jó.

Van sok, 's kivált privilegiált országokban, ki magát tökéletesen szabadnak tartja, ha teszem például: vámot nem fizet; tartozó tőkéi vagy kamati nemfizetésiért rövid uton nem sujthatja őt a' törvény; a' közönségnek bármilly nagy megbántásáért, vagy botránkoztatásáért személyéhez nem férhet semmi; ha ollyast, ki nem privilegiált ember, büntetlen zaklathat; kötelezésit, aláírásit 's így szavát csak akkor teljesíti, mikor kényére válik 's a' t. 'S nem úgy van? Pedig lehet e ennél, kérdem, törökebb szabadság? Az illy szánakozásra méltó szabad, igaz, vámot nem fizet; de nem csak maga sülyed sárba, 's dül nem ritkán árokba, vagy helybül sem mozdulhat — a' Szabad! ha ha ha! — hanem a' rossz ut miatt azon haszónnak nagy részt is elveszti, mellyet a' vásárra vitel ró le sokszor olly nehezen

's annyi fáradsággal természetett productumibul, midőn más részről azon nagy szerencséje (!) van, mind azon kül-productumokért, mellyek nélkül nem lehet, 's mellyeket megint egyéb eféle szabadsági principiumok miatt maga honában kiállítani nem képes, — határnélkül többet fizetni, mint a' mennyit jó rendeletü vám tenne, mert a' kereskedő, a' helyett hogy portékáit bizonyos helyre, teszem három nap alatt, kapná, 's a' könnyű szállításért keveset fizetne, rossz ut következtében heteket veszít 's szállításért sokat fizet, — a' mit ő azonban fel sem vesz, mert ott a' szabad ember, ki azt megint megfizeti, 's szép privilegiuma szerint úgy szólván 'egy forintot ad, hogy garasát menthesse meg! — Adós tőkéit 's kamatit nem fizeti, vagy fizeti mikor akarja; 's éljen a' szabadság! De valyon mi a' következtése e' gyönyörű szabadságnak? Ha megszorul az állapot — minthogy az igen sokszor megszorul ez életben — csak felette nagy kamatokkal kész a' segítség, 's rendszerint a' dráma vég-felvonásában a' szabadság karöltve jelenik meg a' szűkölködéssel, vagy sequestrummal! — Közöséges helyeken nem tekinti sem a' szép nemet, sem a' társaság törvényit, sem a' természetes illendőséget, hanem tartaléktalan teszi, a' mire rakoncátlan szenvedelme, vagy a' fejében lévő bor kísztí, 's az álszabadság a' község örömeit vagy veszedelmek közé állítja, vagy végre egészen megszünteti 's ekép a' nemzet ünnepeit megsemmisíti. Azt, ki csak úgy szólván félig van a' törvények oltalma alatt, mert privilegiuma nincs, uri hatalmából veréssel fenyegeti, vagy meg is vereti, — de egyszersmind annyira is visszajeszti a' valódi szorgalom 's kereskedés szellemét, hogy hona soha sem léphet ki a' szegénység mostohaságibul, melly aljasodást, 's ez végre

szolgásgot szül. Kötelezésinek eleget tesz, ha akar 's mikor akar, 's minden előrelátást, minden combinatiót hiábavaló fáradozássá tesz, 's az egyesületek szellemét gyökerestül dönti ki 's a' t.

Az emberi nem arra van kárhoztatva, hogy szinte legkisebbjéért is fáradjon 's kinos verítéssel legyen kénytelen megvíni az elemekkel. Már pedig a' szabadság legfőbb jó, 's ekép bizonyos, hogy az soha nem lehet vad, tudatlan, rest 's önkényes embernek sajátja, hanem csak azé, ki nemesített keblétül ösztönöztetve, 's csinosult értelme által vezetve, szintugy meg tudja becsülni mindenkinek sorstul nyert sajátját, valamint önmaga tulajdonát védelmezni bátor — szóval: kinek nem ajkin forog csak, de törülhetlen betükkel szívébe is van vésve a' keresztény vallásnak mindent kimerítő javaslata: "A' mit magadnak nem kívánnál, másnak se tedd." Ezt azonban éppen olly könnyű kimondani, mint nehéz teljesíteni, 's egy ember élete nem elég hosszú ezen isteni javaslatot, melly a' valódi szabadságnak egyedüli talpköve, olly nagy tökéletességre hozni, hogy azon a' polgári társaság minden törvényei nyugodjanak! Nemzetségeknek születni 's halni kelle, Nemzeteknek lenni 's szünni előbb, míg szerencsés századunkban teljes elismért igazsággá lön: hogy nem csak veszély nélkül minden, ki az Isten tágas égboltozata alatt él, szabad lehet, hanem hogy csak azon országokban legbátrabb a' hatalmas fejdelemtül lefelé a' legtehetetlenebb napszámosig a' lehető legnagyobb rész, mellyekben mindenki sorstul nyert körei közt szabadon foroghat — ; 's valamint a' szabadság valódi lelkét csak tökéletesen igazságos 's kifejlett ember ismerheti, úgy csak azon nemzetek lehetnek valóban szabadok, mellyek a' cultura 's civilisatiónak azon lépcső-

jén állnak már, mellyrül azt látja a' nagyobb rész, hogy csak úgy boldogulhat az egyes valósággal 's tartólag, ha mindenkinek sajátja megbecsültetik 's így természeti jusa szentnek tartatik.

Illy culturára, illy civilisatióra azonban, melly a' nemzeti szerencsének egyedüli igazságos mérlege, a' közönséget kevés év és egy eset soha nem bírhatják, hanem ahhoz hosszabb idő 's számos eset összefolyása szükséges, mint teszem: más nemzetek példája, bölcs törvények, mellyek a' divatos 's mindig előreható szellemhez alkalmaztatva időről időre javíttatnak, szabadsági iskolák, 's nem ritkán kirekesztőleg, hosszú 's türelhetlen nyomások 's a' t. 'S fájdalom mondani, valamint a' nyomoruság legjobb tanítója az embernek 's a' szükség az iparkodási rugónak leghathatósb kifejtője, szintúgy legtöbb nemzet is csak nyomoruság crisisse által jutott el azon érettségre 's felébredési pillanatra, mellynél fogva most az Istenek legszebb ajándéka 'a' m e n n y e i s z a b a d s á g' bátran él közöttte, 's nem csak néhány palotára szorítva 's ott is csonkítva, hanem a' szántóvető kalibáiban is. — Azonban mert más és előbbi nemzetek, kik előtt úgy szólván példa nem volt, csak hosszú sanyaruságok után értek meg 's ébredtek fel ön boldogságok 's dicsőségök eszközzésére, azért nem szükség, hogy a' későbbi nemzetek is, kik előtt nem egy, de annyi példa van, hasonlóan éljék át a' véres nyomoruság éveit, hanem példa, jó törvények és szabadsági iskolák által rövid idő alatt olly érettségre ébredhetnek, mellynek következése köz szabadság 's így a' nemzeti boldogság 's dicsőség!

Hasznos példa-felfogásra értelmi suly 's más nemzetekről tökéletes isméret kell, — józan törvény-hozásra pedig keresztény philosophia; — szabadsági iskolák gyanánt végre mind azon inté-

zetek használhatnak leghathatósabbban, hol a' részesek egyenlő jusokkal élvén, nincs első 's nincs utolsó, 's hol a' köz szabadság fentartása végett — 's im ez a' dolog philosophiája — mindenki szoros törvények alá van vetve, 's így a' természeti szabadságnak egy részét a' társasági szabadság elnyerése végett feláldozni kénytelen; a' mi nem egyéb mint a' vad függetlenséget, melly inkább ragadozó állathoz illő, felcserélni azon keresztényi szabadsággal, melly a' halandót lehető legmagasb fokára állítja.

Más nemzetek tökéletes ismérétere soha könyv és szobai műveltség nem elég, mert ámbár Multon nyugszik a' Jelen 's ezen a' Jövendő, 's csak józan theoriák által fejlődik a' praxis némi magasságra, azért még sem ismértetheti meg egyéb velünk más nemzetek lelkét 's valódi mibenlétét valósággal, mint saját szemtanúságunk 's a' hosszabb velők társalkodás. A' keresztény philosophia pedig — melly minden igazságos tettek 's ekép minden lehető törvények egyedüli talpköve — sem puszta imádság vagy szelid élet, sem a' törvények legtökéleteseb theoriai ismerete által nem nyerheti azon nemes rugósságot 's emelkedést, mellyek nélkül a' törvényhozó soha semmi egyéb nem lehet, mint egyoldalú privilegiumi tárnok, — 's mellyeket rendszerint csak az ismer, ki kénytelen vagy önkényt sokat forgott ember-társái nyomorusági közt. — 'S az — ki ez állítás valóságát hiszi: "A' szabadságot mindenki szereti, az ennes azonban csak magának az igaz ellenben az egész emberiségnek", 's nem pirul az énesek nyomorult sorában állni — ne üljön mindig csak törvénykönyvek 's privilegiumi diplomák közt, mellyek annyira ki fogják száritni keblét, hogy abban végre az emberiség előmenetelének, emancipatiójának 's boldogságának

lehetetlensége diplomatikai betűkkel írva álland, 's az ebből eredő vakság még azt is mint veszedelmes újítást kárhoztatni 's visszavetni fogja, a' mi a' természet legrégibb 's legszentebb törvényiből ered; ne üljön viszont mindig lován, vagy semmit sem téve ne lopja meg magát legbecsesb kincsétül, az időtül; — ellenben ne halmozza a' felszínes újságok 's számnélküli javítási theoriák mostani árját fejébe, mert ezen tudatlanság vagy meg nem emésztett ismeretek özönéből eredő fermentatiói állapotja úgy annyira el fogja csábítani értelmét 's felhevíteni látását, hogy midőn a' szent szabadság 's örök igazság leghebbebb bajnokának képzi magát, éppen akkor fogja tudatlan vagy zavart önkénnyel tapodni az egyesek legszentebb, legrégibb jussait, 's így nem az emberiség nemes véde, de annak legnemtelenebb átka leend. Ne essék tehát az, ki honának igazi szabadságát lelkében szomjuzza, e' két veszedelmes véghatár közé, hanem merítsen bölcseséget az életből; járja be a' mennyire tehetsége bírja az egész világot, ne hagyja elgyengíteni magát fejedelmi paloták fényétül, 's álljon maga helyén mindenkor 's mindenütt férfiúi öntudattal — melly vajmi nagy auctoritás a' világon! — de viszont ereszkedjék is le a' szegénység lakhelyeibe, ha távul tartá őt azoktól a' sors, 's önkényt keresse ott az igazság legbiztosb tanítóját a' nyomorúságot — — — — —. Illy készüllettel használhat más nemzetek példája; — illy nemes készülletből csak nemes törvények folyhatnak! — — — — — ?

A' Casino végre, mint minden egyesületi intézet, csak úgy állhat fen kellemkép, haszonkép 's tartólag, ha minden, ki benne részes, önkényének egy kis zablát vet, 's az intézetben lévőket

nem csak úgy szólván kicsinységig becsüli meg, hanem legnagyobb vigyázattal kerüli a' nekik legkisebb alkalmatlanság-tevést is; 's ezt nem csupán azon okbul, mert mindenkit megbecsülni illő, 's viszont valakinek alkalmatlanságot okozni illetlen, hanem mivel azon idomzatban, mellyben másokat becsülünk 's kímélünk, jussunk van kívánni, hogy mi is becsültessünk 's kíméltessünk meg. 'S im ez a' társasági szabadság veleje!

A' fejdelem megbecsüli első herczegtül fogva lefelé a' legutólsó koldusig minden jobbágyinak természetüül nyert jussait, sorstul vett sajátit; — e' szerint a' fejdelem viszont azt kívánhatja, hogy az ő jussai és sajátai is szentül becsültesse nek meg; 's hogy illy cselekvésmód csak békes áldást terjesztsen mindig a' nemzetekre, azt a' historia bizonyítja; a' birtokosak pedig megbecsülik a' fejdelem 's birtoktalanok jussait és sajátit, 's ekép méltán várhatják, hogy az ő jussaik és sajátik is kíméltessenek 's becsültesse nek meg; a' birtoktalanok végre megbecsülik a' fejdelem 's birtokosak jussait és a' sorstul nyert sajátit, 's így kívánhatják, hogy az ő természetes jussaik és sajátik, bármilly parányiak lennének is, viszont lélekisméretesen becsültesse nek 's kíméltessenek meg.

Már illy szép lelkü moderatio szellemét egy török fejdelem, egy beduin jobbágy nem is sejtí; az csak olly fejdelem 's jobbágy mellében éghet olthatlan de szelid lánggal, ki ember, 's valósággal nemes ember! 's kinek halántéki körül maga magátul fakadoz a' polgáriság — civismus — dicső koszorúja! Illy magasodásra pedig, azaz illy nagy igazság-szeretetre, mellynél fogva egyike a' másik helyére tökéletesen tudja képzelni magát, nem egy nap, nem egy év,

mint mondtam, de nagy lelki ébredés, hosszas, úgy szólván mindennapi szokás kell 's kívántatik. Valamint nem lesz senki egyszerre rossz, de csak lépcsőkön ereszkedik a' bűnös élet homályiba, úgy nem születik minden csábnak, minden varázsnak ellentállható erény, — mert az csak önfejtés 's önnevelésnek lehet dicső következtése, melyet nem kell azon mindennap dicséret 's magasztalt álerényekkel összezavarni, melyeknél fogva sok nem töri soha rosszan fejét, mert semmin sem töri; nem csal, mert buta; nem csábít, mert madárváz; nem tettes, mert büntetéstül fél. — Oh nyomorult ivadéki a' gyávaságnak! nem ti elöttetek hajlom le, hanem azon erősek előtt, kik személyes, születési, vagyoni elsőseik 's varázsaik közt szomjazó kebellet, vágyó szívvel képesek ellentállni az ambitio kísértetinek, az arany csábjainak, a' szépség bájjainak — — — 's kik a' tiszta-lelkűség tán csak egykor megjutalmazandó isméretiért 's mert a' jó magában is jó, van bár tanuja, bár nincs, képesek lemondani mind azon örömeikről, melyek közt az emberiség mindig ingadoz, 's melyeken túl az ember mint ember semmi édesbet nem ismer, 's csak képzelhet; kik tántoríthatlan, mindig 's egyedül csak az erény útját, mondjuk ki egyenesen, az erény 'nehéz, tövises útját' járják 's követik. Illy magas álláson azonban nem születik senki, 's arra kizárólag szünetnélküli önügylés, önbárdolás, önidomítás vezethet csak. 'S így van szinte minden egyébbel. Mester nem jó készen a' világra, 's a' legnagyobb természeti ügyesség, idom 's talentom is csak szorgalom 's némi fáradozás által fejledhet ki — 's így a' valódi szabadság ismerete is, e' szent tudomány! melly az emberiséget legközelebbbről érdekli, 's mellynek tökéletlen kifejtése olly sok

királyszéket forgatott fel 's annyi nemzetet borított gyászba már; mint annak tökéletes kifejtése viszont, ítéletem 's teljes meggyőződéseim szerint, minden erőszakos revolúcióknak, zendüléseknek 's véres rombolásoknak egyedüli biztos 's tartós antidotja. —

Minden idomítás pedig alulról kezdődik, azaz kicsinységeknél fogva és lassan. 'S az, ki, teszem például, kis dolgokban tart rendet, hihető nagy dolgok közt is, ha azok közé fog helyeztetni, rendtartó leend; szinte így az, ki a' köz 's mindennapi életben meg szokta becsülni mindenki sajátját, 's megkíméli kinekkinek jusait, az élet komolyabb 's nevezetesebb pillanataiban sem fog önkényre, igaztalanságra, ennesen egyoldalúságra fakadni, ha t. i. a' valódi szabadság szelleme úgy szólván már vérré vált benne — a' mi a' dolog veleje — mert nincs nagyobb homályosító mint az önhatalmi nimbus, mellyen igazságosan látni keresztül — — — legnagyobb ritkaság.

Más kis jusainak megbecsülését végre tanulni semmi nagyobb alkalmat nem ad, és semmi a' szabadsági tudományra sikeresebben oktatni nem képes, mint olly intézetek, mellyekben minden részesnek okvetetlenül meg kell zabláznia önkényét, a' mi *conditio sine qua non*, 's a' minek nem eszközlése egyedüli halál-oka annyi kezdett 's csak szaporán elbomlott egyesületeknek.

Azonban a' társasági szabadság szelleme valami olly gyengéded, hogy azt sok észre sem veszi, de nem is sejti mi? 's így a' nélkül, hogy tudná mit cselekszik, sokszor maga szakítja el 's dönti ki sarkából azt, minek fenállását ohajtja, 's a' mit hathatósan támogatni képzel!

A' pesti Casino felállításakor több szükséges rendszabás közt az is megállapított, hogy csak

az lehet intézeti részes, ki magát a' már benlévő részesekek által sorsoztatni engedi, 's kit a' többség bevesz; — szükséges rendszabások közt mondom, mert csak illyesek által rekeszthet ki a' társaság minden cerimonia 's izetlenség nélkül olly alkatlanokat, kik egy illy rendszerető intézetnek minden kellemit megsemmisítnék, 's azt közönséges kávéházzá tennék, mellyeknek hasonlóan lenniük kell, hanem mellyek úgy is elég nagy számban vannak már. E' rendelet azonban, bár felette jó 's tökéletesen kimeríti a' törvény philosophiáját — melly abbul áll, hogy a' jónak kedvezzen, a' rosszat ellenben zablázza — igen számos hazánkfiát visszaijeszte, kik az által hogy magokat magyar nemesember létökre sorsoztatni nem engedék, nyilván azt árulák el, hogy nem csak a' társasági szabadságrul, melly az egyesületek egyedüli palladiuma, hanem a' törvények philosophiájáruul sincs legtávulabb ideájok!

Hogy van, 's számos ember van, ki a' szabadságot annyira szereti mint én, azon nem kételkedem, sőt arrul bizonyos vagyok; mert ki ne szeretné az emberiség legnagyobb javát? hanem hogy van e valaki, ki ezen legfőbb jót nagyobbra tudná becsülni mint én, ki élni sem akarnék inkább mint szabad nem lenni, azon viszont nagyon kételkedem, 's mind a' mellett még is kész lennék e' pillanatban magamat legerősebben megkötni, teszem például: hogy a' törvény leg-rövidebb uton 's kiméletlenül sujtsa személyemet, ha pénz, vagy akárminő tartozásimban csak egy nappal is rövidítném meg hitelezőmet, vagy neki legkisebb alkatlanlanságot okoznék; hogy semmi, sem születésem, sem privilegiumim ne menthesenek a' büntetés alul ki, ha a' község örömit, a' nemzet ünnepeit faragatlan betyárkodásim által megsérteni elég oktalan 's szemtelen volnék;

hogy semmi ne oldjon a' legsúlyosb felelet terheitől fel, ha jobbagyomnak csak egy hajszálat görbítném is igazságtalanul meg 's urasági törvényes hatalmamon túl, vagy tőle egy mákszemmel facsarnék is többet ki, mint a' mennyivel nekem tartozik — — — 's a' t. De még tovább megyek: 's nem csak kész lennék e' pillanatban édes örömet megkötni magamat illyesekre nézve a' legelsőb 's többé soha ketté. nem szakítható lánczokkal, hanem áldanám is azon boldog napnak hazánkra viradtát, midőn köz határozás 's nemzeti törvény ezt tennem parancsolná! — mert az volna honunknak azon nagy napja, mellyből nem éveknek de századoknak dicsőségei folynának okvetetlenül a' Magyarra! 'S valyon miért vagyok' kész erre, sőt miért ohajtom annyira ezt? Nem csak azért mert igazság-szeretetet kíszt arra — a' mi már magában is elég ok — hanem, mert agyvelőm világosan mutatja, hogy mostani világban azt, ki semmiben nem akarja megkötni magát, előbb utóbb mindenben meg fogja kötni az igazságos idők szelleme! 'S ezt Istenért nem kell feledni! —

Azonban illyes megkötésre, — melly által magyar nemesi privilegiumom ugyan csonkulna, a' mit nem tagadhatni, de igazi szabadságom mód nélkül nőne, a' mit még kevesebbé tagadhatni — csak két feltétel alatt állnék — t. i. hogy mindenki szinte éppen azon törvény alá lenne vetve mint én; 's pöröm ne rejtett helyen 's tán sötétben, hanem a' világos nap 's nagy közönség előtt folyjon — 's im ezt, úgy hiszem, minden becsületes ember kívánhatja, valamint egy becsületes ember sem tagadhatja meg. —

Éristett nemesi privilegiumimat mint kisebb jót tehát szívesen feláldozom nagyobb jóért, a'

valódi szabadságért. 'S ezt azért, mert senkinek nem kívánok vétetni: Ha pénzt veszek fel, nem akarok csalni, 's azt olly meggondolással teszem, hogy vissza is fizethessem; a' közönség örömeit inkább előmozdítani törekedem, mintsem gátolnám; jobbágyimtul pedig nem kívánok többet tartozásiknál; 's ekép ebéli nemesi privilegiumim semmi hasznát, de bezzeg annál nagyobbban tapasztalom átkát! "S valyon milly privilegiumok szerint tehetni mind ezeket impune!" szinte hallom ezen felkiáltást, — de tudok rá felelni! Azon privilegium szerint, mellynél fogva néhány, egész nemzetünkre szégyent vonó — pirulással mondom — 'h a z á n k f i a i' nem csak szavokat törték, de török önkényökkel külkereskedőket örökre visszaijesztének a' hazátul, 's ekép ezt egyenesen meglopák; mások sokszori állati viseletök által a' gyengéd szebb nemet a' közvigasztalás helyeibül úgy szólván kirekeszték; mások végre, kik jobbágyikat tönkre tették, 's mind ezt impune — a' mit akár-mikor száz példákkal bebizonyítani kész vagyok. — "De ennek a' törvények értelme szerint nem kellene így lenni" Más észrevétel! A' mire azt mondom: 'bizonyosan nem; hanem egyszersmind azt is kérдем: 'hát valyon miért történik még is? A' minek felvilágosítására egy kis citatiót akarok tenni — gondolkozzék felőle kiki a' mint akar. — Több év előtt egy bizonyos Johanna Schoppenhauer derék, tudós, német asszonyosság Britanniát meglátogatá, hol, nem tudom mi okból, sokan hátat fordítának szegénynek; minek következtében haza érkezte ő a' szigetnek egy kis keserüvel vegyített leírását terjeszté a' közönség elé, mellyben többek közt illy forma megjegyzése is van: — 's ezen annak idejében nem tudtam eleget nevetni, mert állításának, ha nem

is annyira igaz, mint furcsa voltát, igen sokszor vala helyszínen practice tapasztalni alkalmam. — “Az utszákon sokszor találkozáink részegekkel, — ’s minő gondot mutatott irántok a’ közönség, azt elegendőleg ki nem magyarázhatni — a’ mi azonban tán nem annyira jószívűségből történt, mint inkább azon nagy közönségi öntudatból, mellynél fogva a’ nagyobb rész magában így okoskodott: Ma engem birnak lábaim, ’s azért segíték azon a’ mennyire lehet, kit övéi nem birnak; mert így remélhetem, hogy majd holnap megint, mikor tán az enyimek nem birnak engem, viszont rajtam fognak segíteni azok, kiket lábaik akkor birnak! !” — ’S e’ valóságos ’s mindennapi esetek nemző-okai ki nyomozásában mennyire van igaza Johanna Schoppenhauer ó Tudósságának, azt fejtegetni legkisebbé sem kívánom; midőn más részről azt merem állítani: hogy azon felette tág fejtegetés, mellyel a’ törvények szoktak köztünk magyaráztatni, midőn nemesemberről van szó — — tán legfőképp azon okból veszi eredetét, melly az érintett elbeszéléssel némi kis analogiában van! “Hodie mihi, cras tibi” —.

Hasznát az érintett privilegiumoknak sem én, sem a’ velem egy rendűek nagyobb része — melly sem csalni, sem betyárkodni, sem felebarátját sanyargatni szívösztone ’s esze tanácsa szerint nem akarja, — soha nem veszi ’s nem veheti — — de viszont az iránylag felette kis száma a’ csalárdok, féktelenek ’s embernyuzóknak annál bátrabban és szemtelenebbül foroghat, midőn maga körül mindent tapod ’s gázol, a’ nyomorult egyoldalú törvények körei közt! a’ mi a’ privilegiált nagyobb részre ’s közönségre azon átkot hozza, hogy köztünk a’ legbecsületesb ember sem kap könnyen pénzt; hogy közörömink,

nemzeti ünnepink alig vannak, vagy azokat csak félve üljük; hogy nincs kereskedesünk — 's ez egyik legfőbb oka hogy nincs —; hogy valódi jó sikerü egyesületekrül álmodni sem szabad 's a' t. — — — 'S ez természetes, mert olly törvények, mellyek a' féktelennek 's a' felette kis számnak kedveznek, midőn más részrül a' becsületeseket 's nagyobb részt eléggé nem oltalmazták, mikép is szülhetnének egyebet, mint természet - elleniségeket, mellyeknél fogva Hunnia alig ismérve, 's ha ismérve is, alig nevezve áll az alacsony 's szegény nemzetek sorában.

“Illy esetek felette ritkák, 's egy 10 — 12 milliói népességü országra olly kevesek, hogy azokrul az egészre nem hozhatni igazságos ítéletet.” Uj megjegyzés! mellyet azonban tökéletesen helybenhagyok 's még azzal toldom: ‘Legnagyobb mérsék jele, hogy olly tágas korlátok közt, olly kevés törvény - ellentiség történik honunkban, mint a' mennyi történik; a' mibül nyilvános, hogy tán senki nem tudja jobban megbecsülni magát mint a' Magyar — hanem éppen azért, mivel általányosan véve olly kevés törvény - ellentiség történik, 's a' Magyar rendszerint annyira meg tudja becsülni magát — — — az lenne kívánatos — legalább az én ohajtásom szerint —: hogy nem csak azok előtt gyönyörködnék is a' Magyar ezen valóban igen megérdemlett hír 's névvel, kik őt közelebbbrül ismerik, — de éjszaktul délig, keletrül nyugotig az egész világ nagy közönsége előtt is olly hirben és szagban volna, mint hogy azt bizony meg is érdemli. Ez pedig nincs úgy!

A' külföld, a' sokaság nem szokott igazságosan itélni, hanem hallomásbul; 's a' hír a' mint halad, nőtten nő 's elevenebb színeket veszen magára, úgy hogy valamint egy két hideglelős

a' fél országot közhirben egészségtelenek közé állítja, egyetlenegy kirabolt zsidó a' sokasággal minden fa alatt egy zshiványt képzeltek: úgy elég a' magyar nemesemberi önkénynek egy két esete a' nagy magyar közönséget, melly valóban jobbat érdemlene, olly hirbe hozni, mellyen külföldön sokszor keserűen összezsugorodék mellem; midőn más részről nem tudtam, boszorkodjam e, nevessek e, hogy a' nagyobb rész elég jó 's szeretném mondani 'elég jámbor', maga jó hírét 's nevét úgy szólván feláldozni néhány féketlen 's csalárd rendbontó pártolása végett!

Manufacturák állítására többek közt a' dologhoz tökéletesen értő emberek is kellenek mulhatlanul 's kivált eleinte; 's mennyire van befolyása sokszor egy embernek az egészre nézve, azt azoktól kértem, kik illy tárgyak körül már practice forgolódtak. Nekem egyszer egy igen ügyes 's ismértes mechanikus, ki Britanniában lakik, midőn egy tőle feltalált erőmű tökéletességét csudálám 's dicsérem, illy megjegyzést tön: " 'S lássa az Ur, ezen erőmű mégis olly tökéletlen, 's nagyobb tökélyre alig vihető — — — hogy nem foroghatna, ha azon egy ember, ki ott áll — 's számos munkási közt mutata egyet — arra nem ügyelne szünet nélkül, — — — — — néhány hét előtt megbetegedett — — 's nem mehet a' mű — — — sem én, sem többi emberim nem tudtuk rendes ingadozatlan mozgásba hozni — — 's a' t." 'S ez Angliában adta elő magát, hol a' mechanikai intelligentia olly felette nagy! — Most már tudom több ember lesz, mint-hogy lassan bele tanultak, kik az érintett 's igen helyes, de nagyon complicált erőművet mozgásba tenni tudják; — úgy nálunk is reméllem, sőt bizonyos vagyok, mindennemű gyárokra tökéletes emberek fognak fejlődni időjártával, ha azok-

nak legelső sarkalati helyesen lesznek rakva — — — ezt azonban hihetőleg csak tanult practikai mesterek eszközölhetik, kiket megint legtöbb manufacturák 's fabrikákra nézve nem honunkban, de külföldön vagyunk kénytelenek keresni. "Hisz ez nem nagy baj, hozzassunk tehát külföldről olly embereket, 's fizessük jól" Ekép fognak sokan okoskodni; a' mi ellen — mert az okoskodás igen helyes — semmi egyéb kifogásom nincs, mint az, hogy mostani egyoldalú szabadságunknál fogva, mellyből a' kézművészi osztálynak tökéletlen pártolása, 's ebből megint ebéli rossz hírünk 's szagunk foly, felette nehéz vagy szinte lehetetlen külföldről, bármi feltételek alatt is, olly embereket hozni hazánkba, kiknek értelmes, szorgalmas 's becsületes viseletök után a' hon, a' közönség valósággal nyertes lenne; — midőn azonban theoriai szerencse - vadászokat, korhelyeket, ügyes erszényűritőket, tagadhatlan, untig találunk, kik azonban nem köszönetet, de inkább a' törvények kemény büntetésit érdemlik; mert ők az által, hogy a' közönség előmeneteli vágyát elhibázott kontárkodásik és csalfa zsarolásik 's bitolásik által fél századra is visszahúzzik, hazánkban olly kárt tesznek, mellyet kipótolni szinte semmi többé nem képes. Ezen állításom igazlására mind azokat hívom tanúkul, kik e' tárgyra nézve compétens bírák, azaz: 'kik okoskodások talpkövéül nem képzeletüket 's jó szándékokat állítják kirekesztőleg, hanem illy dolgokban practica isméretek 's tapasztalásokkal is bírnak.

Külföldi utaim némi művészekkel 's gyártókkal hoztak össze, kik közül sokat gyakori alkalmakban hívogatva kínáltam: 'nem akarnának e velem Magyarországra jőni 's ott telepedni le?' — midőn más részről nekik olly fényes ígérete-

ket 's ajánlásokat tevék, mellyek sokkal tulhadják mind azon hasznokat, mellyekben élének; — 's mondhatom mindenütt 's mindenkor olly kevés jóakarattal 's készséggel találkozám — t. i. igazán hasznos emberek 's nem szerencsevadászok részéről — hogy azon nem győztem eléggé csudálkozni. Mindig lebegett valami gát-ok 's titok a' dolog körül, mellyet habár sejdíték is, világosan még sem valék képes megfejtetni magamnak. Hosszasb idő 's az abban természetesen előfordult esetek többfélesége azonban, bár kellemetlenül, de tökéletesen felnyiták e' részben szemeimet. Akármikor foglalatostkodtam illy tárgyokban — a' mi mondhatom sokszor történt — mindig tudva volt azok előtt, kiket hazánkba édesgetni törekedém, hogy Magyar vagyok; 's így az igazságot nyersen 's minden lepleg nélkül soha nem hallhattam, míg egyszer véletlen egy más nemzetbeli — 's a' nélkül hogy legtávulabbrul sejtette volna valaki, hogy én Magyar vagyok — illy szép sententia-mondásra kiszttetett egy igen jól ismért derék belga manufacturanst: "Magyarországba szivesen mennénk, ha a' törvény oltalmazna; de így, mint a' dolgok most állnak ott, lehetetlen olly országba menni, hol úgy szólván 'senki nem fizet 's mindenki üt.' Ezt voltam kénytelen hallani! a' mi mind azon nehézségnek 's nem értett titoknak — mellybe már előbb annyiszor ütközém, 's mellyeket egészen soha nem fogtam fel — kimerítő kis compendiuma volt! — A' mit azonban hallgatva nem türhettem, 's az állítás nem csak tökéletes alaptalan, de felette igazságtalan volta ellen is lehető legnagyobb mérsékkel így keltem ki: 'Hogy állíthatni azt: senki nem fizet, mindenki üt; midőn szavamat adhatom, hogy ezek olly ritka esetek, mellyekről felette kevés példa van 's a' t.' 'S hosszasb

okoskodásim után — mellyen sokan bámultak, mert szegény honunkrul, mint valami sötét terra incognitáruul leghiányosb, de egyszersmind leg-rutabb képzetök volt — némileg megbékéltetém Magyarországgal hallgatóim nagyobb részit, mig közülök egy — 's mind ez vagy 12 év előtt történt 's többé el nem felejthetém — hozzám így szólt: "Én el akarom hinni, igen ritkán történnek az Ur hazájában olly esetek, mellyek a' kézművésznak, gyártónak, kereskedőnek bátorságát és sajátját veszély közé tennék; hanem azt kérdem az Urtul, mondja meg mint becsületes ember: valyon illy esetek történhetnek e büntetlen, mert ez a' dolog veleje; — 's erre az Ur, a' mennyire csak én tudok több bizonyos esetet, tagadólag nem képes felelni. A' ragadó nyavalyát mindenki kerüli, 's nem azért, mert mindenki megkapja, hanem mivel mindenki megkaphatja; szalmafedél alatt lakni veszedelmes, 's nem azért mert bizonyosan vagy hihetőleg elég, hanem mert könnyen eléghet 's a' t. 'S im illy damoklesi kard, melly ha soha nem szakadna is le, csak az által hogy az Ur hazájában mindenkinek feje felett szünetlen lebeg, ki a' nemesi privilegiumokbul ki van rekesztve, elég hátráltatni azt, hogy oda jó birtoku, ügyes 's becsületes művész, gyártó 's kereskedő általányosan véve, — mert mindenütt van kivétel — letelepedni kívánnak — — — —. Mi munkás 's béke-szerető emberek vagyunk, 's azért a' törvények leghathatosb pártfogása nélkül nem lehetünk, mert egész lételünk kirekesztőleg személyes 's vagyoni bátorságon alapul —, 's minekutána mi senkinek nem vétünk, 's ha vétünk meg is büntettetünk — a' mi ellen panaszunk nincs, mert igazság — úgy mi is nem csak azt kívánhatjuk, hogy ellenünk se vétsen senki; de ne is

véthessen büntetlen. Mi is emberek vagyunk, kiket nem egyedül a' pénz szerencsésít, hanem kiknek a' becsület is szükséges — — — 's kik bátorságokat 's jólétöket nem egy privilegiált osztály jó kedvének, önkényének, vagy tán éppen kegyelmének akarják köszönni, hanem fáradozásinknak, csendes 's becsületes viseletünknek; 's egyenesen kimondva: inkább élünk olly hazákban, hol mi is részesülünk némileg az emberiség jusaiban, habár sanyaru munkálkodásink után is, mint olyanokban, hol egy hatalmas felekezet el is nyomhat bennünket, ha kénye úgy akarja — habár a' világ minden kincsei tárva állnának is előttünk; mivel mi egy tág-körü bár fényes lételnek, ha bizonytalan, szívesen elibe teszünk egy kis-körü, de bizonyos lélelt — — — a' mi sorsunkhoz nem illik létünkkel lotteriázni — — — 's a' t."

'S ezen okoskodás, melly rám igen kellemtelen bényomást tön, 's mellyre megczáfolólag felelni nem valék képes, bennem a' legellenkezőbb érzelmeket ébreszté fel. Sokáig nem tudalecsilapulni belsőmben egy különös büszkeségi vagy inkább hiusági szesz, melly szünetnélkül illy hangon zenge füleimben: 'Maradjanak tehát hazájokban e' kényes nagy uri emberek! mit bánjuk mi azt; nem szorult hazánk ő kegyelmökre 's a' t.' De később, megvallom pirulva, midőn az indulatosság vakító hevei elpárologtak, 's bennem egy nemesb valami így szólott: 'Ugyan tedd magad az ő helyökre' tökéletesen más színben tünt előttem fel a' dolog, 's nemcsak nem tudám többé azon férfiúi érzést kárhoztatni, melyet a' művészi, gyártói 's kereskedői osztályok közt tapasztalék a' külföldön, hanem lassanként tökéletesen megváltozott e' részkörülti vélekedésem úgy annyira, hogy most nem azokat tartom

csak igen csekély becsülésre vagy szinte megvetésre méltóknak, kik munka 's fáradozás közt illy férfiasan éreznek, hanem inkább azokat, kik — mint számos példa van — felette henye 's hasztalan létökben némi születési elsőségöknél fogva minden egyéb osztályt ki akarnak rekeszteni az emberiség jusaibul.

Bennem pedig e' fordulás az érintett keresztényi szerfelett egyszerű javaslatnak enmagamra illesztése által történt, melly szerint nem tudtam tagadni: nekem is valóban milly jól esnék, ha alacsony helyen születve szorgalmas 's állhatatos munkálkodásim 's emberséges életem után, nem csak ki tudnám pótolni magam 's otthonim leg-sürgetőbb szükségit, 's megszerezni az élet némi kellemét, hanem köz megbecsültetésbül is olly nagy részt vennék, mellynél fogva házi szerencsém kis körét a' leghatalmasb sem volna önkény által megtörni képes. 'S világosan érzem, mennyire forra bennem is, bármilly alacsonyan születettben, hanem azon férfiúi öntudattal keblemben a' vér, hogy soha nem vétettem senkinek, 's a' mit bírok veritékem szerzeménye — ha egy a' sorstul privilegiált, kiből sokszor se velő se sziv, csak testi 's lelki gyengeség, velem érzettetni akarná, hogy kegyelmétül függök; sőt ha engem — mert a' törvény oltalma alatt csak félig, vagy alig vagyok — lábaival tapodna, mint arrul tagadhatlan példák vannak! Nem; illy házában élni nem akarnék 's azon lehetőség, hogy legbékesb létem közt egy sorskedveltje minden szerencsémét megzavarhatja, 's én nem istudom úgy szólván kinél panaszkodjam — — —, úgy annyira elkeserítné belsőmet, hogy azt a' világ-nak minden más kegyelmeitül függő kincsei 's kellemei sem volnának felvidámítani képesek.

Nem csak arany után él az ember, keblének még más is kell: 'tökéletes bátorság 's megbecsültetés'; 's valyon miért akarjuk e' legfőbb jóbul kirekeszteni számos embertársinkat 's milly jussal? Tán vakságunk azt meri gondolni: vérünk, csontunk 's a' t. tán nemesb materia — — — — —? Mi se szeretnők; 's azért ne kívánjuk: mások is türjék — — — — —.

Ha pedig meggondoljuk hideg vérrel: illy főbb - rendű 's nemesi köz elfogultság általányosan miből veszi valódi eredetét? kénytelenek leszünk megvallani: azon egyetlenegy lépés elmulasztásából, mellynél fogva minden ítéletinkben helyünkön mozdulatlan meg szoktunk állni, 's igazságos ítélethozás végett nem veszünk erőt magunkon magasbra vagy alábbbra lépni, a' mint t. i. helyzetink magasbak, vagy alacsonyabbak. 'S e' mozdulatlanság, 's az abból folyó igazságtalan ítéletek árja valóban az emberi nyomorúságok tán legnagyobbika. Az alacsony születésű a' sorstul kedvezőbben megajándékoztakat sokszor irigy szemmel nézi, 's kemények és igazságtalanoknak tartja, mert nem tudja képzelni magát helyökbe, 's így nem is sejdíti sokszor, mennyivel jobb ízűn esik neki munka után nyert darab kenere, mint azoknak henyélve bevárt fűszeres ebédjük, 's mennél szerencsésb sokszor mint azok, kik irigysége tárgyai; — a' magasb születésű viszont azokat, kik eke 's borona, vagy orsó 's reszelő 's a' t. szóval tenyerik után keresik élelmüket, nem ritkán szinte állatoknak tartja, kiknek semmi bajok többé, ha teli hasok; 's így velök sokszor háromként bánik is, 's éppen azon okból, melly szerint megint ő nem akarja magát az alacsony rendűek állásába képzelni; — 's így sokszor azt hiszi "napszámosak,

parasztok, mesteremberek nem is sejtik az ember szebb érzelmit. — — —”

Azonban lehet, csalatkozom, ha azt gondolom, hogy nálunk a' privilegiált nagyobb rész így ítél — 's bár csalatkoznám, semmin jobban nem örülnék; de félek igazságom van, mert a' mindennapi tapasztalás mind jobban bizonyítja, hogy részint minden előmenetelinket a' kormány segítéségéül várjuk, azt képzelvén, annak kincsei 's tehetségei ki nem meríthetők; részint országi mechanikánkat, mint: utakat, hidakat, vízárkokat, csatornákat, medrezést 's a' t. csak a' paraszt pénzével igazítgatjuk — megint azt képzelvén — — — bizony magam se tudom mit! Eszünkbe pedig soha nem jut, vagy igen ritkán 's közülünk igen kevésnek, ujunkkal egyenesen magunkra mutatni, 's így szólni: “a' legnagyobb igazságbul legnagyobb haszon foly! Kössük meg tehát minmagunkat minden lehető emberi gyarlóságink 's indulatosságink ellen. Mint mi nem akarunk idegen kegyelemből élni, úgy ne kívánjuk, hogy más megint a' mi kegyelmünktől függjön; — ítéljen a' törvény egyiránt, és sujtsa a' féktelent 's oltalmazza az igazat!”

'S im ezt miért ne eszközlenők? Azt gondoljuk tán veszély származik belőle? Éppen ellenkező — — — a' lehető legnagyobb bátorság. Mitül félhet a' becsületes ember — — — valyon? A' legszorosb Dracoi törvények sem ijesztők rá nézve, mert ő a' törvényeket ismerni 's azokat áthágni soha nem fogja, 's ekép, midőn saját utját egy lineával sem szorítja össze, mind azon veszély 's alkalmatlanságtul menti magát 's övéit meg, mellyekkel a' minden nemzetek közt előforduló rendbontók 's féktelenek a' közönséget néha néha szerencsétlenül szokták; ha pedig egy boldogtalan pillanatban megszegi egy becsületes ember a' törvényeket,

valyon fog e kívánczozni csalárdul, vagy térdenszuszva kiszabadulni a' törvény bilincseibül? — — —; én az ellenkezőt szeretem 's akarom hinni — — 's arrul vagyok meggyőződve: hogy egy becsületes embert, kivel a' bűn nem rokon, önmagával némileg nem békéltetheti meg egyéb, mint a' törvények tökéletes teljesítése!

Illy okoskodásimat sokan tudom theoriák 's ábrándozásoknak fogják hirdetni, de korántsem azért, mintha valóban theoriák 's ábrándozások volnának, hanem azon okbul, mert az enség szük 's szomorú határin soha nem tudta bágyadt lelkek az ő igen is nehéz személyiket tulelni. Ennek felvilágosítására tegyünk fel példát: Ha egy tökéletesen szabad fejdelem, kinek akarattja törvény, olly népen uralkodnék, melly gyermekkorbul már némileg kilépett 's maga lábán állni tud, a' közönséghez ekép szólna: "Fiaim szívesen fáradozok éjjel nappal boldogságtokért, hanem azon aggódom 'lelki rugósságtok soha nem fog tökéletesen kifejlődni, ha mindig csak én gondoskodom Rólatok, 's Ti magatok soha nem fogtok gondolkozni 's kissé fáradozni mind azért, a' mi úgy is legközelebbbrül csak Titeket érint; — efelett Fiaim, ha reméllem is sziveitekben sokáig fogok élni, mert valóban atyaként szeretlek Benneteket, 's Ti is annyiszor adtatok finu érzések jeleit, azért még sem felejtetem 'halandó vagyok; 's ekép ha többé nem leszek, sorsotok bizonytalan. Marcus Aurelius fia 's fejedelmi követője Claudius volt, Titusé Domitianus 's több illyes; 's így — — mert Istenén kívül ki tudja mi fekszik az ember legbelsőjében, 's a' legnagyobb reményü ifjúbul millyen férfi leend, — olly Alkotmányt akarok adni Nektek, melly által a' fejdelem némileg meg van kötve — — —, csak a' törvény íté, mellyet ismét nem más csak a' fejdelem a'

közönség képviselőivel együtt közösen alkothat, javíthat, módosíthat, vagy törülhet el — — —
 — 's így nyugodtabban reméllek siromba szállni, mert jövődőtök nem püsztá reményre, hanem erősb 's bizonyosb alapokra lesz állítva — — —
 — ” ha ekép szólna egy fejdelem — mint tán szólna is némellyike, ha népe már olly serdülési kort mutatna, mellyben hihetőleg maga magáruul gondoskodni tudna — — 's ha — — — — —
 — , mit mondana a' világ? Azt hiszem: el volna csábítva az emberiség, 's olly fejdelemnek, annyi halhatatlanságnak apotheosisát az egész emberi nem örömkönyekekkel ünnepléné! —

'S ez ellen senkinek sem volna, úgy hiszem, legkisebb kifogása, és senki azt ki nem vihető dolognak, teoriának, vagy tán éppen ábrándozásnak nem tartaná — — — 's kivált Magyarországon senki. — — Azonban 20 úgy áll 10-hez, mint 10: 5-hez, tagadhatni e ezt? Szinte illy lépcső-idomzatban áll a' privilegiált magyar nemesember az adófizető néphez; 's ha az előhozott fejdelmi szó helyes, 's abban hézag nincs, éppen úgy nem lehet theoria vagy ábrándozás, ha viszont egy magyar nemesember így szólna: “Jobbágyim jóléte 's boldogsága legközelebbbrül fekszik szívemhez, 's tudom mig élek, igaztalanság rajtok történni nem fog — ha t. i. elég szerencsés vagyok bajaikat meg is tudni, 's azt tisztóim nem mellőzik, vagy előttem nem titkolják el; — mivel azonban halandó vagyok 's successorimrul jót nem állhatok, szivesen kötöm le magamat, hogy én 's nemzetségem a' törvény minden sanyarinak vettessünk alá, ha jobbágyinkon a' legcsekélyebb igaztalanságot lennének végbeinni képesek 's a' t.” 'S valyon hány állna illy valóban nemes concessióra, — hány mondom mind azokbul, kik a' constitutionalis fejde-

lem tettét magasztalva egekbe harsognák! — Keserűséggel mondom: azt hiszem ‘kevesen’ —. ’S miért? Mert a’ nagyobb rész inkább javasolni szeret nemes tetteket, mint azokat gyakorlani; ’s ha hibárul van szó, inkább hajlandó másra mutatni mint magára.

Ez pedig a’ társasági szabadság tökéletlen ismeretéből származik, mellynek tudománya országos embernek legszükségesb, mert csak abból eredhet tartós közboldogság. ’S annak megmutatására, mennyire van e’ tudomány nem csak nálunk, de a’ világ legszabadabb nemzetei közt is még hátra, itt egy kis történetet akarok előhozni. Több év előtt egy fiatal angol Lord egy fregáta kormányát vette át, — ’s ez alkalomnál mindent megelőzve alattvalóihoz eképp szólott: “nem türhetem látni, hogy embertársával sok úgy bánik, mintha állat volna; közülünk minden testi büntetést ki akarok küszöbölni, ezentul csak a’ becsület indítson, az mozdítson kötelességink leg-tökéletesebb teljesítésére ’s a’ t.” Melly igen liberalis beszédre önbámultára, mert azt hívé ‘mindenki nagyon fogja köszönni, egy két helybehagyó hangon kívül a’ 300 vagy több lélekből álló hajós nép némán szélyedt egymástul el. Több napi tanácskozás után a’ legénység egy kis küldöttséget bizott meg e’ tárgy felől az ifju kapitánnyal közelebbbrül értekezni, kit a’ szónok minden tisztelet mellett így szólíta meg: “Uram, igen köszönjük irántunki tiszta szép szándékodat, melly nemes lelked tanuja; legyen azonban szabad meg kérnünk, hagynád a’ dolgot régi rendben. Te új ember vagy, mi pedig régiek, kiknek tapasztalások nagy; nem fogsz liberalis szándékiddal eszközlésiddel boldogulni, ’s a’ mi több, mi hajós néped virága, kik annyi csatákat vítunk férfiasan ki, mi leszünk a’ legsúlyosabban büntetett-

tek. Lásd Uram sok semmirevaló állati ember van közöttünk, — 's annyi's olly külön színű nép közt mikép lehetne is ez máskép? — — — Már, ha azok tudni fogják, kemény fenyíték, testi büntetés nincs — ugyan nem mi leszünk e kénytelenek érettök fáradni, érettök virasztani 's gondatlanságikat kipótolni? — Nem; kegyes Urunk! ne légy ellenünk kegyetlen; maradjon csak meg az állati büntetés, míg állati 's becsülettel nem törődő emberek vannak. Véletlen hibáért úgy is csak figyelmesekké tétetünk, vagy dorgáltatunk, készakarva pedig eddig sem hibáztunk, és soha nem is fogunk; — — — efelett nem Te ítélsz rólunk önkényesen, hanem a' törvény, 's ha átlágod azt, előbb utóbb Téged is kétség kívül elér a' legvéreseb bosszú; 's ekép Uram nem félünk mi a' kemény testi büntetéstől, hanem annál inkább mind azon féktelenek rendtörésétől, kik emberek közt, míg emberek lesznek, mindig is találkozni fognak, 's kiket egyéb rendféken nem tarthat, mint a' kemény testi büntetésektől félelem. — — 's a' t." 'S a' fiatal kapitány meghagyá a' régi rendet, mert józansága ellen, azt jól átgondolván, igazságos kifogása nem lehetett.

En pedig midőn közbevetőleg arra figyelmeztetek, hogy nem csak Britanniában de az éjszak-amerikai szövetséges tartományokban is, 's így a' világ legszabadabb országiban kemény testi büntetések által is kényszerítetnek a' törvény körei közé azok, kikben több az állat mint a' lélek — azt vonom ki a' most említett történetből: 'hogy a' kemény törvény becsületes emberre nézve nem büntetés, hanem ajándék, a' féktelen 's becsületlenre nézve pedig legnagyobb szükség, kit pártolni nem csak a' legoktalanabb igaztalanság, de egyszersmind a' törvények legneveltségesb parodiája, mellyek nem azért vannak, hogy azok

mögé bujhassanak 's rejtezhessenek a' csalárdok, szótörők, gondatlanok 's a' t. hanem hogy azokat a' törvény, ha el volnának bujva 's rejtezve is, napvilágra rántsa, 's velök irgalmatlanul de igazságosan bánják tetteikként.

Ezeket előre bocsátván munkád 37^{ik} lapját hozom ismét emlékezetbe, hol ezt mondd: *A' mit a' Gróf munkájának ezen észre-vételi szakaszában az egyesületekről mond, az valóban arany betűket érdemel, mert a' dolog bibéjét ütötte-meg, és minden hasznos egyesület fő feltételeit érdekli. Ez már egészen magunktul függ. Ezt a' hirt megpendíteni, ezt az egyesületek lelkét bennünk ébresztetni, kimondhatatlan dísz és érdem. Nem is kétkedem, hogy a' Gróftól elé-adott feltételek szerint elő-adandó akarminő egyesületek, bizonyosan nem csak számos-rész-vevőket fognak találni Hazánkban, és már eddig is találtak; hanem virágzással is fogják magokat kecsegtethetni. Csak egy kívánságot mernék kinyilatkoztatni, azt t. i. hogy valamelly hasznos köz-célju költséges intézetnek okok mellett bírálói 's javallói, végre-hajtáskor minden önhaszon-keresés gyanúja eltávolítására csupán ut-mutatók, nem pedig végre-hajtók is lehessenek, és hogy minden ilyes intézetek minél több rész-vevőkre találhassanak, minél kevesebb legyen az Actia, mert hiszen a' tehetősebb több actiát is vehet. Melly sorok szerint úgy látszik Te drága Barátom, az egyesületek lelkét soha legtávulabbról sem fogád fel; mert legelőször is azt állítod: hogy Hitel czimű munkámban a' dolog bibéjét ütöttem meg, 's minden hasznos egyesület fő feltételeit érdeklém, 's azután a' tárgy tökéletes kimerítése végett azon két észrevételt ragasztod okoskodásimhoz, hogy a' javaslók soha végrehajtók ne lehessenek, 's az actia minél kevesebb legyen. Mind ez pedig sem-*

mi egyéb mint forma, 's nem a' dolog veleje; mert hidd el Barátom, ha pontig teljesítettik is mind az, a' mit a' Hitelben az egyesületek felállításárul mondék, 's a' Té javaslatid is tökéletesen elfogadtatnak, hogy t. i. projectans soha ne legyen exequens 's a' részvény — actia — minél kisebb; azért bizonyos 's tartós sikerrel még sem fog felállni honunkban egyesület soha. Azok sarkalatja nem pusztá forma, hanem valóságos realitas; 's miért nem merítém ki e' szükséges tárgyat fenéig a' Hitelben, lásd azt Neked megmondhatom: 'Nem akartam — német példabeszéd szerint — ajtóstul esni a' házba, mert egészen visszarettentek volna tőlem — — — ekép a' Lovakrúl irt munkámban is csak távulról tevék az egyesületekrül egy kis említést; már a' Hitelben annak lelkét egy kissé jobban ráztam meg, úgy hogy számosakban mondhatom jócskán felébresztém annak szellemét, 's ime most — 's valóban nem tudom nincs e még időn kívül, de Te kinszerítész ezen, valamint egyéb koraságokra 's időelőttiségekre — ki fogom kereken mondani: ítéletem szerint 'min alapul általányosan az egyesületek lehető, bizonyos 's tartós sikere.'

Először: hogy a' titulus nonus partis primae annyira javíttassék, hogy annak sinuosításai közt, senki, első herczegtül kezdve a' legtehetlenebb nemesemberig, ne bujhassék el, hanem minden rendsértő legrövidebb uton 's egyenlőn érezze a' nemzet-hozta törvény hatalmát. —

Másodszor: hogy a' hitel közönségesen de kivált a' privilegiáltakra nézve olly szoros lábra tétessék, mellynél fogva — — — nem vissza, hanem előrehatólag lassanként megszűnjék a' mai pénzkörültké 's sequestrumi scandalum.

'S hiszem: ez elég kereken 's világosan ki van mondva! Pedig ennyire kelle jutnunk, 's min-

dig ide is czélzottam; megvallom himezés nélkül. Hanem ha e' szavakkal kezdém vala meg írói pályámat — mellyre magam sem tudom mint botlám, 's azért mivel legkisebb szerzői praetensióm sincs 's fáradozásim oka semmi egyéb, mint 'tisztá 's becsületes szándék, remélhetem az igazságos Olvasó engedelkenységet is — valyon a' közönség egy része nem kövezett volna e meg? Félek, egészen elnyomott volna, mert a' valódi kutfők távulról mutatása miatt is — — — már elég követ dobott rám. Most azonban kis publicumom némileg már megszokta némellykori erősb mondásimat, mint a' millyeneket mindennap hall, 's mint a' millyeneket sokan hallani is szeretnek; 's így — habár még kora tán most is — minden esetre időhez illőbb ma, mint ez előtt 3-4 esztendővel, fejteni ki olly tárgyakat tökéletesebben, mellyekhez a' sokaság, mint valami felette nagy jóhoz, vakon ragad, midőn úgy szólván kigyót szorít kebléhez, melly a' haza életét gyökerinél rágja, 's mellyet csak kevés idő előtt szinte halálos bűn és személyes veszély nélkül megtámodni nem lehet; — — — — ma mondom, midőn annyira haladott a' közértelem, hogy mind azok, kik az előítéletekkel — az emberiség legnagyobb ellenségivel — szállnak szembe, 's azokkal vínak, már nem állnak magányosan, hanem itt ott nagylelkű hiv 's elszánt bajtársokra akadnak; 's az egész veszedelem néhány kék feltra 's némi karczolásokra szoríttatik, mellyeket a' közjóért eltűrni valóban nem szerfelett nehéz!

Azonban valamit olly nyersen kimondani, hogy az a' közönségnek meg is tessenék, nem igen nehéz, 's számos szónokink hire tán csak azon alapul, hogy felette nyersen szoktak szólni; okoskodásiknak van e nincs e alapja? azt a' közönséges hallgató nem igen vizsgálja, megeléged-

vén hogy idejét jól tölté, azaz magát éppen olly jól mulatá, mint azon színház-járók, kik akkor elégesznek meg a' darabbal legjobban, midőn minden össze vissza, keresztül kasul megy 's több az actio mint az okoskodás! Ennélfogva vizsgáljuk kissé 's hideg vérrel: két nyersecske állításom valyon nem egyéb' e nyersnél — — — 's józan alapon nyugszik e?

Azon hiedelemre támasztván okoskodásomat, hogy az eddig előadottakból már elég világosan 's mindenkinek teljes meggyőződésére kitűnt: hogy az önkénynek legkisebb lehelete is elég ketté törni 's tökéletesen megsemmisíteni az egyesületek szüzességét, a' *mi conditio sine qua non*; 's ekép egyesületben sem első sem utolsó nem lehet, mint azok, kik a' közönség — az egyedüli Ur — parancsai végbevételére szabadon választatnak, 's ideig óráig végrehajtó hatalommal ruháztatnak fel — kérdem egyenesen ki zárhatni e az önkényt olly egyesületi intézetből tökéletesen, mellynek számos részvényesi annyira különböző törvények alatt állnak, hogy azok hatalma őket, mint egyesületi tagokat is, mások felett pártolja? Mit felelhetni erre igazságosan? Csak azt: hogy valamint a' Töröknél egyesületről nem álmodhatni, — — — úgy embergondolta privilegiumok által elbonczolt hazákban sem kaphatnak azok valódi életre, 's a' közjó úgy megakad, vagy csak nyomorultan halad, mint azon társzekér se mozdulna helyből igen gyorsan, mellyben telivér, ökör, bivaly, szarvas 's a' t. vegyest volna fogva, 's egyenlő huzás helyett mindegyik külön külön rántana néha néha egyet az előmozdítandó terhen.

Nevezetesb egyesület alig állhat fel csak ki-rekesztőleg egyfelekezeti részesekből, hanem abban természetnek, fabricansnak, kereskedőnek

's a' t. lenni kell; mert nem csak a' sok részvényes pénzbeli tehetsége alkotja azon magusi egyesületi erőt, melly szinte minden nehézségen diadalmaskodik, 's idővel, ha egészen ki lesz az emberek közt fejtve, homályba fogja állítani mind azt, a' mit a' hajdankori véres tyrannismus rakott vala egymásra, — hanem az egyesületek ereje legfőkép azon sok 's különböző részvényes értelmiben 's tapasztalásiban gyökerezik, mellyeknek több oldalúsága és sulya olly világosságra hozza végre a' valót, hogy minden rá állított munkálkodásnak sikere, ha nem bizonyos is, legalább bizonyosb, mint ha csak egy ember értelmétül 's tapasztalásátul függne az, melly a' legfényeseb ész 's leghosszabb élet után is egy halandóban csak egyoldalú 's igen parányi lehet. — Ezen kívül egy bonthatatlan lánczolattal kapcsoltatik az emberi társaság egy felekezete a' másikhoz; — kereskedő nem lehet, ha nincs termesztő 's fogyasztó; termesztő pedig mi által ösztönöztetnék munkára, ha nem volna fogyasztó, — ez pedig hogy juthatna minden szükségéhez, ha viszont nem volna kereskedő — — ; a' nyers termények azonban drága szállítás miatt a' termesztő 's kereskedő minden nyereségét megemésztik, mert a' fogyasztó nem birhatja a' drága javak terhét — — 's ime a' kézművész, a' fabricans áll elő 's mindenkinek segít. Már hol a' kézművész 's gyárnok tökéletesen nem boldogulhat, — — — ott természetesen legtöbbet vesz a' termesztő, 's aztán a' fogyasztó 's kereskedő, 's így némileg az egész közönség, — — — 's ezen állásban élünk mi Magyarok! Ha pedig vizsgáljuk, ki szegzi magát nálunk leghathatósabban a' művész, fabricans 's kereskedők ellen? azt vagyunk kénytelenek tapasztalni, hogy senki makacsabbul 's állhatatosabban nem, mint éppen a' termesztők; — a' mire

csak azt kiálthatjuk az egek felé 'Uram bocsáss meg nekiek, mert valóban nem tudják mit cselekesznek!' — — Iránylag felette szegények, pedig nem akarnak szegények lenni; — ha ezt nem szokták is mindig megvallani — de olly módokhoz nyulni nem engedi előítéleteik nyommasztó terhe, melyek által gazdagok lennének — — 's ha nagyobb kincsekre szükségök nincs, elférne az a' haza ol-tárán, 's ott fénylenék legszebben.

"A' természetők szegzik magokat művész, fabricans, kereskedő ellen; hogy mondhatni azt?" Sok így fog felkiáltni; 's Te még ezt teszed tán hozzá: "mikép kenhetni illy balgatagságot az egész nemzetre" Mire azt felelem: 'Nem a' nemzet, mert azt honomban sehol sem lelem fel úgy is, 's azon nevezet nálunk nem egyéb, mint czifra szójárás, mellynek tulajdonkép igazi értelme nincs, — 's nem a' természető szegzi magát általányosan művész, gyárász 's kereskedő ellen, hanem a' privilegiált status nagyobb része!

Látom, e' nem gyöngé lélekkel leplezett, hanem férfiasan kimondott állításomon sokak elbámultát; de önmystificatióra többé idő nincs — — 's beszéljen bátran művész, gyártó, kereskedő: igazam van e vagy nincs! Mondják ők — mert kiki jobban tudja, hol nyomja saruja — miért nem boldogul nálunk se gyár, se kereskedés úgy mint kellene? czáfoljanak meg ők, ha nincs igazságom, a' mire őket ezennel kihivom. — Mondásimat szentirásul nem adom, lehet csalatkozom; de jő-jön a' dolog végre világra, senki rajta veszteni nem fog, mert mindenkinek legközelebb javát 's jobblétét érdekli.

Itéletem szerint a' művészi, gyártói, kereskedői felekezeteket általányosan fel kell emelni, úgy hogy személyök 's vagyonok legkisebb megtámodtatástul is ment legyen, 's az ebből lassanként

folyó tökéletes bátorság a' dolog veleje, ez az egyesületek talpköve 's philosophiája, 's nem az, hogy egy actia 100 vagy 50 forint legyen, a' javasló soha végrehajtó hatalommal ne ruháztassék fel, mikép kelljen aláírni, mikor fizetni 's a' t. mint Te azt a' tárgy bibéjének 's az egyesületek fő feltételeinek tartád vagy még most is tartod!

Nem ott fekszik az Barátom; korántsem lelketlen mechanikában, — egy moralis Valami az, a' mi embert egy hazához vonz, másiktul elijeszt, 's mindaddig, miglen mi azon Valamit — melyet mindenki jobban érez, ha azon helyre akar állni mellyen az éreztetik, mintsem én azt felvilágosítani képes lennék, — minden embertársunkban tökéletesen meg nem fogjuk becsülni, természet mindaddig por vagy mocsár közt fog szegénykedni, a' fogyasztó ellenben hazánk sok részében alig emészteni valamit, 's azon keveset, a' mit a' tehetős rész fogyasztgat is, többnyire külföldről hozatni — — — külföldre pedig soha semmi nevezetést kiállítani. — — — 'S illy marasmus közt élni, valóban nem nagy boldogság, 's nem felette nagy dicsőség!

De vegyük a' dolgot practice 's próbáljuk: állítsunk most theoriában egy manufacturát, 's fejtegetssük, hihetőleg minő előmenetele leend? — Ne kezdjünk pedig valami igen szövevényest, hanem csak ollyast, mellynek életbe hozása 's tartása nem felette nehéz 's Magyarország mibenlétére 's körülményire illeni látszik. Én egy szőnyeg-gyárt gondolk legcélirányosbnak most, azaz olly gyárt, melly a' legdurvább pakrócztul kezdve a' legfinomabb kárpitokig mindent készít, a' mi gyapjubul készülhet. 'S tegyük fel hogy igazságom van, 's vizsgáljuk egy illyes gyár lehető 's remélhető előmenetelet.

Mindenek előtt egy aláírás-ívet küldözgetünk

körül, mellyre 500 pengő forintnyi actiával 200 aláírót javashunk 's kívánunk. Egyenesen ki lesz mondva: — 's íme ez a' dolog mechanikájának legfőbbike — hogy senki, mivel aláírta nevét, azért még nem tartozik fizetni, hanem köteletségének pontos teljesítése csak akkor kívántatik 's kezdődik, midőn az aláírók által szabadon választott társasági küldöttség a' javaslatot tökéletes megrostálás után helyesnek találá 's elfogadá. — A' gyár minéműsége olyan, hogy annak hasznát leginkább a' birkás-gazda 's így hazánk legszámosb gazdáji vehetik, mert általányosan csak durvább gyapjút emészt, — mellynek kisebb ára hasznossal nem igen engedi a' külföldre vitelt, 's ekép hihető, számosb földbirtokos, azaz privilegiált fog venni részt az egyesületben. Tőkepénzesek, kereskedők az uj intézet által szintugy nyertesek lehetnek, 's így feltehetni, hogy több felekezet közt a' 100 ezer pengő forint elegendő aláíróra talál — a' mit annál bizonyosabb kivihetésűnek gondolok, mert minden aláíró tudja előre: hogy csak akkor fizetend, ha a' tárgy lehető tökéletes felvilágosítás után, magát hasznosnak mutatta; a' tárgy tökéletes felvilágosításához pedig minden aláíró szabadon járulhat, mert vagy maga választatik a' vizsgáló 's rostáló küldöttséghez tagul, vagy olyanra adja szavát, kiben legtöbbet bizik, 's minden esetre nem csak az egész társaságra, hanem a' küldöttségre is szabadon befolyhat, mert a' küldöttségnek minden ülés-jegyzéki kinyomtatatnak, 's azokat minden tag rostálhatja 's azokhoz, ha directe nem is, legalább indirecte szólhat; — — a' minek ha helyes az észrevétel, bizonyos foganatja is szokott lenni, 's valyon miért? Mert ha van is az egyesületben sok, ki pénzével nem törődik; vagy a' dolgot olly heves indulattal üzi, hogy elvakultában nem igen

láthatja előre a' hihető haszon vagy kár következtét; mindazáltal a' nagyobb rész, mellyben a' pénz- és haszonkörüli aggodalom a' legerősb érzés, — annyira fékzendi majd a' könnyelműek 's szenvedelmesek türelmetlenségét 's felszinségét, hogy minden hasznos és helyes felvilágosítás, bármilly oldalról jőne is, legnagyobb figyelemre fog méltatni.

Tegyük fel ezek után, hogy az aláírás mind a' 200 részvényre tökéletesen betelt, 's a' 21 tagbul álló küldöttség szabad választás által ki van nevezve, 's képzeljük magunkat a' küldöttség első gyűlésében.

“Gyapju elég van, 's azt egyenesen a' természetűtől fogjuk venni, de semmi privilegium szerint, hanem hol legolcsóbban 's legjobb mineműségben találjuk” — — — Helyben hagyatik! — Közbevetőleg e' gyárbul minden patriotismust kirekesztünk, 's csupán csak gazdai, kereskedői 's pénzért munkálói szemmel fogjuk a' dolgokat tekinteni 's fejtegetni. — “Pest számos tekintetnél fogva illy gyártelepítésre legalkalmasb helynek látszik.” Hosszu fejtegetés után az határoztatik el: hogy a' tárgy tökéletes elintézésére szolgáló további javaslat Pest városára alkalmaztasék! “Illy gyárhoz némi kül-productumok mellőzhetlenül szükségesek, mint teszem indigo, cochenille 's a' t. 's így mindenek előtt a' kormányt örök vagy bizonyos időre olly privilegiumért kell megkérnünk, mellynél fogva sem korona-változás sem egyéb történetek e' külföldi tárgyakörüli vámot ne emelhessék fel” Helyben hagyatik! “Ezen kívül magunkat előbb, még valami egyébről is, tökéletes világba kell helyeztetnünk: valyon t. i. készített pakróczinkat, kárpitinkat 's a' t. szabadon vihetjük e' Urunk egyéb örökös tartományiba ki, — vagy legalább transito kül-

földre? 's ha nem, 's a' kivített is vám nyomja — akkor örökre vagy bizonyos időre hasonlólag ki kell előbb eszközlenünk a' kormánynál azon biztosságot, mellynél fogva bátrak lehetünk, hogy márul holnapra a' kivíteli 's transitoi vám nem fog felemeltetni, vagy visszaijesztő formalitások 's nehézségek által — — — — — olly mintába öntetni, mellyek egyenlők a' felemeléssel." — Helyben hagyatik! — "A' vám-körülti kérdést fel kell tehát mindenkinek előtt tökéletesen világosítani 's azt a' kormánnyal rendbe hozni — — erre pedig a' társaság 3 küldöttségi tagja bizassék meg." Helyben hagyatik! — 'S az első gyűlésnek, mellytán több ülésre is terjedt, vége lön. — A' három biztos azonban lehetőségig mindent kinyomoz, 's a' kormánytól hosszabb idő lefolyta után, — — — — — vagy pedig, mert a' dolgok helyes végbevitelére sok idő kell, végre választ nyer, 's összeül megint a' küldöttségi gyűlés 's a' nyert válasz biztosító 's kedvező létét rostálja. 'S tegyük fel most — mivel később az ellenkezőt fogom feltenni — hogy a' válasz minden lehető előlátás 's felszámolás után annyi bátorságot 's kedvezést nyújt, mellynél fogva a' gyár lehető sikere, a' mennyire azt vám érdekli, ha nem tökéletes bizonyosságu is, legalább igen hihető. De vizsgáljuk mi fog ezután a' gyűlésben vélhetőleg előfordulni? "A' tárgynak egy nyomos feltételén diadalmaskodtunk, melly *conditio sine qua non*; azonban most egy nem kevesebbé fontos van előttünk, t. i. mikép hozzuk a' tárgyat olly életbe — 's erre vigyázni kell, mert valamit bágyadt életre hozni nem nehéz — olly erős egészséges életbe mondom, hogy a' báb nem csak hosszú de virágzó életet is élhessen? Ennek elérésére szükséges a' gyár mechanikai részét olly értelemre 's kezekre bízni, mellyek jót, igen

szép izlésűt 's olcsót tudnak készíteni — mert ismeretes dolog, teszem posztógyárakban, hogy az ügyes munkás, mód nélkül finomabb 's így drágább posztót készít iránylag nem felette finom gyapjubul, mint a' tudatlan 's ügyetlen a' legfinomabbul, 's efelett jó rendeletű gyárban egy ember több portékát készít, mint rendetlenben négy annyi szám. — — Ezen ügyességi fogások pedig napról napra jobban fejlődnek a' külföldön ki, úgy annyira, hogy a' legnagyobb honi olcsóság sem képes azon nyereséget kipótolni, mellyet a' tudós 's ügyes munkás hajtani képes; — — 's ekép a' tárgynak tökéletesen megfelelő embereket külföldről kell közénk édesgetni — — 's e' mesterek 's kézművészek megszerzése 3 küldöttségi tagra bízatik." Helyben hagyatik! "Ezen emberek el nem érkeztekig azon kérdést végkép nem határozhatni el: valyon Pesten álljon e fel a' gyár, mert víz, föld, fa 's egyéb tekintetek miatt illyeshez az e' részbeli competens bíráknak is kell szólni; 's ekép a' kézművészek 's gyáraszok érkezésükig, megint elszéledhet a' gyűlés." Helyben hagyatik.

Hanem e' megbízás teljesítésében gondolom elakad a' három biztos. Ha mint Magyarok fogják keresni a' gyárhoz szükséges individuumokat, vagy olyanokat lesznek a' küldöttségnek javasolni kénytelenek, — 's ebben kivétel lehet, de arrul jót állok, felette kevés — kik a' társaságnak hasznót nem hajtandnak, vagy mindig 's mindenütt a' fabricansoktól illy hangu szavakat fognak hallani: "annyira fel vannak halmozva nálunk a' munkák 's így a' kereset felette nagy, hogy valóban most idegen földre menni nem kívánczunk — — — 's a' t." a' mi egyébiránt nem igaz, hanem pusztá ürügy—praetextus—melly tökéletes világra fejlőd, ha az érintett biztosok nem mint Magyarok, hanem

mint ismértelenek mennek a' dologban elő, mert akkor éppen azt fogják hallani, a' mit én már igen sokszor valék nyelni kénytelen: "Mi a' Magyarat személyesen igen becsüljük, mert egyenes szivü, becsületes, nagy lelkü; — de köztök is van némi kivétel — 's ezek iránt a' törvény nem ad elég oltalmat; — 's ekép bizony nem megyünk hazájokba. Ha egy szeles nemes urfi pofon üt, vagy egy másik lehuzat, — — milly satisfactiót várhatunk? nyert pénzünket nem merjük kiadni, mert akkor fizetik vissza mikor akarják 's a' t. — — köszönjük, köszönjük, ezen becsület nekünk igen is nagy, de inkább másutt élünk!"

'S hogy illy szép tapasztalással gazdagodva fog a' dolog mibenlétéről a' három biztos jelentést tenni, arrul igen kevés kivétellel, mint mondtam, szinte kezes merek lenni, 's állításom tanúul azokat hívom — — — kiknek e' részben olly külföldi tapasztalások van, mellyet máskép nem szerezhetni, mint ha valaki nem mint rész, azaz ezen esetben nem mint Magyar, hanem mint indifferens, 's ekép pártatlannak látszó forgolódott 's forgolódik odakün. Hasznos mestereket tehát hazánkba édesgetni nem fogunk, 's miért? Mert a' 1^{ae} titulus 9us homlokkal áll a' szőnyeggyár ellen — — mivel mindaddig, mig annak kannyargási és tekervényei közt bujkálhat egy felekezet — — — vagy az nem terjed ki a' haza minden lakosira egyenlően 's általányosan, mindaddig számos, vagy elegendő becsületes 's ügyes kézművész 's gyártó hazánkba telepedni soha nem fog. 'S hacsak egy szőnyeggyárt semmisítne meg ez öblös törvénynek tulcsapongó tág, vagy felettszük léte, akkor a' tárgy nem érdemlené a' megpendítést, hanem úgy kell felvenni a' dolgot, hogy ezen gyárt azért állítánk theoriában fel, mert legkönnyebb, 's ekép az következik: hogy ha

már a' legkönnyebbet is elakasztja a' hiányos törvény, mikép fog meg nem javításaiglan mind azon számos gyár boldogulni, mellyeknek életbe hozása, a' tökéletesen megfelelő emberek csekély száma miatt még sokkal nehezebb? Azon dilemmában vagyunk tehát helyeztetve, hogy vagy össze kell szorítnunk a' primae nonust ránk nemeseemberekre nézve, vagy azt módosítva honunk minden lakosira terjeszteni — — — szóval: a' törvényt annyira javítani, hogy az a' természet-hez közelebb álljon, — vagy egyenesen le kell mondanunk nem csak arrul, hogy szükséges fabricatumink legnagyobb részét magunk állítsuk ki lassanként, — hanem azon ki nem mondható áldásrul is, melly az okvetetlenül ébresztendő nagyobb szorgalom által nem csak az egész közönség physikai, hanem moralis mibenlétére is olly jóltevő 's valóban csudálatos befolyással volna, hogy néhány évtized múlva Hunnia meg nem ismerhető díszfokra virulna fel! Azokat tehát, kik e' sorokat olvasandják, honunk javára kérem: ne vessék ezen okoskodásimat gondatlanul félre — mert valóban nem theoria, a' mit szólok, — hanem méltassák hideg vérü 's igazságos fejtegetés 's fontolgatásra, 's világosan fogják tán látni, hogy — a' mit szerencsétlenségünkre a' legnagyobb rész tán távulról sem sejt — éppen azon törvény áll, felette tág magyarázhatása vagy nem elegendő terjedelme által, leghathatósabbán nemzeti szorgalmunk ellen; — éppen azon törvény mondom, mellyet sok, minden lételünk legbiztosb palladiumának tart, — 's kérdem valyon mi józanabb: — 'egy törvényt úgy szólván világra hozott előítélet sugtában javítlan hagyni e, 's az által a' szorgalom szellemét egészen elijeszteni, 's azt századokra lökni vissza; vagy azt annyira igazítani, hogy csalárdon, rendsértőn 's féktele-

nen kívül az egész nagy közönség annak oltalma alatt bátran örüljön személyi 's vagyoni sajáttsága és szabadságának?

Tegyük azonban fel, hogy a' fentebb érintett 3 tagu biztosság olly embereket talált, kik a' szőnyeg-gyárt tökéletes mozgásba hozni képesek, — a' mi mint mondtam egyes esetekben 's kivétel gyanánt igen könnyen történhető — 's hogy így szinte a' legnagyobb nehézségeken 's a' felállítandó egyesület derekán már túlhatott a' társaság — — — — valyon mit fog tenni a' küldöttség? — Egy uj gyűlésében ki fogja nevezni először: azon megmaradandó kisebb tán 7 tagbul álló küldöttséget, melly a' szőnyeg-gyárt kapcsolatban fogja tartani az egész társasággal, úgy hogy ezen utolsó befolyását az egészre pillanatig se veszítse el, — 's legkisebbről is tudósítva legyen, mert tul-világosság, tul-nyilvánosság egyesületek körül nem lehet; másodszor: külön külön embereit szoros korlátok közt 's nyilvános felvigyázat alatt még fogja hatalmazni a' gyár-felállításra, a' mi több ágra oszlik, hanem két legfőbbre t. i. a' dolog gazdasági 's technikai részére — — — 's im a' pillanat, mellyben a' társaság tagjai megkérletnek negyed vagy fél részvényök letétele végett — — — 's tegyük fel — ez pedig ugyan merész feltétel — hogy a' részvények negyede vagy fele mind pontig 's órára fizettetik le; 's így sok fáradozás után végre a' gyár forogni kezd.

A' felette száraz tárgy nem engede még több részletbe bocsátkoznom, mert unalmig hosszasanak kelle vala lennem, de úgy hiszem — — elegendő bár korántsem felesleg szemüggel állítánk gyárunkat fel, 's én az illy körülmények közt mulhatlanul szükséges eszközlések fővonásit türehető világban rajzolám elő; azonban ne kiáltsunk azért még győzedelmet, mert ámbár nem olly

könnyű a' legegyszerűbb gyárt is a' hihető siker sarkalatin életbe hozni, mint azt a' mondottakból láthatjuk, mindazáltal illy intézetek életbe hozása még csak gyermekség azoknak életben tartásához képest! Itt Barátom, a' Te igen kedves "Bibéd" Ez a' nehéz feladás! 's valyon nem nehezíti, vagy szinte nem semmisíti e meg a' privilegiuntalanra nézve előhozott bátorság-ellentő törvény 's a' hitel hiányossága illy egyesületek életét? Istenért! lehet e azon kételkedni? Nem csak nehezíti, de minden bizonnyal meg is semmisíti. Az értelmes, ügyes 's becsületes művész — 's ha nem ilyen, nagyobb gyárookra, egyenesen kimondom, semmi hasznát nem vehetjük, mert minden vásáron a' mienknél szebb 's olcsóbb portéka meg fogja ölni gyárunkat — nem csak ki nem akarja tenni magát becsstelenségnek, de férfias öntudatja szerint a' megbecsülést is megkivánja, nálunk pedig egy pajkos deák, vagy ha az nem is, egy atyai hatalom alul kiszabadult hiábavaló nemtelen nemesember, vagy még sokkal nemtelenebb 's hasztalanabb magnás úgy szólván büntetlen bánthatja meg ötöt, — mert a' személyes elégtételnek nem parodiája e az, ha a' büntetés szinte fél századdal kullog a' tett után? büntetlen bánthat meg mondom olly művészt, kit másutt fejdelmek becsülnek, 's kinek a' külföld leghatalmasb hercegi sem véthetnének büntelen. — — — És aztán édesgessük őket hozzánk! A' mi annyit tesz: "Vizsiess a' sz. Gellért hegyére!" Nem, nem; a' természet ellen nem történik semmi, 's ha értelmes, ügyes 's becsületes fabricánsok kivétel gyanánt közénk jönnek is rövid időre, tökéletesen közöttünk letelepedni soha nem fognak, míg a' szorgalomra nézve mostani felette hiányos törvényink nem javíttatnak. Az oktalan állat pusztá ösztöne szerint nem rak fészket 's nem tanyáz ott, hol

nyugalmát veszély közt sejtí — — nézd a' fecskét, nézd a' hódat, vidrát — — — 's az okos ember, ki némileg előre láthat — — ne kerülje olly hazákat, hol sem személye, sem tulajdona kellő bátorságban nincs — — — 's ne keresse inkább azokat, hol mind kettő valódi bátorságban van? Nem nevetséges kívánat e ez? —

E' szerint, ha eleinte tökéletesen megfelelő embereket édesgetnénk is magunkhoz, nem hihető, hogy azok mostani körülményink közt nálunk telepednének le, 's olly nagy számban kíváncsoznának is letelepedni nálunk — — hogy viszont mi ne legyünk az ő uralkodások alá vetve, a' mi, mint a' tapasztalás mutatja, igen sokszor történik, ha egy gyárnak egész boldogsága néhánytul vagy csak egytül függ; 's ezt nem kell felejtetni. Mig tehát értelmes, ügyes 's becsületes fabricansok úgy szólván csak kivétel gyanánt, — vagy költöző madárként csak kikelet 's nyaratszaki rövid időre szállongnak honunkba látogatásul, mindaddig jó sikerü gyár sem lesz egyéb anya-földünkön, mint különös tünelmény 's ritkaság — — — 's valyon ez annak, ki nem annyira magát 's privilegiumit, mint inkább hazáját, hazafiait 's az igazi szabadságot szereti, — — — kellemes — keserü gondolat e, kérdem? Midőn azt teszem hozzá, hogy azok, kik nagy gravitással ön 's hallgatóik mystificatiójára néha így okoskodnak: "Magyarország pastoralis szántó-vető haza, melly csak nyers productumokat állíthat ki 's mellybe gyárok még nem valók" a' legnagyobb képtelenséget mondják — — — mert ha volna is közel tengerpartunk, 's így nyers terményinket könnyen kivihetnők is, még akkor sem állna illyes okoskodás; mert valamint nagyobb szorgalom a' fogyasztást neveli, ez pedig több javak kitermesz-

tését okozza, ez továbbá a' kereskedés gyarapodását eszközli 's a' t. 's ekép mind ezen ágak szakadatlan lánczolatban vannak, 's egynek bágyadtsága a' többieket is elgyengíti, — — — úgy a' gyárok is nevelik a' több termékek kiállítását, több marha-tartást 's a' t. Milly képtelenség tehát az érintett okoskodás főkép olly elszigetelt országra nézve mint Hunnia, melly bizonyosan soha nem fejtheti magát ki kül kereskedés, vagy kül nemzetek segítsége, hanem kirekesztőleg csak ön ereje által, melly vagy sehol sem vagy bel szorgalmában rejtezik, azaz — — — sehol sem, mint értelme tágitásában 's nemzetisége nemesítésében ! —

Szőnyeg-gyárunk tehát hihetőleg nem forgand tartólag jó sikerrel, mert vagy nem lesznek olly ügyességű emberink, kik készítményiknek meg is tudnák adni azon elsőséget olcsósággal párosítva, melly a' nagy concurrentia miatt vásárokon szükséges; vagy olly kis számban fogják honunkat lakni, hogy a' köztök nem választhatás miatt tyrannismusok nekünk végre türhetetlen 's ekép a' szükséges gyárasz intelligentia soha nemzeti-vé nem lesz — a' mi egy fő feltétel.

Tegyük azonban, hogy részint a' gyár-igazgatóság olly jó móddal bánik a' mesterek 's művészekkel, mellynél fogva ezek szívesen megmaradnak, részint ezen utólsók indiscretióra nem fakadnak, bár nyilván tudják, hogy nélkülök a' gyár egy tapot sem mehetne, 's más emberek közel nincsenek, kik mindjárt helyikbe léphetnének — — — tegyük ezt fel, 's mondhatni a' feltétel elég merész, de mit használ? gondoljuk a' nehézségeken diadalmaskodtunk már? korántsem, mert ime itt áll a' második Cerberus "a' hitel hiányossága t. i. —

Fentebb azt tettük fel: "a' 25 vagy 50 ezer

pengő for. pontig 's órára tétetett le, 's ez is merészke suppositum volt — — — hanem hagyján, mert lehet hogy eleinte a' szalmatüz — ki ki érthet mit akarok mondani — azt tán eszközölteté; — ez azonban csak a' gyár életbe hozásához tartozott, — a' mi könnyebb oldala — — — tekintsük azért most a' gyár életben tartására nézve viszont — 's ez már nehezebb oldala — milly phasisok alá lesz vetve a' pénz dolga.

Mindenek előtt nem kell feledni, hogy egy gyár összeköttetése részint az egyesületek, részint a' kereskedők 's vásárokkal olly complicált állapot, mellyet szükségkép — ha siker ohajtatik — a' legegyszerűbb elvekre kell szorítani — — — azon egyszerűség veleje pedig "az idővel gazdálkodó rend 's pontos takarékoság — azaz: hogy szinte semmit kétszer ne kelljen eszközölni, 's ekép az, a' minek ma kell végbe menni, holnapra ne halasztassék. 'S practicai emberektől kértem, ezt állítanom igazam van e vagy nincs, — 's ebéli okoskodásom ábrándozás e mikor még azt teszem hozzá — — — 'ezen idővel takarékoskodó rendpontosságot, egy kereskedő, vagy a' mit a' Német 'Geschäftsmann' szóval fejez ki, 's mi tán Dolgász névvel mondhatnók, soha elég szorosan nem tarthatja meg, 's azt neki minden ügyeleti 's eszközzésiben tulcsapongásig, szeretném mondani 'kicsinységig' szemei előtt kell tartania — mert a' kereskedői siker vagy bukás jobbadán e' tengely körül forog. — — — 'S most nézzünk gyárunkra.

Ki fogja a' hátralévő pénzek beszédését vinni? Az, bár ki legyen is, jó szerencsét neki! Én inkább a' gyár kerekeit fogom zsirral kenni vagy hajtani, mint sokkal könnyebb 's kellemből munkát. A' gyár eleinte nagy sikert nem

mutathat, mert míg igazi forgásba jó 's hasznot hajthat, ahoz évek kellenek — — ekép a' részvények kamati osztalékja nem lehet nagy — vagy tán hosszasb ideig semmi sem fog lenni; chez több nehézség és szerencsétlenség is járulhat, mellyet a' legnagyobb észbeli concurrentia sem láthat tökéletesen előre — — — 's im megijed a' szalmatüzesek nagy serege — — — 's kinek közülök egy kis privilegiuma van, mögéje bujik. A' pénzszedő koptatja újait 's éjjel nappal írkal, de nem válaszol neki senki, pénzt pedig éppen nem küld — — — a' küldöttség zavarba jó, 's a' társaságnak egy szivreható értékezt küldöz a' másik után — mellyek a' hiányos posták miatt soha céljokat nem érik, vagy akkor érik el, mikor a' gyár már elbomlott; vagy ha jó időbe érkeznek, alig olvastatnak 's némellykor tán pipa-gyújtásra is szolgálnak. — A' küldöttség azonban védelmezi az intézetet tehetsége szerint, 's annak megmentésire minden módhoz nyul — 's végre megbizotti, — mert az író új nem elegendő — pénz-beszedés végett megint lábaikat koptatják. 'S most kezdődnek a' legfurcsább scénák, mellyek mindannyi vigjátékra adnának felséges tárgyat. — — — Jelenti magát az incassator, 's im a' különféle bujódsi hátulsó ajtócskák! — — — “Jőjön az Ur máskor, most dolgom van” — — — “Rajtam nem kell busulni megfizetem én azt” — — — “Mit alkalmatlankodik az Ur annyiszor, azt gondolja elszököm?” — — — “Van még a' tárban elég pénz tudom, majd én később fizetek” 's a' t. Mások pedig így: “Jőjön az Ur holnapután reggel, de ne felette korán — — majd akkorig elkészítem” — 's megyen a' boldog pénzszedő, de az Uraság 4 óra-kor már elutazott. — — Mások végre egyenesen a' küldöttségbe kötnek: “Mi olly pontos fizetők

vagyunk, 's közönségesen azoknak ismértetünk is, hogy minden illy nem felette gyengéd figyelmeztetés csak megbántás lehet — — — 's így azért sem fizetünk" ezen utolsó nem fizetési menedékvár mondhatni legremekebb gondolat, melly egy Vaubannak is becsületére válnék. Akármilly oldalról jön is az incassator, mindig szem közt áll vele a' restans, 's im ez a' vár tökéletessége: ha nem figyelmeztet, eo ipso el marad a' fizetés — — — ha pedig figyelmeztet — neheztelnek rá, 's valóban méltán, de éppen azért sem fizetnek!!! — — 'S illy élet-scenákkal könyveket tudnék tölteni; — fontoljuk azonban hideg vérrel 's igazságos lélekkel, lehet e illy körülállások közt egyesületeknek boldogulni? A' mire azt leszünk kénytelenek egyenesen felelni: 'Lehetetlen'. 'S kinek agyvelejében ez másképp látszik — — — ugyan kérem olvassa Laplace értekezését a' hitetőségekről, a' mi után velem tán kezét fogand. — — — Minden emberi társaság egyébiránt illy körülmények közt vala, minekelőtte gyermekkorából némileg kilábolt, 's ez két okbul; először is: mert csak igen kevés szülének vagy nevelőnek jutott eszébe gyermekik 's nevendékikkel így szólni: "Ne hagyjátok magatokat soha valami aláírásra kényszeríttetni, 's ne irjátok soha önkényt is neveiteket valami alá, a' mit utóbb teljesíteni nem akarnátok, vagy nem tudnátok; — ha azonban már ott áll nevetek: ne becsstelenítsétek azt le 's ne mocskoljátok azt az által soha bé, hogy kötelezésetek nem teljesítése miatt — — érdemelve azt irhassa valaki hozzá: p. o. N N szótörő — — csalárd — — 's nem csak minden kellemről mondatok le, hanem adjátok el inkább a' legszükségeset is, sőt dolgozzatok pénzért, minekelőtte szökötés-vagy hit-szegők lennétek." Másodszor pedig, mert a' törvények nem voltak eléggé kifejtve,

hogy a' szüléket 's tanítókat illy tanács-adásra gerjesztették, vagy azok szorgalmatlanságát némi-
leg kipótolták volna.

Allítsuk végre hasztalan szószaporítás helyett — mindezek után a' csinosbult külföldet hátra-
maradt honunkhoz. Ott a' művészi 's kereskedési
felekezetek a' törvény által nem csak minden
megtámadástul oltalmaztatnak, hanem az egész
közönségtől nagy becsben is tartatnak, — az alá-
írás pedig vagy becsületből — 's ha ez nincs —
kinszerítve teljesíttetik. Nálunk ellenben a' mű-
vészi 's kereskedői felekezetek nemcsak a' kö-
zönség által nem becsültetnek úgy mint illenék,
hanem őket számos megtámadástul a' törvények
sem oltalmazták eléggé, az aláírások pedig se
becsületből nem teljesíttetnek rendesen 's ponto-
san, sem azok teljesítése a' törvények által nem
kinszeríttethetik kívántató vagy kötelezett idő-'s
költség-takarékossággal! Már illy auspiciumok
alatt valyon hol lesz a' siker, künt e, vagy köz-
tünk? Felelet: "künt virágzás, bent téli fagy!"

Sokan tudom illy okoskodásim után azt mon-
dandják: "milly összeköttetésben áll mind az, a'
mit előhoztam a' társasági szabadsággal, a' pesti
Casinóval?" Mások: "hogy a' par. 1°: 9ra tett ész-
revételim sarkibul kidöntik nemesi privilegiu-
mink lelkét" Megint mások: "későbbi törvények
minden általam felhalmozott nehézségnek tökéle-
tesen megfelelték már" 's több eféle.

E' néhány pedig, tudom, koránt század ré-
szét sem teszi a' fellázult 's lázulandó ellenve-
téseknek, 's így magamat nem csallhatom meg —
ámbar saját vélekedésem szerint azt hiszem,
hogy mind a' 300-nak, sőt ha 1000 volna is,
tökéletesen megfelelni képes lennék — — —
mert a' mit itt csak érintve mondek, rég időtől
fogva jól átgondolt 's agyamban meglehetősen rend-

del fenálló meggyőződéseim folyadéka; — magamat nem csallhatom meg, mondom, hogy azoknak részint felvilágosítására, részint megezáfolására hosszú évek 's egész könyvtárok kellenének. — — — Már az előttünkí évek mennyiségét ki tudja? egész könyvtárokat pedig írni, azokat olvasni 's tagolni, 's viszont felvilágosítani 's ismét taglalni 's a' t. se nekem sem a' közönségnek ideje nincs, 's kár is volna a' becses időt 's a' minket nemes tettekre buzdító dicső jelenkort írka-firkálással vesztegetni. Egy barátságos szóvita jobban és szaporábban fejt ki a' valót, mint száz nyomtatott értekezés; — — illy szorgalmi, kereskedési vitákra pedig ugyan milly intézét adhat jobb alkalmat mint a' pesti Casino, melly minden felekezetbül szerkeztetve 's a' haza közepén van? 's im ez azon összeköttetés, mellyben én legalább, — az egyesületek szellemét, a' gyárok lelkét, a' társasági szabadságot vele némi kis lánczokkal egybe kapcsolva látom. Igazam van e, vagy mennyiben van, vagy tán éppen nincs e? elmesurlódások által fog legszaporábban kifejlődni, 's ez az, a' mit szivemből ohajtok, — mert nem azt kívánom, Isten mentsen 'hogy én mondjam ki a' Valót, mellynek legnagyobb hijával vagyunk, — hanem hogy ki legyen mondván 's tőlünk megismérve! Elmesurlódások fogják legbizonyosabban felvilágosítani: hogy valamint a' par. 1^{ae}: 9. 4^{ik} sorának eltörlése által törvényink javultak, mert ha nem szabad is ezen-tul ártatlanul elnyomattaknak önbirájokká torzankodni, mindazáltal ez az egészre nézve iránylag kisebb baj, mert a' közönség az anarchia ördögütil megmenekedett, a' mi felette nagy áldás, — úgy a' többi 3 sornak, mellynek fő vonásirul 's velejérül élve soha sem fogok lemondani, mert azok mentenek meg legitime a' hatalom önkényitül,—

philosophiai javítása 's tán nagyobb kiterjesztése sem fogja a' magyar nemesi privilegiumok lelkét sarkastul kidönteni, hanem törvényinket nemesíteni, 's ez által hazánkra egyoldalú privilegiumok bágyadt színe helyett, — — — egyéb kis javítások segítségével — a' köz szabadság fényét deríteni.

Ki fog sülni: hogy későbbi törvények, sem a' privilegiumtalannak személyes bátorságát, sem annak vagyoni sajátját elég 's biztos pártolás alá nem veszik — 's ekép azokat annyira kell javítnunk, 's az idők szellemihez alkalmaznunk, hogy a' szorgalmi felekezetheliek seregesen tuduljanak honunkba, 's inkább köztünk telepedjenek le, mint a' Világ akármilly szegletébe.

Meg lesz ismérve, hogy a' jobb ember, bármilly lépcsőin áll is a' tehetség 's hatalomnak, nem annyira sok pénzt 's nagy hasznót vágy és szomjaz, mint inkább azon elme- békét 's házi csendet, melly tiszta lélek 's ön fáradozás gyümölcse, mellyet önkény nem törhet ketté 's melly szerint a' szabad ember így szól: — "Mindenkinek melle megelégedési kutfeje"; "hajléka bátorságos menedéke" — 's így érzeni, 's azokat becsülni, kik így érzenek, isteni sugár 's ihlés által azok lelkébe lesz öntve reméllem, kiknek a' törvényjavítás kezeikben 's hatalmokban áll, 's a' törvények csak akkor fognak valódi áldást 's halhatatlan hirt ruházni hazánkra, ha az erényt és sajátot mindenkiben egyenlőn pártolni — — a' vétket pedig mindenkiben egyenlőn sujtani, valamint az álsajátot senki birtokában szenvedni nem fogják. Csak illy törvények magasíthatnak népet nemzetté — — — csak ilyenek ígérnek nemzeti fényt, erős, boldog 's hosszú életet, mert csak ilyenek alkotják végre azt, hogy nem csak iránylag kis felekezet — — kívánja

's ohajtsa az országí erõmû változhatlanságát, hanem a' nagy közönség — 's nem mystificatio vagy ígéreték után, vagy álképzelet miatt — hanem természetí vágybul 's con amore kész legyen, való-
ságosan pro aris et focis ontani vérét.

Fel fog világosodni: hogy valamint a' legjelesb familiák közt, ha tagjai számosak, minden bizonnyal olyanok is lesznek, kik a' jó fajbul kicsaptak és semmirevalók, éppen úgy nem lehetõ 's hihetõ, hogy egy több millióbul álló közönségben, számosb rendbontó, csalárd 's. a' t. ne találkozzék. De egyszersmind azon igazság is meg fog ismértetni: hogy egy büszke nemzet, mellynél erény a' legfõbb érdem, 's becsület a' legfõbb jó, soha nem fogja pártolni a' törvénytörte bûnöst, vagy a' becsület-sértette selejtest; mert valamint szálkát nem tûrhet szemében, úgy nem szenvedhet bûnöst, selejtest anyakeblében, — hanem ki fogja õket vetni a' honfiak számábul, — 's nem csak azért, mivel nem közibök valók, 's egy két alávalónak jelenléte egész vidékeket undokít, de legfõkép azért, hogy egész világ lássa, mennyire heterogen a' gyalázatos élet 's becsületellentiség a' nemzeti sajátsággal. Illy cselekvésmóddal fogják egyes nemzetségek is becsületöket fentartani, 's valóban ennél nem csak józanabb, de más mód szinte nincs is. — Szép példát adott az emberiségnek e' részben — — Brutus — — Atila — — — 's ha mi egy ismértlen nép közt tartózkodnánk — — — 's annak egy tagja rajtunk igaztalanságot üzne, 's honfitársinak nagy része pártját fogná, — nem volnánk e' kénytelenek azt megvetni? Viszont nem gerjesztene e legnagyobb tiszteletre minket azon nemzet — mellynek közönsége inkább minket, bár idegen 's tehetetlen külfikat, pártolna ártatlanságunknál fogva, mint a' sértegetõ befít? Vajha lágy vele-

jébe nyomná e' sorokat néhány gyáva ítéletű honfi, ki az által gondolja szolgálni a' hazát 's annak emelni hírét, ha általányosan mindent a' mi benne rút 's alávaló is palástolni 's rejtegetni törekedik; — 's bár mentene Isten mind azon otromba barátoktól meg, kik a' bűnök leplezgetési által honunknak több kárt tesznek, mint a' mennyit tiz annyi elszánt ellensége okozni képes lenne.

Igazi irány 's egyensúlyba fognak számos ideák jőni — — p. o. hogy szinte minden országlási eszközzés úgy szólván egy csata, mellynek philosophiája "lehető kis veszteséggel a' legnagyobb diadalmat kivíni, azaz hogy mindenkor csak a' lehető legnagyobb szám jóléte főroghat kérdésben, — mert tökéletesség a' földön nincs — 's ekép olly országlás sem lehet, melly annyira érné a' tökély legmagasb fokát el, hogy a' honban egyet sem véve ki, mindenkinek sorsa boldog legyen; hanem az egész feladás csak az lehet: hogy senki, ha nem boldogul is az országlás eszközzési következtetésében, azok által legalább ne károsodjék; — 's mindenki nagyobb értelmé 's szorgalma után gyarapulhasson azok előtt, kik tudatlanul 's resten élék napjaikat! —

Át fogja látni a' nagyobb rész: hogy többi embertársi felett elég privilegium nem adózni, ingatlan jószágot szabadon birni; 's azokat, kik nagy terjedelmű, sokszor 1, 5, 10, sőt 20 négyszeg mérföldnyi uroalmakat birnak, úgy is annyira megkülönbözteté már a' kedvező sors, hogy nekik még ezek felett emberektől gondolt privilegiumok nem is szükségesek; — — — — — hogy a' törvények, ha tökéletesen igazságosak nem lehetnek; minthogy azok olyanok valóban mindig nem is lehetnek — — inkább a' tehetetlent mint a' hatalmast pártolni hajoljanak, — mert a' hatalom hajdan, most és jövőendőben is,

— s' míg ember ember marad, mindig könnyebben tudott 's fog magán segítni, mint a' tehetetlenség — 's ennél fogva inkább szorulna a' közönség a' p. 1^{ae} t. 9us kedvezésire, mint a' hatalmasb rész; 's inkább lenne szükséges a' hatalmasb részt megkötni szoros hiteli törvények által mint a' közönséget, mivel ha tehetetlen sérti meg a' hatalmas, van ezen utólsónak elég módja, — mert est modus in rebus — a' sérpótlást megvenni 's torlani az elsőn — de viszont nem könnyen! Szint-igy ha tehetetlen adós a' hatalmasnak — — — sokkal könnyebben meg fogja kapni ezen utólsó az elsőnek tartozását, mint viszont — — — 's a' t. — — —

Szóval: mód nélkül sok hasznos jövőnd világra 's többek közt az is, a' mit a' 417^{ik} lapon említék — hogy t. i. — azon vámkörültké privileginm 's bátorság, mellyet a' fejtegetett szőnyeggyári küldöttség 3 biztosa nyert a' kormánytul, tán olly csekély 's bizonytalan lesz, hogy sem ezen, sem más gyár sikeri hihetőséggel felállíthatni nem fog. — — — 'S ez, a' miről most senki teljes, sőt hihető pontossággal nem is szólhat, végre lehető tökéletes nyilvánra jó, a' 'mi ki nem mondható nagy nyereség. Mert ha hidegvérű, mindent ellátó 's mindenre ügyelő számolás után az foly, hogy még a' vámok magas 's kivált ingadozó léte mellett is, hihetőleg sikere lehet gyapju, üveg, vas, vászon 's több illyes gyároknak, — — — a' min egyébiránt kételkedem: akkor minden bizonnyal időt veszteni 's mástul várni segítséget többé nem fogunk, mert annyira elsüllyedve hála! még nem vagyunk, hogy hazánk magasodását ne kívánnók, 's ha ezt eszközteni hatalmunkban áll, ahoz tüstént ne fognánk; — hanem egyesülés 's józan rend által mind azt fel fogjuk állítani, a' mi nem mulja tehetségünket fel,

’s hazánkiai nagyobb szorgalmát felébresztethetné ’s így nagyobb moralitásokat, ’s ekép nagyobb boldogságokat okvetetlenül következtetné. Ha ellenben a’ combinatiókból az fejlődik ki — mint valóssággal hiszem ki is fejedendő — hogy nem annyira a’ vám, mint inkább annak ingatag léte, ’s mind azon nehézségek — mellyekkel a’ portékának vinni kell, ha hazánk határain be vagy kitörnek, ’s melly nehézségeket könnyíteni vagy elhárítani szinte csak tudós képes — sarkalatos okai ’hogy a’ gyárok sikere Magyarországon nem lehető — — — akkor mint hív jobbágyokhoz illik, férfias egyenességgel a’ királyszék elibe fogunk lépni, — — ’s nem egy ketten, vagy olyanok kik mindenöket elpazérlották már, ’s hosszú életöken kívül semmi egyéb érdemök, ’s így benök egy bölcs fejedelem nem is igen bizhatik; — hanem számosan ’s olyanok, kiknek sajátjok renben, ’s kik önhasznokat pártolják ugyan, de nem úgy, — ’s erre figyelmezní kell — hogy az a’ köz jó ’s haszon elibe tétessék, hanem hogy az csak abból folyjon, — ’s kik indiscret praetensiók helyett így szólnának Urokhöz: “Fejedelem! hív jobbágyidnak valljuk magunkat, mert Te törvényes Királyunk vagy — őseink elszánt bátorságát fel fogja mulni a’ miénk, ha székedet veszély környezné, a’ mitül mentsen Isten! — — hanem éppen mert hív jobbágyid vagyunk, ’s azok is akarunk lenni holtig, tehetségünket is tetemesb szolgálhatásunk végett emelni kívánjuk, — ezt pedig nem új privilegiumok által, hanem a’ köz gyarapodás ’s honunk felemelkedése után. Lásd Urunk geographiai helyzetünk nem kedvező, ’s ekép soha nem fogunk boldogulhatni, míg nyers természetményinket nem változtatjuk honunkban becsesbökké, ez pedig csak gyárok által eszközölthetik. A’ Dunát magunk költségén szándéko-

zunk rendbe hozni, az ádriai tengerrel közösülést eligazítani 's így igaz, fekvésünk mostohaságin némileg orvoslani — — — nem különben olly törvényjavításokat közlendünk országgyűlésinken Vele, 's hihetőleg el is határozzuk, mellyeknél fogva szívesen le fog telepedni köztünk idegen kereskedő, gyártó 's a' t. Azonban Urunk! mind ez még nem elég, mert a' hazánkat terhelő vám győzhetlen gát gyanánt feszül minden iparkodásink ellen; 's ennek elintézése az, a' miért esedezünk. — Mi nem akarjuk sem magunk, sem honfi-társink hasznát más jobbágyid kárára alapítani, mert igen is jól tudjuk, hogy azokról is gondoskodni szent tiszted, sem lehetetlent nem kívánunk, hanem csak azt: lépnénk olly Javításokra, mellyeknél fogva se kincstárodnak csorba, se másnak kár ne okoztatnék, hazánknak pedig legnagyobb haszon szereztetnék, — a' mit mi felette könnyen kivihetőnek gondolunk; mert nem hihetni, hogy kincstárod 's Monarchiádnak az valódi hasznára lehetne, ha Magyarország, melly birodalmidnak leggazdagabb részévé válhatnék, — ön zsírjába fulad, 's vére akadózása miatt csak tengődve nyomorog, a' helyett hogy élne, 's legfőkép a' Te dicsőségedre élne — Tanáskozzunk erről 's hadd legyen nekünk is szavunk hozzá" 's a' t. — S' illy egyenes lelkű szózatnak milly következése volna? Én azt szeretem 's akarom hinni, nem csak az Austriai közbirodalomnak felette nagy haszna — mert előttem legalább axiomának látszik, hogy mennél gazdagabb Magyarország, annál jobban gyarapodnának a' vele összeköttetésben vagy kormányszövetségben levő szomszéd népek is — hanem Fejdelem 's Nemzetnek azon rekon egyesülése is okvetetlenül következne, mellynek híja a' mostani Európai borzasztó vérnapoknak tán egyedüli igaz oka, 's

mellynek léte a' nemzetek legnagyobb boldogsága
's fejdelmek leghalhatatlanabb disze.

'S ezek szerint ha valaki mind azt, a' mit én az egyesületek 's pesti Casinórul eddig érintettem, pártatlanul és szenvedelem nélkül át akarja gondolni, 's elégtelen 's darabolt okoskodásimat némileg elrendelendi, nem fogja e mondani: hogy jobban cselekvénk 's cselekszünk, midőn olly intézet-állításban fáradánk 's fáradunk, melly se vámokkal, se józanabb törvényekkel, sem egyéb illyessel szoros kapcsolatban nincs, 's ekép egy részről lihetőbbben felállhat mint minden más intézet és gyár, más részről pedig számos egyéb dolgon kívül azt is lehető legnagyobb világra hozandja: valyon továbbbi előmenetelink végett kell e egyet 's mászt előbb még megnyernünk, határoznunk 's javitnunk, vagy minden előzmények nélkül kezddhetünk e mindjárt vizregulatiókhoz, közösülésekhez, gyárrokhoz 's a' t. Én pedig még tovább megyek, és szép reményim közt azt merem állítani: — a' mit két év előtt tenni nem bátorkodtam volna — hogy sokan lesznek, kik noha ebéli intézetinkben csak rövid idő előtt is semmi egyebet nem találta, mint gáncsra méltót, lassanként még is azoknak jóakarói leendnek, 's további fentartások végett velünk kezét fogandnak; 's hozza Isten! A' franczia nyelvben magát gyakorló fentebb említett levelező pedig tán czentul megboesát, ha kifáradt csontinkat, mellyek valóban nem mindig helyéltek, egy kissé kinyujtjuk a' Casino karszé-
kiben — — — 's tán ő fogja továbbá legelőször megülni csikóinkat, a' mit neki igen meg fogunk köszönni, mert mi bizony illyesekkel nem szeretünk már igen bajlódni, hanem azt inkább lovászingra bizzuk. Te végre Barátom reméllem nagylelküleg megvallandod: 'hogy Tenbelátásodat tán kissé igen nagyra, mienket pedig szerfelett parányira becsüléd.

Lenne csak a' pesti Casino már olly karban, mint a' millyenben annak lenni kellene, 's nyujtana csak hazánk szive Buda 's Pest annyi élet-kellémet 's commoditást, mint a' mennyit Magyarország fővárosában már méltán lehetne várni, hány idegen fordulna meg 's költené ott pénzét? — — — 's hány hazánkfia, ki most sem a' hazát, sem ez őtet nem ismeri, tartózkodnék, 's telelne ott! Még az állatok is keresik az enyhelyet, 's tehetségig kerülnek az idő sanyarit; miért ne tenné ezt az ember? Nem képzeljük egyeztethetőnek az erényt 's férfiaságot a' kellemmel 's honossággal — comfort —? Igen, igen csalatkozunk! Mindenben van czél 's irány, 's az élet kellemet és lakosságit — — — tulságig kerülni nem csak hasztalan önsanyargatás, de ha szerfelett közönséges, minden nagyobb szorgalomnak legbizonyosb megsemmisítője is. Ez olly világos, hogy tán senki előtt sem fog paradoxnak látszani; még is több év előtt tanuja voltam egy okoskodásnak, melly a' mi több, nem egy fiatal — francz nyelvet tanuló — hanem országos ember!! ajkairul folyt, 's e-kép zengett, vagy inkább kongott: a' mostani Luxus valóban nem sokára megrontja hazánkat, aze-lőtt úgy szólván csak az Udvar néhány palotáiban használtattak szőnyegek, — — — magányos embereknél ez hallatlan dolog vala; most pedig hány tapodja már a' legfinomabb kárpitot, sőt hány földi be lovait fültül farkig durva posztónál sokkal drágább szövénnyel, míg azonban annyi embertárs van kiteve sanyarnak, hidegnek, — — ez valóban borzasztó! Oh ez a' mai generatio — o tempora, o mores!'' 's a' hallgatók fejcsüggesztve 's busulva álltak a' bölcselkedő körül — — én pedig tökéletesen elvesztém minden hitelemet azon házban, hol ez mondatott, mert nem csak sirni nem tudtam a' többiekkel e' vénasszonyi sopányko-

dáson, hanem a' hallgatók legnagyobb botránkoz-
 tására szörnyen elkaczagám magamat 's illyest ta-
 láltam kissé nyersecskén mondani: 'ennél nagyobb
 képtelenséget nem könnyen hozhatni elő', 's a'
 tárgyfejtegetésbe akarék bocsátkozni — — de nem
 volt auditoriumom, mert mind elfordultak tő-
 lem, mintha hamis proféta lennék — — Ezen kis
 anekdota pedig hány mindennap hallott észkotlá-
 sokkal, vagy is inkább észnélküliségekkel van
 analogiában, — mellyek varázsi azonban a' legeggy-
 szerűbb okoskodás által tüstént megsemmisülnek,
 minélfogva a' kellemutáni józan vágy, mellyet nem
 kell az irányon tulesapongó luxussal vagy is pa-
 zarfénnnyel összezavarni, azon leghatalmasb hypo-
 moklion gyanánt keletkezik előttünk, melly a' nem-
 zeti szorgalomnak egyik legerősb rugója! Ha te-
 szem minden, kinek tehetségében áll, kárpitok
 kelleme után vágyna, — 's dolgoznék, fáradna 's
 gazdálkodnék, hogy azokat meg is szerezhesse
 magának, — a' tehetősök pedig minden lovai-
 kat gyapba takarnák — micsoda következése len-
 ne lassanként ennek? "Nagyobb lenne a' gyapju-
 szükség és fogyasztás; ez által nyerne a' birkás gaz-
 da, mint nem különben a' kézművész; gyárok, —
 mert nem kellene külvásár, 's így szinte bizonyos
 lenne hasznok — előbb utóbb kétségen kívül-
 állíttatnának fel; mozgásban tartásokra pedig sok
 kéz kívántatnék 's a' t. — — — —. 'S ekép
 nyerne az öreg Ur, ki a' mai generatio hatását
 kárhoztatá, 's nem csak az által, hogy küszvé-
 nyes lábainak teletszaka szerfélett jól esnék egy
 egy kis kárpitocska, de legfőkép az által, hogy
 lassanként, ha illy belső fogyasztások derekasan
 terjednének — a' mi nemzetekre nézve legna-
 gyobb áldás — minden bizonnal drágábban mint
 ma, 's ide haza adná el gyapját — a' min tán
 cseppet sem busulna — midőn most Verviers,

London 's a' t. szóval a' külföld határozza el gyapjaink árát, annak becsét machinatiók által sokszor szerfelett lenyomja, és sok gazdának úgy szólván egyedüli jövedelem-kutfejét legváltozóbb phasisok alá iktatja, a' min az öreg Ur ismét mód nélkül busul!!! De nyerne a' szegény napszámos is, ki most rongyban jár, ha t. i. fáradni, dolgozni akarna, 's kivált gyapjubul készitendők körül, mert alig van olly gyenge, sinlődő 's buta teremtés, kinek hasznát gyap-gyároknál annyira nem lehetne venni, hogy az által életfentartása némileg ne pótolatnék ki 's a' t. Ezek szerint én így okoskodom: 'Eleinknek Verbőczyvel együtt, kinek kereskedési tudományirul nagy ideám nincs, legkisebb képzeletők sem volt a' nemzeti gazdaságrul, 's hála az egeknek, hogy az idők szelleme lassanként mindünnen számkiveti az irányhaladó egyenetlenség 's feudalis systemák szégyeneit, 's hogy mostani időkben már a' világ olly számos vidékin szintannyi, ha nem több, életkellem 's lakosság találtatik a' szántóvető kalibájában, mint mennyi a' mult sötétség századiban csak néhány privilegiált váraiba volt szorítva.' 's a' t.

E' néhány sor hiszem más illy esetekben is fog azoknak kulcsul szolgálni, kik a' nélkül is megértik a' mondottakat, ha itt ott betűaccentusok hibáznak is.

A' nemzeti jólét 's gazdaság kutfejei nincsenek olly közel a' földszinhez, hogy azokat könnyen 's minden fáradság nélkül mindenki feltalálni képes volna. A' nemesb fiatal kebel, melly csak az emberiség javát szomjuzza, rendszerint másutt keresi azt, mint a' hol fekszik, — 's a' pusztá pium desiderium sem ad elég utmutatást azon mélyen rejtett okok feltalálására, mellyekhez némi közelségig csak érettebb ész, generatiók

tapasztalása 's kifejlett tudomány vezethet. Ezek pedig rendszerint ellenzékben állnak a' sokaság bévett gondolkozási és szokásával. — Smith életrajzában, ki legelső rakta dönthetetlen sarkalatokra le a' nemzeti gazdaság elveit, 's úgy szólván egészen új, előtte csak sejdített tudománynak vala feltalálója — ezen sorokat találom, 's azok feljegyzése nem lesz tán itt felesleg, ámbár az ő tudományával csak annyira van összekötetésben, a' mennyiben ő nem vala vak dicsérője a' régi intézeteknek: "It is to be lamented that we know so little of the life of Smith during that part of it which was passed at Oxford. What he thought of that university, of its discipline and its studies, he told the world many years after in a memorable passage of the "Wealth of Nations," which has never been forgiven by the worshippers of Oxford, and by all those who are prone to consider it a crime to point out the defects of any ancient institution. Strange it may seem that there should always be a number of persons prone to such a course, seeing that the corruptions and abuses which are incident to establishments of this kind, like the diseases in the animal body, have a natural tendency to bring on decay, and that the best friend to such institutions, like the best physician, is he who first discovers the disorder—a discovery necessarily antecedent to the suggestion of the remedy. Yet there are few mistakes so common as this in the world, and few more fatal to its improvement. It is the error of preferring the means to the end, the mere instrument, an instrument often worn out, and sometimes become useless, to the excellent purposes it was designed to work."

A' kellemes időnek mindenki örül, 's a' clima jobb vagy mostohább léte kétségen kívül hathatós befolyásu a' nemzetek több vagy kevésb szerencsájukra. Ezen azonban cultura és szorgalom által mód felett segíthetni úgy annyira, hogy egy nagy 's tisztán tartott 's számos kellemet nyújtó városban szinte észre sem vétetik a' rossz idő, midőn faluhelyen, vagy rondán tartott kis városokban egy kissé több eső, vagy hosszabbacska szárazság a' lakosokat két igen kellemetlen végsőség, t. i. sár 's por közt tartja örökké. A' mit pedig fentebb több helyen érinték, az bizonyos, hogy az emberek általányosan sem hazafiságbul, sem egyéb gerjedelem miatt nem szoktak egy helyről távozni, másikba ellenben sergesen tódulni, hanem oda fog lassanként a' nagyobb rész jutni, a' nélkül hogy sokszor maga is észre venné, hol olcsóság, kellemek, mulatság, kényelem, társalkodás 's több illyes okok miatt azt találják számosan, ha kérdik magokat: 'hogy jól van dolgok' — — — 'S e' szerint minden fáradozásunknak oda kell czélozni: hogy két városunkat, mennyire csak lehet, szebbítsük, tágítsuk, összekapcsoljuk, 'sbennük olly külön, olly sok oldalú kellemeket állítsunk, hogy mind az idegen, mind a' honi utazó, tudós, kereskedő, művész, birtokos, társalkodó, embergyülölő, nyavalygó, szerencsehős 's a' t. lelje fel ön hatási 's szenvedelmi körét; szóval: mindent végbe kell vinnünk, a' mi csak tőlünk függ, hogy hazánknek felette sok — — de egészen eldarabolt erejét concentráljuk, a' mi által egy évtized alatt több józan közintelligentia fog kifejlődni, mint mostani elkonzolt 's így gyenge létünkben, századok lézengése közben törhetné magát keresztül a' világra; — józan intelligentia pedig, melly nem téved 's merül el a'

Metaphysika 's éretlen theoriák fenéktelen özönibe 's nem hagyja elcsábíttatni magát az álbölcsesség vagy inkább bölcskélkedés illy szép hangzatu de lágy velejű okoskodási által: "A' világnak csak két nemzete van, a' jók t. i. 's a' rosszszak" — — a' józan intelligentia mondom ki fogja jelelni azon utat, mellyen járnunk kell, 's a' nagyobb 's nemesb rész mellébe öntendi azon szent igazságot, hogy egész belbecsünket 's minden külbecsületünket elvesztjük, ha megszűnünk Magyarok lenni; 's hogy más nemzetek, kik annyira kifejtik önsajátságokat, egykor ujjal 's megvetéssel fognak ránk mint elaljasodott korcs népre mutatni, mellyben többé semmi eredetiség nincs, ha sajátságunkat, nemzetiségi tulajdoninkat jobban ki nem fejtjük 's tovább is — keserű mondani, de igaz, 's a' jövőendő tán nem hiendi! — "szebb nemünk nagyobb része eltagadja nemzetiségét, 's anyaföldének nyelve értetlen szózat előtt"; s' hogy mi csak úgy léphetünk említésre méltó 's tisztelt nemzetek sorába, ha Magyarok maradunk, és saját nemzetiségünk további kifejtésére alapítjuk minden előmenetelink 's reményinket, 's ha gondaink hív osztója, éltünk legédesb gyámola 's annyi vágyink czélja az Asszony, kinek uralkodása alul, mondjuk ki egyenesen, fejdelemtül lefelé a' legtehetetlenebbig egy sincs kivéve, a' természet szent útjára visszalépend 's csak azoknak fon repkény-koszorut, kik nemzetöket dicsőíték.

'S ha mind erre csak legtávolabbi alkalmat adott volna is a' pesti Casino, — minthogy nem ritkán parányiaknak látszó dolgok roppant következéseket szülnek, 's viszont — akkor valóban azon pillanatok, mellyeket felállítására szentelünk, 's mellyekben fáradozásinkért nem ritkán guny 's

rágalom tájtékával fecskendezteténk be, éltünk legszebbei 's édesbei lennének.

'S ez alkalommal a' pesti Casinórul csak ennyit!

Azonban most jut eszembe: 'még két szó mondani valóm van, minekelőtte ezen tán úgy is igen hosszú 's a' tárgyat még is csak némileg ki-merítő szakaszt egészen bérekeszteném. A' Szabadságrul 413^{ik} lapon azt állítám: 'a' privilegiált status nagyobb része szegzi magát művész, gyárnok 's kereskedő ellen.' — A' minek felvilágosítására, 's megerősítésére még ezeket ragasztom: 'azon törvényeknek, mellyek a' művészi, gyártói 's kereskedői felekezetek személyit elegendő bátorságba helyeznék, 's a' hitelt mindenkié egyenlőn kiterjesztenék, hja 's nem léte közvetlen oka annak, hogy művész, gyárnok 's kereskedő — ha bár a' vám körülményi legkedvezőbbek lennének is — Magyarorszáiban, úgy mint kellene, nem boldogulhat; illy törvények hozatala, vagy e' tárgybeli régiék józan módosítása pedig egyenesen a' privilegiáltak nagyobb részétől függ, mivel azért jót merek állni, hogy illy tetemes javítások ellen a' fejdelemnek — kivel együtt alkot, javít, vagy el is törül a' privilegiált status törvényt — legkisebb ellenvetése sem leend, 's így semmi egyéb nincs, ámbár közvetve, e' felekezetek ellen, mint a' privilegiált status nagyobb része; mertha a' nagyobb rész máskép gondolkoznék — mivel törvényhozásra csak majoritás kell, — bizonyosan a' szükséges illőbb törvények alkottatnának; illyesek pedig még alkotva nincsenek, 's ekép állításom mindaddig döntetlen axioma, míg azt jövőendő történetek nem czáfolják 's czélirányos törvények nem hazudtolják meg, a' mit adna Isten minélelőbb! —

A' második szakaszban 154^{ik} lapon végre azt ígérem: hogy itt rövideden előadandom a' mai körülmények közt ítéletem szerint mit kellene tenni

BORAINK JOBB SIKERE VÉGETT.

A' borkörültili fentebb okoskodásim vagy helytelenek, vagy helyesek, 's azokat a' borral foglalatoskodók vagy józanul felfogni, vagy elfacsarni fogják. — Ez mikép áll, mindenek előtt practice tökéletes világra kell hozni, mert hiedelem szerint mindenben a' leg és legelső teendőnk, világosan megismérni 's tudni a dolgok jelen pillanati mibenlétét. Ezt pedig csak úgy tartom bor dolgában eszközölhetőnek: 'ha Magyarország lehető minden borai, lehető legjobb minéműségökben egy pinczében egyesítettnek.' Ennek szükségét 's az ebből hihetőleg származandó nagy hasznót, számos év előtt több nagyérdemű hazánkfiá átlátta már, 's egy illy pincze felállításán tanácskozott. Miért nem állíttatott azonban eddig is fel, azt valóban nem tudom; nem volt e a' dolog eléggé kifejtve; mellék szempontok nem engedék e a' közjó tekintetét, 's a' t. előttem ismeretlen; — egyébiránt tudni is tökéletesen felesleg, midőn a' fő dolog nyilvános t. i. "hogy illy pincze nincs" 's ekép a' külföldi kereskedő többféle nemét magyar borainknak, 's olly jó minéműségben, millyennel azok birnak — az egyesült hazában sehol nem találja némileg concentrálva, mint tán néhány Nagyaink asztalán, 's ott is nem mint adás-vevési cikkelyt; vagy néhány kereskedőnél, — — — kik előtt a' közhaszon nem legelső — — — ! 's ennél fogva a' külföldi nem tudja — — — de még tovább megyek, 's azt mondom — 'még magunk sem tudjuk elhatározottan: mit birunk bor dolgában'.

Legyen veres, fehér, ürmös 's csemegeborainknak olly nagy számu különfélesége, a' mennyi a' hazában terem, csak egy helyütt összesítve, hogy azokat könnyen láthassa 's izelhesse mindenki, — tüstént meg lesz állapítva, igazam van e azt mondanom: 'hogy boraink legnagyobb része mostani bánásmódunknál fogva nem lehet rendes kereskedési tárgy' vagy ezt mondván csatlakozom e? Ha a' legjobb mineműségűeket sem fogja nagyobb mennyiségben senki is venni, akkor a' factum mellettem szól, — 's a' dolog valódi fektét így látván, olly módokhoz fogunk nyúlni, mellyek körülállásinkban legjónabbak; ha ellenben illő áron nagyobb mennyiségben fogja borainkat venni a' világ, — akkor én leszek első, ki azt kiáltandja: 'Igen megelégszem, mert csatlakoztam!'

Csak ne áldozzuk fel saját véleményink vagy theoriáink fentartása végett magát a' dolgot; mert egy rendes 's kiterjedett borkereskedés hazánkra nézve olly tetemes hasznu lenne, — hogy az valóban megérdemlené minden ebéli személyes kis hiúságok félretételét. Legyen csak e' részben a' dolog egyszer önkecsegtetés 's önmystificatio nélkül elhatározva 's felvilágosítva, a' haszon — bármilly oldalra dőljön is a' Való — minden esetre ki nem számítható leszen; mert vagy a' külföld átfogja látni boraink elsőbbségét, ha egyszer velök tökéletesen megismérkedik, 's azokkal élni kívánand 's így azokat fizetendi, a' mi nem egyéb mint kereskedés, a' mit ohajtunk; vagy mi isméréndjük el bor-dolog-körülti elégtelenségünk 's hátramaradásunkat, a' mire természet szerint mert senki alacsony lépcsőn veszteg nem marad, ha tudja hogy ott áll, — ebéli isméréstinket minden módon tágítani 's szorgalmunkat tizszerezni

fogjuk, — a' minek megint egykori kereskedés fog következése lenni, a' mit ohajtanunk kell.

Illy pincze-felállítás egyébiránt csak használhat de semmi esetre nem árthat, 's ekép azt minél-előbb elrendelni kötelességünk volna, a' mi ellen tudom a' tágas hazában, tán néhány borhamisítót kivéve, senki nem csak nem szegezné magát, sőt az egész közönség, a' természetű úgy valamint a' fogyasztó, örülne rajta. Ezek után csak arrul lehet kérdés: mikép kellene illy honi példány- vagy mustra-pinczét kezdeni 's fentartani? —

A' Casinóban most is vannak többféle, 's néhány jeles borok, de korántsem olly nagy különféleségben 's olly jó mineműségben, hogy azoknál fogva, bár ki is a' magyar borokrul általánosan véve az igazsághoz csak legtávulabb járuló ítéletet is hozhatna. Az intézet felállításakor többek közt a' bor-állapot is különös szemügyre vétetett, 's az intézkedők számos tanácskozási közt előfordult ezen tárgy-körülti fejtegetés — — — de csak az idő hozta azt olly világba, hogy arrul már most tapasztalás után, 's így józanabbul lehet okoskodni. —

A' társaság egy lehető tökéletes honi példány-pincze által két czélt akart érni, — t. i. hogy a' természetőknek egy uj ág nyitassék, mellyen boraikat a' világgal még jobban megismértethetnék mint eddig, és minden interventio nélkül; 's hogy az intézetben megfordulók honunk lehető legtöbb 's legjobb boraival illő áron élhessenek. Az intézeti pénztár azonban sem a' külön borok megvásárlását, sem az abbul folyó rendes pinczemesterség költekezését nem engedé; 's ekép a' különrészesek kértettek meg: "küldenének öntermésikből csekély mennyiségű borokat, 's már palackba fejtve a' Casino pinczéjébe, — 's hatá-

roznák tetszésök szerint meg boraik árát”. — midőn más részről az intézet udvari-mesterére, ki közvetetlenül a’ Választottság ’s Igazgatóság felvigyázása alatt van, bizaték az e’ borok körüli gond, ’s az azokruli szoros számadás. — Számos részes szíves készséggel teljesíté a’ társaság ezen kívánságát; ’s rövid idő alatt többféle jó borral volt az intézet pinczéje ellátva. — Azonban — ’s mondjuk ki a’ dolgot mint van, mert minek hízkelkednénk egymásnak tulcsapongólag, a’ mi illy dolgok körül valóban csalással egyenlő — a’ bor legnagyobb része olly hibásan volt palaczkra fejtve, bedugva ’s a’ t., hogy nemcsak nem leheté a’ borok jóságáru itélni, vagy azért jót állni — hanem sok már megérkezte előtt eczet vala, vagy nem sokára azzá vált. E’ kellemetlen tapasztalás után — hogy t. i. hazánkknak csak igen kevés részeiben értenek tökéletesen, a’ bornak palaczkba vonásához — a’ társaság megkérte a’ részeseket: “küldenék ezentul boraikat hordóban, ha odahaza nem lenne alkalmok azokat czélirányosan palaczkra fejthetni ’s ideig-óraiglan pincze-mesterséget állított, azaz: egy közönséges kádárt fogadott, ki az udvari-mester szoros ügyelése alatt a’ hordóban érkezett borokat palaczkokra fejtse. Ezen új rendelés azonban sok munkára ’s izetlenségre adott alkalmat, ’s a’ dolog olly kevés pontosságú felvigyázat alatt vitetik, hogy az hosszabb időre jó követkevést apodictice nem szülhet. ’S e’ mellett a’ factum szól legerősebben; mert nem tagadhatni, hogy az intézet pinczéje felállításakor sokkal jobb lábon állt, mint ma, minekutána most már több évig forog; ’s így ha nem lenne is rosszabb lábon, csak az által is ment hátrafelé, hogy előre nem ment! — A’ dolog tökéletesítése miatt egyébiránt mint mondám már sok szó váltatott — javaslatok készültek, ’s minden közgyűlésből több

részes küldetett ki: ‘vennék a’ dolgot fontolóra ’s fejtenék ki, milly módon lehetne czélt érni?’ Gondolkoztunk, én legalább e’ tárgyrul eleget; de megvalloim nem nagy sikerrel, mig az idő ’s a’ vele összekötött tapasztalás e’ részben egyre ’s másra tanított; ’s most már practice szólhatunk a’ dologhoz. Sajat javaslásom e’ részben im ez:

‘Válasszon az egész társaság önkeblébül három férfit, kinek honszeretetében ’s közjót előmozdító állhatatos fáradozásiban tökéletesen bízhatik; ’s legyenek ezek azon hatalommal felruházva, hogy a’ Casino költségén olly pinczemestert fogadjanak — a’ világ akármilly szegletében keressék és találják is — ki a’ borkörüli szövevényes mesterséget Á-tul Z-ig tökéletesen ’s practice érti. — Ha ezen ember megjött, — ki alatt nem közönséges kádárt vagy ollyant érték, ki egy palaczkbul másikba tudja tölteni a’ bort, ’s kire általányosan azért rója a’ közönség a’ pinczemester nevet, mivel e’ mesterséget igen könnyűnek hiszi, a’ mi legfőbb oka, hogy e’ részben olly hátra vagyunk; mert bizonyos, hogy azt soha tökéletesen nem tanulhatni meg, a’ minek valódi tudalmában ’s isméréteben valaki már magát hiszi, a’ nélkül hogy valóban tudná ’s ismerné azt, — ha ezen ember mondom megjött, tartassék választottsági ülés, ’s vizsgáltassék mindenek előtt meg a’ társaság pénztára, ’s a’ mi költhető pénz van, azon vétessék, ’s ha czélnak tökéletesen megfelelőket nem lehetne találni, fuvassék — de Magyarországbán — az első szükségre kíváncsi több ezer nagyobb kisebb palaczk, — a’ mi pénz-fenmarad, azon vásároltassanak honi készborok 10—20 akóként ’s a’ lehető legjobb minőségben, ’s így nem szorosan a’ természetőknél, kik mint tudjuk nem ritkán a’ legrosszabbat birják, — hanem ott, hol kaphatni. A’ bevásárlás

pedig, nehogy a' nyilvánosság áldása elmaradjon, vagy az említett biztosság kellemetlen szemrehányásoknak ki legyen téve, ekép történjék: a' választottság az intézeti kiadható pénzalaphoz képest egy kis számítást készít, melyből némileg kisül, milly mennyiségü, 's milly nemü bor vásároltathatik mindjárt kezdetkor, 's ezekre nézve felszólítja a' küldöttség az egész közönséget ujságok által, — hogy t. i. a' Casino 10—20 akó Somlait, Neszmelyit, Kőbányait 's a' t. vásárlani kíván, 's ez okbul két két kis palaczkot kér kóstolás-példányul. — — — Ha ez meg van — a' min nem kételkedhetni, mert a' kereskedőket ha kiveszem is, hihető hogy illy intézetnek néhány termesztő jóakarója csak lesz — felnyitattik egy választottsági ülésben, melybe még a' társaságba nem keblesített, de e' tárgyhoz értő személyeket is meg lehetne hívni, egyik palaczk; — 's ha a' bor legjobb minemiségünek találtatik, alkura lép a' bizottság — — — a' Pestre szállítást az eladóra hagyván. — Ha pedig megjön végre a' hordóban lévő bor — néhány nap alatt, a' bizottság, udvar- 's pincze-mestere által összehasonlíttatik vele a' fentartott második palaczkban lévő, — 's ha ugyan azon egy, általadatik a' hordó a' pinczemesternek, ki azzal mestersége szerint bánik 's lassanként palaczkra fejti; ki azonban az udvari-mesternek nem parancsa, hanem ellenőrsége alatt van, 's efelett minden lehuzandó borból, azaz: midőn már palaczkba vonásra megtisztult és elcsendesült, 2 vagy 3 palaczkot a' bizottságnak átad, mellynél fogva ez mindig világosan tudhatja: a' borokkal hamisítgatás történik e? 'S ez lenne a' Casino pinczéjének kezdete. A' minden havi választottsági ülésben, vagy évnegyedenként megvizsgáltatnék a' pincze és számadások, — 's minden szabad költhetésü pénz,

melly részint a' Casino pénztárában találtnék, részint a' Casinóban fogyasztott vagy eladott borokból kerülne, külön meg külön honi borok vásárlására fordítnák; minek következtében lassanként Magyarország minden borai egy helyütt lennének concentrálva — 's így azokat a' külföld rövid idő alatt átszemlélhétné, 's mi is bor-körülti álladalmunkat, e' részben t. i. mit birunk, mit nem, tökéletesen megismernők. —

A' Casinói pincze, melly nagyobb mennyiségben bort nem venne s' nem adna soha, úgy szólván csak minta-pinczéül szolgálna, — 's ekép minden borait kirekesztőleg palaczkban tartaná. Az Egész a 3 tagból álló biztosság fő ügyelése alá lenne állítva, mellynek legnagyobb figyelme 's szorgalma arra czélozna: 'hogy a' Casino pinczéje mindig legjobb hirben legyen'. Ennek elérésére jó borok vásárlása, azokkal jó bánás 's becsületi felvigyázás kell. A' Casinói pinczének efelett még saját pecsétje lenne, — 's tán olly jeggyel különböztetett palaczkja is, mellynél fogva senki más könnyen e' részben ön borát Casinói bor gyanánt nem adhatná. — A' bornak olly ára szabátnék, melly szerint minden pincze-költségen kívül tiszta nyereség 100^{án} 10 — 15 maradna fen, melly megint a' tárgy tovább sikereztetésére fordítnák. 'S ezek volnának az intézet fő vonásai! Már a' mi a' borok tán czélirányosb vásárlását, jobb pinczét 's több efélet illeti, azt némileg a' választottság 's bizottságnak, melly mindent a' legnagyobb nyílvannyal vinne, lehetne átengedni, azon megjegyzéssel mindazáltal: 'hogy közhaszon legyen a' fő czél, 's annak minden egyes vagy mellékhaszon, azaz nepotismus áldoztassék fel.

Képzeljük most illy példa-pincze fenállását, 's nézzük mi haszna lenne.?

Nyernének először is a' helybeliek, mert

mindennapi használásra sokkal jobb, nagyobb különféleségű 's olcsóbb borok közt választhatnának, mint eddig. Jobb borok közt mondom, mert a' társaság nem csak minden közepszerűt kirekesztene pinczéiből, de borai értelmesh 's józanabb bánásmód által szerfelett javulnának is; — nagyobb különféleségűek közt, mert nem csak 10 vagy 20 féle, de szinte minden hazai bor feltaláttnék az intézetben; olcsóbb borok közt végre, mert most olly borok, mellyek akóját 8—10 pengő forinton könnyen kaphatni, 's iczénként 16—20 pengő krajczáron méretnek, akkor 10—15 pengő krajczáron adathatnának. — Nyerne a' becsületes kereskedő, mert szinte egy helyütt minden magyar borfajokkal megismerkednék, 's utasítást kapna, hol keresse azokat; — utasítást mondom, 's erre vigyázzunk, mert ez szerfelett fontos. Az intézet törvényül tenné: hogy pinczéiből soha igen nagy mennyiségű borokat nem ad el, hanem legfeljebb 50—100 palaczkként, 's ezeket is csak olly borokból, mellyeknek ép maradásokért 's így változhatlanságokért, ha tovább vitetnek, jót állhat. Tegyük fel, hogy a' bor, melly mustraként adatott el, Rusti volt, 's a' kereskedő, ki vette 's vitte, az intézetet megkérné hasonló minemiségű, de nagyobb mennyiségű Rustinak átengedésére — — — a' mire az intézet azt válaszolná: "hogy kiterjedtebb borkereskedést nem üz — 's Rusti borát NN.-től vevé, kinck több hasonló borai vannak, méltóztatnék annál vásárolni; kinck becsületéről azonban — 's ez a' fő dolog — a' Casinói intézet semmi mód nem áll jót." — A' Casinónak olly gyengéd szorgosságu 's olly szigoru pontosságu lélekismérettel kellene viseltetni e' részben, hogy azon borait nem is adná kész pénzért kivitelre, mellyekről tökéletes bizonyossággal nem tudná: hogy nem romlanak el.

‘S csak ezt tökéletes világra hozni, milly nagy nyereség lenne! — Most sok — mert vannak nemzeti hiúságok is — azt gondolja: “Tokaji nem romlik el, ha az aequatoron vitetik is keresztül” — — mintha az elemeknek kártékony befolyások nem lehetne szőlőnedvre azért, mert az Hegyalján Magyarországon érett ‘s ott szüretett! — Ezt tehát, ha külkereskedést akarunk üzni, mindenek előtt tisztán kell a’ közönség eleibe tennünk, ‘s vizsgálatinkat nem jó szándékra, ábrándozásokra, mesékre ‘s más illy szappan-buboréku alapokra, — — hanem egyenesen factumokra állítani. Erre tudom azt fogják sokan mondani: “Hiszen factum szól a’ mellett hogy a’ hegyaljait romlatlan elvihetni mindenüvé.” A’ mire én azt felelem: ‘a’ factum azt bizonyítja, hogy a’ hegyaljait messze földre ‘s aequatoron keresztül épen ‘s romlatlan sehogy sem szállíthatni’. ‘S mivel e’ két vélemény homlokkal áll egymás ellen, ‘s igen hosszas volna mind azon meséket itt előhozni, mellyekkel a’ közönség e’ részben örök csalatásban ringattatik, vagy mind azon szomorú eseteket elbeszélni, mellyek csak azt bizonyítják, hogy magyar bor helyett szinte csak eczet, vagy sós viz érkezik a’ tengertuli országokba — vétessék fel tehát a’ dolog ‘via novi’, állíttassék legnagyobb nyilvánossággal tökéletes világra, ‘s legyen kifejtve a’ Való. Ezt pedig az intézet ekép eszközlendi: Ollyan borokat, mellyekről nem bizonyos ‘el nem romlanak e’ kisebb mennyiségben próbaként a’ világ minden részeibe küldeni fog, ‘s e’ tárgy körül annyi isméretet ‘s tapasztalást szerzend, a’ mennyit csak lehet; ezt pedig a’ legnagyobb őszinteséggel a’ közönség eleibe terjeszti. Ollyan borok árát nem fogja felvenni, mellyeknek épen maradása hihetőleg nem bizonyos — ‘s a’ mennyire csak lehet, isméretes becsületü emberekkel tévén ös-

szeköttetésbe magát, — mindegyik venni-akaróhoz illy formán fog szólni: “Uram! néhány tudatlan ’s néhány csalárd nemcsak borainkat hozta küin rossz hirbe, a’ mi legkisebb volna, mert borainkat kiünt-hetjük, ’s jobbat készíthetünk — hanem nemzeti becsületünkre is homályt vont, a’ mi kimondhatatlan kin, mert az élet becsület nélkül mi egyéb ‘mint hosszú kinos agonia; ezen mi most segítendünk, mert korántsem fogjuk azok pártját, kik Titeket csaltak, hanem midőn kitaszítjuk őket honosink számából ’s megvetést, átkot káromlunk fejökre, ime kis mennyiségben — mert e’ tárgyban tágas körben munkálni nem czélunk — átengedünk Nektek próbára az intézet pinczéiben fekvő borainknak akármellyikéből ’s azon feltétel alatt: hogy fizetni értök csak akkor fogtok, ha valóban nem változandnak ’s nem aljasodnak el, teszem: a’ helyre megérkezésig, vagy esztendő leforgás alatt; ezt pedig Általatok ohajtjuk megtudni, becsület ’s emberségtökben annyit bizván, a’ mennyivel tapasztaljátok minket viseltetni Irántatok”. Illy szó ’s cselekvésmód tán jobban illenék hozzánk, egyszersmind józanabb is volna, mintha tovább is úgy szólnánk ’s tennénk, — mint számtalanszor hallottam már, hogy sokan e’ részben pirulatlan illy módon csaltak meg másokat: — vagy hinni akarom ‘magokat’ — “Jót állok boremért, nincs abban semmi zagyva ’s keverék, el vihetni azt akárhová is a’ világon ’s a’ t.” Midőn azonban a’ dolog közönségesen így áll: ‘ha egy kicsit rosszabb pinczébe viszik a’ bort, ’s minden hónapban rendesen nem töltik ’s több eféle, minden út nélkül is alábbvalóvá lesz — — — ’s aztán vigyék az Oczeánon keresztül! Oh emberi nem! miért irtózol annyira a’ Valótul, ’s miért akarod mindig csalni tenmagadat, vagy mások által csalatni? — Sok tudem ez ellen számos kifogást teend,

többek közt, hogy minket csalnak majd meg a' külföldiek, és soha borainkat elég jóknak mondani nem fogják 's ekép a' társaság boraival ingyen élendnek; — — — mire azonban bátran felelhetem azt: hogy azoknak, kik így okoskodnak, legkisebb ideájok sincs a' külföldi nagyobb 's ismeretesb kereskedők becsülete 's emberségükrül — kik nem néhány nyomorult palaczk borért, de milliommokért sem lennének képesek a' velük összeköttetésben lévőket megcsalni, — 's ha kivétel gyanánt történhetnék is olly eset — a' veszteség, a' kár nem volna igen nagy 's könnyen kipótoltatnék azon száztul eső 10—15 forint nyereségből, melyet többek közt éppen ez okbul vetünk fentebb érintett számadásinkban alapul; 's mind ezek felett axioma: hogy 'csak kissé hosszabb időre sokkal hasznosb megcsalatni mint csalni? a' mit mai borkörülti körülményinkben illy cselekvésmód nélkül bizonyosan elkerülni lehetetlen, — mert ki mer — 's lépjen az elő — becsületével jót állni: hogy bora hosszásb ut, 's kivált tengeri ut után nem romlik, vagy nem aljasodik el? E' részben tehát nagyobb tapasztalást kell szerezni, nehogy ideig-óráiglanl csekély haszonért áldoztassék fel azon nagy nyereség, melly borból minden bizonynal áradna hazánkra, ha mai ebéli hátramaradásunkat el akarnók ismerni — — —. 'S im ez azon moralis haszon, melyet illy pincze hajtani okvetetlenül kénytelen volna, 's melly haszon minden mást mód nélkül felhaladna! A' való e' részben tökéletesen elhatározva még nincs; 's míg az homályban lesz, mindaddig nagyobb mennyiségben boroikat messze gyarmatokra, tengertuli földre, nyugot-Indiába, Pennsylvaniába, Rio-Janeiróba küldeni legnagyobb képtelenség, 's nem csak veszített pénz 's veszített idő, hanem elrontott jövő is. Ezen állításomat tanu-

bizonyoságos factumok fogják — ha kíváncsiak — megerősíteni, mert több kereskedőt ismerek, kik próbálták tengerháton tengertulra vitelét borainknak, 's nem jó sikerrel. Egyébiránt azt gondoljuk, a' kereskedő nem vihné ki borainkat az említett tengertuli országokba, ha nyerne rajtok? ugyan miért viszi ki hát gyapjunkat? — — — — —
 — — —. Hogy essentiák, szerfelett jó esztendőekben kádárított borok kis mennyiségben némileg kiállják a' tengeri utat, azt el akarom hinni; de valyon olly ritkaságokat említhetni e kereskedési tárgyképen? Én vagy 10 év előtt vettem Mal-tában egy hordó Madeira bort, 's midőn azt lakásomhoz akarám szállíttatni, illy jelentést tön a' hajós kapitány felőle: "Mit gondolsz Uram, azt hiszed hordó borodért az egész hajót felbontjuk — ? az most teljességgel lehetetlen; — — — vedd inkább vissza pénzedet. Azon hordó, melyet vettél, mint a' számrul látom, a' hajó fenekén van 's rajta két sor hordó fekszik — — —, most szinte 10 esztendeje, hogy senki sem bolygatá, de hozzája se nyulhatott; két hét alatt elmegyünk Angliába, ott 's akkor ugy is kirakatik a' benne olly sokáig fekvő holmi; minthogy a' hajót már ki kell végre igazítani, mert az többször volt Indiában 's kétszer még Chinában is. Akkor Uram hordód is megint napvilágra jó, 's ha tetszik, elküldjük Triestbe — —" Bezzeg szép bor lesz, ez majd ha megérkezik! így okoskodám magamban; de próbáljuk meg, — hisz tapasztalás végett merni 's költeni egy kicsinyt csak lehet; 'küldjétek tehát nem bánom Triestbe' így válaszolék. 'S néhány hónap alatt el is érkezett a' bor, 's mindjárt Sopronhoz közel fekvő jószágomra küldett, hol a' megérkezés után egy két nap mulva felnyittatott általunk a' 450 iczés hordó, melyben csak 420 icze bort 's így 30 icze ürességet ta-

lálánk, minthogy a' többi annyi esztendő alatt összeszáradott, azaz elpárolgott, elapadt; a' bor azonban kristály-tiszta volt, 's így általunk tüstént palaczkba vonatott. Próbáltuk később, jó, rossz pincze tesz e változást rajta — sőt még többet tettünk: félpalaczkként dugasz nélkül tartottuk a' legforróbb nap sugárin, 's fagyasztó szeleknek ki téve, nyáron, télen keresztül — 's a' bor soha nem változott. Már kérдем a' részrehajlatlantul, 's kinek esze boros honszeretettül nem ficzamosdott: milly nemü magyar borral lehetne mind ezt kárnélkül cselekedni? Tíz esztendeig azt hajó fenekén hagyni, nem csak nem töltetni, de hozzá se nyulhatni 's a' t. Én legalább nem hiszem, hogy azt biztosan eggyel is lehessen tenni; 's ezt mindenek előtt meg kell ismérnünk, mert e' sarkalat körül forog borral való külkereskedésünk léte, vagy nem léte. — — “Hiszen az természetes — hallok most sokat így kiáltani fel — mert a' magyar bor csak tiszta szőlőnedvből készül, a' Madeirába pedig pálinkát kevernek” — a' mit nem tagadok, 's rá azt mondom: ‘igen is pálinkát kevernek belé, a' minek czélirányos eszközlése azonban korántsem olly könnyü mint sokan képzelik, 's így okoskodván: “tegyünk mi is pálinkát belé” a' dolgot már elvégzettnek gondolják; hogy e' részben soha előre menni 's boldogulni nem fogunk, míg szerencsétlen vakságunk és szivreható tudatlanságunkban a' borkörülti szükséges tudományt könnyünek hisszük 's hirdetjük; 's végre hogy egy szőlőnedvnek sincs romolhatlansági praerogativája 's privilegiuma, habár király ültette 's kapálta volna is tőkéjét, 's önkezével sajtolta legyen gerezdít, hanem csak az állja ki az elemek viszontagságát, melly bizonyos tudományi elvek szerint van készítve, mellyek Chaptal, Rozier, Parmentier 's mások által hozatván némi vi-

lára elannyira javítottak azóta, hogy a' mai borkörül kívántató bánásmód, mint már e' munkámban gondolom többször érintém, bizonyos alapokra van állítva, 's egy' olly szövevényes tudomány, hogy a' szőlőtő-ültetéstől kezdve a' bornak tengerre szálltatásáig értekező külön osztályu ágainak tökéletes ismérete egy emberben szinte nem is egyesülhet, hanem minden külön szakaszra külön 's ugyancsak értelmes és szorgalmas ember kell; 's ki ezt máskép látja, arrul azt itélem, hogy a' dologhoz éppen nem ért, 's azt azért tartja olly igen könnyűnek, mert nem érti.

Azonban lehet, mind e' mellett is csalatkozom; 's im ez oka, hogy szavaimnak vakhított és szolgálai elfogadtatást nem kívánok; hanem hogy a' dolog új, igazi 's tökéletes próbára bocsátassék; a' mi az előadott mód szerint létesítendő Casinói példány-pincze által minden nehézség nélkül 's biztosan eszközölthetik; mert annak tapasztalása mind a' költői képzelet hevén, melly hazánkfiainak közönséges hibájok, mind a' szerfelett szoros számolás hidegén — melly tán megint az én hibám — előbb utóbb tökéletesen diadalmaskodni fog; 's minket, 's nagy nyilvánosság által az egész közönséget megismértet szőlőink, szüretünk, kádárságunk 's a' t. milly lábon áll a' külföld szőlőihez, szüretihez, kádárságához 's a' t. képest, 's ennél fogva a' nagyobb részt előbb utóbb arra ösztönzendő: hogy vagy a' régi bánásmódnál, ha az jó, utóbb is maradjon meg, vagy az újhoz fogjon, ha ez jobb.

Mindenek veleje pedig e' részben az: hogy a' Casinói példány-pincze minden pillanati 's e-kép igen rövid tekintetet félre tévén, csak a' hosszú jövőndőt tekintse, 's magát olly hitel 's hirbe helyezze, mellynél fogva nem csak a' hon, de a' külföld bizodalma is tökéletesen megnyer-

je, 's minden időben fen is tartsa. Nem fog e szerint az intézet soha maga boraiért jót állni a' nélkül, hogy azok épen maradásokrul elhatározottan bizonyos is legyen; hanem annál kevesebbé fog kezeskedni azon birtokosak boraiértis, kikhez a' vevőket utasítá; — minek következtében lassanként meg fog szünni azon általános kellemetlen panasz, melyet kün az egész Ország ellen annyiszor kell hallani, 's végre arrul lesz meggyőződve a' nagy Európai közönség: hogy honunkban csak kevés a' borral készakarva csaló, 's mindazon csalárdok, kik külföldön hosszú bajusszal 's magyar maskarában helyről helyre kalandoznak, 's palaczkonként árulgatják hamisított zagyvaboraikat, nemcsak nem képviselőji nemzeti becsületünknek, hanem hogy azokat még honfiainknak sem ismérjük; midőn minden külfölditől egyszersmind azt kérjük: ne adjon vakhitelt minden földön-futó, bitang szerencse-hajhásznak, hanem válassza meg embereit, kikkel valami alkura kíván lépni. Egyébiránt mivel csupa szentekből álló nemzet nincs, 's így honunkban is van sok, ki nem igen szent, meg fog történni, hogy ezután is, mint ezelőtt, legszebb nevű honfiainktul is meg fog csalatni a' külföldi, hanem akkor a' nagyobb publicitas által jobban el lesz különítve az egyes a' nagy közönségtől; mi okból a' kijátszatott nem azt fogja mondani, mint most igen sokszor: "Óvd magad a' Magyarul, mert megcsal"; hanem: "Óvd magad NN-től mert megcsal." 'S e' kettő közt ugyancsak nagy a' különbség. — A' Casino pénzéje lassanként tökéletes világra fogja hozni: milly nemű boraink állják ki kényesebben vagy derekabban az elemek változásit, az utak hosszát 's a' t. Hanem ez csak egy oldala a' dolognak, mert ha kiállnak is mindent, még azon kérdés van hátra: 'tetszenek e, 's meg is veszik e?

Már e' részben, ítéletem szerint még hátrább vagyunk mint a' másokban! 's itt megint mi vakít, azt valóban egészen ki nem találhattam még. 'Maga issza e meg borát drága Uram'? Ezt szeretném tudakozni soktul; mire ha ezt válaszolná "mind magam iszom meg" én viszont így felelnék 'akkor Uram készítse 's igya sehogy máskép, mint a' mikép szereti, 's éljen mindenkinek izlése'; ha pedig azt mondaná: "részit bizony magam iszom, részit pedig eladom, ha vevője akad" akkor hozzá így szólnék: 'ha nem veszi rossz néven csekély tanácsomat édes Uram, azt javaslanám, készítse borának azon részét, melyet maga használ tökéletesen maga izlése szerint; hanem azon részt, melyet eladni szándékozik, ha kívánja, hogy vevője akadjon, ne maga, hanem annak izlése szerint, ki azt tán megvehetné'; 's kérdelem van e ennél józanabb cselekvésmód? — 's még is ugyan hány cselekszik így ország-szerte? szinte újainkon számlálhatnók őket fel; a' minek okát, mint mondtam, nem tudom, de gyanítom, hogy semmi egyéb, mint egy mélyen lappangó kis hiuság, mellynél fogva egyes azt kívánja 's tán sejdítlen, hogy az egész világ az ő izléséhez alkalmazkodjék; a' mi Asia egy bizonyos kis népének fejlődésére emlékeztet, ki mint mondják trombita-szóval adat jelt, ha ebédhez ül, hogy aztán a' világ többi fejlődései is minden tartózkodás nélkül bátran ülhessenek leveseik 's becsináltaikhoz 's a' t. Számosan tudom e' részben nincsenek velem egy véleményen, 's azt gondolják, 'azért nem készítik eladásra szánt boraikat mások izlése szerint, mert sem izlésüket nem ismerik, sem a' borral úgy bánni nem tudnak, a' mint kívántatnék — — — a' mi kereken kimondva semmi egyéb, mint 'tudatlanság'. Én is ezt tartám sokáig egyedüli okának, hogy általá-

nyosan véve, olly igen természetesen, vagy is inkább egyszerűn, vagy még inkább olly igen együgyűn bánnak borainkkal; hanem később úgy tapasztalám, hogy rendszerint ezen oknak két harmadát restséggel kevert góg, 's csak egy harmadát teszi tudatlanság, melly okbul aztán természet szerint sok eczetnek vagy borviznek kell következni bor helyett; — — — ebéli tapasztalásom pedig azon megismért igazságon alapul, hogy a' gógtelen tudatlanság 's henyétlen fáradozó vágy kételkedik, látni, tanulni ohajt, 's nem bizza magát el; bor dolgában azonban mondjuk ki egyenesen — hisz nem szégyen a' hon termékeit tulbecsülni egy kissé, csak: nem józan — hány van, ki nem bizza magát el az egész magyar földön?

Legnagyobb rész a' borrhul így szól: "De csak jobb úgy, mint az Isten megteremtette", 's "nem kell nekünk a' pants bor 's a' t." a' mi azonban semmit sem jelent, mert Isten szőlőtőkét ugyan — mellyet az ember valamint a' gyümölcsök egyéb fajait is szerfelett nemesíte — de bort tudomira legalább nem teremtett, hanem nagy hatalmát inkább az által bizonyítá be, hogy az embernek értelmet 's ügyességet adott nem csak a' természetes szőlőtőt javítani, 's magának jó 's tartós borokat készíteni, hanem szinte minden szükségeit, 's annyi számtalan kellemet is esze 's tenyerei által kiállítani! — 'S ha a' szőlőnedv kellemes 's ép fentartására a' Chemiának örök törvényeit használni nem volna szabad — a' mit a' tudatlan pantsnak nevez — ugyan miért főzzük meg a' hust, 's miért nem nyelik illy bölcselkedők az ökröt nyersen, mint azt Isten teremté? — — — Csak rövid vizsgálat után nem fejlik e ki tökéletesen: milly nevetséges képtelenségek lappanganak eféle 's annyiszor hallott sententiák alatt,

mellyeket ármány 's ravasz fortélykodás koholt, 's a' kijátszott jámbor sokaság ismétezt?

Nekem hegyalján egy szőlő-vesszőm sincs, — 's jószágimban egyetlenegy tőkével sem bírok, mellyből külvásári bor készülhetne; hogy pedig új tőkéket hozassak 's ültessek, arra már élttem igen is előre haladott; azonban tán még is fogok ültetni, ha rá érek; de minden esetre rám nézve, azaz személyes pénzhasznomat tekintvén, se most se jövődőben a' legderekasb magyar borkereskedés sem hozhatna legkisebb nyereséget is, 's így ha e' részben tán nagyobb indulatossággal fejtegetem a' dolgot mint kellene, azt valóban nem egoismusbul, hanem azon forró kívánságbul cselekszem, hogy hazámfiainak, 's kívált a' felső vidékieknek e' részben tanácsul, segedelműl szolgáljak, kik, ha most nem is, de majd tán egykor azt fogják mondani: "igazam volt, — 's egyenes szólásmódom ha eleinte visszatetszett is, e' tárgyra nézve több valódi hasznót hajtott, mint mind azon költői fellengő magasztalás, mellyel a' Tokaji híret sokan vakbuzgalmokban fentartani törekednek"; míg azonban az nem ritkán legjobb pinczében is romladoz, 's ha nemében legjobb is — legalább a' mostani közizlés, 's megvallom még az enyim szerint is, — szerfelett édes nedv, mellyet szomjuság ellen nem ihatni; melly nagyobb mennyiségben bizonyosan gyomrot ront, 's mellynek tán minden becse arra szoríttatik: hogy nagyobb alkalmaknál abbul gyűszű-nagyságu néhány pohárkát ürítsen az ember, vagy hogy abba reconvalescens zsemlyéjét mártsa, kinek mint mondják — 's hinni is akarom — szerfelett hasznos.

Az eladásra szánt bort tehát egészen más principiumok szerint kell készíteni, mellyeknél fogva annak nem csak tartóssága bizonyos, hanem

jutalmas eladhatása is felette hihető leend; 's ám-
bár ennek eszközlése sem olly könnyű, mint azt
szerencsétlen látásában sok hiszi, azért még is
százszor könnyebb, mint a' mostani borivó nagy
közönség izlésének változtatása. — A' helyett te-
hát, hogy a' világot hasztalanul oktassák a' ma-
gok boraiba olly igen szerelmes gazdák, nekik
azt tanácslom: 'hagyjanak fel illy sikeretlen töre-
kedésikkel, 's a' sok hasztalan szópazarlás he-
lyett cselekedjenek inkább, 's tanulják a' borké-
szítés chemiai elveit 's a' t. — mert így valóban
több hasznót fognak hazájok 's magoknak hajta-
ni, mint szép szavakkal.

A' mennyire én a' dologhoz értek, azt gon-
dolom: hogy Sopronyi, Kárloviczi, tán Badacson-
nyi is, de kivált Hegyaljai boraink alkalmasok
volnának azon bánásmódra, melly szerint Ma-
deira, Oporto, Marsalla 's több eféle borok ké-
szítettnek, mellyekbe, mint tudva van, égettbor
kevertetik. — Illyest Somlaival, Érmellékivel,
Szerednyeivel 's a' t. tenni nem lehetne, mert
igen könnyűk, nincs bennök elég czukor-rész,
melly szükséges az égettbor-elyomásra 's a' t.
Próbálnák ezt tenni azok, kiknek ott szőlőjök van
— de azt eszközteni nem könnyű, a' mit ismé-
telní nem szünöm meg, 's azt hiszem jó sikere
volna — 's tegyék le Istenért azon hiábavaló ho-
ni hiuságot, melly szerint sokan azt vélik: "oda
Nemzetiség, Magyarság, becsület, ha Tokajiba
égettbor kevertetik" — mint egykor megint so-
kan azt gondolák: "az élet türhetetlen teher"
's magokat vízbe fulaszták, vagy agyban lőtték,
mert felsőbb parancs szerint le kellett volna vág-
niok az embert olly mód nélkül ékesítő hajfürtöt a'
"Zopflit" !!! Illy ábrándozások mind egy soron áll-
nak 's azt bizonyítják 'hogy sokban az emberi ész
elégteleőbb mint az állati ösztön! Nekem pedig tür-

betetlen érzés, nem tagadhatom, honosomnak a' Magyarnek bármellyikét 's akármiben is — — — illy szomorú soron látni — — —!

Siciliai borokat igen hasonlíthatni a' hegyaljaihoz. Általányosan véve erősek, édesek, hanem se nem tartósak, se nem közizlésü 's divatúak; és így rendes 's kiterjedt kereskedés tárgyai soha nem is valának, míg Woodhouse nevezetű Angol, ki mint-gondolom sokáig Madeira szigeten tartózkodott, hol a' borral bánást tökéletesen megtanulá, Marsallában nem telepedett le. Több év előtt láttam intézetét, melly Malta sziget átel-
lenében egy városhoz hasonló. Siciliának birtokosi kigyót békát kiáltottak a' jövevény ellen: "Elrontja borunkat" 's a' t. 's ítéletök szerint a' nemzeti becsület forga kérdésben; — ő azonban számos henyélő kéznek munkát adott, milliomo-
kat forgásba hozott, 's így midőn maga igen meg-
gazdagodott, az álpatrioták pedig pénzben szüköl-
ködtek, Sicilia borkereskedésébe olly életet ön-
tött, mellynél fogva nem csak Marsallai, hanem az új principium szerint készült egyéb siciliai bo-
rokat is, a' világ szinte minden részeiben talál-
hatni már; egyéb siciliai borokat is mondom, mert az ottani termesztők egy része meg kezdé is-
mérni ezen, úgy látszik 'igen mélyen rejtett (?) igazságot: hogy abban sem becsület, sem becsstelen-
ség nincs, ha heterogent kever is a' borkészítő borá-
ba, ha az által tartósab lesz az 's javul, — — mint nem szégyen kávéba cukrot tenni, ámbár valódi hazájok sok száz mérföldnyire van egymástul — 's így annál kevésb 'iszonyuság' homogen nedvet ke-
verni a' borba, — a' mi nem egyéb mint égétt-
bor! 'S ezen igazságot átlátván sok úgy készíté borát, 's boldogula, mint öreg Woodhouse — nem tudom él e még, de Isten áldja meg, mert sokra figyelmissé tön, és sokra tanított. Emlékezem,

voltam azon időben egy Aetna tövénél lakó Uraság házában is ebéden. "Csak természetesen készült honi boraival vendéglett, melyeket ő mindennek felett dicsért, midőn Woodhouse ellen aristokratiai indulattal kelt ki. Borai nem tetszettek, de sokat ittam belőlök, két igen jó okból, mert egy napi fárasztó gyalog utazás után felette szomjas valék, — 's más nem volt; 's végre midőn házigazdai meglepődéssel felszólította: "no mint tetszenek az Urnak ezen borok" dicsértem is azokat, gondolván magamban: 'mit vesződjem e' vén bohóval 's a' t. — — — Ő pedig azóta sokszor emlegeté tudom: "volt nálam egy Magyar, ej bé sokat ivott, 's hogy szeretete, hogy dicsérte borainkat! consequentia: tehát a' világon legjobbak!" Erre tudom sokan azt fogják mondani: "Mindig igazat kell szólni, 's így nem kellett volna dicsérni." A' mire feelve azt kérdelem: 'Ugyan hány szereti az igazságot hallani, 's hány lesz Olvasóim közt, ki rám nem fog neheztelni, hogy azt kereken kimondom, 's bor dolgában ezt merem állítani: hogy ezen sici-liai anekdota, melly egyébiránt nem mese, hanem valódi történet, pontiglan megegyez igen számos hazánkfiainak néhány élet-scenáival! Vá-lyon a' külföldinek ítéletét bora iránt hogy tudja meg, a' nagyobb rész? Ebédre híja, jól és szívesen tartja, 's az idegennek tetszik is bora, mert tagadhatatlan, — igen sok jó boraink vannak — hanem a' házi gazda ezzel nem elégszik meg, de kótyavetyére bocsátja a' dolgot — "S hát nem jobb e ezen bor, mint a' külföld zagyvált, pálinkás Bordeaux, Madeira, Alicante 's a' t. ke-veréki?" Erre semmi felelet; de továbbítatik a' zaklatás: "no hát mondja meg az Ur, nem sokkal jobb e 's a' t." 's most kérdelem tovább is hall-gasson e, vagy mit feleljen erre a' vendég? Azt

a' mit egy plébános felele német herczeg földes-
urának, ki saját termésével őt megkinálá? "bi-
zony semmi mód nem ihatni meg kegyelmes Uram"
vagy mit egyebet? 's így a' kérdező soha nem
tudja meg az 'igazságot, mert a' vendéget csak-
nem kínpadra huzván, azt arra kínszeríti, hogy
borait vagy minden más elibe tegye, vagy arra
fakassza, a' mit én szoktam egyenesen mondani:
'Boraid igen jók Barátom, 's bár csak volna min-
dig ilyen, de én a' Bordeaux-t, Madeirát, Cham-
pagneit 's a' t. jobbnak tartom.' 'S azt gondolná
az ember: "hiszen hát így még is megtudja az
igazságot;" de korántsem, — mert nem hisz a'
szavaknak, 's az állítást külföldiskedésnek, uji-
tás-kórságnak, Anglo - vagy egyéb maniának, —
sőt hazaárulásnak kiáltja.

Kül-ndvaroknál lévő Követeink tartanak elég
magyar bort, 's azokat a' rendes hivatalosak szer-
felett dicsérik is, de mit is tennének egyebet?
gyaláznák tán? Tennők e mi? — — — — Elég
bizonyosság az nekem, hogy nem kedvelik, ha pén-
zért nem veszik, — mert a' kinek pénze van, 's
valamit pénzért szerezhetőt kedvel meg, azt meg
is veszi, azon ne kételkedjünk. Küldöttem én
többször jó magyar borokat külföldre ajándécul;
mi volt a' felelet? "Soha jobb borokat nem ittak,
igazi nectár 's a' t." 's napra érkezett el a' válasz.
Irtam megint: 'igen olesó, kell e pénzért? Akkor
a' felelet mi volt? "Semmi"; 's még most is vá-
rom a' levelet. Én illyesekben Tamás vagyok, 's csak
akkor fogom hinni hogy szeretik a' magyar bort,
ha keresik 's veszik is, 's a' helyett hogy az em-
berek izlésit változtatni törekedjem, inkább arra
fordítom e' tárgyra szánt időmet 's fáradozásomat,
hogy honunk borát szeressék, keressék, 's jól
meg is fizessék, — 's ha ennek eszközzéséhez né-
mileg járulandók, reméllem, meg fog az okosb

rész bocsátni, ha egyenesen mondom: hogy sem a' nagy borivó közönség, sem én a' mostani Tokajit igen nagyra nem besüljük.

Már fehér asztali borainkat, úgymint a' könnyü Érmellékit, Lajoshegyit, Somlait, Neszmélyit, Pogányvárit 's a' t. izlésem szerint a' világ minden fehér borai elibe teszem, 's ha Buenos airesben, vagy Rióban laknám, úgy hiszem csak ollyassal élnék; de illy borokat tengeren vinni 's kivált az aequatoron keresztül olly bajos, hogy szinte lehetetlen — 's ha megérkezik, nincs kelete 's nem szeretik — 's valyon miért? Tudja az ég! — 's mi haszna ha tudjuk is. A' Francziák az oda viendő borokat részint alkeremesssel festik, 's olly fekete mint a' tinta — 's ezt isszák. — A' borkészítés náluk egész gyár, 's abban sem készítnék egy színüt, hanem különfélét, hogy minden okos 's minden bolond találja fel benne saját színét. 'S a' kalaposok miért nem készítnék többé száz meg száz háromszegü kalapot? Hiszen igen szép, olly tudós ábrázatot képez, 's valóban igen józan is, mert az ember crrára árnyékot hány, midőn a' két szem a' napban marad — — —! "Mert a' mai elromlott generatio — nem veszi 's nem viseli többé!" 's így mindenben. Csak a' magyar bornak 's kivált a' Tokajinak volna e' részben tehát privilegiuma, — mert az mindig az ó methodus szerint készíttetik — — — akár veszi valaki akár nem? Ez csak mellékes kérdés. Ebben is úgy vagyunk, mint számos egyéb törvény 's rendszabásinkban. "Düljön a' dolog dugába, mit tesz az, hiszen salválva van a' principium! — Mindenben szükölködünk, nincs rágni való kenyertünk, de hagyján, hiszen szabadok, vagyunk, 's a' mellett a' privilegiált statusnál elocált activ capitalisaink 's egyébiránt virtualitásink is vannak" — — — — 's a' t. a' mi azon An-

golra emlékeztet, ki fogadásbul reggeltől estig nem tudom hány mérföldet nyargalt keresztül, 's megszakadván siránkozó feleségéhez 's gyermekéhez Epaminondasi felemelkedéssel így szólt: "ne busuljatok, megnyertem a' fogadást" — — — 's kimult.

Egy olly rendszerrel felállított pincze, mint a' millyennek itt fővonásit adám, 's mellyről, ha kívántatik, bővebb 's kimerítőbb tudósítást is kész vagyok adni, minden esetre megismértetne mind azzal, a' mit ma birunk borban, midőn időjártával mind azt lassanként tökéletesen eligazítná, a' mit e' részben tennünk kell. A' Casinói pinczemesterhez akárki elküldhetné emberét, hogy attul a' kész borokkal bánást tanulja meg, az egész ügy 's tárgy iránt jobban ébredező élet pedig a' szőlőnemesítésben, kádárságban 's a' t. okvetetlen előmeneteleket szülne. — — — Lassu lenne a' haladás nem tagadhatni, de ha valahová jól alkalmazhatni e' közmondást: "Lassan járj, tovább érsz" az valóban a' borállapotra igen igen illeszthető. Minél fogva mód nélkül józanabb 's okosb volna ide haza tökéletesen elkészülnünk előbb, 's aztán kereskednünk Amerikába, mint sok szeliden ábrándozó javaslata szerint minden készület nélkül, — a' miből csak vesztett diadal következhetik — romladozó 's nem kedvelt borainkat mindjárt világ piaczára hurezolni. Azon eleintén elvesztettnek látszó idő, ha gazdálkodva 's józanul bánánk vele, nem hogy hátrítná, hanem minden bizonynal korítná a' borkereskedés sikernapját, valamint minden egyéb józan előre-munkálódásnak is előbb utóbb bizonyosan megérkezik érdemlett jutalma; a' nemzeti intézet mind az eladóra, mind a' vevőre bizonyos hasznót hozna — 's így a' bor-zagyváln 's hamisítón kívül az egész közönség nyertes lenne.

Nagyobb áldozatokkal tán szaporábban lehetne hasznos fordulást eszközteni e' tárgyban, — megengedem; — de a' mennyire az a' Casinóval áll kapcsolatban, úgy hiszem, legfőbb feltétel az 'hogy nem csak a' részesekre nagyobb teher ne háríttassék, hanem az egyetem pénztára se csorbíttassék legkisebbé is — javaslatom pedig sem a' részvényesre nagyobb tehert nem hárít, sem a' köz pénztárt veszélybe nem hozza, hanem azt koczkáztatás nélkül 100^{tal} 8—10 sőt 12^{ig} is kamatoltatni fogja, mert egy olly pinczének borai, melly annyi lélekisméret, szorgalom 's tudománnyal vitetnék, esztendei 50, 100 ezer palaczk eladása végett se külföldre, se szerfelett nagy sikerre nem szorulnának, hanem igen könnyen bel-használás 's úgy szólván ismerősink által fogyasztatnának el, a' mit azért gondolok, mert most is hány szerezne többféle magyar bort, hogy az is meglegyen, 's árára sem igen nézne, ha köztök könnyen válogathatna, 's azokat saját legjobb mineműségökben is sok keresgetés nélkül kisebb mennyiségben megkaphatná.

Francia, Német 's a' t. országnak illy egyetemes intézete nincs, igaz; náluk azonban a' közösülések sokkal könnyebbek, a' nyilvánosság nagy, 's borkereskedésök úgy is virágzik már, 's így illy példány-pinczékre annyira szükségök nincs, ámbár tán nekik is némi hasznót hajtának mint nekünk, kiknek e' részben vagy nincs hírünk, vagy ha van is, az nem legjobb. Emmél fogva tehát se szorgalomtul, se állhatatos fáradozástul, se hosszas időtül, mellyek boraink jó hirbe hozására, 's annak abban megtartására kívántatnak, visszajednünk nem szabad — hanem mindent el kell követnünk, hogy nemzeti gazdaságunk ezen ága, melly számos milliókat hozhatna hazánkba, mind jobban virágozzék. És ennek eszközlésére

a' Casinónak említett módon létesítendő pinczéje egy kis kezdetnek, melly senkinek egy fillérébe sem kerülne, 's mellyre új aláírás nem kívántatnék, tán némileg megfelelne — — —. A' ki pedig kevés tehetséggel, és szinte semmi alkalmatlansággal, 's minden esetre legkisebb vesztély nélkül jobb módot tudna elaljasodott borkereskedésünk felelevenítésére, álljon elő 's közölje gondolatit, szívesen 's háladatosán fogadlandjuk azokat.

A' vám, igaz, némi részt nyereségünkbul lerovand, — — hanem e' vesztesség annál kisebb lenend, mennél becsesbre készülnek boraink. Hatvan forintos bor után 5 for. vámot fizetni, tisztem például, valóban nem olly felette nagy nyomás; — de ha a' bor csak tizet ér, akkor a' nyomás szinte tűrhetetlen; — 's így tulajdonkép nem a' vám olly magas magában, hogy azt viselni nem lehetne, de csak az által lesz tűrhetetlen sullyá, hogy boraink olly kevés becsűek. E' tárgy iránt azonban elég kimerítőleg szóltam az e' munkában előfordult hiteli szakban, 's e' jelenben is, úgy hogy Olvasóimat, nehogy örök ismétlések által tűrhetetlenségig untassam, azokra utasítani bátorodom. —

A' Casinói példány-pinczéről javaslatomat pedig azzal végzem bé: hogy annak felállítása ellen csak két nehézséget tudok; először is, hogy igen bajos lesz külföldrül olly embert hazánkba édesgetni, ki a' pinczedolgát Á-tul Z-ig tudománykép 's practice tökéletesen értse; melly nehézség az által még némileg nevededik, hogy egy társaság szolgája még inkább van önkénynek kitéve mint egy magányosé, mert annak sok ura van — a' mi e' világon tán legnagyobb baj — midőn ennek csak egy parancsol, 's caractere olly szelid, igaz, és bizodalom-gerjesztő lehet,

— hogy kivétel gyanánt, még szövetséges Amerikai is léphetne egy nagylelkű Török szolgálatjába — — — 's így a' külföldi pinczemester — — — ha valóban érzi önbecsét, nem kívánand egy Társaság szolgájává lenni. Ezen azonban némiképen az által segíthetni, hogy ő senkitől sem függvén, csupán az intézet három tagu Bistosságátul, ez vele olly egyezésre lépjen, mellynél fogva mind ő kezes legyen 'kötelességi értelmes, hív és szorgalmas teljesítésirül; mind őt a' bizottság a' társaság nevében olly kötelezéssel nyugtassa meg, hogy ő ne csak személye 's vagyona legnagyobb bátorságát lássa, de a' társaság részéről is minden lehető oltalom 's védelem-adásrúl is bizonyossá tétessék, ha teszem, a' neki is méretlen magyar hazában valaki vagy utjában állni, vagy őt megsérteni 's a' t. akarná — a' mi tökéletesen szükséges, ha az intézet sikerét várjuk, — mert mikép lehetne kívánni becsületes munkát 's jó kedvű szolgálatot emberséges embertől, ha elméje tökéletes nyugalom 's biztonságban nincsen — 's létét csendes megelégedés nem deríti néha néha fel? Csak ne kívánjunk természet-ellenit, — 's valóban meg fogunk — — — 's nem csak ezen iránylag kis fontosságu, de a' legnevezetesebb tárgyakban is — bőven jutalmaztatni.

Másik ellenvetés pedig az: hogy ámbár a' Casinónak szép jövedelmi vannak, még is pénztára jobbadán szinte üres, mert a' részvényesek nagyobb része rendetlenül fizet, 's így borokat nem vehetni, mivel azokat készpénzzel kellene fizetni, a' mi nem csak az intézet jó hírének fentartása végett conditio sine qua non; de a' borok olcsóbb vételére 's minden zavar-elkerülésre is általányosan szükséges. Már ezen még könnyebben segíthetni, mert ez csak magunktul függ.

‘Fizessük részvény-dijunkat pontosan, ’s jót álllok: feláll lassanként hazánk minden borainak példány-pinczéje. Önként irtuk neveinket alá, senki nem kinszeríte, — oldjuk fel tehát szavunkat, ’s nem sokára Bakitul kezdve Ménesiig honunk minden szőlőhegyei ’s kerteinek termésit egyesítve látandjuk. E’ tárgyban is fognak usurpált reputatiók igazi lépcsőjökre leszállíttatni; elnyomott érdemek felemeltetni; ’s részint már most birt kincsünkön fogunk csudálkozni, részint hátramaradásunktul megijedni — — — ’s némellykor a’ szerelem heveit ’s honszeretet-től ittas keblünket magyar szőlőnedv okozta meleggel párosítván, azokat fogjuk üdvözleni, nem kik, mint hideg márvány-szobrászok, érdektelen nézhetik a’ hazafiság legelszántabb tetteit, ’s azon vért, melly szabadság ’s nemzetiségért foly; becsstelennek kiáltják, midőn saját erőkből ugy látszik csak langyos limonáda lézeng — — — hanem azokat, kik érzik azon magyarázhatlan szent gerjedelmet, melly a’ nemesbre szültet az élet-fentartási váagnál nagyobb erővel ösztönzi, ‘Mindent feláldozni az Anyaföldért.’

A’ Casino-intézet fentartására évenként 10 ezer pengő forint kívántatik. E’ pillanatban, midőn ezt írom, részvényesi száma fejenként esztendei 50 pengő fr. fizetéssel 370 — — — a’ mi 18,500 p. f. jövedelem. Ezenkívül 10,000 p. f. tőkéje van a’ Társaságnak már, ’s most kérdem: ha eleinte 10,000, ’s aztán esztendőnként 8,000, ’s ha az intézet jóakaróji ’s így részvényesi szaporodnának 8,000 pengő forintnál több is fordíttatnék illy pincze-állításra ’s fentartásra, vallyon öt, tiz, husz esztendő alatt milly terjedésre gyarapodnék ezen intézet!

PESTI LÓVERSENY.

Kik a' bevégezett szakaszt némi figyelemmel futák keresztül, könnyen látják át, milly czél miatt törekedénk a' pesti Lóversenyt tartós lábra állítani; mert annak, a' mit a' Casinórul érintetem, nagy része a' pesti Lóversenyre is illeszthető. Célunk 'Egyesítés, ennek eszközzésére vezető módok egyike pedig a' Lóverseny vala, 's most is az. 'S mennyire felel meg céljának ezen intézet, mennyire nem, arról még most igazságosan itélni nem lehet, — mert eféle intézetek — mint a' tapasztalás mutatja — eleinte az ujság bájai által fel fellobbannak, később szinte egészen elalszanak, 's csak számos év lefolyta után jönnek ismét tartósb 's némileg rendes forgásba, ha t. i. nincsenek hibás elvekre alapítva. Ezen eszköz célirányosságárául tehát csalhatatlanul csak a' jövődő ítélhet. Azonban két fontos észrevételnek van itt helye; — ugyan is először: hogy versenyfutás a' lótenyésztés 's nemesítésnek legfőbb eszköze, — másodsor: hogy minden hihetőségek szerint hazánkban az nem csak fenállni, hanem mind jobban terjedni 's iránylag nagy hasznót is hajtani fog.

E' két állítás helyességét pedig a' már megtörténtek bizonyítják, 's midőn én az elsőbiket bizonyos elhatározottsággal, a' másodikat pedig leg-

nagyobb hihetőség kitételivel adom elő, azért magamat se csalhatatlannak, se jóslónak még nem mondom.

Britanniának egész világon legmagasbra, 's iránylag legnagyobb kiterjedésre vitt lótenyésztése egyik és másik állításomnak élő tanúja, 's ugyan az elsőre nézve: mert tagadhatatlan 's régen elismért dolog, hogy semmi nem hozott e' tárgy körül annyi életet, nyilvánosságot, szenvedelmet 's állhatatos vetélkedést az angol közönségbe, mint a' lóverseny, és semmi nem oszlatta 's józanította meg annyira a' lóköri balitéletek seregét, semmi nem öntött, úgy szólván még a' legprofanusabbakba is, olly practica ismereteket 's tudományt e' részben, mint mind az, a' mi a' lóversennyel, 's ekép a' lónak értelmesb, szorgalmasb tenyésztésével 's nevelésével szoros kapcsolatban van, 's így a' világos factum bizonyolja egyik mondásom helyes létét; a' másakra nézve pedig: mivel korántsem jóslás valaminek jövődjét hihetőleg és szinte határozólag előre mondani, ha ugyan azon okoknak mindig egyenlő következtetést tapasztaltuk, 's azoknak tanúji valánk is, hanem 'az emberi létnek azon előre ható ereje', mellynél fogva mindenki nagyobb kisebb mértékben láthatja a' jövődjöt, a' mint t. i. a' jelent, 's az abból folyó jövődőnek gyökerit élesebben kifejteni képes. Az időjósló csaknem mindig csalatkozik, és semmi egyéb okból, hanem hogy a' közel 's távol légnék jelen állapotját nem nézi tisztán keresztül; szóval: mert nem képes azon nemző okokat tökéletesen kifejteni, melyekből szükségkép ködnek, esőnek, égiháborúnak 's a' t. születni kell; 's ekép ha mai e' tárgybéli értelmünk olly szerfeletti parányisága miatt az időjóslónak nem sokat hiszünk, 's azokat, kik e' részben csalhatatlanoknak hirdetik

magokat, mind addig kaczagjuk, míg légi tudományink némileg bizonyos sarkalatokra nem lesznek alapodva, igazságunk van; nem különben, jól cselekszünk, ha ismételten dolgok körül mindenki szavának vak hitelt nem adunk, — mint teszem, ha valaki egy nem ismért kis magot hozna közénk 's mondaná: "ezen magbul három láb vastagságu dinnye, vagy hat láb magasságu saláta fog nőni 's a' t." — hanem ha valaki azt mondaná "nézzétek e' kis gyümölcsöt! — 's az gesztenye vagy dió volna — ha ezt földbe dugjátok, 's baj nem éri, nagy, és több ölnyi magasságu fa leend!" ezt jóslásnak tartanók e 's valyon nem nevetnénk e illy prófétán? 's miért nevetnénk? korántsem azért, hogy balgatagságot mond, hanem hogy olly elismért dolgot, mellyben a' legkisebb gyerkőcze sem egyéb mint próféta, ki sok esztendőre lát előre, annyi prosópopaeával tudá előadni.

'S e' szerint valóban abban sincs legkisebb jóslói praetensio, ki azt bátorodik előre mondani: hogy Magyarországhban minden hihetőség szerint nem csak fenállani, hanem mind jobban terjedni 's iránylag nagy hasznót is fog hajtani a' lóverseny; és semmi egyéb okoskodás után, hanem mivel Angliában is fenállott, terjedett 's ki nem mondható hasznót hajtott.

Az erők egyesítése ellen, tudom, számosan ki fognak kelni, kik nem csak a' fő, hanem minden várost is általjában kárhoztatnak, sőt veszedelmesnek hirdetnek. Van is tagadhatlanul némi fontos kifogás a' felette sok 's kivált az igen roppant városok ellen, — mellyek ha helyes idomzaton tul nőnek, éppen olly bajt hoznak a' hazára, mint ha a' vér a' test valamelly részében, teszem a' szivben, tüdőben, főben igen is összegyül — t. i. eleinte vérakadozást, később

gyuladást 's a' t. De Istenért milly messze vagyunk még ettől, — 's valóban sötétség bajnokinak nevezhetni azokat, kik a' világot lángnak, az életet dühnek, a' fiatalságot nyavalyának, 's az erőt veszedelemnek tartják, — kik mai eldarabolt gyengeségünk közt, városok 's ekép concentratiótul félnek, azt gondolván: olly közel van Magyarországbán a' másik tulságnak, azaz a' felette nagy egybecsoportozásbul eredhető veszélynek határa. Illyesek azonban, kik azt vélik: "minden jól megy", ha úgy szólván minden elakad, semmi sem mozog, hanem vesztegel — a' mi nem egyéb mint halál — már a' sokkalkisebb részt teszik, mert a' nagyobb rész többnyire átlátja, milly hasznu volna azon elevenség hazánkra nézve, mellyet több városnak létè, 's kívált Buda-Pestnek szebbítése 's terjesztése okvetetlenül ébresztendene a' közönségben. 'S valyon miért ohajtjuk annyira, 's az Ország Rendeinek legforróbb kívánatai közt miért olvassuk olly sokszor ebéli kérelminket "Lakna Fejdelmünk köztünk" mert testünk minden ereiben érezzük, milly életet 's elevenséget hozna ez közibünk — — —.

Azonban mostoha helyzetünkben ez nem olly kívánság e most még, mellyet legjobb akarattal sem teljesíthet tisztelt Fejdelmünk, kinek olly számos és szövevényes munkálkodási közt okvetetlenül a' köz-kormány fővárosában tartózkodni kell, 's ki most még — mert ki tudja e' részben a' jövőndőt — minden esetre csak rövid időszaként mulathatna köztünk.

Ezt sokan átlátják 's legközelebbriül a' nagyobb birtokosokra, kik helyhez csatló hivatalban nincsenek, fordítják figyelmöket "laknának ők a' hazában". A' miből látszik mennyire kívánják, ha bár sejdítlen is, a' concentratiót — — — 's bár

laknának! E' tárgyrul azonban már annyit beszéltem, hogy itt csak azt akarom hozzá toldani, vagy inkább ismételni: 'szint azt akarják sokan, de a' czélérés végett — csak a' módokban különbözünk; némelleyek úgy szólván lehetetlenségeket, azaz olly áldozatokat kívánnak, mellyekre az emberek általjában véve nem hajlandók; mások pedig — kikhez magamat is számlálom — könnyen teljesíthetőket, 's mellyek csak némi kis alkalmatlanságokkal vannak összekapcsolva. Már ha valakinek jószági közel Bécshez feküsznek, ott házat bir, egész nemzetsége vagy háznépe ott lakik, 's azt hallja: kívánják tőle 'költözzék egyszerre minde-
nestül Buda-Pestre, ott költse pénzét 's ott lakjék 's a' t. — — — nem fogja e azt olly praetensi-
ónak tartani, melly csak ábrándozói agybul kerekedett, mert az individualis szabadságot csak ugyan semmi tekintet sem kötheti meg az egész világon; 's fel se fog venni illy okoskodást; ha ellenben azt hallja: "tavaszkor két három hétre számos hazafi gyűl össze Buda-Pesten; vásár is van, lóverseny is van, 's mind haszonkép, mind kellemkép néhány héti ottan mulatás nyereség, vagy nem nagy kár, mert egy és más, a' mi a' nemzetre tán valaha diszt hozand, felfel áll — — igen igen szívesen 's barátságosan fogadják az embert 's a' t." nem fog e számos — 's nem csak azokat értem, kik közel Bécshez, de honunk egyéb szegletiben is laknak — így szólni magában: "Biz én is elmegyek, sok régi Barátomat, kit már régóta nem láttam, hihetőleg fellelem ott, 's másokkal ismérkedem meg 's a' t." 'S im ez elég egy kis jobbra fordulásra — egy kis kezdetre. — — — Bendegucz nem készülhet egy nap alatt — —. Csak egy kicsit előre, 's már nagy nyereség! —

Illyesek mozgásba hozásához egyébiránt —

közbevetőleg mondva — egy kevés öntagadás kétségtelenül kell, mert a' legjobb szándéku 's nemesb czéllal a' kebelben — melly ezen intézet egyedüli alkotója — a' nagyobb rész nem csak a' lóversenynek concentratióra vezető hasznát, hanem még azon hasznát sem látja át, mellyet annak elaljasodott lótenyésztésünkre okvetetlenül hajtani kell, 's így az egész gyeptárgyat hasztalan idővesztésnek 's fitogatásnak, vagy alacsony szenvedelemnek tartja, mellynek célja 'néhány aranyka nyereség — — 's szaga 'istálló; közhasznosi vággyal 's nemes czéllal pedig a' kebelben, ennes 's istálló-szagunak tartatni, bizony nem kellemes, kivált ha a' műveltebb rész is úgy itél a' dologról, mint Te, igen jó szándéku, de valóban felette rövid látásu drága Barátom; a' mi végre, mert sok pénzbe telik 's felette sok alkalmatlansággal van összekötve, sokkal azt fogja mondatni: "Hagyjunk hát megint fel vele — — kerüljük Buda-Pestet — — 's a' t."

Oka pedig ezen elfogultságnak, mellynél fogva a' nagyobb rész illy balul itél, semmi egyéb, mint a' magyar ló tárgy jelen mibenlétének nem ismérte, mellyből természet szerint annak kell folyni, hogy számosan a' magyar lovat értékén túl becsülik, és így se annak javításán, se szaporításán nem aggódnak, 's nem fáradoznak — — sőt mások aggódási 's fáradozási ellen szegülnek tehetségök szerint; 's ez ítéletöknél fogva igazság is, miért "minek kell azt javítani a' mi már úgy is olly tökéletes, 's így azt csak rontani lehetne, a' mit hátráltatni kell 's a' t." 'S ezen okoskodásban minden helyes — — csak az eféle ítéletek ellen van kifogásom, 's azokat legalaptalabbaknak tartom.

Ez azonban saját vélekedésem, 's én e' tárgyban csak rész vagyok. Hanem Te is csak annyi;

's midőn Te, mint volt alkalmam egyszer Tenzavaidat hallanom — okoskodásid támogatása végett Virgiliusra 's más két auctoritásra, melyet nevezni nem akarok, hivatkozol, én ellenben Britannia századi tapasztalásira 's factumokra állítom véleményemet, köztünk pör foly, mellynek világos eldöntetése minden esetre hazánkra igen igen jóltevő következésü lesz; mert ha Te nyersz, a' nagy nyilvánosság által el lesz ismérve: hogy házi vagy hadi szükséginkre külföldről hozatni lovat balgatagság, 's a' pénz a' honban marad; — ha pedig én leszek nyertes: akkor minden energiával azon módokhoz fogunk nyulni, mellyek következésében lassanként nem csak függetlenek leendünk e' részben a' külföldtől, hanem azt hatóság előmenetelünk által tőlünk némi függésbe is helyezendjük; — ha pedig egy harmadik pörös lenne a' józan Való útján — mert e' tárgy körül annyi a' vélemény 's ítélet, mennyi a' fő, vagy mennyi a' ló — vagy ha compromissumra jutna a' dolog: akkor Te is, én is, 's mind egyikünk egy kissé engedvén, az e' rész körüli köz vélemény igazi egyensúlyba jutand, mellynél fogva a' lótenyésztés úgy is virágzó ágait nem fogjuk bolygatni, hanem természetes gyarapodásokra hagyni, az életnélkülieket 's hervadozókat ellenben tehetségünk szerint ápolni.

E' sorokbul látod Barátom, nem kívánom vélekedésimet vakon elfogadtatni, hanem a' dolgot igazságos bírószerk elibe terjesztetni; ítéljen az!

Ön hiúsági bálványának feláldozni a' köz jót akármiben is, valóban nem irigylésre méltó lélek jele, 's ha a' ló körüli szenvedelem oka illy cselekvésnek, akkor igazán szánakozási tárgy leendő — mert bármi nagy befolyásu is a' jó sikerű lótenyésztés a' nemzet gazdagságára 's véd erejére, azért bizony még is csak ló marad a' ló, 's

az országos dolgok sorában korántsem olly fontos tárgy, hogy az azon ügyiránti tulcsapongó szenvedelem 's ambitio, kivált ha ellenséges versenygésre fajul, férfiakhoz illő, vagy — mert az soha nem illő — legalább megbocsátható lehetne.

Ló körül sokan köztünk köteleskép dologhoz értőknek hiszik magokat, a' mi dicséretes, mert mennyivel több ismérettel 's ügyességgel bir az ember, annál tökéletesebb; a' baj csak az, hogy valamint igen számos azt hiszi "ő született katoná" 's így a' száraz háborui tudományok tanulásával nem is bajlódik — vagy "a' Magyar lóra született" 's így se lóra nem ül, se lovagolni nem tanul 's a' t. úgy hiszi számos, hogy a' ló tárgykörülti annyi ágra szakadó tudományt is már világra hozta magával; a' mit azon mindennap hallott okoskodások szerint vagyok fentartani bátor, mellyeknél fogva számtalan ítéletet 's firkál e' dologról, pedig oktatólag, a' nélkül hogy lovat birt, lovon ült, lóval próbált, lovat tenyésztett, — lórul olvasott 's a' t. volna. —

A' dolog illy fektében — mert tudom, a' most említettek nagy száma olly erős meggyőződéssel vagy inkább önhiittséggel bir, alapos (?) lótudományi csallhatatlansága felül, hogy azt sem okoskodás, sem azoknak századi tapasztalása, kik számtalan lovat tenyésztettek 's birtak, azzal mindent próbáltak 's a' t. legkisebbé sem gyengítheti — illy körülállások közt mondom legigazságosabb 's józanabb az egész lóközülti tárgyat, olly sokszor ismétlett 's minden oldalú próbákra eresztetni, hogy végre számos factum intézze a' sok felekezet közti vita-kérdést el.

'S ki nem önvélekedését akarja igazságul a' közönségre kinszeríteni — a' mi az önkénynek tán legdurvább ivadéka — hanem hogy a' való minden zsibbasztó bilincseiből szabaduljon ki, 's

csak az legyen bíró és kalauz, tán nem kívánandja: hogy minden próba nélkül ember legyen e' tárgyban bíró, mert az tudta nélkül is vagy egy vagy más részre fog hajlani, 's ekép igazságtalanul itélni — vagy ha nem részrehajló is, semmi esetre nem bírhat annyi belátással, bár ki legyen az, hogy legtisztább szándéka 's akarátja mellett is számtalanszor igazságtalan ítéletbe ne essék. Ennélfogva, valamint senki nem fogja kívánni, hogy fíját minden examen nélkül első eminensségre emeljék, mert homloka tág öblü, orra görög, ajkai komolyak 's a' t. hanem az osztályozat azon lépcsőjén álljon, melyre szorgalom 's ipar által kifejlett természet-tulajdoni méltaták őt, — úgy nem kívánhatja józanul 's igazságosan senki, hogy nevelt, vagy pénzért vett lovát valaki tökéletesen czélelégítőnek vagy jónak ítélje pusztán látásbul minden próba nélkül, 's azért, mert dereka egyenes, csontai erősek, lábcuklóji röviddek 's a' t. 's így e' részben az igazságot jobban szerető, mint személyes véleményének győződelmét, — én legalább úgy hiszem, — szívesen álland rá, hogy a' bírálás, kivált ollyas lovakra nézve, melyek tenyésztésre fordíttatnak, sem egyes személyek ítéletinek, sem avult theoriák, poros értekezések, ábrándozó systemák 's népmesék táborának ne legyenek alávetve, hanem hogy az ne illy szerfelett gyenge sarkalatokra, sőt inkább minden oldalu próbatételekre és számos factumokra alapíttassék.

Taglalatod 71^{ik} lapján ezt mondod: *Ha-hogy az angoly teli-vér kifutja lovunkat, az csak éppen ollyan, mint mikor a' magosabb, nyúlánkabb és szikárabb agár a' rövidebb, kurtább, vaskosabb kopót kifutja, hogy pedig 5. 6. napon folytában, hasonló rossz tartás mellett, több strapácsiát győzzen egy jó angoly, mint p. o.*

egy jó magyar, vagy jó kovács ló; arról szabad legyen kételkednem. Ez vala legalább Jósef Császár véleménye, ki azomban legjobb 's legszebb angol lovakon ülhetett és ült is. Melly sorok szerint itélvén azt gondolom, ne vedd rossz néven, hogy sem az angol lórul, sem a pályáztatásról általában legtávulabb ideád sincs, midőn egy szersmind azt bátorkodom állítani: hogy én minden tisztelet mellett, sem Jósef Császárt, sem embereit, kikre mint tudom igen szeretsz provocálni, auctoritásnak e részben éppen nem tartom. E tárgy körüli hosszas fejtegetésre azonban most időm nincs, 's így okoskodásomat csak arra szorítom, hogy Téged im ezennel kihíjalak: 'próbáljuk meg a két nemzetbeli lovakat fogadás szerint sebességre, tartósságra, lépésre, ügetésre, vágtatásra, teherhordozásra, vonásra, ugrásra, kanyarodásra, koplalásra, sanyarságra, vagy akár mi egyéb próbára, legyen az ut 400 öl, vagy Bécs-től Kolosvárig nyereg alatt, kocsiban 's a t. mindenre ráállok, a mit ló véghez vihet. Mivel azonban nem kívánhatni, hogy az, ki e részben a másikat tanítja, 's így neki tetemes szolgálatot hajt, azért károsodjék, tegyük fogadásunkat jó somma pénzre, úgy, hogy az illetén próbákkal járó költség legalább, mint teszem Bécs-től Kolosvárig való utazás, némileg kipótoltassék. Én azt hiszem én leszek nyertes, Te pedig Magadat hiszed annak, 's így a dolog fogadási tárgy, mert bizonyos illyesekben nincs. Ha Neked leszen igazad, méltó hogy próbatételidbül Rád háramló kár az ellenféltül, azaz tőlem pótolassék; ha nekem, akkor Téged illet a kár 's engem a kárpótlás. 'S illy próbákat a közjóért tegyünk, 's így minden személyes indulatosság nélkül. Egyikünknek igaza lesz, de azért sem rá felette nagy becsület, sem a másokra legkisebb szőgyen háramlani még nem

fog, mert illy vélemények körül sem a' diadal, sem a' meggyőztetés nem nyom sokat, 's valóban nem olly vallási tárgy, mellynek igazsága örökletet, hamissága ellenben kárhozatot vonna magán. Fog azért hazánk 's embertársunk minket érdemünk szerint becsülni, ha kitünik is e' rész-körülti járatlanságunk. Akár írják egykor sirkö-vünkre "itt fekszik egy csalhatatlan lótenyésztő 's lótudós" akár nem, mit bánjuk mi azt Barátom! Célunk hiszen tán nemesb, 's reményünk ennél tán magasbra ható! —

Minden hiúságot 's fortélykodást félre tévén, a' dolog körül annyi világosságot terjesztendünk, hogy ne a' mi személyes hasznunk, hanem csak a' községé legyen elérve, azaz a' Való. Te fogsz propositiót tenni, 's nem különösségekre, hanem a' lónak olly tehetségire, mellyekkel az külön szolgálatit teljesíteni szokta, 's a' mit lótul jozanul kívánni lehet, én mindenre rá állok. Le-fogjuk tenni az egyenlő fogadási díjt 25 túl több ezer aranyig egy biztos helyre, a' mint t. i. a' próbatétel több vagy kevésb költséggel páros. Mindegyik adja azon sommát, melly kárpótlásin a' próba után fenmaradand, valami közcélra, 's mindenek felett legyen minden bujósdi hátulsó ajtó bedugva, 's határozza el a' próba, 's nem egy, de száz az igazságot; — hanem Te csupán csak Magyarországon nemzett 's nevelt lovat, mellyben nota bene semmi angol vér nincs, én ellenben csak Britanniában csikózottat 's neveltettet használhassunk.

A' részrehajlatlan Olvasó e' sorokbul látni fogja: nem indulatosság szól belőlem. Én nem kívánok egyebet, mint a' dolognak igazságos és minden oldalú próbákra eresztetését. 'S ezt miért nem akarja az ellenfél? — mert számos év óta nem győzünk mi, én és több mások, eféle próba ajánlásokat tenni, mellyek azonban soha sem fogadtat-

nak el — van e ebben igazság? Mi nem kívánunk, nem praetendálunk szavaink 's írásainknak vak hitelt, hanem szóljon az élő factum! 'S miért nem cselekszik az ellenfél is így, miért nem áll ki próbára? miért cseveg, okoskodik 's firkál csak, 's vagy elhallgat 's csak hát mögött suttog, ha próbára szorítást sejt, vagy mindig olly próbákat kohol nyomorult fortélykodási közt, mellyek vagy felette sok idő 's pénzbe kerülnek, vagy kivihetlennek; minthogy a' leghelyesb próbáknak is vannak némi határi — — — 's így semmit sem cselekve 's próbálva, a' bitorlott reputatio köntösét tovább is akarják viselni, a' mi azonban mai időben lehetetlen, mert olly köntösből, bármilly gyógyó, a' leghatalmasbat is kivetkezteti az igazságos folyó szellem.

Szóvita helyett tehát tetti vitára hílak ki, 's ez ellen — mert noha a' dolog körül indulatlan-nak 's hidegyérűnek nem, de minden esetre igazságosnak tartalak — reméllem, kifogásod lenni nem fog.

E' részben köztünk a' praxis olly csekély, hogy annak tágitása végett kész vagyok több hónapot feláldozni, bármilly hosszas próbákra is állni, mellyeket Te szabandasz előmbé; a' mit ezennel kikérek. A' factum többet fog tanítani, meggyőzni, 's ideáinkat jobban eligazítani 's józanítani, mint irka-firkálások.

Midőn számos év előtt legelőször vitetének keleti 's arab lovak Britanniába — mellyek a' mostani angol telivérnek nemzőji — akkor ottan a' közönség éppen olly indulatossággal szegült a' keleti ló ellen, mint a' magyar közönség ma szegezkedik az angol telivér ellen; 's valóban mulat-ságos mind azon scenát 's esetet itt pontiglan ismételve látni, mellyek sok év előtt történtenek ott. Versenyfutás állíttatott rövid körre, 's kifutá

a' keleti vér az akkori angol honi vért. "Lovaink nem olly sebesek, de győzősbek" — — így okoskodának ezután az akkori előítéletek sáfári, — 's a' kört hosszabbíták; de az angol még rosszabbnak mutatkozott. "A' versenyfutás nem jó próba 's a' t." így kiáltának megint a' sötétség bajnoki, kik mindent szeretnek ha vén, 's úgy hinnék az emberi nemet boldognak, ha helybül tapodtnyit sem mozdulna, — 's erre idő jártával minden kigondolható próbák tétettek; de a' nemesb vér általányosan mindig győzött a' nemtelenen, úgy annyira, hogy most közönségesen elismért dolog: hogy az Angol telivér — nehéz teher lassu huzáson kívül — mindenben ki tesz a' félvérün vagy nemtelenen. Azon időkben éppen olly emberek is laktak Britanniában mint Te, kik minden tárgy felvilágosítására görög 's latán classicusokat citálgattak, de a' számos factumok elnyomák a' poesist; minek következésében Britannia minden célra nézve a' világon legjobb lovakat nevel, 's olly mennyiségben, hogy lóval derekas kereskedést üz is. Már hogy nálók a' ló-reformatio lassan ment, az természetes 's megbocsátható, mert előttök józan példa nem volt; — ha csak ábrándozásink közt azt nem akarjuk állítani: hogy Eumenes vagy Alcibiades 's a' t. nekik lótenyésztő példának szolgálhatának — hanem ha nálunk lassan, vagy éppen nem menne a' lótenyésztési reformatio, az valóban természetelleni 's meg nem bocsátható lenne, mert előttünk olly kézzel fogható példa áll; 's méltán vethetnék utóink egykor szemüinkre, ha azt vak makacsságunknál fogva nem akarnók elfogadni 's hasznunkra fordítani.

Ha tessez az órának nagy haszna volna valamelly hazában, 's ez abban nem csak szükségödnék, hanem benne annak készítése hijányos

is lenne annyira, hogy másunnan kellene ollyasokat drága pénzért hozatni, nem volna e legczélrányosb az óracsinálást olyanoknál tanulni meg, kik századok tapasztalásit halmozák egymásra, 's nem volna e észnélküli képtelenség, annak csinálását az egykori nürenbergi tojásra visszavezetni, vagy azt magányban minden példa 's tanító nélkül úgy szólván újra feltalálni akarni? E' részben tehát meg kellene ismérni mindenek előtt, háramlanék e az említett képzeleti honra abbul nagy haszon, ha ott számos 's jó órák lennének, 's osztán hol készülnek legjobb órák, a' mit nem szavakkal 's theoretikai okoskodásokkal, hanem számos és minden oldalú próbákkal kellene kitanulni 's elítélni; miből végre azon következés folyna, hogy a' Hollandoknál vagy Francziáknál, vagy az Angoloknál 's a' t. hol t. i. legjobb órák találatnak, kellene keresni az óracsinálási utmutatást, azaz ott meríteni az e' tárgybeli mesterséget, hol ez, bármilly okbul is, legtökéletesbre jutott, mert más tapasztalását a' mennyire lehet magáévá nem tenni vétek; azt ellenben józanon használni a' practikai élettudománynak sarkalatja.

Lótenyésztésben a' dolog némileg éppen így áll; mivel ámbár az óracsináláshoz a' természet 's véletlen semmi befolyással nincs, 's egy lónak létesítésére nagy befolyással van, azért párosodás, tartás, nevelés 's idomítás által még is annyira változtathatjuk az állatok 's így a' lovak természetét 's testállását is, hogy azok valóban némikép fabricatumok sorában állnak, mellyeket némileg módosíthatunk, 's azon célokhoz közelebbre vihetünk, mellyekre a' lovat köz életben általában használni szoktuk, 's mellyek annál több ágra szakadnak, mennél nagyobb a' cultura, elannyira, hogy teszem Angliában szinte hat, hét-féle egészen külön használtatásra tenyésztetik a'

ló, 's az, melly az ő ágán p. o. mint hámos, vadász, vagy katona ló 's a' t. céljának tökéletesen megfelel, általányosan véve egyébre nem is fordítatik; midőn olly hazákban, hol a' lótenyésztés nem annyira tudomány szerint gyakoroltatik, mint inkább véletlenre bízatik, — és hol 'a' paripa csak terem' szinte egy vagy két ágra, azaz nehéz és könnyűekre oszlik a' lovak minemősége, 's így csak Mindeneseek vannak, mellyek természet szerint, ha legjobbak is, minden célnak nem fellelhetnek olly tökéletesen meg, mintha minden ágon külön külön lófaj állna. Sebesen futó 's társzekeres ló p. o. ha maga nemében mindegyik ér is valamit, ugyan azon egy lóban éppen olly kevéssé egyesülhet, mint jó agár sem lehet egyszersmind jó szelindek 's a' t. 's mennél tökéletesb a' lótenyésztés valahol, annyival több osztályu a' ló haszonvétele 's viszont: a' lótenyésztés pedig annál tökéletesebben eszközöltetik, mennél kevésb indulatossággal vitetik; a' lótenyésztési tudomány végre csak úgy helyes, ha az állatpárosítási 's mechanikai tudományra 's tapasztalásra van állítva. Ezek szerint idővel minden bizomnyal még több ágra fog oszlani a' lóhasználás, mert annak tenyésztése korántsem érte még el a' lehető legnagyobb kifejlődését, 's több más oknál fogva, mellyeket itt előadni hosszas volna, azért sem 'mert sem az állat-párosítási tudomány eléggé kifejtve 's elrendezve nincs, sem a' mechanika rendszabásával nincsenek a' lótenyésztők annyira megismérkedve, hogy azokat párosítási 's nevelési eszközökre némileg alkalmazhatnák; 's végre: mivel a' lótenyésztés általányosan véve az időtöltések 's szenvedelmek sorában áll 's ekép csak dilettantként üzetik is, midőn annak úgy kellene vitetni, mintha gyár volna, melly megint csak úgy boldogulhat, ha tudományon, számon 's józan

combinatiókon alapul. 'S mennél közelébb áll a' lótenyésztés a' most előadott eszközlés - módhoz, annál jobb sikerü, 's viszont; a' mit Britannia, hol a' lótenyésztés virágzik, 's olly országok, mint teszem Magyarország, hol a' lótenyésztés sorvadoz, bizonyítják.

Mind ezek után bármilly 'merész' is — hogy magam ellen többet ne mondjak — a' lótenyésztési tudományt óracsináláshoz hasonlítani, tegyük fel, hogy azok némi analogiában állnak, 's nézzük mit kellene a' lótenyésztés végett honunkban tenni? 'S ugyan:

"Van e Magyarországnak abbul haszna, ha jó és számos lovat bir?" "Nem csak haszna van belőle, de olly szüksége van rá, hogy akár mechanice, akár politice tekintsük is, számos jó ló nélkül Magyarország nem egészséges, mert azok nélkül sem közösülési, sem védelmi ereje nem lehet nagy!" 'S ezen feleletben úgy hiszem velem szinte mindenki egyet ért, 's kezét fog.

"Bir e Magyarország minden célnak tökéletesen megfelelő lovakkal elég számban?" "Szinte egy célnak tökéletesen megfelelő lovakkal sem bir Magyarország elegendő számban". Már e' feleletben megint úgy hiszem csak igen kevés honfi fog velem egyet érteni 's kezét fogni; 's így ezt továbbá kell fejtegetnem 's megmutatnom.

"Milly ország bir minden célnak némi tökéletességben megfelelő elegendő számú lovakkal?" "Britannia" 's e' feleletben sem fognak igen sokan velem egyet érteni, 's kezét fogni; 's így az is további megmutatást kíván; 's im ez, és semmi egyéb, a' mit ohajtok; csakhogy — mint mondtam, a' dolog ne theoriai okoskodások, hanem practicai minden oldalú 's oklatos — rationabilis — próbátételek által határozottassék el. A' mi

után ki fog tűnni: Britanniát vehetjük e lótenyésztési például vagy nem 's a' t.

Addig is azonban, míg illy próbatétek tökéletesen eldöntendik, kinek van e' részben, nekém 's a' velem egy véleményűeknek e, vagy az ellenfélnek igaza? Tégedet kérdezlek: mered e azon állításomat, hogy szinte egy célra tökéletesen megfelelő lovakkal sem bir Magyarország elegendő számban, factummal megezáfolni? Ha egy idegen, becsületedben, jóakaratodban bizván Neked így írna: "Uram háborubá indulok, hat paripára van szükségem, de nehéz, vagy 180 fontos ember vagyok, 's nem szeretném rossz gebe miatt éltemet vagy szabadságomat kockáztatni, itt küldök 3000 aranyat, küldj számomra 6 paripát." Valyon mit tennél? Képzeld Magadat elevenen — 's ez könnyen elsül Nálad, mert képzeleti tehetséged igen nagy — e' helyzetbe; nem volnál e illy kérelem által egy kissé meglepve 's nem mellőznéd e a' dolgot inkább el, vagy ha el nem mellőznéd — — nem volnál e, ha a' magyar lóbeli becsület valóban sziveden fekünnék, a' mit nem kétlek — ugyan sokáig keresni 's keresgélteni kénytelen, míg csak hat illyes, nehézerhet könnyen bíró, de egyszersmind sebes háts lovát tudnál találni? Ne csald meg Magad 's másokat e' részben, kérlek Barátom, mert másképp illy-féle ló helyett, csak illy-féle lónak képzeletével fogunk örökön örökké birni. Lásd én azt hiszem: illy célnak tökéletesen megfelelő lovat szinte egyetlenegy sem fogsz találni az egyesült hazában — de ez tuláállítás lehet — hanem hogy sokat, vagy csak elegendő számban találni nem fogsz, arrul jót állok. Jó most egy más kérdés: "szereznel 6 könnyű paripát, török háborúra Török ellen, ugyancsak sebest 's kantárost, de a' mellett jó lépőt, hideg vérűt, szembetűnő szép

állásut 's a' t." — — hol találnád azokat? Én azt hiszem, találnál, találnál türhetőst, de korántsem tökéletest, 's mennyi fáradozás 's keresgetés után! Megint más kérés: "szereznel 6 négyes felette szép 's egyenlő testállásu csapatot, nehéz kocsi szolgálatra városba" ugyan hol vennéd megint ezeket? Nem is találod! Egyébiránt ez mind csekélység; de tegyük fel: az ország vagy a' kormány megkérne: "állíts ki tíz ezer lovat nehéz ágyuba 's társzekérbe, tíz ezret nehéz, 's husz ezret könnyű lovasságnak" valyon ki mernéd e állítani magok céljoknak tökéletesen megfelelőleg? Tudom erre azt válaszolod: "Nem az én dolgom, de kiállítja a' zsidó." A' mire viszont azt modom: kiállítja minden bizonnal, 's még többet is — — —, 's csak azon egy okbul olly könnyen, — mert nem bánja ha elakad is minden ágyu 's társzekér, ha elcsipik is a' nehéz lovast, elbomlik is a' könnyű ló, szóval: ha elvész is a' csata, — — csak "assentálják lovát, 's pénzét nyereséggel együtt kapja ki" a' mi nála fő cél; de már ez nem lehet fő célja egy magyar Magnásnak, — 's közülök az, ki mámoros képzeleti 's theoriai ábrándozási közt, Magyarország lótenyésztésének mai álladalmát dicséri, vagy csak mentegeti is, az által lesz hazájának nem barátja, hanem valódi ellensége: hogy a' közönséget, melly jobbat nem lát, 's így össze nem hasonlíthat, ebéli hátramaradási közt elaltatja, minek következése az, hogy a' honnak mind közösülési mind véd ereje igen csekély, 's így az, a' helyett hogy legalább ló d o l g á b a n! mint már szarvasmarhában némileg úgy is az, független lenne, a' mi szerfelett könnyen lehetne is, örök függésben 's ekép szolgaságban marad.

"Pedig jó lovakat állítanak a' zsidók — — — a' mit e' most fenforgó állítás alkalmával is lát-

latni.” Így fognak sokan szólni tudom; a’ mire igen nehéz felelni, mert mindenek előtt abban kellene megegyezni: mindenki mit ért ’s tart jó lónak? Ha már az jó ló, melly lépve vagy ügetve jobban halad egy kissé mint gyalog ember, vagy jó utban könnyű szekeret némileg elhurezol ’s a’ t, akkor nem tagadhatni, ugyancsak jó lovakat állít a’ zsidó, ’s így ítélnék a’ dologrul mind azok, kik sokat soha nem lovagoltak, nem is tudják, mi a’ jó ló, — — ’s azt már dicsérik ‘ha fiatal, sima szőrű, ’s gömbölyű mint a’ dinnye — — — De nem úgy azok — ’s im ezekre hivatkozom — kik a’ dologgal practice vesződnek, ’s mind azon zsidó-hozta lovakat átvenni kénytelenek, mellyek a’ csiszárkodás számtalan fogásával össze-vissza zavarva, átvételkor ugyan mutatnak lelket és szeszt, de ha azon nemes ‘korbács-okozta tűz’ elhidegül, annál lejjebb eresztik fül ’s farkot; ’s az, ki már jó telivér angol lovon ült, ’s tudja milly aczél erő van benne, ’s milly könnyen, sebesen ’s tartósan halad mély szántóföldeken, homok lapályokon ’s a’ t. keresztül, az valóban nevetve hallja mind azon theoreticus szoba-tudósok ebéli okoskodását, kik nem csak soha nem ülték jó angol telivér lovon, de ollyast igazi jó-minemiségében nem is láttak, még is tenyésztésök ellen kiáltoznak ’s berzenkednek. Már kérdem: okos emberhez illik e olly tárgy ellen buzgani, melly előtte tökéletesen ismértlen? Azt hiszem, nagy könnyelműség! — ‘S angol ló körül im ez a’ Te helyed drága Barátom, mert nem csak gondolom, hanem bizonyos vagyok: ‘jó telivér angol lovon soha nem ültél, ’s annak tehetségit soha tökéletesen ki nem próbáltad; a’ ki pedig maga nem próbálta, milly ‘döbbentő erő’ van egy angol telivérben, — ’s szóljanak azok, kiknek e’ részben tapasztalások van — nem ismérheti an-

nak valóban csudálatra méltó tehetségit jobban — — mint vak a' színeket; — — 's az, ki minden tapasztalás nélkül e' tárgyról oktatólag írka-firkál, nem cselekszik kevésb negéddel 's arrogantiával, mint ha vak a' szintudományra akar-ná embertársit oktatni — —.

Hogy hidegebb országokba mint a' magyar-föld inkább illenek más fajú lovak, mint az angol telivér — melly mint már mondtam 'senmi egyéb mint javított tiszta arab vér' azt el akarom himni; de systemánk védő, 's éghajlatunk-ra nézve ítéletem szerint egy lófajtával sem javíthatjuk mostani lovainkat általányosan véve annyira, mint a' tudomány, párosítás, szorgalom 's idő által javított arab lóval, t. i. 'az angol telivérrel.' Éppen így tartom további birka-nemesítésünkre nem a' született spanyolt, hanem a' szász, silesiai, cseh, morva 's magyar spanyol birkát legcélszerűsbb 's hasznosbna.

Britannia, melly minden lehető célra nézve iránylag legnagyobb számban nevel legtökéletesb lovakat, arab vér által nemesíté 's javítá honi lovai nagy részét. 'Se' szerint sokan nálunk így okoskodnak: "fogadjuk el a' jó példát, 's tegyünk mint ők; mi is arab vérrel nemesítsük, javítsuk lovainkat" A' mi helyes, ha nem csak méneket, de kanczákat is hozatunk onnan — bizonyosak is vagyunk, hogy tiszta vérűeket találunk, pénzünk is elég van azokat megfizetni, 's időnk azok javítását bevéárunk. Helytelen ellenben vélekedésem szerint, ha magyar kanczáink nemesítésére 's javítására használjuk a' született arab, vagy keleti lovat. Britanniában az eset egészen más vala; az odaváló honi ló fellette csontos, testes 's nehéz volt; 's ekép a' keleti ló bármilly finom sugár-testű 's könnyű vala is, azért még is igen illhetett a' pároso-

dásra; mellybül minden elő-látás 's hihetőség szerint jó szüleményt lehet várni, melly tüzesb 's elevenebb, mint a' honi vér, 's csontosb, testesb mint a' keleti. Honunkban egészen ellenkezőleg áll a' dolog: kanczáink általjában véve kicsinyek, vékony-csontuak, testetlenek 's a' t. szesz, tűz, jó akarát elég van bennök, de annál kevésb physikai, vagy is inkább mechanikai tehetség. 'S im ezt igen sokan átláták, 's a' dolgon segíteni akarván illy okoskodás szerint eszközlék utóbbi párosításikat: "kanczáim gyengék, testetlenek, vékony-csontuak, inuak 's a' t. 's ekép erős, testes, vastag csontu 's inu ménekkel fogom azokat párosítani, 's így "természet szerint" azoknak productumai annyi szesszel 's tüzzel mint anyjok, 's annyi testtel 's erővel bírván mint apjuk, tökéletesen jó lovak fognak lenni." De a' régi tapasztalás nyilvánossá tévé: hogy a' természet örök törvényei, mellyeket nem ember, de felsőbb hatalom szabott, nem úgy állnak, mint azokat a' tudatlan, 's annál hiubb mennél tudatlanabb ember, magának képzi, theoriázza 's kívánja, hanem hogy annak törvényeit csak azok fedezik némileg fel, kik a' nemző okok nyomozását nem könnyűnek, de igen nehéznek tartják, 's kik nem annyira ön eszközben 's combinationiókban, mint inkább mások tapasztalásiban bízunk.

Ha teszem valaki nagyon szerelmes volna, szivbálványával házassági összekelését alig türhetné várni, 's neki az tétetnék feltételül "boldogsága akkor kezdődhetik, mikor egy gőz erőművet készíteni 's kiállítani képes" valyon mit tenne? Én azt hiszem — mert a' szerelem igen nagy intelligentiát ad — egyenesen Amerikába vagy Britanniába menne, 's ott egy practicus erőművésznél tanulná meg a' már kész mesterséget 's tudományt, 's nem theoriáz-

gatna és próbálgatna otthon élete fogytáig olly mesterség 's tudomány körül, melly hazájában még nem kész. Lódolog körül az eset éppen ez. Britanniában a' lótenyésztés tudománya már kész, nálunk pedig még nem kész, 's így a' ki hazájába józanul szerelmes, a' honi lónevelés végett nem fog idehaza theoriázgatni, próbálgatni 's a' t., hanem ezen mesterséget 's tudományt ott tenni sajátjává, hol az századi idő 's ezer-nyi tapasztalás által meglehetősen tökéletességig ki van már fejtve, azaz Angliában. 'S valóban lótárgy körül im ez, egész törekedésem — a' mit ha rossz néven vészesz, valóban csudálom, mert 42^{ik} lapodon ez állván: *Meg kell vallani, nem ügyetlenül bántunk velünk a' Gróf, hanem úgy, mint némelykor szeretőink szoktak; legyalázz, megböszöszt, felráz, aztán édes bal'samot önt sebeinkre* — minden döfésid, facsarásid, balramagyarázásid, hamisítgatásid 's a' t. mellett is földieim szeretőjének állítsz, a' miért áldjon Isten!!! Én pedig, habár gázoltatom is, honosim örök hive maradandok! — — Midőn csekély intelligentiám bizonyosan semmi egyébbul nem, mint tiszta honszerелеmbül ered.

A' párosítási tárgy mint mondtam nálunk egészen különböző, 's mert kanczáinkban általányosan több a' szesz mint a' test, 's egészen más fajtájú ménnek, bármilly szép 's derék testűek is, valóságos természet-szerinti okokbul — melyeket élő factum bizonyít — rájuk nem illenek, mivel a' vér különfélesége végett az ivadék, a' helyett hogy mind a' két nemzőjének jó tulajdonit egyesítné magában, mind a' kettőnek hibáival teljes — minthogy a' rossz többnyire könnyebben terjed mint a' jó — mig végre több generatión keresztül, olly állatok jönnek világra, mint azt számosb ménesink furcsa származéki bizonyítják,

mellyek igazi artefactumi caricaturák — 's így általányosan csak keleti vér illik kanczáinkra, hanem olly keleti vér, mellynek tisztaságául lehetőségig bizonyosak lehetünk, 's melly tiszta fajt sok gond, célirányos nevelés 's párosodás által erősb, testesb, vastagabb csontu, 's inu lett t. i. az angol telivér.

Lótenyésztésben többet kell tekinteni a' fajra, azaz vérré, mint a' testre; mert ha az elsőben tulirányu disparitas van, az ivadék mindig alábbvaló lesz a' nemzőknél, habár ezen utólsók testalkotása egymáshoz igen illőnek látszik is; 's ekép az angol telivér, melly általányosan véve magyar lovainkkal felette homogen véreü, ítéletem szerint azon egyedüli lófaj, melly kanczáinkra illik. Nem mondom azonban, hogy a' testállás 's physikai mibenlét a' párosítás mesterségében igen nagy tekintetet nem érdemlene; de csak azt bátorodom állítani 'legelső a' vér, 's aztán jó a' testalkotás; továbbá hogy egy hitványabb testü telivér általjában sokkal jobb ivadékot nemzend magyar kanczáinkkal, mint a' legszebb 's derekabb testü félvér, vagy német, spanyol, nápolyi, dán s. t. i. korcs vér; végre: hogy mind magyar ménesinkre, mind pedig a' szántóvető kanczáira olly telivéreü angol ménlovak leg és legalkalmasbak, mellyek egyszersmind derék testüek, erős csontuak, inuak, mély szügyüek, rövid lábúak 's csuklójnak 's a' t.

Ezen állításim igazlására Anglia több századi és saját szinte tizenhat esztendei tapasztalásom mellett még számos gyám okoskodásokat hozhatnék elő támaszul, de így ezen értekezés véget sem érne; legyen azért szabad egyenesen kimondanom: hogy az én, 's velem együtt munkáló nem fele — hanem egész barátimnak teljes meggyőződése szerint, mostani állapotunkban honi lovaink-

ra semmi nagyobb hasznát nem hajtana, mint 'minél számos angol telivér lónak hazánkba hozatala'.

Eltaláltuk e ezen dolog velejét vagy nem, azt mint mondom itt vitatni most nincs időm; hanem hogy mostani állapotunkban, mint magányos emberek, a' magyar közönségnek ló dolgában nagyobb hasznát nem hajthatunk, — mint ha azt eszközöljük: "hogy számos angol telivér jöjön hazánkba, 's eredeti tisztaságában nálunk is neveltessék lassanként — arrul szavamat adhatom. —

Ezt azonban kimondani — t. i. "jőjenek számos angol telivér ménlovak hazánkba, 's itt is neveltessenek lassanként 's a' t." felette könnyű; de sikeresíteni nehéz. 'S míg mások ábrándoztak, teoriáztattak 's tudja Isten mit javasoltak; mások megint a' kormányt vádolták; 's megint mások az adófizető erszényére alapíták mély tudomány okoskodásikat — mi saját erőnket fontolgattuk, 's nem azért mintha azt gondolnók, hogy a' kormány e' részben nem tehetne semmit, vagy annak nem kellene semmit tennie; hanem mivel azt tapasztaltuk, egyik a' másik vállára akarja tolni a' munkát — — — 's így tán legnemésb, 's hozzánk illőbb — mert nemes embereknek hínak, 's így azoknak is kell lennünk — e' részben is legalább annyi terhet venni vállainkra, a' mennyit elbirunk, ha a' kormány nem tesz is semmi célirányost, 's mások inkább szeretnek ingyen élni a' haza javával, mint háladatos visszafizetéssel!

Önerőnket fontolgatván pedig, azt óriásinak tapasztaltuk, ha t. i. ö n e r ő n k egész Magyarországra referáltatik; felette parányinak lelők ellenben azt, ha a' nagy és nevezetes tárgyhoz irányozva ö n e r ő n k által csak magunkét 's kevés

jóakaróinkét értjük, — 's ekép mivel az egész közönségre csak idővel reméllünk némi befolyást nyerni, midőn az majd elismérendi szándékunk tisztaságát, azt határoztuk el: "eszközöljünk addig is lótenyésztésben jóra fordulást, a' mennyire azt személyes 's néhány Jóakaróink tehetsége engedi."

A' feladás tehát az volt: néhány száz arannyal évenként, — mert több erőt e' tárgyra nem reméllünk egyesíthetni — a' lótenyésztés előmozdítása végett annyi hasznot tenni, a' mennyit csak lehet. 'S ezen célérésre, t. i. csekély tehetséggel még is hathatósan megpendíteni e' tárgyat, semmit célirányosbnak nem tartánk, mint a' Lóversenyfutást hazánk közepén alapított díjak által örökre megállapítani.

'S im ezen meggyőződés — hogy akármilyen másra legyen is fordítva egy egész országra nézve olly felette parányi somma, mint egy két száz évenkénti aranyka, korántsem fog annyi hasznot hajtani, mint a' lóversenyzés — határozott minket el: "Versenyfutási díjakra egyesíteni erőnket 's arra szerezni pártfogókat. — 'S némi fáradsággal igaz — — — de még is könnyen — — nyernék csak rövid idő alatt e' tárgy előmozdítására 12 ezer arannál nagyobb tőkét — egyéb ajánlásokkal 's a' t. úgy, hogy esztendőről esztendőre szakadatlanul szinte bizonyos ezer aranyra telő külön pályadíjak örökre alapítva vannak — 's ezentul a' felállított Intézet utóbbi sikerére semmi egyéb nem kívántatik, mint annak fentartása 's nagyobb kiterjedése. Azon idő között pedig, mellyben a' tárgyhöz járulókat aláírás-ivvel a' kézben kerestünk, és sokak 's hihetőleg tán Teáltalad is egészen félre értettünk, kik azt gondoltátok: "minden célunk néhány lovaink drágább eladhatása, 's több illyes, sokat rágalmaz-

tattunk ugyan, de a' tiszta öröm olly édes pillanatiban is gyönyörködtünk, hogy minden ebé-
li fáradozásinkért, 's mind azért is, a' mit e' tárgy
körül még tenni fogunk, már előre bőven meg va-
gyunk jutalmazva; mert a' közjót szomjuzó
szent hazafiságnak olly erős 's' tettel páros tanu-
jeleit tapasztaltuk mindenütt, hogy néha néha aláírt
iveinkrül, 's minden lórul a' világon tökéletesen
elfeledkeztvén, tisztán láttuk ki nem mondható
édes gyönyörrel honunk egykori magasb, fényesb
állását, s' a' Jelen sokszor igen keserű pillanatot —
midőn hazafi hazafi által dobatik sárral — egy
szebb jövődő sejdítésében többé nem is érzet-
tük; mert lehetetlen, hogy annyi nemes érzés 's
erő, mennyi a' Magyarban van, nem csak hono-
sinknak, de az emberiségnek is legnagyobb diszé-
re szolgálókat ne szüljön egykor, ha azon nemes
érzelmek valódi bölcseséggel irányozva, 's azon
óriási, de még most csak eldarabolt erők vala-
ha egyesülve leendnek — — — — —

— — — — —. Legszámosabban, kik
intézetünkhez járultak, nem is tudták valósággal
mit akarunk, hasznát pedig éppen nem látták át;
's még is azon pusztá kitétel után: "A közjóra
megy" tárt volt keblök, tárt volt erszényök. 'S
im ezen közjóra törekedő hatás — mellyrül már
a' Hitelben szoltam — "annyi elveszett áldozat,
's olly számos elbomlott 's elpusztult kezdet után
mindig készséggel 's uj erővel állni elő, — alkot-
ja azon mathesisi hihetőséget, mellynek lép-
csőjén a' Magyar mind magasbra fog emelkedni —
ha egyesül 's akar!!! — Lesznek is tárgyak, mel-
lyek haszna nagyobb szabásu, az bizonyos, 's
mellyekre a' hon erejét egyesíteni olly férfiak hihető-
leg állandnak fel, kikben jobb akarat mint bennünk
tán nem, de több tehetség és szerencse leend, 's
im ez legforróbb ohajtásunk. — — — — !

Hogy pedig néhány száz arany egyéb módon, bár mire fordíttassék is, a' lónevelés előmozdításában hathatós hypomokliont alkotni nem fog, mintha az rendes pályadíjakra osztatik, azt nem magunk találtuk fel, de Britanniában készen leltük 's világosnál világosabban láttuk. Midőn számos évtized előtt az odavaló kormány rendes és mindig fenálló versenyfutási díjakat állapíta, a' legmerészb képzeletű sem jövendőlheté akkor néhány száz font sterlingnek milly varázs következési leendnek egykor; de mi — mert az élő factum szól 's kész következesek vannak előttünk — a' versenyfutásnak felette nagy hasznát most már, bármint akarnók is, többé nem tagadhatjuk. —

A' dolog veleje abban látszik fekünni: hogy a' tehetősb részt semmi nem ingerli hathatóságban lótenyésztésre mint a' versenyfutás; mert a' lehető nagy nyereség mellett, melly tán leghatalmasb rugója az emberi tetteknek, annyi egyébkis szenvedelem is ébred fel, hogy végre olly vetelkedés támad ló dolgában a' tehetősök közt, mellynek felette nagy haszna előbb utóbb a' közönségre háramlani kénytelen.

Ha milliomok volnának dispositionkra! akkor meglehet, sőt bizonyos, hogy mindenféle egyebet is lehetne 's kellene a' lótenyésztés előmozdítása végett eszközölni, úgy hogy a' lóverseny az egész tárgynak nem boltköve, de csak egy ága lenne; 'mert a' főczél koránt sem a' verseny, de a' honvéd 's közönsülési 's ekép valódi erejének nagyobbítása; 's így a' verseny semmi egyéb mint a' főczélra vezető eszköz. Ha milliomokat, mint mondom, vagy legalább tetemes summákat fordíthatnánk a' tárgyra, akkor egészen máskép állna a' dolog; de itt az a' kérdés, — 's ezt örökké szem előtt kell tartani —

‘mikép lehet a’ roppant tárgy körül néhány száz arannyal eszközteni hathatós jóra fordulást?’

A’ lótenyésztési elaljasodást, azaz ‘betegséget’ csak homoeopathice gyógyíthatjuk; ’s nem azért, mintha néhány allopathiai millió, kivált a’ kormány részéről, nem enyhítné szerfelett nagyon a’ nyavalyát, hanem, mert nyujthatandó dosisunk t. i. ‘néhány száz aranyka’ egy egész ’s elég nagy terjedelmű országra — melly a’ legjobb lovak hazája lehetne — valóban homoeopathikai dosis. A’ fő feladás tehát mindig az marad: “olgy gyógyszer választani, melly a’ nyavalyára legjobban illik, ’s hihetőleg legjobb következtetést szülend,” ’s im ezen gyógyszer én: “rendes és mindig fenálló versenyfutásban látom.”

Tán csalatkozom! meg lehet; ’s azért szóljanak mások, szólj Te is; ’s ha képesek vagytok néhány száz arannyal hathatós fordulat eszközteni a’ tárgy körül, adjátok elő — csak okoskodástok azon alapon nyugodjék: “hogy néhány száz arannál több nincs”; s’ így felette kevéssel olyféle csudákat kell mivelnünk, mint Christus, ki néhány hallal ’s kenyérrel több ezer embert tartott jól.

A’ kormány bőkezűsége ’s előmozdításon kívül e’ tárgyban valódi jó sikerrel egyebet nem tehet, mert lónevelésre olgy gond és szorg kell, mellyel rendszerint csak tulajdonosak ’s kik magok ápolgatják ’s látják el dolgaikat, viseltetnek; ’s nem fizetett béresek, kiknek kezei közt a’ nevelendő lónak sorsa nem igen különböző a’ bitangétul. Az adófizető ellenben éppen nem tehet a’ tárgy körül hathatós jóra fordulást, mert ahoz tehetség ’s tudomány kell; ő pedig egy és másban szüklöködik. A’ tárgy practikai részét általában eleinte csak tehetős ’s privilegiált rendek eszközhetik némi sikerrel, mert a’ jobb ló czélirá-

nyos neveléséhez, mint mondom, tehetség 's tudomány kell, de még ezek felett: háboríttatlanság is."

Az e' részkörülti theoretikusok jobbára azt akarnák: "a' szántóvető állítson ki jobb lovat" a' miben tökéletesen kezet fogok; de annak valószínűsítését nagy, vagy legalább elég kiterjedésben lehetetlennek hiszem, minekelőtte a' szántóvetőnek saját ingatlan birtoka nincs, 's ő nagyobb mértékkel nem részesül az emberiség jusaiban 's a' t. "Tartsa a' szántóvető lovait jobban, 's ne fogja be olly korán" így megy tovább a' számtalanszor hallott bölcselkedés. Egyes esetekben el is fogadható ezen tanács, mert vannak tehetős 's különösen pártolt adófizetők; de általában a' tárgy sikere miatt azt kívánni, vagy egy egész országra jutalmul ki tenni néhány száz aranykát, hogy azok tartsák lovaikat jól, kik többnyire önmagokat sem tarthatják jól — vagy azoknak jószívuileg azt tanácsolni: "ne fogják gyenge csikóikat be," — kik legnagyobb uraktul lefelé a' pajtabiróig mindenkit vonatnak, 's kiknek megint kisbirótul kezdve lefelé mindenki parancsol, azt — egyenesen kimondván — képtelenségnek tartom. De olly nagy sok embernek hiusága, hogy mindenben gáncsot lel, 's a' legrendesebben forgó kipróbált művekben is első látáskor az egészt más elvekre akarja állítani — — 's így lóversenyben is. —

Britanniában a' lótenyésztési erőmű jól forog, 's így nálunk is jól fog forgani, mert a' mi erőművünk éppen azon sarkalatokra van állítva, mellyekén az övék áll, — azon egy különbséggel mindazáltal: hogy náluk a' kormány tette ki az első díj-jutalmakat, nálunk pedig több egyesült hazafi; — — — illy sarkalat azonban nem rossz, sőt tán jobb mint minden egyéb, mert egyenesen a' nemzetiség védangyali pártfogása alatt van, 's egykor tán a' legnagyobb sikernek lesz talpköve,

— mert rendszerint ott fejlődik ki legnagyobb erő, hol idegen segítség nincs! —

Mig mások tehát az e' részbeni segítséget kirekesztőleg a' kormánytul várják, vagy liberalismusokat azon tanácsadással kezdik: "adnának inkább — t. i. mások — paraszt lovakra díjat, mint valami tehetős uraság nevelte lovakra," — én azon fogok törekedni: hogy addig is, míg a' kormány e' részben célirányost teend, 's ezen tárgy némi gyökeres hazai javítások által nagyobb kört foglalhat el, honunk tehetős birtokosi neveljenek lovat. Már mi által nyerend a' közönség e' részben többet: "ha néhány tehetetlen adófizető ingereltetik a' tárgy szorgalmas vitelére vagy a' honnak olly földesurai édesgettetnek ahoz, kik nagy terjedékü uradalmakat birnak? arra valóban felelni nem nehéz. Hogy pedig a' pesti lóverseny, ámbár még bölcsőben van, már számos jó birtokut nem csak lónevelésre, de jobb ló célirányos nevelésére is birt, nem tagadhatni. Leghathatóshasznában — a' mellett, hogy a' nagyobb nyereség lehetősége fenáll, mert már van példa, hogy két Magyarországon csikózott ló, urának egy egy ezer aranynál többet nyert, 's még többet is nyerhet — abban van helyezve, hogy a' nagyobb rész átlátni kezdi: "Iránylag milly nagyon van hátra a' lótenyésztés tárgya Magyarországhban" 's ekép a' dologrul nagyobb megfontolással is fog gondolkozni 's eszmélgetni ezentul, a' mi idővel minden bizonnyal áldott következtetéseket szülend, mert legyen csak elismerve egyszer tisztán, hogy "Valami hátra van" a' jobb ember természete többé nem tűrheti azt előmozdítás nélkül; 's így a' Magyar, kinek nyelvében annyit jelent az "Előre", minden kétségen kívül, lassanként a' lehető legnagyobb tökélyre fogja emelni a' jobb ló-kiállítással szorosan összefüggő hon- egyesülési, hon-

véd 's ekép nemzeti erejét. Ha pedig mi nem is, utóink bizonyosan fognak a' tárgy sikerén örülni, 's nem csak azon okbul, mert a' haza egy nevezetes gazdasági tárgyát jobban kifejtteni nem kellemetlen érzés, 's becsületes embernek nem lehet semmi édesb, mint akármiben is, a' mi a' hon előmenetelét illeti, munkás részt venni; hanem azért is némileg, hogy a' sikert semmi egyébnek, és senki másnak nem leszünk kénytelenek köszönni, mint saját fáradozásink, saját áldozatink — — szóval: minmagunknak.

'S ezen egy két szó a' versenyről szolgáljon felvilágosításul azoknak, kiknek minden ízben illy jegyzés gördül ajkaikról: "Mi soha nem láthatjuk át a' lóversenynek hasznát" 's kik abban legkisebb hasznot nem látván annak szapora elhomlását 's elenyészését — ámbár nekik semmi károkra sőt alkalmatlanságokra sincs — ohajtva jövendőlgetik. Én pedig e' szakaszt két kérés-sel fejezem bé:

'Tekintse az ellenrész azon számos milliókat, mellyek több mint fél század óta fordíttatnak a' kormány 's egyesek által a' lótenyésztés felelevenítésére, 's fontolja igazságos lélekkel: azon roppant sommáknak volt 's van e valódi haszna? — — 's ha azt felette parányinak, sőt nemlegesnek lelendi, ne kárhoztassa azon néhány száz aranyka versenydíjt, melly csak 4 esztendőtil fogva áll fen 's mellyekhez tán úgy sem adott semmit — — ha nagy csudákat eddig nem mivelt még; és

'Adjon, ha jobb módot tuda' versenynél, javaslatot: mikép lehetne néhány száz, évenkénti aranykával a' lótenyésztés körül több vetélkedést, szorgalmat 's életet gerjesztni, vagy ha tanácsot adni körülményi nem engedik, adjon valamelly józanabb célra egy derekas tőkécskét sajátjából — 's éljen!'

TÖREDEKEK

EGY ANGOL LEVELEIBÜL.

Nem ítélem haszthalannak itt egy Magyarországon volt Angolnak két levelét előhozni, melyek Hazánk egy nagy érdemű Leányához irattak, 's csak rövid idő előtt fordulának kezeimhez. Vetélkedők közt egy harmadik disinteressált személy legnagyobb világot szokotta a' fejtegetés vagy vitatásbeli tárgyra vetni; 's ekép a' részrehajlatlan könnyebben ítélhet a' részeknek helyes vagy helytelen állításik felől. Az előhozandó levelek felette szoros analogiában a' mondottakkal ugyan nincsenek; az azokat író némelly adatokban hibázik is, politikai helyzetünket igazán nem ismeri, 's nem tudja: mit tehetünk, mit nem; azonban némi kis nexust, még is találhatni az idegen 's én látásim 's mondásim közt; a' mit azért gondolok, mert magam is megdöbbentem némileg, midőn legelőször olvasám ezen Idegennek leveleit, kivel soha nem találkoztam, 's kit nem csak személyérül nem, de még nevérül sem ismértem, 's kivel még is olly nagy ideai analogiában találkoztam. Nemzet-kifejtési, gazdasági 's felemelkedési dolgok egyébiránt szinte olly bizonyos alapon nyugszanak, mint a' szoros tudománybeliek; úgy hogy valamint ezekben egy problémából akár hány fejtegető is csak mindig azon egy feloldást vonhat ki: úgy mindig egyenlő követ-

kezéseket kénytelen azokból is kivonni az, ki azokat nem holt diplomák, hanem élő factumok szerint fejtegeti 's fontolgatja.

Novemb. 21-kén 1828.

Csak egy órárn üres — 's annak is minden pillanatát Neked, 's testvér-hazámnak Magyarországnak szentelem — — — Nov. 1^{-sőjén} hagyám el Helvétíát, ezt a' ti dicső Dunátok kut-fejétül nem messze fekvő tartományt — — — Ha gyönyörűségedre szolgált utólsó levelembül értened: hogy még a' Pyrenéeken sem feledém Magyarországot, bő jutalmam.

Mi fáradozásidat illeti: vesd el a' magvat, 's az Isten felneveli azt. Idő 's Tűrés kell minden nagy munkához; naponként valamit tenni, 's azon egy nagy tárgyat soha szem elől nem bocsátni el, ez azon titok: miért 's miként vitétt annyi véghez Angliában, hol a' kormány semmit sem tesz, néhány egyes mindent. — — — Örvendek a' gellérthegyi Professor felgyógyultán; noha ő olly közel lakik az éghez, még se menjen oda fel, 's ne hagyjon el minket illy korán; nem kímélhetjük eléggé a' Jókat; nekik itt kell maradniok boldogítani a' világot.

Most Veled néhány gondolatimat közlendem Magyarország Ujjászületése iránt. Magyarországrul Angliában semmit sem tudnak. Magyarország, annak Őrszággyűlése, 's E. mind az, a' mi ott egyedül névrül isméretes. Magyarországot egyéb nemzetek sorában sötétség borítja, 's ki gondol csillaggal, a' legfényesb csillaggal is, világos nappal? még a' mi jó gellérthegyi Professorunk sem. Ne keressétek azért határitokon kívül Magyarország javát 's hírét; magatokban hevernek a' valódi arany 's ezüst bányák (láttulilag szőlők) munkálatlan, megnyittatlan, sőt még legjobb Ma-

gyarok előtt is ismételten. Engedj meg kedves Barátném, de azon személy, ki csendesen járja körül a' játszó asztalt, többet láthat mint akár-mellyike a' játszóknak, kik ön kezeikkel foglalatoskodva, legfelebb szomszédik által gyaníthatnak valamit. Nincs könyvem Magyarországról, 's ha volna is, időm nincs olvasni. — — —

Kedves Barátném ne fáraszd magad könyvküldéssel; mert inkább megyek Magyarországra, mint sem száraz részleteket (details) olvassak felőle latán nyelven; szemecimmel olly sebesen szoktam olvasni, hogy annyanelvemen kívül minden egyéb nyelv csak akadály, 's csupa szavak körül tölteti azon időt, melyet gondolatokra 's dologra kellene fordítani. — Engedj meg, én annyanelvemet mindenén túl kedvelem, 's beszélem. De hogy ismét Magyarországra térjek: minden népességnek egy harmada ($\frac{1}{3}$) általányosan 14. esztendősnél ifjabb; ezen egyszerű adat (datum) több hasznos következtetésekre vezet.

P. O. Buda 's Pest népét 60,000-re tévén: egy harmada = 20,000, 14 éven alul lévő gyermekszám. — Feltevén hogy 3,000 iskolában neveltetik, csupán Budán 's Pesten 17,000 leszen, ki tudatlanság, vétek 's nyomoruságban nő fel.

^{1-ször} Magyarország népét 9 millióra tévén, 3 millió 14 évü koron alul van. Tegyük fel, hogy 500,000 nevelést kap, a' mi sokkal felmulja a' valót, úgy 2,500,000 szinte a' legszükségesebb ismeretek nélkül marad; 's így miként jobbulhatna a' lakosok állapotja? miként öregbülhetne a' jólét Magyarorszában? Ime egy nemzeti bányája, melyet munkálni kell, 's nemzeti veszteség mindaddig, míg ezen bánya nem nyittatik meg.

^{2-ször} Két évig haboztam azon: valyon melyiknek kellene kedves honotok nyelvénnek lenni? E' kételkedésem bizonyossággá vált — 's most erő-

sen meg vagyok győződve: hogy Magyar nyelv-
 nek kell lenni Magyarország nyelvének. — Ez
 nagyobb következésü tárgy Rátok nézve, mint
 hazátok minden gyapja, minden sója, borai,
 pusztáji, vagy bányáji. Magyarország ujjaszületé-
 sének itt kell kezdődnie 's itt kell végződnie! A'
 munkálás eszközei egyszerűk, könnyűk 's foganato-
 sak, csak hogy egyszerre nagyobb kiterjedésre
 nem képesek. Kevés isméretem van Magyaror-
 szágrul, de az én tudatlanságom barátiméval
 egybehasonlítva még tudomány. Ha tehát némelly
 adatokban tán tévedek, minthogy sem könyv
 előttem, sem egyéb kútfő; — jóságod kimentend. —

Magyarországot úgy kell tekinteni, mint
 ásiái gyarmatot Európa szívében. Két millió Tót
 csekély része egész Magyarországnak. Pest körül
 tíz mérföldnyire, ha ki szólni akar, magyarul
 kell szólania, hogy megértsék a' honiak; — — —
 's azt hiszem, minél tovább megyen, annál na-
 gyobb szüksége lesz a' magyar nyelvre. — Most
 különböző nyelvek "azon nagy határok, melyek
 a' nemzeteket egymástul elválasztják, 's meg-
 óják egymiségöket (individualitas) 's létöket,
 mint Nemzetekét. — Folyók, hegyek, tengerek
 mind semmi, a' közösülésnek meg annyi hídai;
 nyelvek az igazi védfalak. A' Magyar-
 nak, hogy valami legyen Európában, egyedül Magyar-
 nak kell lennie, ez dicső 's nemes öröksége. Cseh,
 Lengyelország, sőt Servia is büszkélkedhetnek
 abban, hogy nyelvrokonok, a' hatalmas Orosz a'
 Sláv nyelvet fentartja 's mind inkább terjeszti;
 — de a' magyar nyelvnek csak Magyar- 's Erdély-
 ország egyedüli kincstára 's képviselője — — —
 Ime a' feltámadás, az élet."

O beata Ungheria se non si lascia
 Piu malmenare 's a' t.

Dante.

A' körülötti népek nyelve semmi rokonságban nincs a' magyarral, 's így a' nemes magyar Nemzet nem része vagy ága valamely más nemzetnek; ő magában egy önálló nemzet; annak kellene lennie. — — — II^{-dik} József Császár a' magyar nyelvet ki akarta irtani; mi lett következése? a' mély álomba merült nemzetet méltóbb érzelmekre ébreszté ősi nyelve iránt. József természetelleni Rendelése felriaszták szenderébül a' magyar hont, 's csak hamar olly Irókkal dicsekheték, kik méltók egész Európában ismértetni. Gróf Ráday ki 1792^{-ben} holt meg, áll legelől a' sorban; Gróf Teleki.. fordítási által az Iskoláknak sokat használt; az 1771^{-ben} felállított pesti Egyetem segíté az előmenetelt; a' Hirmondó 1780 úgy szólván szinte az eltiprandó nyelvbül fakadt fel. Kazinczy Ferencz fordítási által sok jót tett; olvasd Kölcsey szép Lenkáját, egy balládot 's gyönyörködni fogsz. De Berzsenyi Dániel Magyarország Költője! az ő fellengő 's lelkesült nyelve minden mellben viszhangra találna — csak értenék anyanyelvöket! Döbrentei Gábor huszár dala sem kevesebbé érdemesek; ezen jó Erdélyi 's valódi Magyar, hazája dicsőségére szentelte magát; hány érdemetlen az ő költeményei olvasására!!! Hidd el kedves Barátném, a' nemzeti dalok hatalmas műszerek (engine) minden felnemserdült nemzetben.

3^{-szor} Magyar Játékszin. — 'S így 1. Nevelés. 2. Nevelés magyar nyelven. 3. nemzeti magyar Játékszin. Emlékezzetel magyar játékszin-felállításról az Országgyűlés végzést hozott, a' Nemeselek ápolgaták azt. Gróf Teleki (kinek neve Angliáig hatott) a' színészeti társaság előlülőjévé neveztetett. B. Wesselényi a' pénzalapra ügyelt; Kolosvár volt kijegyzett helye. Eképen nyittatott 's támogattatott egy ideig a' magyar Játékszin;

de számosb viszontagság után, mellyek elbeszélése hosszas lenne, elenyészett; 's miért? fővényre volt építve; a' nép nem vala kinevelve, 's nem olvasa közönségesen magyar nyelven.

Mind ezt csupán annak bizonyításául említtem, hogy Magyarországrul nem gondolkodtam csak futólag; hanem hogy mind spanyol, mind angol földön éjjel 's nappal eszemben forogván kedves Magyarországom, némi kívánsat gerjede bennem jobb-léte iránt, 's nem egy szomorú érzésre kísztete mostani elaljasodott, 's iránylag alacsony állapotja egyéb nemzetekéhez képest, mellyek kicsinyek, gyengék, alábbvalók, 's hirök még is messzebb terjed Magyarországénál.

Volna bár csak néhány olly férfitok, kikben tudomány tehetséggel volna egyesülve, 's kiknek hazátok valódi mibenléte igazi világban tűnven fel, azt nemes elszánással 's önfeledéssel szolgálni lennének készek; hidd el Magyarország nem sokára felemelkednék, 's az európai művelt nemzetek sorába lépne. Hallom a' mult Országgyűlésen egy magyar tudós Társaság alapítására nevezetes ajánlások tétettek, 's az egész aláírás mostan már közel 30,000 font sterlingre gyarapodott. Ez már hazafiság, ez kezdet! de mi ez Mátyás plánszához és szándékához képest a' 15^{-ik} században? Nem kezdett e ő Budán egy 40,000 tanulóra szánt intézetet építeni, vagy mese az ő historiája? Tán kérdésed: mire mind ez? minek ezt említeni? Kedves Barátném, a' mi valaha megtörtént, az ismét megtörténhető és sikeresebben; ha arra lesz ügyelet, hogy az alap mélyebbre 's tartósb szerekből rakassék. — — —

Egyre kérlek, engedj egy ajánlást szivedre kötnöm 's fogadd el, igen egyszerű; okaimat mászor adom elő. Két szót tarts szemed előtt minden igyekezetidben 's hazád boldogságát tárgyazó

törkedésidben “keresztény és nemzeti” “Keresztény és nemzeti nevelés” Könyvet írhatnék e’ két szó becse felől Magyarországra nézve, de időm nincs; a’ haszon nem is tűnik elő mindjárt vetéskor, — azt csak aratás idején láthatni világosan.

4^{szor} Buda ’s Pest népességét minden lehető módon öregbíteni kellene. Ha a’ Nemesek a’ mostani város körül számosabban telepednének meg, az új várost építnék és szebbítnék: jószágok, egy embernyom leforgása alatt, még egyszer annyit érne. Ez nem csupa eszmélkedés, hanem valóságos történt ’s így tapasztalt dolog. Egy számos, értelmes, iparkodó ’s így gazdag nép kétszerezzi ’s háromszorozza a’ telkek értékét. Ime ismét egy bánya, a’ magyar Nemesek előtt ismeretlen bánya, melly többet ér Angliába kimenő minden gyapjoknál.

Fővárostok nevét Budapestre kellene változtatni, melly kevés év, sőt hónap mulva olly megszokottan ’s könnyen hangzanék mint Bukarest; ’s így két város egyesülne, melly most nem legjobb szemmel nézi egymást. Milly haszon áradna ezen egyesülésből, milly virágzó fővárosa lenne Magyarországnak rövid idő mulva! Kivált ha az Országgyűlés is nem Pozsonyban, nem a’ határszéleken, ’s olly távol Erdélytől, hanem az Ország szívében tartatnék. — — — Sok mondanivalóm van, de most nem közölhetem. — — — Van e Magyarországnak nemzeti társaság nevelésre, vagy közép-iskola-tanítók készülésére? mert azt is kívánom tudni, mit tettek mások, mit tett az országgyűlés, kormány, szóval milly szereitek, ’s elemeitek vannak az építéshez? — A’ ‘keresztény’ szó a’ különféle vallások követőit egyesítendi; a’ ‘nemzeti’ szó összesít minden igaz

Magyart, 's többet jelent, mint a' mennyit a' fül hall. — — — —

London Martz. 19-^{ten} 1830.

'S Most kedves Barátném engedj némelly részletekbe bocsátkoznom, mert igen is képzelhetlek kis sajkáddal vitorla, kormány 's magnestű nélkül szállni tengerre, 's úgy tekintlek, mint valakit, ki földkép, kalauz 's minden út nélkül ismételten tartományba lép, egyedül az ész világa lévén szemei előtt. Azért ne tarts unalmasnak, ha egy kis utasítást adok, mellynek értékét évek után tapasztalandod, majd midőn barátid 's Te álmélkodva láttok csudákat, nemzeti nagyság csudájit, csekély kezdetbül eredni; fogadd szavamat, 's én jóátallok legforróbb kívánatidért Magyarország újraszületése 's felemelkedése iránt; — a' Te időd becsesb, hogysem részes foglalatosságok közt múl-jék; minden gondolatid 's törekedésidet a' nemzet egyesítésére kell fordítnod — — — nemes, pap, tudós, birtokos 's minden a' mi jó és nagy bizonyosan fog a' közjóért honszeretet által egyesülni. A' kormány oltalma nélkül semmit sem tehetni 's ollyasrul, mi a' Kormány ellen volna, álmodni sem kell. Iparkodásitok a' Nemzetiség kifejlése, czélotok Magyarország boldogsága legyen; cselekedetitek pedig tiszta keresztény; nem katolikus, protestáns, vagy görög, hanem keresztény, mellyben minden egyesülhet. A' legnagyobb egység 's együttmunkálás lelke uralkodjék köztetek; minden abeli különséget, ki legyen első, ki utolsó, a' közjó kedviért fel kell áldozni. Emlékezzél Üdvöztőnknek az Apostolokhoz e' részben adott parancsira, 's nem tévedhetsz. Bocsáss meg, igen aggódok a' kis báb idülése iránt, melly isteni gondviselés és tiszta szándéku egyetértések által a' föld óriásává lehet valaha. — — — —

Nekünk Angliában számos egyéb intézetünk közt most egy 400,000 gyermekből álló seregünk van, kik mind egy plán szerint neveltetnek; 's ki törekedése által? — nem a 'Kormányé által: mert illyesekben a 'Kormány nálunk semmi, és semmit sem tészzen ránk nézve; hanem egyesek fáradozási által. Néhány jó szándéku 's lelkes magányos személy volt a' kezdő, kik minden erejük 's idejüket, napról napra, évről évre arra fordíták, hogy mindeneket egyesítsenek 's osszítsenek e' nemzeti intézetre, e' nagy tárgyra; négy száz ezer szegény gyermek egyszerre neveltetése lön fáradságok gyümölcse. Oh magyar Nemesek, cselekedjetekek hasonlólag Hazátok javára! Ha Nektek tizszer becsesb bort tudnék készíteni a' tokajinál, ha juhnyájitokat egy hónap alatt kétszerrezhetném, vagy E... Hg—nek aranybányát, a' Királynak czinbányát fedeznék fel: figyelmet 's tán jutalmat is nyernék; mind ennél sokkal felsőbb 's könnyebb munkálatu bánya fekszik az értelmesség-terjesztésben, a' lelki tehetségek kifejtésében. A' tudomány: 'erő 's gazdagság' minden tartományban 's minden körülállások közt, — p. o. nálunk néhány év előtt a' mechanikai tudományoknak iskolák nyittattak — mi lett következése? Anglia gazdagsága nem telkekben áll, mert földünk nem termékeny, éghajlatunk kevésbé kedvező; nem gyapjuban, juhokban, vagy ökrökben, hanem mechanikusokban. Rövid idő mulva hallani fogod, hogy iszonyu nagyságu szekerek 30 tonna teherrel 30 mérföldnyire óránként Anglia egyik városából a' másikba gördülnek ló nélkül egyedül gőzerő által. Ezer a' példa. Egy másik: a' franczia Kormány matematikusai figyelmét főkép hajóépítésre fordítottá, mi következett ebből? — hogy ők felmulnak minket hajóépítésben, 's mivel mi nem

tudunk olly jókat készíteni mint ők, övéiket kell keresnünk 's vennünk; legjobb hajóink francia csinálmány, vagy francia minta szerint készültek. — Magyarországnak temérdek kincse, mindene van, csak tudománya nincsen; — keletről a' Török szorította és zsibbasztotta, — nyugoti világtul a' sors zárta el. De vessük le Barátim, a' sötétség nyommasztó terhét, 's öltözzünk világosság fegyverébe; hadd legyen Magyarország a' föld nemzeteinek — már valahára — Egyike. —

Egy más tárgy, mellyre a' Társaság figyelmét, folyvásti figyelmét függeszteni kell: — a' fordítások. — Nekünk egy társaságunk van, melly mindenféle tárgyakról rövid értekezéseket ír, készít, 's közöl igen olcsó áron. Ezt utánozza Franciaországban egy hasonló tárgyú Társaság, melly mintegy 300 különféle értekezést 300 különféle tárgyról szándékozik kiadni a' szegények 's minden ember számára. Ajánlanám ezt imént felállított tudós Társaságtoknak, mellynek egy küldöttsége nem eredetit írna, — ez nagyon költséges 's nehéz Magyarországon — hanem, meglepően egyszerre a' mi aratványunkat, a' legjobb 's leghasznosbakat válogatná ki 's fordítaná le (hasonként egyet, — nem kell felette sokat kezdeni, hanem inkább többet végzeni —), és pedig magyarra fordítaná. Legnagyobb nehézség, 's majd nem egyetlenegy akadály, mellyel Magyarországon küzdenetek kell: a' nyelvek különfélesége; de egy embernyom elég ennek orvoslására. — 40 év előtt Franciaországban a' nép $\frac{3}{4}$ része érthetetlen szólásmódon beszéle; most 30 millió szól franczián. — Bizhatol a' magyar nyelvben! ez azon gazdag bánya, mellyet kell 's könnyű munkálni! Egy más, 3—5 jeles keresztényből álló választottságnak a' 4 evangéliom kinyomtatására magyar nyelven, és kiosztogatására kellene ügyel-

ni, úgy hogy minden kunyhó, kaliba, viskó és szoba bírna az evangéliumnak egy honi nyelven irt példányával. Továbbá szükséges volna folyó-irásokat a' kertészszégrül 's egyéb közszasznu tárgyakról hetenként közleni szinte magyar nyelven. Bár minden Nemesnek volna tulajdon sajtója a' nemzeti fejlődés elősegítésére 's a' serdülő kor oktatására! A' tér mind inkább tágul, a' mint belebb 's belebb hatunk, 's azért a' munkások számát is mindegyre szaporítani kellene ezen nagy szőlőben. Egykor eléggé halgatag valék azt vélni, hogy a' magyar nyelv gát 's akadály Magyarországnak előmehetésében; de hidd el, akkor még nem tanultam ki a' tárgyat; most erősen hiszem azt, hogy ezen drága de rejtett kincssel mindent véghez vihettek: nélküle semmit, a' mi Magyarországhoz méltó, vagy egyéb nemzetek közt említésre érdemes volna. Nemeseitek beszélnek francziául, olaszul, németül, sőt annyira mennek, hogy minket is megtisztelnek egy kis angol tanulásával; csak a' szegény magyar nyelvet nem beszélnek! Ez által ők külföldis és kellemes társalkodásu urakká lehetnek, igenis: de nem Magyarokká. Bocsáss meg, mélyen érzem Magyarország baját; ha saját fiai ragadják el előle 's vetik ebeknek kenyerét, ki fog róla gondoskodni!!! — — — — Német nyelven beszél a' kereskedő 's azon jövevény, ki hozzátok jó pénzeteket elvinni, 's méhként rablolt kincsekkel megrakva tér vissza. Az orvos, törvénykező 's tudós a' latánt beszéli 's írja. — Ezen nyelv jó lehet néhány tudósnak 's olly személyeknek, kik némely ismértek zárva-tartásában hasznokat lelnek; de Magyarországra nézve átok, egyike a' legnagyobb átkoknak. A' sokaság, a' milliók, kik a' nemzet idegeit 's élesztő vérének alkotják, holt nyelvből egy két szónál többet soha sem fognak tudni; csupa gúny és csufság —!!

Magyarországot álomkórságából saját honi nyelve zengésével kell felébresztetni; az Országgyűlés ne orvosdoctor nyelvén beszéljen: hanem azon nyelven, melyet minden született Magyar ért, érez, 's melly minden mellben viszhangoznék. Magyarország csak akkor tehet 's addig nem, valamelly bényomást Angliára 's egyéb Európai nemzetekre. — — — — Mi a' latán nyelvet illeti, nem igen várom, hogy számos tudós mindjárt először egyetértsen velem; a' Való többnyire lassú növésü, 's az előítéleteknek úgy kell kihalniok: de bizzál Istenben, Valóban, Időben, és haladj! Mig Magyarország saját nyelvét nem beszéli, 's nem hallja beszéltetni minden lakositul, addig nem egyéb csecsemő háznépnel (infant family) értelmesség, egyesség 's erő nélkül. — Hasonlítólág szólok, 's reméllem: nem adok okot sérelemre, midőn kimondom, a' mit Magyarország javára, jólétére 's felemelkedésére szükségesnek gondolok.

Angliában ezer meg ezer társaságunk van minden külön célra: egy társaság, melly a' Bibliát közli minden nyelven a' világon, ennek mintegy 80 ezer font sterling — szinte 800 ezer pengő forint — jövedelme van évenként; egy más társaság a' keresztény tanítást mozdítja elő, mintegy 60 ezer font sterling esztendei jövedelemmel; egy harmadik, a' Missionary társaság, keresztény tanítókat küldöz keleti Indiába, 's egyéb idegen nemzetekhez, jövedelme 50 ezer font sterling évenként; és számtalan egyebek. Mind ezt Anglia nem magáért hanem másokért cselekszi; 's az Isten úgy meg áldja ezen kis hazát (Angliát) hogy minél többet adunk jó célokra, annál több adnivalónk van. De a' kormány, kedves Barátném, mind ezekben legkisebb részt sem vesz, mind ezt egyesek viszik véghez. Egyesség 's együttműködés: a' titok. Csekély a'

kezdet, de mindegyre terjed, nevekedik, emelkedik, míg végre, mint a' felkelő nap jótévő sugárival, az egész földet megvilágítja 's melegíti. Magyarországnak vannak szereai, vannak elemei; de bocsáss meg: Magyarország tunya test, mozgításra van szüksége, egy kis élesztő az egészet forrásba indítna. Engedd mindnyájatok szívére kötnöm, hogy tiz vagy száz excentrica kezdet helyett Magyarországnak egy nagy nemzeti egyesületre van szüksége. — Munkálkodjatok rokon szeretettel 's egyetértéssel honotok felemelése végett; ha nem vagytok is eleinte számosan, csak indítsátok meg a' dolgot, 's minden nehézség elszéled. — Bajosabb hidd egy közönséges erőművet felállítani 's fentartani, mint egy elbonczolt, de olly széplelkű népet, mint a' Magyar, egyesíteni. — — — — Szép jövőendő van előttetek. — — — — — Olly bizodalommal beszélek, hogy semmi említésre méltó nehézséget, vagy akadályt nem sejdíték; mert nem akarom hinni, hogy egy alacsony sorsu Angol, olly alacsony sorsu mint én, inkább aggódhassék Magyarország felől, 's őt jobban érdekhesse (interest) Magyarország boldogsága 's jóléte mint saját fiait, saját nemesiségét; nem, nem; ez lehetetlen!

Kormánytok atyai, szelíd, 's így annak segítségével mindnyájan jót tehettek házatoknak; ha pedig a' kormány nem segít, vagy nem segíthet, magatoknak kell kezdenetek 's végeznetek, mint mi Angliában, hol a' kormány nem avatkozik egyesek fáradozásiba, hanem legszámosb közhasznu, 's a' belső virágzást hathatósan előmozdító intézetek eszközlését egyesületekre hagyja. Temsei Tunnel, hidak, játékszinek, utak, mind nem a' kormány, hanem egyesek által állíttatnak elő; — és miért nem tehetne már Magyarország is ollyast, a' mirül mi is hallanánk vagy olvas-

nánk végre valamit? Eszrevehetéd: én Budapest szóval éltem Buda helyett; okom ez vala: Magyarorszában lévén nem kis féltékenységet (jealousy) vettem észre Buda és Pest között; egy fővárosnak kellene ezeknek lenni, nem kettőnek; egy, és nem megoszlott ellenmondó szívnek. Mi lenne Londonbul, ha azt Borough, Westminster 's t. i. 's még számtalan egyéb részei neveivel kellene neveznem. A' két név egybeolvadása Buda és Pest érdekeit 's érzéseit egyesítné, 's így erősítné. — — — — Irtam e Neked a' dicső Duna kútfejétől? ha nem: — én egy darabka papirost bocsátottam le a' folyón, ott még patakon, és Magyarország jólétére magából a' forrásbul ittam, valamint minden jó szívű Magyar és Angoléra is — ez történt Donauschingen faluban Fürstenberg herczeg palotája kertiben, hol a' kütfő vagyon; 's egy iszonyu nagy serleg lelánczolva 's őrizve nem sárkányok hanem egy jó szívű Dán kertész által; 's most Isten veled; azzal fejezem bé leveletem, a' mit egy költőtök monda:

“Zabot a' Lengyelnek, sirt az ellenségnek!

Békét 's egyességet magyar Nemességnek.”

Irj, hogy legyen mit felelnem azoknak, kik azt kérdik tőlem: mit csinálnak a' Magyarok; 's a' mivel megmutathassam, hogy ti nem mindnyájan alusztok ma 's csak holnap akartok ébredni.

Volna bár szabad e' levelekhez mind azt ragasztanom, a' mit gondolok! — — — — Azonban addig is, míg tán olly sajtó szabadsági idő viradand fel, mikor — — — — —, azon égő ohajtással akarok venni bucsut a' jó szándéku Angoltul: “Legyen a' hiv hazafi Lengyelnek nem csak zabja vagy inkább borsója — a' mivel eleink kinálták — hanem mindene, a' mire csak elszánt hazafiság 's szabadságért ontott vér érdemesíthet!” —

V É G S Z Ó.

Alig kezdék a' munkához, 's im — az idő szüke 's papiros kifogyta miatt — már a' Vég-szónál vagyok. Azt, a' mit az egész munka vég-céljának állíték II^{ik} lap. hogy t. i. 'nemzeti köz-értelmességünk 's felemelkedésünk következtében erősb lesz a' királyi szék, csinosb a' szán-tóvető kalibája, 's a' lehető legnagyobb résznek szive megelégedés - 's körülményei szerencseteli' csak mellesleg vagy is inkább alig volt alkalmam érinthetni — 's így egész munkám csonka. Ennek megmutatása pedig fő feltétel vala; mert mit ér, mondjuk ki őszintén, minden politikai okoskodás, theoria és praxis, mellynek tenden-tiája végkép nem a' lehető legnagyobb résznek jobb-léte és szerencséje körül forog? Ha azon-ban azt tökéletesen megmutatni: hogy intelligen-tia 's nemzeti sajátság a' községnek legnagyobb szerencséje, nem tudtam, vagy annak megerősí-tését egészen el is hibáztam, valóban csak azon okbul történt leginkább, melly ezen töredékek gyűjtögetése alatt még tisztábban 's csalhatatlanabbul láttatá velem át mint azelőtt: hogy a' nagyobb rész még a' szerencse értelmével sincs némi rendben, 's így 'azt kellene előbb fejteget-ni' M i a' szerencse? Mert mindaddig, míg többen mint nem — a' nemzeti függetlenséget,

a' kormányhoz járulást, az ön kedv 's akarat-szerinti élhetést, a' nemzeti lélek kifejlődését 's a' t. — a' mi csak szabad 's független nemzetek sajátja — semmibe sem veszik, 's olly életet tartanak irigylésre méltónak 's Elysiumnak, hol minden gondtul menten, idegen kénytül 's kegyelemtül függve az életnek tán néhány jobban kifejlett mechanikájában, mint p. o. egy kissé jobb utakban, kevéssé tisztábbra seprett lakhelyekben, némileg türhetőbb színházakban, rántott csibében, salátában 's t. i. gyönyörködhetnek, mindaddig valóban nincs tisztában még a' szerencse-körülti idea; 's úgy látszik a' 'Lafontainei farkas és lepórázott eb dialogusának philosophiája nem törhetett még a' sötéten keresztül. Ennek eszközlése azonban egy két szó által nem vitethetik végbe, ahöz minden oldalu 's kimerítő hosszash értekezések kívántatnak; mert ámbár — legalább ítéletem szerint — szerencsésb egy szabad, habár koplaló farkas, egy lelánczolt, habár bőven is tartott ebnél, azért a' farkas léte sem méltó irigylésre. 'S így ha munkám esonka, tán nem annyira az én hibám, mint a' rendezetlen ideák azon természetes következése, mellyek minden előmenetelt azért akadályoztatnak olly fertelmesen, mert a' legnagyobb 's örökebb igazságokat is sokszor kétségbe szokta hozni a' sokaság, 's ekép az alaprakás helyett még annak hosszash megmutatásával kell vesződni előbb: hogy teszem $2 \times 2 = 4$, 's annyiszor olly igazságokra térni vissza, mellyeket már régóta elismérteknek gondolt az ember. Sok így szól: "Csak a' külföldit, az újat szomjazzák most" De valyon mi a' belföldi, a' jó belföldi — — 's mi az Ó? Csak ennek elrendezésére milly vizsgálat kell! Én teszem: a' törvények egyenlőségét, az ingatlannak birhatását 's t. i. nem egy két száz ezerre

szeretném 's ohajtanám terjesztve látni hazámban, hanem mindnyájokra, kik honom levegőjét szíjják, anyanyelvemet beszélik, szóval: kik földieim! Illyest sok "külföldiskedésnek, újítási szomjnak nevez" 's valyon miért? Mert a' belföld ezt máskép látta eddig — 's a' Corpus Jurisban máskép áll. — Kérdem azonban: mi régibb, a' természet törvényei e — mellyek szerint egy ember sincs kirekesztve némi jusokbul — vagy a' belföldi usus és praxis, 's a' Corpus Juris! — — — mellyben sok új van, és még több újítás is elfér! — Magyarul ohajtunk végre szólni mi Magyarok — — — hanem ez megint milly irtoztató újítás sok előtt, kik mély belátások szerint azt jövendőlik: "Megszűnik a' Magyar Magyar lenni, ha magyarul beszél 's megszűnik deákul szólni." Már itt megint mi az Ó, mi az Új? Tán az az új, ha a' Magyar magyarul szól, 's az a' természet örök törvénye-szerinti Ó, ha a' Magyar latánul perorál? az a' veszedelmes újítás, ha egy nemzet végre saját nyelvén beszél, 's az tán a' megnyugtató régi természeti rend, ha idegenen cseveg? az a' veszedelem, ha az idővel halad? 's az a' bátorság, ha az áradásnak, szélvésznek, a' hatalmas időnek homlokkal áll ellent? — — — az a' bölcsesség, ha a' mult-hoz, rothadthoz, halálhoz ragaszkodik, vagy ha az élethez, csak az élethez, semmihez mint az élethez csatlakozik?

Meglehet azonban, hogy ezen töredék munkám még azok előtt is, kik az emberiség előmenetelének 's boldogságának rugóit ott látják a' hol én, mindig egy felette sötét, 's a' tárgyat korántsem kimerítő értekezés maradand — a' mi egyenesen csekély tehetségem okozatja megvalom; 's ekép mentésemre semmi egyéb mondani valóm nincs, mint jóakaró Olvasóm szives haj-

landóságaért esedeznem, ki részrehajlatlan 's igazságos ítéletében néhai "egyoldalúságom okát" nem annyira nekem, mint tán körülállásinknak fogja tulajdonítani, és soha sem feledni, hogy illy szapora munka — melly ha továbbra halasztatnék, még azon csekély érdekét is elvesztné tökéletesen, mellyel a' közönség azt tán fogadandja — nem lehet számtalan hijány 's hiba nélkül. Fogom egyébiránt e' hijányokat tehetségem szerint pótolgatni még, 's néhai kétértelműségimet némileg helyrehozni — — ha időm jutand, 's azt önvédelemre fordítani nem leszek kénytelen, és —

— — — — —
— — — — —

Ezen munka is mint a' Hitel, tudom sok által arrul fog vádoltatni: "Nem jó világba állítja a' Magyart — — és sok ollyassal ismérteti meg az Idegent, a' mit inkább fedezni, 's rejtve tartani kellene." Én egyébiránt e' részben egészen máskép gondolkozom, 's azt hiszem: mostani időkben, midőn a' világ mind inkább terjed, 's a' legárnyékosb 's rejtettebb sem maradhat sötétben, csak hamar vége szakad minden bitorlott reputációnak; 's ollyast egyeseknél is fentartani akarni rendszerint hasztalan fáradozás, — mert végre csak kitűnik a' — — — — —; ez mindazáltal lehető, mert egyesnek élte iránylag felette rövid, 's ekép megeshetik ugyan, hogy valamint kis Zaches tündér báj által mindig mások elsőségivel látszatott felruházva lenni: ugy számos üres fő huzamosan 's holtiglan felette teli, — 's bölcseséggel teli főnek tartassék, de ez nemzeteknél lehetetlen! — nemzeteknél, mellyek nem hervadni, nem halni, hanem élni 's virágzani akarnak! 's mellyek élte olly hosszú, hogy egy napi, egy esztendei, kevés évi reputáció rájuk nézve semmi! 'S hidd el Barátom, hijányos

pénzbeli rendezkedésink felette sok gyászos következése, 's azon számos sequestrum, melly honunkat nyomja — a' mit mindenki tud, ki honunkkal csak legkisebb contactusba jó, 's nem képzelet szerint ítél felőle, mint számos ujság, vagy is inkább hazugság-koholó — valóban többet ártottak 's ártanak hazánkknak, mint a' megnyit az én Hitelem ártott 's árthatott; mert ma már nem a' vélemény 's fellobbbanó hír állít valamit valóságosan magasra vagy alacsonyra, hanem a' valódi mibenlét és becs. 'S ha nem akarunk usurpált reputatióban 's hamis fényben ragyogni — a' mi gyávák ismértető jele, kik csak úgy világíthatnak némileg, ha idegen sugárt kölcsönzenek — nem arrul kell annyira aggódunk: mit tartanak felőlünk, mint inkább 'mik vagyunk.' A' belbecs legelső, 's aztán jó a' jó hír, melly a' belbecsnek habár késő, de bizonyos követője 's következése.

Mind az, a' mit a' Hitelben mondtam 's e munkában megint ismétlek — ismétlek mondom, mert szinte ujat alig hozok elő, hanem többnyire csak a' régít fejtegetem, világítgatom más szavakkal — vagy helytelen, vagy helyes; ha helytelen: szívesen türöm hazámfiái sorából még emlékezetem kitörültetését is, bár ez bizonyosan a' lehető legnagyobb kin, mert ha nem volna mind az való, a' mit mondok, 's azon sok a' mit nem mondtam de gondolok, 's magasán ragyogna Hunnia — — — 's csak beteg képzetim szomorú festése volna anyaföldünknek hátramaradt alacsony állása — oh akkor örömmel nyugodnám felejtve, 's még tán megvetve is, a' hazai nagyságtul 's fénytül örökre eltemetve! ha pedig helyes és való, bizonyosan használand — nem nekem tán de honunknak — mert az, átlátván egyszer igazi baját, magán segítni 's fele-

melkedni fog; ez pedig éltemnek legszebb reménye!

Óvakodás 's lelki erő által néhány évvel még egyes emberek is hosszabbíthatják földi éltöket; Nemzetek azonban közértelmesség 's az abbul szükségkép folyó moralitas által lételőket sok századokra terjeszthetik azon határon túl, melly tudatlan, egymást gyűlölő 's korcsosuló népeknek kerülhetlen halál árka! De illy közértelmesség — mellyet nem kell összezavarni az álcsinosodással — 's illy közmoralitas, mellynek több vagy kevésb léte, vagy is inkább ha szabad úgy mondani: nagyobb vagy kisebb sulya, határozza el 'a' nemzetek boldogságát', nem a' hijányok bágyadt lelkü palástolása által fejlődik ki, 's nem egy moralis — az ocsmányhoz 's középszerühez makacson ragadó — marasmusbul veszi azon rugósságát, melly csak életből fakad; hanem kirekesztőleg a' hijányok nagylelkü elismerésének, 's férfias orvoslásának okozatja 's következése! 'S ekép ha állításim helyesek 's igazak, meglehet ugyan hogy kül hirünknek ártottam, de annál többet használtam belső rendezkedésünknek; 's ez mai időben a' fő dolog: mert hir, vélemény, reputatio olyan mint a' mulékony köd 's lebbenő illat, 's csak realitásnak, valódiságnak van tartós becse; 's nem annyira azon kell munkálkodnunk, ha anyaföldünket igazán szolgálni kívánjuk, hogy annak hátramaradásit leplezgezzük, hanem azokon segítsünk; ezt pedig nem eszközölhetni előljáró elismerés 's őszinte vallomás nélkül.

Hazudtoljanak meg honunknak azon Rendbontói, 's ha nem a' törvény ellen is, de a' törvény mellett Járói, kikre czélzom nyilaimat, nem kívánok egyebet. Ne játszassék ezentul senki, akár szegény akár idegen, természeti jusaibul többé ki; üljük ünnepinket legnagyobb bátorságban;

érje borunk el a' másik hemisphaerát romlatlan; öntsük el a' világot természetnyinkkel: fussa ki lovunk az angol telivért; legyenek jó rendben 's pénzesek földbirtokosink; támadja meg a' felkelő nemesség az ellenséget sasként, 's álljon mint fal, ha megtámadtatik; legyen a' *Cassa domestica* inviolabilis; mindenütt csak magyar szó zengjen, csudálja mindenki Ecsed 's Hortobágy 's a' t. kies vidékit; tóduljon a' félvilág honunkba ide hozván kincseit; bámuljon az egész emberiség a' magyar nemzeten 's a' t. mind ezt égten ohajtva kívánom; de azt hiszem — 's ez már tiszta vagy nyavalyás vese látása e, az más kérdés, a' mit az idő igazítand el: — hogy ezentul sem lesz a' privilegiumtalannak 's külföldinek elég személyi 's vagyoni bátorsága; 's ezután is csak szerencsés Véletlen fogja ünnepinket 's mindennapi összejövetelinket féketlen betyárkodásoktól menteni, ha törvényink nem javíttatnak—azaz ha olly fordulások nem történnek belső rendelkezésinkben: 'hogy a' törvény ne csak papiroson legyen írva, 's a' privilegiálatlant keményen ítélje, a' privilegiált pedig alóla kibujhassék; hanem egyik szótörőt, rendbontót, törvényszegőt úgy érje 's úgy sujtsa mint a' másikat, 's e' részben egy soron álljon a' herczeg a' szántóvetővel; azt hiszem továbbá: boraink nem csak a' másik hemisphaerát nem fogják elérni romlatlan, 's ha elérnék is nem fognak kedveltetni 's így 'el nem kelni', sőt jobb pinczéből egy rosszabba vitetve sem fogják általányosan épen kiállni az áttételt, ha a' borkészítésnek chemiai elveivel jobban nem ismérkedendünk meg; nem csak kivitelre nem lesz elég termésünk, de sokszor a' haza nagy része kinos éhséggel fog küzködni, míg a' politikai gazdaság tudománya ismeretlen tárgy marad előttünk, míg a' parasztnak saját birtoka nem lesz, a' limitatiók

el nem törültetnek 's t. i.; soha jobb lovat nevelni nem fogunk, míg e' részbeni előítéletinken nem diadalmaskodunk 's a' t.; arrul vagyok meggyőződve: napról napra nevedezni fog a' földbirtokos pénztelenek és sequestrum- alattiak száma — 's ha igazság van a' világon, az egykor leggazdagabbak koldus botra fognak jutni — ha a' fenálló hiteli zavar tovább is megmaradand; azt hiszem: a' nemesi felkelésnek, vagy is inkább 80 ezer familiának az idegen megtámadás elleni hatása, vagy privilegium-iránti küzdése nem fog nagy sikerrel koronáztatni, ha a' milliányi familiák egykor nem azon, vagy tán ellenkező célra fognak felfegyverkezni; 's hogy sem magas állásu, sem boldog mindaddig nem leend Magyarországnak, míg a' népet nem emeljük a' nemzet sorába, azaz míg Hunnia érdekének által eddig öröké elbonczolt privilegiált tartománybul nem lesz érdekének által örökre egyesülendő szabad országgá; azt hiszem: szinte minden Megye évráztiban ezentul is fényleni fog a' Domesticának elolvadása 's több eféle feudális szenny, míg magunk közt a' selejtest 's a' becsület - 's emberség - felejtőt nem csak keményebben nem büntetjük, mint akár-milly idegen véres ítélőszék tehetné, — hanem nevöket is kitöröljük megvető átokkal a' honosiak sorából; attul félek: mindinkább el fog nyomni a' külintelligentia, 's a' magyar nyelv csak bágyadtan zengeni, ha belintelligentiánk nem teend óriási előre szökéseket, 's a' törvény, tudomány, művészet 's mesterségnek egyedüli szózatja nem leend anyanyelvünk, mellynek philosophiai kifejtése, bővítése 's csinosítása legszentebb tisztünk; azt hiszem: senki nem fogja csudálni nem csak Ecsed 's Hortobágy vidékit, de honunknak szinte legnagyobb részét sem, 's nemcsak nem fog ide tódulni kincseivel a' félvilág, hanem a' félhaza ki

fog takarodni pénzével idegenbe, ha a' helyett, hogy vizeinket reguláznók, mocsárinkat szárítnók, utainkat, hidainkat csinálnók, annyi disztelen vidékinket cultura által szépítnók — — pegasusra ülünk 's azt énekeljük: "milly szép ez a' magyar hon" —; azt hiszem végre: nem fogja a' hidegvérü 's jobb ember a' Magyarat bámulni, hanem inkább szánni, hogy annyi lélekkel, olly nemes tulajdonokkal makacson ragad a' rothadthoz! — — 's csak úgy fogunk valaha, ha bámulást nem is, de bizonyosan mély tiszteletet gerjesztetni, ha kivált most, midőn szinte minden tuloz — tulcsapong — a' világon, a' férfiú mérséklet utján járván, az elnyomatott emberiség 's netán veszélyben forgandó törvényes királysзék védei leszünk — — 's azon időt, melyet más nemzetek véres rendülések közt átélni kénytelenek, belső jobb rendezkedésinkre fordítjuk; 's ha ábrándozó másokon segítés helyett, inkább magunkon segítünk! — Én legalább mig egyetlenegy jobbagyomat vagy egyetlenegy földimet segítség nélkül leszek kénytelen elbocsátni — 's milly számosan esik az, mert mennyi az ügyefogyott és szükölködő köztünk!! — mindaddig másokon segíteni — egyenesen kimondván — semmi egyéb előttem — akárhogy bérnálja is azt az ardor civium — mint — ha nem vétkes fitogtatás is — valóban felette fiatal vérü hatás. Saját szülötte, honfitársa helyett idegent menteni ki veszélyből több képzelő mint ítélő erőt bizonyít 's a' t. — — — — —

Egyébiránt nem hiszem az okos és igazságos ember — 's tán csak illyesek tapsát 's jóváhagyását kellene törekedni megérdemlenünk, ha már megbecsülésért akarunk fáradozni — a' Hittel 's ezen értekezés után rosszabb ideával lenne Magyarország iránt mint azelőtt, mert mibenlé-

tünket vagy ismérte, vagy nem; ha nem ismérte: akkor ítélete sem lehetett helyes, mivel csak képzeteken alapulhatott, 's így bármily jó volt is az, ránk nézve nem leheté hizelkedő — mint-hogy uszrpált reputatióval mi Magyarok élni nem kívánunk, 's rá szükségünk sincs; — ha pedig ismérte mibenlétünket: akkor állításimat vagy hamisaknak, vagy tulságosaknak vagy igazaknak találta; ha hamisaknak: nem az országot 's annak lakosit, hanem engem kárhoztat; — — ha tulságosaknak: meg fogja bocsátni, sőt talán szeretni is, ha igazi jóakarónk, hogy vannak Hunniában emberek, kik a' középszerűség bilincsei közt, melly az ocsmánynak legközelebb rokona, nem türhetik látni honok sorvadó lételét; — — — — — ha végre igazaknak: akkor, gondolom, nem azokat fogja kárhoztatni, kik hijányikat elismérik 's őszintén megvallják, hanem tán azokat, kik az eféléket el nem isméri 's tagadni vagy mentegetni akarják; mert amazokban jobbra vágyást, a' mi dicséretet, emezekben pedig rosszban maradó kívánást, a' mi viszont dorgálást érdemel, tapasztaland. 'S Te Barátom midőn 67^{ik} lapodon Brougham beszédét hozod elő — ki sokkal jobb pénzbeli systemát mint a' miénk t. i. az angolt, 's így az ő honjabelit legrobotabb színekkel festi, miért nem tartod őt 'nemzet-ócsárlónak?' mert azt gondolod, hogy nem csak nem árt hazájának, sőt annak hihetőleg használhat! 's miért látod ezt az én állításimban másképp? Lásd Barátom éppen úgy mint mi nevetjük — hogy ne mondjam megvetjük — más nemzetbeliek hijányinak gyáva palástolásit 's kis elsőségiknek öndicséretését: úgy nevetetünk, vagy megvet — — — mi is, ha mocskainkat rejtegetjük 's minmagunkat emelgetjük égbe — midőn más részről annyira becsültetünk meg, ha a' középszerűvel 's ocsmánnyal ro-

kontalan létünket bizonyítjuk be — a' mi csak egyenes őszinte elismerés 's vallomás által eszközöltetik — mint mi becsüljük viszont meg azokat, kik előreható nemes szomjokban erős lélekkel rántják le az undokság-rejtő leplegeket. Tavali utazásomban némi Törököt hallék így szólni: "nagy számunk, kedvező honunk mellett szinte még is minden nemzetek mögött vagyunk; azok haladának, mi megállánk! — ez nem csak szomorú de türehetetlen szégyen; de most új aera kezdődik 's még tán leszünk 's a' t." A' nagyobb rész pedig így szóla: "Nincs Törökországnak párja a' világon, a' Török mindenben első, 's ha mindig a' réginel maradt volna, tán egész Európát birná; a' könyv, a' disciplina 's a' t. mind szükségtelen olly vitéz, lelkes néphez mint a' török 's a' t." 'S tudod e mit gondoltam, 's tudod e mit gondolsz Te Magad illy okoskodók felől? "Ha volna sok olly Török mint az itt fentebb szólók, akkor még lehetne valami Törökországbul, hanem minekutána sokkal több olly színű van, mint az itt lentebb okoskodók, hihetőleg soha semmi sem lesz a' Törökbül, hanem egy hosszas 's véres agonia után, melly a' világnak tán legszebb részét fogja disztelelnítni, végre maga magában bomland 's enyészend el örökre." 'S ezt kérem illeszd Magyarországra!

Még lehet azonban mind e' mellett is, hogy ezen töredékek, valamint Hiteli munkám igen ártottak jó hírünknek, és soknál odakün olly becsben többé nem vagyunk, mint azelőtt valánk — ámbár ezt tagadom — de tegyük fel ennek így létét, valyon mit fogna ez nyomni arra nézve, hogy inkább hallgatnom, vagy hijányinkat palástolnom kellett volna? Én azt gondolom 'semmit,' mert ámbár a' jó hírnek örömit igen igen nagynak, 's annak létét nemzetekre úgy, mint egyesekre néz-

ve felette hasznosnak sőt szükségesnek itélem; azért még is azt hiszem — 's ebben tán minden becsületes ember kezét fog velem — hogy egyeseket, mint nemzeteket tekintvén, a' belbecsre törekedésnek még kell előzni a' jó hirutáni szomjat, 's így önérzéssel mondom — mellyre gyáva megtámodásoknak, megbántott hiúság-okozta rágalmaknak 's ferdén magyarázó taglalatoknak legkisebb befolyások nincs: — több hasznót mint kárt tettem honomnak, földieimnek! Mert jobb, ha rosszul gondolkoznak is felőlünk odakün, míg mi ideben közintelligentiánk 's nemzetiségünk fejletlenségét elismerjük, férfiasan megvalljuk, 's azt minden módon orvosoljuk: mintha odakün magasztalnának, míg mi ideben hibás rendelkezésinkhez makacson ragadunk, 's helybül sem akarunk mozdulni! Hogy pedig két első rhapsodika munkácskám a' Lovakról 's a' Hitel némileg járultak közintelligentiánk további fejtésére, azt nem tagadhatni, a' mit én itt, úgy hiszem minden dicsekvés 's a' szerénység minden sérelme nélkül, fentarthatok, mert — 's erre figyelmet kérek — nem azt állítom! mondásim helyesek, tanácsim józanok; sőt megengedem általjában mind helytelenek 's a' t. hanem csak azt bátorkodom nyilatkoztatni: hogy gondolkozásra, elme-surlódásra, idea-cserére 's a' t. nyújtottak alkalmat 's ingereltek, a' mit legrosszabb akaróm sem tagadhat; 's ekép hasznok csupán csak abbul áll, hogy egy 's más tárgyat egy kissé megpendítettek, a' mi után azokat a' köz vélemény lassanként igazi egyensúlyba hozandja! 'S ez értekezésnek is az lesz — ha lesz! — egész haszna.

Sokan így okoskodnak: "Nem ez a' mód a' közönséget előlépésre mozdítani — nem guny, nem keserű dorgálás hat rá, inkább azért is megmarad előítéleteiben 's a' t." Ennek első részét meg-

engedem, kérvén azokat; kik így szólnak — 's többet nevezhetnék, kik szórul szóra így szólnak: — 'bírálgassanak engem utóbb is, szívesen tűröm; de ne üljenek mindig vesztig, hanem válasszanak ők más módot 's léptessék a' közönséget más módon elő, midőn nem hiszem azért sem akarna kilábolni ártalmas hiedelmiből 's teszesztő tudatlanságibul a' község, mivel az neki tán egy kicsit kíméletlenül 's igen is nyersen lobbantatik szemére. Illy cselekvésmód makacs gyermekekhez illenék 's nem férfiakhoz, kik a' jó tanácsot végre csak elfogadják, ha egy kicsit kedvetlenül, boszorkodva 's a' kellemetlen tanácsadót nem szívelve is!

Hiányinkat, hátramaradásinkat a' külföldről kaczagni 's ott sybaritaként élni, valóban megvetésre méltó; midőn szabadnak, vagy legalább megbocsáthatónak tartom: porainkat, mocsárainkat, utainkat és számtalan illyeseket egy kissé nevetni — — — kivált mikor határnélküli kellemben bőven 's hiven osztozunk idehaza!

'S im Barátom Tőled mint Olvasómtul végre el kell válnom. Reményimet egy szebb jövőről felől semmi nem gyengítheti, 's bizom honfitársaim telivérü nemes fiatalságában, előnkbe tüntetendi még, vagy sirboltunkra állítandja nemzetünk valahai fényesb 's dicsőbb létét — — — ! Munkád 16^{ik} lapján azt mondod: *Jobban ösmérte a' kül-földi herczeg De Ligne nemzetünket, mint az utazott magyar Gróf* — 's ebben igazad lehet, ha gyermekkoromra tekintek vissza; — de bizom Istenben: 'most jobban ismérem a' hont mint ő' 's reméllem, neki — bár emlékezetét mély tisztelettel köszöntöm, Magyarországruli ítéletében igaza nincs; mert a' Herczeg munkáiban azt, a' mit Te hozál elő — 's a' mi nem egyéb mint szép szó, mellynek fenekét olly szorosan

vizsgálni nem szokás — ugyan nem találtam, hanem a' 146^{ik} lapon e' sorokat, mellyeken kívül a' Magyarul egy szó sincs: "dans un pays ou il y a six partis puissans, qui se détestent: le clergé catholique grec et protestant, les magnats, les gentils hommes, et les paysans — —." Már pedig én azt hiszem — ámbár számos szomorú példa van előttünk, milly vad tüzzel viseltetnek mind ezen felekezetek egymás iránt, 's még a' legszerencsésbék is mint állják nem csak a' más felekezetűek, hanem a' veleik egyszületésűeknek is utját, 's milly indulatossággal taglalják őket sokszor, — még is mondom, azt hiszem erősen: hogy gyűlölet, mint a' Herczeg állítja, a' Magyar közt nem volt, nincs, nem is lesz soha — — — 's mind azon ősi elleneskedésink, mellyek a' hazát annyiszor gyászba boríták — — — 's mai sokszori divergentiáink, mellyek megint most tartanak minden erőnk mellett az asthenia nyomorultsági közt — semmi egyébül nem erednek 's erednek, mint vezetni vágyásbul, — melly az erőnek, 's egy kis hiuval kevert büszkeségbül, melly a' fiatalságnak jele; 's azért mernek élni és halni — mert ha csalatkozom, inkább nem kívánok élni — hogy mind ezen felekezetek nem csak nemes szívök sugalma, de józan belátások tanácsa következtében is, a' valódi szabadság szellemének áldozván, lassanként úgy fognak egyezni, 's a' polgáriság oldhatlan köteleki által elannyira egymáshoz csatlakozni: hogy végre a' köz jó 's honi dicsőség fényében minden egyes tekintet 's magánjáró énség és önség tökéletesen elolvadand — — 's a' hazaszeretet szent zászlója alatt nagy és kicsi rokonérzéssel egyesülni 's a' királyszékkal együtt olly erőt alkotni fog, millyet csak pyramisokban tapasztalunk, hol egy tág 's egyenlő alapon emelkedik az épít-

mény, 's az épület erejét az alap, azaz a' Nemzet — — legfőbb magasságát pedig az egekbe ötlő legfelsőbb ékkő, azaz a' fejdelem alkotja!

Mind ezek után barátságomat ajánlom, 's kérlek: fogj kezét velem 's munkálkodjunk, fáradózzunk rokon egyetértéssel míg a' 'halál ki nem vág'

“Adja Isten, hogy Hazánknak,
Mint a' nagy király alatt,
Három tengerpart virányi
Vessenek határfalat!”

A' moly, szű mindenbe esik, mindenütt zöldel a' penész, 's a' rozsdá megemészti még az aczélt is. — Ne felejtsük rajtuuk is rág az idő

“— — mert ki tudja
Óra mulva milly sors vár!”

's használjuk a' nekünk tán már igen rövidre mértet inkább honunk szolgálatjára, mint viszonylódásainkra. Ne éljünk mi kevesen, kik a' közjóért törekedünk, villongásban, háboruban, mert akkor egész igazsággal ítélhetne minket a' közönség hiúknak, 's nem hazaszeretőknak, a' miknek tartatni ohajtuuk.

Ha azonban célirányosbna tartod külön uton járni, 's úgy hiszed a' közjót sikeresebben előmozdíthatni, ha Te balra vonod midőn én jobbra, számos pártink 's felekezetink pedig hől előre hol hátra, hol fel hol lefelé, 's így széllyel huzogatják, úgy, hogy nem is mozdulhat kelleteként helyiből — tünnöm kell, 's bajnoki elszánással fogadom 's veszem fel a' viadal-keztűt; 's minthogy én vagyok a' sértett rész, rajtam a' sor elhatározni fegyverinket.

Hallottad tán ezen anekdotát: “két hős, mind a' kettő derék és nemes, egyenlőn lángolt egy maga körül csudálatos bájt lehelő hölgyért; minde-

gyik el akará nyerni a' viszonzás mennyei ajándékát, 's így sokszor egyik a' másiknak útjában állott, 's a' két bajnok, kikben sziv 's lélek olly rokon vala, egymás legvéresb ellensége lön. Nem tudák az indulatosak végezni gyászos ellentiségeket, míg majdmajd halálos kettős viadalra kerüle a' dolog. — Szerencsájökre megtámadá az ellenhad a' magát teljes bátorságban hitegető táborát, — 's ime mint villám futja keresztül a' valóban nemeselek két 'viszátkodások undok képe' 's mennyei erőre gyulnak, — kezét fognak 's "ki bajtársinak erősb paizsa, ki vitézb! — így kiáltának fel — az legyen ezentúl versenytárgyunk 's az intézze végkép minden sérelminket el." E' dicsőbb módját a' verseny-viadalnak megszeretvén, 's helyre, időre, körülményinkre alkalmaztatván, Téged arra hílak ki: 'Tegyen mindegyikünk a' mennyit tehet honáért, földieciért! 's ki becsületesebben, elszántabban járandja utolsó lehelleitéig a' hazafiság pályáját, az legyen győztes — diadalmas!'

MAGYARÁZATOK.

Lovakruli munkámban 204^{dik} lapon ez áll: „A’ lótenyésztésben pedig hiába, ‘macadamizált’ uton előmenni lehetetlen” ‘s a’ t. ‘s ezen állítás egy különben házai dolgokban igen jártas honfiunkkal ezt mondatá: “annyi új szó van e’ könyvben, hogy az ember alig érti — — azonban nem vagyok én ellenök, csak etymológiájok legyen érthető ‘s hangjok magyar; de az a’ maca — Ur Isten homnan származik? — — Én minden könyvemet keresztül néztem, de Mak és Ádám kivül egyebet sehol sem leltem — — ‘s aztán az a’ damizált valyon mit tesz? — — Bizony még felfordít ez a’ mai generatio mindent ‘s a’ t.”

‘S így midőn a’ jámbor honfi “mindennek felfordulását jövődőlé” azt árulá el: soha nem hallott egy szót is se Macadamrul, sem útesinálási methodusáru, a’ mit ‘macadamizálni hínak, ‘s a’ minek, ha azt utánozni elég tehetségünk volna, köszönhetnők: hogy mi mai generatióbeliek nem akadnánk meg vagy fordítatnánk fel legalább hintóinkkal annyiszor, mint általányosan véve tulmagasztalt eleink.

Ezen eset azonban — mellý egy olly honban mint a’ miénk, hol iránylag olly kevés Ujság jár, ‘s így a’ külföldnek mibenléte felette kevés-

sé van ismérve, más és fontosb dolgok körül is adhatja elő magát — határozott engem el, e' töredékekhez némi magyarázatokat ragasztani, mellyek ámbár Olvasóim nagyobb részének tán nem, de még is néhánynak szükségesek lehetnek.

V-ik lap. "Habár Cassandra sorsa várna is rám 's a' t."

Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris

Ora, dei jussu, non unquam credita Teucris.

Aen. L. II. 246, — 47.

Akkor is jövendült Cassandra (a' trójai Királyné) isten parancsából, — de soha sem hittek neki a' Trójaiak. — — —

VII-ik lap. "Nebenius újabb munkája 's a' t."

Über die Natur und die Ursachen des öffentlichen Credits u. u. Carlshufe und Baden 1829.

XXIII-ik lap. "Quand on voit 's a' t."

Midőn valamelly Szerzőnek általányos jó célját veszi észre az ember, ritkábban fog saját ítéletében csalatkozni, ha azon helyeket, mellyek kétértelműeknek látszanak, általányos jó szándék szerint itéli, mintsem ha neki valamelly egyes rossz szándékot tulajdonít.

XXVIII-ik lap. "Hol több helota jutott 's a' t."

Heloták a' Spártaiak rabszolgái voltak, — földi termésök bizonyos meghatározott részét Uraiknak — a' spártai polgároknak adták, — földet mint tulajdont nem birhattak, — utakat 's vizregulációkat ingyen csináltak, — háborúban előseregül használtattak, — hogy szolgai sorsokru emlékezzenek, törvény szerint minden esztendőben megverettek egyszer, — az esztendőnként ujlag választott Ephorsok a' spártai ifjakat kiküldvén vadászni, ha valamelly helotát ezek elérték, azt azonnal meggyilkolták. — A' plataei ütközetben a' Persák ellen 10 ezer szabad spártai polgár 's 40 ezer helota hadakozott. — Ha valamelly helota megkövéredett, azt tüstént megölték, 's gazdáját megbüntették, hogy szolgáját sanyargatóbb munkára szorítani nem tudta 's több eféle. — — —

XXX-ik lap. "kiknek földön élő számokbul 's a' t."

— — — Kisfaludy Károlyt értem, kinek emlékezetét íme itt üdvözlöm! —

Ugyanott: "Beduin" = kóbor arab nemzet.

Ugyanott: "Il faut 's a' t."

Bátorítani kell az ügyességet.

Ugyanott: "Edinburgh, Westminster 's a' t. Reviewk"

— felette keserű attikai sóval írt angol időszaki-írások.

Attikai sónak hitták az Athéneiek az elmés de szelíden csipő gúnyt.

XXXVI-dik lap. "Comme il est 's a' t."

Mínthogy igen nehéz jó munkát írni, 's felette könnyű azt bírálgatni, mivel a' Szerzőnek minden oldalra szükséges vala figyelmeznie, a' Kritikus pedig csak egyet (a' leggyengébbiket) támadja meg, ezen utólsónak nem kell csatlakoznia, — 's ha történetből mindig csatlakoznék, menthetlen lenne.

Egyébiránt: mínthogy a' Kritikát másokfeletti önfittogatásnak is tekinthetni 's közönséges sikere az emberi gőgnek némi bájos pillanatokat szerzeni, hivi méltalomra ugyan mindig, engedékenységre ritkán érdemesek.

XXXVIII-ik lap. "Nemesis" = Igazság-szolgáltatás istenszonya a' régieknél.

53-ik lap. "a peasant 's a' t."

Téged látlak havasok lakója! szerény erényid, — vendégszerető házad, — tüdő és jámbor, büszke és szabad lelked, — ártatlanságon alapodó önérzeted, — ep napjaid és álmod éjei, — veszély által dicsőített de vétlen tetteid — reményei vidám öregségnek 's csendes sírnak, melynek zöld hantján kereszt 's virágfűzér, 's unokaid szerelme lesz sírírásod. Ezt látom én! — —

66-ik lap. "Ich theile 's a' t."

Én a' Németeket két részre osztályozom: Tanácsosokra, és ollyanokra, kik azokká szeretnének lenni.

74-ik lap. "Marathon mezein, Phile 's a' t."

Marathon a' Persákat semmivétett diadalrul, Phile Thrasibulusnak a' szabadságért vítt harczaíraul híres helyek Attikában.

83-ik lap. "Severin bérczei 's a' t."

Azon hegyek mellyek a' fiumei tengeröblöt a' Kulpátul elválasztják, 's mellyeken keresztülmegy a' Ludovica ut. — A' Duna kőszirtei Belgrádnál kezdődnek 's Orsován alul végződnek, melly dunai vaskapuk a' hajózást szinte egészen elakasztják.

85-ik lap. "Bacon, Gibbon, Young, What, Smith" = angol m e s t e r - f ő k.

Mester-főeknek azokat hívom, kik munkássági ágai-
kon az emberiségnek — úgy szólván — új aerát nyi-
tottak.

106-ik lap. "Union 's a' t."

Egyesség erő, bonczolt-lét gyeng. — Gyeng =
gyengeség.

116-ik lap. "laissez nous faire" = engedd csak, majd vég-
hez vesszük mi.

127-ik lap. "Chacun a son tour" = mindenik a' maga
sorában.

136-ik lap. "La manière 's a' t."

Általányosan a' Kritika azt szokta csak fejtegetni a'
mi íratott, itt azonban a' Kritikus az ellen heveskedik,
a' mi nem íratott.

168-ik lap. "midőn a' kereskedési vizsontorlás — repré-
sailles — nagy kárai 's a' t."

Errül Franklin így szól: Gondoljunk egy Országot
X. mellynek posztó, selyem és vas gyárai vannak, 's
ebéli készítményivel három országot A. B. C. ellát, —
de egyszersmind a' posztócsinálók elősegéllése végett a'
posztónak sikeresb eladást ohajt. Ennek következtében
megtiltja A. posztóját. — A. vizsontorlásbul megtiltja
X. selymét. Ebből a' selyemgyártók panasza következik,
's hogy megnyugtassa őket X. eltiltja a' B-ből jövő
selymeket. — B vizsontorlásbul eltiltja X. vasát. Eb-
ből megint a' kereskedés hanyatlása iránt a' vasyártók
panasza támad, — 's most eltiltja X a' C-ből jövő vasat.
C. vizsontorlásbul végre eltiltja X posztóját.

'S valyon mi következik mind ezen eltiltásokbul?

Felelet: az élet kelleminek 's lakosságának meg-
csorbulását tapasztalák mind a' négy Ország lakosi.

179^{ik} lap. "An honest man 's a' t."

Egy becsületes ember Istennek legremekebb' te-remtménye.

Ugyanott: "hanem Gyors Pál helyett 's a' t."

A' "Hitelben" Gyors Pál hozatott fel például.

190^{ik} lap. "Corregioval 's a' t."

Corregio egy képét elvégezvén, melly tán legnagyobb remeke, önmegelégedési gyönyörűségében így kiálta fel: "Én is festő vagyok!"

204^{ik} lap. "car il n' y a' 's a' t."

Mert csak az igazságok szoktak sérteni.

206^{ik} lap. "Utopia" = olyan hely, melly sehol sincs a' világon, és így a' képzeletnek olly tartománya, hol tökéletlenség nincs.

219^{ik} lap. "Nature and all her works 's a' t."

A' természet minden csudájival sötét éjben feküdt, Isten mondá: Legyen Newton; 's minden felderült.

221^{ik} lap. "A' Divat. A' Mania"

Az ezekrűli vallomás a' hely szűke miatt kimaradt.

222^{ik} lap. "Transporter dans des siècles 's a' t."

Az élő századnak minden ideáit a' mult századokba vezetni vissza, a' tévedési források leggazdagabbika. Azokhoz, kik ujakká akarják tenni a' régi századokat úgy szölok, mint az egyiptomi Papok Solonhoz: "Oh Atheneiek ti csak gyermekek vagytok."

223^{ik} lap. I. "Aristogiton Harmodios."

Azon dicső Hellenek, kik Pyrrhus tyrannismusá-
tul megmenték honjokat Attikát.

264^{ik} lap. "le Magistrat qui 's a' t."

A' Törvényhozó, ki az igazságot tisztábbra fejté, 's a' törvényeket a' hatalmas és erőtlen közt részrehajlatlanabbítá; a' hadi ember, ki a' diadalnak fényesb és mégis kevésb vérbe kerülő mesterségét találá fel—a' nagy mesterséget: inkább ész mint testi erő által győzni; a' Minister, ki a' királyi székhez közel a' nemzet partját fogta, mintha ettől nyerte volna megbízatását; a' költő ki a' Szinnenk hatalmas 's édes varázslatu szívömlései

közt egy nagy nemzet örömeit annak elmetehetségi 's erkölcsi magasbítására használá; a' Philosoph, kinek lángesze nyomozá fel az Egyetem törvényeit, 's olly rendszereket talált, mellyek az emberi léleknek kalauzul szolgálhatnak utóbbi vizsgálatiban: mind azok, kik bár milly állapotban 's bár milly nemben jelesen szolgálák nemzetöket, 's arra világosodást és fényt derítének — — —.

267^{ik} lap. "B. — — —"

a' tizenöt utolsó sor nem az én, de B. Urnak tolalából folyt.

305^{ik} lap. Cartouche egy isméretes igen ügyes franczia tolvaj, ki számos évek előtt élt.

311^{ik} lap. "Cherub" "Seraph." Az első a' legfőbb bölcseségnek, a' másik az örök szeretetnek symboluma némelly költők szerint.

344^{ik} lap. "Spaa, Brighthon, Bath 's a' t."

Hires fürdőhelyek, az első Német-alföldön, a' két másik Angliában.

359^{ik} lap. "Une loi de Constantin veut 's a' t."

Constantinnak egy bizonyos törvénye azt rendeli, hogy elég legyen egy Püspöknek tanubizonysága, 's más bizonyságokat ne is kelljen kihallgatni. — Ezen fejdelem felette rövid uton járt; ő a' dolgokat a' személyek, a' személyeket pedig tiszteik, hivatalaik szerint ítélte.

376^{ik} lap. "a' legremekebb parósi márvány palotát 's a' t."

Paros Archipelagusnak egy szigete, melly többek közt márványáru híres.

427^{ik} lap. "melly egy Vaubannak 's a' t."

Vauban XIV. Lajos idejében élt igen híres várépítő.

440^{ik} lap. "It is to be lamented 's a' t."

Sajnálni lehet, hogy olly keveset tudunk Smith életének azon részéről, mellyet Oxfordon töltte. Mint gondolkozott Ő az ottani tudományos Egyetemről, annak rendszeréről 's tanítás-tárgyairól, számos évek után a' "Nemzeti gazdaságról" írt munkájának egy neveze-

tes részében közölte a' világgal, a' mit soha meg nem bocsátának neki Oxford Magasztalóji 's mind azok, kik hajlandók azt bűnös tettnek tartani, ha valaki a' régi intézetek csorbáit 's hiányit fedezi fel. Valóban furcsának tetszhetik, hogy mindig számosan vannak, kik ítéleteikben e' most említett utat tapodják, látván, hogy az elaljasodás és visszaélések, melyeknek illyes intézetek alá vannak vetve, szintugy mint az állati test nyavalyái természet szerint enyészést vonnak magok után, — 's hogy illy intézeteknek az legjobb barátja, ki mint a' jó orvos legelőször a' nyavalya okát jeleli ki, mert ennek megismerése határozhatja csak meg a' gyógyszer választását. Mindazáltal közönségesebb csalódás ennél a' világon kevés van, 's tán egy sincs, melly a' köz előmenetelt hathatósabban gátolná; t. i. ez azon hiba: "az eszközöket a' cél elébe tenni a' csupa eszközöket, a' néha már hibás 's haszonvehetlenné lett eszközöket a' dicső célok elibe tenni, melyek elérésére amazoknak szolgálniok kellene."

520^{ik} lap. "kis Zaches"

Hofmannak egy igen ismértetes költeménye.

526^{ik} lap. "Brougham."

A' mindenek által ismért angol Minister.

530^{ik} lap. "dans un pays 's a' t."

Egy olly országban hol hatalmas hat felekezet van, melly egymást gyűlöli: a' catholicus, görög's protestans papság, magnások, nemesek és parasztok.

JELENTÉS.

Midőn Hitel czimű munkám a' sajtót elhagyá, gondoltam: tán németre fogják fordítani; de ezt nemcsak bizonyosan nem tudtam, sőt felette hihetőnek sem tartám, mert számos annyi-
val jobb magyar munkáink más nyelvre fordítva nincsenek; azonban még is törekedém annak lehető tüsténti németre fordítását gátolni: — 's egynek, ki megkére "fordítani engedném", meg is tagadám, 's korántsem azért, hogy állításim tán kisebb körben vagy titokban maradjanak — mert a' sötétségnek 's titoknak barátja nem vagyok — hanem hogy a' nyomtatónak, kinck átengedém, egy kissé nagyobb haszna legyen; midőn azt kelle mindenünnen hallanom "Nem is tilthatom munkámnak fordíttatását, 's azt akárki bátran eszközölheti." Már ez ugy van e nincs e, igazságos e nem e, azt nem tudom; hanem annyira emlékezem: hogy ezen felvilágosítás után, a' dolgot — egyéb fontosakra fordítván figyelmet — egészen Véletlenre bízám. Megjelent az első fordítás, 's bár a' fordítónak neve nem vala kitéve, szaporán köz tudalomra kerüle, hogy azt V. Ur eszközlé.

Én azt hiszem: a' szerzőt csak eredeti szavai 's állítási után ítélni, mert ő csak azokrul állhat jót, 's felette igazságtalan könnyelműség jele

JELENTÉS.

az, ha valaki őtet a' fordító szerint bírálgatja; s ekép V. Ur fordításán — ki szinte minden lapon árulja el nem csak magyar nyelvbeli, hanem más dolgok körüli tudatlanságát is — csak kaczagnom lehetett. Ő teszem nem tudja mi a' Magyarnál a' nemesi Virtualitás — mert Hitelem 105^{ik} lapján e' szavakat “nem ér annyit nemesi virtualitás, mint kereskedő készpénze” fordítása 93^{ik} lapján így adja: “so wie adeliche Virtuosität — 's hogy el ne vétsék a' dolgot, ezt ragasztá parenthesisbe hozzá (Meisterschaft) weniger Werth hat, als das baare Geld des Handelsmanneß” 's hogy illyest egy magyar prókátor nem tud, az valóban szégyen; de itt meg akarom neki magyarázni: ‘a' Virtualitás semmi egyéb, mint a' magyar nemesember remélhető successionalis jusa.’ A' Hitel 87^{ik} lapján ez áll: “milly kevés mai napi haszon tartja paralyzálván némelly vidékek jövőendő bizonyos nagy hasznát, 's óriási előmenetelét 's a' t.” Ezt V. Ur 72^{ik} lapján így adja “wie wenig heutiger Nutzen dem zukünftigen bestimmten großen Nutzen und riesenmäßigen Fortschritte mancher Gegenden die Parallele hält.” 's a' t. 'S illy fordításnak legalább száz példányát adhatnám, ha bajlódni akarnék vele; a' miből csak az tűnik elő: hogy V. Ur, maga tehetségit túl becsülvén, olly munkához kezdett, mellyre korántsem volt elég előkészülete; mert a' ki nem tudja a' Virtualitás (nemesi successionale jus) és Virtuositás közt (a' mit ő maga Meisterschaftnak nevez) 's paralyzálas és parallelában tartás közt a' különbséget, az valóban jobban cselekednék, ha becses óráit egyébre mint fordításra, vagy is inkább hamisítgatásokra fordítná. Hanem később tapasztalám, milly gyászos következtései vannak illy, egészen fonák 's felforgatott fordításoknak a' magyar szerzőkre nézve — — —! A' nagyobb Publicum — melly

JELENTÉS.

nem a' magyar hanem a' német olvasók — nem az eredetinel de a' fordításnál fogva itéli az író, ámbar ez igazságtalan, de úgy van; 's így én is számos jó ismerősöm 's jó akaróm által arrul vádoltattam, hogy nem is érthetni ollykor állítási-mat, 's nincsenek velem egy értelemben. Már csak a' két előhozott fordítási példány, mellyek-nél vastagabbak is vannak számnélkül, nem annyira különböző e az én állításimtul mint fekete a' fehértül? kérdem! Ha valaki jobban kedveli a' kész pénzt mint a' nemesi Virtualitást — kivált ha ezen utolsó mocsár — azt úgy hiszem nem hányhatni szemére, sőt igen egyeztethető az igazi 's bölcs nemességgel; de ha valaki a' kész pénzt a' nemesi Virtuositás elibe teszi, a' mit — V. Ur parenthesis felvilágosítása után, t. i. Meisterschaft — nemesi felsőbbségnek mondhatni, azt úgy hiszem felette dicsérni nem lehet, 's én ollyasnak lelkérül nagyot nem tartanék, mert az igazi nemességnél nagyobb kincs a' világon nincs. A' ki pedig panaszkodik, hogy egy malom parallelába teszi országának nagy részét, méltán eszelősnek hivathatik. 'S illy színekkel méltóztatott V. Ur engem a' külföldiek előtt festeni. Mind ezek után nem tagadom, bosszonkodásomat egyenesen tudtára adtam az e' fordítást kiadó Wigand könyváros Urnak, ki megkért "jelelném a' hibákat ki" a' mit a' mennyire azt egy rövid délelőtt eszközölnöm lehet — mert Törökországba indultom több időt nem engede — teljesítettem is; 's erre kijött Vojdisek Urnak második fordítása, hol neve a' czimlapon ki is van téve. Javult e fordítása? azt nem tudom, mert azt olvasni időt magamnak nem vettem; de hogy Vojdisek Ur az ellen 'hogy fordítását jónak nem talál-tuk' egy külön nyomtatványban panaszkodott, azt mindenki tudja. Én pedig azt hiszem, inkább en-

JELENTÉS.

gem illethetett volna a' panasz 's őtet a' köszönet; azonban erre' nekem időm 's őneki tán kedve nem volt, 's én elszánással türem, hogy midőn hazámfiainak legnagyobb része eredeti munkáért nehezelt, a' külföld viszont nem csak felette hiányos de szinte egészen felforgatott, 's ekép gyakran éppen ellenkezőt mondó fordítás után kárhoztatott.

Egyébiránt illy falsificatiónak most némileg elejét akarom venni, 's azt nyilatkoztatom ki: hogy én mindenkit törvénybe fogok idézni, ki e' mostani munkámat fordítván, mást mond mint a' mit én állítok. Nem akarok bitorlott hirrel fényleni; dicsérjen vagy kárhoztasson a' közönség, ítélete alá vagyok vetve, 's azon örülni vagy azt türni fogom, de csak saját és nem rám fogott vagy félrefacsart állításim szerint bíráljon.

A' sajtói rendszabásrul, röviden kimondva ítéletemet, azt hiszem: "Legyen szabad kinyomtatni mindent, de bűnhődjék az anarchiát javasló, veszedelmes magot hintő, rágalmazó, vagyenával, személyével, vérével; ugy legyen a' fordítás kinek kinek szabad; de ha *virtualitás* helyett *virtuositást*, *paralysis* helyett *parallelát*, fehér helyett feketét, jobbra helyett balrá-t 's a' t. fonákít, 's ekép a' szerzőt lágy velejű, zavart eszű 's tompa ismértűnek festi, essék a' törvény birságába, in poenam damni et dehonorationis.

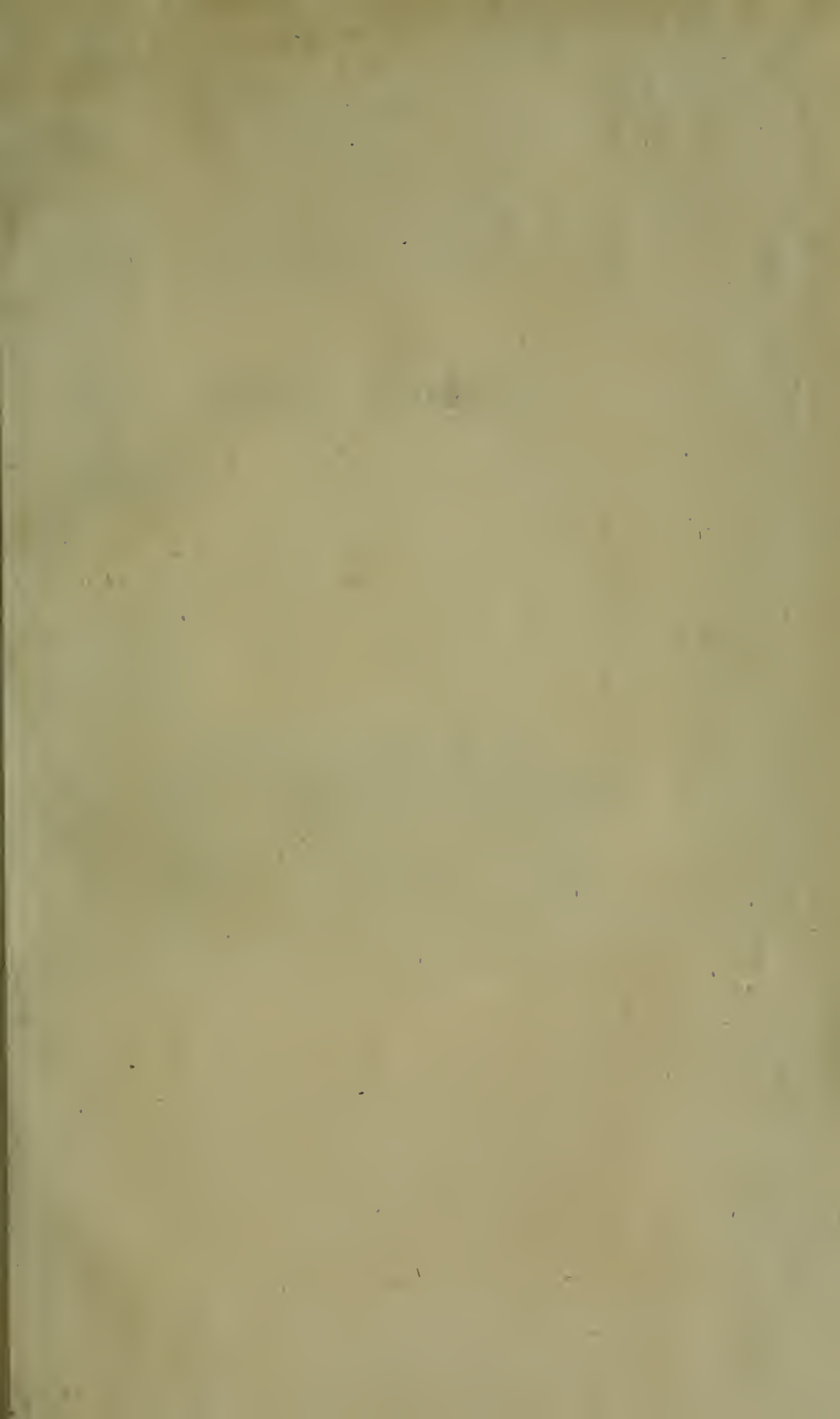
Van e' errül egyébiránt nyilvános törvényünk nincs e, 's mikép fog tán indítandó pöröm eldőlni? azt nem tudom; de bizom bíráimnak annyi igazságszeretetökben, hogy mindenkinek sajátját, becsületét szentnek tartván, az én munkámat is minden után nyomtatástul és félrefordítástul védni fogják — — 's annál inkább, mert velen sok állításimban tán egy értelemben nem lévén, a' legszeplőtelenebb igazság szüzének fog-

JELENTÉS.

nak áldozni; a' részrehajlatlan közönség pedig nem szenvedni: hogy földijök, habár nem akarják is dicsérni szavait, német elesikarások által a' külföld ítéletében ártatlanul bűnhődjék.

Mind ezen kellemetlenségek elkerülése végett bátorkodom egyébiránt jelenteni, hogy e' töredékek elkészültökkor Paziazi Ur megkére: "engedném neki meg azokat németre fordítani, 's nézném egy kissé magam át, minekelőtte sajtó alá kerülnek" a' mit meg is ígértém, — mert látom a' fordítást nem gátolhatom, 's számos Magyar van, ki jobban tud németül mint magyarul — a' miről én nem tehetek —; 's ekép senki, a' ki nem igazságtalan, e' részben rám neheztelni nem fog, ha azon vagyok, hogy legalább az mondassék más nyelven — ha már valami mondatik — a' mit én mondtam, 's nem az, a' mit mások cicsikartak 's felforgattak.

Paziazi Ur fordítása tehát, melly már jobbadán kész, rövid idő alatt sajtó alá kerülend, 's csak azt és nem mást ismérem munkám fordításának; ámbár annak millyenségéről is csak annyiban akarok kezeskedni, hogy állításimat hiszen adandja 's tükrözendi elő; — mert sem az előadási módrul sem a' német nyelvi hibátlanságrul jót nem állhatok; 's először is azért, mert nem vagyok jó Német, 's aztán, mert inkább gályarab szeretnék lenni, mint télen és tavaszon át egy unalmas munkát írni, 's ugyan azt megint nyáron 's őszen keresztül, egy kis mulatság 's pihenés végett, németre fordítani!

50 / 1150
2047

4 1904

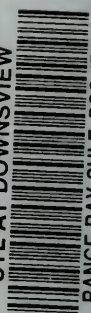
42

DB Szechenyi, Istvan, grof
933 Vilag
.3
38A585

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 11 06 11 015 4